

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

นางสาวชนิษฐา ปานคง

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-1058-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CHANGES OF THE CENTRAL MARKET DISTRICT AND THE DEVELOPMENT OF LAMPANG CITY

Miss Kanittha Pankong

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Urban Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-1058-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนา
นครลำปาง
โดย นางสาว ชนิษฐา ปานคง
ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ขวัญสรวง อติโพธิ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพันธ์ วิเชียรน้อย)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ขวัญสรวง อติโพธิ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ จารุวรรณ ลิ้มปเสนีย์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัมภางค์ ไปราณานนท์)

สภามหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชนิษฐา ปานคง : การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานคร
ลำปาง (THE CHANGES OF THE CENTRAL MARKET DISTRICT AND THE
DEVELOPMENT OF LAMPANG CITY) อ.ที่ปรึกษา : อาจารย์ขวัญสุวรรณ อติโพธิ,
358 หน้า. ISBN 974-13-1058-7.

ตลาดเป็นโลกแวดล้อมทางกายภาพของเมือง ทำหน้าที่ให้บริการแก่ชุมชนเป็นหน้าที่หลัก
จึงเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐาน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตชุมชน เมื่อ
สภาพแวดล้อมของเมืองเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลให้กิจกรรมตลาดต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลง
ไปเช่นกัน นครลำปาง เป็นชุมชนเมืองชุมชนหนึ่งที่มีความสำคัญทางการค้ามาตั้งแต่อดีต มีย่าน
ตลาดหลักกลางเมือง ซึ่งเป็นย่านตลาดเก่าแก่ของเมือง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษากิจกรรมตลาด
ในชุมชนเมืองนครลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่าง
เมืองกับตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งย่านตลาดหลัก โดยการหาความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานคร
ลำปางกับสภาพการพัฒนาลาดของเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้แบ่งช่วงระยะเวลาใน
การศึกษาออกเป็น 3 ยุค พร้อมทั้งเสนอแนวความคิดในการพัฒนาในอนาคต

จากการศึกษาพบว่าตลาดได้พัฒนาขึ้นมาพร้อมกับการเกิดชุมชนนครลำปางมีที่ตั้ง
สัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนและเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ โดยในอดีตเจ้าเมืองเป็นผู้มีผลประโยชน์
จากตลาดโดยตรงแล้วต่อมาจึงเป็นตลาดของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง โครงข่ายตลาดใน
นครลำปางมี 2 ลักษณะคือโครงข่ายระยะใกล้หรือภายในชุมชนและโครงข่ายระยะไกลหรือระหว่าง
เมืองและชุมชน โดยมีโครงข่ายระยะใกล้เป็นลักษณะพื้นฐาน ส่วนโครงข่ายระยะไกลระหว่างเมือง
นั้นมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆตามกาลเวลา ได้แก่ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขน
ส่ง การเมืองการปกครองและทำเลที่ตั้งที่เป็นศูนย์กลางของจังหวัดลำปาง ในอดีตตลาดมีความ
สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตชาวชุมชนเมืองนครลำปางมากกว่าในปัจจุบัน เพราะปัจจุบันตลาดต้อง
เผชิญกับสภาพการดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่และการแข่งขันของห้างร้านที่ทันสมัยกว่า จึงต้องเร่ง
ปรับปรุงให้สามารถคงอยู่ได้ต่อไป

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา การวางผังเมือง ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2543

417 41108 25 : MAJOR URBAN PLANNING

KEY WORD: CENTRAL MARKET DISTRICT / DEVELOPMENT OF LAMPANG CITY

KANITTHA PANKONG : THE CHANGES OF THE CENTRAL MARKET DISTRICT
AND THE DEVELOPMENT OF LAMPANG CITY. THESIS ADVISOR :
KWANSUANG ATIBODHI, 358 pp. ISBN 974-13-1058-7.

The market is a physical environmental factor of the city and plays an important role as a necessary basic facility. It has a very close relationship and it is also part of community. When the city changes, this affects the market activity too. Lampang city is an urban community, which has been an important hub of historical trading. The main market in downtown is also the old market of the city. This thesis concerns the market activity and Lampang city and will explore the relationship between the market and the city. This study is divided into 3 segments of time and will explore the development of Lampang city related to the development of the market from the past till the present time.

It has been found that the development of the market occurred at the same time as the settlement of Lampang city. The main marketplace was located centrally and connected to the main transportation routes. Originally, the governor of the city gained entirely from the marketplace directly (monopoly). Slowly it turned into a real communities market. There are 2 types of market structure in Lampang city; Integrated Structure (within the community) and the Distance Structure, which is dependant on the variables, and periods of time, such as the development of transportation, politics, and location to the city center. In the past, the relationship between the market and the community was closer than now, new life style, modern competition and state of the art manufacturing are factors that affect the relationship which need to be improved and managed for the future development of the main market in Lampang city.

Department Urban and Regional Planning Student's signature.....
Field of study Urban Planning Advisor's signature.....
Academic year 2000

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลือของอาจารย์ขวัญญูสงรวง อติโพธิ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำ คำชี้แนะอันเป็นประโยชน์ในงานวิจัยฉบับนี้ด้วยดี มาตลอด ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร. นิพันธ์ วิเชียรน้อย รศ. จารุวรรณ ลิมปเสนีย์ และ ผศ. อัมภางค์ ไพรานานนท์ ที่ให้ความกรุณาในการตรวจและสอบวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผศ. อัมภางค์ ไพรานานนท์ ที่คอยให้คำปรึกษาและความช่วยเหลือระหว่างการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณอาจารย์ศักดิ์ รัตนชัย ที่สละเวลาให้ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของเมืองนครลำปาง ตลอดจนเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ขอขอบพระคุณคณะอาจารย์ที่ภาควิชาทุกท่านที่ให้ความรู้ ความคิดอ่าน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่างๆ จนสามารถเรียนจบหลักสูตร ขอขอบคุณความห่วงใยอาจารย์ทุกท่านในคราวเจ็บ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อ. นพนันท์ อ. อภิวัฒน์ และ อ. พนิต ที่มาเยี่ยมเกือบทุกวันจนทำให้นิดและครอบครัวรู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในบุญคุณอยู่เสมอ จึงอยากจะทำไว้อาลัยในที่นี้

ขอขอบคุณคุณต่อเกียรติ ภู่อำเภอชาติ พี่ชายแสนดีตลอดกาล คุณทรงยศสินทร์ ชนปทาธิป กำลังใจ ความช่วยเหลือ คุณประสงค์ ประทีปเพิ่มพองค์ ช่วยทำแผนที่ คุณชาญกิจ จันทริกิตติสกุล แปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ คุณภควรรณ แสงศรี ช่วยพิมพ์และความห่วงใย คุณจตุพร นนทศิริ ช่วยพิมพ์ คุณกชกร ไชยเสนและน้องๆ ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ช่วยเก็บข้อมูล เพื่อนๆ พี่ๆ ชาวฝั่งเมืองรุ่นที่ 23 แห่งนี้ทุกท่านที่ช่วยสร้างบรรยากาศที่น่าประทับใจตั้งแต่วันแรกที่ร่วมเรียนด้วยกัน คุณแด เป็นกำลังใจในยามเจ็บยามทุกข์ ตลอดมาจนมาถึงวันที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ และผู้มีส่วนให้ความช่วยเหลืออื่นที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้

ขอบคุณพ่อ แม่ พี่สาวทั้งสองที่คอยส่งกำลังใจและความช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ตลอดมา

ขอบคุณแผ่นดินนครลำปางผู้มีพระคุณที่ให้เติบโตใหญ่ เลี้ยงดู เรียนรู้ และคุ้มครองให้ทำการศึกษาที่หวังว่าจะเป็นประโยชน์อันเป็นการสนองคุณแผ่นดินในครั้งนี้บ้าง สำเร็จไปด้วยดี

คุณความดีที่บังเกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขออุทิศให้แก่คุณทันสิษฐ์ เอกแสงศรี 417 41252 25 ผู้ล่วงลับไปแล้ว แรงใจสำคัญส่วนหนึ่งในความสำเร็จครั้งนี้มาจากพี่

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ด
สารบัญแผนผัง.....	ถ
สารบัญแผนภูมิ.....	ท
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตในการศึกษา.....	3
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.6 กรอบแนวความคิด.....	6
1.7 ระเบียบวิธีวิจัย.....	8
2 แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	11
2.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	11
2.2 ทบทวนวรรณกรรม.....	32
3 นครลำปางในยุคที่ 1 ยุคเริ่มก่อรูปชุมชนเมืองนครลำปาง.....	64
3.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคเหนือ.....	64
3.2 ภูมิหลังการเกิดชุมชนโบราณนครลำปาง.....	67
3.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดลำปาง.....	71
3.4 สภาพเมืองนครลำปางยุคที่ 1.....	76
3.5 พัฒนาการของเมืองนครลำปางในยุคที่ 1.....	103
3.6 ย่านการค้า.....	107

บทที่	หน้า
3.7 ตลาดในเมืองนครลำปาง.....	109
3.8 ตลาดในย่านตลาดหลักเมืองนครลำปาง.....	115
3.9 ความสัมพันธ์ระหว่างเมือง-ตลาดในเมือง-ตลาดในย่านตลาดหลักในยุคที่ 1....	119
4 ยุคที่ 2 ยุครถไฟเข้าเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงนครลำปาง.....	126
4.1 สภาพเมืองนครลำปางในยุคที่ 2.....	127
4.2 พัฒนาการของเมืองนครลำปางในยุคที่ 2.....	150
4.3 ภาพรวมเมืองนครลำปางในยุคที่ 2	153
4.4 ตลาดในเมืองนครลำปาง.....	155
4.5 ตลาดในย่านตลาดหลักเมืองนครลำปาง.....	164
4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างเมือง – ตลาดในเมือง – ตลาดในย่านตลาดหลักในยุคที่ 2.....	172
5 นครลำปางภายใต้กรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.....	180
5.1 ลักษณะทางกายภาพของเมือง.....	184
5.2 การปกครอง.....	197
5.3 ลักษณะสังคม.....	199
5.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	207
5.5 สภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน.....	218
5.6 ภาพรวมสภาพเศรษฐกิจของนครลำปางจากอดีตถึงปัจจุบัน.....	222
5.7 การคมนาคมขนส่ง.....	223
5.8 การเคลื่อนไหวท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง นครลำปาง.....	225
5.9 พัฒนาการของนครลำปาง.....	239
5.10 ภาพรวมของนครลำปาง.....	241
5.11 ภาวะการค้าของจังหวัดลำปาง.....	243
5.12 ตลาดนครลำปางในยุคที่ 3.....	247
5.13 รูปพฤติกรรมของผู้ประกอบการและผู้บริโภคในตลาดปัจจุบัน.....	257
5.14 ขอบเขตการให้บริการของตลาด.....	272
5.15 สภาพการกลายเป็นตลาดค้าส่งของย่านตลาดหลัก ในเวลากลางคืน	279

บทที่	หน้า
5.16 นโยบายของทางเทศบาลเกี่ยวกับตลาดนครลำปาง.....	282
5.17 สภาพย่านตลาดหลักในยุคที่ 3.....	284
5.18 ภาพรวมของตลาดในยุคนี้.....	286
5.19 ลักษณะเฉพาะของกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก.....	288
5.20 ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดและเมืองในยุคนี้.....	290
5.21 ปัญหาของชุมชนเมืองนครลำปาง.....	292
6 วิเคราะห์ อภิปราย สรุปผลการศึกษา และเสนอแนวคิดในการพัฒนา.....	295
6.1 วิเคราะห์ผลการศึกษา.....	295
6.2 เปรียบเทียบกันทั้ง 3 ยุค.....	304
6.3 บทสรุป.....	312
6.4 แนวโน้มในอนาคตและแนวความคิดในการพัฒนา.....	315
รายการอ้างอิง.....	319
ภาคผนวก.....	328
ภาคผนวก ก.....	328
ภาคผนวก ข.....	342
ภาคผนวก ค.....	349
ประวัติผู้วิจัย.....	358

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
3.1 การใช้ที่ดินเมืองนครลำปาง ยุคที่ 1.....	91
3.2 พัฒนาการโครงสร้างทางกายภาพของเมือง.....	105
3.2 เปรียบเทียบตลาดจีนและตลาดบริบูรณ์ปรากฏ.....	122
4.1 การใช้ที่ดินเมืองนครลำปางในยุคที่ 2.....	134
4.2 จำนวนธนาคารและสาขาธนาคารพาณิชย์ในลำปาง.....	146
4.3 การให้บริการหลักของแต่ละตลาด.....	175
4.4 การเปรียบเทียบตลาดในเมือง.....	179
5.1 รายชื่อชุมชน จำนวนหลังคาเรือน และจำนวนประชากร ในเขตเทศบาลนครลำปางปัจจุบัน 31 ชุมชน.....	183
5.2 จำนวนประชากร และจำนวนครัวเรือนรายตำบลในเขตเทศบาลนครลำปาง.....	185
5.3 การใช้ที่ดินของชุมชนนครลำปางปี พ.ศ.2517 พ.ศ.2525 และพ.ศ.2539.....	190
5.4 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปาง พ.ศ.2505 – 2542.....	199
5.5 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามหมวดอายุ (เฉพาะสัญชาติไทยไม่แยกเพศ).....	201
5.6 สถานศึกษาใน อ.เมือง จ.ลำปาง.....	203
5.7 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในภาคเหนือตอนบน และแต่ละจังหวัด ราคาตลาด.....	208
5.8 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาการผลิตการค้าส่งและการค้าปลีก ราคาตลาด.....	211
5.9 เงินฝากและเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์.....	214
5.10 จำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าที่คงอยู่ ประเภทนิติบุคคล.....	215
5.11 เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดลำปาง.....	220
5.12 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมและจำนวนคนงาน ใน จ.ลำปาง.....	228
5.13 แสดงจำนวนหน่วยงานราชการของเมืองจำแนกตามลักษณะ การบริหารและหน้าที่หลัก.....	232
5.14 รายชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัด ตั้งแต่เริ่มตั้งขอจดทะเบียน ถึงธันวาคม พ.ศ.2542.....	236

สารบัญตาราง (ต่อ)

ฎ

ตาราง	หน้า
5.15 แสดงจำนวนและขนาดตลาดอุปโภคบริโภคในเขตผังเมืองรวม โดยเปรียบเทียบในระดับอนุภาค.....	245
5.16 แสดงการแบ่งขนาดตลาดตามจำนวนแผง.....	248
5.17 สภาพทั่วไปของตลาด.....	251
5.18 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้ประกอบการ.....	261
5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภค.....	266
5.20 ขอบเขตการให้บริการของตลาด.....	272
6.1 จำนวนแผงและสัดส่วนของแต่ละประเภทสินค้าแต่ละตลาด.....	302

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
2.1 โมเดลเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	14
2.2 การชุมนุมเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนในอดีต.....	22
2.3 พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 โปรดให้มีการขุดคลองเพื่อค้าขาย ทางเรือสำหรับการค้าขายภายในประเทศ.....	22
2.4 ตลาดบกในเมืองเพชรบุรีสมัยรัชกาลที่ 5.....	24
2.5 ตลาดน้ำในสมันกรุงรัตนโกสินทร์	24
2.6 ตลาดน้ำในคลองมหานาคสมัยรัชกาลที่ 5.....	25
2.7 ท่าเทียบ ตลาดใหญ่ในสมัยแรก.....	25
2.8 ตลาดน้ำอยุธยาในอดีต.....	36
2.9 ตลาดน้ำบางกอกในอดีต.....	37
2.10 ตลาดสำเพ็งในอดีต.....	37
2.11 ตลาดสดข้างถนนข้างม่อย เมืองเชียงใหม่ พ่อค้าแม่ค้านำสินค้า มาวางขายตามสองข้างทาง ผู้หญิงเมืองเหนือในอดีตไม่สวมเสื้อ.....	39
2.12 ตลาดแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่เมื่อ 60 ปีก่อน.....	39
2.13 ตลาดวโรรสหรือกาดหลวงเป็นตลาดที่เจ้านายเมืองเชียงใหม่สร้างขึ้น จากสุสานเก่า ภาพนี้ถ่ายเมื่อ พ.ศ.2472.....	40
2.14 ตลาดแห่งหนึ่งใน จ.น่าน ด้านซ้ายมือของภาพมีแม่ค้านำสินค้า มาวางขายกับพื้น นั่งเรียงกันเป็นแถว.....	42
2.15 แม่ค้าและสภาพตลาดเมืองเหนือในอดีต.....	45
2.16 ชาวล้านนาในอดีต.....	45
2.17 ลักษณะทางกายภาพที่เป็นลานโล่งของตลาดวโรรสหรือกาดหลวงในอดีต.....	50
3.1 ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏบนเพิงผาหลายแห่งใน จ.ลำปาง.....	67
3.2 ภาพบนหน้าผา ดอยประตูผา อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง.....	67
3.3 บริเวณเหมืองแม่เมาะ แหล่งที่พบหลักฐานของชุมชน สมัยก่อนประวัติศาสตร์.....	68
3.4 ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง แหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดลำปาง.....	68
3.5 รูปแบบคูและคันดินรอบชุมชนโบราณในประเทศไทย.....	70
3.6 แผนภูมิจักรวาล.....	82

สารบัญภาพ (ต่อ)

ฐ
ฎ

ภาพประกอบ	หน้า
3.7 ภาพสำรวจทางอากาศ.....	85
3.8 ผังลักษณะเปรียบเทียบหอยสังข์กับหุ่นผังเมืองจำลอง.....	85
3.9 ภาพลายเส้นเมืองโบราณในเขตเทศบาลนครลำปาง 3 รุ่นสมัย.....	86
3.10 โครงสร้างหลักของเมืองเชียงแสนและเมืองเขลางค์ใหม่.....	86
3.11 แม่น้ำวังช่วงสมัย ร.5- ร.6 (พ.ศ. 2440-2465).....	90
3.12 สภาพเกาะหลวงแม่น้ำวัง ปี พ.ศ. 2450.....	90
3.13 ขบวนเสด็จนครลำปางสมัย ร.5.....	93
3.14 จิตรกรรมฝาผนังภูมินทร์ จ.น่าน แสดงให้เห็นถึงความนิยม การสักหมึกและการขวากหูต่อลานของชาวล้านนา.....	96
3.15 การสักหมึกของชาวล้านนา.....	96
3.16 สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองนครลำปางในอดีต.....	97
3.17 ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองนครลำปางในอดีต.....	97
3.18 การทำไม้สักในภาคเหนือ ในสมัย ร.5 ด้วยขุนเขาและผืนป่า อันอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรมีค่าของภาคเหนือคือไม้สัก ซึ่งเป็นที่ต้องการของชาวต่างชาติอย่างมากเมื่อ 100 ปีก่อน.....	98
3.19 ยุคกงศุลอังกฤษตั้งในนครลำปาง รวบรวม พ.ศ.2448 ก็ยังมีธงอังกฤษปลิวสบัดบนเรือพิธีประเพณีชาวพม่ากลางแม่น้ำวัง.....	99
3.20 การทำไม้ของบริษัทบอมเบย์ ณ.บริเวณแม่น้ำวัง.....	101
3.21 รถยนต์บรรทุกซุงของบริษัทบอมเบย์ – เบอร์มา ในแม่น้ำวัง.....	101
3.22 การชักลากไม้ซุงในแม่น้ำวัง.....	101
3.23 บริเวณแม่น้ำวัง ริมวัดเกาะวาลูการามศูนย์กลางการค้าขาย ทางเรือของนครลำปางในอดีต.....	108
3.24 สภาพตลาดลำานนา.....	108
3.25 สภาพตลาดจีน.....	109
3.26 เรือแม่ปะหรือเรือหางแมงป่อง ขนสินค้ามาจากภาคเหนือลงมาขาย ณ. กรุงเทพฯ.....	110
3.27 การค้าทางเรือ ใช้เรือแม่ปะขนสินค้าขึ้นล่องตามลำานน้ำ.....	110
3.28 พ่อค้าชาวยุณานบนหลังม้าเกลบ.....	111
3.29 พ่อค้าชาวยุณานกับลา (ภาพด้านหน้า).....	111

ภาพประกอบ	หน้า
3.30 ภาพถ่ายเก่าขบวนวัวต่าง ในการติดต่อค้าขายระหว่างหมู่บ้าน หรือเมืองขบวนของพ่อค้าวัวต่างเป็นสิ่งสำคัญในการแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างท้องถิ่นหรือภูมิภาคในอดีต.....	111
3.31 ขบวนวัวต่างหยุดพักระหว่างการเดินทางที่ริมแม่น้ำแห่งหนึ่ง.....	112
3.32 การขนส่งสินค้าบนเส้นทางสายลำปาง-เชียงใหม่.....	112
3.33 สะพานรัฐภูมิเสกเก่าสมัย ร.5 ยุบพังเมือง เมษายน 2458 กับสภาพถนนตลาดจีนด้านริมแม่น้ำวัง.....	113
3.34 สภาพตลาดจีน เมื่อปี พ.ศ. 2450.....	113
3.35 ขบวนแห่ลูกแก้วชาวเมืองนครลำปาง สมัยถนนตลาดจีน.....	114
3.36 เรือนเจ้าแม่ยอดคำ ย่านตลาดจีนปัจจุบัน.....	114
3.37 ศาลเมืองนครลำปางเก่า.....	116
4.1 ขบวนรถไฟพ่นรางใหญ่ที่เข้าสถานีรถไฟช่วงสมัย ร.6.....	127
4.2 วงเวียนห้าแยกประตูเชียงใหม่ พ.ศ.2496.....	130
4.3 การก่อสร้างสะพานรัฐภูมิเสกนครลำปาง เมื่อ พ.ศ.2459.....	131
4.4 สะพานรัฐภูมิเสกสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2460.....	131
4.5 การวางรากฐานสะพานรัฐภูมิเสกนครลำปาง.....	131
4.6 โอสถศาลาคู่สะพานรัฐภูมิเสก เพื่อร่วมสงคราม.....	131
4.7 ไม้ซุงสักกับสะพานรัฐภูมิเสก ปีอุทกภัย 2463 พระยาสุเรนทร์ราชาเสนา ข้าหลวงลำปางรายงานเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยไม้ซุงสัก 30,000 ท่อน ติดขวางสะพานข้ามแม่น้ำวัง เมื่อ สิงหาคม 2463.....	131
4.8 แพนไม้ซุงในแม่น้ำวัง ที่จังหวัดลำปาง.....	132
4.9 สะพานรัฐภูมิเสก ถูกซุงนับจำนวนพันๆท่อนกระแทกกัน จนเกิดรอยร้าวหลายแห่ง จนทางการห้ามการสัญจรไปมา.....	132
4.10 น้ำพัดขอนไม้สักปะทะสะพานข้ามแม่น้ำวัง.....	132
4.11 อุทกภัยครั้งใหญ่.....	133
4.12 กระบวนช้างพระที่นั่งของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ขณะเสด็จออกตรวจราชการที่มณฑลพายัพ พ.ศ.2464.....	135
4.13 การรับขบวนราชวงศานางค์เข้าเมืองนครลำปาง.....	136

สารบัญภาพ (ต่อ)

ต

ภาพประกอบ	หน้า
4.14 กระบวนช่างพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.....	136
4.15 ประชาชนชาวลำปางเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2469.....	136
4.16 ประชาชนชาวลำปางเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2469.....	136
4.17 เจ้าบุญญาพิภย์วงศ์มานิต เจ้านครลำปางองค์ที่ 10 (พ...ศ.2440-2465).....	137
4.18 สนามบิน ผลพลอยได้จากสงครามโลกครั้งที่ 2.....	140
4.19 ขบวนแห่หน้าคางร่วมที่ถนนน้ำล้อม พ.ศ.2493.....	141
4.20 ร.6 ทรงให้กำเนิดสถานีรถไฟนครลำปาง รถม้า โรงแรมรถไฟ ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรก.....	142
4.21 สถานีรถไฟนครลำปางยุครถไฟมาถึงกับสภาพเมืองใหม่ ทำรถไฟสบต๋อย ใน พ.ศ.2459 ยุคอารยธรรมรถไฟ รถม้าสมัยพระเจ้ากรุงสยามกับ การสร้างถนนหลวงสายแรก ในมณฑลพายัพที่มีรถม้าและล้อวัว เป็นพาหนะหลักในการขนส่ง.....	143
4.22 สถานีรถไฟนครลำปางระหว่างก่อสร้าง เปิดเดินรถเป็นทางการ พ.ศ.2459 เพราะมีรถไฟจึงมีถนน สะพานรัชฎาภิเศก และรถม้า คู่บ้านเมืองนครลำปางจนถึงปัจจุบัน และเพราะถนนสามสายแรก คู่ประวัติศาสตร์รถไฟจึงมีชื่อถนน “ฉัตรไชย”	143
4.23 สี่แยกสถานีรถไฟนครลำปางกับถนนโรงพยาบาล ยุคชุมชนสบต๋อยเริ่มก่อตั้ง.....	143
4.24 โรงแรมรถไฟนครลำปาง โรงแรมแห่งแรกนครลำปาง เมื่อ พ.ศ.2466 เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ มาพักที่นี่เมื่อ 27 พฤศจิกายน 2466 กรมรถไฟใช้เป็นบ้านพักรับรองมาแต่สมัยนายช่างเยอรมันต่อมาคือ โรงแรมรถไฟนครลำปาง.....	144
4.25 สถานีรถไฟ จ.เชียงใหม่ ทางรถไฟสายเหนือสร้างถึงเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2464 การขึ้นมาของรถไฟก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในสังคมล้านนาอย่างมาก และมีผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน.....	145
4.26 ข้าราชการและทหารจัดเตรียมตั้งแถวส่งเสด็จพระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	147

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ณ

ภาพประกอบ	หน้า
4.27 ขบวนรับเสด็จ.....	148
4.28 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน ถึงสถานีรถไฟนครลำปาง พ.ศ.2469.....	148
4.29 ทางรถไฟหลวงถึงนครลำปางนำพาบรรดารถม้ามาด้วย.....	148
4.30 สี่แยกศาลากลาง (บริเวณห้างฝรั่งอะไหล่ยนต์) พ.ศ.2493.....	167
5.1 นครลำปางในปัจจุบัน.....	181
5.2 อาคารตึกแถวในเทศบาลนครลำปาง.....	189
5.3 เซรามิคจากจังหวัดลำปาง.....	227
5.4 ศาลากลางจังหวัดลำปาง.....	232
5.5 ตลาดรักษา.....	253
5.6 ตลาดอัศวิน.....	253
5.7 ตลาดเทศบาล(หลักเมือง)	253
5.8 ตลาดราชวงศ์.....	253
5.9 ตลาดเก้าจาว.....	254
5.10 ตลาดท่ามะโอ.....	254
5.11 ตลาดนาก่วมใต้.....	254
5.12 ตลาดบ้านดง.....	254
5.13 ตลาดสบตุ๋ย.....	255
5.14 ตลาดบริบูรณ์ปราการ.....	255
5.15 ตลาดรอบเวียง.....	255
5.16 ตลาดข้าวคราว	255
5.17 ตลาดสนามบิน.....	255
5.18 ความสกปรกที่ตลาดข้าวคราว.....	256
5.19 ปัญหาไม่มีที่จอดรถที่ตลาดสนามบิน.....	256
5.20 สภาพถนนบุญวาทย์ที่เป็นพื้นที่ต่อเนื่องตลาดค้าส่งในเวลากลางวัน.....	280
5.21 รถขนส่งสินค้าบนถนนบุญวาทย์.....	280
5.22 สภาพการปิดร้านค้าในตลาดบริบูรณ์ปราการจากการที่บรรดาแม่ค้า.....	285
ออกไปวางขายสินค้าริมทางเท้าข้างถนน	

สารบัญแนพื้นที่

แนพื้นที่	หน้า
1.1 พื้นที่ศึกษา.....	4
3.1 ที่ราบภาคเหนือตอนบน.....	64
3.2 พื้นที่จังหวัดลำปางและอำเภอต่างๆ.....	72
3.3 สภาพภูมิประเทศพื้นที่ จังหวัดลำปาง.....	74
3.4 เมืองลัมภักปนคร.....	79
3.5 ผังเมืองหริภุญไชย.....	81
3.6 ผังเมืองแพร์ (พจนนคร).....	81
3.7 ผังเมืองรุ่นที่ 1 เมืองเขลางค์นคร.....	83
3.8 กลุ่มของวัดตามผังจตุรทิศ.....	83
3.9 ผังเมืองรุ่นที่ 2 เมืองเขลางค์.....	87
3.10 ย่านชุมชนต่างๆ.....	88
3.11 ผังเมืองนครลำปางหรือเมืองรุ่นที่ 3.....	92
3.12 การใช้ที่ดินเมืองนครลำปางยุคที่ 1.....	92
3.13 ย่านการค้า.....	108
4.1 ที่ตั้งสถานีรถไฟนครลำปาง.....	126
4.2 โครงสร้างที่สำคัญของเมืองนครลำปางในยุคที่ 2.....	129
4.3 การใช้ที่ดินเมืองนครลำปางในยุคที่ 2.....	134
4.4 ที่ตั้งตลาดในยุคที่ 2	159
4.5 กลุ่มตลาดเมืองเก่าและตลาดเมืองใหม่.....	171
4.6 โครงข่ายการเชื่อมโยงของแต่ละตลาด.....	174
5.1 ความหนาแน่นประชากร.....	187
5.2 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ.2517.....	192
5.3 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ.2525.....	195
5.4 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2539.....	196
5.5 ที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม.....	231
5.6 ที่ตั้งสถานที่ราชการ ห้าสรวรพสินค้า และห้างบิ๊กซี.....	235
5.7 ที่ตั้งตลาดในยุคที่ 3.....	250
5.8 ขอบเขตการให้บริการรวมของตลาดทุกแห่ง.....	278

แผนที่	หน้า
5.9 ขอบเขตการให้บริการตลาดค้าส่ง ย่านตลาดหลักในเวลากลางคืน.....	349
5.10 ย่านธุรกิจการค้าของเมืองและการเชื่อมต่อ.....	291
5.11 แนวโน้มการขยายตัวของชุมชนเมือง.....	293
6.1 เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา.....	318

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนผนผัง

แผนผัง	หน้า
1.1 กรอบแนวความคิด.....	6
1.2 ประกอบความเข้าใจกรอบแนวความคิด.....	7
2.1 สรุปรอบความเข้าใจ.....	57
3.1 พัฒนาการของเมืองนครลำปาง.....	103
3.2 ที่มาของสินค้าตลาดบริบูรณ์ปรากการและตลาดจีน.ในยุคที่ 1.....	112
3.3 สภาพย่านตลาดหลักในยุคที่ 1.....	116
3.4 ปัจจัยที่ก่อเกิดตลาดในยุคที่ 1.....	125
4.1 พัฒนาการของเมืองนครลำปางในยุคที่ 2.....	150
4.2 ช่วงเวลาในการเกิดตลาดนครลำปางในยุคที่ 2.....	158
4.3 สภาพย่านตลาดหลักช่วงแรกในยุคที่ 2ประมาณ พ.. 2460.....	168
4.4 สภาพย่านตลาดหลักช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2.....	168
4.5 สภาพย่านตลาดหลักช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ 10 ปี.....	169
4.6 สภาพย่านตลาดหลักช่วงท้ายของยุคที่ 2.....	169
5.1 สภาพการกลายเป็นตลาดค้าส่งของย่านตลาดหลักในเวลากลางคืน.....	280
5.2 สภาพย่านตลาดหลัก.....	285
6.1แผนผังประกอบความเข้าใจในการวิเคราะห์ผลการศึกษา.....	296
6.2 โครงข่ายตลาดทั้งสามยุค.....	305
6.3 ลำดับคักย์ (Hierarchy) ตลาดทั้ง 3 ยุค.....	307

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
5.1 จำนวนครัวเรือนแต่ละตำบลในเขตเทศบาลนครลำปาง ปี พ.ศ.2538-2542.....	186
5.2 จำนวนประชากรแต่ละตำบลในเขตเทศบาลนครลำปาง ปี พ.ศ.2538-2542.....	186
5.3 จำนวนประชากรเขตเทศบาลนครลำปาง ปี พ.ศ. 2505-2542.....	200
5.4 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามหมวดอายุ ปี พ.ศ.2537 –พ.ศ.2541.....	202
5.5 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในภาคเหนือตอนบน แต่ละจังหวัด ราคาตลาด.....	209
5.6 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดสาขาการผลิตการค้าส่งและการค้าปลีกใน ภาคเหนือตอนบนราคาตลาด.....	210
5.7 มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์มวลรวม ราคาตลาด จำแนกตามสาขาการผลิต จ.ลำปาง.....	213
5.8 จำนวนเงินฝากและเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ ปี พ.ศ.2515-2541.....	215
5.9 จำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าที่คงอยู่ ประเภทนิติบุคคล.....	217
5.10 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดลำปาง ปีพ.ศ.2531-2542.....	229
5.11 จำนวนคนงานโรงงานอุตสาหกรรม ปี พ.ศ. 2531-2541.....	229
5.12 จำนวนโรงงานในเขตเทศบาลเมืองลำปาง.....	230

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตลาดเป็นโลกแวดล้อมทางกายภาพของเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอุปสงค์และอุปทานในกลไกทางเศรษฐกิจหรือเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่า เป็นสถานที่ใดสถานที่หนึ่งที่ มีหน้าที่เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการอยู่เป็นประจำเพื่อนำไปอุปโภค บริโภค ต่อไป จะเห็นได้ว่าตลาดมีหน้าที่ให้บริการแก่ชุมชนเป็นหน้าที่หลัก ดังนั้นตลาดจึงเป็นสิ่ง จำเป็นพื้นฐานหนึ่งของชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ดังที่ MAX WEBER นักวิชาการชาวเยอรมันได้เคยเสนอความคิดไว้ว่า “ ชุมชนที่เรียกว่าเป็นเมือง (URBAN) ได้นั้นต้องประกอบด้วยตลาด เพราะว่าตลาดคือสัญลักษณ์ของความเป็นเมือง เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตชุมชน ที่ได้มีการพัฒนาขึ้น มีการแบ่งงานกันทำเกิดเป็นอาชีพต่างๆ ประกอบกับมีเทคโนโลยีที่สูงพอ ก็จะส่งผลให้ชุมชนนั้นมีชีวิต เศรษฐกิจที่คึกคัก มีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนของสินค้าและเงินทอง โลกวัตถุ เครื่องอุปโภคบริโภคก็จะหลากหลายมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ชีวิตสังคมของชุมชนนั้นก็แบ่งคิดแบ่งเกิดแยกคล้อยไปตามชีวิตเศรษฐกิจ ผู้คนเกิดความแตกต่างทางด้านความคิดความเห็นและผลประโยชน์ ด้วยเหตุที่โลกของผู้คนก็จะเคลื่อนไหว มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แยกไปจากชีวิตอันหยุดนิ่งอยู่กับที่ของชุมชนศักดินาในชนบทต่างๆในสมัยนั้น ” ซึ่งก็หมายถึงตลาดต้องเป็นส่วนหนึ่งของประกอบหนึ่งของเมือง (Urban Element) (เกียรติ จิวะกุล, 2525: 287)

นอกจากตลาดจะทำหน้าที่ให้บริการแก่ชุมชน ในฐานะเป็นสถานที่จับจ่ายซื้อของของคนในชุมชนแล้ว ตลาดยังมีหน้าที่อื่นของชุมชนอีกด้วย กล่าวคือ ในความเป็นจริงแล้วตลาดเต็มไปด้วย ผู้คนที่ไม่เฉพาะมาเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น ยังต้องการที่จะมาพบปะพูดคุย ติดต่อกันกับคนอื่นอีกด้วย ดังนั้นตลาดจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคม คือ เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร ความคิด ความอ่าน ตลอดจนวัฒนธรรมของคนในชุมชนนั้นได้ ถ้าอยากเห็นการกินอยู่ของคนท้องถิ่นนั้นๆว่าเป็นอย่างไร ว่ากันทำให้ไปดูที่ตลาด ไม่ว่าจะเป็พืชผักผลไม้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่เป็นของกินของใช้อันเป็นปัจจัย 4 ทั้งหลายในชีวิตประจำวัน ล้วนมีขายในตลาดทั้งสิ้น (ชัชวาล ทองดีเลิศ, 2542: 143) ตลาดจึงสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนได้ดีประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือ สาเหตุมาจากการที่กิจกรรมของตลาด เกี่ยวข้องอยู่กับกิจกรรมอื่น พื้นที่อื่น และเวลาอื่นอยู่เสมอไม่ว่าจะเนื่องด้วยจากกระบวนการผลิต การขนส่ง การจำหน่าย หรือการบริโภคก็

ตาม ตลาดจึงเป็นกิจกรรมที่มีการเชื่อมโยงติดต่อกับส่วนต่างๆของเมืองอยู่ตลอดเวลา เป็นส่วนประกอบหนึ่งของเมืองมีการเคลื่อนไหวอยู่มาก (Worachandr Siripool, 1997: 4) ส่วนประกอบของเมืองทั้งหมดนั้นเกี่ยวข้องกัน ประกอบกันอยู่อย่างสลับซับซ้อนเป็นเมือง ดังนั้นการที่จะพูดถึงส่วนประกอบของเมืองที่เราต้องการศึกษาเป็นหลัก ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของส่วนเฉพาะนี้กับส่วนใหญ่อื่นๆ หรือกับส่วนเฉพาะอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน เมื่อจะพูดถึงตลาดในเมืองใดๆ ก็น่าจะพิจารณา รู้จักเข้าใจ เมืองทั้งหมดเสียก่อน ว่าเป็นอย่างไร มาอย่างไร ด้วยเหตุผลเบื้องต้นเป็นอย่างไร จากนั้นจึงจะจับเอาเศรษฐกิจการกินอยู่ การจำหน่ายจ่ายแจก ซื้อหาสินค้า หรือตลาดนั่นเองเป็นหลัก พิจารณาว่าเกี่ยวกับภาพรวมของเมืองที่ได้มานั้นอย่างไร หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ส่วนประกอบ อื่นๆของเมือง เช่น บ้านช่อง ถนนหนทาง ใดๆ (เกียรติ จิระกุล และคณะ, 2525: 360)

นครลำปาง ในอดีตช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และตอนต้นศตวรรษที่ 20 นครลำปาง เป็นศูนย์การค้าที่สำคัญที่สุดรองจากเชียงใหม่ ก่อนหน้าปลายศตวรรษที่ 19 นั้นนครลำปาง มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าพาณิชย์ ที่ติดต่อดำขายทางไกลข้ามประเทศระหว่างพม่าและญวนซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของจีน และยังเป็นเมืองท่าสำคัญในการค้าขายทางเรือ ระหว่างภาคเหนือ กรุงเทพฯ และประเทศตะวันตก (มารโก ทาเก แมคเมอร์เรน, 2526: 1) นครลำปางจึงกลายเป็นเมืองพ่อค้า วาณิช แหล่งชุมชนทางเศรษฐกิจที่รุ่งเรือง เรียกว่า “ตลาดจีน” ซึ่งเป็นตลาดแรกในเมืองนครลำปาง ที่ได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นระบบของตลาดที่ชัดเจน (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 78) นอกเหนือจากศูนย์การค้าที่ตลาดจีนตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวังแล้ว ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 นครลำปางยังมีตลาดอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่บริเวณหน้าคุ้มหลวง ชื่อว่าตลาดบริบูรณ์ปราการ เป็นอีกตลาดหนึ่งที่สำคัญของชุมชน ซึ่งต่อมาผลจากการที่ทางรถไฟมาถึงลำปางทำให้เกิดสภาพทำเลการค้าใหม่จากตลาดจีนไปชุมนุมอยู่ ณ. สถานีรถไฟ หรือที่เรียกว่าตลาดสบตุ๋ย ตลาดจีนจึงค่อยๆลดความสำคัญลงจนมาถึงปัจจุบันไม่มีการประกอบการค้า ณ.บริเวณตลาดจีนอีกแล้ว (ชัยวัฒน์ ศุภดีลักษณ์, 2541: 40) แต่ต่างกับตลาดบริบูรณ์ปราการที่ยังคงดำเนินกิจการการค้าอยู่ ตั้งอยู่ในเขตย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมของเมือง ซึ่งปัจจุบัน ตลาดบริบูรณ์ปราการนั้นตั้งอยู่ใกล้เคียงกับอีก 4 ตลาด ได้แก่ ตลาดเทศบาล (หลักเมือง) ตลาดราชวงศ์ ตลาดข้าวคราว และตลาดรอบเวียง ที่มีแนวโน้มว่ากำลังจะเชื่อมต่อถึงกัน กลายเป็นย่านตลาดหลัก ที่สำคัญและใหญ่ที่สุดของเมือง

ย่านตลาดบริบูรณ์ปราการดังกล่าว จึงเรียกได้ว่า เป็นย่านตลาดที่เก่าแก่ที่สุดของนครลำปางที่ยังมีชีวิตอยู่ และให้บริการแก่ประชาชนในเมืองมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน พอๆกับประวัติศาสตร์การค้าในเมืองนครลำปาง ผ่านเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นตามกาลเวลาจนมาถึงปัจจุบัน ที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันกับตลาดแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นตามมา และการค้า บริการตาม

¹ จากการสังเกตสภาพปัจจุบัน

กระแสโลกาภิวัตน์ที่แพร่เข้ามาในรูปแบบของ ชูปเปอร์มาเก็ต ศูนย์การค้า มินิมาร์ท ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงเป็นที่น่าสนใจว่า กิจกรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชนอย่างเช่น ตลาดนั้น ในขั้นแรกมีความเป็นมา ระบบ โครงสร้าง ควบคู่กับการพัฒนาเติบโตของเมืองนครลำปางอย่างไร และมีความสำคัญต่อชุมชน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับส่วนประกอบอื่นของเมืองอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ย่านตลาดที่สำคัญใหญ่ที่สุดของเมือง และทำที่สุดในบริบทปัจจุบันของเมืองลำปางที่ชีวิตและกิจกรรมด้านธุรกิจการค้าและการบริโภคของประชาชนกำลังเปลี่ยนแปลงไปนั้น ตลาดซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองรองรับวิถีชีวิตคนลำปางมาแต่เดิมนั้นจะพบกับการเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1.) เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ ของสภาพการพัฒนานครลำปางกับการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง ในอดีตและปัจจุบัน
- 2.) เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ สภาพการเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลักของนครลำปาง คือย่านตลาดบริบูรณ์ ในอดีตและปัจจุบัน
- 3.) นำเสนอแนวความคิดทางวิชาการในการพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการค้า เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนานครลำปางต่อไปในอนาคต

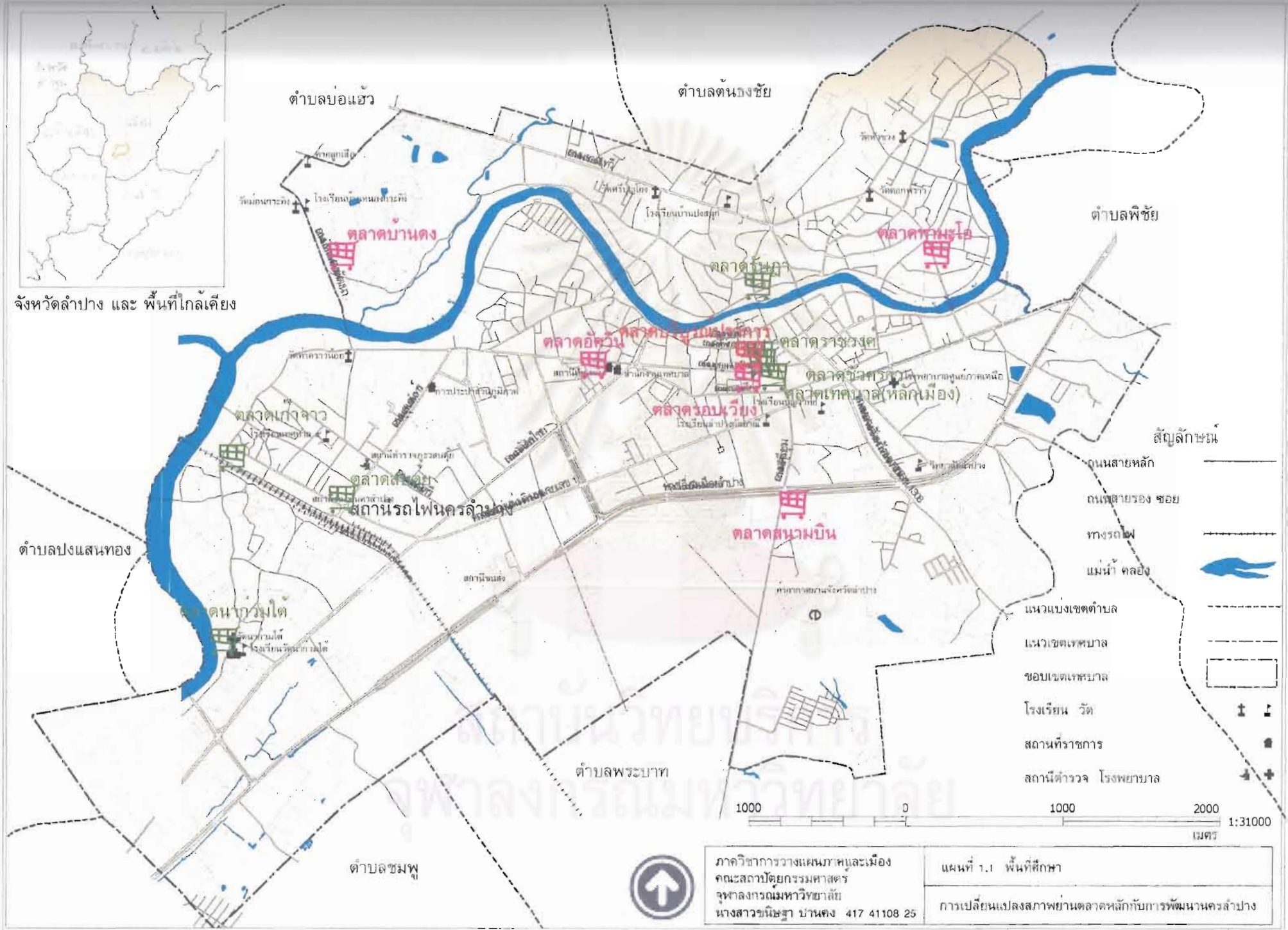
1.3 ขอบเขตในการศึกษา

พื้นที่ศึกษา

เทศบาลเมืองลำปาง และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง (แผนที่ 1.1) มีพื้นที่ประมาณ 22.17 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ ต.สวนดอก ต.สบตุ๋ย และต.เวียงเหนือ และบางส่วนของ - ต.บ่อแฮ้ว ต.ชมพู ต.พระบาทพิชัย ต.ปงแสนทอง และสุขาภิบาลชมพู มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นในปี พ.ศ.2542 เท่ากับ 69,402 คน แบ่งเป็นชาย 32,791 คน หญิง 36,611 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 23,331 หลังคาเรือน (เทศบาลเมืองลำปาง,2542)

จังหวัดลำปาง และ พื้นที่ใกล้เคียง

ภาควิชาการวางแผนที่ดินและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นางสาวชนิษฐา บ้านคง 417 41108 25	แผนที่ 1.1 พื้นที่ศึกษา
	การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักกับการพัฒนานครลำปาง

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ตลาด หมายถึง สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ที่ประกอบด้วยอาคาร ร้านค้า ขนาดเล็ก รวมทั้ง แผงลอย หาบเร่ ตึกแถว ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขาย ทำหน้าที่ให้บริการแก่ชุมชนโดยรอบและพื้นที่ใกล้เคียงในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทอาหาร ของสด วัตถุดิบเบื้องต้นที่ใช้ในการประกอบอาหารเพื่อบริโภค และสินค้าอุปโภค บริโภคของประชาชนที่เป็นพื้นฐานจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน

พัฒนาการของตลาด หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของตลาดซึ่งเป็นไปตามลำดับของกาลเวลา

ย่านตลาดหลัก หมายถึง ย่านตลาดบริบูรณ์ปรากร ตลาดเทศบาล (หลักเมือง) ตลาดราชวงศ์ ตลาดชั่วคราว และตลาดรอบเวียง รวมทั้งพื้นที่ที่เชื่อมต่อเกี่ยวเนื่องกันกับตลาดเหล่านี้ มีกิจกรรมการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า จนกลายเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมการค้าขายขนาดใหญ่ที่สุดของเมือง หรือคือย่านตลาดภายในบริเวณของเขตถนน 4 สาย ได้แก่ ถนนทิพย์ช้าง ถนนรอบเวียง ถนนทิพย์วรรณ และถนนไพบรณีย์

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงสภาพการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงของนครลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว รวมถึงผลกระทบในด้านต่างๆที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น

2. เพื่อทราบถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดกิจกรรมตลาดในเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดกับชุมชนและเมือง สภาพการดำรงอยู่ การเคลื่อนไหว และการเปลี่ยนแปลงของตลาด รวมถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3. เพื่อทราบถึงสภาพทั่วไป บทบาท และสภาพปัญหาของตลาดในย่านตลาดหลักของนครลำปางคือย่านตลาดบริบูรณ์ปรากร ในอดีตและในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

4. เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการค้า ตลอดจนในการวางผังเมืองรวม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง การขยายตัวของชุมชนเมืองนครลำปางที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ให้มีประสิทธิภาพและไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อไป

5. เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเมืองโดยทั่วไป เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการค้า

1.6 กรอบแนวคิด

แผนผัง 1.1 กรอบแนวคิด

ช่วงระยะเวลาที่ 1

ช่วงระยะเวลาที่ 2

ปัจจุบัน

อนาคต

ตลาดในนครลำปาง

ย่านตลาดหลัก

แผนผัง 1.2 แผนผังประกอบความเข้าใจกรอบแนวความคิด

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

1.7.1 ข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลในอดีต ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนานครลำปาง พัฒนาการของตลาดในนครลำปาง และข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงย่านตลาดบริเวณรูปากร แบ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ที่มีการเก็บรวบรวมมาจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ นักวิชาการตลอดจนผู้สูงอายุที่สามารถให้การสัมภาษณ์ได้ และข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสืบค้นเรื่องราว หลักฐานทางประวัติศาสตร์จากบันทึกคำบอกเล่า รายงาน หนังสือ เอกสารต่างๆ และงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง จากนั้นก็ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ทั้งข้อมูลประเภทปฐมภูมิและทุติยภูมิให้ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด จากความสอดคล้องของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากหลายๆ แหล่ง ทำยสุดจึงจัดการเรียบเรียงข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการ เพื่อเตรียมวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2. ข้อมูลในปัจจุบัน ได้แก่ ข้อมูลด้านสภาพทั่วไปของตลาดนครลำปางและย่านตลาดหลัก ผู้ซื้อ ผู้ขาย และสินค้า แบ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งเก็บรวบรวมมาจากการออกสำรวจภาคสนาม สังเกตลักษณะทั่วไป และแบบสอบถาม ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจาก รายงาน เอกสารต่างๆ ตำรา หนังสือ การค้นคว้าอิสระ วิทยานิพนธ์ สถิติ แผนที่ ที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูลประเภททุติยภูมิ ได้แก่

1. สำนักงานผังเมืองจังหวัดลำปาง
2. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำปาง
3. เทศบาลเมืองลำปาง
4. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. ห้องสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาวังท่าพระ
7. ห้องสมุดวารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
9. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
10. ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
11. ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
12. ห้องสมุดคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
13. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง
14. ห้องสมุดสถาบันราชภัฏ จังหวัดลำปาง

1.7.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานครลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมืองในอดีตและในปัจจุบัน กระทำโดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้มาแยกเป็นประเด็นให้ชัดเจน โดยใช้แผนที่แสดงที่ตั้งของตลาด และแผนที่แสดงการขยายตัวของเมืองประกอบกันโดยการซ้อนทับแผนที่ (Over Lay) แบ่งตามช่วงระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาโดยยึดเอาความเปลี่ยนแปลงของเมืองเป็นหลัก ดังนี้

1. การแบ่งยุคสมัยในการศึกษา

ยุคที่ 1 ตั้งแต่เริ่มก่อสร้างเมืองนครลำปางจนถึงช่วงก่อนที่ทางรถไฟจะมาถึงลำปาง คือ ปี พ.ศ.2458 (รถไฟมาถึงในปี พ.ศ. 2459)

ยุคที่ 2 ตั้งแต่เมื่อรถไฟมาถึง จนถึงช่วงก่อนใช้แผนพัฒนา คือ ปี พ.ศ. 2504 คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2505 – พ.ศ. 2509)

ยุคที่ 3 ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่การใช้แผนพัฒนา คือ เริ่มปี พ.ศ. 2505 มาจนถึงปัจจุบัน

2. หาความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดตลาดและการขยายตัวของเมือง

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดกับเมืองโดยการพิจารณาองค์ประกอบของตลาดที่มีการเคลื่อนไหวเป็นหลัก ได้แก่ สินค้า ผู้ซื้อและผู้ขาย กล่าวคือ แสดงการเคลื่อนไหว แหล่งที่มา ที่ไป ขององค์ประกอบทั้งสามแสดงผ่านแผนที่เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆของเมือง และวิเคราะห์โครงข่ายตลาดในนครลำปางทั้งหมด โดยการจัดลำดับศักยภาพตลาดจากประเภทของสินค้าเพื่อจัดระดับตลาดทั้งหมดในเมืองและเปรียบเทียบความแตกต่างกันของแต่ละระดับ แล้วจึงวิเคราะห์เชิงบรรยายประกอบกับแผนที่ ภาพถ่าย ภาพวาด แผนที่ประกอบความเข้าใจตามความเหมาะสม

3. การวิเคราะห์สภาพการเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลักของนครลำปาง

คือย่านตลาดบริบูรณ์ปรการ ในอดีตและปัจจุบันวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูลตามช่วงระยะเวลาที่ได้แบ่งการศึกษา พร้อมกับการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เชื่อมโยงเข้ากับการพัฒนาของเมืองและการเปลี่ยนแปลงของตลาดอื่นๆในเมืองว่าเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร ต่อมาจึงวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของย่านตลาดบริบูรณ์ โดยการรวบรวมข้อมูลแยกตามประเด็น ด้าน ผู้ซื้อ ผู้ขาย สินค้า ขอบเขตการให้บริการ สภาพทางกายภาพ นโยบายการควบคุมของรัฐ และอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก ตลอดจนสภาพปัญหา แล้วจึงวิเคราะห์เชิงบรรยายประกอบกับแผนที่ ภาพถ่าย ภาพวาด แผนที่ ประกอบความเข้าใจตามความเหมาะสม เช่นกัน

1.7.3 การสังเคราะห์ข้อมูล

นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ มาประมวลเป็นภาพพัฒนาการของตลาดควบคู่กับการพัฒนาของนครลำปาง ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดบริบูรณ์กับเมืองในช่วงเวลาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ย่านตลาดบริบูรณ์ปรากการ ซึ่งเป็นตลาดหลักของเมือง เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดบริบูรณ์ปรากการ รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความสำคัญและความสัมพันธ์ของย่านตลาดบริบูรณ์กับเมือง สภาพลักษณะ รูปแบบ และปัญหาในปัจจุบัน ตลอดจนคาดการณ์แนวโน้มย่านตลาดบริบูรณ์ปรากการ และภาพรวมของตลาดทั้งเมือง เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจกรรมตลาด รองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อไป

1.7.4 การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลในรูปของ

- การบรรยาย
- ตาราง
- แผนที่
- แผนผัง
- แผนภูมิ
- ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ในบทนี้ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ๆ ที่มีประโยชน์ในการสร้างความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานในการศึกษาและเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ อภิปรายผลการศึกษาในบทที่ 6 ดังนี้

1. แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
2. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและมีประโยชน์กับงานที่จะศึกษา

ท้ายที่สุดหลังจากกล่าวถึง 2 ส่วนข้างต้นนั้นแล้ว จึงสรุปออกมาเป็นปัจจัยต่างๆในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของตลาด เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจ สร้างความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาในขั้นต่อไป

2.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษานั้น แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- 2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับเมือง
- 2.1.2 แนวความคิดการใช้ที่ดินเพื่อการค้า
- 2.1.3 แนวความคิดเรื่องตลาด
- 2.1.4 แนวความคิดเรื่องกับเมือง

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับเมือง ประกอบไปด้วย

1. แนวความคิดความเป็นเมืองในโลกที่3 (Urbanization in The Third World)
(เสน่ห์ ญาณสาร , 2538 : 28 – 29)

2. โมเดลของเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดความเป็นเมืองในโลกที่3 (Urbanization in The Third World)
(เสน่ห์ ญาณสาร , 2538 : 28 – 29)

การกลายเป็นแหล่งชุมชนเมืองในประเทศกำลังพัฒนา ดำเนินไปภายใต้สภาวะเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากประเทศที่พัฒนาแล้ว นักวิชาการตะวันตกใช้คำว่า “ การกลายเป็นแหล่งชุมชนเมืองที่ไม่แท้จริง” ในการบรรยายถึงการกลายเป็นแหล่งชุมชนเมืองในประเทศโลกที่สามในแง่ที่ว่าในประเทศที่พัฒนาน้อย ไม่มีการขยายตัวของอาชีพที่ต้องการแรงงานที่มีฝีมือ และไม่มีการพัฒนาโอกาสการจ้างงานสำหรับชนชั้นกลางไปพร้อม ๆ กับการขยายตัวของเมือง

ในประเทศกำลังพัฒนา แม้ว่าโอกาสของแรงงานในด้านอุตสาหกรรมที่ใช้ฝีมือ และตำแหน่งในหน่วยงานราชการขยายตัวขึ้น และมีรายได้สูงพอสมควร แต่ว่าตำแหน่งในอาชีพเหล่านี้ยังมีจำกัด นอกจากนี้ประเทศกำลังพัฒนากำลังเน้นการผลิตที่อาศัยการลงทุนสูง มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ใช้แรงงานคนน้อยลง เหตุที่ทำเช่นนี้ก็เพราะต้องการลดมูลค่าสินค้าขาเข้า (ทำการผลิตสินค้าเพื่อทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ) และเพื่อให้เศรษฐกิจท้องถิ่นเลี้ยงตัวเองได้ รัฐบาลได้ยื่นมือเข้าไปควบคุมในด้านต่าง ๆ เช่น ทางด้านภาษี ให้โควตาทางการค้า ฯลฯ คนงานที่ประกอบธุรกิจในด้านนี้จะมีรายได้สูง ได้รับผลประโยชน์ดี แต่ว่าเป็นคนกลุ่มน้อย ซึ่งตรงกันข้ามกับคนงานซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ ความแตกต่างนี้ทำให้เกิดเศรษฐกิจสองรูปแบบที่แตกต่างกัน

เศรษฐกิจสองรูปแบบของเมืองในโลกที่สาม

เศรษฐกิจของเมืองในโลกที่สามมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ เศรษฐกิจสมัยใหม่ (Modern Economy) และเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (Bazaar Economy) เศรษฐกิจแบบสมัยใหม่บางที่เรียกว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นสูง หรือกิจกรรมแบบเป็นทางการ (Formal Activity) ประกอบด้วยธุรกิจประเภทต่าง ๆ เช่น การธนาคาร การค้าเพื่อการส่งออก กิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การค้าปลีกขนาดใหญ่ การค้าส่ง การบริการ การขนส่งทางอากาศ ฯลฯ เป็นกิจกรรมที่ใช้ทุนมาก ดำเนินการโดยบุคคลหลายคน มีรายได้และประสิทธิภาพการผลิตสูง

ส่วนเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมนั้น บางที่เรียกว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นต่ำ หรือกิจกรรมแบบไม่เป็นทางการ (Informal Activity) เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยบุคคลคนเดียวหรือเพียงไม่กี่คน เช่น กิจกรรมการค้ารายย่อย หรือการบริการขนาดเล็ก ที่มีได้อยู่ในรูปแบบของห้างหุ้นส่วน บริษัท หรือบรรษัท ดังเช่นธุรกิจสมัยใหม่ เป็นกิจกรรมที่ใช้ทุนน้อยแต่ใช้แรงงานมาก การเริ่มประกอบกิจกรรมกระทำได้ง่าย แต่ว่ารายได้และประสิทธิภาพการผลิตต่ำ

ในการศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา เท่าที่ผ่านมามักจะเน้นไปที่กิจกรรมแบบเป็นทางการ โดยอ้างว่ากิจกรรมแบบไม่เป็นทางการนั้นไม่มีประสิทธิภาพและล้าหลังซึ่งไม่เป็นความจริง เพราะว่ากิจกรรมแบบไม่เป็นทางการมีอัตราส่วนของการจ้างงานที่สูงกว่า และมีจำนวนกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

วิวัฒนาการเมือง (Urban Evolution) ของ Taylor (สมเกียรติ เรือนทองดี , 2527 : 9) กล่าวว่า เมื่อพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างภายในกำแพงเมืองซึ่งปรากฏเป็นรูปแนวนอนและการใช้ที่ดิน พบว่า วิวัฒนาการของเมืองมีอยู่ 4 ระดับ คือ

1.) **ขั้นทารก (Infantile)** เริ่มต้นในการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินให้เห็นเด่นชัด

2.) ชั้นวัยรุ่น (Juvenile) มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินเป็นบริเวณพักอาศัยแต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน

3.) ชั้นผู้ใหญ่ (Mature) โครงสร้างภายในแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด

4.) ชั้นชรา (Senile) เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการเติบโตเต็มที่

แบบจำลองความเป็นเมืองของ Rostow Rostow ได้พิจารณาความเป็นเมืองในเชิงเศรษฐศาสตร์ในลักษณะที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตามช่วงเวลา โดยแบ่งขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศออกเป็น 5 ขั้น คือ

1.) สังคมโบราณ (Traditional Society) ประชากรจะรวมตัวกันอยู่ในพื้นที่เมือง คนในสังคมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมหรือเป็นช่างฝีมือ มีการผลิตอุตสาหกรรมเพียงเล็กน้อย ความสามารถในการผลิตอยู่ในระดับต่ำ ตัวอย่างเช่น ประเทศจีนสมัยราชวงศ์โบราณ สังคมเผ่า Aztez และ Inca เป็นต้น

2.) สังคมขั้นเตรียมการเพื่อทะยานขึ้น (Precondition For Take Off) ประชากรเริ่มเรียนรู้ผลดีของการผลิตเฉพาะอย่างและการแบ่งงานกันทำ ตลาดขยายวงกว้างขึ้นจนเป็นตลาดเสรี โครงสร้างทางเศรษฐกิจเน้นการส่งออก ตัวอย่างเช่น เมืองค้าขายในประเทศยุโรปตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 เมืองในสมัยอาณานิคมของอเมริกา เป็นต้น

3.) สังคมขั้นทะยานขึ้น (Take Off) เกิดอุตสาหกรรมชนิดใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาขาการส่งออกที่มีอยู่แล้ว มีผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาลงทุน มีการนำเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ เข้ามาใช้ สาขาการให้บริการภายในท้องถิ่นเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว เมืองกลายเป็นศูนย์กลางการผลิตและดึงดูดให้ประชากรเข้ามารวมตัวกันอย่างหนาแน่น

4.) สังคมขั้นเจริญ (Drive to Maturity) สังคมเจริญขึ้นเรื่อย ๆ มีการนำเทคโนโลยีเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกระบบ เมืองเริ่มพึ่งตนเองได้มากขึ้น และเริ่มให้บริการแก่ดินแดนโดยรอบ

5.) สังคมอุดมโภคา (The Age Of High Mass Consumption) ประชากรมีรายได้เฉลี่ยสูง เกิดระบบสวัสดิการสังคมและการประกันสังคม มีการพัฒนาและใช้ Technology ใหม่ ๆ เพื่อสนองความต้องการด้านบริการสังคมของเมือง

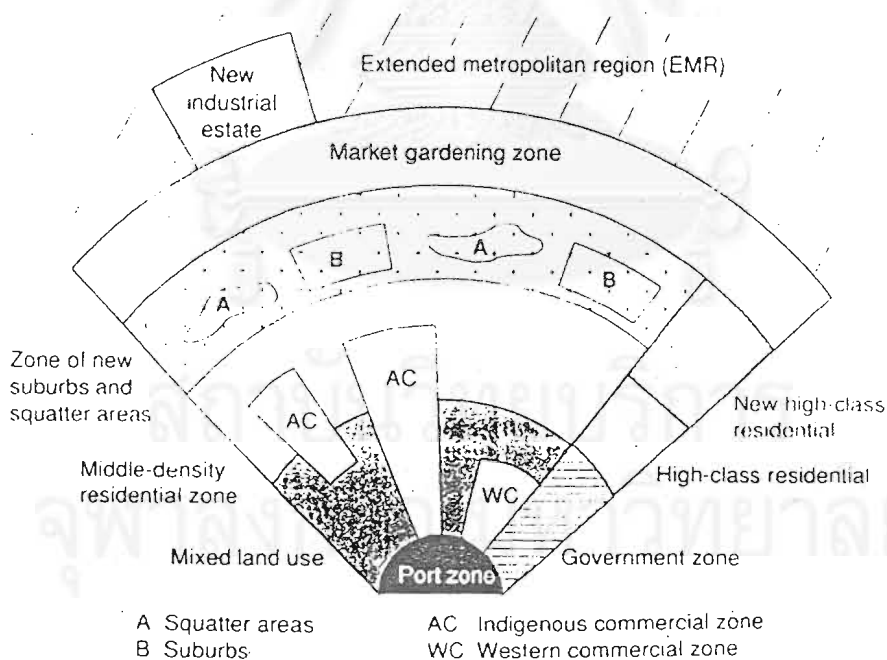
จากขั้นตอนทั้ง 5 นี้ Rostow มิได้ระบุว่าเมืองทุกเมืองจะต้องผ่านทุกขั้นตอนเช่นที่ได้เสนอไว้ในแบบจำลอง ก่อนเข้าสู่สังคมขั้นเจริญอาจมีการข้ามขั้นตอนได้

ผลของการศึกษาทฤษฎีนี้ ถึงแม้ว่าการมองพัฒนาการความเป็นเมืองของ Rostow จะเป็นไปในเชิงเศรษฐศาสตร์เพียงด้านเดียว แต่ก็สามารถสะท้อนภาพกระบวนการพัฒนาของเมืองได้

2. โมเดลของเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ความหลากหลายของรูปแบบเมืองดั้งเดิมและรูปแบบเมืองสมัยใหม่ สามารถเห็นได้จากเมืองใหญ่ ๆ ของเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นเป็นบริเวณ ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านองค์ประกอบหลัก โครงสร้างของเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปรียบเทียบกับเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงอาณานิคม เมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พัฒนาเป็นเมืองท่าที่ติดต่อกับศูนย์กลาง ซึ่งประกอบด้วยตลาดท้องถิ่นและการใช้ที่ดินเพื่อการค้าหนาแน่นสูง อย่างไรก็ตาม เมืองต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะที่แตกต่างจากเมืองตะวันตก โดยเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะการใช้ที่ดินแบบผสม และมีโครงสร้างการใช้ที่ดินที่ไม่มีรูปแบบ ผู้เสนอแนวคิดนี้ คือ Terence G. McGee ในปี 1967 โดยมุ่งความสนใจไปที่การจำแนกความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างของเมืองอาณานิคม (รูป 2.1)

รูป 2.1 โมเดลเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ที่มา : Potter, Robert B.; and Evans, Sally Lloyd. The City in the Developing World. Harlow: Longman, 1998, pp.127.

McGee พบว่า การใช้ที่ดินเชิงพาณิชย์มีความแตกต่างจากเมืองในประเทศตะวันตก ซึ่งโครงสร้างของเมืองในระยะแรกจะขยายตัวเป็นหย่อม ๆ เพราะการเข้าถึงและการคมนาคมเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งเมืองจะเป็นศูนย์รวมของผลผลิตทางการเกษตร และมีการประกอบอาชีพที่จำกัด ทำให้การใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ไม่เด่นชัด ต่อมาเมื่อมีการติดต่อซื้อขายสินค้ากับประเทศทางยุโรป ทำเรือและบริเวณใกล้เคียงจึงเป็นศูนย์กลางที่ดึงดูดเอากิจกรรมอื่นเข้ามา เมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมขนส่งที่ทันสมัยทำให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมือง ทำให้เขตชานเมืองกลายเป็นที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์กลางทางการค้า คือ ตลาดขนาดใหญ่ แทรกตามที่อยู่อาศัยของประชาชนในเขตเมือง โดยพื้นที่นี้จะมีราคาสินค้าที่ตายตัว มีการต่อรองราคาสินค้า ซึ่งราคาสินค้าจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตลาดจะเริ่มขายสินค้าในช่วงรุ่งเช้า โดยรถบรรทุกและเรือจะนำผักผลไม้ เนื้อสัตว์และปลามาขาย โดยในช่วงบ่ายจะไม่มีการขายสินค้าในตลาด รอบ ๆ ตลาดจะเป็นถนนสายธุรกิจและร้านค้าที่ขายอาหารแห้ง ซึ่งความวุ่นวายของการติดต่อซื้อขายสินค้าจะไม่ปรากฏให้เห็น (McGee , 1967 : 127)

ย่านการค้าของเมืองจะอยู่ติดกับเขตที่ทำการของรัฐบาลและเขตการใช้ที่ดินแบบผสม ซึ่งอยู่บริเวณใจกลางเมือง และเขตการค้าหรือเขตพาณิชย์กรรมประกอบด้วยธุรกิจการค้าของกลุ่มคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนเอเชีย ได้แก่ ชาวจีน และอินเดีย ซึ่งประกอบธุรกิจขนาดเล็ก เช่น ร้านขายทอง ร้านขายของชำ โรงรับจำนำ ร้านอาหาร และกลุ่มชาวตะวันตก ซึ่งประกอบธุรกิจที่ทันสมัย เช่น โรงภาพยนตร์ ศูนย์การค้า มีรูปแบบการใช้ที่ดินเป็นรูปเส้นยาวตามเส้นทางคมนาคมขนส่งที่มุ่งออกจากเมือง

แม้ว่าเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีลักษณะ CBD เป็นรูปแบบตะวันตก แต่บริเวณย่านการค้ามีการพัฒนาไปตามนายทุนซึ่งเป็นชาวจีน อินเดียหรือชาวยุโรป อย่างไรก็ตามเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังมีย่านชุมชนบุกรุกตามชายขอบของเมือง ย่านอุตสาหกรรมใหม่ และย่านเกษตรกรรม ซึ่งย่านเหล่านี้ตั้งอยู่บริเวณที่เรียกว่า “ Desakota ”

ในปัจจุบันแม้ว่าจะมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาค แต่เมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางความเจริญและมีการวางแผนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งดูเหมือนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และได้รับผลประโยชน์จากนโยบายการพัฒนาศูนย์กลางเมืองนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รวดเร็วแล้ว อย่างไรก็ตามประชากรส่วนใหญ่ก็ยังคงอาศัยและทำงานในย่านชาวตะวันออก ซึ่งเห็นได้จากการเกิดพื้นที่ขนาดใหญ่ของสิ่งก่อสร้างดั้งเดิมในทุกส่วนของเมือง โดยหลาย ๆ อาคารยังคงขาดแคลนสาธารณูปโภคทันสมัย (Potter and Evans , 1988 : 127)

สภาพชุมชนเมืองในประเทศกำลังพัฒนานั้น เป็นสภาพชุมชนเมืองที่มีการพัฒนาน้อย มีปัญหาเรื่องการขยายตัวของแรงงานที่มีฝีมือจำกัดกลายเป็นฐานเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม แต่กลับมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงเพื่อลดการนำเข้า ที่ประกอบด้วยชุมชนกลุ่มน้อย ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลกลายเป็นฐานเศรษฐกิจแบบใหม่ เกิดเป็นเศรษฐกิจ 2 รูปแบบที่เกิดจากทั้งสองกลุ่มที่มีความแตกต่างกันดังกล่าว

ด้านวิวัฒนาการของเมืองนั้น แนวความคิดที่ถูกลำเสนอมาล้วนมีขั้นตอนหรือระดับการพัฒนาที่เริ่มจากการเริ่มก่อตั้ง จากนั้นจึงค่อยๆขยายตัวเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับเวลา จนถึงขั้นเจริญสูงสุดอิมตัวโตเต็มที่และค่อยๆเสื่อมโทรมลงในที่สุด

ส่วนโมเดลของเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น (รูป 2.1) มีลักษณะการใช้ที่ดินแบบผสมระยะแรกเมืองจะขยายตัวเป็นหย่อมๆ มีศูนย์กลางอยู่ที่ท่าเรือและบริเวณใกล้เคียงจากการติดต่อกับชายฝั่งทางเรือ เมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมขนส่งขึ้น เขตชานเมืองค่อยๆกลายเป็นที่อยู่อาศัยมีตลาดแทรกอยู่ตามที่อยู่อาศัยของประชาชนในเมือง ย่านการค้าอยู่ใกล้กับที่ทำการของรัฐบาล มีรูปแบบการใช้ที่ดินเป็นรูปเสี้ยวตามเส้นทางคมนาคมที่มุ่งออกจากเมือง โดยมีกลุ่มนายทุนชาวจีน อินเดีย และยุโรป เป็นกลุ่มนายทุนที่มีอิทธิพล

2.1.2 แนวความคิดการใช้ที่ดินเพื่อการค้า

แนวความคิดการใช้ที่ดินเพื่อการค้า ประกอบไปด้วย

1. แนวความคิดการใช้ที่ดินเพื่อการค้า (เสนห์ ญาณสาร, 2538:129 – 131)
2. ทฤษฎีแหล่งกลาง (Central Place Theory) เสนอโดย Walter Christaller ตีพิมพ์ในปี 1933
โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดการใช้ที่ดินเพื่อการค้า (เสนห์ ญาณสาร, 2538:129 – 131)
ที่ดินที่ใช้ในกิจการพาณิชย์กรรมหรือที่ดินที่ใช้เพื่อการค้า ประกอบด้วยบริเวณหรือพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจการขายสินค้า และการให้บริการ ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.) เขตการค้าปลีก (Retail Districts) อันได้แก่ ย่านธุรกิจการค้าใจกลางเมือง เขตการค้าปลีกบริเวณสองฟากถนน และเขตการค้าปลีกในเขตชานเมือง
 - 2.) เขตการค้าส่ง (Wholesale Outlets) ได้แก่ บริเวณร้านค้าขายส่ง และโกดังเก็บสินค้าหรือคลังสินค้า
 - 3.) เขตสำนักงานธุรกิจต่าง ๆ (Business Districts) ได้แก่ ย่านอาคารสำนักงานประเภทต่าง ๆ

4.) เขตที่ให้บริการ (Service Areas) ได้แก่ พื้นที่ให้บริการทั้งส่วนที่เป็นของรัฐ และเอกชน

5.) เขตที่ทำการต่าง ๆ ของรัฐบาล (Institutional Land)

นอกจากนั้น ที่ดินที่ใช้เพื่อการค้ายังประกอบด้วยการใช้ที่ดินอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าและบริการ เช่น สถานที่จอดรถ แหล่งทิ้งของเสีย เป็นต้น

ดังได้กล่าวแล้วว่า ที่ดินที่ใช้เพื่อการค้าและบริการครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 5 ของเขตเมืองทั้งหมด แม้ว่าการใช้ที่ดินประเภทนี้จะมีสัดส่วนที่น้อย แต่ก็มีอิทธิพลมากต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมือง และครอบคลุมพื้นที่ที่มีราคาสูงสุดในบรรดาที่ดินที่ใช้เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ

1. โครงสร้างการค้าปลีกของเมือง

การซื้อ - ขายสินค้าและบริการระหว่างพ่อค้าและผู้บริโภค เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนเมือง เหตุการณ์หรือลักษณะที่สำคัญที่สุดอันหนึ่งที่ปรากฏในเมืองใด ๆ ก็คือการเคลื่อนย้ายหรือการเดินทางของประชาชนเพื่อไปซื้อสินค้า หรือการเคลื่อนย้ายของยวดยานพาหนะที่ขนส่งสินค้าไปให้แก่ผู้บริโภค

2. พัฒนาการของรูปแบบการค้าปลีกของเมือง

พัฒนาการของรูปแบบการค้าปลีกของเมืองแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

1.) ขั้นที่หนึ่ง ในระยะแรก ๆ นั้น ภูมิทัศน์การค้าปลีกหรือพื้นที่การค้าปลีกของเมือง จะประกอบด้วยร้านค้าโดด ๆ เป็นร้าน ๆ ไป ร้านค้าเหล่านี้จะกระจุกตัวกันอยู่ในเขตเมืองชั้นใน

2.) ขั้นที่สอง ในระยะที่สองนี้ ร้านค้าจะกระจายไปทั่วเขตเมือง อาจกระจายไปตามถนนสายสำคัญต่าง ๆ เช่น ถนนที่มุ่งสู่ชานเมือง และอาจกระจุกตัว ณ บริเวณจุดตัดกันของถนนสายสำคัญ สำหรับในเขตชานเมือง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นจุดตัดกันของถนน มักจะมีกลุ่มของร้านค้าเช่นเดียวกับในเขตเมืองชั้นใน

3.) ขั้นที่สาม ในระยะนี้ รูปแบบการค้าปลีกจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยหลายประการ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากร การใช้รถยนต์ที่เพิ่มขึ้น และการเคลื่อนย้ายโดยสะดวกของประชาชน การเพิ่มขึ้นของรายได้ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการขนส่ง และการเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการซื้อขาย ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนสนับสนุนส่งเสริมให้มีการเคลื่อนย้ายของกิจกรรมการค้าปลีก ออกจากเขตในเมืองออกไปสู่ชานเมือง กระบวนการนี้เรียกว่า การเคลื่อนย้ายออกจากศูนย์กลาง (Centrifugal Drift) ซึ่งกระบวนการนี้มีผลต่อปริมาณการขายในเขตเมืองโดยส่วนรวม โดยที่จะเพิ่มขึ้นมากในเขตชานเมือง และเพิ่มขึ้นน้อยในเขตเมืองชั้นใน

3. รูปแบบการขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการค้าปลีก

การขยายตัวของเมืองและการเคลื่อนย้ายของประชาชนจากเขตใจกลางเมืองเข้าสู่ชานเมือง มีผลกระทบอย่างมากต่ออัตราส่วนของการค้าปลีก ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ปริมาณการขายสินค้าในเขตชานเมืองจะเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าในเขตเมืองชั้นใน ตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกา ในช่วงปลายของทศวรรษ 1950 อัตราส่วนของปริมาณการค้าปลีกในเขตชานเมืองมีประมาณร้อยละ 40 ของปริมาณการค้าปลีกทั้งหมดของเมือง ครั้งถึงช่วงกลางทศวรรษ 1960 และ 1970 อัตราส่วนของปริมาณการค้าปลีกในเขตชานเมืองได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50 และ 75 ตามลำดับของปริมาณการค้าปลีกในเขตเมืองทั้งหมด ปรัชญาการณณ์เช่นนี้มีผลให้ปริมาณการค้าปลีกในเขต CBD ลดน้อยลง

2. ทฤษฎีแห่งกลาง (Central Place Theory) เสนอโดย Walter Christaller ตีพิมพ์ในปี 1933

ทฤษฎีแห่งกลาง (Central Place Theory) เป็นกรอบแนวความคิดสำหรับการทำความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของเมืองในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าหรือศูนย์กลางบริการ (Trade or Service Center) เมื่อพิจารณาเมืองในฐานะเป็นศูนย์กลางของพื้นที่โดยรอบหรือดินแดนเบื้องหลัง เมืองจะกลายเป็นแหล่งป้อนสินค้าและบริการแก่บริเวณชานเมืองและพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบ เมืองจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีเงินตราหลังไหลเข้ามาสู่เมือง จากการใช้จ่ายในการซื้อสินค้าและบริการของประชาชนที่อยู่ในเมืองและที่อยู่โดยรอบ ดังนั้นเมืองและบริเวณรอบ ๆ จึงเป็นระบบที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ชุมชนเมืองที่ขาดพื้นฐานทางด้านอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญอื่น ๆ ชุมชนเมืองนั้นจะต้องพึ่งพาอาศัยกิจกรรมการค้าและบริการ เศรษฐกิจของเมืองนั้นจึงจะอยู่รอดได้ เมืองที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการ จะให้บริการแก่ประชาชนเป็นจำนวนมากทั้งภายในเมืองและภายนอกเมือง ดังนั้นจะมีปริมาณเงินไหลเข้าสู่เมืองเป็นจำนวนมาก และเมืองจะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของดินแดนแถบนั้น

กิจการค้าและบริการต่างๆในเขตเมืองมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้บริโภค (Consumers) กิจกรรมการค้าและบริการมักจะมีลักษณะผูกติดหรือพึ่งพาตลาด (Market - Oriented) นั่นคือมุ่งสู่ผู้บริโภค ในการศึกษาถึงการค้าและบริการนั้นต้องพิจารณาทั้งทางด้านผู้ขาย (เจ้าของธุรกิจ) และผู้บริโภค ดังนั้นจึงค่อนข้างจะมีความยุ่งยากและสลับซับซ้อน ทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับทำเลที่ตั้ง ขนาดและลักษณะของการค้า และการบริการ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้ประกอบการธุรกิจการค้าและผู้บริโภคสินค้า ก็คือ ทฤษฎีแห่งกลาง (Central - Place Theory)

ทฤษฎีแหล่งกลางที่เขาเสนอขึ้นนี้เป็นการอธิบายถึงลักษณะต่าง ๆ ของเมือง และกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นที่ 3 คือ การค้าและบริการที่พบมากในเขตเมือง ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นว่าทั้งในสังคมที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ประชาชนในเขตเมืองส่วนใหญ่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นที่ 3 มากขึ้น

1. แหล่งกลาง (The Central Place)

Christaller ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า บางชุมชนหรือบางเมืองเท่านั้นที่จัดว่าเป็นแหล่งกลาง แหล่งกลางเป็นชุมชนเมืองหรือแหล่งตั้งถิ่นฐานที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางจำหน่ายสินค้าและให้บริการแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนและดินแดนโดยรอบชุมชนนั้น ชุมชนหรือเมืองที่มีได้ถือว่าเป็นแหล่งกลาง ได้แก่ชุมชนเมืองที่ให้บริการในการจำหน่ายสินค้าและบริการน้อยมาก เช่น เมืองเหมืองแร่ เมืองศาสนา และเมืองพักผ่อนตากอากาศ เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้มิได้พึ่งพาอาศัยความอุดหนุนหรือความช่วยเหลือจากประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ และมีได้ให้บริการแก่ชุมชนที่อยู่โดยรอบ

2. บทบาทหน้าที่กลาง (Central Functions)

หมายถึงกิจกรรมการค้าปลีกหรือบริการที่พบในแหล่งกลาง บทบาทหน้าที่หรือกิจกรรมของแหล่งกลางในชั่วเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงระดับเทคโนโลยีและสถานะทางพฤติกรรมในขณะนั้น

แหล่งกลางระดับสูงหรือมีขนาดใหญ่จะมีหน้าที่หรือกิจกรรมบางประเภทกว่าแหล่งกลางขนาดเล็ก (ระดับต่ำ) เช่น นครจะมีบทบาทหน้าที่กิจกรรมการค้าและบริการมากกว่าเมืองและหมู่บ้าน

3. ขอบเขตหรือพิสัยของสินค้า (Limit or Range of a Good)

ขอบเขตของสินค้าเป็นแนวคิดทางด้านผู้บริโภค หมายถึงเขตตลาดของสินค้า หรืออาจหมายถึงระยะทางที่ผู้บริโภคเดินทางไปซื้อสินค้า

ขอบเขตของสินค้าจะใกล้หรือไกล จะกว้างหรือแคบ หรือครอบคลุมพื้นที่มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น ราคาของสินค้า ค่าขนส่ง (ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปซื้อสินค้า) ความจำเป็นในการใช้สินค้า (สินค้าจำเป็นมากน้อยแค่ไหน) และรสนิยมและความชอบของผู้บริโภค

การใช้ที่ดินเพื่อการค้าเป็นพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมือง ที่มักอยู่ใจกลางเมือง ประกอบด้วยพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจการขายสินค้าและการให้บริการเป็นหลัก มีพัฒนาการการเติบโตขึ้นตามลำดับจากค่อนๆมีพื้นที่ทางการค้าที่ละน้อยและจึงค่อยๆขยายตัวขึ้น

ตามลำดับ แต่ต่อมาที่เมืองเริ่มขยายตัวนำประชาชนออกไป จึงส่งผลต่อปริมาณการค้าขายสินค้าในเขตใจกลางเมืองลดลง

ทฤษฎีแหล่งกลางเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงเมืองในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริการให้บริการจำหน่ายสินค้าแก่ประชาชนในพื้นที่ภายในเมืองและโดยรอบ ซึ่งประชาชนในเขตเมืองส่วนใหญ่ประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจในขั้นที่สาม เมืองขนาดใหญ่จะมีความเป็นแหล่งกลางมากกว่าเมืองขนาดเล็ก

2.1.3 แนวความคิดเรื่องตลาด

แนวความคิดเรื่องตลาดประกอบไปด้วย

1. ความหมายของตลาด
2. ประวัติศาสตร์ของตลาด
3. วิวัฒนาการของตลาด
4. ตลาดในทางเศรษฐศาสตร์

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของตลาด

- ตามพระราชบัญญัติสาธารณสุขปี พ.ศ. 2535 ตลาด หมายถึง สถานที่ซึ่งปกติจัดไว้ให้ผู้ค้าใช้เป็นที่ชุมนุม เพื่อจำหน่ายสินค้า ประเภทสัตว์ เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ หรือ อาหารอันมีสภาพเป็นของสด ประกอบหรือปรุงแล้ว หรือของเสี้ง่าย ทั้งนี้ไม่ว่าจะมีการจำหน่ายสินค้าประเภทอื่นด้วยหรือไม่ก็ตาม และหมายความรวมถึงบริเวณซึ่งจัดไว้สำหรับผู้ค้าใช้เป็นที่ชุมนุมเพื่อจำหน่ายสินค้าประเภทดังกล่าวเป็นประจำหรือเป็นครั้งคราวหรือตามวันที่กำหนด

- ตลาด คือ สถานที่แลกเปลี่ยนวัสดุสิ่งของที่มีแต่ในสังคมมนุษย์ที่เจริญ มนุษย์ในสมัยต้น ๆ มีความเป็นอยู่แบบล่าสัตว์ จับปลา พเนจรร่อนเร่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีความจำเป็นต้องมีตลาด เมื่อเจริญก้าวหน้าวิธีประกอบอาชีพกิจกรรม ทำไร่ไถนา เลี้ยงสัตว์ ก็สามารถอยู่เป็นปึกแผ่นถิ่นฐานไม่ต้องเคลื่อนย้าย ก่อให้เกิดการสร้างเมืองและชุมชนอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน มีความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนสินค้า ปัจจัยแห่งชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร จึงต้องมีตลาดเพื่อเป็นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (อริศรา เจริญปัญญาเนตร , 2541: 28)

- ตลาดตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์นั้น นอกเหนือจากสถานที่แล้วสภาพที่จะเรียกว่าเป็น “ ตลาด ” ยังจะต้องประกอบขึ้นด้วยปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ อีกหลายด้านทั้งผู้ซื้อขาย สินค้าและบริการ และราคา จึงอาจสรุปความหมายของตลาดได้ว่า “ ตลาด คือ สถานที่ที่ผู้ซื้อและผู้ขายมาทำการติดต่อซื้อขายสินค้าและบริการได้โดยสะดวก จนราคาของสินค้าประเภทเดียวกันในตลาดเหมือนกันหมด ” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “ ตลาด คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า

และบริการซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผู้ซื้อ ผู้ขาย สินค้าหรือบริการ สถานที่ เวลาและราคา” (ชนทิวา ไทยพยัคฆ์, 2543 : 11-12)

- ตลาด หมายถึง สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งหรือหลายสถานที่ที่ตั้งอยู่ใกล้กันในบริเวณใด บริเวณหนึ่งที่มีทำเลเหมาะสมเป็นองค์ประกอบของพื้นที่ชุมชนในด้านเป็นย่านศูนย์กลาง (Central Place) มีหน้าที่ใช้สอยเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นประจำเป็นช่องทาง เศรษฐกิจ การทำมาหากิน และการจับจ่ายใช้สอยของประชาชนในเขตพื้นที่ชุมชนหนึ่ง นอกจากนี้ยังได้ให้ความสนใจตลาดในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ และความคิดต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสถานที่แห่งเดียวที่ประชาชนแทบทุกชนชั้นมีส่วนร่วมในการใช้ สอย ตลาดจึงสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและกายภาพที่ผสมผสานกันอยู่ รวมทั้งวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงทำเลที่ตั้งของกิจกรรมในพื้นที่ (เกียรติ จิระ กุลและคณะ, 2525 : 1)

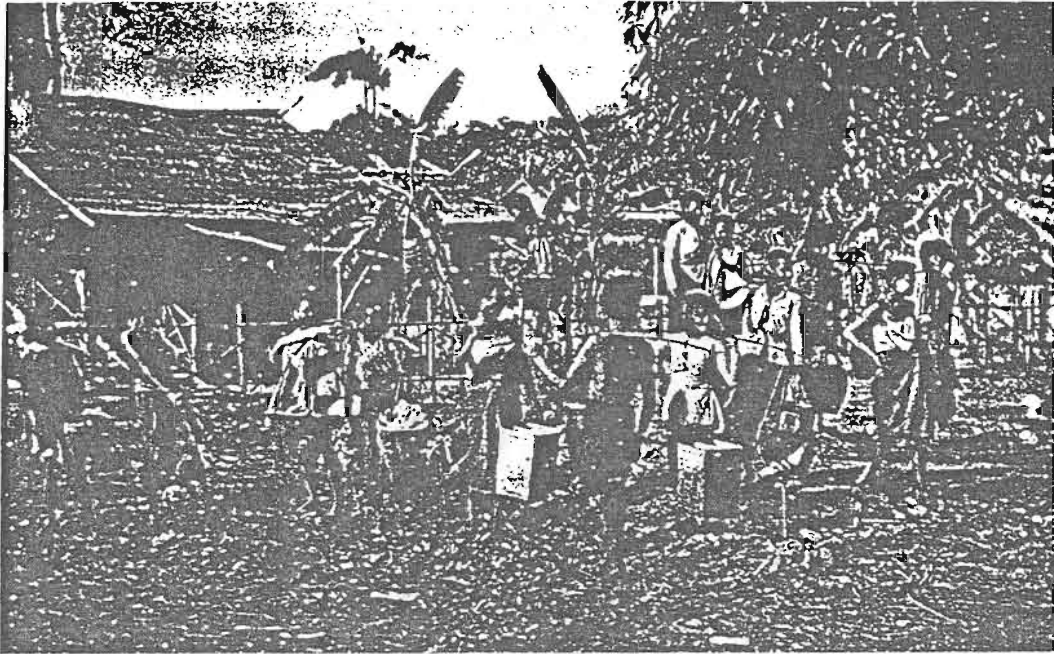
- ตลาด หมายถึง สถานที่ที่มีการแลกเปลี่ยน จับจ่ายซื้อขายสินค้า หรือถ้าจะเขียนให้ เป็นภาษาเศรษฐศาสตร์ ตลาดก็คือที่ที่อุปสงค์ (Demand) มาพบกับอุปทาน (Supply) หรือ พุดง่าย ๆ ก็คือ ความต้องการซื้อ มาพบกับความต้องการขาย จึงได้เกิดการซื้อการขาย แลก เปลี่ยนขึ้น แต่กิจกรรมที่เกิดขึ้นในตลาดนี้เป็นเพียงหนึ่งในสามของขบวนการทางเศรษฐกิจ คือ เป็นเรื่องของ วิธีการแบ่ง การจำแนกแจกจ่ายผลผลิตในสังคมในชุมชนหนึ่ง ๆ โดยยังมีได้พูดถึง เรื่องของการผลิต และการบริโภคอันเป็นขั้นตอนก่อนและหลังกิจกรรมของตลาด ซึ่งกิจกรรมทั้ง สามขั้นตอนนี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไปหมดไม่อาจจะแยกจับ แยกคิด แยกดูโดยเด็ดขาดไปได้ และยิ่งถ้าหากพิจารณาดูด้วยว่า รูปแบบเศรษฐกิจการกินการอยู่ของมนุษย์นี้ได้เปลี่ยนแปลง พัฒนาการมาโดยตลอด รูปแบบการผลิต การจำแนกแจกจ่ายผลผลิต และการบริโภคจึงปรากฏ มีได้หลายรูปแบบ (เกียรติ จิระกุลและคณะ, 2525 : 295)

2. ประวัติศาสตร์ของตลาด (สกูณี ญัฐพลวัฒน์ , 2541 : 12-16)

สังคมมนุษย์ เป็นสังคมที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน มีการติดต่อแลกเปลี่ยนและสร้างสรรค์กิจกรรมอันหลากหลาย จากชุมชนหนึ่ง ๆ ต่อเนื่องไปสู่ชุมชนอื่น ในแต่ละชุมชนต่างก็มีการผลิต ทั้ง เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า จักสาน และอื่น ๆ อีกมากมาย ตามแต่สภาพของท้องถิ่นและวัตถุดิบที่มีอยู่ในแต่ละที่นั้น บางชุมชนเมื่อผลิตแล้วมีมากเกินไปเกินความต้องการ ดังนั้น เมื่อได้มีการติดต่อกับสังคมหรือชุมชนอื่น ๆ จึงมีการนำผลผลิตของตนเหล่านั้นไปแลกเปลี่ยนกับผลิตผลหรือวัตถุดิบอื่นที่ตัวเองขาดแคลน

การชุมนุมเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตของแต่ละชุมชนจึงนับเป็นกิจกรรมที่มีมานานคู่กับสังคมมนุษย์ หากดูจากประวัติความเป็นมาเรื่องในการค้าขายแลกเปลี่ยนจะพบว่า ในยุคโบราณ การ

พบปะชุมนุมกันเกิดขึ้นด้วยการแลกเปลี่ยนค่าต่อสินค้า (Barter System) ไม่มีเงินตราหรือมาตรฐานอันเป็นสากลในการแลกเปลี่ยน ขึ้นอยู่กับความพอใจและความใกล้ชิดผูกพันของพ่อค้าแม่ขายแต่ละคน เช่น การแลกข้าวกับไข่เป็ด ผักสดกับปลาทะเล หรือของทะเลอื่น ๆ

รูป 2.2 การชุมนุมเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนไทยในอดีต

ที่มา: พระนิพนธ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต สยามก่อนยุคประชาธิปไตย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิเวก บั๊คส์ จำกัด 2541, หน้า 148.

ในสังคมไทย มีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ว่า ช่วงปลายสมัยอยุธยา ระบบเงินตราได้เริ่มเข้ามาแทนที่การแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อสิ่งของ แต่การค้าขายแลกเปลี่ยนในสมัยนั้นยังเป็นไปเพื่อการยังชีพมากกว่าเพื่อการค้าโดยตรง (รูป 2.2) แต่พัฒนาการของการซื้อขายแลกเปลี่ยนมิได้หยุดนิ่งเพียงแค่นั้น ในช่วงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 วิถีการค้าของไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงจากระบบการค้าที่ทำพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง กลายเป็นการเร่งผลิตเพื่อรองรับตลาดทั้งภายนอกและภายในประเทศ ส่งผลให้การค้ามีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว (รูป 2.3)

รูป 2.3 พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 โปรดให้มีการขุดคลองเพื่อการค้าขายทางเรือสำหรับการค้าขายภายในประเทศ

ที่มา: พระนิพนธ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต สยามก่อนยุคประชาธิปไตย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิเวก บั๊คส์ จำกัด 2541, หน้า 130.

เมื่อเริ่มมีเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยตรง ในทางหนึ่งทำให้ค่าหรือมาตรฐานในการซื้อขายสินค้าเป็นไปอย่างเท่าเทียม แต่ในอีกทางหนึ่ง สื่อกลางเงินตราที่มาแทนการแลกเปลี่ยนสินค้านี้ กลับกลายเป็นกำแพงกัน บ่อยครั้งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าที่เคยใกล้ชิดสนิทสนมกลายเป็นความห่างเหินกันไป อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่า ความเกี่ยวข้องของแม่ค้ากับลูกค้าจะตัดขาดกันไปเลยทีเดียว ทั้งนี้ เพราะสภาพตลาดของคนไทยยังเอื้ออำนวยให้ลูกค้ากับพ่อค้าแม่ขายได้ต่อร่องและเชื่อมสัมพันธ์กันอยู่ดี

จากเรื่องราวความเป็นมาดังกล่าว เมื่อพิจารณาให้ดีจะพบว่าแม้การแลกเปลี่ยนสินค้าจะใช้หรือไม่ใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนก็ตาม แต่ส่วนสำคัญของการค้าขายแลกเปลี่ยนที่จะขาดไม่ได้ ก็คือ สถานที่พิเศษที่จัดขึ้นเพื่อให้มีการชุมนุมหรือพบปะกันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

สถานที่ดำเนินกิจกรรมเช่นนี้ มักเรียกกันว่า “ตลาด” ซึ่งคำเรียกของแต่ละแห่งอาจมีสำเนียงหรือภาษาที่แตกต่างกันไป แต่ไม่ว่าจะเป็นคำใด ทุกสรรพสำเนียงเหล่านี้ก็ล้วนมีความหมายถึง สถานที่ที่มีการรวมตัวกันเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอยู่ดี

ความหมายของสถานที่แห่งนี้ เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ มีคำเรียกตลาดว่า Agora ส่วนโรมันเรียก Forum ทั้งสองแห่งนี้เป็นสถานที่ที่ตั้งอยู่กลางเมือง ตลาดของกรีกนั้นนอกจากจะเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันแล้ว ยังเป็นที่พบปะสังสรรค์ ประกาศเรื่องราวต่าง ๆ และเป็นที่แสดงสุนทรพจน์ของพวกนักการเมืองอีกด้วย

ในเปอร์เซียหรืออิหร่านมีตลาดที่มีชื่อเสียงมากของโลก เรียกว่า บาซาร์ (Bazaar) หมายถึง บริเวณที่ขายสินค้านานาชนิด ตั้งอยู่สองข้างถนน ถือเป็นส่วนหนึ่งของเมือง และมักเปิดเฉพาะกลางวัน ในมาเลเซีย มีคำว่า พาซาร์

ส่วนในไทยสมัยสุโขทัย มีคำที่หมายถึงตลาด จารึกในหลักศิลา จารึกว่า “ปสาน” มีผู้รู้หลายท่านได้ชี้ให้เห็นว่า ปสานก็คือตลาดที่มีห้องหรือร้านเป็นแถวติดต่อกัน มีต้นเค้ามาจากคำว่า บาซาร์ นั่นเอง

ในปัจจุบัน คำว่าตลาดในภาษาไทยแตกต่างกันไปตามสำเนียงของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ในภาคเหนือออกเสียงเรียกเป็น “กาด” หรือในภาคใต้มีสำเนียงเรียกตลาดที่รวบรัดเป็น “หลาด” เป็นต้น

โดยทั่วไปที่ตั้งของตลาดมักอยู่ในชุมชน เช่น หน้าวัด ข้างโรงเรียน ริมนนสายหลักของชุมชน หรือที่หมายที่คนในชุมชนรับรู้ทั่วกัน เช่น สามแยก สี่แยก และสภาพสำคัญของตลาดคือเป็นแหล่งที่มีผู้คนจอแจ

ในหลักฐานโบราณ เช่น กฎหมายลักษณะลักพา ซึ่งออกเมื่อปี พ.ศ. 1899 หลังสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว 6 ปี ได้สะท้อนให้เห็นความจอแจของย่านตลาดในมาตราหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ผู้

โตลักไพร่ฟ้าข้าคนลูกเมีย ท่านพาหนี แลมิทันพาหนี ยิ่งแต่ตื่นทำน้ำตื่นทำในตลาดพาสลแห่งใด ๆ มีสักชีพยานว่าเอาข้าคนทำหนีจริง ท่านว่าผู้้นั้นคือโจร”

นอกจากความหมายของคำ และสภาพของแหล่งตลาดแล้ว สิ่งสำคัญของความเป็นตลาด ก็คือ รูปแบบของตลาด ซึ่งมีความเกี่ยวพันอยู่กับสภาพแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างมาก เช่น ชุมชนใดที่มีการติดต่อไปมาหาสู่ตลาดกันโดยทางบก ก็มักเรียก “ตลาดบก” (รูป 2.4) ส่วนชุมชนใดที่มีการติดต่อสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ก็จะเรียกตลาดที่เกิดขึ้นนี้ว่า “ตลาดน้ำ” (รูป 2.5)

รูป 2.4 ตลาดบกในเมืองเพชรบุรีสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา: อเนก นาวิกมูล, ชาวชาวสยาม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แสงดาว 2541, หน้า 202 .

รูป 2.5 ตลาดน้ำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ที่มา: ตรีภพ ขวัญนคร, บันทึกสยาม, กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์คลังทรัพย์ 2539, หน้า 1.

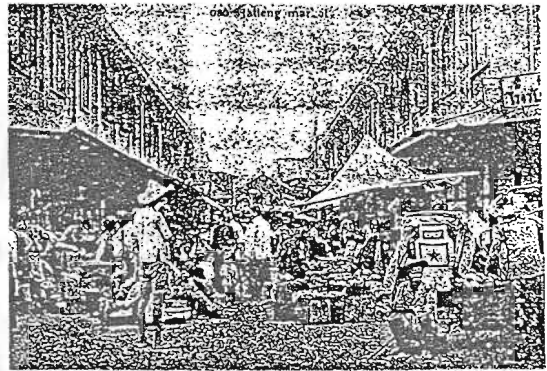
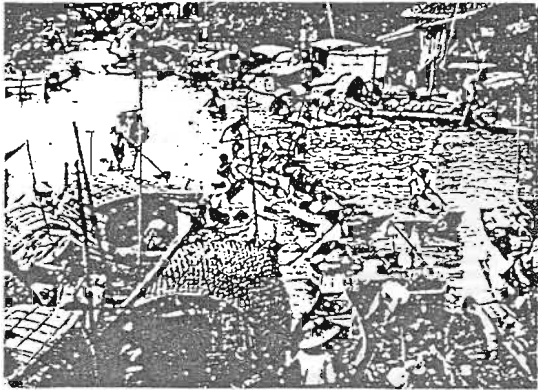
ตลาดบก เป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่ใช้ชุมชนประกอบการค้ากันบนพื้นดิน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนริมถนน หรือแหล่งสำคัญภายในชุมชน มักมีการติดตลาดทุกวัน อาจเป็นช่วงเช้ามีด และเลิกตลาดในช่วงสาย หรือเริ่มในช่วงบ่ายแล้วเลิกกราเอาในเวลาเย็นค่ำ หรือในชุมชนบางแห่งอาจมีการติดตลาดตลอดทั้งวันก็ได้

ส่วนขนาดของตลาดนั้น ตลาดบกจะใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับชุมชนนั้น ๆ ตลาดบกที่มีขนาดใหญ่ ได้แก่ ตลาดสดเทศบาล ที่มีกิมของขายหลากหลาย แตกต่างจากตลาดตามชานเมือง ที่โดยมากมีขนาดเล็กเหมาะสมกับชุมชนนั่นเอง

3. วิวัฒนาการของตลาด

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่สุด ก็คือ การเปลี่ยนแปลงในสมัย ร.4 และ ร.5 จาก “ตลาดน้ำ” มาเป็น “ตลาดบก” ดังได้มีการก่อสร้างตลาดสดขึ้นมาเป็นจำนวนมากตามถนนและ

ฝั่งคลองขึ้นมาแทนตลาดน้ำ และไม่ต้องอาศัยเรือ แพเป็นที่ขายสินค้ามากอย่างแต่ก่อน การสร้างตลาดบนบกทำให้สะดวกในการติดต่อซื้อขายเช่นเดียวกับอาคารอื่น ๆ ในเมือง ทั้งตลาดแบบนี้ก็มีความยืดหยุ่นที่จะขยายตัวหรือพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (รูป 2.6 – 2.7) ดังต่อไปนี้

รูป 2.6 ตลาดน้ำในคลองมหานาคสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: กัญยาบตี และสมบัติ สุทธิจิตร, ภาพสยามมาตุลาโรแมนติค, กรุงเทพฯ : สำนักเขียนบันทึกสยาม 2539, หน้า 6 .

รูป 2.7 ท่าเทียบตลาดใหญ่ในสมัยแรก

ที่มา: คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, เชื้อบ้านนามเมือง, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน 2540, หน้า 105 .

- 1.) จากตลาดน้ำขายของบนเรือมาสู่ตลาดบกขายของในอาคาร
- 2.) การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยได้รับอิทธิพลหลายด้าน เช่น จีน ยุโรป และอเมริกา ดังต่อไปนี้
 - ก. เพิ่มปริมาณและประเภทของตลาด เช่น ตลาดขายอาหาร เครื่องใช้ เครื่องใช้ปัจจุบัน ปริมาณและประเภทสินค้าขยายตัวมากขึ้น ตลาดในปัจจุบันนอกจากขายอาหารสด ยังมีอาหารสำเร็จรูป แผงลอยขายเสื้อผ้า เครื่องใช้ ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรม ฯลฯ
 - ข. เพิ่มองค์ประกอบการขายของ มีทั้งเรือเร่ หาบเร่ รถเข็น รถบรรทุก ออกไปบริการลูกค้า บริเวณตลาดสดขยายตัวโดยมีตึกแถว ร้านขายอาหาร ร้านค้า รวมถึงศูนย์การค้าซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านสรรพสินค้าแบบใหม่
- 3.) ตลาดขายเฉพาะสินค้าบางประเภท เกิดมีตลาด ร้านค้าขายสินค้าประเภทเดียวกัน นิยมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เช่น ขายสินค้ายุโรปที่ไวกอเว ยอนแซมซัน ปีกิรม ร้านขายสินค้าที่ประยุกต์จากแบบของต่างชาติ เช่น ไทยนิยม ย่งฮั่ว ไต้ฟ้า โดยทั่วไปแล้วร้านที่ขายสินค้าประเภทเดียวกันชอบอยู่รวมกัน จึงก่อให้เกิดย่านการค้าแบบใหม่

4.) ตลาดแบบใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน เช่น ตลาดมืด มีอยู่ทั่วไปขายของเถื่อนของหนีภาษี และของขโมย ตลาดชั่วคราว ขายเป็นครั้งคราวหรือเป็นบางวัน เช่น ตลาดนัดสนามหลวง และสวนจตุจักร ตลาดในงานวัด งานฤดูหนาว ตลาดขายส่งหรือตลาดกลางขายของที่ละมาก ๆ ตลาดขายปลีกขายของที่ละน้อย ๆ ที่มีอยู่ทั่วไป

แนวโน้มไปสู่ศูนย์การค้าแบบใหม่

ตั้งแต่ “ตลาดน้ำ” ได้พัฒนามาเป็น “ตลาดบก” ถนนหลายสายกลายเป็นทางสัญจรสำคัญแทนแม่น้ำลำคลอง ยวดยานสมัยใหม่ เช่น รถไฟ รถราง รถยนต์ รถม้า รถเข็น กลายเป็นพาหนะประจำเมืองทำการขนส่งพัสดุและคนโดยสาร อาคารต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นบนบก เช่น ตลาดที่ต้องการความสะดวกในการติดต่อ หรือขนถ่ายสินค้า นิยมปลูกสร้างติดถนนโดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนใหญ่หรือถนนสายสำคัญ กระทั่งเมื่อคนจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและเปิดร้านค้าและโรงงานขึ้น ตึกแถวของคนจีนกลายเป็นแบบร้านค้าและที่อยู่อาศัยที่สร้างกันตามถนนต่าง ๆ การสร้างตึกแถวกลายเป็นอาชีพสำคัญ จึงปรากฏว่ามีตึกแถวที่สร้างเพื่อเก็งกำไรเกินความต้องการหลายคูหา ทั้งผู้อยู่อาศัยภายในตึกต้องได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น เสียงดัง กลิ่นจากท่อไอเสียยานยนต์ ความแออัดคับคั่งของการกินอยู่ นอกจากตึกแถวแล้วยังปรากฏห้างร้าน โกดัง สำนักงาน ล้วนแต่นิยมปลูกสร้างสองฟากถนนทำให้ที่ดินติดถนนมีราคาสูงมากขึ้น พ่อค้าที่มีฐานะดีเท่านั้นที่สามารถอยู่ได้ คนที่มีรายได้น้อยต้องอาศัยอยู่ในตรอกซอยในพื้นที่ที่ไม่เหมาะในการทำการค้า นอกจากนั้นการปลูกสร้างอาคารสองฟากถนนยังมีลักษณะเป็นกำแพงปิดกั้นทำให้ที่ดินหลังอาคารเป็นที่ที่มีราคาต่ำ ก่อให้เกิดปัญหาการขยายตัวทางยาวของเมือง (Ribbon Development) สร้างปัญหาการจราจรคับคั่งและที่จอดรถ

เมื่อครั้งที่แนวความคิดทางด้านผังเมืองจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาท โครงการสร้างศูนย์การค้าแบบใหม่ แทนที่พ่อค้าจะปลูกสร้างห้างร้านของตนเองตามยถากรรมเรียงรายสองฝั่งถนน ศูนย์การค้าแบบใหม่นิยมสร้างในพื้นที่กว้างขวางเพื่อให้มีบริเวณเพียงพอสำหรับห้างร้านนานาชนิด ที่จอดรถและที่พักผ่อนหย่อนใจบางแห่งได้จัดเป็นบริเวณสวนมีการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ มีสนามหญ้า น้ำพุ สระน้ำ สร้างบรรยากาศอันร่มรื่นเหมาะสำหรับธุรกิจและการพักผ่อน

4. ตลาดในทางเศรษฐศาสตร์ (ชนทิรา ไทยพยัคฆ์ , 2543 : 11 – 15)

เมื่อกล่าวถึง “ตลาด” คนทั่วไปมักจะนึกถึงสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่มีพ่อค้าเอาของไปวางขายแล้ว มีคนไปเลือกซื้อ แต่ในทางเศรษฐศาสตร์ “ตลาด” มีความหมายกว้างกว่านั้นเพราะเป็นตลาดของสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งที่ผู้ซื้อและผู้ขายสามารถติดต่อทำความตกลงในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันได้ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับภาวะทางการค้ามากกว่าสถานที่ที่ซื้อขายกัน ดังจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันการซื้อขายสามารถที่จะกระทำได้โดยไม่ต้องอาศัยสถานที่ เช่น ตลาดหลักทรัพย์ที่

ทำการซื้อขายหลักทรัพย์ต่าง ๆ สามารถตกลงซื้อขายกันโดยทางโทรเลข โทรศัพท์ หรือวิทยุ บางครั้งผู้ซื้อและผู้ขายไม่เคยพบปะกันเลยก็ยังสามารถทำการซื้อขายกันได้โดยเพียงแต่โอนกรรมสิทธิ์กันเฉย ๆ ก็มี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตลาดในทางเศรษฐศาสตร์มุ่งเน้นในเรื่องภาวะการค้ามากกว่าเรื่องสถานที่

ขนาดของตลาดขึ้นอยู่กับสินค้าและบริการแต่ละชนิดจะมีขนาดกว้างหรือแคบแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ คือ

1.) การคมนาคม การนำสินค้าจากแหล่งผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคนั้นต้องอาศัยการขนส่ง ได้แก่ ทางบก ทางน้ำ หรือทางอากาศ ค่าใช้จ่ายในการขนส่งจะขึ้นอยู่กับลักษณะของสินค้า ระยะทางและชนิดของการขนส่ง ถ้าต้องเสียค่าขนส่งสูงก็จะเป็นตัวกำหนดให้ขนาดของตลาดแคบ

2.) อุปสงค์ที่มีต่อสินค้านั้น ๆ สินค้าที่มีอุปสงค์จำกัดอยู่เฉพาะบางท้องถิ่น ตลาดก็จะถูกจำกัดอยู่แค่นั้นตรงข้ามกับสินค้าบางอย่างที่มีอุปสงค์อยู่ทั่วไป เช่น น้ำมัน ตลาด จะกว้างขวางมีอยู่ทั่วไปในโลก

3.) มาตรฐานของสินค้า สินค้าที่มีมาตรฐานดีเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ย่อมมีตลาดกว้างตรงข้ามกับสินค้าที่คุณภาพไม่ได้มาตรฐานตลาดจะแคบ

4.) ลักษณะของสินค้า สินค้าบางอย่างตลาดมีขนาดจำกัด เพราะคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า ได้แก่

ก. สินค้าที่เน่าเสียได้ง่าย เช่น ผักสด ผลไม้สด อาหารประเภทเนื้อสัตว์ โดยทั่วไปตลาดจะแคบกว่าสินค้าประเภทอื่น แต่ในปัจจุบันได้พยายามใช้ความรู้ทางเทคนิคช่วยแก้ไข เช่น ใช้ห้องเย็น หรือบรรจุกระป๋อง ก็ช่วยให้ตลาดกว้างขึ้นได้

ข. สินค้าที่เคลื่อนไหวไม่สะดวก เช่น ที่ดิน เคลื่อนไหวไม่ได้เลย น้ำ ประปา ไฟฟ้า เคลื่อนที่ได้ แต่ทำได้ยุ่งยากและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

ค. สินค้าประเภทแรงงาน แม้ว่าในปัจจุบันตลาดค่อนข้างกว้าง แต่ในบางครั้งก็อาจมีข้อจำกัดในเรื่องครอบครัว ภาษา ศาสนา หรือกฎหมายบ้านเมือง

5.) นโยบายของรัฐ บางครั้งอาจเป็นตัวจำกัดขอบเขตของตลาด เช่น นโยบายห้ามส่งสินค้าออกหรือนำเข้า การเก็บภาษีศุลกากรในอัตราที่สูง การกำหนดโควตาของสินค้าที่ส่งออกและนำเข้า แต่ในบางครั้งนโยบายของรัฐก็อาจช่วยให้ตลาดขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น

ตลาดในระบบเศรษฐกิจย่อมต้องดำเนินไปภายใต้นโยบายของรัฐ ตามตัวบทกฎหมายและระเบียบประเพณีของบ้านเมือง อันจะส่งผลถึงการแข่งขันและจำนวนผู้ซื้อผู้ขาย ซึ่งมีอิทธิพลต่อ รูปลักษณะของตลาด ตลาดแบ่งออกได้หลายลักษณะแล้วแต่ว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการ

แบ่ง หากแบ่งประเภทของตลาดออกตามลักษณะของการแข่งขัน จะสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. ตลาดที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ (Perfectly Competitive Market)
2. ตลาดที่มีการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์ (Imperfectly Competitive Market)

ตลาดที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ (Perfectly Competitive Market) จะต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

ก. ต้องมีผู้ซื้อผู้ขายอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้ผู้ซื้อหรือผู้ขายรายใดรายหนึ่งไม่สามารถกำหนดราคาเองได้จึงต้องยอมรับราคาของตลาดที่กำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของสินค้าอย่างแท้จริง

ข. สินค้าที่ซื้อขายในตลาดมีลักษณะเหมือนกันทุกประการ(Homogeneous Products) สินค้าเดียวกันจะมีสภาพของการใช้ทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์ในทัศนะหรือสายตาของผู้ซื้อ ถึงแม้ว่าชื่อหรือเครื่องหมายการค้าจะแตกต่างกัน

ค. ผู้ซื้อและผู้ขายจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ของตลาดเป็นอย่างดี โดยทั้งผู้ซื้อและผู้ขายจะมีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิด เมื่อพ่อค้ารายใดเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าของตน ผู้ซื้อและผู้ขายคนอื่น ๆ จะทราบทันที ราคาของสินค้าในตลาดจึงมีราคาเดียว

ง. หน่วยธุรกิจสามารถเข้าหรือออกจากธุรกิจการค้าได้โดยเสรี (Free – Excis , Free – Entry) ตลาดประเภทนี้จะต้องไม่มีข้อจำกัดหรือข้อกีดขวางในการเข้ามาประกอบธุรกิจของนักธุรกิจรายใหม่ หรือในทางตรงกันข้ามจะเลิกกิจการเสียเมื่อใดก็ได้

จ. การเคลื่อนย้ายสินค้าและปัจจัยการผลิตจะต้องกระทำได้อย่างสมบูรณ์และโดยสะดวก คือ สามารถเคลื่อนย้ายสินค้าหรือปัจจัยการผลิตจากส่วนหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งของตลาดได้โดยสะดวก รวดเร็วและเสียค่าใช้จ่ายน้อย (ยกเว้นที่ดิน)

อย่างไรก็ดีตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์ก็เป็นเพียงตลาดในอุดมคติ (Ideal Market) เท่านั้น ในโลกธุรกิจที่แท้จริงจะหาตลาดที่มีลักษณะดังกล่าวครบถ้วนทุกประการได้ยากมากหรือกล่าวได้ว่าไม่มีเลย จะมีอยู่บ้างก็เป็นเพียงตลาดที่ใกล้เคียงสมบูรณ์เท่านั้น เช่น ตลาดหุ้น หรือตลาดสินค้าที่สามารถส่งออกจำหน่ายได้ทั่วโลก ซึ่งได้แก่ ข้าวสาลี ยาง ดีบุก เราเรียกตลาดที่ค่อนข้างสมบูรณ์นี้ว่าตลาดแข่งขันอย่างแท้จริง (Pure Competitive Market)

ตลาดแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์ (Imperfectly Competitive Market) ลักษณะโดยทั่วไปของตลาดที่มีการแข่งขันไม่สมบูรณ์ คือ สินค้ามีความแตกต่างกัน (Differentiation) จนไม่สามารถนำมาใช้แทนกันได้อย่างสมบูรณ์ มีคุณภาพหรือมาตรฐานแตกต่างกันจนทำให้ผู้ซื้อเกิดความพอใจในสินค้าแต่ละชนิดไม่เท่ากันจึงทำให้ผู้ขายแต่ละรายมีอภิพอลอยู่บ้างในอันที่จะ

กำหนดราคาสินค้าตามส่วนที่ตนจำหน่าย การกำหนดราคาจะทำได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมเป็นกรณีไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว ตลาด คือ สถานที่ที่จัดไว้ให้จำหน่ายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย หรือที่มีอุปสงค์ (Demand) มาพบกับอุปทาน (Supply) จำหน่ายสินค้าประเภทของสดเป็นหลัก นอกจากนี้ตลาดยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นแหล่งชุมนุมพบปะ แลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้ของชุมชนนั้นด้วย ตลาดเริ่มเกิดขึ้นมาจากการรู้จักแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน โดยในสังคมไทยตลาดเริ่มเกิดขึ้นมาในช่วงปลายสมัยอยุธยา ใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง ค่อยๆ เปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนแบบยังชีพมาเป็นแบบค้าขายในรัชกาลที่ 4 รูปแบบของตลาดขึ้นอยู่กับการสัญจรหลักของชุมชน ว่าเป็นแบบทางน้ำหรือทางบก ขนาดของตลาดจะแตกต่างกันไปตาม การคมนาคม อุปสงค์ต่อสินค้า มาตรฐานของสินค้า ลักษณะสินค้า และนโยบายของรัฐเป็นหลัก

2.1.4 แนวความคิดเรื่องตลาดกับเมือง

การดำเนินไปของชีวิตบ้านชีวิตเมือง เกิดจากการร่วมกันของเหตุของปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ ผู้คนกิจกรรมต่าง ๆ ระยะเวลา ที่ว่างอาคารบ้านเรือน และระดับความสามารถทางเทคโนโลยี ซึ่งตลาดเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เป็นส่วนหนึ่งของ 4 องค์ประกอบนั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาตลาดในฐานะเป็น “ส่วนหนึ่ง” ของชุมชน คือ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น เวลาอื่น บริเวณอื่น อยู่เสมอ

การที่จะทราบว่าตลาดสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับส่วนอื่นภายในชุมชนอย่างไรกลับเป็นการอธิบายตัวตลาดนั่นเอง ความสัมพันธ์ของตลาดกับพื้นที่โดยรอบจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง

กิจกรรมการซื้อขายจับจ่ายเป็นกิจกรรมหลักอันหนึ่งในกิจกรรมทั้งหลายภายในเมือง บริเวณตลาดเป็นลักษณะอาคารบ้านช่องประเภทหนึ่งภายในเมือง เวลาในวันหนึ่ง ๆ ของชาวเมืองก็ต้องเสียไปไม่น้อยกับการจับจ่ายซื้อของ ลักษณะการผลิต ค้าขาย ขนส่ง ก่อสร้าง โรงงานก็เกี่ยวกับระดับเทคโนโลยี เพราะฉะนั้นตลาดจึงเป็นหนึ่งของ 4 องค์ประกอบข้างต้น

ตลาดเป็นโลกแวดล้อมทางกายภาพในเมืองรูปแบบหนึ่งที่มีชีวิตและบรรยากาศเฉพาะตัว (เกียรติ จิวะกุล และคณะ, 2525: 27-28, 286-295)

- โลกแวดล้อมของเรา เราจะรับรู้ได้ด้วยการที่ชีวิตได้เข้าไปดำเนินอยู่ในนั้น (Erleben) เกิดการได้ประสบการณ์ ได้พบ ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รสชาติ เรียกโลกแวดล้อมนั้น ๆ ได้ให้ “ประสบการณ์ของชีวิต” (Erlebnisse) แก่เรา

- โลกแวดล้อม ประกอบด้วย โลกของธรรมชาติ โลกของวัฒนธรรม โลกของผู้คน ซึ่งการปรากฏขององค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยร่วมกัน ตัดสินสภาพของโลกแวดล้อม เช่น คึกคัก มีชีวิตชีวา จอแจ แห้งแล้ง เจียบเหงา ฯลฯ

เมือง เป็นโลกแวดล้อม เป็นลักษณะทางกายภาพที่เกิดขึ้นมา แสดงตัวขึ้นมาของวัฒนธรรมมนุษย์ อันมีธรรมชาติเป็นฐานรองรับ

ตลาด ก็เป็นลักษณะโลกแวดล้อมที่จำเพาะเจาะจงอย่างหนึ่งในเมืองในโลกของวัฒนธรรมนี้

โลกแวดล้อมที่เรียกว่าตลาด ผู้คนจะอยู่ท่ามกลางโลกของวัตถุที่เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมนั่นเอง คือ สินค้า ข้าวของต่าง ๆ ที่มนุษย์จะได้ยิน ได้กลิ่น รส สัมผัส รู้สึกนับครั้งไม่ถ้วน

ตลาดเป็นสถานการณ์ทางสังคมลักษณะหนึ่งของมนุษย์ ในตลาดเต็มไปด้วยผู้คนมาหน้าหลายตา ซึ่งติดต่อค้าขาย ถามไถ่ พูดคุยกระเช้าเหย้าแม่ แอบมอง แอบคิด แอบรู้สึก ดังนั้นในแง่การใช้ประโยชน์ใช้สอย (Function) แล้ว นอกจากจะเป็นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนค้าขายกัน ตลาดยังเต็มไปด้วยผู้คน จะไม่เกิดแต่เฉพาะชื่อของจ่ายเงินกันเท่านั้น หากแต่ชีวิต สังคมอื่น ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในแง่อื่น ๆ จะเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับกิจกรรมค้าขายได้อย่างเต็มที่

ตลาดในแง่ของการเป็นโลกแวดล้อมสถานการณ์หนึ่งที่มีชีวิตมีบรรยากาศเฉพาะตัว สภาพแวดล้อมที่เรียกว่าตลาดนี้ย่อมต่างกันไปตามพื้นที่ของวัฒนธรรมต่าง ๆ เมื่อเพียงแต่เราเข้าไปมีส่วน มีชีวิต ผ่านเข้าไปเดินร่วมตลาดเท่านั้นเราก็จะได้ประสบการณ์ของชีวิตอันแตกต่างออกไป

ชีวิตและบรรยากาศของตลาดได้เปลี่ยนแปลงมา จากตลาดน้ำ ตลาดสด หาบเร่ ตึกแถว บนบกริมถนน และมาเป็นซูเปอร์มาเก็ต ตลาดในฐานะที่เป็นโลกแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงชีวิตและบรรยากาศของตนไปแล้ว ในแง่มุมหนึ่ง ต้องมองตลาดว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจนั่นเอง

ตลาด เป็นบริเวณที่กิจกรรมซื้อของสินค้ามากมายหลายชนิดในชีวิตประจำวันของผู้คน ในชุมชนจะบังเกิดขึ้น สินค้ามากชนิด ราคามาก จำนวนชนชั้น (มีวิธีการ) บรรจุแทรกปรากฏลงบนพื้นที่ชุมชนอย่างไร

สาเหตุ ในการที่สินค้าเหล่านี้วางขายปรากฏตัวลงบนพื้นที่ คือ

1. สินค้าหนึ่ง ๆ มีระดับความจำเป็นต้องใช้ต่างกัน
2. สินค้าหนึ่ง ๆ ราคาต่างกัน คนซื้อได้ต่างกัน
3. สินค้าหนึ่ง ๆ มีอายุการใช้งานต่างกัน โดยเฉพาะอาหารที่มีอายุการใช้งานสั้น เน่าเร็ว
4. สินค้าหนึ่ง ๆ มีความถี่ในการใช้ต่างกัน

5. สินค้าหนึ่ง ๆ มีคนอยู่หนาแน่นต่างกัน
6. สินค้าหนึ่ง ๆ มีสภาพการเดินทาง ไปมาหาสู่ไม่สะดวกต่างกัน
7. สินค้าหนึ่ง ๆ มีการจับกลุ่มของคนฐานะต่าง ๆ กันไป กำลังซื้อ นิสัยซื้อ การกินอยู่ของผู้คนในแต่ละพื้นที่จึงไม่เหมือนกัน

จากสาเหตุดังกล่าวข้างต้น ทำให้ตลาดปรากฏอยู่ในเมือง ประจำวันตามชุมชนทั่วไป จึงมีขนาด รูปแบบการค้า ประเภทสินค้า สภาพกายภาพต่างกันไป

ถึงแม้ว่าแนวโน้มของตลาดในอนาคตจะมีการพัฒนาไปในด้านที่จะเป็นศูนย์รวมร้านสรรพสินค้า และซูเปอร์มาเก็ตมากขึ้นตามแบบอย่างของการพัฒนาชุมชนแบบตะวันตกก็ตาม ตลาดก็ยังคงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ต่อไป ทั้งในกลุ่มประชากรลูกค้าของตลาดที่พึ่งสินค้าและบริการด้านอาหารและเครื่องใช้เป็นสิ่งสำคัญ และกลุ่มประชากรผู้ประกอบการอาชีพในตลาดและที่เกี่ยวข้อง แต่ปัญหาสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม ไม่ถูกสุขลักษณะไร้ระเบียบแบบแผนที่สอดคล้องกับชุมชนในอนาคตจะรุนแรงมากขึ้นจนมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้บริโภคและผู้ประกอบการอาชีพ ทั้งในด้านสุขภาพอนามัยและความมั่นคงในการประกอบอาชีพ อันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันปรับปรุง บำรุงรักษาตลาดของเราให้น่าใช้ น่าภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นในย่านต่าง ๆ

ส่วนประกอบของเมืองทั้งหมดนั้นเกี่ยวข้องกัน ประกอบกันอยู่อย่างสลับซับซ้อนเป็นเมือง ดังนั้นการที่จะพูดถึงส่วนประกอบของเมืองที่เราต้องการศึกษาเป็นหลัก พิจารณาถึงความสัมพันธ์ของส่วนเฉพาะนี้กับส่วนใหญ่อื่นๆ หรือกับส่วนเฉพาะอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน เมื่อจะพูดถึงตลาดในเมืองใด ๆ ก็น่าจะพิจารณา รู้จักเข้าใจเมืองทั้งหมดเสียก่อน ว่าเป็นอย่างไร มาอย่างไร ด้วยเหตุผลเบื้องหลังเป็นอย่างไร จากนั้นจึงจะจับเอาเศรษฐกิจการกินอยู่ การจำหน่ายจ่ายแจกซื้อหาสินค้า หรือตลาดนั่นเองเป็นหลัก พิจารณาว่าเกี่ยวกับภาพรวมของเมืองที่ได้มานั้นอย่างไร หรือเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับส่วนประกอบอื่นของเมือง เช่น บ้านช่อง ถนนหนทาง อย่างไร

การมองเมืองให้เห็นถึงเบื้องหลังของเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการมองส่วนประกอบหนึ่งของเมืองว่าเกี่ยวข้องกับส่วนประกอบอื่น ๆ ทั้งหมด ที่กล่าวสรุปมานี้ จึงจำเป็นต้องมองในลักษณะที่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งก็ย่อมทำให้การพิจารณา วิเคราะห์ วิจัย เมืองหรือส่วนประกอบส่วนหนึ่งของเมืองยุ่งยากสลับซับซ้อนขึ้น

2.2 ทบทวนวรรณกรรม

ในหัวข้อนี้จะเป็นการกล่าวถึงการทบทวนวรรณกรรมงานศึกษาและเอกสารต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีประโยชน์พัฒนาความรู้ในการศึกษาต่อไป โดยแยกประเด็นออกเป็น ดังนี้

2.2.1 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

2.2.2 ตลาด

2.2.3 การค้าในอดีตของนครลำปาง

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมของเมือง โดยทั่วไปก่อน แล้วจึงกล่าวถึงการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมของเมืองในภาคเหนือเพื่อทำความเข้าใจเมืองที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา โดยจะกล่าวถึงด้านประเด็นทำเลที่ตั้ง โครงสร้าง ลักษณะการขยายตัว ความสอดคล้องกับทฤษฎี แนวความคิด ศักยภาพในด้านพาณิชยกรรม แนวโน้มของการขยายตัวย่านพาณิชยกรรมในอนาคต และปัจจัยด้านต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผ่องศรี อภิรักษ์อร่ามวงศ์ (2520) ศึกษาถึงที่ตั้งของกิจกรรมเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พบว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การค้าหรือบริการ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ กลุ่มบุคคล ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 คุณลักษณะ คือ คุณลักษณะที่แต่ละคนไม่สามารถควบคุมได้ เช่น เพศ เชื้อชาติ อายุ กลุ่มชน และคุณลักษณะบุคคลอาจควบคุมได้บางส่วน เช่น ศาสนา สุขภาพ การศึกษา นอกจากนี้ยังประกอบด้วย สถาบันการปกครอง ระบบการคมนาคม สื่อสาร ระบบเศรษฐกิจการค้า ระดับความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ และความสัมพันธ์ระหว่างชาติ Ronald R. Boyce (2521) ศึกษาแนวโน้มรูปแบบการใช้ที่ดินของเมือง Seattle พบว่า การใช้ที่ดินเชิงพาณิชยกรรมจะมีลักษณะเป็นรูปเหลี่ยมหรือแบบแถบตามเส้นทางทางบกและทางรถไฟ ซึ่งแบบจำลองรูปเสี้ยวนี้ถูกกล่าวไว้อีกในงานศึกษาของ วิโรจน์ อยู่วนิชานนท์ (2531) ศึกษารูปแบบการขยายตัวของเทศบาลเมืองนครราชสีมาพบว่าโครงสร้างของเมืองนครราชสีมา ในระยะแรกมีลักษณะสอดคล้องกับแบบจำลองวงแหวน แต่ในช่วงปี พ.ศ.2512 – 2528 ลักษณะโครงสร้างของเมืองสอดคล้องกับแบบจำลองรูปเสี้ยวและพบว่าย่านที่พักอาศัยของผู้มีรายได้สูงได้ตั้งอยู่ใกล้กับย่านธุรกิจการค้ากลางเมืองแทนที่จะตั้งอยู่ห่างไกลออกไป และ การใช้ที่ดินเพื่อการค้ามีลักษณะการขยายตัวไปตามแนวยาวไปตามสองฟากของเส้นทางคมนาคมคือถนน สอดคล้องกับงานศึกษาของ ขวัญฤทัย ทองอินทร์ (2532) ศึกษาการใช้ที่ดินด้านพาณิชยกรรมของเมืองหาดใหญ่ด้วยการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นผิว (Potential Surface Analysis) พบว่า บริเวณที่มีศักยภาพสูงสุดทางด้านพาณิชยกรรมคือ บริเวณย่านการค้าใจกลาง

เมืองหาดใหญ่ ส่วนบริเวณที่มีศักยภาพรองลงมาจะเป็นบริเวณที่อยู่ถัดจากย่านการค้าใจกลางเมืองออกมาและบริเวณแนวถนนสายสำคัญตามลำดับ สำหรับบริเวณที่มีศักยภาพต่ำไม่เหมาะสมสำหรับเขตพาณิชย์กรรมจะเป็นบริเวณรอบนอกเทศบาลเมืองหาดใหญ่และบริเวณที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางเมืองหาดใหญ่ เช่น ที่โล่ง และคลอง และแนวโน้มของการขยายตัวย่านพาณิชย์กรรมในอนาคตจะขยายตัวไปบริเวณรอบ ๆ ย่านการค้าใจกลางเมือง และตามแนวถนนสายสำคัญ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจำแนกศักยภาพพื้นผิวเพื่อการพาณิชย์กรรมและการใช้ที่ดินสำหรับพาณิชย์กรรมของเมืองหาดใหญ่ในปัจจุบัน

กำพล สีทา (2539) ศึกษาย่านการค้าและบริการของเทศบาลเมืองขอนแก่น พบว่าการขยายตัวของย่านการค้าและบริการภายในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น มีลักษณะทิศทางการขยายตัวที่สอดคล้องกับการขยายตัวของเมือง คือ มีการขยายตัวจากใจกลางเมืองออกไปยังพื้นที่ข้างเคียง โดยใช้แนวถนนสายหลัก ๆ ของเมืองเป็นตัวกำหนดทิศทางการขยายตัวของย่านการค้าและบริการ และเขตอิทธิพลการค้ากว้างมีความสัมพันธ์กับการเดินทางไปใช้บริการสะดวก เขตอิทธิพลการค้าแคบมีความสัมพันธ์กับการเดินทางไปใช้บริการไม่สะดวก และยังพบว่าเหตุผลในการเดินทางไปใช้บริการภายในย่านการค้าและบริการในแต่ละย่าน เรียงลำดับจากมากไปน้อยคือ ตั้งอยู่ใกล้บ้าน เดินทางสะดวก และสินค้าราคาถูก ท้ายสุดเสน่ห์ ญาณสาร (2539) กล่าวสรุปโครงสร้างการค้าของเมืองว่า รูปแบบโครงสร้างการค้าของชุมชนเมืองในประเทศไทยไม่สู้กระจุกกระจาย และมีมากมายหลายประเภท เช่น ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณใจกลางเมือง ยกเว้นกรุงเทพมหานครซึ่งมีศูนย์กลางการค้ามากมายหลายประเภทและหลายระดับ และมีปริมาณการขยายมาก ศูนย์กลางการค้ามีลักษณะและขนาดต่าง ๆ กันเป็นลำดับศักดิ์ คล้ายคลึงกับระบบของแหล่งกลาง สำหรับบริเวณ CBD จะยังคงเป็นศูนย์กลางการค้าที่ให้บริการแก่ผู้ที่อยู่อาศัยในเขตเมืองตอนใน และนักท่องเที่ยวบ้าง อาจมีการสร้างศูนย์การค้าแบบใหม่ที่ทันสมัยในพื้นที่ที่เคยเป็นร้านค้าเล็ก ๆ ศูนย์การค้าในเขตรอบนอกจะมีขนาดใหญ่ขึ้นเพิ่มมากขึ้นในหลายจุดของเมือง และให้บริการส่วนใหญ่แก่ประชาชนในเขตชานเมือง

การใช้ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมเมืองในภาคเหนือ

วีรพล เชาวน์ลักษณะ (2531) ศึกษารูปแบบการใช้ที่ดินเทศบาลเมืองลำพูน พบว่า การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมและคลังสินค้าจะมีการขยายตัวมากขึ้นในพื้นที่ภายในกำแพงเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางด้านคมนาคม รวมทั้งจะขยายตัวไปตามแนวถนนสายหลักของเมืองในทิศทางเหนือ - ใต้ ซึ่งมีความสะดวกในการเข้าถึง ต่อมา อธิวงค์ โปราณานนท์ (2536) ก็ได้ศึกษาการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ พบว่าการใช้ที่ดินเชิงพาณิชย์กรรมจะตั้งอยู่ริมสองฟากถนนซึ่งขยายออกสู่ชานเมืองขณะเดียวกันกิจกรรมการค้า ภายในเขตย่านการค้า (CBD) จะลดความสำคัญลง โดยเฉพาะกิจกรรมการค้าปลีกและค้าส่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการแข่งขันจากภายนอกที่

เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่มีความสะดวกในแง่การซื้อขายสินค้า นอกจากนี้ยังพบว่าตำแหน่งบริเวณใกล้เคียงกับจุดที่ถนนสองสาย หรือมากกว่าตัดกันรวมถึงบริเวณใกล้เคียงกับสถานีขนส่ง โรงภาพยนตร์ และตลาด จะมีสถานประกอบธุรกิจการค้าเข้ามาตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม จากการศึกษาของ สรวุฑ ทิพย์เดโช (2537) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทำเลที่ตั้งและรูปแบบของการใช้ที่ดินเชิงพาณิชย์กรรมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ.2524 – 2534 พบว่าการใช้ที่ดินเชิงพาณิชย์กรรมขยายตัวไปตามแนวเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะถนนที่ออกจากเมือง รวมถึงการลดลงของการค้าบริเวณย่านการค้าใจกลางเมือง ซึ่งแนวโน้มในอนาคตการค้าบริเวณชานเมืองจะขยายตัวสูงขึ้น โดยเป็นการขยายตัวของการค้าประเภทศูนย์การค้า และพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งและรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการค้าปลีกทางกายภาพ คือ ความเป็นแหล่งชุมชน เส้นทางคมนาคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจคือ ผลตอบแทนและผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เงินลงทุน ปัจจัยทางสังคม คือ พื้นที่ที่ถูกค้ามีความต้องการสินค้า ความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย

เนื้อหางานศึกษาการใช้ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมของเมืองโดยทั่วไปค่อนข้างสอดคล้องกับลักษณะของเมืองในภาคเหนือ กล่าวคือ มีทำเลที่ตั้งอยู่ในเขตใจกลางเมือง มีความสามารถในการเข้าถึงสูง ขยายตัวไปตามแนวยาวสองฟากของถนนสายหลัก ตามแบบจำลองรูปเสี้ยว แนวโน้มของการขยายตัวย่านพาณิชย์กรรมในอนาคตจะขยายตัวไปรอบๆย่านการค้าใจกลางเมืองและตามแนวถนนสายสำคัญ และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินประเภทนี้ คือ ความเป็นแหล่งชุมชน เส้นทางคมนาคม ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ เงินลงทุน และปัจจัยด้านสังคม

2.2.2 ตลาด

การทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของตลาด แบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. พัฒนาการของตลาด
2. ความสำคัญของตลาดต่อเมืองและชุมชน
3. บทบาทของตลาด
4. สภาพทางกายภาพและลักษณะของตลาด
5. ผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภค
6. ปัญหา
7. การคุกคามจากซูเปอร์มาเก็ต
8. ตลาดในอนาคต

โดยในแต่ละหัวข้อ จะกล่าวถึงลักษณะของเมืองโดยทั่วไปก่อน แล้วจึงกล่าวถึงลักษณะดังกล่าวในเมืองของภาคเหนือเพื่อทำความเข้าใจเมืองที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันกับพื้นที่ศึกษา

1. พัฒนาการของตลาด

ดำรงณัฐานดี (2535) ศึกษาวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ สรุปไว้ว่า เมื่อมีการผลิตสินค้าขึ้นมาก็มีการแลกเปลี่ยนในบางสังคม การแลกเปลี่ยนอาจกระทำขึ้นมาเพราะประสงค์ที่จะสร้างความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกัน แต่ในบางกรณีที่มีการแลกเปลี่ยนนำไปสู่การซื้อขายเพื่อหากำไร เมื่อการแลกเปลี่ยนกลายเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดผลกำไร เงินตราจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางเพื่อให้เป็นเครื่องวัด “ ค่า ” ของสินค้าที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนและก่อให้เกิดตลาดขึ้น และทำให้ทราบถึงระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันกับการดำรงชีวิตของมนุษย์นับเนื่องมาแต่อดีตที่มีการแลกเปลี่ยนแบบของต่อของ เมื่อใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแล้วพัฒนาขึ้นมาเป็นระบบตลาด ตัวตลาดเองก็มีความหลากหลายซับซ้อนแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น วัฒนธรรม และพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ๆ วิธีชีวิตของคนในสังคมส่วนหนึ่งสามารถทราบได้จากภาพสะท้อนในการแลกเปลี่ยนในตลาด ปัจจัยที่ก่อให้เกิดตลาดนั้นเกิดจากการที่มนุษย์มีพฤติกรรมในการแลกเปลี่ยน ความต้องการบริโภคสินค้าที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งตลาดที่เกิดขึ้นมาในแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความต้องการสินค้าของคนในชุมชน คนในชุมชนสามารถกำหนดรูปแบบของตลาดได้ และตลาดเองก็สามารถกำหนดลักษณะการบริโภคของคนในชุมชนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ได้มีงานศึกษาที่ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของตลาดในสังคมเมืองของไทยในอดีตจนมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538) ศึกษาลักษณะของตลาด โดยเฉพาะหาบเร่และแผงลอย กล่าวว่า พัฒนาการของตลาดน่าจะเป็นผลพวงของสังคมระดับ “เมือง” ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของที่หลากหลาย เพราะในสังคมระดับ “บ้าน” ใช้การพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ จึงไม่จำเป็นต้องมีตลาด บรรยากาศของตลาดยุคโบราณจะมีภาพชัดเจนและวุ่นวายมากขึ้น เมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีทั้งตลาดในเมืองและตลาดนอกเมืองที่มีหาบเร่กับแผงลอยเป็นหน่วยสำคัญ ตลาดในเมืองจะอยู่ภายในกำแพงพระนครศรีอยุธยา ส่วนตลาดนอกเมืองจะอยู่รอบเกาะเมืองภายนอกกำแพง การค้าภายนอกกับภายในนอกจากทำให้เกิด “ตลาด” ทั้งภายในและภายนอกกำแพงพระนครศรีอยุธยาแล้ว ยังทำให้เกิดย่านการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ด้วย (รูป 2.8) ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรีต่อเนื่องสู่ยุคกรุงเทพ ฯ ตลาดในสมัยต้น ๆ ยังจำลองมาจากกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะสมัยตลาดในกรุงเทพ ฯ แบ่งเป็นย่าน เช่นเดียวกับตลาดอยุธยา แต่ความซับซ้อนจะมีมากขึ้น เมื่อรัชกาลที่ 3 เปิดกรุงสยามสู่ระบบการค้าเสรี ส่งผลให้ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีชาวต่างชาติ เช่น จีนกับฝรั่ง มาตั้งร้านรวงเป็นตลาด เกิด “ตึก” และ

มีการตัดถนนอย่างตะวันตก ตลาดสมัยกรุงเทพฯ ๙ ค่อย ๆ พัฒนาอย่างกว้างขวางจนมีขนาดใหญ่
มากขึ้น ส่งผลทำให้เนื้อที่สำหรับหาบเร่และแผงลอยน้อยลง

รูป 2.8 ตลาดน้ำอยุธยาในอดีต
ที่มา: เทพทู ทับทอง, เจ้าเรื่องไทย ๆ, กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สองแคว 2535, หน้า 108.

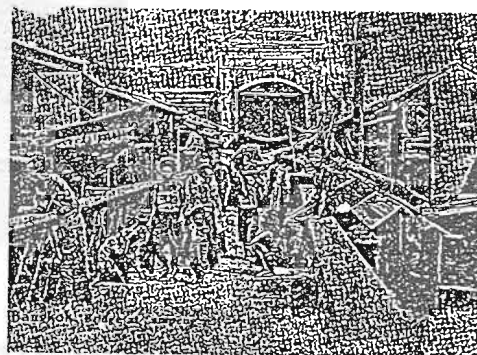
จากประวัติหาบเร่และแผงลอยในตลาดนั้น มีงานศึกษาของ ภูวดล สุวรรณดี (2538)
ได้ศึกษาปัญหาที่เกิดจากหาบเร่ แผงลอยที่บริเวณท่าพระจันทร์ ซึ่งเป็นตลาดโบราณสมัยกรุงรัตน
โกสินทร์ ว่า หาบเร่ แผงลอยบริเวณท่าพระจันทร์ได้พัฒนามาจากตลาดน้ำและชุมชนริมน้ำที่ใช้
เป็นท่าเรือข้ามฟากมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชุมชนท่าพระจันทร์เริ่มเติบโต
และทวีความสำคัญขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พร้อม ๆ กับท่าช้างและท่าเตียน เนื่องจากมีการปรับปรุง
ขยายเส้นทางคมนาคม ตัดถนนมหาธาตุทึบไปตามแนวกำแพงเมืองพระนคร ผ่านชุมชนเหล่านี้
นี้ ตลาดน้ำจึงย้ายขึ้นเป็นตลาดบกเป็นตลาดขายปลีกสินค้าจำพวกพืชผักผลไม้และอาหารคาว
หวาน ที่มาจากส่วนฝั่งธนบุรีตามคลองบางกอกน้อยและคลองบางกอกใหญ่ อีกทั้งชาวสวนภาค
ตะวันตกยังขนส่งสินค้าทางการเกษตรขึ้นรถไฟมาลงที่สถานีรถไฟบางกอกน้อย ท่าพระจันทร์เริ่ม
คึกคักขึ้นเมื่อมีการสร้างโรงพยาบาลศิริราช(พ.ศ. 2431)และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์(พ.ศ.2477)
จนเป็นตลาดน้ำที่มีคนสัญจรไปมา มากที่สุดในบรรดาท่าเรือข้ามฟากในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่ง
หาบเร่ แผงลอยบริเวณท่าพระจันทร์นั้น เกิดปัญหาการตั้งวางหาบเร่ แผงลอยระเกะระกะทาง
เท้า กีดขวางทางสัญจร คนต้องมาเดินบนถนน เสี่ยงต่อการถูกรถเฉี่ยวชน เป็นอันตรายต่อผู้คนที่
มาซื้อของ

เกียรติ จิระกุล และคณะ (2525) ศึกษาตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและ
พัฒนาการ ผลการศึกษาปรากฏว่า ตลาดจะมีพัฒนาการไปตามการขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐาน
โดยครั้งแรกจะเป็นการค้าขายโดยเรือพายหรือตลาดน้ำริมแม่น้ำลำคลอง(รูป2.9)และเปลี่ยนแปลง
ตั้งแต่ลักษณะของตลาดนัดมาเป็นตลาดที่ถาวรบริเวณริมคลองที่สำคัญ ๆ ต่อมาการตั้งถิ่นฐาน
ขยายตัวห่างไกลจากแม่น้ำลำคลองโดยเกาะกลุ่มกันตามแนวถนน และถนนได้เข้ามามีบทบาท
แทนแม่น้ำลำคลองมากขึ้นทุกที ตลาดและร้านค้าจึงปรากฏหนาแน่นตามริมถนน และกระจุกตัว
เป็นย่านการค้าที่สำคัญ ๆ รูปแบบการค้าก็เปลี่ยนแปลงไปมากจากเรือเร่ เป็นหาบเร่ แผงลอยริม
ถนนและแผงลอยในตลาด (รูป 2.10) จากห้างร้านเป็นศูนย์สรรพสินค้าขนาดใหญ่ ตลาดสดก็
เปลี่ยนแปลงจากตลาดเปิดโล่งเป็นการรวมตัวของแผงสินค้านานาชนิดภายใต้หลังคาเดียวกัน

และถูกล้อมรอบด้วยตึกแถวที่เกิดแทรกขึ้นมาติดถนนทั่วไป พร้อมทั้งมีหาบเร่แผงลอยเป็นส่วนประกอบสำคัญของตลาด ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ เพชรี จงกำโชค (2528) ที่ศึกษาตลาดอาหารสดในกรุงเทพมหานคร โดยกล่าวถึงพัฒนาการของตลาดอาหารสดในกรุงเทพมหานครว่า เริ่มจากการค้าขายด้วยเรือพาย หรือตลาดน้ำตามริมแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีบ้านเรือนหนาแน่น (รูป 2.9) ต่อมาถนนได้เข้ามามีบทบาทแทนแม่น้ำมากขึ้น ตลาดและร้านค้าจึงปรากฏหนาแน่นตามริมถนนและกระจุกตัวเป็นย่านการค้าที่สำคัญ ๆ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน (รูป 2.10) รูปแบบการค้าขายได้เปลี่ยนจากเรือมาเป็นหาบเร่ แผงลอย จากห้างร้านในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนแปลงเป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่

รูป 2.9 ตลาดน้ำบางกอกในอดีต
ที่มา: สำเนียง มณีกาญจน์ และสมบัติ จำปาเงิน,
หมายเหตุ เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี,
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2534, หน้า 64.

รูป 2.10 ตลาดสำเพ็งในอดีต
ที่มา: คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, ชื่อบ้านนามเมือง,
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน 2540, หน้า 104 .

ตัวอย่างงานศึกษาพัฒนาการตลาดในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ งานศึกษาของ นวรัตน์ นพหิรัญ (2540) ศึกษาชีวิตแม่ค้า : บทบาททางเศรษฐกิจและครอบครัวในบริบทการค้า กล่าวถึงพัฒนาการของตลาดวงเวียนใหญ่ กรุงเทพมหานครว่าในช่วงต้น ผู้บุกเบิกการขายจนกลายเป็น

เป็นตลาดในระยะแรกได้แก่ พ่อค้าแม่ค้าที่มาตั้งขายของตาม 2 ฝั่งของทางรถไฟ อันเนื่องมาจากในอดีตบริเวณนี้เป็นถนนทางรถไฟ ซึ่งพัฒนาการในช่วงต้นก่อนที่จะเป็นการค้าขายแบบตลาดเป็นการค้าขายแบบหาบเร่แผงลอยริมทางรถไฟ ภายหลังจากมีการตัดถนนสภาพทางกายภาพมีความเปลี่ยนแปลงไป จึงได้มีการก่อตั้งตลาดขึ้น ต่อมาถึง 4 ตลาด โดยที่สภาพกายภาพของตลาดบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป และในบางส่วนก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ระยะเวลาที่ 2 เป็นจุดเริ่มในการตั้งตลาด ดังที่เป็นอยู่ในสภาพปัจจุบัน ได้มีการเช่าที่เอกชนทำตลาดก่อนโดยมีผู้บุกเบิกเริ่มแรก และในภายหลังได้ทำการปรับปรุงพื้นที่ตลาดและทำการตั้งตลาดเอง ต่อมาถึงระยะเวลาที่ 3 เป็นช่วงที่มีการขยายตลาดใหญ่ขึ้น และรวมกับสภาพการค้าขายภายนอกตลาด อันได้แก่ หาบเร่และแผงลอยที่ตั้งอยู่แออัดตามริมสองฝั่งถนน นอกจากนี้ในระยะนี้ยังมีการสร้างอาคารโรงเรือนใช้เป็นตลาด และเกิดห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ คือ ห้างสรรพสินค้าเมอร์คิงส์ สืบเนื่องต่อมาถึงระยะเวลาที่ 4 เป็นช่วงที่เกิดผลกระทบของห้างสรรพสินค้าเมอร์คิงส์ ทำให้ตลาดวงเวียนใหญ่ซบเซาลง เนื่องจากเดิมทำเลที่ตั้งของตลาดจัดได้ว่าเหมาะสมเพราะหันหน้าตลาดออกสู่ถนนใหญ่ และหน้าตลาดยังเป็นป้ายรถเมล์ ทำให้มองเห็นได้ชัดเจนและเข้ามายังตลาดได้สะดวก แต่เมื่อมีการตั้งห้างสรรพสินค้าดังกล่าว ทำให้บังด้านหน้าตลาดประกอบกับมีการย้ายป้ายรถเมล์ไป สภาพการค้าที่ตลาดวงเวียนใหญ่จึงซบเซาลงมาก ดังนั้นการค้าขายแบบตลาดสดจึงได้หมดไป พื้นที่ที่เคยเป็นแผงตลาดสดถูกเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์ประเภทอื่นแทน และตัวตลาดที่เหลืออยู่ก็ปรับเปลี่ยนตัวเองเป็นตลาดผ้า ขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปจนมาถึงปัจจุบัน

พัฒนาการของตลาดในเมืองภาคเหนือ

มีงานศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของตลาดในเมืองเชียงใหม่ 2 ชิ้น ซึ่งทั้ง 2 ชิ้นนี้มีเนื้อหาโดยรวมใกล้เคียงกัน กล่าวคือ งานศึกษาของนุชนารถ เดชแพ (2540) ศึกษาวิวัฒนาการของตลาดในเมืองเชียงใหม่ พบว่าตลาดเชียงใหม่ในระยะแรกนั้นจะถูกผูกขาดโดยเจ้าเมือง หรือบุคคลที่มีอำนาจ ตลาดในระยะแรก ๆ นั้นไม่ได้เปิดขายตลอดทั้งวัน จะมีการติดตลาดเป็นช่วงเวลา สินค้าส่วนใหญ่ที่ขายก็มีรูปแบบไม่ซับซ้อน เช่น สินค้าของป่าและสินค้าที่หาได้จากท้องถิ่น ได้แก่ ผัก ผลไม้ ส่วนของป่าจะถูกผูกขาดโดยเจ้าเมือง ตลาดแห่งแรกที่พบคือ จากหลักฐานคาดว่าในสมัยแรกตั้งเมืองนั้นจะมีตลาดเพียงแห่งเดียว อยู่กลางเวียงเชียงใหม่ คือ ตลาดกลางเวียง พ่อค้าที่เข้ามาค้าขายในสมัยแรก ๆ จะเป็นพ่อค้าพม่า จีนฮ่อ พ่อค้าเงี้ยว ส่วนพ่อค้าคนเมืองแทบไม่มีเลย การค้าในตลาดกลางเวียงนี้ประตูเมืองจะเปิดให้เข้ามาค้าขายในตอนเช้า พอตกเย็นประตูเมืองปิด พ่อค้าพวกนี้จะต้องออกไปพักอยู่นอกเขตเมือง เหตุผลคือเพื่อความปลอดภัยของเมืองเชียงใหม่ บริเวณที่พ่อค้าเหล่านี้พักอาศัยจะอยู่ด้านตะวันออกของเมือง ซึ่งก็คือบริเวณท่าแพในปัจจุบันนั่นเอง การเดินทางมาซื้อสินค้าถ้าเป็นทางบกจะใช้ช้างหรือวัวต่าง แต่ถ้าเดินทางทางน้ำจะนิยมใช้ เรือหางแมงป่อง ซึ่งจะเริ่มปรากฏให้พบในสมัยของพระเจ้ากาวิละ

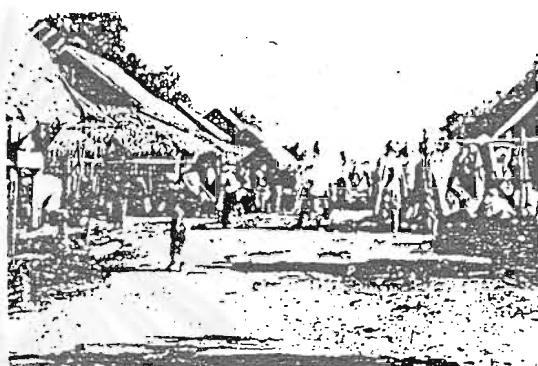
ระยะแรก ๆ ไม่ได้รับความนิยมนัก เนื่องจากเกรงอันตรายจากโจร และสัตว์ร้ายตามป่าที่ล่องเรือไป การเดินทางจึงไม่เป็นขบวนใหญ่ ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้นเกิดชุมชนขึ้นหลายแห่งจึงมีการสร้างตลาดถาวรขึ้น เริ่มมีการติดตลาดทั้งวัน สินค้าในตลาดเริ่มหลากหลายมากขึ้น (รูป 2.11-2.12)

รูป 2.11 ตลาดสดข้างถนนข้างมอญ
เมืองเชียงใหม่พ่อค้าแม่ค้านำสินค้า

มาวางขายตามสองข้างทาง

ที่มา: บุญเสริม สาตราภัย, อดีตล้านนา, กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ 2520, หน้า 109.

รูป 2.12 ตลาดแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่
เมื่อ 60 ปีก่อน

ที่มา: บุญเสริม สาตราภัย, อดีตล้านนา,
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ 2520, หน้า 49.

เมื่อมีการสร้างทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ พ.ศ.2464 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการค้าและตลาดในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น การใช้สัตว์และเรือเป็นพาหนะในการซื้อขายสินค้าลดความสำคัญลง คนนิยมใช้ทางรถไฟมากขึ้นเนื่องจากมีความรวดเร็วและใช้ได้ทุกฤดูกาล ต่อมาเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง และมีการรวมเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งของไทย ทำให้บทบาทของเจ้าเมืองลดความสำคัญลง รวมทั้งรายได้จากภาษีต่าง ๆ ก็หมดสิ้นไป กิจกรรมตลาดไม่ได้ผูกขาดกับเจ้าเมืองอีกต่อไป ได้มีบริษัทเอกชนเข้ามาทำกิจการมากขึ้น เจ้าเมืองเหนือบางคนเมื่อถูกรัดรอนสิทธิ ประกอบกับรายได้ที่เคยได้รับลดลง เริ่มหันมาทำกิจการการค้าต่าง ๆ มากขึ้น ตลาดก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่นิยมทำกัน เช่น ตลาดวโรรส ที่สร้างโดยเจ้าดารารัศมี (รูป 2.13) เป็นต้น

รูป 2.13 ตลาดวโรรสหรือภาค
หลวงเป็นตลาดที่เจ้านายเมือง
เชียงใหม่สร้างขึ้นจากสุสาน
เก่า ภาพนี้ถ่าย พ.ศ.2472
ที่มา: สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติ
ศาสตร์ล้านนา, เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529, หน้า
138 .

งานศึกษาชิ้นที่ 2 คือ ของชนทิรา ไทยพยัคฆ์ (2543) ศึกษาโครงสร้างตลาดอาหารสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ กล่าวถึงพัฒนาการของตลาดอาหารสดในจังหวัดเชียงใหม่ว่า ยุคเริ่มแรกการค้าขายไม่มีบทบาทมากนัก เพราะผู้คนสามารถเพาะปลูกหรือผลิตเพื่อการยังชีพได้เอง ตลาดจึงเป็นเพียงสถานที่ที่ใช้พบปะ แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพ่อค้าที่มาจากต่างแดนกับคนท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน แทบจะยังไม่มีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง การติดต่อค้าขายจะใช้ทางน้ำมากกว่าทางบก ตลาดโดยทั่วไปเป็นลานเปิดโล่ง นอกจากใช้เป็นที่ค้าขายแล้ว ยังเป็นที่พบปะของผู้คน ตลาดถือเป็นส่วนสำคัญในโครงสร้างของเมือง ซึ่งนอกจากจะเป็นตัวหมุนความรุ่งเรืองของอาณาจักรแล้วยังเป็นแหล่งรายได้หลักของเจ้าผู้ครองนคร การค้าขายที่ได้รับการส่งเสริมอย่างแข็งขันไม่เพียงแต่จะเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวเชื่อมที่รักษาไว้ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของอาณาจักรยามไร้สงคราม เศรษฐกิจและการค้าเป็นตัวเชื่อมหลักทั้งหมดของอาณาจักร ความพยายามในการขยายอาณาเขตของอาณาจักรนั้นมาจากความต้องการที่จะขยายเครือข่ายทางการค้า พ่อค้าหลังไหลมาจากทางด้านนาและอาณาจักรอื่น ๆ เพื่อทำกิจการค้าในเชียงใหม่ ความร่ำรวยและก้าวหน้าของอาณาจักรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ปกครองล้านนากำหนดรูปแบบทางการค้าที่เอื้ออำนวยต่อการที่ประชาชนจากแหล่งต่างๆ จะเข้ามาทำการค้าได้อย่างเสรี ยุคต่อมาคือยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง เกิดจากการได้รับอิทธิพลทางการค้าจากอังกฤษ พม่า และอินเดีย ตลาดเพิ่มความสำคัญมากขึ้น การผลิตเป็นไปในรูปแบบเพื่อการค้า การมาตลาดได้กลายเป็นกิจวัตรประจำวันของคนเพื่อซื้อสิ่งของ และพบปะผู้คนที่มาจากที่ต่าง ๆ ลักษณะของตลาดเริ่มจะมีอาคารอยู่ด้วย คือ เริ่มตั้งแต่อาคารชั้นเดียวที่สร้างง่าย ๆ จากวัสดุที่ไม่คงทนถาวรเปลี่ยนเป็นอาคารชั้นเดียวสร้างด้วยไม้ ด้านหน้าเป็นที่ค้าขาย ด้านหลังเป็นที่อยู่อาศัย ต่อมาเป็นอาคาร 2 ชั้น จนมาถึงยุคปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ค่าที่ดินเพิ่ม ถนนมีมากขึ้น เมืองขยายตัวออกไปมากขึ้น การพัฒนาสาธารณูปโภค และสาธารณูปการเพื่อรองรับแผนต่าง ๆ ตลาดจึงถูกสร้างเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับหลาย ๆ ชุมชนใน

เชียงใหม่ ตลาดเก่าแก่กลายเป็นของส่วนบุคคล โครงสร้างเปลี่ยนเป็นอาคารถาวร ตลาดที่เคยเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวก็กลายเป็นตึกหลายชั้นเพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้น

2. ความสำคัญของตลาดต่อเมืองและชุมชน

Apiwat Ratanawaraha (2000) ได้ศึกษา Traditional Fresh Markets in Transition : The Bangkok Case กล่าวว่า ตลาดเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองมาเป็นเวลานานแล้ว เป็นที่ซื้อสินค้าทั้งที่เป็นของสดเน่าเสียได้ง่าย และสินค้าเก็บไว้ได้นาน ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน ก่อนหน้าที่จะมีตู้เย็นไว้เก็บของสดอย่างทุกวันนี้ ประชาชนจะเดินทางจากบ้านไปยังตลาดที่ใกล้ที่สุดเป็นกิจวัตรประจำวัน ตลาดมีความเชื่อมโยงใกล้เคียงกับการก่อตัวขึ้นของวิถีชีวิตชุมชนและเมือง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ขวัญใจ เอมใจ (2538) กล่าวถึงตลาดในแง่ของความสัมพันธ์กับชีวิตของคนไทยในหลาย ๆ ด้าน ในงานศึกษาเข้าวันหนึ่งกับเรื่องราวในตลาดสด เพราะตลาดเป็นแหล่งจำหน่ายอาหารทั้งของสด ของแห้ง และของสำเร็จรูป ตลาดเป็นแหล่งรายได้ของพ่อค้าแม่ขาย นอกจากนั้นตลาดยังเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนข่าวสารตามประสาชาวบ้าน ชีวิตชีวาของตลาดทำให้คนที่ได้ไปเดินชมได้อาหารตาด้วย ตลาดยังสะท้อนเรื่องราวในชุมชน อาทิ สภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การกินอยู่ สภาพภูมิอากาศ ตลาดมีหลายรูปแบบ

ความสำคัญของตลาดต่อเมืองและชุมชนในภาคเหนือ

อิศรา กันแดง (2533) ได้กล่าวถึงความสำคัญของตลาดต่อเมืองไว้ในการศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่ ไว้ว่า เมื่อมีการสร้างเมืองบริเวณส่วนหนึ่งจะถูกกำหนดและสร้างเป็นตลาด ตลาดจึงเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของเมืองอย่างแยกไม่ออก นอกจากประโยชน์ใช้สอยด้านการค้าขายแลกเปลี่ยนของประชาชนแล้ว ชนชั้นปกครองก็มีส่วนได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบธรรมเนียม หรือภาษีการค้า กษัตริย์จะแต่งตั้งขุนนางที่มีหน้าที่ติดต่อกับพ่อค้าที่มาจากต่างเมือง ตรวจตราสินค้านำเข้า สินค้าบางอย่างก็สงวนสิทธิ์ที่จะเป็นผู้ผูกขาดรับซื้อแต่ผู้เดียว นอกจากผลประโยชน์ทางการค้าแล้ว ชนชั้นปกครองยังได้ค่าตอบแทนจากการให้ความคุ้มครองพ่อค้าที่เดินทางมาค้าขายและจากการบริหารกระบวนการยุติธรรมที่เกิดการพัฒนาขึ้น และกล่าวถึงความสำคัญต่อชุมชน ว่าเดิมตลาดไม่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะชุมชนมีการผลิตแบบพอเพียง ผลิตไว้บริโภคเอง ไม่ได้ผลิตเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยน ดังนั้น การดำรงชีวิตของคนในอดีตจึงจบภายในตัวเอง ตลาดของเมืองเชียงใหม่เป็นตลาดระดับภายนอกที่ชนชั้นปกครองจัดให้มีขึ้น เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเป็นตลาดชั่วคราวที่ติดตลาดเฉพาะบางช่วงเวลา ตลาดจึงอยู่ในกำแพงเมือง เพื่อจะได้ควบคุมสะดวก ตลาดจึงยังไม่มี ความจำเป็นสำหรับผู้คนทั่วไป ต่อมาเมืองเริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง จาก

อิทธิพลการค้าจากต่างชาติ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มเข้ามา มีการใช้ระบบเงินตราเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยน และเริ่มเข้ามามีอิทธิพลเรื่อย ๆ จนเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับไทย เพื่อเปิดการค้าเสรี นับแต่นั้นมา ตลาดจึงเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับกาการค้าเงินชีวิตประจำวันของผู้คน จนกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต และในช่วงนี้ตลาดมีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากตลาดที่เคยเป็นชนชั้นปกครองเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า เป็นตลาดที่มีความจำเป็นต่อประชาชน ตัวตลาดเป็นแบบถาวร ร้านค้าเปิดตลอดวัน และเริ่มตั้งอยู่สัมพันธ์กับชุมชน (ผู้ซื้อ) เส้นทางสัญจร และองค์ประกอบของการขนส่ง

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาตลาดพื้นบ้านลานนาไทย โดยอรศิริ ปาณินท์ (2526) ที่กล่าวถึง ความสัมพันธ์และความสำคัญต่อชุมชนทางภาคเหนือว่า ตลาดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลักษณะดั้งเดิมของคนท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นตามแนวทางสัญจรหลัก (รูป 2.14) สินค้าที่ขายเป็นประเภทผลิตผลทางเกษตรกรรม อาหาร เครื่องใช้พื้นบ้าน ถึงเวลาก็นำมาขายแลกเปลี่ยนกันในลักษณะของสังคมใกล้ชิดแบบพี่น้อง มีความรับผิดชอบในบริเวณการค้าขายร่วมกัน การค้าขายมีระยะเวลาตามลักษณะการงานอาชีพของชุมชน ลักษณะของตลาดนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการทำมาหากินของชุมชนแต่ละแห่งซึ่งไม่เหมือนกัน

รูป 2.14 ตลาดแห่งหนึ่งใน จ. น่าน ด้านซ้ายมือของภาพมีแม่ค้านำสินค้ามาวางขายกับพื้น
ที่มา: สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529, หน้า 138 .

3. บทบาทของตลาด

ตลาดมีบทบาททั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจต่อชุมชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ ดังพบได้จากงานศึกษาของ อมราพร สีลากุลถนิต (2523) ศึกษาพฤติกรรมต่อรองราคาในตลาดชนบทไทย พบว่า ตลาดเป็นเครื่องเชื่อมโยงที่สำคัญในการกระจายสินค้าต่าง ๆ เป็นทางออกของสินค้าที่ขายปลีกขนาดใหญ่ หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของตลาดเป็นหน้าที่ทางสังคม และวัฒนธรรม กล่าวคือ ตลาดทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวแทนทำการเปลี่ยนแปลงและนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในสังคม เป็นสถานที่ศูนย์รวมของการพบปะผู้คนในหมู่บ้านที่สำคัญแห่งหนึ่ง ในด้านนามธรรม ตลาดมีความสำคัญหลายประการ เช่น เป็นที่รวมทุน และยังเป็นที่พักผ่อนให้บุคคลมีความชำนาญในการลงทุนและเป็นจุดรวมของข่าวสาร ตลาดนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะเรื่องของ

เศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคม วัฒนธรรมด้วย ตลาดในชนบทส่วนใหญ่พัฒนาขึ้นมาจากการที่กลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาพบกันเป็นครั้งคราว เพื่อแลกเปลี่ยนหรือซื้อสินค้ากัน การค้าขายจึงช่วยส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์อย่างสันติสุข และยังช่วยแพร่ความคิดนำวิธีประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เข้ามายังชุมชนด้วย เป็นศูนย์รวมของการพบปะของชาวบ้านที่สำคัญ เพราะเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปากท้องที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน บทบาทของตลาดด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ถูกกล่าวอีกในงานศึกษาตลาดนัด บทบาทความสัมพันธ์ต่อชุมชนกรณีศึกษา ตลาดนัดบ้านหุบกระเทียม ตำบลเบิกไพร อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยกาญจนา คมขำ (2539) ว่า บทบาทและความสัมพันธ์ของตลาดด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนนั้นคือ ตลาดนัดมีลักษณะเป็นการค้าเสรี มีกลไกราคาเคลื่อนไหวไปตามสภาพของตลาด มีการแข่งขันทั้งทางด้านเวลาและการแข่งขันกับแม่ค้ารายอื่น ๆ ตลาดนัดมีบทบาทในด้านการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งแต่ละคนก็มีความต้องการสินค้าแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ คือ รายได้ ความจำเป็น หรือตอบสนองของความต้องการทางด้านจิตใจ ส่วนบทบาทและความสัมพันธ์ของตลาดด้านสังคมต่อชุมชน กล่าวไว้ว่า นอกจากตลาดจะเป็นสถานที่ที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้าแล้ว ตลาดนัดยังเป็นสถานที่ที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างคนในชุมชน ชุมชนใกล้เคียงและรวมถึงแม่ค้าที่เข้ามาค้าขายด้วย ช่วงเวลาที่พบปะของผู้คนมักเป็นเวลาหลังเลิกงาน และการใช้เวลาส่วนนี้มาจับจ่าย ซื้อสินค้าในตลาด ซึ่งมักจะบอกเล่าเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

บทบาทของตลาดในเมืองของภาคเหนือ

ด้านบทบาทของตลาดต่อสังคมในชุมชนนั้น อิศรา กันแดง (2533) ได้กล่าวไว้ในการศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่ ว่า ชีวิตสังคมเพิ่มขึ้นที่ตลาดจากเดิมเป็นช่วง เพราะตลาดได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน ผู้คนต้องมาตลาดบ่อยครั้งขึ้น ไม่ว่าจะมาเลือกซื้อสินค้าหรือนำสินค้ามาขายเอง ทุก ๆ เข้าที่ติดตลาดจะเกิดชีวิตสังคมขึ้นที่นี่ พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนสินค้าแล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน วันต่อ ๆ ไปก็มาพบปะกันอีก นอกจากนี้ พรรณวดี แบลคซีฟ และเปรมพร ชันติแก้ว (2539) ได้กล่าวถึงบทบาทของตลาดเพิ่มเติมไว้ใน การศึกษากาดวัว – กาดควาย ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชน ว่า นับตั้งแต่อดีตกาลมาก ตลาดหรือกาลนั้นได้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนา “กาด” ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของอาณาจักร การเห็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะเอื้ออำนวยต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจของอาณาจักร กาดในสังคมล้านนายังเป็นแหล่งศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าของคนภายในชุมชน ในส่วนของสิ่งของที่ไม่สามารถผลิตได้เอง เช่น เกลือ เป็นสินค้าภายนอกชุมชนและสินค้าอีกส่วน

หนึ่งที่มาจากดินแดนทางภาคเหนือ เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง หัวเมืองเงี้ยว เป็นสินค้าของป่าที่สร้าง ความมั่งคั่งให้แก่อาณาจักรล้านนาเป็นอันมาก เช่น ไม้ฝาง ไม้กฤษณา ครั่ง ชะมด เขาสัตว์ ฯลฯ ซึ่งเป็นที่ต้องการของต่างชาติที่ไม่สามารถผลิตสินค้าเหล่านี้ได้ นอกจากนั้น “กาด” มีความ สำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสารจากผู้ครองเมืองสู่ผู้ใต้ปกครอง และยังเป็นแหล่งที่ ได้รับข่าวสารที่ไม่เป็นทางการจากภายนอกอาณาจักร โดยผู้นำสารที่สำคัญ ได้แก่ พ่อค้า ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้พบปะผู้คนมากมายตามดินแดนที่เดินทางผ่าน แล้วถ่ายทอดข่าวสารสู่บุคคลอื่น แบบมุขปาฐะมากกว่าลายลักษณ์อักษร

ดังสะท้อนให้เห็น จากมีการกล่าวถึงการรวบรวม “ขี้ด ขื้อห้ามในล้านนา” เกี่ยวกับ ตลาดว่า

บ้านกดี เมืองกดี มีกาดขายของไว้กับบ้านกับเมือง ตกปลายฤดูบิ๋ยหื้อกาดนั้น ห่างหายไป ก็บตีขี้ดนักแล จักแป้จาวเมือง บแป้จาวเมืองก็จักแป้เมือง บ่อย่าจะแล เหตุว่าผีขี้ไร่ต่าย อยาก ผีหุง ผีโพงผีพราย ผีอยู่ฮักษาจุ่มปลวก บวกควายอยู่เก้าไม้เส้น หญ้าแล วัดห่าง ผีตั้งหลายฝูงนี้ มันเคยได้กินอาหาร จินตบ ปลาดิบดีกาดดีสินัน บิ๋ย บได้กิน ผีตั้งหลายฝูงนั้นก็มาเยยะหื้อบ้านเมืองตั้งสัตว์ตั้งคนวินาศ ขี้ดฉิบหายไปก็มีแล (ธรรมดาจารย์ วัดสันกำแพงหลวง น.35)

บ้านกดี เมืองกดี ถ้ามีตลาดขายของอยู่คูเมืองมานาน ในภายหลังทำให้ตลาดนั้นได้ร้าง ไปไม่ดี ทำให้บ้านเมืองนั้นไม่เจริญ เพราะเหตุว่าภูติผีปีศาจทั้งหลายที่อยู่ และเคยได้กินลิ้มรส อาหารที่มีขายอยู่ในตลาดนั้น เช่น เนื้อดิบ ปลาดิบ ก็ไม่ได้กิน ผีเหล่านั้นจึงบันดาลให้บ้านเมือง รวมทั้งคนและสัตว์วินาศฉิบหายไปแล้ว

บ้านไคเมืองไค มีกาดแล้วบิ๋ยละหื้อห่างไปเสียบตี ผีขี้ไร่ต่ายอยากกลัน ผี พรหม ผีพราย มันใคร่กินโอจารสอาหารกาดนั้น บิ๋ยห่างไปเสียนัน ผีอันนั้นก็เยยะหื้อ คนแลสัตว์ตั้งหลายฉิบหายต่ายไปแล (ธรรมดาสอนโลก วัดกู่คำ น. 25)

บ้านไคเมืองไคแต่เดิมเคยมีตลาด แต่กลับปล่อยให้ตลาดนั้นเล็กร้างไป ไม่ดีเพราะว่าผีที่ เคยได้ทานอาหารที่ตลาดนั้นเกิดความอดอยาก จึงสร้างความเดือดร้อนให้คนและสัตว์ในบ้าน เมืองนั้นได้ (บุญทา ศรีพิมพ์ชัย ศรีเลา : 2539 : 12 , 13)

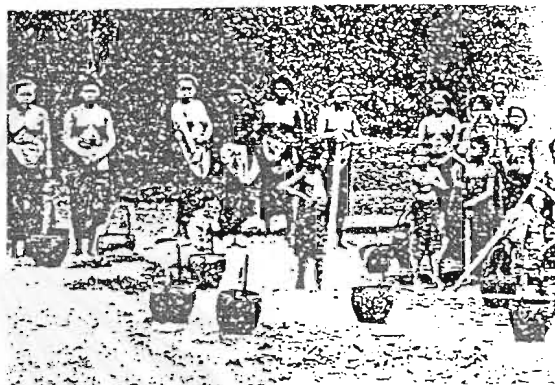
เช่นเดียวกับงานศึกษาของนุชนารถ เดชแพ (2540) ในการศึกษาวิวัฒนาการของ ตลาดในเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงบทบาทของตลาดทางสังคมและเศรษฐกิจไว้ว่า ในสมัยก่อน

ตลาดเป็นพื้นที่ที่พบปะ ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นกิจการที่ถูกผูกขาดโดยเจ้านายฝ่ายเหนือ เป็นเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้เจ้าเมืองเป็นกอบเป็นกำ ต่อมาถูกยกเป็นมณฑลหนึ่งของไทยเลยเป็นรูปแบบการปฏิรูปการปกครองและการคลัง ทำให้เจ้านายฝ่ายเหนือเหล่านั้นได้รับผลประโยชน์ลดลง จึงเปลี่ยนไปดำเนินกิจการประเภทอื่น เช่น ค้าไม้ จนในปัจจุบัน ตลาดกลายเป็นกิจการของเอกชนที่ให้บริการแก่ชุมชนรอบ ๆ (รูป 2.15-2.16)

รูป 2.15 แม่ค้าและสภาพตลาดเมืองเหนือในอดีต

ที่มา: บุญเสริม สัตราภักย์, **อดีตล้านนา**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ 2520, หน้า 110.

รูป 2.16 ชาวล้านนาในอดีต

ที่มา: บุญเสริม สัตราภักย์, **อดีตล้านนา**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ 2520, หน้า 110.

Worachandr Siripool (1997) ศึกษา Traditional Markets in Contemporary Thai Society A Case Study in Chiang Mai พบว่า การสืบต่อของตลาดในสังคมไทยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ การบริการงานและการวางแผนของท้องถิ่น ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคม และสถานะทางสังคมเศรษฐกิจและสถานภาพทางจิตใจ การศึกษานี้พยายามเน้นประเด็นทางด้านสังคม เพื่อให้ตลาดอยู่คู่กับสังคมต่อไปได้ เห็นว่าตลาดสมัยมีบทบาทหน้าที่ทางด้านสังคมเป็นสำคัญอยู่ด้วย และพยายามให้คำแนะนำให้เชื่อมโยงการใช้ประโยชน์จากตลาดให้เป็นส่วนหนึ่งในสังคมชุมชน อิทธิพลทางด้านสังคมของตลาดนี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้ ตลาดเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน เป็นสถานที่ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อให้ตลาดอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างกลมกลืนและยั่งยืน

ท้ายสุดในงานศึกษาของ ชนทิวา ไทยพยัคฆ์ (2543) เรื่องโครงสร้างตลาดอาหารสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงบทบาทของตลาดด้านสังคมไว้ว่า ตลาดเป็นสถานที่เผยแพร่ประเพณีของสังคม เป็นสถานที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาหารและเป็นที่ยอมรับวัฒนธรรม บางครั้งพื้นที่ในตลาดอาจใช้เพื่อการแสดงต่าง ๆ ตลาดเป็นศูนย์รวมของผู้คนจำนวนมาก ตั้งอยู่กลางชุมชนและในบางตลาดจะมีศาลพระภูมิ วัดจีน หรือโบสถ์อยู่ใกล้ ๆ เพราะพ่อค้าส่วนใหญ่มีความ

เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยให้มีการทำมาค้าขายเจริญ ลักษณะเด่นของตลาดในเชียงใหม่ คือ ผู้คนและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่มีต่อกัน สภาพของตลาดจะบอกความจริงของชุมชนได้ การปฏิสัมพันธ์กันของคนในตลาดเป็นเครื่องบ่งบอกถึงสังคมที่ตลาดนั้นให้บริการอยู่ จากวิถีชีวิตที่เร่งรีบในปัจจุบัน อาจทำให้ความสัมพันธ์ภายในตลาดระหว่างพ่อค้าและลูกค้าลดลง เพราะประชาชนมีเวลาน้อยที่จะเข้าสังคมในตลาด ส่วนบทบาทด้านเศรษฐกิจนั้น กล่าวว่า ในอดีต ตลาดสร้างขึ้นบนพื้นที่ที่มีกิจกรรมการค้าโดยเจ้าของที่ดินที่เป็นที่รู้จักของประชาชน ซึ่งเป็นเครื่องประกันความสำเร็จของตลาด ปัจจุบันตลาดถูกสร้างบนพื้นที่ของเอกชน ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตลาดจึงขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมและความสามารถในการจัดการ ตลาดเป็นที่เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นได้มีธุรกิจของตนเอง จึงทำให้มีการแข่งขันสูง อย่างไรก็ตาม การลงทุนของพ่อค้าท้องถิ่นดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลดีในด้านเศรษฐกิจของท้องถิ่นและชุมชน ในแง่ของการกระจายรายได้ และการพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน

4 สภาพทางกายภาพและลักษณะของตลาด

เริ่มแรกที่งานศึกษาของ เพชรี จงกำโชค (2528) ศึกษาตลาดอาหารสดในกรุงเทพฯ พบว่าตลาดสดในกรุงเทพฯ มีลักษณะทางกายภาพเปลี่ยนแปลงจากตลาดเปิดโล่งมาเป็นการรวมตัวของแผงสินค้านานาชนิดภายใต้หลังคาเดียวกัน และถูกล้อมรอบด้วยตึกแถวที่เกิดแทรกขึ้นมาติดถนนทั่วไป พร้อมทั้งมีหาบเร่ แผงลอย เป็นส่วนประกอบสำคัญของตลาด ซึ่งทำให้รูปแบบของตลาดทั่วไปคล้ายคลึงกัน ขนาดของตลาดเปลี่ยนแปลงตามขนาดของชุมชน หรือประโยชน์ใช้สอยของที่ดิน ขนาดของตลาดโดยทั่วไปจะขึ้นกับจำนวนแผงในตลาด ผู้ขายปลีก และที่ตั้งของตลาด ตลาดขนาดใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีประชากรหนาแน่น ตลาดในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นของเอกชนมากกว่าของรัฐ

ต่อมา เกียรติ จิระกุล (2541) ได้ศึกษาตลาดสดในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในงานศึกษาการเปลี่ยนแปลงของตลาดสดในกระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาเมือง กล่าวถึงสภาพทางกายภาพและลักษณะตลาดไว้ว่า ตลาดสดจะขยายตัวตามชุมชนชานเมือง ซึ่งขยายตัวไปตามแนวแกนถนนสายหลักที่เชื่อมกรุงเทพฯ กับเมืองในปริมณฑลและภูมิภาคของประเทศ พบว่าตลาดสดในบริเวณชานเมืองเติบโตขึ้นน้อยกว่าในชุมชนเมืองในปริมณฑล ทั้งนี้เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานบริเวณชานเมืองกรุงเทพฯ ก่อนข้างกระจายตัว ทำให้ลูกค้าจากย่านพักอาศัยต้องเดินทางไกลไปจ่ายตลาด ประกอบกับบริการขนส่งสาธารณะที่มีอยู่ไม่อำนวยความสะดวกให้เพียงพอต่อการเดินทาง ตลาดสดในปริมณฑลดังกล่าวมีการขยายตัวสูง เนื่องจากการขยายตัวของประชาชนในเขตจังหวัดปริมณฑลที่สูง รวมถึงความได้เปรียบในที่ตั้งที่อยู่ใกล้แหล่งผลิต และ

แหล่งรวบรวมสินค้าจากการขนส่งผ่านทางที่สัมพันธ์กับกรุงเทพฯ ฯ จากตลาดสดทั้งหมดที่สำรวจ ตลาดสดที่มีกิจกรรมหนาแน่นมีน้อยกว่า 1 ใน 3 โดยตลาดกลางและเล็กส่วนใหญ่มีกิจกรรมปานกลางและชบเซา สภาพของตลาดสดที่มีจำนวนลดลงในขณะที่จำนวนประชากรของกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้น ทำให้อัตราส่วนของประชากรต่อตลาดและแผงในตลาดได้เพิ่มขึ้น การที่ตลาดสดได้ลดจำนวนลงมากเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของกรุงเทพฯ ฯ ออกไปในบริเวณชานเมือง และปริมณฑล ทำให้ตลาดสดซึ่งกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในพื้นที่เขตชั้นในสูญเสียลูกค้าประจำไป ส่วนหนึ่งคาดว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าและบริการตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่แพร่เข้ามาในรูปของซูเปอร์มาร์เก็ต ศูนย์การค้า และมินิมาร์ท ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาที่ผ่านมากระจายไปทั่วทั้งในเขตเมืองและชานเมือง นอกจากนี้ ตลาดสดยังได้รับผลกระทบจากราคาที่ดินที่ปลูกสร้างที่แพงเกินราคาที่เป็นจริง ปัญหาการเข้าถึงกำไรจากการค้าอสังหาริมทรัพย์ที่ขาดการควบคุม มาจนถึงผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ ตลาดสดชานเมืองในเขตปริมณฑลเป็นตลาดขนาดใหญ่ เนื่องจากได้เปรียบในที่ตั้งและสภาพแวดล้อมชุมชน ที่ระดับความเป็นเมืองน้อย มีการขยายตัวของกรุงเทพฯ ฯ ร่วมกับการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานของคนในท้องถิ่น และยังเป็นทางผ่านของสินค้าสดประเภทอาหารจากหัวเมืองค่อย ๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ ฯ ทำให้เกิดเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าดังกล่าวขึ้น เกิดการขยายตลาดสดเดิม

สภาพของตลาดสดในกรุงเทพฯ ฯ และปริมณฑลนั้น ลักษณะของตลาดสดโดยทั่วไปจะติดตลาดตอนเช้าและบ่าย มีสัดส่วนลักษณะการดำเนินธุรกิจระหว่างตลาดขายส่ง : ตลาดขายปลีก ในกรุงเทพฯ ฯ เท่ากับ 17 : 49 และในเขตปริมณฑลเท่ากับ 12 : 39 อัตราส่วนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความหนาแน่นของตลาดขายส่งในพื้นที่ชานเมืองปริมณฑลของกรุงเทพฯ ฯ ที่มีทำเลเหมาะสมและเกิดการแข่งขันมาก

งานศึกษาของเกียรติ จิระกุล (2541) ข้างต้นได้ถูกนำมาทบทวนศึกษาอีกครั้งโดย Apiwat Ratanawaraha (2000) ในงานศึกษา Traditional Fresh Markets in Transition the Bangkok Case ผลการศึกษาสอดคล้องกัน กล่าวคือ ในงานศึกษานี้พบว่า โดยทั่วไปตลาดมักตั้งอยู่ ณ บริเวณที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย ที่ตั้งและการกระจายตัวของตลาดมักมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการกระจายตัวของประชาชนในพื้นที่เมือง หรือกล่าวได้ว่า จำนวนที่ลดลงของตลาดในกรุงเทพฯ ฯ ขึ้นในอ้อมมีผลมาจากราคาที่ดินที่เพิ่มขึ้น และความกดดันในการพัฒนาพื้นที่ไปใช้ในประเภทอื่น ทำให้ความต้องการเป็นเจ้าของที่ดินเพิ่มมากขึ้น ตลาดสดโดยเฉพาะในพื้นที่เขตชั้นในได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นอาคารก่อสร้างสำหรับใช้ประโยชน์ประเภทอื่น ๆ บางพื้นที่ เป็นแค่พื้นที่จอดรถหรือพื้นที่ว่างเพื่อรอการพัฒนาต่อไป เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการกระจายตัวของตลาดสดกับประชากรเมืองในกรุงเทพฯ ฯ พบว่า จำนวนประชากรที่ลดลงในพื้นที่กรุงเทพฯ ฯ เขตชั้นในนั้นทำให้ตลาดในพื้นที่นั้นลดลงด้วย แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มีลูกค้าตลาดก็อยู่

ไม่ได้ นอกจากปัจจัยในเรื่องจำนวนประชากรที่มีผลต่อการลดลงของจำนวนตลาดแล้ว ยังมีปัจจัยในเรื่อง ความต้องการเป็นเจ้าของที่ดิน และภาวะการเก็งกำไรจากวิกฤตเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ. 2540 ตลาดสดจึงไม่มีทางเลือกและต้องปิดตัวลง รวมทั้งการลดลงของอัตราส่วนระหว่างขนาดประชากรและจำนวนตลาดในกรุงเทพฯ ๕ ชั้นใน ซึ่งอัตราส่วนดังกล่าวระหว่างปี พ.ศ.2523 และปี พ.ศ. 2540 ต่างกันเล็กน้อย หมายถึง หนึ่งตลาดที่จะรองรับจำนวนประชากรไม่เปลี่ยนแปลงมาก ซึ่งดูเหมือนว่าจำนวนตลาดในพื้นที่นี้ลดลงเป็นสัดส่วนเท่า ๆ กับการลดลงของขนาดประชากร ส่วนอัตราส่วนระหว่างขนาดประชากรและจำนวนตลาดในพื้นที่เขตชั้นกลางและชั้นนอกเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่ก็ไม่สามารถสรุปได้ว่าตลาดในพื้นที่เขตชั้นกลางและชั้นนอกมีลูกค้ามากกว่า ขณะที่ประชาชนอาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปยังตลาดประเภทอื่น เช่นซูเปอร์มาร์เก็ตท้ายสุด ได้เสนอความเห็นในตอนท้ายไว้ว่า ปัจจุบันมีหลักฐานสนับสนุนมากพอที่จะกล่าวได้ว่าการลดลงของจำนวนประชากรทำให้ตลาดสดลดจำนวนลงตามในกรุงเทพฯ ๕ เขตพื้นที่ชั้นในและชั้นกลาง

Lee , Seung – Woo (2000) ศึกษา The Characteristics and Implications of Autogenous Market in New Town กล่าวถึงลักษณะตลาดของเมืองใหม่ในพื้นที่กรุง Seoul ว่า มีรูปแบบเช่นเดียวกับตลาดสด จำหน่ายสินค้าประเภทผัก ผลไม้ และอาหารทะเลเป็นหลัก โดยตั้งอยู่เกาะกลุ่มกันเป็นแนวยาวตามถนน และประกอบด้วยแผงลอยเป็นหลัก ซึ่งสามารถแบ่งเป็นแผงลอยรถบรรทุก และแผงลอยแบบเดินเท้า นอกจากนี้ยังเสนอแนวความคิดว่า ตลาดเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้เอง และยังคงปรากฏให้เห็นในเมืองอนาคต ดังนั้น ในการพัฒนาเมืองในอนาคตนั้น นักผังเมืองและนักออกแบบควรคำนึงถึงและเตรียมพื้นที่ไว้เพื่อคุณภาพชีวิตของชาวเมืองที่ดีในอนาคต

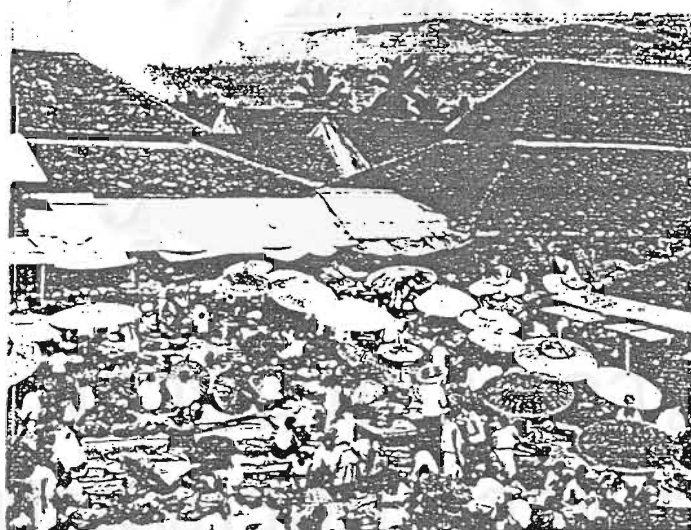
สภาพกายภาพและลักษณะของตลาดในภาคเหนือ

อรศิริ ปาณินท์ (2526) กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตลาดในชุมชนทางภาคเหนือ ในงานศึกษาตลาดพื้นบ้านล้านนาไทยไว้ว่า จุดเด่นของลักษณะตลาดพื้นบ้านล้านนาอยู่ที่ลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานกลมกลืนกับสถาปัตยกรรม ซึ่งจะเป็นไปตามลักษณะประโยชน์การใช้สอย เช่น ตลาดร่ม ตลาดโล่ง เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้น มีระยะเวลาการติดตลาดนานขึ้น อาจจะมีตัวอาคารซึ่งใช้งานเกี่ยวกับการซื้อขายเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ซึ่งสร้างแบบหยาบ ๆ และเริ่มมีความเจริญมาถึงหมู่บ้าน ตลาดเริ่มกลายสภาพเป็นตลาดเทศบาล โดยสร้างเป็นอาคารคั่นข้างถาวรหรือถาวรขนาดใหญ่ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศการค้าขาย คือ ความเป็นกันเองระหว่างพ่อค้า แม่ค้า และลูกค้าลดลง มีดทับ การถ่ายเทอากาศน้อย และสกปรก ท้ายที่สุดได้เสนอแนวความคิดในการใช้วัสดุ การใช้ที่ว่าง ตลอดจนลักษณะของอาคาร ควรให้สัมพันธ์กับลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้มีคุณค่าด้าน

สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งใกล้เคียงกับการศึกษาของ อิศรา กันแดง (2533) ในงานศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณ นครเชียงใหม่ ที่กล่าวถึง ตลาดเมืองเชียงใหม่ว่า ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีการเปลี่ยนแปลง จากตลาดที่เคยเป็นลานโล่งหรือใช้พื้นที่ริมทางเพื่อการวางของขายมาเป็นตลาดถาวร ที่มีโรงเรือน และลานโล่งสำหรับกิจกรรมการค้าขายโดยเฉพาะ รูปแบบร้านค้าเริ่มจาก ร้านค้าชั้นเดียวที่ปลูก สร้างด้วยวัสดุชั่วคราว เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว แยกส่วนด้านหน้าเพื่อการค้าขาย ส่วนหลังเป็นที่ นอน จากนั้นพัฒนาขึ้นเป็นอาคาร 2 ชั้น ทั้งก่อสร้างด้วยปูนและไม้ ด้านหลังใช้ขายของ ด้าน บนใช้พักอาศัย สอดคล้องกับการศึกษาของ นุชนารถ เดชแพ (2540) ในงานศึกษาวิวัฒนาการ ของตลาดในเมืองเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงรูปแบบตลาดในอดีตของเมืองเชียงใหม่ว่า เดิมเป็นลานโล่ง กว้างและใช้พื้นที่ริมทางวางขายสินค้า มีพ่อค้าแม่ค้าขายสินค้า จนมาถึงปัจจุบันมีการก่อสร้าง ตลาดเป็นอาคารถาวร ลักษณะมีหลังคาปิด เป็นโลหะ ยกพื้น และมีการจัดวางสินค้าอย่างเป็น ระบบ และชนทิวา ไทยพยัคฆ์ (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตลาดอาหาร สดในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน ในงานศึกษาโครงสร้างตลาดอาหารสดในเขตเทศบาลนคร เชียงใหม่ไว้ว่า เป็นโครงที่ก่อสร้างง่าย ๆ มีเพียงหลังคาเท่านั้น นอกนั้นเปิดโล่ง จะมีร้านค้าที่เป็น บ้านคน อยู่บริเวณตลาดที่มีถนนผ่าน ซึ่งสองข้างถนนเป็นร้านค้า โครงสร้างของตลาดมักลงทุน สร้างเพื่อการค้าขายโดยไม่คำนึงถึงด้านสถาปัตยกรรม มีเพียงบางตลาดเท่านั้นที่มีโครงสร้างเป็น ไม้เก่าแก่

ในประเด็นด้านทำเลที่ตั้งของตลาดนั้น อิศรา กันแดง (2533) กล่าวถึง ทำเลที่ตั้งของ ตลาดในเมืองเชียงใหม่ว่า เดิมตั้งอยู่กลางเมืองต่อมาเมื่อมีการติดต่อค้าขายกับกรุงเทพฯ ตลาด จึงย้ายมาอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงและเพิ่มจำนวนขึ้น เพื่อความสะดวกในการขนถ่ายสินค้า จน มาถึงปัจจุบัน พื้นที่เมืองขยายออกไป และตลาดก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ประจำวัน ตลาดเดิมที่เคยเป็นศูนย์การค้าเดิมของเมือง ให้บริการแก่ประชาชนไม่เพียงพอ ตลาด ใหม่จะถูกสร้างในบริเวณชุมชนหนาแน่นและเป็นทำเลที่มีการเข้าถึงสะดวก คือ บริเวณริมถนน สายหลัก ส่วนนุชนารถ เดชแพ (2540) กล่าวว่า มีทำเลที่ตั้งเปลี่ยนแปลงจากภายในกำแพง เมืองชั้นในย้ายออกมาอยู่ในทำเลที่ตั้งที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสัมพันธ์กับเส้นทางคมนาคม ตลาดที่เคยอยู่ริมน้ำก็เปลี่ยนแปลงไปอยู่ใกล้กับเส้นทางรถไฟ และถนนมากขึ้น เมื่อชุมชนขยาย เกิดการตัดถนนในพื้นที่ต่าง ๆ ตลาดจึงขยายตามถนนสายสำคัญต่าง ๆ และสัมพันธ์กับชุมชน คือ อยู่ใกล้ย่านการค้า ที่พักอาศัย แต่ก็ยังอยู่ในย่านค้าขายที่มีมาตั้งแต่อดีต เช่น ตลาดที่อยู่ บริเวณริมน้ำ แต่ตลาดส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังนิยมอยู่บริเวณแหล่งชุมชนเหมือนอดีต ตลาดค้าส่ง ยังอยู่ริมน้ำเหมือนแต่ก่อน เพราะเป็นตลาดดั้งเดิมมาแต่ในอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่ ตลาดค้าส่งรุ่นใหม่จะอยู่ใกล้ถนน อย่างไรก็ตาม ตลาดก็ยังตั้งอยู่ใกล้แหล่งชุมชนเหมือนตลาด

ทั่ว ๆ ไป ซึ่งในปัจจุบันนี้จะอยู่ในเขตเทศบาลที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และยังมีงานศึกษาของ อริศรา เจริญปัญญาเนตร (2541) กล่าวถึง การกระจายตัวของตลาดสดในเมืองลำพูนในงานศึกษาการศึกษาขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูนว่า การกระจายตัวของตลาดทั้งหมดเป็นแบบทั่วไปหรือแบบสุ่มค่อนข้างเกาะกลุ่มเล็กน้อย ส่วนการกระจายตัวของตลาดตามลำดับศัภย์(Hierarchy) พบว่า ตลาดลำดับศัภย์สูง กลาง และต่ำมีการกระจายตัวแบบทั่วไปและเกาะกลุ่มกันมากขึ้นตามลำดับ ล่าสุดในงานศึกษาของชนทิวาไทยพยัคฆ์ (2543) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า รูปแบบของตลาดสดในเมืองเชียงใหม่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม คือ ในอดีตมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยหรือสินค้าที่ไม่สามารถผลิตได้เองในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากในอดีตสินค้าที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่จะผลิตได้เองในครัวเรือน ดังนั้นจึงทำให้สินค้าที่ซื้อขายกันมีน้อยชนิด และไม่ได้ซื้อขายกันตลอดทั้งวัน สถานที่ที่ซื้อขายกันจะเป็นที่โล่งที่อยู่ข้างวัด และจะมีระบบการซื้อขายแบบสิ่งของแลกเปลี่ยนของ ต่อมารูปแบบของตลาดสดเปลี่ยนไปคือ มีสิ่งของที่นำมาขายมากขึ้น มีการซื้อขายกันตลอดทั้งวัน และย้ายสถานที่มาเป็นริมถนนหรือบริเวณท่าหน้า นอกจากนี้เริ่มมีสิ่งปลูกสร้างเพื่อใช้เป็นที่สำหรับซื้อขาย โดยเริ่มจากอาคารชั้นเดียวต่อมาพัฒนาเป็นอาคาร 2 - 3 ชั้นอย่างในปัจจุบัน การซื้อขายแลกเปลี่ยนใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (รูป 2.17)

รูป 2.17 ลักษณะทางกายภาพที่เป็นลานโล่งของตลาดควโรวหรือกาดหลวงในอดีต
ที่มา: บุญเดริม สาตราภย์, อติตติฉานนา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ 2520, หน้า 111 .

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่กล่าวถึงลักษณะอื่น ๆ ของตลาดอีก คือ นุชนารถ เดชแพ (2540) กล่าวถึง ขนาดตลาดเมืองเชียงใหม่ว่า ตลาดเก่าแก่ที่มีอายุมากจะมีขนาดเล็กต่างกับตลาดใหม่ที่มีขนาดใหญ่กว่า ส่วนพาหนะในการใช้ขนส่งสินค้าก็มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานสัตว์อย่างวัวมาเป็นทางเรือ ทางรถไฟ และทางรถยนต์ ในอดีตตลาดส่วนใหญ่มักจะมีติดตลาด

ในช่วงเวลาเช้า และวายเมื่อเช้าช่วงสาย พอเริ่มสร้างตลาดถาวรขึ้นก็เปลี่ยนเป็นขายตลอดทั้งวัน ต่อมาในงานศึกษาของ อริศรา เจริญปัญญาเนตร (2541) กล่าวถึงลักษณะตลาดเมืองลำพูนว่า ประเภทของสินค้าที่ขายภายในตลาดเช้าและเย็นนั้น มีความแตกต่างกันเล็กน้อย คือ ตลาดที่เปิดให้บริการในช่วงเช้ามีสินค้าที่ขายมากที่สุด คือ ผักสด อาหารสด ตามลำดับส่วนตลาดที่เปิดให้บริการช่วงเย็นมีสินค้าที่ขายมากที่สุด คือ อาหารสด ผักสด ตามลำดับสัดส่วนของสินค้าที่ขายภายในตลาดแต่ละประเภทไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก และขอบเขตการให้บริการของตลาดลำดับศักร์สูงมีพื้นที่บริเวณกว้างกว่าตลาดลำดับศักร์ต่ำ และเมื่อเปรียบเทียบขอบเขตการให้บริการในและนอกเขตเทศบาลเมืองลำพูนแล้ว พบว่า โดยรวม ตลาดที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีขอบเขตการให้บริการแคบกว่าตลาดที่อยู่นอกเขตเทศบาล เมื่อเปรียบเทียบกับตลาดที่มีลำดับศักร์เดียวกัน เพราะตลาดที่อยู่ในเขตเทศบาลมีการแข่งขันกันมากเพราะตั้งอยู่ใกล้กันมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ นาทยา ทรงวิจิตร (2539) ในงานศึกษาการวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์ของตลาดสด กรณีศึกษา ตลาดสดในเขตเทศบาล เมืองตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ที่กล่าวว่า ตลาดขนาดใหญ่จะมีขอบเขตการให้บริการกว้าง อีกทั้งยังมีจำนวนสินค้าและบริการมาก เพราะมีผู้ประกอบการเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับงานศึกษาของ สุภาพร นิภานพดล (2539) ที่ศึกษาขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และศึกษาทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมของตลาดสด พบว่า ตลาดขนาดใหญ่จะมีขอบเขตการให้บริการกว้างกว่าตลาดขนาดเล็ก มีพื้นที่ของตลาดขนาดใหญ่ มีการเข้าถึงง่าย โดยการใช้บริการของผู้บริโภคจะมีความสัมพันธ์กับระยะทางและเวลาที่ใช้ในการเดินทาง และท้ายสุดในงานศึกษาของ ชนทิตรา ไทยพยัคฆ์ (2543) กล่าวถึงช่วงเวลาติดตลาดของตลาดอาหารสดเมืองเชียงใหม่ว่า เวลาเป็นปัจจัยในการมาจ่ายตลาดของผู้คน ตลาดเช้าตั้งแต่ 05:00 - 08:00 หรือ 09:00 จะบริการประชาชนที่ซื้ออาหารเช้าใส่บาตร และจ่ายกับข้าวเพื่อนำไปปรุงอาหารที่บ้านทั้งวัน ตลาดเช้าบางแห่งเป็นทั้งชายส่งและชายปลีก ตลาดเย็นกำลังเป็นที่นิยมของผู้คน เพราะการดำเนินชีวิตยุคใหม่ ผู้คนทำอาหารน้อยลง คือช่วง 12:00 - 19:00 หรือ 20:00 น.

5. ผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภค

เพชร จงกำโชค (2528) ศึกษาตลาดอาหารสดในกรุงเทพฯ กล่าวคือ เหตุผลสำคัญที่สุดในการเลือกขายสินค้าของผู้ประกอบการค้า ณ ตลาดใดตลาดหนึ่ง และการเลือกจ่ายตลาดใดตลาดหนึ่งของผู้บริโภค คือ ระยะทางที่ใกล้ที่สุดเป็นปัจจัยหลัก ส่วน Apiwat Ratanawaraha (2000) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมผู้บริโภคในงานศึกษา Traditional Fresh Markets in Transition the Bangkok Case ว่า การมีตู้เย็นทำให้ประชาชนไม่มีความจำเป็นต้องไปซื้อของสดทุกวัน ทำให้จำนวนประชากรที่มาตลาดต่อวันลดลง และในปีเดียวกันนี้ Lee ,

Young – No (2000) กล่าวในประเด็นเดียวกันในงานศึกษา The Impact of Traditional Market on the Use of Shopping Center in Apartment Complex ว่า จากการที่เทคโนโลยีในการสื่อสาร รวมถึงการใช้ Internet กำลังเติบโตอย่างสูง ทำให้สถานะการณ์ในตลาดปัจจุบันใน Korea ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก คือ เมื่อสินค้าแทบทุกอย่างสามารถซื้อและจ่ายได้ผ่านทาง Internet ส่งผลให้พฤติกรรมของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปทั้งในตลาด และซูเปอร์มาร์เก็ต

ผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภคในตลาดทางภาคเหนือ

มาริษา (2531) ได้ศึกษาลักษณะและที่มาของผู้ประกอบการค้าของตลาดสุเทพ (ต้นพยอม) พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดที่ดึงดูดให้ผู้ประกอบการมาดำเนินการที่ตลาดสุเทพ คือ ตลาดสุเทพมีทำเลที่ตั้งที่สะดวกต่อผู้มาใช้บริการ และเป็นตลาดที่ติดกับถนนสุเทพ ที่มีผู้สัญจรเป็นจำนวนมาก จึงสะดวกแก่ผู้สัญจรในการแวะใช้บริการของตลาดสุเทพ ต่อมาในงานศึกษาของ นุชนารถ เดชแพ (2539) เรื่อง ตลาดค้าส่งการเกษตรในเขตเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงการเดินทางของผู้บริโภค ตลาดค้าส่งขนาดใหญ่จะมีการเดินทางของผู้บริโภคมาไกลกว่าบริเวณที่ทำกรขายปลีกและส่งทั่ว ๆ ไป ส่วนตลาดที่มีขนาดเล็ก ผู้มาใช้บริการจะเดินทางจากระยะทางที่ใกล้กับตลาดนั้น และผู้บริโภคมีวัตถุประสงค์หลายอย่างในการเดินทางมาซื้อสินค้า ส่วนงานศึกษาของอริศรา เจริญปัญญาเนตร (2541) กล่าวถึงด้านผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภคในการศึกษาขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูนว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการดำเนินกิจการของผู้ประกอบการ คือ การเข้าถึง ตลาดลำดับศัคย์สูงมีจำนวนผู้มาใช้บริการเฉลี่ยมากที่สุด ตลาดลำดับศัคย์ต่ำมีจำนวนผู้มาใช้บริการเฉลี่ยน้อยที่สุด ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลในการเลือกใช้บริการของผู้บริโภคนั้น พบว่า ในตลาดลำดับศัคย์สูงคำนึงถึงความหลากหลายของสินค้า ตลาดลำดับศัคย์ต่ำคำนึงถึงปัจจัยทางด้านระยะทางใกล้ที่สุด และในปัจจุบัน ประชาชนนิยมมาใช้บริการที่ตลาดสดมากกว่าซูเปอร์มาร์เก็ต ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการเลือกมาใช้บริการของผู้ประกอบการ พบว่า ตลาดลำดับศัคย์สูง คำนึงถึงผู้บริโภคมก ส่วนตลาดลำดับศัคย์ต่ำคำนึงถึงปัจจัยทางด้านใกล้ที่อยู่อาศัย และล่าสุดในงานศึกษาของ ชนทิวา ไทยพยัคฆ์ (2543) ที่ศึกษาโครงสร้างตลาดอาหารสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะขายสินค้าเองโดยไม่มีลูกจ้าง สินค้าที่นำมาขายจะไปหาซื้อมาจากตลาดแหล่งผลิต หรือผลิตเอง สินค้าที่ซื้อมาจะซื้อมาแค่พอขายในแต่ละวัน เนื่องจากสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่เน่าเสียง่าย ด้านผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงเช่นกัน โดยอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยจะมาตลาดทุกวันเพราะต้องการความสดของอาหาร โดยส่วนใหญ่แล้วจะมาซื้อของตอนเย็นหลังเลิกงาน ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของผู้ประกอบการ คือ ใกล้ที่พัก

อาศัยของผู้ประกอบการ รองลงมา คือ ตลาดตั้งอยู่ในชุมชนใหญ่ ทางด้านผู้บริโภคนั้น ปัจจัยแรกคือ สถานที่ ตลาดที่ไปเลือกซื้อสินค้ามีทั้งตลาดใกล้ที่พักอาศัย และตลาดที่เป็นเส้นทางผ่านประจำ รองลงมาคือ ที่จอดรถ ทั้งผู้ประกอบการและผู้บริโภคเห็นว่าราคาสินค้าไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของผู้ซื้อและผู้ขาย เนื่องจากราคาสินค้าแต่ละตลาดไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นผู้ซื้อจึงนิยมซื้อสินค้าในตลาดที่คุ้นเคยมากกว่าเพื่อที่สามารถต่อรองราคาได้

6. ปัญหา

หงวน ศรีสุรักษ์ (2518) ได้ศึกษาระบบตลาดในกรุงเทพมหานคร ได้มองถึงที่ตั้งของตลาด และคู่มือบทบาทของกรุงเทพมหานคร ต่อการดำเนินการตลาดในกรุงเทพมหานคร สรุปปัญหาของตลาดอาหารเป็นลักษณะดังต่อไปนี้

1. ระบบตลาดอาหารในกรุงเทพมหานครยังขาดกฎหมายที่แน่นอนและชัดเจน
2. ระบบการสุขอนามัยยังไม่ดี
3. การบริการการตลาดยังไม่ดี (Market Management)
4. ที่ตั้งของตลาดยังไม่ดี และบริเวณพื้นที่ที่ใช้ทำตลาดยังไม่เพียงพอ
5. สิ่งอำนวยความสะดวกของตลาดยังไม่พอ
6. อัตราค่าบริการสูง
7. ระบบเครื่องวัดน้ำหนักและคุณภาพไม่แน่นอน
8. คุณภาพอาหารไม่ดีและมีการสูญเสียมาก

ในงานศึกษาของเกียรติ จิวะกุล (2541) เรื่องการเปลี่ยนแปลงของตลาดสดในกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาเมือง กล่าวถึง ปัญหาของตลาดสดในกรุงเทพ ฯ ว่า พบปัญหาด้านการระบายอากาศ แสงสว่าง กลิ่น ความชื้น ฝนสาด การระบายน้ำ การกำจัดขยะ และการสาธารณสุขอื่น ๆ การจัดระเบียบการใช้พื้นที่ ผู้ใช้บริการของตลาดสด ก็ยังมีปัญหาด้านที่จอดรถ การระบายอากาศเสียที่เกิดจากที่จอดรถและการจราจรติดขัดรอบ ๆ ตลาด

ปัญหาตลาดทางภาคเหนือ

ในงานศึกษาของสุภาพร นิภานพดล (2539) ได้ศึกษาขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และศึกษาทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมของตลาดสด พบปัญหาเกี่ยวกับการให้บริการของตลาดสด คือ ที่จอดรถไม่สะดวก หรือไม่มีความสะดวก ความสะอาดของสินค้าในตลาด และความสะอาดของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำ รวมทั้งสุขลักษณะด้านอื่น ๆ

และล่าสุดในงานของชนทิวา ไทยพัคฆ์ (2543) ได้ศึกษาโครงสร้างตลาดอาหารสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ที่จอดรถไม่เพียงพอ และความสะอาด และวางระบายน้ำยังไม่ดี ควรปรับปรุง

7. การคุกคามจากซูเปอร์มาร์เก็ต

Apiwat Ratanawaraha (2000) ในงานศึกษา Traditional Fresh Markets in Transition the Bangkok Case กล่าวว่าในเมืองใหญ่ ๆ ตลาดสดมักถูกคุกคามจากซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ในการจับจ่ายซื้อของ ซูเปอร์มาร์เก็ตจะตั้งอยู่เป็นส่วนหนึ่งของห้างสรรพสินค้า หรืออาจจะถูกแยกออกมาเป็นอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น และกลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของเมือง ทำหน้าที่ให้บริการอำนวยความสะดวกอย่างอื่นด้วย นอกเหนือจากเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้า ปราบปรามการฉ้อโกงที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่การแข่งขันอย่างดุเดือดระหว่างซูเปอร์มาร์เก็ตกับตลาดสดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการแข่งขันระหว่างซูเปอร์มาร์เก็ตด้วยกันเอง และกับธุรกิจการค้าปลีกอื่น ๆ ส่งผลกระทบโดยตรงกับนักลงทุนท้องถิ่น ที่ต้องต่อสู้กับนักลงทุนชาวต่างประเทศ เจ้าของซูเปอร์มาร์เก็ตขนาดใหญ่เหล่านั้น จำนวนซูเปอร์มาร์เก็ตที่เพิ่มมากขึ้นประกอบกับการลดลงของจำนวนตลาดสดสะท้อนให้เห็นถึงการเลือกดำเนินชีวิตในวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ ที่เลือกใช้บริการที่ซูเปอร์มาร์เก็ตมากกว่า อีกทั้งยังมีสิ่งดึงดูดที่เข้ากับรูปแบบชีวิตสมัยใหม่ที่ต้องเร่งรีบอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ มีสินค้าหลากหลาย หรือที่เรียกว่า One – Stop Shopping สินค้ามีคุณภาพ ความสะอาดสบาย สะอาดและสวยงามของสถานที่ และมีที่จอดรถเตรียมไว้ให้ ซึ่งดูเหมือนว่ารถยนต์จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับชีวิตชาวเมืองในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่มีหลักฐานสนับสนุนเพียงพอ และปราศจากการสำรวจอย่างเป็นระบบพอที่จะสรุปได้อย่างชัดเจนว่าจำนวนของตลาดสดลดลง และอาจถึงจุดจบจากการคุกคามโดยซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งในความเป็นจริงแล้วประชาชนส่วนมากยังนิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดสดอยู่ เพราะสินค้าราคาถูกกว่าและสดกว่าซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งเป็นจุดอ่อนเมื่อเทียบกับตลาดสด นักลงทุนเจ้าของซูเปอร์มาร์เก็ตจึงหันมาปรับปรุงด้านความสะดวกสบายที่มุ่งดึงดูดลูกค้าให้มากขึ้น แต่ก็ยังมีปัจจัยด้านอุปสงค์ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของผู้บริโภค ที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกจับจ่ายซื้อของของประชาชนในกรุงเทพฯ ทำที่ที่สุด การแข่งขันการให้บริการที่สามารถสนองความต้องการของลูกค้าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชน

และ Lee , Young – No (2000) กล่าวในประเด็นเดียวกันในงานศึกษา The Impact of Traditional Market on the Use of Shopping Center in Apartment Complex กล่าว

ถึงอิทธิพลของตลาดสดต่อศูนย์การค้าว่า ศูนย์การค้าภายใน Apartment Complex ที่ไม่มีตลาดสดตั้งอยู่ใกล้เคียงนั้นจะมีรูปแบบ ลักษณะการขายเหมือนกับในตลาดสด แต่ในทางกลับกัน คือ ถ้ามีตลาดสดอยู่ใกล้ ๆ แล้ว กิจกรรมการขายในศูนย์การค้าจะซบเซาลง และถูกแทนที่ด้วยสำนักงานบริหารงานต่าง ๆ นั่นก็คือ ตลาดสดมีอิทธิพลมากในการใช้ประโยชน์และขนาดของศูนย์การค้า ประชาชนนิยมไปตลาดสดอยู่เพราะมีข้อดีในเรื่อง มีการเจรจาติดต่อซื้อขายแบบเป็นกันเอง ตัวต่อตัว มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคและผู้ประกอบการ ดังนั้น ตลาดสดจะถูกพิจารณาว่าเป็นตัวแปรสำคัญในการวางแผนและออกแบบศูนย์การค้าใน Apartment Complex

การถูกคุกคามจากซูเปอร์มาร์เก็ตในภาคเหนือ

สุทธิพงษ์ วรวิสุทธิสารกุล (ปี 2540) ได้ศึกษาระบบการจัดจำหน่ายผักผลไม้สดผ่านซูเปอร์มาร์เก็ตในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงพฤติกรรมการใช้บริการซูเปอร์มาร์เก็ตในเมืองเชียงใหม่ว่า ซูเปอร์มาร์เก็ตในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นแบบที่อยู่ในห้างสรรพสินค้าซึ่งเพิ่งมีการขยายตัวเมื่อไม่กี่ปีมานี้เมื่อห้างเซ็นทรัลมาเปิดสาขาที่เชียงใหม่เมื่อปี 2535 ทำให้เกิดการแข่งขันในการค้าปลีกอย่างรุนแรง ส่งผลถึงการปรับพฤติกรรมผู้บริโภคให้เข้ามาจับจ่ายในศูนย์การค้ามากขึ้น โดยซูเปอร์มาร์เก็ตมีบทบาทสูงในการแข่งขันของห้างสรรพสินค้าแต่ละแห่ง เนื่องจากซูเปอร์มาร์เก็ตเป็นจุดดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคให้เข้ามาใช้บริการของห้างสรรพสินค้า ผู้บริโภคที่เข้ามาห้างสรรพสินค้าจะใช้บริการของซูเปอร์มาร์เก็ตในปริมาณสูงสุด ห้างสรรพสินค้าจึงมีการปรับปรุงและขยายซูเปอร์มาร์เก็ต รวมทั้งมีแผนการจัดตั้งซูเปอร์มาร์เก็ตเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ห้างสรรพสินค้าจากส่วนกลางก็มีแผนขยายตัวมาสู่เชียงใหม่เช่นกัน

ผู้บริโภคที่มาเป็นลูกค้าของระบบการจัดจำหน่ายผักผลไม้สดผ่านซูเปอร์มาร์เก็ต ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสตรีสมรสที่ทำงานนอกบ้าน ช่วงอายุ 30 - 45 ปี ขณะนี้กลุ่มลูกค้ากลุ่มนี้ยังมีขนาดไม่ใหญ่เมื่อเทียบกับพื้นที่ซูเปอร์มาร์เก็ตที่ขยายการให้บริการอย่างมากในไม่กี่ปีมานี้ แต่ก็เริ่มมีพฤติกรรมยอมรับการซื้อผักผลไม้ผ่านซูเปอร์มาร์เก็ตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มการขยายตัวที่ดีในช่วงเวลาต่อไปภายหน้าอีกกระยะหนึ่ง ปัจจัยที่ส่งผลให้ขนาดของผู้บริโภคกลุ่มนี้ขยายตัวขึ้น คือ สภาพเศรษฐกิจที่เติบโต กลุ่มคนมีระดับรายได้สูงขึ้น ทศนคติเปลี่ยนไปเนื่องจากระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นสังคมเมืองใหญ่มากขึ้น

จากการสอบถามผู้บริหารของซูเปอร์มาร์เก็ตพบว่า ผู้บริโภคที่มาเป็นลูกค้าจับจ่ายซื้อผักผลไม้จากซูเปอร์มาร์เก็ตต้องการความสะดวก สินค้ามีคุณภาพ มีบริการให้ความสะดวก คำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และราคาที่เหมาะสม โดยมีพฤติกรรมซื้อผักผลไม้ในซูเปอร์มาร์เก็ตที่สอดคล้องกับเวลาการทำงาน โดยส่วนใหญ่ซื้อกันในเวลาหลังเลิกงานจนถึง

20.00 น. นิยมไปซื้อส้มผ่าเสมอ 1 – 2 วันต่อครั้ง และในวันหยุดเสาร์ – อาทิตย์ จะมีผู้บริโภคเข้ามาจับจ่ายซื้อมากขึ้น

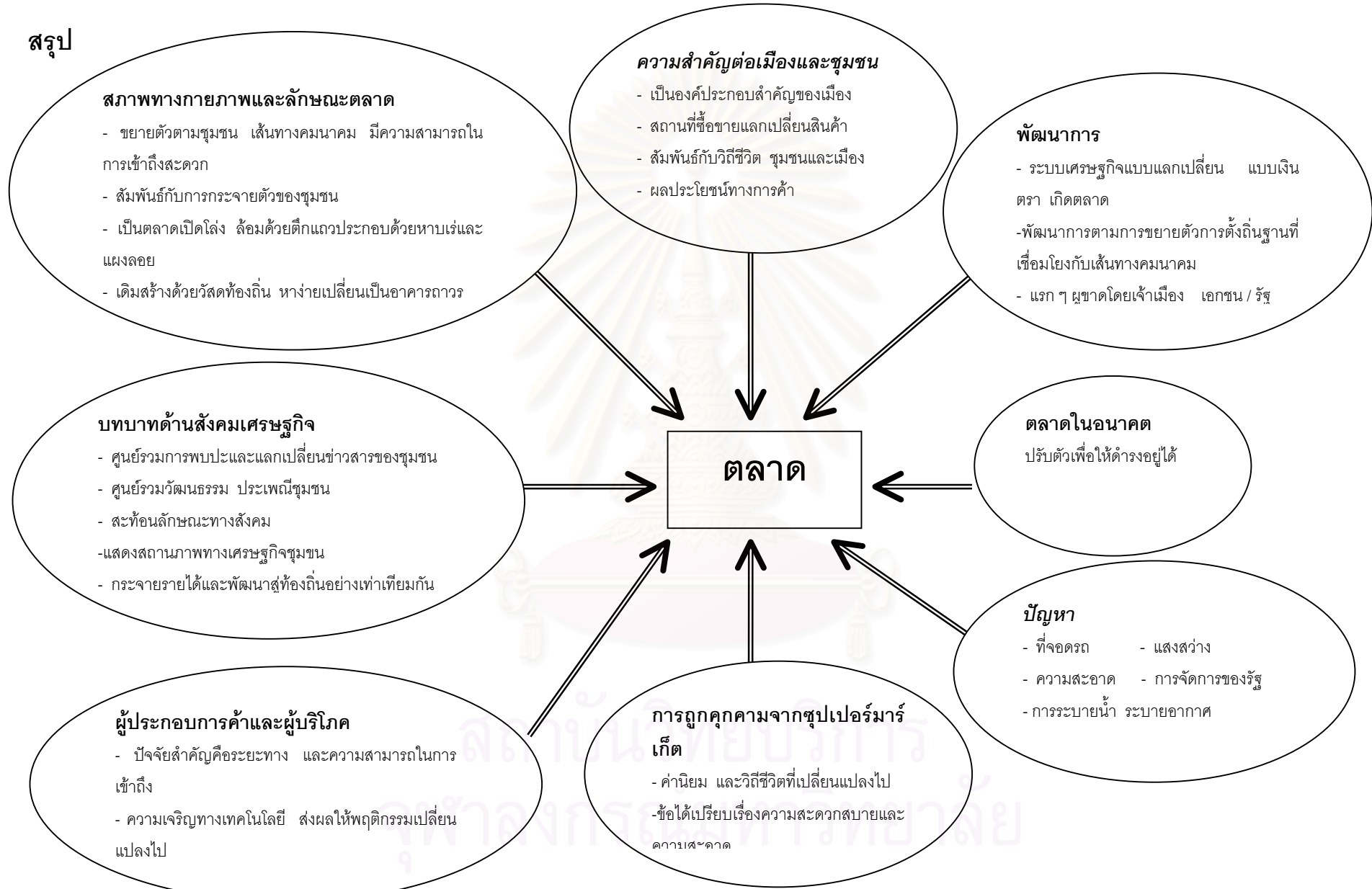
8. ตลาดในอนาคต

Apiwat Ratanawaraha (2000) ศึกษา Traditional Fresh Markets in Transition the Bangkok Case ได้เสนอตลาดรูปแบบใหม่ที่ปรับตัวให้บริการแบบต่าง ๆ ให้สามารถดำรงอยู่ได้ ได้แก่ การยกระดับตลาดสด ตัวอย่างที่ดีของตลาดในรูปแบบนี้ คือ ตลาดสด อตก. ซึ่งเป็นตลาดสดเพื่อเกษตรกร ลักษณะพิเศษของตลาดนี้คือ สินค้าจะถูกเลือกมาอย่างดี คุณภาพชั้น 1 ทำให้ราคาสินค้าสูง ลูกค้านี้เป็นชนชั้นระดับกลางถึงสูง มีที่จอดรถให้ถึงแม้จะไม่เพียงพอในวันหยุดสุดสัปดาห์ ตลาด อตก. จึงเป็นตลาดที่ได้รับความนิยมมาก และเป็นตลาดสดที่สามารถดำรงอยู่ได้ อีกรูปแบบหนึ่งคือ รูปแบบของตลาดนัด ซึ่งปรากฏให้เห็นมากขึ้นในแถบชานเมืองกรุงเทพฯ ตลาดนัดนี้จำหน่ายสินค้าที่หลากหลาย ลักษณะพิเศษคือผู้ประกอบการจะย้ายไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในวันที่ต่างกัน 1 สัปดาห์ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างผู้ประกอบการกับเจ้าของที่ดิน ตลาดรูปแบบนี้จะเป็นผลดีทั้งต่อผู้ประกอบการคือ จะมีลูกค้าจำนวนมาก จากการย้ายสินค้าไปสถานที่ต่าง ๆ ผลดีต่อผู้บริโภคคือ จะทราบว่าเมื่อไร เวลาไหนที่จะมาซื้อของสดได้โดยไม่ต้องเดินทางไปซื้อถึงตลาดสดหรือซูเปอร์มาร์เก็ต จึงเป็นตลาดที่มีลักษณะที่ปรับตัวเองให้เข้ากับชุมชน นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการให้บริการอย่างไม่เป็นทางการแบบอื่น คือ รถจำหน่ายสินค้าเคลื่อนที่ให้พบเห็นอีกด้วย

ตลาดในอนาคตในภาคเหนือ

นาตยา ทรวงจิตร (2539) ได้เสนอทำเลที่ตั้งของตลาดเมืองตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ในงานศึกษาการวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์ของตลาดสด กรณีศึกษา ตลาดสดในเขตเทศบาลเมืองตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ว่า ตำแหน่งที่เหมาะสมในอนาคต ได้แก่ พื้นที่ที่มีจำนวนผู้บริโภคมาก น้ำไม่ท่วม เส้นทางคมนาคมสะดวก อยู่ในแนวทิศทางการขยายตัวของเมือง และสภาพนิทานพดล (2539) ได้เสนอทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมของตลาดสด ในงานศึกษาขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และศึกษาทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมของตลาดสดไว้เช่นกันว่า ตลาดควรจะต้องตั้งอยู่บริเวณที่ติดถนนสายหลัก มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงได้หลายทาง

สรุป

แผนผัง 2.1 แผนผังสรุปประกอบความเข้าใจ

กล่าวโดยสรุปในประเด็นต่างๆที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตลาดคือ บริเวณซึ่งจัดไว้สำหรับให้ผู้ค้าใช้เป็นที่ชุมนุมเพื่อจำหน่ายสินค้าซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผู้ซื้อ ผู้ขาย สินค้าหรือบริการ สถานที่ เวลาและราคา โดยลักษณะของเมืองโดยทั่วไปกับเมืองทางภาคเหนือมีลักษณะส่วนใหญ่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ตลาดมีพัฒนาการมาจากการเริ่มมีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน โดยเริ่มมีตลาดเกิดขึ้นมาก่อน แล้วจึงพัฒนาตามเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นตลาดบก มีพัฒนาการไปตามการขยายตัวของกาตั้งถิ่นฐาน ตลาดแต่ละแห่งก็จะแตกต่างกันไปตามลักษณะท้องถิ่น วัฒนธรรม วิถีชีวิต และพฤติกรรมของชุมชนนั้น ลักษณะตลาดก็ค่อยๆเปลี่ยนแปลงจากลานเปิดโล่งไปเป็นโรงเรือนหลังคาเดียวกันและกลายมาเป็นถูกตึกแถวโอบล้อมและเป็นตลาดเข้าเป็นเวลาให้บริการหลัก

ด้านความสำคัญของตลาดต่อเมืองและชุมชนนั้นตลาดเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองมานานแล้ว เป็นที่ซื้อสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยจะเดินทางมีตลาดที่ใกล้ที่สุดเป็นกิจวัตรเกือบทุกวัน ตลาดจึงมีความเชื่อมโยงใกล้เคียงกับการก่อตัวขึ้นของวิถีชีวิตชุมชนและเมืองที่สามารถสะท้อนเรื่องราวต่างๆของชุมชนนั้นๆได้ ซึ่งตลาดในเมืองทางภาคเหนือ นั้น มีลักษณะพิเศษ คือในช่วงแรกนั้น ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในรูปของค่าธรรมเนียม ภาษี จากตลาดโดยตรงคือพวกชนชั้นปกครอง ต่อมาจึงค่อยๆเปลี่ยนรูปแบบเป็นตลาดที่มีความจำเป็นต่อประชาชนอย่างแท้จริง

ตลาดมีบทบาททั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ กล่าวคือ ตลาดมีบทบาททางด้านสังคม วัฒนธรรม คือเป็นศูนย์รวมของการพบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารของคนในชุมชน เผยแพร่ความคิด ประเพณีของสังคม ให้ข้อมูลในการเรียนรู้วัฒนธรรมเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทด้านเศรษฐกิจ คือเป็นแหล่งกระจายสินค้า กระจายรายได้ เป็นที่รวมทุนและยังฝึกฝนให้บุคคลชำนาญในการลงทุนโดยมีกลไกราคาควบคุมตามสภาพของตลาด และยังเป็นที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้นด้วย

สภาพกายภาพและลักษณะของตลาดนั้นโดยทั่วไปมักตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้สะดวก ติดกับเส้นทางคมนาคม ตลาดขนาดใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีประชาชนหนาแน่นมากกว่าตลาดขนาดเล็ก และยังมีขอบเขตการให้บริการที่กว้างกว่าด้วย เดิมลักษณะตลาดเป็นตลาดเปิดโล่ง โรงเรือนใช้วัสดุก่อสร้างชั่วคราวที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น แล้วค่อยๆพัฒนาเป็นวัสดุที่คงทนถาวรมากขึ้น ภายในตลาดประกอบด้วย หาบเร่ และแผงลอยเป็นหลัก ในอดีตตลาดเข้าเป็นตลาดที่มีความสำคัญมากที่สุด ต่อมาจึงเกิดเป็นตลาดเย็นและตลาดที่เปิดให้บริการทั้งวันตามมา

ด้านพฤติกรรมของผู้ประกอบการค้าในตลาดมีปัจจัยในการเลือกประกอบการคือ ใกล้ที่พัก การเข้าถึง ท่าเลที่ตั้งที่สะดวกต่อผู้มาใช้บริการ นำสินค้ามาขายแต่พอขายในแต่ละวัน โดยจะ

มาขายทุกวันเพราะต้องการความสดของอาหาร ส่วนพฤติกรรมของผู้บริโภคนั้น ปัจจัยในการเลือกใช้บริการ คือ ความสะดวกในการเข้าถึง โกล์ที่พักอาศัยหรืออยู่ในเส้นทางที่ผ่านประจำ ความหลากหลายของสินค้า และที่จอดรถ โดยในปัจจุบันนี้พฤติกรรมของผู้บริโภคเริ่มเปลี่ยนไปจากการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น การมีตู้เย็นที่สามารถเก็บของสดไว้ได้นาน การติดต่อสื่อสาร และความนิยมไปชูปเปอร์มาเก็ต

ปัญหาที่พบในตลาดได้แก่ ปัญหาด้านกายภาพ เรื่อง ความสะอาด แสงสว่าง การระบายน้ำและอากาศ ที่จอดรถไม่พอ ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย คุณภาพของสินค้า นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านอื่นๆอีก เช่น ปัญหาการสาธารณสุข และปัญหาความซื่อสัตย์ของผู้ประกอบการ

ชูปเปอร์มาเก็ตที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นในเมืองส่งผลกระทบต่อการค้าขายของตลาดสด ความนิยมในความสะดวกสบายจับจ่ายซื้อของที่ชูปเปอร์มาเก็ตมีให้ ร่วมกับการดำเนินชีวิตในวิถีชีวิตแบบใหม่ เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้บริโภคเลือกไปใช้บริการที่ชูปเปอร์มาเก็ตที่มากขึ้นทุกวัน แต่อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนมากก็ยังนิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดสดอยู่เพราะตลาดสดยังมีความได้เปรียบเรื่อง ความสดของสินค้า และราคาที่ถูกว่าอยู่ จึงเกิดการแข่งขันในการให้บริการตอบสนองความต้องการของลูกค้ากันอย่างมา ทั้งจากระหว่างตลาดสดกับชูปเปอร์มาเก็ต และจากชูปเปอร์มาเก็ตกับชูปเปอร์มาเก็ตเอง

ในประเด็นท้ายสุด งานศึกษาต่างๆที่ได้พูดถึงเรื่องของทิศทางของตลาดในอนาคตนั้นสรุปได้ว่า ตลาดต้องพัฒนาเป็นรูปแบบใหม่ที่ได้ปรับตัวให้บริการแบบต่างๆให้ได้ มีตำแหน่งที่เหมาะสม คือ ติดกับเส้นทางคมนาคมสายหลัก อยู่ในทิศทางการขยายตัวของเมืองที่มีผู้บริโภคนจำนวนมากและไม่มีปัญหาในด้านกายภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2.3 การค้าในอดีตของนครลำปาง

มีงานศึกษาเกี่ยวกับการค้าในอดีตของนครลำปาง 2 ชิ้น ชิ้นแรกโดยมาร์โก ทาเก-แมคมอร์แกน (2526) ศึกษาประวัติและพัฒนาการของการค้าภายในลำปางตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ค.ศ.1939 และชิ้นที่สอง โดยชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์ณ์ (2541) ได้ศึกษา พ่อค้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ : ลำปาง พ.ศ. 2459 – 2512 ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์การค้าโดยรวมของนครลำปาง รวมถึงลักษณะและพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนกลุ่มอิทธิพลและปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะพัฒนาการในช่วงเวลาดังกล่าว

มาร์โก ทาเก – แมคมอร์แกน (2526) ศึกษาประวัติและพัฒนาการของการค้าภายในลำปางตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ค.ศ.1939 พบว่า ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ลำปางเป็นศูนย์การค้าที่สำคัญที่สุดรองจากเชียงใหม่ การเปลี่ยนมือการเป็นเจ้าของที่ดินระหว่างเจ้าเมืองและพ่อค้าต่างชาติเป็นปัจจัยสำคัญกำหนดรูปแบบกิจการค้าภายในลำปางช่วงนี้ ชาวจีน พม่าและเงี้ยวหมุนเวียนกันเข้ามาครอบงำกิจการค้าภายในลำปาง โดยปราศจากชนพื้นเมืองท้องถิ่น แต่ที่มีอิทธิพลแพร่หลายยาวนานที่สุด คือ พ่อค้าชาวจีน ทั้งที่ตลาดจีนศูนย์การค้าเดิมและที่สถานีรถไฟ ศูนย์การค้าใหม่ และยังได้รับการสนับสนุนและสิทธิพิเศษทางการค้าจากราชสำนัก ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับชาวอังกฤษที่เริ่มเข้ามาค้าไม้ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 การเข้ามาของชาวอังกฤษนั้นเป็นแรงผลักดันให้ชาวพม่ามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจขึ้นมาโดยการจ้างผู้คุมงานชาวพม่า การค้าขายทางไกลในลำปางนั้น คือ การค้าระหว่างรัฐฉาน ยูนนาน และพม่า มีการเดินทางส่งสินค้าติดต่อค้าขายกันตลอดโดยใช้ล่อเป็นพาหนะ ส่งผลให้ชาวพม่า เงี้ยวและอินเดียนเริ่มเข้ามาค้าขายในลำปาง ส่วนการค้ากับกรุงเทพฯ ใช้การขนส่งทางเรือผ่านแม่น้ำวัง จนเมื่อรถไฟมาถึง การขนส่งสะดวกขึ้น และพ่อค้าจีนจึงเข้าครอบงำการค้าขายในลำปางโดยสิ้นเชิง ข้าวกลายเป็นสินค้าออกสำคัญ เกิดโรงสีขึ้นเป็นจำนวนมาก สินค้าต่างประเทศเริ่มเข้ามา พอถึงช่วงทศวรรษ 1930 เศรษฐกิจโลกตกต่ำ ส่งผลต่อตลาดข้าว ถึงแม้ว่ารัฐบาลกลางจะพยายามเข้าไปมีบทบาทจำกัดอิทธิพลทางการค้าของพ่อค้าชาวจีน แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร สำหรับการค้าระดับท้องถิ่นนั้น เติบโตในแวดวงจำกัดในหมู่ชาพื้นเมืองเหนือที่อาศัยอยู่บริเวณรอบนอกชนบท โดยเป็นการค้าที่เป็นผลพลอยได้จากการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองมากกว่าเป็นการค้าอาชีพ พ่อค้าในชนบทเหล่านี้ไม่ได้เข้ามาประกอบการค้าขายในเมือง เพราะต้องดูแลพื้นที่เพาะปลูก หรือรู้สึกถูกกีดกันทางด้านวัฒนธรรม จากคนต่างชาติในเมือง

ชิ้นต่อมาคืองานศึกษาของ ชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์ณ์ (2541) ได้ศึกษา พ่อค้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ : ลำปาง พ.ศ. 2459 – 2512 พบว่า ภายหลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริง 2398 จักรวรรดิอังกฤษเข้ามามีบทบาทในกิจการป่าไม้ลำปาง เมื่อลำปางรวมหัวเมืองประเทศราช

ผนวกเข้ากับส่วนกลาง รัฐบาลกลางจึงเข้ามาจัดการผลประโยชน์และกิจการค้าไม้ ลักษณะเศรษฐกิจช่วงนั้นเป็นแบบพอยังชีพแลกเปลี่ยนสินค้าและมีการผลิตเพื่อขายภายในท้องถิ่น กลุ่มพ่อค้าสำคัญ คือ พม่า ไทใหญ่ และพ่อค้าพื้นเมืองมีการขนส่งทางเรือเป็นหลัก เมื่อพ่อค้าชาวจีนอพยพเข้ามาและผนวกเข้ากับกลุ่มพ่อค้าที่มีอยู่ก่อนดังกล่าวแล้ว การค้าในลำปางได้เปลี่ยนเป็นแบบซื้อขายมากขึ้น หรือเป็นการผลิตเหลือใช้เพื่อขายในท้องถิ่น ระบบเงินตราเริ่มเข้ามาใช้อย่างแพร่หลายแทนที่ เมื่อรถไฟมาถึงจึงย้ายศูนย์การค้าจากตลาดจีนไปอยู่ที่ย่านสบตุ๋ย การค้าขยายตัวอย่างสูงสุด กลุ่มพ่อค้าจีนเข้ามามีบทบาทอย่างเต็มที่ เศรษฐกิจลำปางถูกผนวกเข้ากับเศรษฐกิจส่วนกลางโดยสิ้นเชิง จนเมื่อถึงช่วงต้น พ.ศ. 2500 เริ่มมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลำปางภายใต้แผนดังกล่าวมีบทบาทเป็นตลาดค้าส่งเป็นที่ระบายสินค้า

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า ลักษณะเศรษฐกิจและการผลิตเป็นลักษณะแบบเลี้ยงตนเอง (Self Sufficient Economy) ผลผลิตที่ได้จะมีค่าเพื่อใช้ (Use Value) ไม่มีการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าแลกเปลี่ยนสิ่งผลิต (Exchange Value) การพัฒนาการเศรษฐกิจภายในเมืองลำปางรถไฟเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลแทนที่ ทำให้การค้าขายทางเรือลดบทบาทลง พ่อค้าลำปาง มีการเปลี่ยนแปลงปรับบทบาทการค้ามีอิทธิพลทำให้เกิดเป็นระบบเศรษฐกิจและการผลิตเพื่อตลาด (Market Economy) กำเนิดนายทุนขึ้นภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่ปรับเปลี่ยนไป เนื่องจากพ่อค้าสามารถควบคุมมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ไว้ได้ เกิดการสะสมทุนเป็นพ่อค่านายทุนท้องถิ่น เกิดการใช้ระบบเงินตราขึ้น กระแสการเปลี่ยนแปลงสภาพการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมและบทบาทของกลุ่มพ่อค้าลำปาง จะมีการผันแปรสอดคล้องกับสภาพสภาวะการเปลี่ยนแปลงตามกลไก บทบาทนโยบายของรัฐ สภาพเศรษฐกิจ ภายในระดับประเทศ สภาพสภาวะของระบบเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจและนโยบายของประเทศตลอดเวลา เพราะระบบเศรษฐกิจลำปางได้ถูกสลายลงเป็นเสี้ยวหนึ่งของระบบเศรษฐกิจรวมดังกล่าวโดยสิ้นเชิง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

นครลำปางในยุคที่ 1 ยุคเริ่มก่อรูปชุมชนเมืองนครลำปาง

ในบทนี้จะเริ่มกล่าวถึง ตั้งแต่ภาพรวมลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคเหนือ เพื่อสร้างความเข้าใจในลักษณะ การก่อเกิดและรูปแบบของเมืองในภาคเหนือก่อน แล้วจึงเริ่มกล่าวถึง ภูมิหลังการเกิดเมืองนครลำปาง ว่ามีจุดเริ่มรวมตัวกัน และร่วมกันก่อรูปมาเป็นการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และท้ายสุดเป็นเมืองอย่างไร ในช่วงยุคที่ 1 ที่แบ่งทำการศึกษา คือ ช่วงระยะเวลาตั้งแต่ เริ่มปรากฏการก่อร่างสร้างเมืองนครลำปางไปจนถึงช่วงก่อนทางรถไฟลำปางมาถึงในปี พ.ศ. 2459 ซึ่งยุคนี้เป็นยุคแรกที่มีการเคลื่อนไหวต่าง ๆ มากมาย เพื่อให้สามารถยื่นหยัดเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรล้านนาได้อย่างมั่นคง และได้รับการยอมรับจากเมืองต่าง ๆ ข้างเคียง ผ่านปัจจัยทั้งภายในและภายนอกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กว่าที่จะเข้าสู่ยุคที่ค่อนข้างมั่นคงและหยุดนิ่งในยุคต่อไป

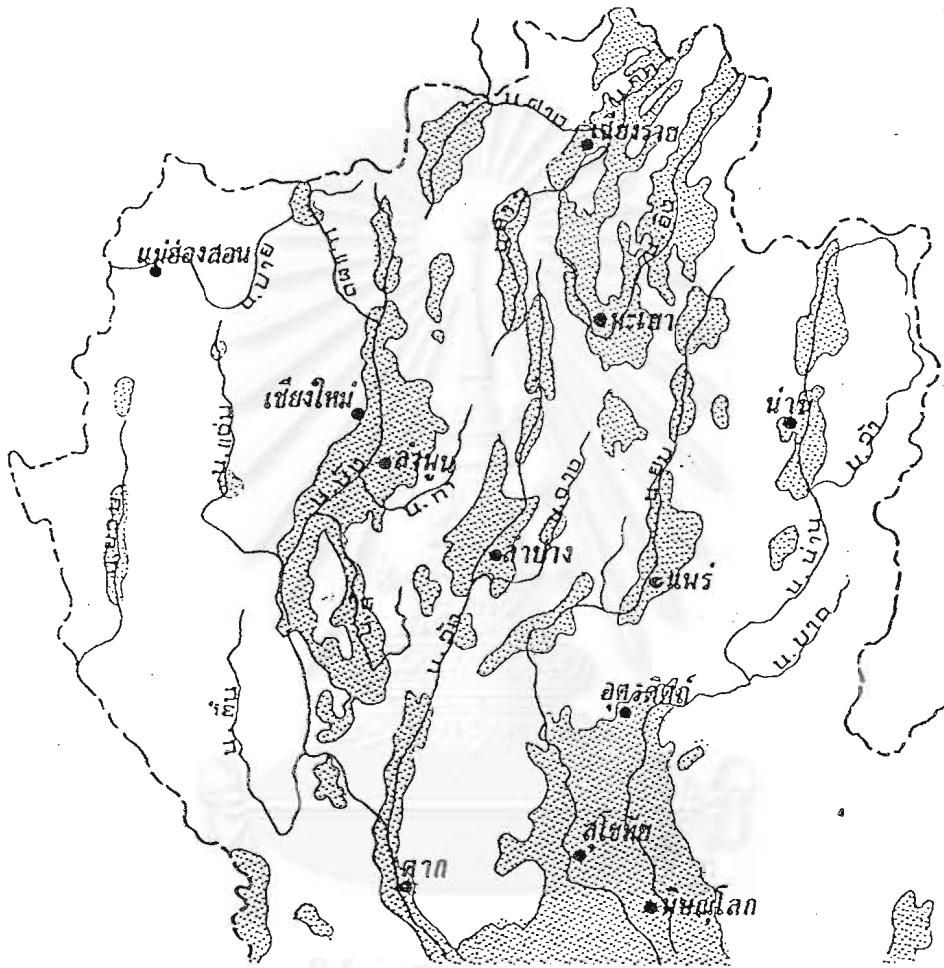
3.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคเหนือ

เมืองในภาคเหนือจะครอบคลุมอาณาบริเวณหนึ่ง ที่ประกอบขึ้นด้วยที่ราบในหุบเขาหรือที่ราบแอ่งระหว่างเขา (INTERMONTANE BASINS) เป็นที่ราบสูงชัน พื้นที่ที่มีความลาดชันมากและไม่เสมอกัน โดยบริเวณพื้นราบจะมีแม่น้ำอันเกิดจากลำน้ำสายต่าง ๆ ได้แก่ แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน ไหลผ่านและหล่อเลี้ยงชุมชนในบริเวณลุ่มแม่น้ำ ถัดจากที่ราบลุ่มแม่น้ำก็เป็นบริเวณที่ราบสูงเชิงเขาซึ่งเป็นระดับที่น้ำท่วมไม่ถึง ต่อจากนั้นก็จะเป็นบริเวณป่าเขาอันเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรที่สำคัญ และถือเป็นส่วนหนึ่งของเมืองในบริเวณที่ราบสูงชายเขา หรือใกล้กับแม่น้ำ ซึ่งอาจจะมีความคั่นดินกันในสมัยแรก ๆ และสมัยต่อมาเป็นกำแพงล้อมรอบ เรียกว่า เวียง หรือ เชียง อันเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ปกครอง เป็นศูนย์กลางของการบริหารการปกครอง การค้าแลกเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านในเมือง นอกจากประชากรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ราบแล้ว ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริเวณภูเขาที่ล้อมรอบก็ถือเป็นประชากรส่วนหนึ่งของเมืองด้วย จะใช้ภาษาเมืองที่เรียกว่า “คำเมือง” พลเมืองของเมืองเป็น “คนเมือง” ขนาด ฐานะ และลำดับความสำคัญของเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับในประวัติศาสตร์ ในยุคต้น ๆ เมืองคงมีขนาดไม่ใหญ่โตนัก แต่ละเมืองต่างก็มีเจ้า (Chief) ปกครอง ค่อนข้างจะเป็นอิสระต่อกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างเมืองก็มิอย่างหลวม ๆ โดยเมืองขนาดเล็กมักจะต้องมีความสัมพันธ์กับเมืองขนาดใหญ่ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง พัฒนาการสูงสุดของเมืองในประวัติศาสตร์ภาคเหนือเกิดขึ้นในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมื่อพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ สถาปนาอาณาจักรล้านนาโดยมีเชียงใหม่เป็นนครหลวง นับ

แต่นั้นมาในระบบอาณาจักร เมืองต่าง ๆ จะขึ้นกับเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางโดยจะมีเจ้าเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งและขึ้นตรงต่อเจ้านครเชียงใหม่

ความแตกต่างทางด้านสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนลักษณะชาติพันธุ์ของประชากรแต่ละชุมชนที่ประกอบขึ้นเป็นเมือง ทำให้ชุมชนหนึ่ง ๆ มีความถนัดหรือความชำนาญเฉพาะอย่างในการผลิต ก่อให้เกิดความจำเป็นที่แต่ละชุมชนในบริเวณเดียวกันและใกล้เคียงจะต้องพึ่งพาอาศัยและมีการแลกเปลี่ยนผลิตผลกันและกัน ความถนัดหรือความชำนาญเฉพาะของแต่ละชุมชนดังกล่าว เป็นผลมาจากการจัดการกระบวนการผลิตเสียใหม่ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยระดมแรงงานและทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ท่วมเทให้การผลิตด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะความชำนาญเฉพาะอย่างที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญแต่อย่างไร นอกจากเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของสังคม

ในการค้าแลกเปลี่ยนผลิตผลระหว่างชุมชนต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าทำในหลายระดับในระดับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณเดียวกันก็อาจจะมีการติดตลาดเป็นครั้งคราว เพราะผู้ผลิตไม่สามารถจะมาค้าขายได้ทุกวัน บริเวณของตลาดก็อาจจะเป็นที่ที่ชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียงจะมาสะดวก และการเดินทางก็อยู่ในระยะเวลาภายในวันเดียว เมื่อนำของที่ต้องการขายหรือแลกเปลี่ยนมายังตลาดในตอนเช้า ในตอนเย็นก็จะนำของที่ซื้อหรือแลกจากตลาดกลับไปหมู่บ้านของตน การค้าแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านที่ห่างไกลหรืออยู่ต่างเมือง ก็เป็นรูปของขบวนวัวต่าง โดยพ่อค้าชาว “ฮ่อ” นำสินค้าไปขายในบริเวณมลรัฐฐานแถวเมืองเชียงรุ่งและเชียงตุง บริเวณตอนล่างของพม่า จนถึงเมืองเมาะละหม่าง ด้านตะวันออก ผ่านเมืองเชียงแสน แพร่ น่าน หลวงพระบาง จนถึงอุดรดิตถ์ พ่อค้าจีนฮ่อจะทำหน้าที่ตั้งเป็นพาหนะที่จะขนถ่ายสินค้าท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นหนึ่ง เป็นการทดแทนความขาดแคลนของผลิตผลบางอย่างในบางท้องถิ่น ให้เกิดความพอเพียงในทางเศรษฐกิจในอาณาบริเวณหนึ่ง ซึ่งกว้างขวางกว่าหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าแลกเปลี่ยนกันและกัน นอกจากนี้การมีอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างก็มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความชำนาญและผลิตผลส่วนเกิน สำหรับเป็นสินค้าในการแลกเปลี่ยนที่สำคัญ จะเห็นได้ว่าใน ระบบการผลิตของเศรษฐกิจแบบธรรมชาติของภาคเหนือ ความแตกต่างทางด้านสภาพแวดล้อม นิเวศวิทยา ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของประชากร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยอธิบายว่าในวิถีของการผลิตเพื่อยังชีพ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเทคนิคการผลิตและธรรมชาติ ชุมชนต่าง ๆ สามารถจะพัฒนาความชำนาญในการผลิตเฉพาะอย่าง และที่สำคัญผลผลิตส่วนเกินเป็นปัจจัยที่ทำให้การ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

NOT TO SCALE

<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นางสาวชนิษฐา ปานคง 4174110825</p>	<p>แผนที่ 3.1 ที่ราบภาคเหนือตอนบน การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง</p>
---	---

ค้าแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอย่างหนึ่ง (สุเทพ สุนทรภักดิ์ ,2540: 141-150)

การก่อตัวเป็นเมืองในภาคเหนือ

ปัจจัยสำคัญของการก่อตัวเป็นเมืองในภาคเหนือ มี 2 ปัจจัยหลัก คือ เนื่องมาจากผลของการปฏิวัติหรือการพัฒนาการเกษตรจากการปลูกข้าวแบบเลื่อนลอยหรือข้าวไร่มาสู่การเพาะปลูกแบบการทำนาข้าว ซึ่งต้องอาศัยน้ำท่วมเพื่อหล่อเลี้ยง และปัจจัยด้านความแตกต่างทางนิเวศวิทยา ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนลักษณะทางชาติพันธุ์ของประชากรแต่ละชุมชน กล่าวคือ

ปัจจัยแรกเป็นผลเนื่องมาจากการปฏิวัติหรือการพัฒนาการเกษตรจากการปลูกข้าวแบบเลื่อนลอยหรือข้าวไร่มาสู่การเพาะปลูกข้าวแบบ WET RICE CULTIVATION คือ การทำนาข้าวซึ่งต้องอาศัยน้ำท่วมเพื่อหล่อเลี้ยง เพราะการปลูกข้าวแบบนี้จะได้ผลเก็บเกี่ยวปีละครั้งหรือสองครั้งสลับด้วยการปลูกในฤดูแล้ง โดยอาศัยพื้นที่ได้เลือกในบริเวณลุ่มแม่น้ำสำคัญต่าง ๆ ซึ่งได้แก่บริเวณที่ได้รับบุญธรรมชาติจากแม่น้ำประจำทุกปี ฉะนั้นดินแดนที่ราบลุ่มจึงเป็นที่ที่เหมาะสมในการตั้งหลักแหล่งของชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งสามารถเพิ่มจำนวนพลเมืองโดยอาศัยการปรับปรุงคุณภาพของดินต่อเนื่องกันไป นอกจากนี้ความจำเป็นต้องทำการระบายน้ำและการชลประทานซึ่งเป็นงานที่มีลักษณะต้องทำร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นเครื่องช่วยให้พลเมืองกลุ่มต่าง ๆ สามารถก่อตัวรวมกันเข้า โดยมีอำนาจแกนกลางอันเป็นเบื้องต้นทำให้เกิดมีรัฐ (เมือง) ที่มีระเบียบขึ้นนั่นเอง กระบวนการดังกล่าวถือว่าการเปลี่ยนแปลงจากระดับสังคมและวัฒนธรรมไปสู่อีกระดับหนึ่ง อันเป็นวัฒนธรรมที่เด่นชัดและสำคัญของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแบบที่ราบลุ่ม อีกทั้งยังเป็นลักษณะของการก่อเกิดรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบเมืองในระยะแรกเริ่ม อันเป็นผลจากเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมและพัฒนาการทางเทคนิควิทยาตำแหน่งของเมืองในอาณาจักรล้านนานั้น จะตั้งอยู่ในระหว่างกลางของดินที่อุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม ซึ่งตามทฤษฎีของการตั้งถิ่นฐานของเมืองเรียกตำแหน่งที่ตั้งของเมืองแบบนี้ว่า "CENTRAL SITUATION" ซึ่งการก่อตัวและการเจริญเติบโตของเมืองจะเกิดขึ้นในบริเวณศูนย์กลางของที่ดินเกษตรกรรมเป็นหลัก (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ อ่างถึงในอิสรา กันแดง, 2533: 39)

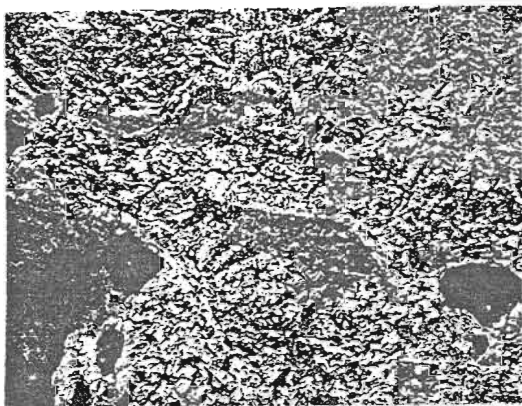
ปัจจัยต่อมาคือ ความแตกต่างทางนิเวศวิทยา ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนลักษณะทางชาติพันธุ์ของประชากรในแต่ละชุมชน ที่ประกอบขึ้นเป็นระบบที่กว้างขวางกว่าของสังคมส่วนรวม เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะอย่างและผลิตผลส่วนเกินที่แตกต่างกัน อันจะนำไปสู่การพึ่งพาอาศัยและการค้าแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอกเป็นการทดแทนความไม่พอเพียงและก่อให้เกิดความพอเพียงในระบบสังคมส่วนรวม ที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าแต่ละชุมชนในระดับท้องถิ่น ความจำเป็นในการค้าแลกเปลี่ยนทำ

ให้เกิดศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนและการบริหาร ซึ่งต่อมาได้พัฒนาขึ้นมาเป็นเมือง เมืองจึงถือได้ว่าเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นเมื่อความสามารถในการจัดองค์การของมนุษย์ได้พัฒนาขึ้นมาในระดับหนึ่ง เมืองจึงถือได้ว่าเป็นผลมาจากการจัดองค์การทางด้านพื้นที่ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับระบบการผลิตและโครงสร้างของสังคม ดังนั้น ลักษณะและระบบความสัมพันธ์ของเมืองในสมัยเริ่มแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 13 เมืองมีขนาดค่อนข้างเล็ก มีความเป็นอิสระทางการเมืองค่อนข้างสูง และมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกทางด้านการค้าแลกเปลี่ยน และการรบบพุ่งแย้งซึ่งความเป็นใหญ่ค่อนข้างมากต่อมาในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือเข้ามารวมอยู่ในอาณาจักรล้านนา โดยมีเชียงใหม่เป็นนครหลวง ลักษณะของเมืองโดยเฉพาะโครงสร้างการบริหารและการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่าง ๆ ที่เข้ามารวมในโครงสร้างของอาณาจักรที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานอุดมการณ์ของพุทธศาสนานิกายเถรวาท จะมีลักษณะที่ค่อนข้างจะเป็นระบบและมีเอกภาพ ต่อมาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อระบบอาณานิคมและทุนนิยมตะวันตกขยายตัวเข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และประเทศไทย เมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือซึ่งก่อนหน้านี้รวมกันอยู่ในระบบอาณาจักรล้านนา และมีฐานะเป็นประเทศราชของอาณาจักรสยาม ก็ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยน โดยการที่เมืองต่าง ๆ ถูกจัดเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองใหม่ คือ รัฐประชาชาติ กลายเป็น “บริเวณ” “มณฑล” และในที่สุดก็ถูกลดฐานะลงเป็นเพียงอำเภอ หรือจังหวัดหนึ่ง ขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นวัฒนธรรมภายในประเทศ ตลอดจนมีการติดต่อสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและการเมืองของโลก (สุเทพ สุนทรภักดิ์, 2540: 154-157)

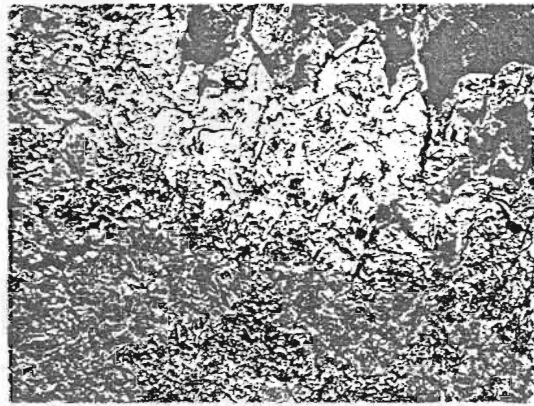
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 ภูมิหลังการเกิดชุมชนโบราณนครลำปาง

จังหวัดลำปางตั้งอยู่บนแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง (แผนที่ 3.1) ซึ่งเป็นที่ราบที่อุดมสมบูรณ์มีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไปมาตั้งแต่สมัยโบราณ (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 59) ที่ได้พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายอาศัยอยู่บริเวณแอ่งที่ราบแม่น้ำวัง ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง บริเวณลุ่มแม่น้ำจาง และบริเวณในถ้ำใกล้ลำธาร (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2541: 137) (รูป 3.1) จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเครื่องมือหิน กรามข้างแมมมอธ และกระดูกสัตว์ดิग्ดำบรรพ์บริเวณอำเภอแม่ทะ เครื่องมือ เครื่องใช้ พบใช้ชั้นหินบริเวณรอยต่อของอำเภอแม่เมาะและอำเภอแม่ทะจะอยู่ในช่วงสมัยหินเก่า (รูป 3.2) สามารถกำหนดอายุได้ระหว่าง 950,000 - 690,000 ปีก่อนปัจจุบันซึ่งมนุษย์ในช่วงนี้ยังชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชพันธุ์ป่าเป็นอาหาร ยังไม่รู้จักรับประทานปลุกและอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง จะร่อนไปตามแหล่งอาหาร ส่วนเครื่องมือที่พบในอำเภอแม่ทะเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ที่เก่าแก่มาก ในยุคเครื่องมือหินกรวด (1,000,000 - 40,000 ปี ก่อนปัจจุบัน) ซึ่งยังอยู่ในช่วงของยุคน้ำแข็งโลก (Pleistocene) ลัทธิฐานได้ว่าเป็นช่วงเดียวกับกระดูกมนุษย์ที่ค้นพบในมณฑลยูนนานของจีน และที่ชวา ในประเทศอินโดนีเซีย (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 59-60) เพราะฉะนั้นมนุษย์ลำปางจะเก่าแก่เป็นมนุษย์ล้านปีได้ จากที่ทราบกันดีแล้วว่า มนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชีย นี้คือ มนุษย์ปักกิ่ง และมนุษย์ชวา มนุษย์ลำปางอาจจะเป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์ปักกิ่งหรือมนุษย์ชวาได้ (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543)

รูป 3.1 ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏบนเพิงผาหลายแห่งใน จ.ลำปาง
ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขื่อนขันธ์ ลุ่มแม่น้ำวัง, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า 139.

รูป 3.2 ภาพบนหน้าผาดอยประตูผา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง
ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขื่อนขันธ์ ลุ่มแม่น้ำวัง, , หน้า139 .

กลุ่มชนโบราณเหล่านี้มีคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย จึงฝังสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ลงไปในหลุมฝังศพ เพื่ออุทิศให้กับคนตายด้วย ดังปรากฏหลักฐานในถ้ำทางตะวันตกของ

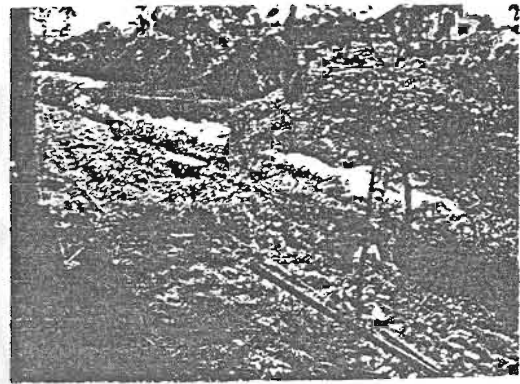
คอยผาซี บริเวณเหมืองแม่เมาะ (รูป 3.3) ซึ่งถูกใช้เป็นที่ฝังศพของกลุ่มชนเหล่านี้ คือ พบภาชนะดินเผาที่มีลายเชือกทาบ ผสมกับการเขียนลวดลายสีแดงบนผิวภาชนะ บางชิ้นเป็นภาชนะดินเผาขูดขีดผิวดิน ซึ่งลักษณะเครื่องปั้นดินเผาแบบนี้ไม่เคยพบมาก่อนในพื้นที่ภาคเหนือของไทย รวมทั้งหอยเบี้ยที่มีแหล่งกำเนิดมาจากทะเล หลักฐานเหล่านี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนใกล้เคียง และชุมชนที่อยู่ห่างไกลออกไป (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2541: 139)

รูป 3.3 บริเวณเหมืองแม่เมาะ แหล่งที่พบหลักฐานของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ,

ลำปาง นครเขื่อนขันธ์ ลุ่มแม่น้ำวัง, หน้า 139.

รูป 3.4 ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง แหล่งที่อยู่อาศัยสำคัญของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ใน จ.ลำปาง

ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ,

ลำปาง นครเขื่อนขันธ์ ลุ่มแม่น้ำวัง, หน้า 139.

กลุ่มชนโบราณดังกล่าวนี้คงได้มีการพัฒนาขึ้นในลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มเป็นกลุ่มชนในสังคมเกษตรกรรม มีการรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งตามที่ราบเริ่มรู้จักเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เครื่องมือเครื่องใช้ก็ได้รับการพัฒนาขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2541: 139) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเหล่านี้ อาจจะเป็นเพียงการตั้งถิ่นฐานกลุ่มเล็ก ๆ ในระดับครัวเรือน 2-3 ครัวเรือน ในสายตระกูลเกี่ยวกันยังไม่มีการจัดสังคมที่ซับซ้อน และไม่ใช้การตั้งถิ่นฐานอย่างโดดเดี่ยวมีการติดต่อระหว่างชุมชนอื่น มีการอพยพเคลื่อนย้ายระหว่างชุมชน จึงไม่สามารถระบุได้ว่าในระยะแรกเริ่ม มนุษย์ที่ตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณที่ราบลำปางเป็นชนกลุ่มใด เผ่าพันธุ์ใด ทั้งนี้เพราะหลักฐานเท่าที่ปรากฏนั้นไม่มีความเด่นชัดพอ (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2541: 60) หลักฐานที่บ่งบอกถึงกลุ่มชนดังกล่าวเริ่มปรากฏในรามพุทธศตวรรษที่ 11-12 ซึ่งเป็นช่วงที่ทวารวดีสร้างชุมชนกระจายอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม็กลอง ทำให้ทราบว่าชนเก่าแก่ที่สุดคือพวกกัวะ ดำเนินชีวิตอย่างสันโดษ ยังไม่ปรากฏร่องรอยของคนไทย จากนั้นชาวมอญก็แผ่อิทธิพลเข้ามา (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543)

ในช่วงยุคต้นประวัติศาสตร์ เมืองโบราณต่าง ๆ ในดินแดนที่ตั้งของจังหวัดลำปาง ไม่มีการพัฒนาขึ้นจากสังคมโบราณที่มีคติความเชื่อและการดำรงชีวิต สืบต่อกันมาตั้งแต่บุรพกาลนั้น เป็นสังคมพระพุทธศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2541: 62) และจากการศึกษาภาพ

ถ่ายทางอากาศ ได้ปรากฏพบหลักฐานที่เป็นร่องรอยของชุมชนโบราณในบริเวณที่ราบลุ่มบางถึง 20 กว่าแห่ง ซึ่งทำเลที่ตั้งนั้นมักจะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และส่วนใหญ่มักพบที่ราบด้านตะวันตกของแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ (รูป 3.4) มีลักษณะของชุมชนแตกต่างกันไป จำแนกได้ดังนี้ (รูป 3.5)

ลักษณะที่ 1 เมืองเป็นรูปวงรี เช่นชุมชนบ้านแจ้ซ้อ อ.แจ้ห่ม และยังปรากฏในเมืองเขาลำไยที่ 1 ซึ่งเป็นเมืองรูปวงรีหอยสังข์

ลักษณะที่ 2 เมืองรูปปีกกา หรือเมืองรูปเหลี่ยม 3 ด้าน อาศัยแม่น้ำเป็นแนวเขตเมืองตามธรรมชาติพบที่เวียงนางดอน หรือใช้แนวเทือกเขาด้านหนึ่งและใช้แม่น้ำอีกด้านหนึ่งปรากฏพบที่วัดอักษะชัยศิริ ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยอะไรมากนั้นเพราะถูกทำลายโดยการตัดถนนเข้า อ.แจ้ห่ม

ลักษณะที่ 3 เมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านยาวไปตามแนวเหนือ-ใต้ มีแนวคูน้ำคันดินอย่างชัดเจน พบที่ชุมชนวัดศรีมุงเมือง อ.จาง และชุมชนลำปางหลวง อ.เกาะคา เป็นชุมชนที่พบหลักฐานหลงเหลือมากที่สุด

ลักษณะการเกิดชุมชนที่มีหลักฐานคูน้ำคันดิน ในบริเวณที่ราบลุ่มบางนั้นจะอยู่ในช่วงก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายจนร่วมสมัยทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ 11-12 ซึ่งเป็นช่วงที่วัฒนธรรมในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนล่าง ได้เริ่มมีการแผ่ขยายวัฒนธรรมของตนออกไปโดยรอบ จนกระทั่งมีการกระจายขึ้นมากจนถึงตอนเหนือสุดของกลุ่มชนในวัฒนธรรมทวารวดี เมืองศรีภูมิไทย ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของชุมชนเมืองลำปางที่ชัดเจนขึ้นในช่วงหลัง (สุกัญญา เอี่ยมรัชย์, 2541: 62)

1. รูปแบบที่ไม่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ

1.1 รูปแบบอิสระ : คูและคันดินเป็นแนวโค้งรอบรรจบกันเป็นรูปแบบอิสระ

1.2 รูปแบบวงกลม : คูและคันดินมีแนวเรียบและเป็นเส้นโค้งบรรจบกันเป็นรูปแบบคล้ายวงกลม

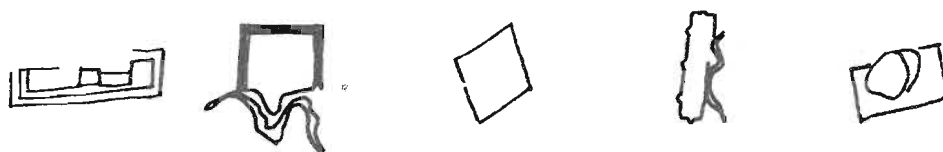
1.3 รูปแบบวงรี : คูและคันดินมีแนวเรียบและเป็นเส้นโค้งบรรจบคล้ายเป็นรูปวงรี

1.4 รูปแบบเหลี่ยมมน : คูและคันดินมีแนวเป็นเส้นตรงหรือใกล้เคียงเส้นตรงบรรจบกันเป็นมุมมน

1.5 รูปแบบเหลี่ยมมุม : คูและคันดินเป็นเส้นตรงบรรจบกันเป็นรูปเหลี่ยม

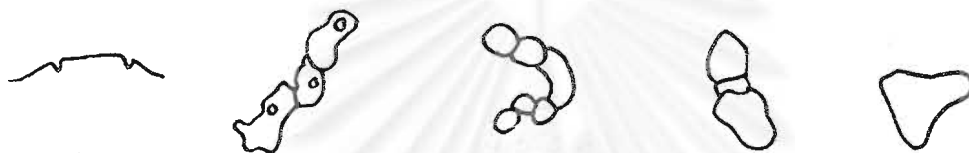
2. รูปแบบที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ

2.1 คูและคันดินขุดล้อมชิดขอบเนิน

ภาพตัดขวาง

2.2 คูและคันดินขุดล้อมบนเนิน

ภาพตัดขวาง

2.3 คูและคันดินขุดล้อมทั้งบนเนินและที่ราบ

ภาพตัดขวาง

รูปที่ 3.5 รูปแบบคูและคันดินรอบชุมชนโบราณในประเทศไทย

ที่มา: นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในเขตล้านนา, เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2528, หน้า 10.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดลำปาง

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดลำปาง ประกอบด้วยลักษณะโดยทั่วไปทางด้าน ลักษณะภูมิประเทศทางด้านที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ ความสูงของพื้นที่ และรูปร่างของพื้นที่ ลักษณะ ภูมิอากาศทางด้าน ฤดูกาลในช่วงเวลาต่างๆอุณหภูมิโดยเฉลี่ยในแต่ละฤดูและทรัพยากรธรรมชาติ ทางด้าน แร่ธาตุ ป่าไม้ น้ำและดิน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ภูมิประเทศ

ที่ตั้งและอาณาเขต จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศห่างจาก กรุงเทพมหานคร ตามระยะทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 สายพหลโยธินประมาณ 602 กิโลเมตร และทางรถไฟ ประมาณ 625 กิโลเมตร พื้นที่ของจังหวัดลำปางมีประมาณ 12,533,961 ตาราง กิโลเมตร หรือ 7,833,726 ไร่ มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ 5 ของจังหวัดทางภาคเหนือ รองจากจังหวัด เชียงใหม่ ตาก แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงถึง 7 จังหวัด (แผนที่ 3.2) ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดตาก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดแพร่ และสุโขทัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดลำพูน

พื้นที่ของจังหวัดลำปางอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 268.60 เมตร มีลักษณะภูมิประเทศเป็นรูปวงรีพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง และภูเขาสูงมีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำวังเป็นบางส่วนใน บริเวณตอนกลางของจังหวัดโดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

บริเวณตอนบนของจังหวัด มีลักษณะเป็นภูเขามีสภาพป่าค่อนข้างที่บดขยี้ด้วย ไม่มีค่าได้แก่พื้นที่อำเภอเมืองปาน แจ่ม วังเหนือ และงาว

บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบ ส่วนใหญ่เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่พื้นที่อำเภอห้างฉัตร เกาะคา เมือง แม่ทะ สบปราบ

บริเวณตอนใต้ของจังหวัด มีลักษณะเป็นป่าไม้ร้าง บางส่วนมีลักษณะเกือบเป็นทุ่งหญ้า ได้แก่ พื้นที่อำเภอเถิน แม่พริก บางส่วนของอำเภอเสริมงาม และอำเภอแม่ทะ

3.3.2 ภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่ของจังหวัดลำปาง มีลักษณะเป็นแอ่งคล้ายกะทะ จึงทำให้อากาศร้อนอบอ้าว เกือบทั้งปี ฤดูกาลของจังหวัดลำปาง จำแนกได้ดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มประมาณต้นเดือนมีนาคม จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดในเดือน เมษายนวัดได้ 42.1 องศาเซลเซียส และ อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 36.81 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน โดยทั่วไปในช่วงฤดูฝนตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมมีปริมาณฝนตก วัดได้ 96.72 มิลลิเมตร ปริมาณเฉลี่ย 80.60 มิลลิเมตร เดือนที่มีฝนตกมากที่สุด คือเดือนสิงหาคม (แผนที่ 3.3)

ฤดูหนาว เริ่มประมาณต้นเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือน กุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 8.9 องศาเซลเซียส ในเดือนธันวาคม และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 18.29 องศาเซลเซียส

3.3.3 ทรัพยากรธรรมชาติ

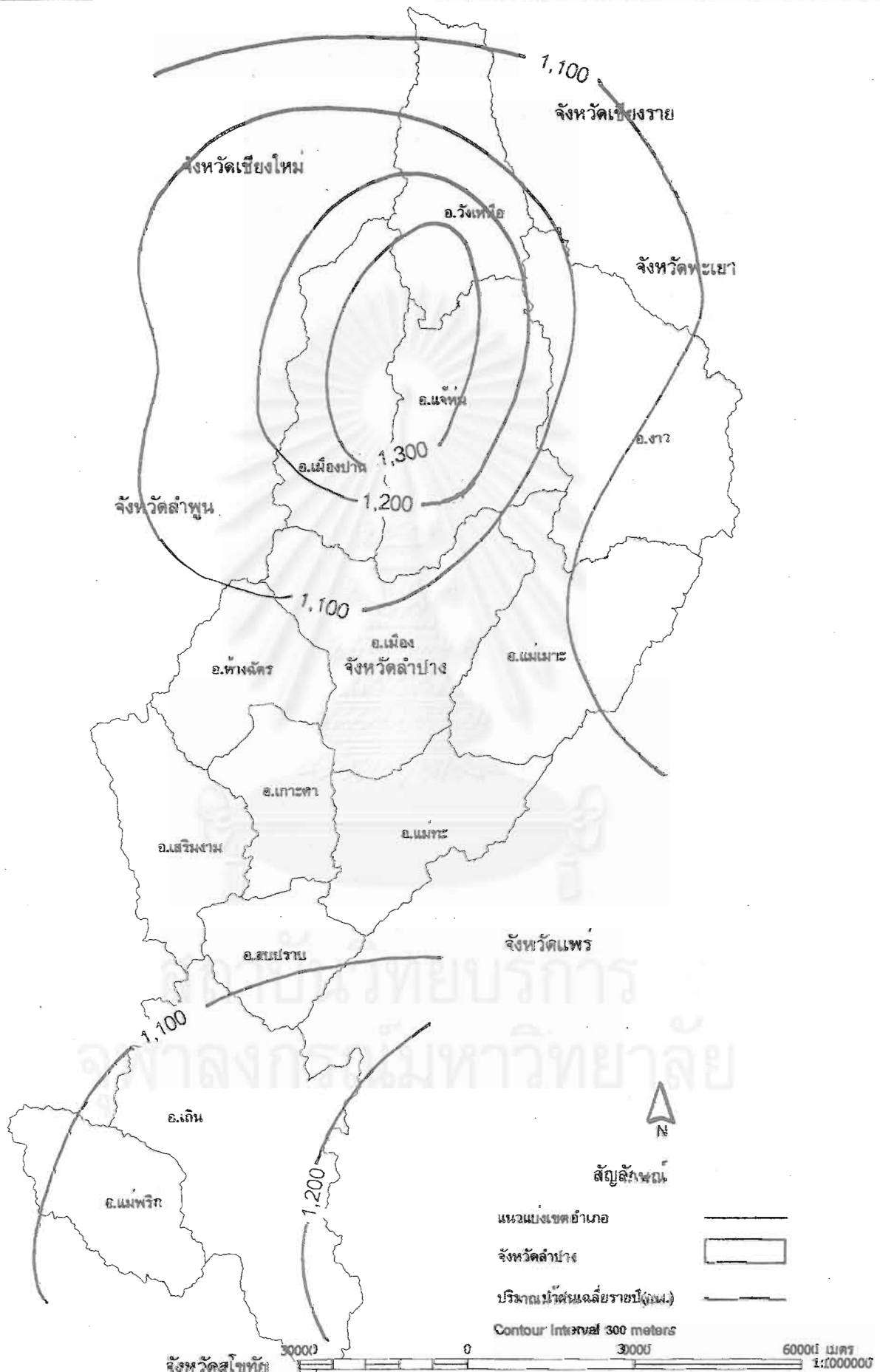
1. แร่ธาตุ ในปี 2542 จังหวัดลำปาง มีเหมืองแร่ที่มีสัมปทานเปิดทำการแล้ว 137 แห่ง คนงาน 3,209 คน มีรายได้จากค่าภาคหลวงแร่ และค่าธรรมเนียมแรรรวม จำนวน 326,893,560.93 บาท ลดลงจากปี 2541 จำนวน 20,103,934.07 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 5.79 แร่ธาตุที่สำคัญคือ ลิกไนต์และดินขาวล้าง ในปี 2539 ผลิตได้มากเป็นอันดับ 1 ของประเทศ ปริมาณ การผลิต 18,180,537 เมตริกตันและ 422,511 เมตริกตัน มูลค่า 9,090.268 และ 405,610 ล้านบาท ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีแร่อื่น ๆ ได้แก่ บอรัลโคลอย หินอ่อน หินปูนใช้ในอุตสาหกรรมอื่น ๆ

2. ป่าไม้ ในปี 2542 จังหวัดลำปางมีพื้นที่ที่อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ทั้งหมด 5,132,784.44 ไร่ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 33 ป่า มีอุทยานแห่งชาติ 5 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล,แจ้ซ้อน,ดอยหลวง,เวียงโกศัย,แม่ยม มีพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ อุทยานถ้ำผาไท และแม่วะ มีวนอุทยาน 1 แห่ง คือวนอุทยานม่อนพระยาแช่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดอยผาเมือง และสวนรุกขชาติ 1 แห่ง คือสวนรุกขชาติห้วยทาก แต่มีพื้นที่ที่มีสภาพป่า 4,896,875 ไร่ หรือประมาณ 62.51%ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด โดยลดลงจากปี 2538 ซึ่งมีเนื้อที่ป่าไม้ 4,933,125 ไร่ หรือประมาณ 62.973% ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด เนื้อที่ป่าถูกบุกรุกทำลายไปเรื่อย ๆ เป็นจำนวน 36,250 ไร่ หรือประมาณ 0.73 %

3. ดิน ลักษณะภูมิประเทศหรือสภาพทางกายภาพของจังหวัดลำปาง สามารถกำหนดลักษณะของที่ดินหรือระบบการใช้ที่ดินของจังหวัดออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

บริเวณที่ราบที่ดอน เป็นบริเวณที่สามารถปลูกพืชไร่ได้หลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นดินตะกอนใหม่ และมีบางแห่งเป็นดินตะกอนเก่าได้แก่ บริเวณตอนใต้ของอำเภอแจ้ห่ม

บริเวณราบลุ่มดินตะกอนใหม่ ลักษณะโครงสร้างของดินเป็นดินเหนียว และดินร่วนประสัทธิ ภาพในการระบายน้ำต่ำถึง ปานกลาง ลักษณะดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่โครงสร้างของดินสามารถเก็บน้ำและความชื้นไว้ได้เองเหมาะสมแก่การเกษตรกรรมตลอดปี ได้แก่บริเวณบางส่วนของอำเภอเกาะคาอำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกัน นอกจากนั้นยังมีอยู่ในบางแห่งของ

ภาควิศวกรรมวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 วิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 นางสาวณิษฐา ปานทอง 417 41108 25

แผนที่ 3.3 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปี
 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหลักกับภาวะพัฒนานครลำปาง

อำเภอแจ้ห่ม อำเภอางว อำเภอสบปราบ และอำเภอแม่พริก

บริเวณที่ดินตะกอนเก่า ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวปนทราย เป็นที่ราบสูง ๆ ต่ำ ๆ ระหว่างที่ราบมีลำน้ำต่าง ๆ ไหลผ่าน ลักษณะโครงสร้างของดินมีความสมบูรณ์ปานกลาง ได้แก่บริเวณตอนกลางของจังหวัดตั้งแต่เหนือจรดใต้ พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดคือ ประมาณร้อยละ 75 ของพื้นที่ทั้งหมด

บริเวณต้นน้ำลำธาร บริเวณนี้จะมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,000 เมตร ขึ้นไป ความลาดชันของพื้นที่มากกว่า ร้อยละ 30 เป็นแหล่งที่ควรสงวนไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารให้แก่เขตอำเภอวังเหนือบริเวณทางตะวันตกของอำเภอแจ้ห่ม และเขตติดต่ออำเภอแจ้ห่มกับอำเภอางว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.4 สภาพเมืองนครลำปางยุคที่ 1

โดยเริ่มกล่าวถึงลำดับเหตุการณ์บ้านเมืองก่อนตามลำดับเวลาเพื่อทราบถึงความเป็นมา เหตุการณ์สำคัญตลอดจนถึงความเคลื่อนไหวต่างๆ ในช่วงเวลาตลอดยุคที่ 1 นี้เป็นการทำความเข้าใจกับเมืองนครลำปางโดยคร่าวๆ ก่อน แล้วจึงกล่าวถึงรายละเอียดในด้านต่างๆ โดยเริ่มจาก ลักษณะและโครงสร้างทางกายภาพรวมไปถึงแนวความคิด ความเชื่อในการสร้างเมือง สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นลักษณะ โครงสร้างต่างๆ ของเมือง ซึ่งประกอบด้วยเมือง 3 รุ่น จากนั้นกล่าวถึงการเมือง การปกครอง ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการคมนาคมขนส่งโดยรวมของเมืองนครลำปางในยุคนี้

ลำดับเหตุการณ์สถานะการณบ้านเมือง

พ.ศ. 1223	สร้างเมืองเขลางค์นครโดยพระเจ้าอนันตยศ (เมืองรุ่นที่ 1)
พ.ศ. 1251	สร้างเมืองอาลัมปางค์ เขลางค์นครกับเมืองหริภุญชัยขัดแย้งกัน ไม่ยุ่งเกี่ยวกัน
พ.ศ. 1828	พ่อขุนเม็งรายตีเมืองลำปางได้
พ.ศ. 1839	เมืองอยู่ในสถานะที่พึ่งตนเองได้
พ.ศ. 1844	สร้างเมืองเขลางค์ใหม่ (เมืองรุ่นที่ 2)
พ.ศ. 1927	อยุธยามาตีเอาเมืองเขลางค์แต่พ่ายกลับไป
พ.ศ. 2101	ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า
พ.ศ. 2127	เขลางค์เป็นเมืองขึ้นของอยุธยา
พ.ศ. 2272	หนานทิพย์ช้างกอบกู้เมืองเขลางค์คืน หริภุญชัยเข้ายึดเมืองเขลางค์ได้
พ.ศ. 2300	ชาวเชียงแสนชาวสิบสองปันนาอพยพมาอยู่ลำปาง
พ.ศ. 2317	ตีเอาเชียงใหม่คืนมาได้ และไล่พม่าออกไปได้ เริ่มค้าไม้กับอังกฤษ รวมบ้านเมืองล้านนาเข้าในส่วนกลาง ขณะที่เกิดความขัดแย้ง ระหว่างเจ้าเมือง
พ.ศ. 2318	พม่าเข้าตีเมืองเขลางค์ จึงอพยพไปอยู่สวรรคโลก
พ.ศ. 2325	สร้างเมืองใหม่ที่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำวัง (นครลำปาง) นครลำปางถูกพม่ารุกรานตลอด
พ.ศ. 2330	พม่าตั้งทัพอยู่ที่บ้านดับหมาก
พ.ศ. 2346	นครลำปางตีเชียงแสนได้ พร้อมกับกวาดต้อนชาวเชียงแสนมาเป็นเชลยศึก
พ.ศ. 2347	ขับไล่พม่าออกได้สำเร็จถือเป็นครั้งสุดท้าย

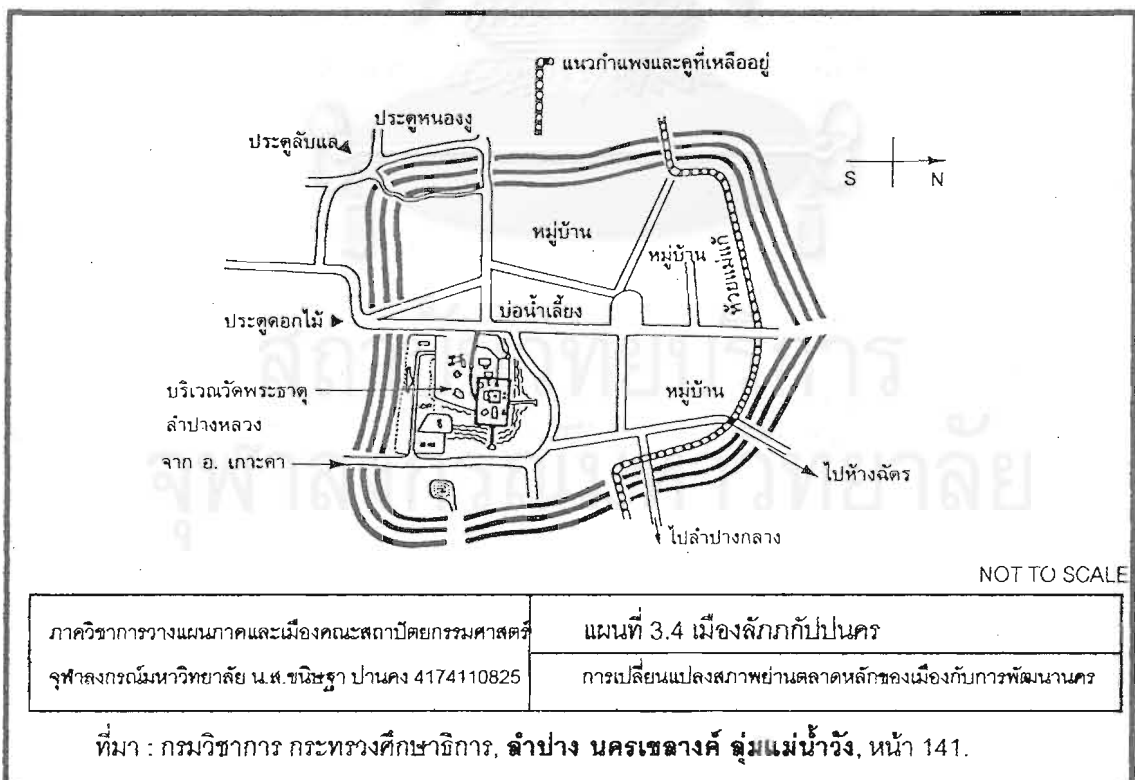
- นครลำปางเป็นศูนย์กลางในการเกณฑ์ไพร่พลทำสงคราม
ชาวเชียงใหม่อพยพมาอยู่ริมแม่น้ำวัง ไกลๆ วังปงสนุก
- พ.ศ. 2351 บรูณะเมือง ชุกคูเมือง ก่อกำแพงเมือง
- พ.ศ. 2352 ล้านนาผนวกเข้ากับประเทศไทย นครลำปางอยู่ในฐานะเมืองประเทศราช
พ่อค้าจีนเริ่มเข้ามาค้าขาย
นครลำปางเป็นเมืองหน้าด่าน
- พ.ศ. 2369 อังกฤษได้เมืองมอญเป็นเมืองขึ้น จึงเข้ามาค้าขายเพิ่มขึ้น
การปกครองคนแบบไพร่ ทาสเริ่มเปลี่ยนแปลงไป
- พ.ศ. 2372 เริ่มการค้าระหว่างกรุงเทพฯ-นครลำปาง-เชียงใหม่
- พ.ศ. 2382 ชาวมอญและพม่า เริ่มเข้ามาทำไม้ในนครลำปาง
- พ.ศ. 2393 เริ่มปกครองแบบรัฐบรรณาการ
- พ.ศ. 2398 ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง
กษัตริย์กรุงสยามดำเนินกิจกรรมพาณิชย์ด้วยตนเอง
กิจการทำไม้แพร่หลาย นำระบบเงินรูปปี และระบบการจ้างงานเข้ามา
ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มมีอิทธิพล
รัฐบาลส่วนกลางเข้ามาปฏิรูปการคลัง
- พ.ศ. 2416 เกิดสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1
สยามส่งข้าหลวงมาประจำเพราะพบความบกพร่องของเจ้าเมืองนครลำปาง
มีความขัดแย้งกันระหว่างอังกฤษกับเจ้าเมือง
- พ.ศ. 2417 รัฐบาลกลางเริ่มส่งข้าหลวงจากกรุงเทพฯ เข้าควบคุม
อังกฤษเข้าครองเมืองมอญ และพม่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ
เศรษฐกิจนครลำปาง
- พ.ศ. 2427 ปฏิรูปการปกครองการคลังโดยตั้งมณฑลพายัพเพื่อลดอำนาจเจ้าเมือง เพราะ
รัฐบาลเข้ามาควบคุมอย่างจริงจัง
พ่อค้าจีนเข้ามามีอิทธิพลทางการค้ามาก
- พ.ศ. 2428 เกิดสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2
- พ.ศ. 2430 นครลำปางเป็นศูนย์กลางการค้า และการค้าไม้
ชาวต่างประเทศเข้ามาสัมปทานป่าไม้
- พ.ศ. 2432 อำนาจรัฐบาลกลางลดลง
- พ.ศ. 2433 รัชกาลที่ 5 ทรงมีคำสั่งเปลี่ยนข้าหลวงชุดใหม่ แต่ไม่ดีขึ้น

- พ.ศ. 2435 ปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล นครลำปางเป็นเมืองหนึ่งมณฑลลาว
เฉียงและเจ้าเมืองถูกลดบทบาทลง
- พ.ศ. 2436 การรวมอำนาจเข้าส่วนกลางสำเร็จ
- พ.ศ. 2437 ปกครองแบบเค้าวางนามหลวงเพื่อลดรอนอำนาจเจ้าเมืองและแทรกแซงอำนาจ
ชาวอังกฤษให้ลดลง
- พ.ศ. 2441 บริษัทต่างประเทศเข้าควบคุมกิจการป่าไม้ได้ทั่วภาคเหนือ
- พ.ศ. 2442 ยกเลิกเมืองประเทศราช ปกครองแบบเทศาภิบาล และเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ
ไทยอย่างแท้จริง
- พ.ศ. 2443 นครลำปางเป็นศูนย์กลางการค้ารองจากเชียงใหม่ โดยเฉพาะที่ตลาดจีน
- พ.ศ. 2444 สินค้ายุโรปเริ่มเข้ามา
พ่อค้าชาวพม่าและเงี้ยวเข้าครอบงำการค้าในนครลำปาง
- พ.ศ. 2445 เกิดกบฏเงี้ยว 2445 เข้าเมือง
- พ.ศ. 2448 กงสุลอังกฤษตั้งที่นครลำปาง
รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสนครลำปาง
- พ.ศ. 2449 สร้างทางจากเชียงใหม่ ถึงลำปาง พร้อมกับปรับปรุงเส้นทางระหว่างอำเภอ
- พ.ศ. 2450 รัฐบาลกรุงเทพฯ เข้ามาปฏิรูปโครงสร้างระบบท้องถิ่น
- พ.ศ. 2451 รัฐบาลกรุงเทพฯ นำเงินเหรียญใช้แทนเงินรูป
- พ.ศ. 2452 รัฐบาลกรุงเทพฯ ควบคุมการค้า การศาลโดยสิ้นเชิง
- พ.ศ. 2456 เริ่มใช้ทางรถไฟกรุงเทพ-ปากน้ำโพ
- พ.ศ. 2457 สร้างทางเกวียนเพิ่มขึ้น
- พ.ศ. 2458 ขยายทางเกวียนและทางรถยนต์เชื่อมเมืองต่างๆ
นครลำปางแยกออกจากมณฑลพายัพไปอยู่มณฑลมหาสารบุรี
(ลำปาง แพร่ น่าน)

3.4.1 แนวความคิดและความเชื่อในการสร้างเมืองและโครงสร้างทางกายภาพของเมืองนครลำปาง

ชื่อ "ลำปาง" หมายถึงเมืองอันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุลำปางหลวงในปัจจุบัน ซึ่งชาวลำปางเชื่อว่าเมืองนี้คือ ลำปางเก่า (ภาสกร โทณะวณิก, 2529: 6) เดิมชื่อ "ลัมภกัปปนคร" (แผนที่ 3.4) ตั้งอยู่ในเขตบ้านลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม ขนาดของเมืองกว้างประมาณ 500 เมตร ยาวประมาณ 700 เมตร มีอาณาเขตประมาณ 220 ไร่ กำแพงเมืองมีลักษณะเป็นคันดินซ้อน 3 ชั้น ระหว่างคันดินเป็นคูน้ำ 2 ชั้น มีแนวลำห้วยไหลผ่านกำแพงเมืองลงสู่แม่น้ำวัง ในตำนานพระธาตุลำปางหลวงได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมืองว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าและพระสาวกได้เสด็จมาถึงบริเวณนี้มีลัษณะผู้หนึ่งได้ถวายน้ำผึ้งที่บรรจุในกระบอกไม้ป้างและมะพร้าวแก่พระพุทธองค์ เมื่อพระองค์ทรงฉันแล้วได้โยนกระบอกไม้ป้างไปทางทิศเหนือทรงพยากรณ์ว่าสถานที่นั้นจะเป็นที่ตั้งนคร ชื่อว่าลัมภกัปปนครและภายหลังเมื่อพระองค์นิพพานแล้วจะมีพระอรหันต์นำพระบรมสารีริกธาตุไว้ในพระเจดีย์ทองคำ สถานที่นี้มีชื่อว่า ลัมภกัปปนคร (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2541: 141-142)

สันนิษฐานว่าเมืองลัมภกัปปนี้ น่าจะเป็นเมืองกัลปนาสงฆ์(เมืองทางศาสนา) มากกว่าจะเป็นเมืองทางอาณาจักรที่มีอำนาจทางการปกครองบ้างเมืองอย่างมีระเบียบแบบแผน (โรงเรียนลำปางกัลยาณี, 2525: 2)

เมืองลัมภักปนคร เป็นเมืองโบราณรุ่นแรกที่พบหลักฐานการก่อรูปขึ้นเป็นเมืองขึ้นอย่างชัดเจน แต่เมืองนี้ตั้งนอกเขตนครลำปาง ที่เป็นตัวเมืองสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงขอกกล่าวเพียงสังเขป แต่เพียงเท่านี้

1. เมืองเขลางค์นครหรือเมืองรุ่นที่ 1

เรื่องราวของเมืองนครลำปางยุคแรกๆ หรือเมืองเขลางค์นครนั้น เริ่มปรากฏในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 (ภาสกร โทณะวณิก, 2529: 6) เป็นเมืองที่มีแนวความคิดหลักในการสร้างเมืองมี 2 แนวความคิด คือ แนวความคิดเมืองรูปหอยสังข์ และแนวความคิดคติภูมิจักรวาล โดยแนวความคิดแรกนั้น เมืองรูปหอยสังข์ หรือสังข์ขัตรีฐานฐานซึ่งมีอ้างอิงอยู่ในหนังสือจามเทวีวงศ์และตำนานไฟชำระกับปี รวมทั้งตำนานมูลศาสนา ซึ่งพรรณนาว่าสร้างเป็นรูปเกล็ดหอย (ศักดิ์ รัตนชัย, 2513: 76) เมืองแรกที่เป็นต้นแบบคือ เมืองหริภุญไชย (แผนที่ 3.5) โดยกลุ่มจักรวงศ์ฤาษี ซึ่งเชื่อว่าหอยสังข์เป็นสัญลักษณ์มงคลทั้งในทางพุทธศาสนา และฮินดู คติความเชื่อในศาสนาฮินดู หอยสังข์เป็นอาวุธของพระนารายณ์ พระนารายณ์หรือพระวิษณุ เป็นเทพฮินดูที่พุทธศาสนิกชนนับถือมากกว่าเทพองค์อื่น ๆ ความเชื่อในเรื่องหอยสังข์จึงนับถือควบคู่กับพระนารายณ์ ถือว่าเป็นเคล็ดในการสร้างเมือง (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543) ในทางกายภาพ รูปทรงของหอยสังข์เป็นรูปที่มีอิสระและยืดหยุ่นได้ดีกว่ารูปทรงเลขาคณิตเหมาะสำหรับการกำหนดสร้างในชุมชนริมแม่น้ำ เมืองรูปหอยสังข์ยังปรากฏในอีกหลายแบบในพื้นที่ราบลุ่มภาคเหนือ เช่นเมืองแพะ(เวียงพลนคร) (แผนที่ 3.6) ก็มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ทั้งส่วนตัดว่าด้วยความยาวของกำแพงดินของเมืองทั้งสองคือประมาณความยาวโดยรอบ 4 กิโลเมตรเศษ เมืองเขลางค์นครมีเนื้อที่ราว 600 ไร่ เพราะลักษณะรูปหอยสังข์ค่อนข้างจะเรียวยาว ส่วนเมืองแพะนั้นค่อนข้างจะอวบอ้วนกว่ามีเนื้อที่ 900 ไร่ ลักษณะพิเศษที่ตรงกันคือเป็นเมืองที่สร้างคันกำแพงดินขึ้นมาสามารถกั้นน้ำท่วมเมืองได้มีช่องระบายน้ำเข้าออก มีกำแพงครบทั้ง 4 ด้านเป็นสำคัญ (ศักดิ์ รัตนชัย, 2513: 77) หรือเวียงบริวารของเมืองเขลางค์นคร คือเวียงเถิน เวียงป้อม เวียงเบ็ง ซึ่งมีแนวความคิดหลักในการสร้างเมือง คือการแบ่งชุมชนออกเป็น 2 ส่วน โดยมีถนนสายหลักเป็นที่ตั้งของปราสาทหรือพระราชวังของกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนคร และเป็นย่านของกลุ่มชนชั้นสูง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ส.ชนิษฐา ปานคง 4174110825

แผนที่ 3.5 ผังเมืองนครพนมไชย

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

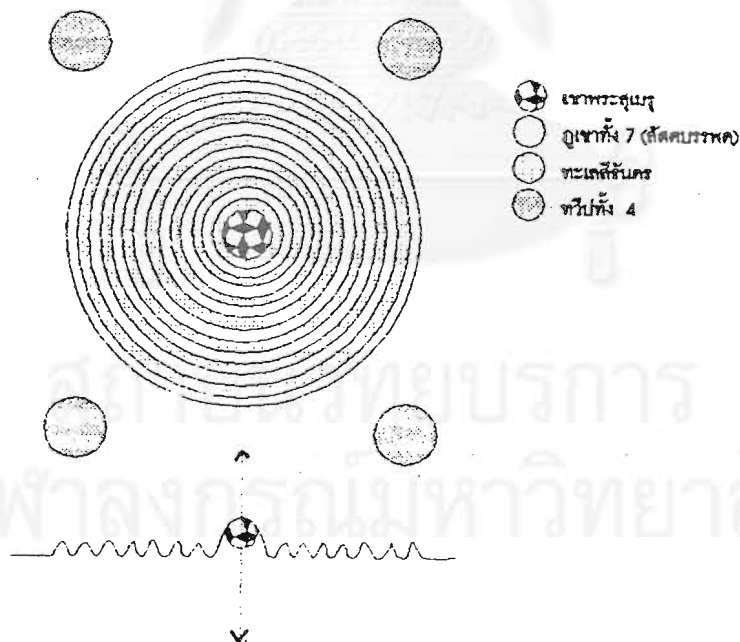

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ส.ชนิษฐา ปานคง 4174110825

แผนที่ 3.6 ผังเมืองแพร่ (พลงนกร)

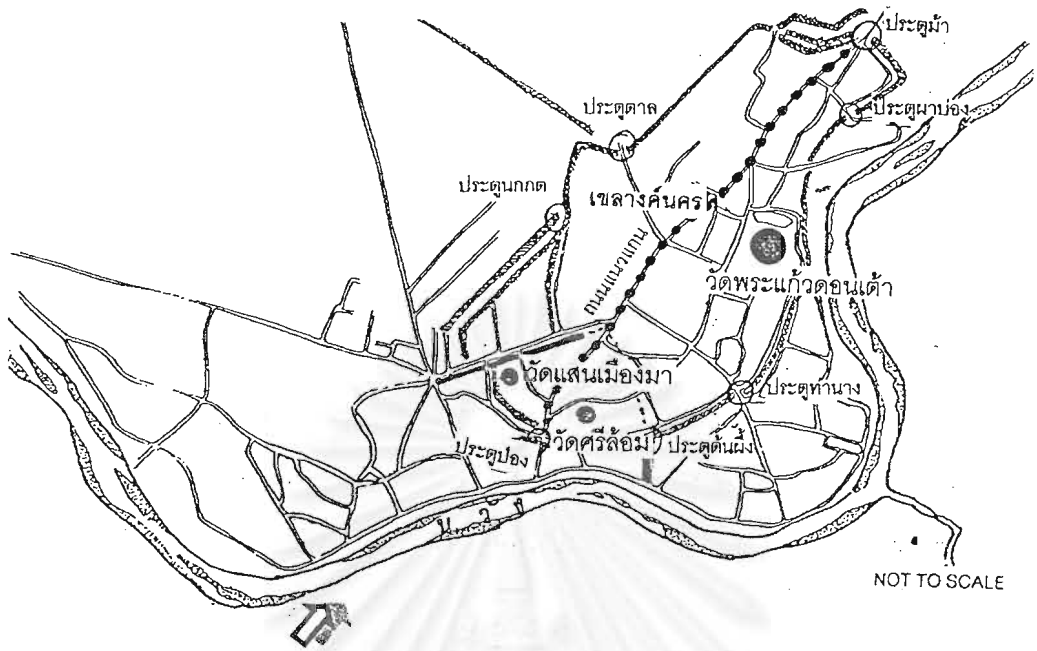
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

แนวความคิดต่อมา คือ แนวความคิดคติความเชื่อที่ทั้งพุทธและฮินดู เชื่อมถือเหมือนกันคือ แนวความคิด คติภูมิจักรวาล (รูป 3.6) ประกอบด้วยคติความเชื่อเรื่องสะดือเมือง และเขาพระสุเมรุ เป็นคติความเชื่อที่ยึดถือควบคู่กันมา ว่าเขาพระสุเมรุคือแกนกลางของจักรวาลที่สูงที่สุด ส่วนสะดือเมือง คือ แกนกลางของที่ลึกที่สุด การสร้างเมืองโดยยึดตามคติจักรวาล บริเวณวัดหรือส่วนที่สำคัญเพื่อใช้เป็นตัวแทนของเขาพระสุเมรุจะเป็นบริเวณที่สูงที่สุด โดยสร้างอยู่บนเนินทั้งเนินตามธรรมชาติและเนินที่สร้างขึ้นเพื่อเสริมสร้างความคิดนี้โดยเฉพาะ ส่วนสะดือเมืองที่ปรากฏอีกรูปแบบ คือ การสร้างบ่อน้ำเลี้ยงไว้ใจกลางเมืองหรืออยู่ในบริเวณศูนย์กลางของชุมชน แนวความคิดทางสัญลักษณ์ของเมืองที่หลงเหลือให้เห็นเด่นชัดที่สุด คือ ชุมชนวัดพระธาตุลำปางหลวงหรือเวียงลัมพกับปะเป็นชุมชนที่มีทั้งสะดือเมืองและเขาพระสุเมรุ เมืองเขลางค์นครซึ่งสร้างขึ้นในสมัยของพระนามจามเทวียึดคติความเชื่อนี้อย่างชัดเจน (แผนที่ 3.7) แม้ว่าจะปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีน้อยมากก็ตาม เมืองเขลางค์นครปัจจุบันเหลือเพียงแนวคูเมือง คันดิน แนวถนนสายหลัก และกลุ่มของวัด (แผนที่ 3.8) ซึ่งส่วนใหญ่ได้กลายเป็นวัดร้างหรือไม่หลงเหลืออยู่แล้ว แต่ลักษณะโครงสร้างของเมืองที่ปรากฏในภาพปัจจุบัน ยังบ่งบอกได้ถึงคติความเชื่อในการวางผังเมืองตามคติจักรวาลอย่างชัดเจน

รูป 3.6 แผนภูมิจักรวาล

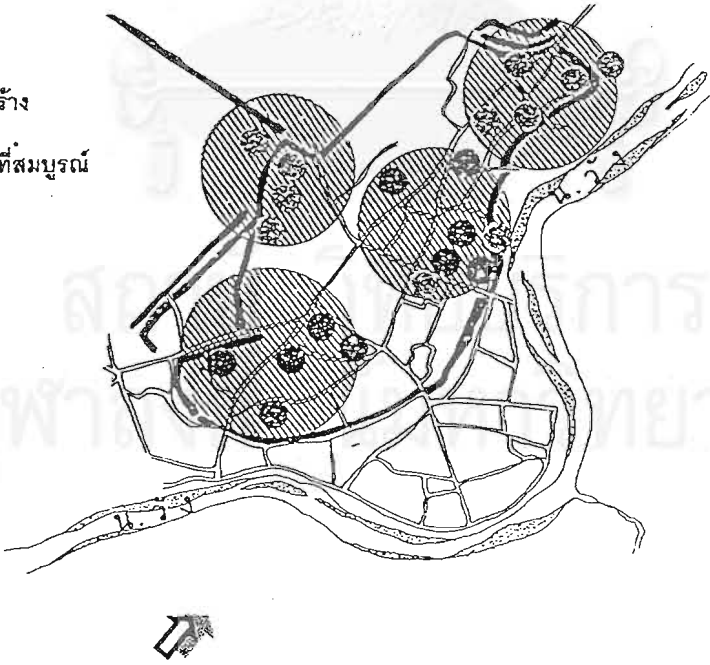
ที่มา: สุกัญญา เขี่ยมชัย, "การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง", หน้า 98.

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ส.ชนิษฐา ปานคง 4174110825

แผนที่ 3.7 ผังเมืองวันที่ 1
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

- ☸ วัดร้าง
- ⊗ วัดที่สมบูรณ์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ส.ชนิษฐา ปานคง 4174110825

แผนที่ 3.8 กลุ่มของวัดตามผังจตุรทิศ
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

โครงสร้างของผังเมืองเขลางค์นครประกอบไปด้วย ถนนสายหลักที่แบ่งตัวเมืองออกเป็น 2 ส่วน คือถนนประตูม้าตัดจากด้านตะวันออกเฉียงเหนือไปยังตะวันตกเฉียงใต้และมีถนนสุขาตาดัดแบ่งศูนย์กลางของเมืองเป็นถนนโครงสร้างหลักของเมือง ศูนย์กลางเมือง คือบริเวณพื้นที่โดยรอบวัดพระแก้วดอนเต้า ซึ่งตั้งอยู่บนเนินมีสระน้ำล้อมรอบ ซึ่งหมายถึงศูนย์กลางของจักรวาล คือเขาพระสุเมรุและมีทะเลสี่พันดอนล้อมรอบ Tore Nybere ได้ศึกษา Position of Temple in Chiang Mai and Lampang : A Contribution of the Intergrations of City Plan พบว่าการสร้างวัดในเมืองเขลางค์วางผังของกลุ่มวัดให้อยู่ในทิศทั้ง 4 โดยกลุ่มของวัดซึ่งมีการเน้นผังจุดทิศนั้นอยู่ 4 มุมเมือง โดยมีกลุ่มของวัดพระแก้วดอนเต้าเป็นศูนย์กลางในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง จะเห็นได้ว่าจากลักษณะโครงสร้างของเมืองเขลางค์ เป็นเมืองที่สร้างตามคติความเชื่อของการวางผังชุมชน ในยุคจามเทววงศ์ได้เป็นอย่างดี นักวางผังเมืองในยุคนี้คือกลุ่มจักรวงศ์ฤๅษีล้วนเป็นศิษย์ในสำนักผังเมืองตามแบบคติภูมิจักรวาล เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับเมือง และยึดเหนี่ยวแกผู้อยู่อาศัยในชุมชน

เมืองเขลางค์นครในยุคจามเทววงศ์นั้น จึงไม่ใช่เมืองที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดขอบเขตชุมชนในทางกายภาพและการเมือง การปกครองเพียงอย่างเดียวแต่เป็นเมืองที่มีผลต่อจิตใจของผู้อยู่อาศัย คติความเชื่อของชุมชนที่มีต่อศาสนา (สุกัญญา เขียมชัย, 2541: 94-103)

จากแนวความคิดในการสร้างเมืองเขลางค์นครทั้ง 2 แนวความคิดล้วนแต่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นโครงสร้างเมืองที่ตรงกัน คือ ประกอบด้วยถนนสายหลักเป็นแนวแกน ที่แบ่งตัวเมืองออกเป็น 2 ส่วน ในแต่ละส่วนของเมืองที่ถูกแบ่งออกจะมีบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันไป ทำให้ลักษณะของชุมชนในแต่ละส่วนต่างกันไป ทั้งในเรื่องของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ความหนาแน่นของชุมชน และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งมีการกล่าวถึงประวัติการสร้างเมืองนครเขลางค์ว่า

ในราวต้นพุทธศตวรรษ ที่ 13 ว่า ราว พ.ศ. 1200 พระสุเทวฤๅษีซึ่งอาศัยอยู่ที่ดอยสุเทพได้เชิญชวนให้พระสุทนต์ฤๅษีแห่งละโว้มาช่วยกันสร้างเมืองนครหริภุญชัย เมื่อสร้างเสร็จจึงไปทูลขอผู้ปกครองจากพระเจ้านันทราชกษัตริย์แห่งละโว้ ซึ่งได้ประทานพระนางจามเทวีราชธิดาให้มาเป็นผู้ปกครองพร้อมกันนำพระภิกษุสงฆ์ผู้รอบรู้ในพระไตรปิฎกพราหมณ์ ไหรา นักปราชญ์ราชบัณฑิต แพทย์ ช่างฝีมือ เศรษฐี คหบดีมาพร้อมกันด้วย ขณะนั้นนางทรงครรภ์ เมื่อมาถึงได้ราว 3 เดือนก็ประสูติโอรสฝาแฝด 2 พระองค์ผู้พี่ทรงพระนามว่า เจ้ามหันตยศกุมาร ผู้น้องทรงพระนามว่า เจ้าอนันตยศกุมาร เมื่อพระโอรสทั้งสองทรงเจริญวัยขึ้นประกอบกันพระนางชราภาพมากแล้วจึงได้ทำพิธีราชาภิเษกให้เจ้ามหันตยศขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองหริภุญไชย ส่วนเจ้าอนันตยศทรงดำรงตำแหน่งอุปราช หลังจากนั้นเมื่อพระนางจามเทวีได้ราชาภิเษกให้เจ้ามหันตยศขึ้นเป็นกษัตริย์แล้วฝ่ายเจ้าอนันตยศก็ปรารถนาอยากไปครองเมืองแห่งใหม่ จึงกราบทูลให้พระมารดาทรงทราบ พระ

นางทรงแนะนำให้ไปหาฤๅษีवासเทพเพื่อขอให้สร้างเมืองถวายเป็นลาภ แต่ฤๅษีवासเทพได้แนะนำให้ไปหาพรานเขลาองค์ซึ่งอยู่เชิงเขาเขลาองค์บรรพตเพื่อให้นำทางไปยังสำนักสุพรหมฤๅษี ณ ภูเขาสองยอดหรือคดอยง่าม แล้วขอให้พระสุพรหมฤๅษีสร้างเมืองให้ พระสุพรหมฤๅษีจึงขึ้นไปยังเขลาองค์บรรพตเพื่อมองหาชัยภูมิสร้างเมือง เมื่อมองไปทางทิศตะวันตกของแม่น้ำวังก็เห็นสถานที่แห่งหนึ่งเป็นชัยภูมิเหมาะสม จึงสร้างเมืองขึ้น ณ ที่นั้น กว้างยาวด้านละ 500 วา แล้วเอกศิลาบรรพตก้อนหนึ่งมาตั้งไว้ท่ามกลางเมืองเรียกว่า ผาบัง เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ขนานนามตามชื่อของนายพรานผู้นำทางและมีส่วนช่วยเหลือในการสร้างเมืองว่า "เขลาองค์นคร" พระองค์ครองเมืองเขลาองค์อยู่ได้ไม่นานก็ทรงมีความรำลึกถึงพระมารดา จึงทูลเชิญเสด็จพระนางจามเทวีมายังเมืองเขลาองค์นคร แล้วพระองค์ทรงสร้างเมือง ณ เบื้องหน้าทิศให้ชื่อ

ว่า "เมืองอาสัมภางค์นคร" แล้วพระองค์เสด็จไปประทับเมืองใหม่ ให้พระราชชนนีประทับเมืองเขลาองค์ พระนางจามเทวีครองเมืองเขลาองค์ได้ 6 ปีก็กลับเมืองหริภุญไชยและสวรรคตในเวลาต่อมา (ภาสกร โทณะวนิก, 2529: 6-7)

โครงสร้างทางกายภาพของเมืองรุ่นที่ 1

จุดเริ่มประวัติศาสตร์เมืองนครลำปาง คือ เมื่อพุทธศักราช 1223 (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิลกภรณ์, 2541: 133) พระเจ้าอเนกนันทยศ ได้สร้างเมืองนครเขลาองค์ขึ้นทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวังซึ่งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง ในปัจจุบัน เป็นเมืองรุ่นที่ 1 หรือที่เรียกว่ารุ่นพระนางจามเทวี (พระมารดาของพระเจ้าอเนกนันทยศ ซึ่งเป็นผู้อนุญาตให้มีการสร้างเมืองและให้พระโอรสไปครองดังกล่าว) เมืองเขลาองค์นครมีรูปร่างคล้ายหอยสังข์ (รูป 3.7-3.9) รูปแบบของเมืองเป็นรูปวงรี ขนาด 600 × 1,400 เมตร มีพื้นที่ราว 600 ไร่ มีคูน้ำ คันดินโดยรอบมีกำแพงเมืองทำด้วยอิฐสร้างเสริมขึ้นภายหลังทับบนกำแพงเมือง แนวถนนสายหลัก วัด (ฝ่ายประชาสัมพันธ์) ก็ฟ้าเขต 5 ครั้งที่ และ ศักดิ์ รัตนชัย, 2516: 64) น้ำป่าทอแทนน้ำเข้าเลี้ยงคูเมืองและแบ่งเข้าไปในเมืองด้วย ระดับคูเมืองสูงกว่าแม่น้ำสายใหญ่ เมืองรุ่นนี้มีทฤษฎีเก็บน้ำในคูรอบทิศโดยมีระดับน้ำสูงกว่าแม่น้ำ

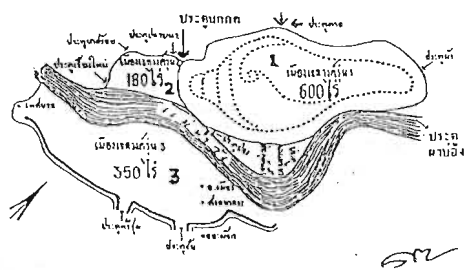

รูป 3.7 ภาพถ่ายจากทางอากาศ

รูป 3.8 ผังลักษณะเปรียบเทียบหอยสังข์

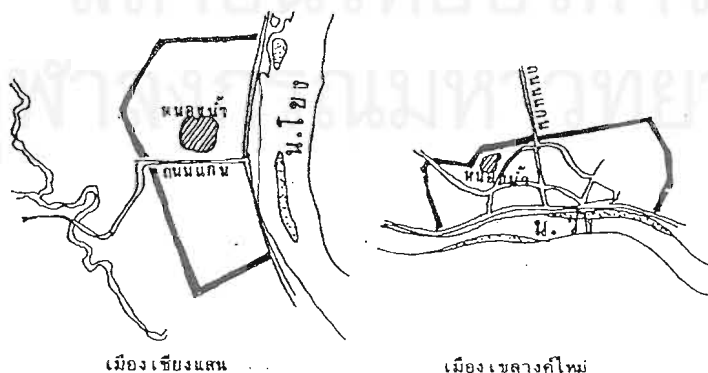
สายใหญ่ เป็นแบบเฉพาะของเมืองหอยสังข์ เชื่อกันว่าแนวคันดินและคันน้ำสร้างเพื่อแสดงอาณาเขตของชุมชน และเพื่อป้องกันศัตรู สัตว์ร้าย และเป็น การป้องกันน้ำท่วมในบางโอกาส มีประตูเมืองคือ ประตูม้า ประตูผาบ่อง ประตูท่านางประตูต้นผึ้ง ประตูปอง ประตูนกกตและประตูตาล ตัวเมืองคือ บริเวณที่เข้าประตูเมืองมาแล้ว(ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กิฬาทเขต 5 ครั้งที่ และ ศักดิ์ รัตนชัย,2516: 64) ศูนย์กลางเมือง คือบริเวณพื้นที่โดยรอบวัดพระแก้วดอนเต้า ซึ่งอยู่บนเนินมีสระน้ำรอบ มีกลุ่มของวัดอยู่ 4มุมเมือง โดยมีกลุ่มของวัดพระแก้วดอนเต้าเป็น ศูนย์กลางการตั้งชุมชนหนาแน่นในฝั่งหนาแน่นในฝั่ง ตะวันออกของเมืองติดกับแม่น้ำวัง ต่อมาราวพุทธศักราช 1251-1257 พระเจ้าอานันทยศได้สร้างเมืองอาลัมปางค์ ขึ้นใกล้กับเมืองเซลางค์ มีเขตรอบคูน้ำ คันดินที่ปรากฏมีพื้นที่ประมาณ 33 ไร่ให้พระนางจามเทวีประทับ เมื่อพระนางสวรรคตจึงรวมทั้ง 2 เมืองเข้าด้วยกัน รวมเรียกว่า เมืองเซลางค์-อาลัมปางค์ (ชัยวัฒน์ สุภดิกลักษณ์, 2541: 133)

รูป 3.9 ภาพลายเส้นเมืองโบราณ 3 รุ่นสมัยที่มาก: ศักดิ์ รัตนชัย, เอกสารประกอบการนำเที่ยววันรำลึกประวัติศาสตร์รถไฟรถม้าลำปาง ปีใหม่สาม 1 เมษายน, 2543, หน้า 6.

2. เมืองเซลางค์ใหม่หรือเมืองรูปที่ 2

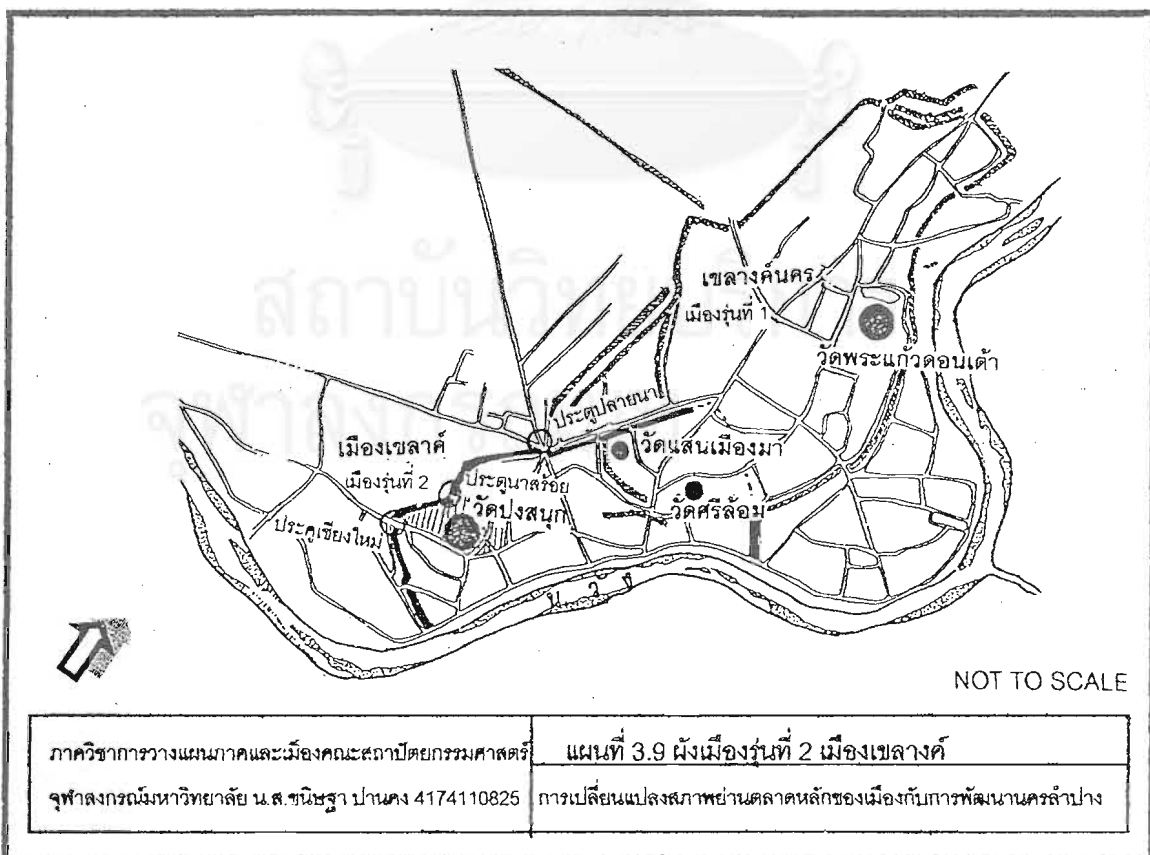
ผังชุมชนเมืองเซลางค์ใหม่ถูกสร้างขึ้นตามแนวความคิดของกลุ่มชนในที่ราบเชิงแดน และจากประโยชน์ในทางการเมือง การปกครอง การทหารและผลประโยชน์ทางการติดต่อคมนาคม การค้าขายของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ถัดเมืองเซลางค์รุ่นแรกมาทางใต้ อาศัยแนวแม่น้ำวัง ส่วนที่ต่อเติมของกำแพงเมืองรุ่นสองนี้เป็นกำแพงอิฐล้วน (ภาสกร ไทณะวณิก, 2529: 8-9)

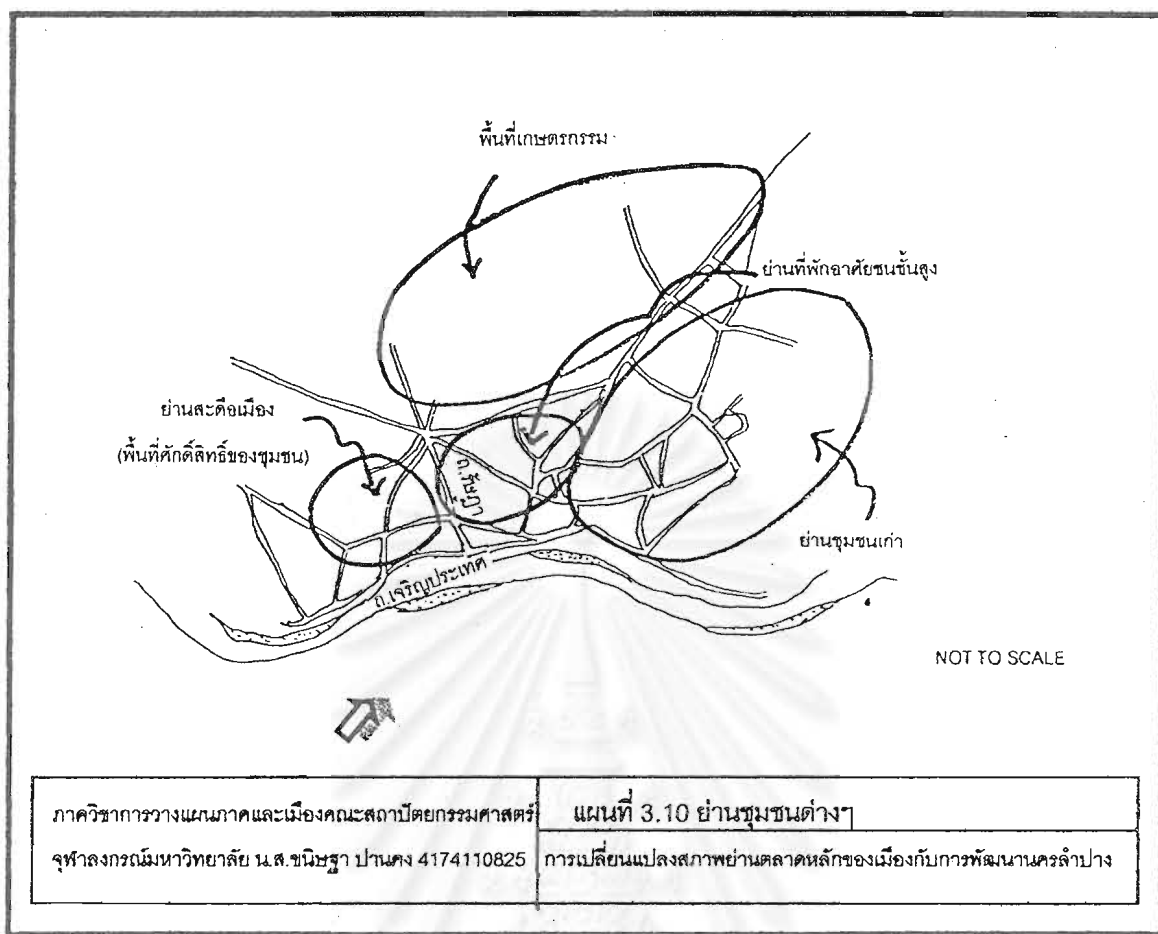
รูป 3.10 โครงสร้างหลักของเมืองเชียงแสนและเมืองเซลางค์ใหม่

ที่มา:สุกัญญา เขี่ยมชัย, "การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง", หน้า 108.

แนวความคิดของกลุ่มชนในที่ราบเชียงแสน ได้แก่ กลุ่มชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำโขง แม่น้ำกก และแม่น้ำสาย กลุ่มชนชาวลัวะ และชาวเชียงแสน (รูป 3.10) มีลักษณะเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่สม่ำเสมอเพราะมีลักษณะของการเป็นมุมมน ที่สร้างเมืองในที่ราบลุ่มพื้นที่ลาดเอียงลงสู่แม่น้ำสายหลัก ซึ่งยังคงปรากฏแนวความคิดแกนกลางของจักรวาลที่มีทะเลล้อมรอบ (ทะเลสี่พันคร) อยู่ จากโครงสร้างหลักของเมืองที่มีแนวแกนถนนสายหลัก คือถนนรัฐภาภิเศกอยู่ในแนวแกนเหนือ-ใต้ ถนนเจริญประเทศเป็นถนนแกนในแนวตะวันออก-ตะวันตกและเลียบแม่น้ำ ผิวของถนน ที่สร้างเชื่อมถนนแนวแกนของเมืองมีลักษณะคล้ายตาราง(Grid) มีศูนย์กลางของเมืองอยู่ที่บริเวณวัดปงสนุก ซึ่งถือว่าเป็นสะดือของเมือง ด้านหลังวัดพบแนวร่องน้ำและหนองน้ำ ซึ่งเป็นหนองน้ำกลางเวียงในผังเมืองทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแนวเดียวกันกับหนองน้ำกลางเวียงเขลางค์ หนองน้ำที่สร้างขึ้นภายในเมืองเพื่อประโยชน์หลักคือการกักเก็บน้ำไว้ใช้ภายในชุมชน และใช้ระบายน้ำในช่วงที่มีน้ำหลาก ส่วนประโยชน์รองลงมาคือ การสร้างหนองน้ำเพื่อเป็นองค์ประกอบของสะดือเมือง ซึ่งยังคงถือว่าเป็นแกนกลางของจักรวาล ส่วนตำแหน่งวัดและตำแหน่งของสะดือเมืองในยุคเขลางค์ใหม่ เป็นรูปแบบตามแนวคิดและการจัดวางโครงสร้างของกลุ่มชนชาวลัวะมากขึ้น คือจะสร้างเมืองตามลักษณะภูมิประเทศ แล้วแต่ภูมิประเทศกำหนด และยึดแนวแกนเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตก บริเวณที่แนวแกนถนนสายหลักติดกันถือว่าเป็นสะดือเมือง จะเห็นได้ว่าลักษณะของแนวแกนและสะดือเมืองยังเป็นลักษณะสำคัญที่ยังยึดถือและปรากฏให้เห็นอยู่ (แผนที่ 3.9-3.10)

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	แผนที่ 3.9 ผังเมืองรัตนที่ 2 เมืองขลางค์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ศ.นิตยสาร ปานคง 4174110825	การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนาครลำปาง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ส.ชนิษฐา ปานคง 4174110825

แผนที่ 3.10 ย่านชุมชนต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

นอกจากนี้ผังชุมชนเมืองเซelangค์ใหม่ยังเป็นผลจากประโยชน์ทางการเมือง-การปกครอง การทหารและผลประโยชน์ทางการติดต่อ คมนาคมการค้าขายของชุมชน คือในบริเวณที่ตั้งอยู่นี้แม่น้ำมีความโค้งน้อยทำให้ง่ายในการติดต่อคมนาคมรวมไปถึงการค้าขายของชุมชน ชัยภูมิของเมืองเหมาะสำหรับการเป็นที่พักและขนถ่ายสินค้า ทั้งของป่าและสัตว์ที่มาจากชุมชนบริวารทางตอนเหนือและชุมชนในตอนใต้ ซึ่งหมื่นโลกนครได้เล็งเห็นผลประโยชน์จำนวนมากจากตำแหน่งที่ตั้งใหม่นี้จึงตั้งเงื่อนไขในการเป็นผู้จัดการเรื่องส่วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าป่า ของมีค่าหายากต่างๆ จากพระเจ้าติโลกราช ซึ่งจำต้องยินยอม เพราะเมืองเซelangค์นครคือกำแพงป้องกันเมืองในทางทิศใต้ และทำเลที่ตั้งของเมืองเซelangค์ใหม่นี้ สามารถติดต่อกับเมืองศูนย์กลางของแคว้น คือเมืองเชียงใหม่ได้สะดวกกว่า ที่ถนนเจริญประเทศที่ประตูเมืองเชียงใหม่อยู่ทางด้านใต้ เปิดเส้นทางไปสู่เมืองเชียงใหม่โดยตรง และจากลักษณะที่เมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่สมน้ำเสมอมุมมน จึงค่อนข้างจะปลอดภัยในทางยุทธศาสตร์กว่ารูปทรงรี เพราะสะดวกในการดูแลรักษาทำให้ปลอดภัยจากข้าศึกและทำการรบสะดวกกว่า นอกจากนี้เมืองใหม่ยังลดขนาดของเมืองลงให้เล็กกว่าเมืองเดิมเกือบครึ่ง ถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์เมืองหน้าด่านที่สำคัญ ให้เมืองหลวงของแคว้นคือเชียงใหม่ เพราะเป็นเส้นทางสายหลักในทางบกนำไปสู่เชียงใหม่ หากสามารถยึดเมืองเซelangค์ได้กองทัพ

อยุธยา แพร่ น่าน ย่อมดาหน้าไหลป่าเข้ายึดเชียงใหม่ได้โดยง่าย (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2541: 107-114) ตามประวัติการสร้างเมืองกล่าวว่า

เมืองเขลางค์รูนที่สอง เชื่อว่าเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยลานนาไทยขึ้นหลังจากที่พระยามังรายรบชนะพระยาภูปีบาและตีเมืองเขลางค์ได้เมืองเขลางค์รูนสองนี้ถ้าถือตามตำนานชินกาลมาลีปกรณ์คงสร้างเมือง พ.ศ. 1844 เมืองนี้มีเนื้อที่ประมาณ 180 ไร่ กำแพงยาว 1,100 เมตรตั้งอยู่ในตำบลเวียงเหนือถัดเมืองเขลางค์รูนแรกมาทางใต้ อาศัยแนวกำแพงนครเขลางค์รูนแรกบางส่วนโดยต่อเติมกำแพงใหม่ด้านตะวันออกและตะวันตกเฉียงเหนือบางส่วนด้านใต้อาศัยแนวแม่น้ำวัง จนกระทั่ง พ.ศ. 2508 กองทัพอยุธยาพระรามาธิบดีที่ 2 ยกทัพเข้าตีเมืองนครลำปางและนำพระสิธิปฏิมากรจากวัดกู่ขาวไปเมืองเขลางค์สมัยลานนาไทยจึงแตกไป และจนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2275 หลังกจากนันทพิพช้างกู่อิสรภาพพม่าที่บ้านลำปางหลวง จึงได้ฟื้นฟูเมืองขึ้นใหม่ คือเมืองเขลางค์นครนี้โดยรวมอาณาเขตเมืองเขลางค์เก่ากับใหม่เป็นอันเดียวกัน (ภาสกร โทณะวณิก, 2529: 8-9)

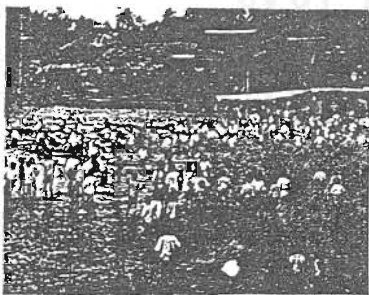
โครงสร้างทางกายภาพของเมืองรุ่นที่ 2

ราวพุทธศักราช 1844 ได้ย้ายเมืองเขลางค์เก่าไปยังเมืองเขลางค์ใหม่ อยู่ถัดลงมาจากเมืองเดิมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเก่า เป็นเมืองรุ่นที่ 2 (เมืองเขลางค์ใหม่) หรือเรียกว่าเมืองสมัยเชียงใหม่ หรือเมืองสมัยล้านนา มีพื้นที่ 180 ไร่เป็นที่ตั้งค่ายรบพม่าล้อมเมือง มีสนามรบห่างจากตัวเมืองประมาณ 8 กิโลเมตร โดยสร้างเมืองกำหนดให้แม่น้ำวังเป็นปราการธรรมชาติในทางใต้ของเมือง สร้างกำแพงเมืองใหม่เพิ่มขึ้นในด้านตะวันออกและด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ประตูเมือง คือ ประตูเชียงใหม่ ประตูนาสร้อย ประตูปลายนา และประตูปอง (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กิฟ้าเขต 5 ครั้งที่ 7 และศักดิ์ รัตนชัย, 2516: 82-83) ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่สมมาตรมุมมน ศูนย์กลางชุมชนอยู่ที่วัดปงสนุก โครงสร้างหลักของเมือง มีแนวถนนสายหลักคือ ถนนรัชฎาภิเศกอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ ถนนเจริญประเทศ เป็นถนนแกนในแนวตะวันออก-ตะวันตกเฉียงบน้ำฝั่งตะวันออกของถนนรัชฎาภิเศก ในบริเวณวัดแสงเมืองมาคือที่ตั้งของเขตราชวัง หรือคุ่มเจ้าผู้ครองนครพื้นที่บริเวณรอบคุ่มหลวงเป็นชุมชนของชนชั้นสูงโดยรอบออกไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมนอกเขตเมือง ความสำคัญของเมืองจึงอยู่บริเวณเมืองใหม่เกือบทั้งหมด ในขณะที่ส่วนเมืองเก่ายังคงใช้สอยในหน้าที่เดิม คือ เป็นชุมชนพักอาศัยในฝั่งตะวันตกและเป็นพื้นที่เกษตรกรรมในฝั่งตะวันตก แต่กิจกรรมการค้า การเมือง การปกครอง ลดบทบาทลงเมืองเขลางค์ทั้ง 25 รุ่น ยังคงใช้สอยร่วมกัน โดยยึดวัดศรีล้อม เป็นศูนย์กลางของชุมชนร่วมกัน (แผนที่ 3.9-3.10)

3. เมืองนครลำปางหรือเมืองรุ่นที่ 3

เมืองในยุคนี้คือที่ตั้งของชุมชนนครลำปางในปัจจุบัน เกิดการสร้างเมืองนี้จากการขยายตัวเมืองลงมาสู่ด้านใต้ของแม่น้ำวัง ภายหลังจากวงศ์จักรีสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น และนครลำปางอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม แรกเริ่มการสร้างเมืองยังคงยึดแบบแผนตามเมืองเขลางค์ใหม่และเมืองเชียงแสนเก่าอย่างเช่นเมืองเก่าอยู่ คือผังเมืองเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีป้อมประตู กำแพงเมือง ประตูเมือง และใช้แม่น้ำวังเป็นแนวปราการธรรมชาติทางด้านเหนือของเมือง มีโครงสร้างถนนในแนวขนานกับแม่น้ำและมีถนนสายรองเชื่อมถนนสายขนานแม่น้ำเป็นลักษณะตาราง(Grid) เช่นเดียวกับเมืองเขลางค์ใหม่ ถนนสายสำคัญเป็นระยะแรก คือ ถนนตลาดจีน ต่อมาจึงสร้างเพิ่มคือ ถนนทิพย์ช้าง และถนนบุญวาทย์ (ศักดิ์ รัตนชัย, 2513: 76)

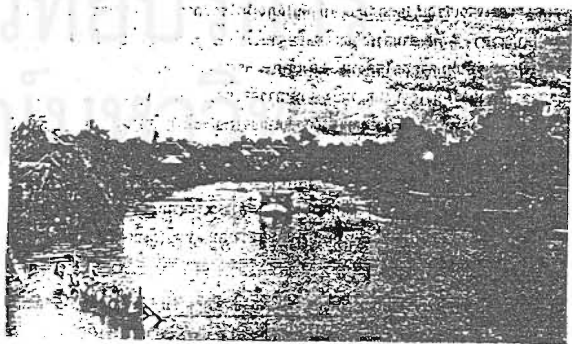
เมืองนครลำปางหรือเมืองในรุ่นที่ 3 (แผนที่ 3.11) ในระยะแรกนี้ถือว่าเป็นเมืองยุคสุดท้ายที่ถือกำเนิดขึ้นจากการเชื่อมโยงไปถึงความคิดคติความเชื่อดั้งเดิมในการสร้างเมือง ทั้งที่มีอิทธิพลจากศาสนา ลัทธิความเชื่อ และอิทธิพลจากกลุ่มชนข้างเคียง แต่ก็ยังเป็นที่น่ายินดีที่เมืองรุ่นสุดท้ายที่ก่อตั้งขึ้นจากแนวความคิด คติความเชื่อดังกล่าว ยังคงเป็นส่วนหนึ่งและถูกเติมชีวิต มาเป็นนครลำปางในปัจจุบัน ที่ไม่ถูกละทิ้งและลืมนึกเหมือนกันแนวความคิด คติความเชื่อเหล่านั้นไป เพราะในช่วงต่อจากนี้ไป นครลำปางจะเป็นเมืองที่ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนตัวเองมารองรับความเจริญที่เพิ่มมากขึ้นจากปัจจัยต่างๆ เป็นหลัก คือเริ่มเข้าสู่การเป็นเมืองที่พึ่งพาแม่น้ำเป็นหลักทั้งวิถีชีวิต การค้า การคมนาคมขนส่ง ยิ่งในระยะต่อมากการคมนาคมทางน้ำทวีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดชุมชนการค้าทางน้ำขึ้น (รูป 3.11-3.12) เช่น ชุมชนย่านถนนตลาดจีน ภายหลังรถไฟสร้างถึงเมืองลำปาง การค้าและการคมนาคมทางน้ำเริ่มลดบทบาทลง หันมาตั้งชุมชนในบริเวณที่เป็นย่านชุมทางและการคมนาคมทางบก การเข้ามาของรถไฟ ทำให้มีการสร้างถนนเพิ่มขึ้นอย่างมากมายในเมืองลำปาง และได้สร้างสะพานถาวรเชื่อมชุมชนและได้สร้างถนนรอบกำแพงเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนที่มีจำนวนมากขึ้น

รูป 3.11 แม่น้ำวังช่วงสมัย ร.5 - ร. 6 (พ.ศ.2440-2465)

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, หนังสือประวัติศาสตร์ศึกษา

รวมเล่ม สุทธเวทาลำปาง, 2535, หน้า 87.

รูป 3.12 สภาพเกาะกลางแม่น้ำวัง พ.ศ.2450
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, หนังสือพิมพ์โลกราช, 20 พฤษภาคม 2515, หน้า 2.

โครงสร้างทางกายภาพของเมืองรุ่นที่ 3

มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2339 ได้ย้ายเมืองมาอยู่อีกฝั่งของแม่น้ำวัง เป็นเมืองรุ่นที่ 3 ก็คือตัวเมืองนครลำปางในปัจจุบันนี้ มีพื้นที่ประมาณ 350 ไร่ (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7 และศักดิ์ รัตนชัย, 2516: 67) เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าใช้แม่น้ำวังเป็นแนวปรากฏธรรมชาติด้านเหนือที่มีปรากฏ หออะม็อก(ป้อมปืนใหญ่) คูเมือง และหอระฆังเหมาะสำหรับสถานะการณ์ทางการเมืองสมัยนั้นที่มีการรบพุ่งอยู่ตลอด (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 199) ต่อมาเมืองนี้มีการสร้างกำแพงเมือง 3 ด้าน มีประตูเมือง คือ ประตูหัวเวียง ประตูศรีเกิด ประตูชัย ประตูศรีชุม ประตูสวนดอกและประตูเชียงราย (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7 และศักดิ์ รัตนชัย, 2516: 67) ในปี พ.ศ. 2351 เป็นช่วงการสร้างบ้านแปงเมือง บุรณะ ก่อกำแพงเมือง ขุดคูเมือง ภายหลังจากเจตคติสงครามบ้านเมืองเสียหาย (ศักดิ์ รัตนชัย, 2537: 35) รูปแบบถนนเป็นแนวขนานกับแม่น้ำและมีถนนสายรองเชื่อมกับถนนสายแรกเป็นลักษณะตาราง (Grid) ช่วงแรกยังใช้ศูนย์กลางชุมชนเดิมอยู่ คือวัดปงสนุก ต่อมาย้ายมาเป็นบริเวณที่ตั้งวังหลวงและหอคำ (คุ้มหลวงของเจ้าผู้ครองนคร) และบริเวณตลาดจีน จนเมืองนครลำปางได้กลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าในบริเวณตอนเหนือที่สำคัญรองลงมาจากเชียงใหม่ และเป็นศูนย์ค้าส่งและค้าปลีกกับชุมชนทางด้านตะวันออกและด้านเหนือของเชียงใหม่-ลำปาง ทำให้ชุมชนในย่านฝั่งเมืองเก่าเริ่มมีกิจกรรมน้อยลง กลายเป็นย่านที่พักอาศัยหลัก

ลักษณะการใช้ที่ดิน (แผนที่ 3.12)

พื้นที่ของเมืองนครลำปางในยุคนี้ หรือรวมเมืองนครลำปางทั้งสามรุ่น คือเมืองรุ่นที่ 1 มีพื้นที่ประมาณ 600 ไร่ เมืองรุ่นที่ 2 ประมาณ 180 ไร่ และเมืองรุ่นที่ 3 ประมาณ 350 ไร่ รวมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,130 ไร่ ซึ่งมีการใช้ที่ดินที่ยังไม่ซับซ้อนมากนัก โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่พักอาศัย คือบริเวณพื้นที่ที่เป็นเมืองเก่ารุ่นที่ 1 เมืองรุ่นที่ 2 มีวัดตั้งอยู่หลายแห่ง ส่วนพื้นที่ในเมืองรุ่นที่ 3 นั้นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยเช่นกัน รวมพื้นที่พักอาศัยประมาณ 1,010 ไร่ แต่มีส่วนของบริเวณที่ตั้งคุ้มของเจ้านาย ชนชั้นสูง และสถานที่ราชการต่างๆ ตั้งอยู่ปะปนกัน ไม่ได้แบ่งแยกประเภทกันอย่างชัดเจน รวมพื้นที่ประมาณ 70 ไร่ บริเวณย่านการค้า คือบริเวณตลาดจีนริมฝั่งแม่น้ำวังและบริเวณตลาดบริบูรณ์ปรากฏ รวมพื้นที่ประมาณ 40-50 ไร่ ส่วนพื้นที่รอบๆ เมืองเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ (ตาราง 3.1)

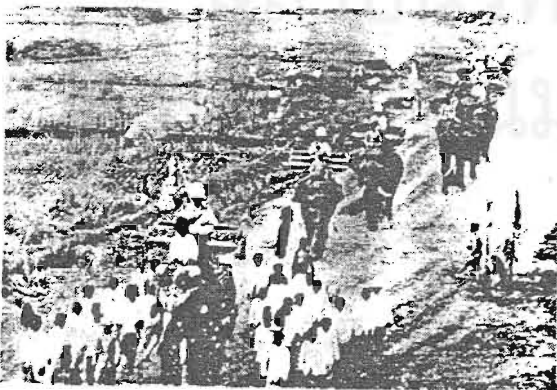
ตาราง 3.1 การใช้ที่ดินเมืองนครลำปาง ยุคที่ 1

ประเภทการใช้ที่ดิน	จำนวนพื้นที่ (ไร่)
ที่พักอาศัย	1,010
คุ้มเจ้านาย ชนชั้นสูงและสถานที่ราชการ	70
ย่านการค้า	50
รวม (ไม่รวมพื้นที่เกษตรกรรมชานเมือง)	1,130

3.4.2 การเมือง การปกครอง

สถานะการณ์บ้านเมืองช่วงแรก ตั้งแต่สร้างเมืองรุ่นที่ 1 จัดการปกครองเป็นระดับชุมชน 3 ระดับ คือ เมือง เวียง และหมู่บ้าน เมืองรุ่นที่ 2 นครเขลางค์อยู่ในฐานะเป็นหัวเมืองขึ้นตรงต่อ เชียงใหม่ราชธานีของล้านนา จนมาถึงเมืองรุ่นที่ 3 นั้น ซึ่งยังอยู่ในช่วงสร้างอำนาจเมืองแก่งแย่ง ดินแดน สร้างความเข้มแข็งและอิทธิพล เกิดศึกสงครามกับเมืองอื่นรอบข้างอยู่เนืองๆ ทั้งจากการ รุกรานและการไปตีเมืองอื่น เมืองคู่สงครามเหล่านี้ ได้แก่ เชียงใหม่โดยพ่อขุนมังราย (ลานนา ปรีทัศน์, 2525: 55) อาณาจักรทางใต้คือ สุโขทัยและอยุธยา (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2538: 210) พม่า ทรัพยากรชัย และเชียงแสน (สุรพล ดำริห์กุล, 2542: 29) โดยศึกสงครามทั้งหมดที่ผ่านมา ก็ผลัด กันแพ้ลัดกันชนะ สลับกันตกเป็นเมืองขึ้นกันอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตกเป็นเมือง ขึ้นของพม่า เป็นระยะเวลา 216 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2101 ถึง พ.ศ. 2314 (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2538: 210) แต่เมืองลำปางเองก็มีความพยายามในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพจากพม่าอยู่ เกิดกบฏ ขึ้นบ่อยครั้ง ได้แก่ กรณีต้นบุญนายาง จนมาถึงสมัยหนานทิพย์ช้าง ที่สามารถขับไล่พม่าออกจาก เมืองได้ จากนั้นก็ถูกพม่ารุกรานอยู่เรื่อย ถึงปี พ.ศ. 2337 (สรวิสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2539: 273) จน กระทั่ง ปี พ.ศ. 2347 ก็สามารถขับไล่พม่าออกไปได้ (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม, 2524: 92)

เมืองเขลางค์นครช่วงภายใต้การปกครองอาณาจักรล้านนาโดยราชวงศ์มังราย ช่วงแรกมี ฐานะเป็นเพียงเมืองบริวารเมืองหนึ่งของแคว้นล้านนา และมีบทบาทน้อยมาก ต่อมาเป็น เมืองหน้าด่านในสมัยยุคทองของอาณาจักรล้านนาด้านทิศใต้ที่สำคัญที่สุดในแคว้น ทำให้มีการสั่ง สมกำลังทางการทหารที่เข้มแข็ง จนมีอำนาจทัดเทียมกับเมืองเชียงใหม่จึงถูกลดฐานะและบทบาท ในเวลาต่อมา จนเมื่อเข้าสู่สมัยเสื่อมของอาณาจักรล้านนา จึงมีฐานะเป็นหัวเมืองด้านทิศใต้ ซึ่งเป็น เมืองที่ผู้ครองนครมีอิทธิพลและอำนาจค่อนข้างสูง จากการวางรากฐานอำนาจและกองทัพที่แข็ง แกร่งในช่วยก่อนหน้านี้นี้ จะเห็นได้ว่าเมืองเขลางค์นครในสมัยอาณาจักรล้านนาเป็นเมืองทางการ ทหาร

รูป 3.13 ขบวนเสด็จนครลำปางสมัย

รัชกาลที่ 5

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, เสื้อผ้า บุ่งเมือง

วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง,

ลำปาง: วัชรกิจการพิมพ์ 2539, หน้า 33.

นครลำปางตกเป็นเมืองขึ้นของสยามและถูกรวมเข้าสู่ส่วนกลางเมื่อ ปี พ.ศ. 2317 (สรวิสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2539: 273) ในช่วงแรกสยามยังไม่เข้ามามีบทบาทในการปกครองอย่างจริงจัง ยังคงให้

เจ้าเมืองปกครองในรูปแบบเดิมอยู่ ก่อนข้างมีอิสระอยู่มาก ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหรือราชวงศ์เจ้าครองนคร สืบเชื้อสายเจ้าโดยการสืบสายโลหิต ทำให้ฐานันดรขุนนางหรือเจ้านายมีความหมายน้อยมาก เพราะพวกเจ้าเมืองจะกุมตำแหน่งต่างๆไว้หมดจนถึงระดับหมู่บ้าน (สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527: 129) จนถึงปี พ.ศ. 2369 หัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ในฐานะหัวเมืองประเทศราช (โสภา ชานะมูล, 2534: 50) ต่อมาปี พ.ศ. 2416 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังมีตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร มีพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ เพื่อให้สะดวกแก่การบังคับบัญชาในช่วงต้น แบ่งการปกครองเป็นแคว้น แขวงฝ่งเมืองเก่าแบ่งเขตการปกครองว่าแขวงเวียงเหนือ จากเขตเมืองฝ่งตะวันตกขึ้นไปถึงเมืองแจ้ห่ม และฝ่งเมืองใหม่แบ่งเขตการปกครองว่าแขวงนครลำปาง นับแต่หัวเวียงไปจนถึงเกาะคาแบ่งการบังคับบัญชาอยู่คนละฝ่งแม่น้ำวัง สยามเริ่มเข้ามาจัดการปกครองหลังจากที่ปล่อยให้เมืองในล้านนาปกครองกันเองมานาน โดยเริ่มส่งข้าหลวง คือ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร มาดูแลประจำหัวเมืองทั้งสาม (ลำปาง เชียงใหม่และลำพูน) เพราะพบความบกพร่องในเมืองลำปาง ของเจ้านายท้องถิ่น ทรงกราบทูลว่า “ตัวเจ้านครลำปาง เป็นคนซื่อและโง่ที่สุด มิรู้ว่าจะรับผิดชอบ จะคิดก็สิ้นช่วงวันหนึ่งเท่านั้น เจ้านายและท้าวพระยาผู้ใหญ่ก็ไม่มีผู้ใดที่จะปรึกษาหารือด้วย เชื้อแต่วงศ์ชักนำให้กระทำผิด ซ้ำมเหง เจ้านายพี่น้องและขุนนางจะรวบรวมเอาผลประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว จนไม่มีใครจะทำราชการอยู่ได้ ยากจนปนปีหมัด ราชวงศ์ก็ไม่ลงสนามไม่ทำการนั่งดูเล่นเฉย ๆ อยู่” (เตือนใจ ไชยศิลป์, 2536: 152) และทำการปฏิรูปหัวเมืองประเทศราชในภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2427 ซึ่งเป็นช่วงต้นก่อนการจัดการปกครองให้เป็นแบบเมืองใหม่ โดยการผูกใจเจ้าเมือง (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 135) แต่ต่อมาวิธีการดังกล่าวไม่ได้ผล อำนาจรัฐบาลกลางเริ่มลดลงตามลำดับจนเหมือนเดิม (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: 27) จนทำให้เกิดการปฏิรูปการปกครองใหม่ในปี พ.ศ.2435 คือปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลจากเมืองประเทศราช เปลี่ยนเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลลาวเฉียง และเจ้าเมืองถูกลดบทบาทลง (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 133) ทำให้รัฐบาลกลางสามารถรวมอำนาจเข้าส่วนกลางได้หมด อีกครั้งใน พ.ศ. 2436 (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: 27) รัฐบาลจัดตั้งศูนย์กลางอำนาจส่วนกลางรวมอำนาจไว้เป็นกลุ่มเมือง มีข้าหลวงเป็นหัวหน้าสูงสุด ส่งมาปกครองและลิดรอนอำนาจเจ้าเมืองแบบค่อยเป็นค่อยไป มีคณะกรรมการคือ เค้านามหลวง เมืองในภาคเหนือเป็นมณฑลพายัพ มีศูนย์กลาง คือ เชียงใหม่ และลำปาง มุ่งดึงผลประโยชน์เข้าส่วนกลางแทรกแซงอำนาจอังกฤษ จนเป็นดินแดนส่วนหนึ่งในพระราชอาณาจักรไทยอย่างแท้จริง ในปี พ.ศ. 2442 (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 21) และรัฐบาลกลางเข้ามาปฏิรูปโครงสร้างระดับท้องถิ่น เช่น ควบคุมการค้า ศาล จัดเก็บภาษี ในช่วงปี พ.ศ.2450-2455 สร้างความไม่พอใจให้เจ้าเมืองเป็นอย่างมาก เพราะเดิมเจ้าเมืองได้รับผลประโยชน์จากการจัดเก็บภาษี (โสภา ชานะมูล, 2534: 50) จึงต้องหันไปหารายได้ทางอื่น คือ เข้าครอบครองที่ดินของชาวบ้าน (สำนักหอ

สมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527: 50) ในปี พ.ศ. 2447 ได้ประกาศยุบแขวงเวียงเหนือและแขวงนครลำปางรวมกันตามพระบรมราชานุญาตรวมแขวง 2 ฝั่งแม่น้ำวัง พ.ศ. 2447 ขึ้นกับเค้าสนามหลวงนครลำปาง และได้เปลี่ยนระบบบริหารแบบเค้าสนามหลวง เป็นศาลาว่าการประจำนครจึงสร้างศาลากลางหลังแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2452 จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2458 เมืองนครลำปาง โดยถูกแยกออกจากมณฑลพายัพไปขึ้นกับมณฑลราชบุรี ซึ่งประกอบด้วย เมืองนครลำปาง เมืองแพร่ เมืองน่าน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดแพร่ ต่อมาได้ร่วมกับมณฑลพายัพ รวมเรียกว่า มณฑลพายัพ(ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถีลักษณ์, 2541: 136)

3.4.3 ลักษณะทางสังคม

ช่วงแรก ในสมัยเมืองรุ่นที่ 1 เป็นสังคมระดับหมู่บ้านเป็นสังคมเมืองที่มีสถาบันกษัตริย์ มีชนชั้นในสังคม มีการจัดระเบียบองค์กรในสังคมให้มีความซับซ้อนขึ้น ทำให้มีทั้งชนชั้นกษัตริย์ นักบวช พระภิกษุในศาสนาพุทธ นักปราชญ์ ผู้ชำนาญการด้านต่างๆ เช่น ช่างฝีมือ รวมไปถึงชนชั้นไพร่และทาส ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมอินเดีย จัดระดับชุมชน 3 ระดับ คือ เมือง เวียง และหมู่บ้าน

หมู่บ้าน เรียกว่า บ้าน เป็นชุมชนที่รายล้อมอยู่รอบๆตัว “เวียง”

เวียง จะมีลักษณะของการสร้างคูน้ำ คันดินที่ชัดเจน และไม่จำกัดรูปแบบและขนาด โดยที่เวียงจะรวบรวมชุมชนระดับหมู่บ้านหรือบ้านให้อยู่ภายใต้การปกครอง จำนวนของหมู่บ้านในแต่ละเวียงไม่จำกัดขึ้นอยู่กับขนาดของเวียงนั้นๆ

เมือง เป็นการเรียกครอบคลุมเวียงหลาย ๆ เวียง ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ประกอบไปด้วยเวียงที่มีคูน้ำ คันดินเป็นศูนย์กลาง และมีหมู่บ้านเป็นชุมชนบริวาร

สำหรับเมืองเขลางค์นครนั้นเป็นชุมชนระดับเมืองที่ประกอบด้วยหมู่บ้านและเวียงเป็นจำนวนมาก

ส่วนเมืองรุ่นที่ 2 นั้น แบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ชนชั้นผู้นำ ได้แก่ กษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ และขุนนาง และชนชั้นผู้ถูกปกครอง ได้แก่ พระสงฆ์ ไพร่เมืองข้าทาส จากการทำบ้านเมืองกำลังอยู่ในช่วงก่อร่างสร้างตัว ที่มีสงครามอยู่เนืองๆ และความไม่แน่นอนทางสถานการณ์ทางการเมือง ทำให้เมืองเป็นแหล่งสะสมส่วย ที่สามารถพึ่งตนเองจนเกือบสมบูรณ์ (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: 273) เวลาปกติประชาชนจะอยู่นอกเมือง ไม่ค่อยอยู่ในเมือง นอกจากเวลามีศึกสงคราม (ศุภวัฒน์ธรรมจังหวัดลำปาง, 2534: 118) ต่อมาเมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ในช่วง พ.ศ. 2101-พ.ศ.2314 เป็นช่วงระยะเวลาที่ยาวนานถึง 213 ปี สภาพชุมชนในล้านนาช่วงพม่าเข้ามาปกครองนั้น ไม่มีใครสามารถตั้งตัวเป็นใหญ่ได้ต่างมีสภาพเป็นเพียงหัวเมืองธรรมดาทั้งเมือง เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง โดยชาวพม่าเข้ามากำกับราชการปกครองราชการท้องถิ่น พม่า

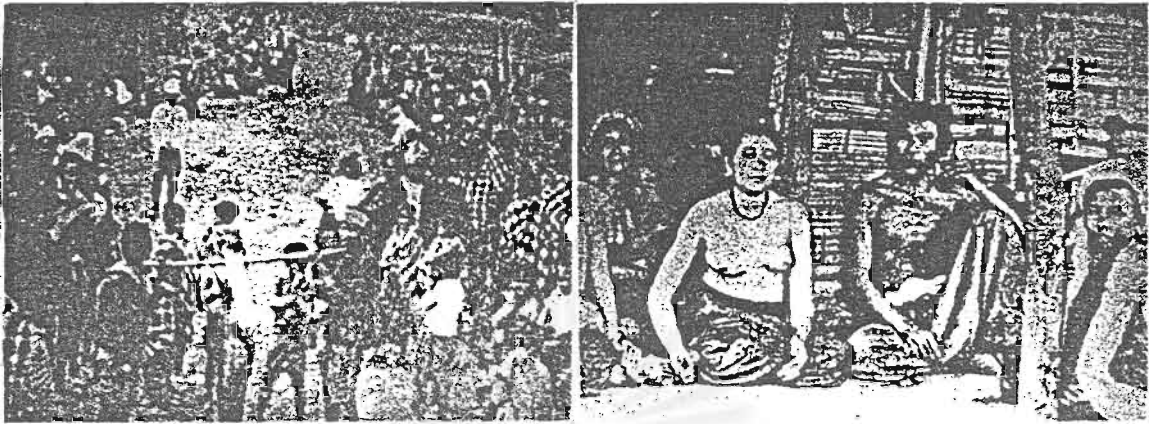
พยายามนำวัฒนธรรม ชนบทรรมนิยมประเพณีของตนเข้ามาบังคับใช้ในชุมชน เมืองของล้านนา แต่ขณะเดียวกันพม่าเองก็รับวัฒนธรรมของล้านนาไปผสมผสาน จนกลายเป็นแบบแผนที่ยากจะแยกปฏิบัติกันได้ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดังกล่าว ได้แก่ ทางสถาปัตยกรรม คือ การสร้างสิ่งทิวทัศน์ การก่อสร้างเสนาหังส์ และลักษณะอาคารทรงพระยาธาตุ และวัฒนธรรมประเพณีอื่น คือ การบวชเณรที่เรียกว่า "ปอยลูกแก้ว" การสักตามร่างกาย ประเพณี "ล่องสะเปา" และการชวากหูคือลาน (เจาะหูกว้างๆ ม้วนลานสอดเข้า) (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, 2534: 118) (รูป 3.14-3.15)

รูป 3.14 จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่านแสดง รูป 3.15 การสักหมึกของชายชาวล้านนา
ให้เห็นถึงความนิยมการสักหมึกและการชวากหู
คือลานของชาวล้านนา

(รูป 3.16 และ 3.17) ที่มา: สุกัญญา เขียมชัย, "การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง", หน้า 334-335.

นอกจากคนท้องถิ่นในเมืองแล้ว ยังประกอบด้วย ชนต่างเชื้อชาติจากการตั้งถิ่นฐานเป็นชเลยศึกหลังชนะสงคราม ได้แก่ ชาวเชียงแสน ชาวสิบสองปันนา และชาวเจียงราย ซึ่งยังตั้งรกรากกลายเป็นชนบรรพบุรุษของคนลำปาง สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, 2534: 128) (รูป 3.16-3.17)

รูป 3.16 สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองนครลำปางในอดีต

ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขลางค์ ลุ่มแม่น้ำวัง, หน้า 147.

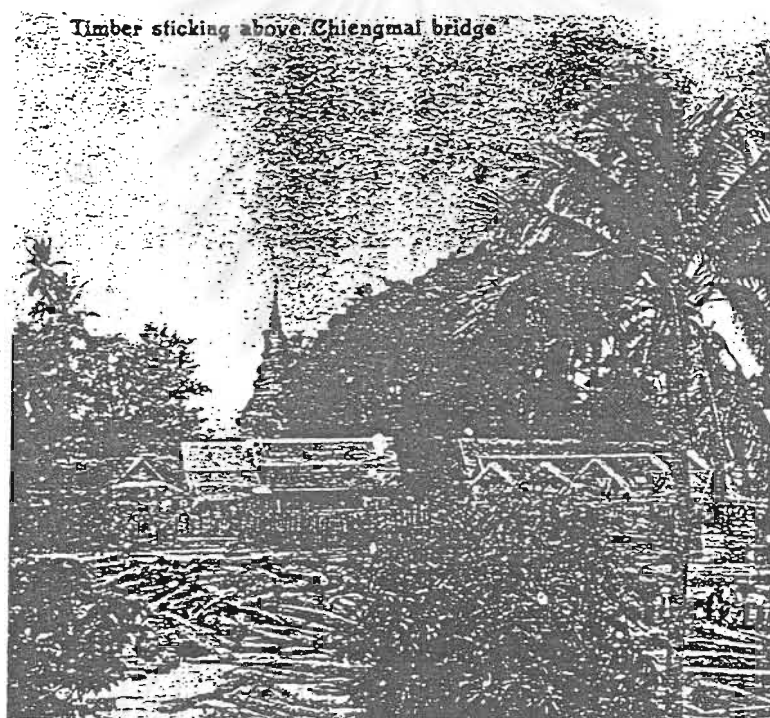

รูป 3.17 ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองนครลำปางในอดีต

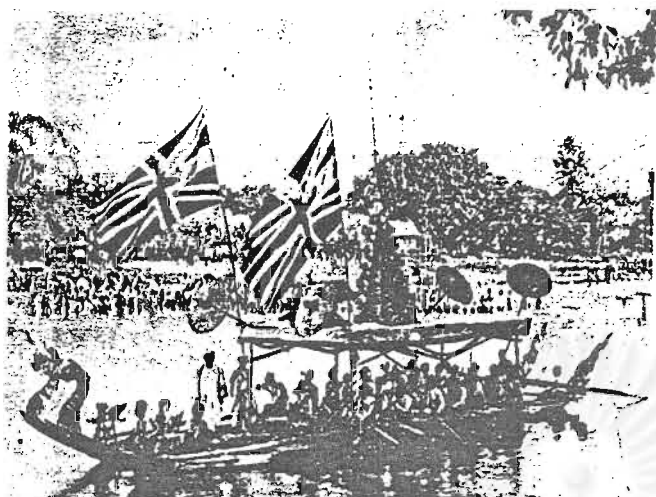
ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขลางค์ ลุ่มแม่น้ำวัง, หน้า 145.

การหลังไหลเข้ามา มีบทบาทของกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ยังดำเนินต่อไปเนื่องจาก การเข้ามา
ทำไม้ของชาวอังกฤษ ส่งผลให้นาชาวมอญ พม่า เข้ามาเริ่มเห็นเด่นชัดในช่วงหลังปี พ.ศ. 2369 ซึ่ง
ช่วงนี้อังกฤษได้หัวเมืองมอญเป็นเมืองขึ้น จึงทำให้รู้จักและเริ่มต้นสนใจในทรัพยากรป่าไม้ใน
อาณาจักรล้านนา (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถี, 2541: 133) (รูป 3.18-3.19) และกลุ่มเจ้าเมืองก็เป็น
อีกกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสังคมในเมืองลำปาง สังคมฐานันดรที่ประกอบด้วย เจ้าเมืองราชวงศ์เจ้า
ครองนคร จากการสืบเชื้อสายนี้ มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ทางสายโลหิตเป็นหลักประกันในการยึด
เหนี่ยวทุกส่วนของเมืองให้อยู่รวมกันได้ ประชาชนต้องสังกัดมูลนายในระบบ ไพร่ ทาส (สำนักหอ
สมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527: 95) หรือกล่าวได้ว่า การรวมตัวทางสังคมในเมืองลำปางใน

ยุคนี้ ประกอบด้วยผู้คนหลายกลุ่มที่ต่างเชื้อชาติกันมากกว่าในปัจจุบัน ซึ่งได้มีการรวมตัวและ
 ประสานกันเป็นกลุ่มเดียวเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ สังคมในเมืองประกอบด้วย เจ้านายฝ่ายเหนือ ชาว
 พม่า ชนกลุ่มน้อยพม่า (เงี้ยว ไทยใหญ่ มอญ) จีนมุสลิม (จีนฮ่อ) อินเดีย ปากีสถาน ยุโรป ทั้งหมด
 นี้สำคัญและส่งผลต่อโครงสร้างทางสังคมของลำปางจนมาถึงปัจจุบัน (มารโก ทาเก แมคมอร์
 แรน, 2526: 1) การเข้ามามีอิทธิพลจากกลุ่มชนต่างชาติเหล่านี้ เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัฐบาล
 สยาม ต่อเร่งปฏิบัติการปกครองต่อหัวเมืองในล้านนา ส่งผลกระทบให้โครงสร้างทางสังคมเมือง
 ลำปาง ค่อยๆเปลี่ยนไปอีกครั้ง จากกลุ่มเจ้าเมืองเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลและอำนาจมากที่สุด ก็คือยา
 ถูกลิตรอนอำนาจลง จึงหันมาแสวงหาผลประโยชน์จากประชาชน (เดือนใจ ไชยศิลป์, 2536:
 156)

รูป 3.18 การทำไม้สักในภาคเหนือในสมัย ร.5 ด้วยขุนเขาและผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ทรัพยากร
 มีค่าของภาคเหนือคือ ไม้สัก ซึ่งเป็นที่ต้องการของชาวต่างชาติอย่างมากเมื่อ 100 ก่อน
 ที่มา: สุเทพ สุนทรภักซ์, มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2540, หน้า
 110.

รูป 3.19 ยุคกงสุลอังกฤษตั้งในนคร
ลำปาง ราว พ.ศ.2448 ก็ยังมีธง
อังกฤษปลิวสบัดบนเรือพิธีประเพณี
ชาวพม่ากลางแม่น้ำวัง
ที่มา: ศักดิ์ วัฒนชัย, เสื้อผ้า บุ่งเมือง
วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง,
ลำปาง: วัชรวิจิตรพิมพ์2539, หน้า 87.

3.4.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในช่วงแรกสร้างเมือง สมัยเมืองรุ่นที่ 1 และเมืองรุ่นที่ 2 นั้น ระบบเศรษฐกิจในเมืองเป็นแบบเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพ มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตบ้างในชุมชนใกล้เคียง (ปลาย้อ ชนะนนท์, 2529: 48) ความสำคัญทางการค้าที่ติดแม่น้ำวังเริ่มปรากฏให้เห็นในเมืองรุ่นที่ 2 คือ เป็นเมืองที่มีปรากฏการเป็นแม่น้ำจึงใช้หาผลประโยชน์จากตำแหน่งที่ตั้งนี้โดยการตั้งเงื่อนไขจากการเป็นเมืองหน้าด่านในการจัดเก็บส่วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าป่า ของมีค่าหายากต่างๆ ก่อนที่จะไปถึงเชียงใหม่ จนมาถึงช่วงบ้านเมืองอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า เนื่องจากนครลำปางเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ พม่าจึงใช้วิธีเก็บภาษีต่างๆ โดยเฉพาะภาษีผ่านด่าน ที่ด่านเก็บภาษีจะมีนายด่านหรือขุนอ้าย เก็บผลประโยชน์ภาษีให้พม่า ถ้าต้องการได้ภาษีอย่างเร่งรีบก็เก็บจากเจ้าเมืองก่อน แล้วจึงให้เจ้าเมืองไปเก็บเอาเองจากประชาชนภายหลัง (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, 2534: 90) เมื่อเป็นอิสระจากพม่าและประกอบกันกับอังกฤษเริ่มเข้ามาทำการค้าไม้ ทำให้เกิดการค้ากับอังกฤษ ส่งผลให้เศรษฐกิจเริ่มขยายตัวและเริ่มการค้าระหว่างกรุงเทพฯ-ลำปาง-เชียงใหม่ ต่อมา ปี พ.ศ. 2398 เกิดการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างไทยกับอังกฤษ ส่งผลให้การค้าระหว่างเมืองในภาคเหนือกับอังกฤษขยายตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งก่อนหน้านี้กลุ่มคนที่มีอิทธิพล คือ กลุ่มเจ้าเมือง จะดำเนินการพาณิชย์เองและขุนนางก็ได้รับผลประโยชน์จากการผูกขาดสินค้า (ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณ, 2541: 15) และเกิดสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2416 การเข้ามาของอังกฤษนำเอาเงินรูปีเข้ามาด้วยที่อยู่บนฐานของระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยน มาถึงช่วงนี้ลำปางได้กลายเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าสำคัญรองจากเชียงใหม่ (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: 15) จนเมื่อรัฐบาลกลางเข้ามาปฏิรูปการปกครองและการคลังของเมืองทางเหนือ มีการผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรโดยพ่อค้าชาวจีน ระบบเศรษฐกิจจึงค่อยๆ เปลี่ยนไปเป็นแบบทุนนิยม หรือ ระบบเศรษฐกิจเพื่อขาย ที่ใช้เงินตราเป็นสำคัญ (ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณ, 2541: 2) และเกิดสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 ในปี

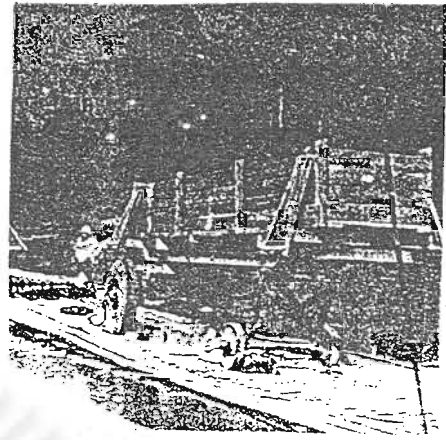
พ.ศ. 2428 จากการพิพาทขัดผลประโยชน์กันระหว่างเจ้านายฝ่ายเหนือกับอังกฤษ (ชัยวัฒน์ ศุภ
ดิถลักษณ์, 2541: 21)

ในยุคนี้ การค้าระดับท้องถิ่นได้เติบโตขึ้นในแวดวงที่จำกัดในหมู่ชาวพื้นเมืองเหนือ ที่
อาศัยอยู่รอบนอกของลำปาง ระหว่างหมู่บ้านรอบนอกกับเมือง โดยนำของป่าจากป่ามาแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคจากเมือง โดยเป็นการค้าที่เป็นผลพลอยได้จากการผลิตที่ได้จากการ
เพาะปลูกที่มีอยู่ เพื่อเลี้ยงตนเองมากกว่าเป็นการค้าอาชีพ (มารีโก ทาเก แมคมอร์เรน, 2526: 9)
ซึ่งทั้งการค้าและการเพาะปลูกยังล่าช้าอยู่มาก เพราะประชาชนต้องสังกัดมูลนายในระบบทาส
อยู่ส่วนการค้าทางไกลนั้น ในทุกปีพ่อค้าเงี้ยว ฮ่อ ยูนนาน นำขบวนคาราวานสินค้ามีล้อเป็น
พาหนะมาจากรัฐฉาน ยูนนาน รวมกันเป็นชุมชนเงี้ยว ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนที่มีการค้าขาย (มารีโก ทา
เก แมคมอร์เรน, 2526: 1)

การเข้ามาทำไม้ของชาวอังกฤษ ทำให้มีบริษัททำไม้จำนวน 5 บริษัท ได้แก่ Louis T.
Leonowens, Bombay Burmah Trading Corporation Ltd., British Borneo Company Ltd.
และ บริษัทอีสต์เอเชียติกหรือแองโกลไทย (รูป 3.21-3.22) จากการที่ชาวอังกฤษเข้ามาทำกิจการ
ไม้สักนั้นเป็นการส่งเสริมให้ชาวพม่ามีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจลำปางมากขึ้น (มารีโก ทาเก
แมคมอร์เรน, 2526: 3) ประกอบกับอังกฤษได้เข้าไปค้าขายระหว่างจีนตอนใต้กับพม่า นั้น นอก
จากทำให้ชาวพม่าและเงี้ยวมีบทบาทครอบงำการค้าขายในลำปางแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้พ่อ
ค้าอินเดียเข้ามาด้วย (มารีโก ทาเก แมคมอร์เรน, 2526: 4) ต่างกับชาวจีนที่ค่อย ๆ เข้ามามีบท
บาทการค้าโดยการเข้าหาจากกลุ่มเจ้าเมือง จากการรู้จักระเบียบ มารยาท มีความชำนาญในการ
ต่อรองสินค้า และเข้าถึงรสนิยมไทย จนได้รับสิทธิพิเศษหลายอย่างจนชาวอังกฤษไม่พอใจ(มารีโก
ทาเก แมคมอร์เรน, 2526: 6) พ่อค้าชาวจีนทำการค้าทางเรือมากขึ้นเมื่อครั้งการค้าทางเรือทวี
ความสำคัญจนในที่สุดมีบทบาทนำกลุ่มพ่อค้าเชื้อชาติต่าง ๆ และพ่อค้าพื้นเมือง (ชัยวัฒน์ ศุภ
ดิถลักษณ์, 2541: 2)

รูป 3.20 การทำไม้ของบริษัทบอมเบย์ ณ.แม่น้ำวัง

รูป 3.21 รถยนต์บรรทุกของของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาในแม่น้ำวัง

(รูป 3.23,3.24)ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขื่อนขันธ์ ลุ่มแม่น้ำวัง, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า 158.

รูป 3.22 การชักลากไม้ลงสู่แม่น้ำวัง
ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ,
ลำปาง นครเขื่อนขันธ์ ลุ่มแม่น้ำวัง,
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541
หน้า147 .

3.4.5 การคมนาคมขนส่ง

การคมนาคมขนส่งในยุคนี้ ช่วงแรกในเมืองไม่มีถนน ใช้การเดินทางติดต่อกันทางแม่น้ำ โดยใช้เรือเล็ก ๆ ซึ่งปริมาณน้ำมีมากกว่าในปัจจุบันประชาชนใช้เส้นทางทางน้ำแทนการใช้ถนน เพราะถนนดีไม่มี นอกจากเส้นทางเดินเท้าเล็กๆ ผู้คนเดินทางสัญจรไปไหนมาไหนโดยใช้ ม้า ช้าง และเกวียนเพราะเป็นระยะทางสั้น ๆ ไม่ห่างไกลกันมากนัก (มาริโอ ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 2) ต่อมาเริ่มมีการติดต่อกันระหว่างเมืองที่ไกลขึ้น จึงเริ่มมีการสร้างทางจากเชียงใหม่ถึงลำปาง ในปี พ.ศ. 2449 และเริ่มมีการปรับปรุงทางระหว่างลำปางกับต่างอำเภอเรื่อยมา (ยอดยี่ง รักสัตย์, 2532: 127) เริ่มสร้างทางเกวียนในปี พ.ศ. 2457 จากนั้นจึงขยายทางเกวียนเป็นทางรถยนต์เพื่อเชื่อมเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือ สร้างทางรถยนต์เชื่อมระหว่าง ลำปาง พะเยา เชียงราย ปรับปรุงถนนสาย เชียงใหม่ ลำพูน สร้างถนนเชื่อมระหว่าง แพร่ น่าน เป็นการขยายสร้างถนนเชื่อมระหว่างจังหวัดกับจังหวัด หรือบางอำเภอที่ถนนตัดผ่าน (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกฤษณ์, 2541: 39) เกิดโครงการตัดทางเกวียนระหว่างลำปางถึงเชียงราย เพื่อรับโครงการวางรางรถไฟถึงลำปาง (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเซต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 145-146)

แม่น้ำวัง มีความสำคัญใช้เป็นเส้นทางขนส่งสินค้ามาค้าขายในเมือง สิ่งก็ตามมาคือการเกิดชุมชนริมท่าน้ำแม่น้ำวังในสมัยเมืองรุ่นที่ 2 เกิดท่าน้ำปางสนุก ต่อมาเมื่อเกิดเมืองรุ่นที่ 3 เกิดชุมชนริมฝั่งแม่น้ำ คือ ถนนทิพย์ช้างในปัจจุบัน (เนื่องจากในสมัยนั้นระดับน้ำสูงกว่าในปัจจุบันมาก เมื่อน้ำลดระดับจึงค่อยเกิดชุมชนตลาดจีน ซึ่งอยู่ในระดับที่ต่ำกว่า) (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 84) แม่น้ำวังเป็นแม่น้ำสายประวัติศาสตร์ใช้ล่องซุงออกจากลำปาง ส่งรวมผูกเป็นแพที่ปากน้ำโพเพื่อส่งเข้ากรุงเทพฯ (ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณะ, 2541: 19) ซึ่งจะเกิดอุปสรรคในการขนส่งฤดูต่าง ๆ โดยเฉพาะฤดูแล้ง ที่แม่น้ำตื้นเขิน ทำให้สินค้าแพงมาก จนมาถึงปี พ.ศ. 2456 เริ่มใช้รถไฟระหว่างกรุงเทพฯถึงปากน้ำโพ ทำให้ย่นระยะทางการเดินทางล่องเรือระหว่างกรุงเทพฯถึงปากน้ำโพ ทำให้มีเรือบรรทุกสินค้ามาถึงลำปางประมาณ 300 ลำ (มาร์โก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 5)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5. พัฒนาการของเมืองนครลำปางในยุคที่ 1

เมืองเขลางค์นครถือกำเนิดขึ้นบนที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ไม่เพียงแต่เป็นการขยายขอบเขตของแคว้นหรือรัฐไทยเท่านั้น แต่เป็นการเข้ามาควบคุมชุมชนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง เพื่อที่ทางหรือรัฐไทยจะได้มั่นใจได้ว่าบริเวณทางตอนใต้ ซึ่งยอมรับอำนาจของรัฐไทยนั้นจะยังคงอยู่ภายใต้อำนาจ ทั้งนี้เพราะลักษณะภูมิประเทศมีส่วนช่วยกำหนด เทือกเขาขุนตาล เป็นแนวปราการธรรมชาติ ที่กั้นชุมชนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงและที่ราบลุ่มแม่น้ำวังออกจากกัน และในบริเวณนี้เกิดชุมชนระดับเวียงและหมู่บ้านใหญ่ขึ้นหลายชุมชน ที่มีโอกาสพัฒนาขึ้นเป็นเมือง ซึ่งเป็นที่ราบที่มีขนาดกว้างที่สุดและเหมาะสำหรับการขยายตัวของเมืองให้ใหญ่ขึ้น อีกทั้งตำแหน่งของเมืองยังเป็นแนวป้องกันโดยตรงทางตอนใต้ของรัฐไทย

ฐานะของเมือง เมื่อเริ่มสร้างเป็นเมืองหลวงคู่แฝดของเมืองหรือรัฐไทย ต่อมาในช่วงหลังของพระเจ้าอานันทยศ เมืองเขลางค์นครได้ลดฐานะลงเป็นเมืองลูกหลวงที่ยังมีบทบาทค่อนข้างสูงมากทางการเมือง ที่เมืองหรือรัฐไทยเองก็ยอมรับบทบาทนั้น

ฐานะของเมือง	เมืองหลวงคู่แฝด ของเมืองหรือรัฐไทย	เมืองลูกหลวงที่มีบทบาททางการเมือง ทางการเมือง
การเมืองการปกครอง	จัดการปกครอง เป็นระดับชุมชน 3 ระดับ คือ เมือง เวียง หมู่บ้าน	หัวเมืองขึ้น ขึ้นตรงต่อ เชียงใหม่ ของพม่า ของสยาม ส่วนหนึ่ง ของไทย
ลักษณะทางสังคม	มีสถาบันกษัตริย์ นักบวช พระภิกษุ ช่างฝีมือต่างๆ ภายใต้ชุมชน 3 ระดับ คือ เมือง เวียง หมู่บ้าน	มี 2 ชุมชนในสังคม คือผู้นำ ผู้ปกครอง ผสมผสาน วัฒนธรรมพม่า กอบด้วย กลุ่มคนต่าง ต่างเชื้อชาติ
ลักษณะทางเศรษฐกิจ	ระบบเศรษฐกิจ เพื่อเลี้ยงชีพ	ระบบเศรษฐกิจ แบบแลกเปลี่ยน ทุนนิยมและเงินตรา
การคมนาคมขนส่ง	ทางน้ำ(หลัก) ทางบก(รอง)	ทวีความสำคัญ พัฒนาขึ้น

แผนผัง 3.1 พัฒนาการของเมืองนครลำปาง

พัฒนาการของชุมชนเมืองลำปาง มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นชุมชนที่สร้างความต่อเนื่องให้กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง และที่ราบ

ลุ่มแม่น้ำวัง ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ชุมชนศูนย์กลางหลัก แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนนครลำปาง ในช่วงเวลาต่างๆก็เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งและช่วยเติมสีสันประวัติศาสตร์ในอาณาจักรล้านนาให้ สมบูรณ์ขึ้น รวมทั้งเข้าไปรับและถ่ายส่วแบ่งจากวัฒนธรรมจากเมืองอื่นรอบข้าง เช่น สมัยเมือง หริภุญไชยที่สร้างวัฒนธรรมทวารวดีแบบหริภุญไชยขึ้นมาบนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ชุมชนนคร ลำปางได้สร้างชุมชนของตนขึ้นมาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของแคว้นหริภุญไชยที่มีบทบาทสูงอยู่ใน ระยะเวลา และรับวัฒนธรรมโครงสร้างผังเมืองรูปหอยสังข์ ส่วนเมืองเชียงใหม่ก็รับรูปแบบทางผัง เมือง วัฒนธรรม ประเพณีของเชียงใหม่เข้ามาใช้ในชุมชนและพัฒนาชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของล้าน นา

ชุมชนนครลำปางเป็นชุมชนที่มีพัฒนาการยึดติดกับแม่น้ำวัง มีการเติบโต เปลี่ยนแปลงทั้ง ขยายชุมชนและเสริมแต่งโครงสร้างเมือง แต่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ใช้สอยเพื่อให้เหมาะสมกับช่วงเวลา เมื่อมีการสร้างเมืองใหม่ เมืองเก่าก็ยังคงเป็นที่ตั้งชุมชนควบคู่ กันไปกับชุมชนใหม่ที่ได้สร้างขึ้นในการดำรงอยู่ของชุมชนต่างๆที่สถานะที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับศึกสงครามเสียเป็นส่วนใหญ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.2 พัฒนาการโครงสร้างทางกายภาพของเมือง

ลักษณะทางกายภาพเมือง	รูปร่าง	แนวความคิดสร้างเมือง	ขนาด (ไร่)	สิ่งก่อสร้างทางกายภาพ	โครงสร้างถนน	การพัฒนา	ศูนย์กลางชุมชน	วัด	แม่น้ำวัง	ย่านการค้าและตลาด
เมืองรุ่นที่ 1 (สมัยพระนางจามเทวี)	รูปหอยสังข์ (วงรี)	1.ความเชื่อเรื่องเมืองหอยสังข์ 2.คติภูมิจักรวาล	600	คูเมือง คันดิน กำแพงเมือง ประตูเมือง	ถนนแนวแกน เป็นสายหลัก	มีการขยายเมือง	วัดพระแก้วดอนเต้า	วัดสี่มุมเมือง	ยังไม่ค่อนข้างยึดติดกับแม่น้ำวัง	ไม่ปรากฏชัดเจน
เมืองรุ่นที่ 1 (สมัยเชียงใหม่หรือสมัยล้านนา)	รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่เท่ามุมมน	1.จากเชียงแสน(ชุมชนริมแม่น้ำ คติภูมิจักรวาล) 2.ประโยชน์ทางการเมือง การปกครองทหารและการค้า)	180	คูเมือง คันดิน กำแพงเมือง ประตูเมือง	ถนนแนวแกน เป็นสายหลักรูปแบบถนนเป็นตาราง (Grid)	ไม่มีการขยายเมือง	วัดปงสนุก	กลุ่มวัดปงสนุก เป็นศูนย์กลาง และยังใช้วัดเดิมในเมืองรุ่นที่ 1	ใช้แม่น้ำวังเป็นปราการธรรมชาติ ลักษณะชุมชนยึดติดกับแม่น้ำวังมากขึ้น	เริ่มปรากฏการค้าขายแบบส่วยริมแม่น้ำวัง ก่อนเข้าถึงเชียงใหม่เป็นสินค้าของป่า
เมืองรุ่นที่ 3 (สมัยรัตนโกสินทร์)	รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า	ใช้แนวคิดสร้างเมืองเดิมของเมืองรุ่นที่ 2 แล้วค่อยๆเปลี่ยนมาเป็นการค้ำนึ่งถึงการเตรียมรองรับความเจริญ	350	คูเมือง คันดิน กำแพงเมือง ประตูเมือง ป้อมปราการ	ถนนแนวแกน เป็นสายหลักรูปแบบถนนเป็นตาราง(Grid)	มีการขยายเมือง	ช่วงแรกวัดปงสนุก ต่อมาเป็นวัดหลวง และหอคำ (คุ้มหลวงของเจ้าผู้ครองนคร) ต่อมาเป็นย่านตลาดจีน	วัดเกาะกลุ่มกัน บริเวณที่ตั้งคุ้มของเจ้านายและชนชั้นสูง	ใช้แม่น้ำวังเป็นปราการธรรมชาติ เมืองพึ่งพาทางน้ำเป็นหลักทั้งการค้าและคมนาคม	เกิดย่านการค้าริมแม่น้ำวัง เกิดตลาดจีนริมแม่น้ำและตลาดบริบูรณ์ปรากฏที่ตั้งอยู่บนบกอยู่ใกล้เคียงกัน

พัฒนาการโครงสร้างทางกายภาพของนครลำปาง เริ่มตั้งแต่เมืองรุ่นที่ 1 เมืองรุ่นที่ 2 และเรื่อยมาจนถึงเมืองรุ่นที่ 3 นั้น ด้านรูปร่างเริ่มแรกสร้างเมืองเป็นรูปหอยสังข์(วงรี) ตามลักษณะโครงสร้างของแม่น้ำวังและความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากเมืองหริภุญไชย ต่อมาจึงกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าในเมืองใหม่ที่สร้างต่อมา นอกจากเหตุผลในเรื่องอิทธิพลของชาวเมืองเชียงใหม่แล้ว ยังมีเหตุผลในเรื่องการเมือง การปกครองอีกด้วย คือสามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง โดยเฉพาะในยามบ้านเมืองไม่สงบ มีศึกสงคราม จนเมื่อเมืองเจริญขึ้น จึงหันมาคำนึงในเรื่องการพัฒนาเมืองที่รองรับความเจริญเท่านั้นเป็นหลัก แนวความคิดและคติความเชื่อต่างๆจึงค่อยๆเลือนหายไป ส่วนขนาดของเมือง เมืองแรกในเมืองรุ่นที่ 1 มีขนาดใหญ่ที่สุดและลดลงมาเกือบ 1 ใน 3 ในเมืองรุ่นที่ 2 และเหลืออีกครั้งหนึ่งในเมืองรุ่นสุดท้าย น่าจะมีเหตุผลมาจากความปลอดภัย สะดวกในการควบคุมดูแลทั้งยามศึกสงครามและยามปกติและองค์ประกอบที่เป็นสิ่งก่อสร้างหลักของเมือง คือ คูเมือง คันดิน กำแพงเมือง ประตูเมือง และป้อมปราการ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นการแสดงถึง อาณาเขต และเพื่อการสงคราม เป็นหลัก โครงสร้างถนนมีถนนแนวแกนเป็นโครงสร้างหลัก แรกเริ่มปรากฏมีเพียงถนนเส้นหลักเส้นนี้ที่เห็นชัดเจน นอกนั้นก็เส้นย่อย ทางเดินเล็ก ต่อมาก็พัฒนาเป็นรูปแบบถนนเป็นตาราง (Grid) การขยายเมืองในช่วงแรกเป็นการขยายเนื่องมาจากเหตุผลของเจ้าผู้ครองเมือง ต่อมาในช่วงหลังจึงเป็นเหตุผลในเรื่อง ตามความเจริญและจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ศูนย์กลางชุมชนคือวัดเป็นหลัก ตั้งอยู่ในสี่มุมเมือง ตามความเชื่อคติภูมิจักรวาล เมื่อย้ายเมืองวัดเป็นศูนย์กลางก็ถูกย้าย แต่ก็ยังคงใช้ประโยชน์จากวัดเดิมอยู่ จนมาถึงเมืองรุ่นสุดท้าย วัดจะเกาะกลุ่มกันอยู่ในบริเวณที่ตั้งคุ้มของเจ้านายและชนชั้นสูง เพราะเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ และประเด็นสุดท้ายคือความสัมพันธ์กับแม่น้ำวัง ในเมืองแรกยังไม่ค่อยยึดติดกับแม่น้ำวังเท่าไร ต่อมาก็ใช้เป็นปราการธรรมชาติด้านหนึ่งของเมืองในเมืองรุ่นที่ 2 และ 3 มีการใช้ประโยชน์ในด้านการค้าขาย คมนาคมขนส่งมากขึ้น จนกลายเป็นชุมชนที่ยึดติดแม่น้ำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.6 ย่านการค้า

ในยุคนี้ ช่วงแรกระบบเศรษฐกิจเป็นแบบผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นหลัก การค้าขายในช่วงนี้จึงเป็นระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของโดยปราศจากการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่างๆ ในระดับเมืองจะทำการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนในบริเวณใกล้เคียงกัน โดยนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกันเป็นครั้งคราว ไม่มีเวลาแน่นอน และใช้พื้นที่เล็กๆที่สามารถเดินทางไปได้สะดวกและใช้เวลาเดินทางสั้นๆ การค้าขายในลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นในเมืองรุ่นที่ 1 และเมืองรุ่นที่ 2 (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถี, 2541: 29) โดยเฉพาะในเมืองรุ่นที่ 2 นั้น ได้ปรากฏลักษณะการค้าขายที่เด่นชัดขึ้น คือ จากการที่ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำวัง จึงได้อาศัยข้อได้เปรียบจากทำเลที่ตั้งนี้จัดการเก็บส่วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าป่า และของมีค่าหายากก่อนที่จะได้ถึงเมืองเชียงใหม่ ซึ่งทางเมืองเชียงใหม่เองก็ยินยอมแลกเปลี่ยนกับการใช้เมืองเขลางค์นครเป็นท่าขนบป้องกันเมืองทางทิศใต้ ป้องกันกองทัพ อยุธยา แพร์ น่าน แต่อย่างไรก็ตามการค้าในลักษณะนี้ก็เป็นระบบส่วยอยู่ดี ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนสินค้าที่แท้จริง จนเมื่อสมัยย้ายเมืองมาฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง มาเป็นเมืองรุ่นที่ 3 นั้น

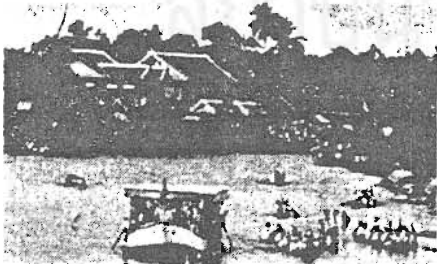
ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2430 นครลำปางเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าและศูนย์กลางการค้าไม้ที่สำคัญ เส้นทางทางน้ำเป็นเส้นทางที่สำคัญ ศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ คือ บริเวณที่เป็นท่าเรือ มี 2 แห่ง คือ ตลาดจีน และ บ้านลำปางกลาง ซึ่งบ้านลำปางกลางนี้ตั้งอยู่คร่อมสองฝั่งแม่น้ำวัง ฝั่งตะวันออกอยู่เขตการปกครองชมพู ฝั่งตะวันตกขึ้นกับเขตตำบลปงแสนทอง ต่อมาคนในชุมชนบ้านลำปางกลางได้อพยพไปอยู่ย่านสบตุ๋ยหลังจากรถไฟมาถึงลำปาง (มารีโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 4) ทำให้ชุมชนริมแม่น้ำวัง กลายเป็นชุมชนการค้าที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของเมือง (รูป 3.23) เช่น ฝั่งเมืองใหม่ด้านตะวันตกของแม่น้ำวัง หรือฝั่งนครลำปาง เมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏย่านชุมชนตลิ่งเลียบฝั่งแม่น้ำวัง เรียก ตรอกโรงยาฝิ่นเก่า หรือถนนอุปราชนปัจจุบัน เป็นย่านลักษณะฝั่งชุมชนเศรษฐกิจ ขนส่งรับสินค้าท่าเรือแพ ก่อนเกิดชุมชนตลาดจีน เป็นย่านโรงหนัง โรงแรกสมัยคุ้มหลวงหน้าโรงหนังเก่า เกิดเป็นชุมชนเรือนแถวและที่พักของกองคาราวานสินค้าสัตว์ต่างซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น ทองแท่ง แลฝิ่น เกิดเป็นย่านท่าทอง และย้ายโรงฝิ่นบริการลูกค้า ชาวฮ่อ ยูนนาน และตลาดชาวจีน ในยุคพ่อค้าจีนสัญญาซื้อฝิ่นจากรัฐบาลตั้งโรงสูบฝิ่น ยุคมีกฎหมายรับรองผู้สูบฝิ่นในโรงยา (คณะจัดงานรำลึกวันประวัติศาสตร์รถไฟรถม้าลำปาง, 2543: 12) และที่อีกฝั่งของแม่น้ำวัง คือ ฝั่งเมืองเก่า มีการทำมาค้าขายที่ชุมชนท่ามะโอ (มารีโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 2) (แผนที่ 3.13)

3.7 ตลาดในเมืองนครลำปาง

เกิดตลาดขึ้น 2 แห่ง ได้แก่ตลาดในย่านตลาดหลัก คือตลาดหลัก คือตลาดบริบูรณ์ ปรากฏ (ดังจะกล่าวในหัวข้อตลาดในย่านตลาดหลักต่อไป) และตลาดจีน (มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 1) ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกัน (แผนที่ 3.11 หน้า 92) คือเริ่มเกิดขึ้นประมาณในภายหลังพระยาดวงทิพย์ พ.ศ. 2337 แน่นอน (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543)

ก่อนที่จะเป็นตลาดจีนนั้น มีสภาพเป็นตลาดเรือมาก่อน(รูป 3.25) เดิม ณ บริเวณนี้เป็นท่าด่านเก็บภาษี พื้นที่บนบกเป็นเขตเจ้าหลวง พ่อค้า แม่ค้าทางเรือ ไม่สามารถขึ้นมาบนบกได้ ดังนั้นจึงเป็นระบบการค้าทางเรือและบนแพอยู่ จอดเรือขายของกัน เขาไม่ไผ่จากแพที่ผูกไว้มาขายบ้าง (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543) ช่วงนี้บริเวณที่เป็นตลาดจีนในช่วงเวลาต่อมา นั้น เป็นสำนักงานป่าไม้ และย่านบ้านชาวตะวันตก ชาวพม่า บ้านรับรองฝรั่ง (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 29) ต่อมาแม่น้ำวังตื่นขึ้น ประกอบกับขณะนั้นแม่น้ำเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดเป็นที่ราบลุ่ม กลายเป็นแผ่นดินงอกขึ้นมา เรียก กองลุ่ม (ที่ราบลุ่ม เกิดแนวถนนสายล่าง รวมถึงพื้นที่ด้านบน ที่เรียกว่ากองบน รวมกันกลายเป็นท่าเรือตลาดจีน (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543) ซึ่งช่วงแรกชาวพม่าและเงี้ยวครอบงำกิจการค้าขาย ต่อมาเมื่อการค้าทางเรือทวีความสำคัญมากขึ้น พ่อค้าทางเรือส่วนใหญ่เป็นชาวจีนไต้เปี้ยผมยาวและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนครอบงำการค้าขายได้ทั้งหมด จึงเรียกว่า ตลาดจีน (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 122)

การค้าขายในตลาดจีนยุคนี้ แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ การค้าขายที่ถูกครอบงำโดยพม่า พม่าและเงี้ยว นั้น ย่านนี้เป็นที่พักอาศัยของชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าไม้ สินค้าที่จำหน่ายจึงเป็นสินค้ายุโรป เพราะกลุ่มผู้ซื้อ คือ ชาวตะวันตก (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 34) สินค้าเข้ามาจากทางพม่า โดยบรรทุกมาบนหลังล้อและม้า ผ่านมะละแหม่งและระแหงและจากกรุงเทพฯ ฯ ทางเรือ (มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 4)

รูป 3.25 สภาพตลาดจีน
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์
ยุทธเวหาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 87.

ช่วงต่อมาก็คือช่วงที่พ่อค้าชาวจีน เข้ามามีอิทธิพล จากการอพยพมาทางน้ำจากทางภาคกลาง และจากที่คนจีนมาเป็นกุลีแบกหามมีความขยันมาก ทำยที่สุด จึงเข้ามาครอบงำการค้าขายแทนพ่อค้าพม่าและเงี้ยว ถึงกับกงสุลอังกฤษได้มีการบันทึกไว้ว่า " แม้ว่าพ่อค้าพม่า เงี้ยวและอินเดียน จะเข้ามามีบทบาทในการค้า แต่พวกเขาก็รู้สึกถึงความกดดันทางการค้า อันเกิดจากการ

แข่งขันของพ่อค้าจีน ซึ่งมีความขยันขันแข็งและกำลังรูกได้ พ่อค้าพม่า เจียว และอินเดียในที่อื่นๆ ออกจากการค้า " (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 34)

ที่มาของสินค้าในช่วงนี้มีมาจาก 2 แหล่งใหญ่ๆ คือ ทางเรือและทางจากพ่อค้าเร่ กล่าวคือ ทางเรื่อนั้น มีการล่องเรือลงไปซื้อสินค้าจากกรุงเทพฯและปากน้ำโพมาขาย (รูป 3.26-3.27) โดยจะเอาเรือ 4-6 ลำ ลงไปรับสินค้ากรุงเทพฯ เพื่อเลี่ยงการซื้อสินค้าราคาแพงที่ปากน้ำโพ ผ่านท่าเรือปากน้ำโพ ไปรับข้าว สินค้าหนังสือ ครั่งไม้ สินค้ายุโรป ได้แก่ ตะเกียงเจ้าพายุ เครื่องสูบน้ำจากอเมริกา ที่กรองน้ำจากอังกฤษ เตารีดผ้าจากยุโรป ใช้เวลาเดินทาง 1 เดือน เรือแต่ละลำบรรทุกข้าว 50-100 กระสอบ มีคนคุม 6 คน ฝีพาย 4 คน หางเสือ 2 คน ขากลับมักแวะซื้อ น้ำตาล เกลือ ปลาแห้ง ที่ปากน้ำโพ ทั่วไปค่อนข้างปลอดภัย แต่ขากลับต้องระวังโจรตักปล้นสินค้า ในการเดินทางนี้ ช่วงฤดูฝน ลำบากและอันตรายต้องพายเรือให้ใกล้กับต้นไม้ ส่วนในฤดูแล้งต้องลากเรือบนทราย โดยใช้เชือกและไม้กระดานเข้าช่วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2456 ใช้เส้นทางรถไฟ กรุงเทพฯ-ปากน้ำโพ ทำให้ย่นระยะทาง จึงมีเรือ 300 ลำ เดินทางระหว่างปากน้ำโพและลำปาง โดยที่สินค้าที่บรรทุกส่วนมากเป็นผลผลิตทางการเกษตร (มารีโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 4-5)

รูป 3.26 เรือแม่ปะหรือเรือหางแมงป่องขนส่งสินค้าจากภาคเหนือลงมาขาย ณ.กรุงเทพฯ
ที่มา: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, จดหมายเหตุนคร
เชียงใหม่, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบญจ 2542,
หน้า 28.

รูป 3.27 การค้าทางเรือใช้เรือแม่ปะขนส่ง
ค้าขึ้น-ล่องตามลำน้ำ
ที่มา: สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา,
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529, หน้า
148.

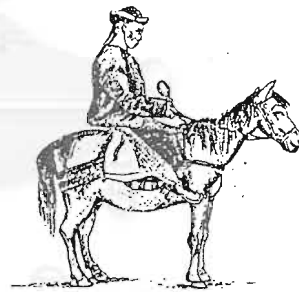
ส่วนการค้าที่นำเข้ามาโดยพ่อค้าเร่นั้น เป็นพ่อค้าเร่ที่เดินทางมาถึงนครลำปางโดยใช้เส้นทางระหว่างรัฐฉาน ยูนนาน และพม่า ขบวนพ่อค้าเร่ (รูป 3.28-3.29) มีจำนวนไม่มากนัก ใช้ม้าเป็นพาหนะจากเชียงของหรือเชียงตุง(มารีโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 3) (รูป 3.28-3.29) สินค้าจากรัฐฉาน ได้แก่ ผืน ซี่ผึ้ง ขาแห้ง กระเทียม พริก มีด น้ำรัก นำมันงา และม้า สินค้าจากยูน

นานได้แก่ พรมสักหลาด เสื้อ ขนสัตว์ (ที่ชาวพม่าและเงี้ยวใช้) อาหารแห้ง สินค้าจากพม่า ได้แก่ ผ้าไหม ช้อง และชิงทองเหลือง พระพุทธรูป เสื้อผ้ากระจกสำหรับโคมไฟ สมุนไพร(ชัยวัฒน์ ศุภดิกลักษณ์, 2541: 31) พอค้าเงี้ยวนำสินค้าพวก ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง เมียง และหนังสัตว์ จากทางเหนือมาจำหน่าย ข้างจากชานาท้องถิ่น เมือง เชียงราย พะเยา ลำพูน และเชียงใหม่ (รูป 3.30-3.31) เนื่องจากลำปางเป็นเมืองค่อนข้างแห้งแล้งในฤดูแล้ง ภูมิอากาศไม่อำนวยและเป็นเมืองที่ไม่มีผลผลิตทางการเกษตร ชาวจึงเป็นสินค้านำเข้าจากเมืองอื่น เพราะข้าวที่ผลิตขึ้นในลำปางไม่พอเลี้ยงตนเอง สินค้าจากอำเภอรอบนอกใกล้ลำปางเอง ได้แก่ ขี้ผึ้ง ครั่ง น้ำอ้อย หนังสัตว์ และไหมดิบ นอกจากนี้ยังมีเสื้อผ้าจากแม่สาย เชียงราย ของป่า จากป่า (มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 2-3) (รูป 3.32) ผู้ซื้อในช่วงที่พอค้าจีนมีอิทธิพลนี้ มีทั้ง ชาวบ้านในนครลำปางที่มาซื้อสินค้าไปจำหน่ายในต่างเมือง หรือในชุมชนห่างไกลออกไป ได้แก่ พอค้าคนลำปางท้องถิ่นและพอค้าต่างเชื้อชาติ (แผนผัง 3.2 หน้า 112) ดังนั้นลำปางจึงเป็นศูนย์กลางทางการค้าสำคัญรองจากเชียงใหม่ คือที่ ตลาดจีนแห่งนี้อันประกอบด้วยกลุ่มชนต่างชาติเป็นหลัก คือมีห้องแถวไม้สักแกะสลักของชาวพม่า ชาวจีน มีลูกครึ่งจีน-ไทย เงี้ยว พอค้าชาวอินเดีย ซึ่งไม่มีคนพื้นเมืองเลย เพราะคนพื้นเมืองไม่ได้ประกอบการค้าเป็นอาชีพ(มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 1-2) ในปี พ.ศ. 2452 เกิดไฟไหม้ที่ตลาดจีนครั้งใหญ่ การค้าจึงซาลงต้องใช้เวลาในการฟื้นตัวพักใหญ่ (ศักดิ์ รัตนชัย, 2530: 28)

Yunnan trader on mule (front view).

รูป 3.28 พอค้ายูนนานบนหลังม้าแกลบ
ที่มา: อเนก ทาร์คมูล, รูปถ่ายเก่าเมืองไทยใน
เมืองฝรั่ง, หน้า 139.

Yunnan trader on his pony.

รูป 3.29 พอค้ายูนนานกับลา
ที่มา: อเนก ทาร์คมูล, รูปถ่ายเก่าเมืองไทย
ในเมืองฝรั่ง, หน้า 141.

รูป 3.30 ภาพถ่ายเก่าชนบวบัวต่างในการติดต่อค้า
ขายระหว่างหมู่บ้านหรือเมืองขบวนของพอค้าวัว
ต่างเป็นสิ่งสำคัญในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่าง
ท้องถิ่นหรือภูมิภาคในอดีต

ที่มา: สุเทพ สุนทรภัสส, มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์
, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2540, หน้า 146.

ลักษณะเฉพาะของตลาดจีน

ตลาดจีน เป็นตลาดแรกของเมือง มีลักษณะที่ยึดติดกับแม่น้ำวังมาก แพบจะกล่าวได้ว่า ตลาดจีนถือกำเนิดขึ้นมาจากการที่เส้นทางคมนาคมทางน้ำเพิ่มความสำคัญ และมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น (รูป 3.33-3.34) ลักษณะสำคัญของตลาดจีน คือ การผสมปนเปมาากหน้าหลายตา เต็มไปด้วยกลุ่มชนต่างเชื้อชาติ ตั้งแต่ ชาวอังกฤษที่เข้ามาทำไม้รวมไปถึงคนในบังคับอังกฤษ ได้แก่ พม่าเงี้ยว นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าชาวอินเดีย และชาวจีนที่ท้ายที่สุดเป็นกลุ่มพ่อค้าที่ครอบงำสินค้า จนย่านนี้ชื่อว่าตลาดจีน ดังนั้นสินค้าที่เข้ามาจำหน่าย จึงเป็นสินค้าที่มุ่งขายให้กับชาวต่างเชื้อชาติ เป็นกลุ่มผู้บริโภคหลัก และเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่ไม่ได้ผลิตขึ้นในท้องถิ่น โดยเป็นสินค้าที่มาจากไกลถึงยุโรป ใช้เวลาในการเดินทางไกล ผ่านเข้ามาทางพม่าและกรุงเทพฯ สินค้าประเภทอื่นก็เป็นสินค้าต่างบ้านต่างเมืองจากรัฐฉาน ยูนนาน พม่า กรุงเทพฯ ปากน้ำโพ(นครสวรรค์) ระแหง(ตาก) เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย พะเยา และต่างอำเภอในลำปาง บทบาทและความเกี่ยวข้องของคนท้องถิ่นมีน้อย เพราะถูกครอบงำจากพ่อค้าชาวจีนโดยสิ้นเชิง

รูป 3.33 สะพานรัชฎาภิเศกเก่าสมัย ร.5 ยุบพังเมื่อเม.ย. 2458 กับสภาพถนนตลาดจีนค่านริมน้ำวัง

รูป 3.34 สภาพตลาดจีน เมื่อปี พ.ศ.2450 ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวหา ลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 87.

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวหา ลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 87.

ในช่วงท้ายของยุคที่ 1 นี้การค้าขายในลำปางเจริญมาก จนเป็นศูนย์กลางการค้าขายรองจากเชียงใหม่ ศูนย์กลางการค้าในลำปางนั้นก็อยู่ที่ตลาดจีน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ตลาดจีนเป็นศูนย์กลางการค้าขายรองจากเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางและจุดถ่ายสินค้าส่ง-ปลีก ของเมืองในทางล้านนาตะวันออก คือ พะเยา เชียงราย แพร่ น่าน รวมไปถึง เป็นศูนย์กลางชุมชนนครลำปางในที่ราบลุ่มแม่น้ำวังด้วย แต่การค้าทางเรือระหว่างลำปางกับกรุงเทพฯ ขาดดุล คือ สินค้าจากกรุงเทพฯ มาลำปางเป็นเงิน 380,700 บาท จากลำปางมากรุงเทพฯ เป็นเงิน 75,600 บาท ชุมชนชาวจีนในย่านตลาดจีนริมแม่น้ำวังนี้อาศัยเส้นทางน้ำที่สะดวกต่อการขนส่ง นำสินค้ามาเก็บเป็นโกดังหลังร้าน ซึ่งติดกับแม่น้ำวัง ส่วนหน้าร้านทำการค้า (รูป 3.35)

รูป 3.35 ขบวนแห่ลูกแก้วชาวเมืองลำปางสมัยถนนตลาดจีน

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, เสื้อผ้า นุ่งเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง, ลำปาง: วัชรวิจิตรพิมพ์ 2539, หน้า 85 .

ลักษณะเฉพาะของตลาดจีนที่เต็มไปด้วยกลุ่มคนต่างเชื้อชาตินี้ได้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปร่างลักษณะอาคารของย่านนี้ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่าอันทรงคุณค่า ที่พอจะหลงเหลือให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหลายหลัง ตัวอย่างอาคารหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองเมื่อคราวพม่ามีบทบาททางการค้าขายส่งแรกของนครลำปาง คือ อาคารหม่องห่งวยสิน เป็นตึกไม้ 2 ชั้น ที่มีการออกแบบส่วนของหลังคางดงามวิจิตร โดยหลังคาทรงปั้นหยาพุ่งกระเบื้องซีเมนต์หน้าวัชรพนมเปี้ยกปูน ด้านหลังมีเสาดเรียงรับระเบียงชั้นสองตามความนิยมของอาคารพาณิชย์สมัยนั้น ส่วนรางระเบียง ชายคาแผงกันแดด ป้านลม ช่องลง เหนือหน้าต่าง ประตู ค้ำยัน และรอบเสา ประดับไม้แกะสลักลายฉลุ และยังมีกรุฝ้าเพดานแผ่นดีบุกคล้ายเพดานวัดพม่า (รูป 3.36)

รูป 3.36 เรือนเจ้าแม่ยอดคำ ย่านตลาดจีนในปัจจุบัน

3.8. ตลาดในย่านตลาดหลักเมืองนครลำปาง

ในยุคนี้บริเวณย่านตลาดหลักนอกจากตลาดอื่นแล้ว มีตลาดอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่หน้าคุ้มหลวง คือ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ (มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 2) เดิมเป็นที่ดินของพ่อค้าพม่า คือนายหม่องยี และแม่เลี้ยงป้อม(ภรรยา) (ชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์, 2541: 58) ต่อมาขายต่อให้เจ้าเมืองในตระกูลเจ้าหญิงทิพวรรณ ณ. เชียงตุงหรือเรียกอีกชื่อว่าตลาดห้าแก้ว (ตลาดทิพวรรณ) (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543) เจ้าเมืองได้ผลประโยชน์จากการให้เช่าพื้นที่ในตลาด และได้ขายต่อให้กับพ่อค้าจีน คือ นายใหญ่ บริบูรณ์กับทางหม่องบริบูรณ์ จึงเปลี่ยนชื่อเป็นตลาดบริบูรณ์ปรากฏ จนมาถึงปัจจุบัน นายใหญ่และนางหม่องได้แบ่งที่ดินออกเป็นล็อกๆ ทำเป็นตลาดสด เพื่อให้บุคคลทั่วไปเช่าประกอบกิจการการค้า ต่อมาที่ดินแปลงดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นของทายาทโดยธรรมของนายใหญ่กับนางหม่อง จึงได้ทำการแบ่งที่ดินตามโฉนดออกเป็นแปลงย่อยๆ ขายให้กับบุคคลทั่วไป และบุคคลที่เคยเช่าที่ดินแปลงดังกล่าวประกอบการค้าอยู่ (พงษ์ชัย หริณวรรณ, แนวเบิกความ, 24 พฤศจิกายน 2541)

สภาพของตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ตั้งแต่เริ่มที่เป็นของพม่า นั้น คือมีการสร้างห้องแถวรอบตลาด ตรงกลางเป็นที่ว่างให้ตั้งแผงเช่าขายสินค้า (ชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์, 2541: 29) ซึ่งไม่ค่อยแตกต่างจากสภาพในปัจจุบัน* สินค้าที่นำมาจำหน่าย ส่วนมากเป็นของสด พวกผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ เป็นผลผลิตจากการเพาะปลูกขึ้นเองในชุมชนใกล้เคียงและข้าว ซึ่งผลผลิตข้าวในลำปางไม่พอเลี้ยงตนเอง ต้องรับมาจากเชียงใหม่ และลำพูน โดยจะนำเงินสดเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางขึ้นทางเหนือ โดยใช้วัวต่าง เพื่อนำมาบริโภคและจำหน่ายที่ตลาด(มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 9)

พ่อค้าแม่ค้าในตลาดบริบูรณ์ปรากฏแห่งนี้จะเป็นชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียง และชาวจีนมีทั้งที่อาศัยอยู่บริเวณชุมชนใกล้เคียงและจากชุมชนย่านตลาดจีน เดินทางนำสินค้ามาขายโดยใช้ม้าและเรือทางน้ำถ้ามาจากชุมชนไกลออกไป เดินเท้าถ้าอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง มีระยะทางไม่ไกลมากนัก (มารโก ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 9) ส่วนลูกค้าก็คือชาวนครลำปาง เป็นส่วนใหญ่ เพราะถ้าเปรียบเทียบสินค้าที่จำหน่ายระหว่างตลาดบริบูรณ์ปรากฏ กับตลาดจีนแล้ว จะเห็นได้ว่าสินค้าที่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ เป็นสินค้าพื้นฐานในการบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ปริมาณน้อย ไม่ใช่สินค้าฟุ่มเฟือยและหลากหลาย จำหน่ายปริมาณมาก เช่น ในตลาดจีน ดังนั้นกลุ่มลูกค้าจึงต่างกับตลาดจีน ขณะที่ตลาดจีนมีกลุ่มลูกค้า ตั้งแต่ชาวพื้นเมืองไปจนถึงกลุ่มพ่อค้ารายใหญ่ต่างเมือง ต่างเชื้อชาติ เพื่อไปขายต่ออีกที แต่ที่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ

* จากการสังเกต

บริเวณสี่แยกนี้เดิมเรียกว่า สี่แยกคูกกลางเมือง ก็คือ สี่แยกธนาคารออมสินในปัจจุบัน (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 15) ประกอบด้วย ตลาดบริบูรณ์ปรากการ ที่องค์ประกอบโดยรวมไม่ค่อยต่างไปจากปัจจุบันมากนัก คือ มีห้องแถวล้อมรอบตลาด ตรงกลางเป็นที่ว่างให้ตั้งแผงเช่าขายสินค้า (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถี, 2541: 58) แต่ลักษณะแผงในยุคนี้เป็นไม้ และสามารถยกเก็บได้ ต่างกับในปัจจุบันที่เป็นเหล็ก หรือสังกะสี ติดตั้งถาวร (พงษ์ชัย หริณวรรณเจ้าของร้านศรีเพชร ตลาดบริบูรณ์ปรากการ, สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2543) ตลาดนี้ตั้งอยู่ตรงข้ามกับคุ้มราชวงศ์ ถัดมาติดถนนบุญวาทย์เป็นคูกกลางเมือง อยู่ตรงข้ามกับคลังแสงกระสุนกลางเมือง สมัยเงี้ยวเข้าเมือง (พ.ศ. 2445) มีความสำคัญเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญจุดหนึ่งของนครลำปาง ช่าง ๆ ติดกับห้างฝรั่งอะไหล่ยนต์ ถัดต่อมาคือมูมถนนเป็นเก่านครลำปาง เป็นศาลสถิตยยุติธรรม รุ่นแรกสมัยเจ้าผู้ครองนครลำปางสิทธิเจ้าประเทศราช มีอักษรไทยและอักษรตัวเมืองว่า ศาลเมืองนครลำปาง ยุคคุ้มหลวงมีการตั้งห้องแห่นักโทษประหารรอบ ๆ เมืองก่อนนำสู่สถานที่ประหารที่มาน้ำอ้อย (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 16) ส่วนถนนหนทางไม่ค่อยแตกต่างกับในปัจจุบัน

3.8.2 ลักษณะเฉพาะของตลาดบริบูรณ์ปรากการ

ในยุคแรกนี้ตลาดในย่านตลาดหลักมีเพียงแห่งเดียวคือ ตลาดบริบูรณ์ปรากการ และในเมืองมีเพียง 2 ตลาด คือตลาดจีนอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งลักษณะของทั้งสองตลาดค่อนข้างจะแตกต่างกัน กล่าวคือ ตลาดบริบูรณ์ปรากการเป็นตลาดบนบกที่เกิดขึ้นพร้อมกับชุมชนที่ตั้งขึ้นเมื่อมีการย้ายเมืองมาเป็นรุ่นที่ 3 ณ ที่นี้ และถือกำเนิดขึ้นมาโดยมีบทบาทของเจ้าเมือง และชนชั้นสูงในการปกครองเป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าเดิมจะเป็นที่ดินของพ่อค้าชาวพม่าแต่ถูกเปลี่ยนมือมาเป็นเจ้าเมือง และเจ้าเมืองก็เปิดเป็นตลาด ซึ่งตั้งอยู่ข้างคุ้มเจ้าหลวง เก็บค่าเช่าที่และหาผลประโยชน์จากตลาดแห่งนี้ จึงเป็นเสมือนรายได้อีกแห่งหนึ่งของเจ้าเมือง บทบาทหน้าที่ของตลาดบริบูรณ์ปรากการ จะมุ่งเน้นให้บริการชาวเมืองนครลำปางท้องถิ่นเป็นหลัก ดังนั้นความหลากหลายและความซับซ้อนของกิจกรรม ณ ที่นี้จึงไม่เท่ากับตลาดจีน สินค้าส่วนใหญ่เพื่อการอุปโภค บริโภคพื้นฐานในชีวิตประจำวันเป็นหลัก

ลักษณะทางกายภาพ คือ เป็นห้องแถวล้อมรอบ พื้นที่ตรงกลางว่างให้ตั้งแผงเช่าขายสินค้า และมีถนนล้อมรอบห้องแถวที่ถัดออกไปนั้นอีกชั้นหนึ่งเป็นตัวจำกัดขอบเขตตลาด การสัญจรไปมาของทั้งพ่อค้า แม่ค้าและลูกค้า ใช้ทางบกเป็นหลัก โดยการเดินเท้า และใช้ม้า ถ้ามาจากชุมชนที่ห่างไกลออกไป ที่สามารถมาทางน้ำได้ ก็จะอาศัยมาทางเรือก่อนและค่อยขึ้นบกเดินทางมาตลาดแห่งนี้

ถึงแม้ว่าตลาดบริบูรณ์ปรากการจะไม่คึกคักและมีอิทธิพลทางการค้ากว้างขวางเท่ากับตลาดจีน โครงข่ายการเชื่อมโยงทั้งสินค้า ผู้จำหน่าย และผู้บริโภคไม่กว้างใหญ่และซับซ้อนเหมือน

ตลาดจีน ภาพของตลาดบริบูรณ์ปรากฏจะค่อนข้างนิ่งและค่อยเป็นค่อยไป และก็ดูเหมือนว่าจากปัจจัยและความสำคัญต่างๆ ที่ส่งผลให้ตลาดจีนรุ่งเรืองขึ้นมา กลับส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของตลาดจีนในเวลาต่อมา ซึ่งต่างไปจากการดำรงอยู่ของตลาดบริบูรณ์ปรากฏซึ่งสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นรอบข้างเป็นหลักในช่วงเวลาต่อมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.9 ความสัมพันธ์ระหว่างเมือง-ตลาดในเมือง-ตลาดในย่านตลาดหลักในยุคที่ 1

นครลำปางในยุคที่ 1 นี้ ประกอบไปด้วยเมือง 3 รุ่น คือเมืองในรุ่นที่ 1 2 และ 3 ตามลำดับ โดยเมืองในรุ่นที่ 1 นั้นเป็นช่วงแรกเริ่มสร้างเมืองเป็นช่วงที่กำลังต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดจากการแผ่ขยายอาณาเขตของเมืองอย่างเดียว ขณะเดียวกันนครลำปางเองก็พยายามสร้างความเข้มแข็ง มั่งคั่งให้กับเมืองขยายอำนาจจากการไปตีเมืองอื่นมาไว้ในกำมือของตน จึงเป็นช่วงที่บางเมืองไม่สงบสุขเต็มไปด้วยสงคราม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ชาวลำปางในช่วงนี้จึงดำเนินไปท่ามกลางสงคราม และภาวะที่ต้องระแวดระวังตัวอยู่ตลอดเวลาประกอบกับระบบเศรษฐกิจของบ้านเมืองในช่วงนี้เป็นแบบการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพที่ยังล้าหลังอยู่มาก การค้าในช่วงนี้จึงเป็นแบบการแลกเปลี่ยนอย่างง่าย ๆ คือมีการผลิตเพื่อบริโภคของเป็นหลัก เมื่อผลผลิตเหลือจากการบริโภคจึงนำมาแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ตนเองไม่สามารถผลิตเองได้ จากผู้ผลิตอื่นจึงไม่ปรากฏตลาดที่เป็นสถานที่ซึ่งขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่ชัดเจน จะมีก็เพียงแค่สถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าเล็ก ๆ ใกล้ชุมชนสามารถเดินทางไปได้อย่างสะดวก และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้านี้ดั่งกล่าวเป็นครั้งคราวเท่านั้น

พื้นที่ค้าขายเริ่มปรากฏในเมืองรุ่นที่ 2 (สมัยเชียงใหม่) ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากการที่เมืองตั้งอยู่ริมแม่น้ำวัง แต่ก็เป็นเพียงแค่ลักษณะการเก็บส่วยเท่านั้น ไม่ใช้รูปแบบพื้นที่ที่มีการนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันแบบที่เรียกว่าตลาด

ต่อมาเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองสงบลง คือประมาณเมืองนครลำปางรุ่นที่ 3 ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ไม่ต้องคอยมาระวังกับภัยพิบัติจากสงคราม จึงเกิดการติดต่อระหว่างชุมชนใกล้ ๆ ตลอดจนไปถึงชุมชนห่างไกลออกไปขึ้น ประกอบกันอิทธิพลชาวอังกฤษที่เข้ามาทำธุรกิจจากทรัพยากรป่าไม้ในนครลำปาง การเข้ามาของชาติตะวันตกได้นำระบบเงินตราเข้ามาด้วย ทำให้ชาวลำปางรู้จักค่าและการใช้ระบบเงินตราในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่มุ่งผลิตเพื่อขายจึงค่อย ๆ เข้ามาแทนที่ระบบเศรษฐกิจที่มุ่งผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ และจากการติดต่อกันระหว่างชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาระบบคมนาคมทางบก คือ การติดต่อทางเกวียนและถนนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการติดต่อค้าขาย เป็นเส้นทางที่ไกลขึ้น ถึงพม่า ยูนนาน จีน ตอนใต้ก็ทวีความสำคัญจนมีอิทธิพลมากต่อการค้าขายของนครลำปาง คือ มีการนำเรือสินค้า ขนสินค้าขึ้นมากจากปากน้ำโพ และกรุงเทพฯ ชาวจีนที่มีนิสัยชำนาญในการค้าขายก็อพยพขึ้นมาตั้งรกรากโดยทางเรือ เรือเหล่านี้ล้วนมาจอดที่ท่าน้ำตลาดจีน ทำให้ตลาดจีนเป็นศูนย์กลางการค้าของเมือง ขณะเดียวกันก็มีอีกตลาดหนึ่งอยู่บนบก ไม่ห่างไกลตลาดจีนมากนัก คือ ตลาดบริบูรณ์ปรากร ที่ทำหน้าที่บริการชาวพื้นเมืองนครลำปาง รองรับจากตลาดจีน ในขณะที่สภาพการค้าย่านตลาดจีนมีความคึกคัก หลากหลายทั้งสินค้าและกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าตลอดจนลูกค้า คนพื้นเมืองมีบทบาทต่อยกกว่ากลุ่มพ่อค้าต่างเชื้อชาติ ตลาดบริบูรณ์ปรากรดูเหมือนจะสนองความต้องการ

ของคนท้องถิ่นที่แท้จริง คือ มุ่งขายสินค้าในการบริโภคพื้นฐานให้คนท้องถิ่น เป็นสินค้าที่ทำไมไกล มีการเชื่อมโยงกันของที่มาของสินค้า พ่อค้า แม่ค้าและลูกค้า ไกล ๆ มีความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน แต่งกายใช้ภาษาเดียวกัน ทำให้ไม่รู้สึกถึงความแตกต่าง และความถูกต้องที่ทางวัฒนธรรม จึงรู้สึกสบายใจและเป็นกันเองเมื่อมาตลาดนี้ การเกิดขึ้นมาของตลาดบริบูรณ์ปรากรนั้นก็ต่างไปจากตลาดจีน ถึงแม้ว่าแรกเริ่มตลาดบริบูรณ์ปรากรจะเป็นของพ่อค้าชาวพม่า แต่ต่อมาก็เปลี่ยนมือ ขายต่อให้เจ้าเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบกิจการค้าขายในนครลำปาง ช่วงต้นนี้ คือเจ้าเมืองจะคอยเก็บค่าเช่าและหาผลประโยชน์จากกิจการตลาด ทำรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ อิทธิพลของกลุ่มเจ้าเมืองนี้ ยังแผ่ไปถึงที่ตลาดจีนด้วย คือเจ้าเมืองจะผูกขาดสินค้านำเข้าเกือบทั้งหมด

ถึงแม้ว่าตลาดบริบูรณ์ปรากร และตลาดจีน จะทำหน้าที่ในเรื่องการให้บริการสินค้าและอีกหลายเรื่องที่ต่างกัน แต่ทั้งสองตลาดก็ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด ยังคงมีความสัมพันธ์ต่อกันคือสินค้าบางอย่าง ตลาดบริบูรณ์ปรากรก็ไปรับที่ตลาดจีน เช่น ข้าว หรือพ่อค้าที่ตลาดจีนก็นำสินค้ามาป้อนให้กับตลาดบริบูรณ์ปรากร ซึ่งตลาดจีนทำหน้าที่เหมือนตลาดค้าส่งขนาดใหญ่ในยุคนี้ที่มีสินค้ามาลง (แผนผัง 3.2 หน้า 112)

การกำเนิดและการดำเนินไปของตลาดทั้งสองแห่ง ได้นำมาปรากฏการณ์หลายอย่างเข้ามาในนครลำปาง ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างสองตลาดในยุคนี้แล้วจะเห็นได้ว่าตลาดจีนจะมีอิทธิพลมากกว่าตลาดบริบูรณ์ปรากร จึงส่งผลให้ตลาดจีน มีอิทธิพลนำพาปรากฏการณ์เข้ามามากกว่า ได้แก่

1. การคมนาคมทางน้ำทวีความสำคัญมากขึ้น
2. ความเจริญของตลาดจีน ทำให้ตลาดจีนกลายเป็นย่านศูนย์กลางชุมชนของเมือง และเป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญ
3. สืบเนื่องมาจากการเป็นศูนย์กลางทางการค้าของตลาดจีนจึงมีแรงดึงดูดชาวเมืองรอบข้าง ชนต่างเชื้อชาติ โดยเฉพาะชาวจีนจากทางภาคกลาง ให้อพยพขึ้นมาประกอบการค้าขายจำนวนมาก ส่งผลไม่ประชากรชาวต่างเชื้อชาติเพิ่มมากขึ้นกลายเป็นย่านชุมชนต่างเชื้อชาติ และกลายเป็นชนพื้นเมืองชาวลำปางเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะสังคมในนครลำปาง
4. เกิดแพซุง และชุมชนเรือนแพริมน้ำโดยแทบทุกหลังจะมีชานกว้างเป็นโรงแรมให้ชาวพ่อค้าไปในตัว
5. อาคารบ้านเรือนในย่านตลาดจีน จะมีรูปแบบสถาปัตยกรรมต่างถิ่น คือแบบพม่าและจีน

ส่วนตลาดบริบูรณ์ปรากฏการณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้แก่

1. ที่ตั้งของตลาดบริบูรณ์ปรากฏการณ์ทำให้เพิ่มสำคัญของพื้นที่บริเวณนี้ คือนอกจากจะเป็นพื้นที่ของชนชั้นสูง แล้วยังเป็นย่านตลาดให้ประชาชน
2. เป็นแหล่งจับจ่ายซื้อของและการค้าของคนท้องถิ่นเป็นการส่งเสริมให้อาชีพด้านการค้าขายสำคัญมากขึ้นในเมือง
3. เป็นการแสดงอำนาจของเจ้าเมือง เพราะเจ้าเมืองเป็นเจ้าของ
4. ทำเลที่ตั้งของสองตลาดมีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ศูนย์กลางของชุมชนในเมืองรุ่นที่ 3 ช่วงท้ายก็คือบริเวณย่านตลาดจีนและที่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏการณ์ก็เป็นย่านศูนย์กลางชุมชนรองจากตลาดจีน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมือง ที่เป็นย่านวังและคุ้มของเจ้านายชั้นสูงด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.3 เปรียบเทียบตลาดจีนและตลาดบริบูรณ์ปรากฏ

หัวข้อเปรียบเทียบตลาด	ที่ตั้ง	สินค้าและที่มาของสินค้า	พาหนะในการขนส่งสินค้า	พ่อค้า	ลูกค้า	รูปแบบการจำหน่ายสินค้า	เจ้าของตลาด
ตลาดจีน	ริมแม่น้ำวังเป็นที่ราบลุ่มจากการเปลี่ยนทิศและต้นเงินของแม่น้ำ	กรุงเทพและปากน้ำโพ: ข้าว สินค้าหนังสือครั่งไม้ สินค้ายุโรป รัฐฉาน : ผืน ขี้ผึ้ง ชาแห้ง กระเทียม พริก มีด น้ำรัก น้ำมันงา ม้า ยูนนาน: เสื้อผ้า กระจกสำหรับโคมไฟ เชียงราย พะเยา ลำพูน เชียงใหม่ : ข้าว ของป่า แม่สลาย : เสื้อผ้า รอบนอกใกล้ลำปาง : ขี้ผึ้ง ครั่ง น้ำอ้อย หนังสือครั่ง เขาสัตว์ ใหมติบ	กรุงเทพและปากน้ำโพใช้เรือ นอกนั้นเป็นพ่อค้าเร่บรรทุกใส่ หลังล้อและม้า	ชาวพม่า เงี้ยว จีน และอินเดีย	กลุ่มพ่อค้าต่างเมือง ต่างเชื้อชาติ และพ่อ ค้ารายใหญ่ใน ลำปาง เองซึ่งมารับ ของไปจำหน่ายอีกที่	ทั้งส่งและปลีกแต่ส่วนใหญ่ เป็นส่ง	กลุ่มพ่อค้าที่ค้า ขายในตลาด
ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ	บนบกใกล้กับคุ้มเจ้าหลวง	เชียงใหม่ ลำพูน : ข้าว ในท้องถิ่น และชุมชนใกล้เคียง : ของ สด ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ ตลาดจีน : ข้าว	เชียงใหม่ ลำพูน ใช้วัวต่างไปรับ มา ในท้องถิ่นและชุมชนใกล้เคียงใช้ เดินเท้าและม้า	ชาวพื้นเมือง	ชาวพื้นเมือง	ส่วนใหญ่เป็นการค้าปลีก	เจ้าเมือง

สรุป

นครลำปางเป็นเมืองที่เกิดขึ้นมากจากอิทธิพลทางการเมือง คือ แคว้นหรือรัฐไทย ที่ต้องการแสดงการขยายอำนาจมาทางดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำวัง ซึ่งในบริเวณนี้มีชนกลุ่มต่าง ๆ อาศัยอยู่ก่อนแล้ว จึงเหมือนเป็นการรวบรวมกำลังคนเข้าด้วยกัน พร้อม ๆ กับประกาศอำนาจในการยึดครองของเมืองหรือรัฐไทยโดยให้พระโอรสของพระนางจามเทวีเจ้าเมืองหรือรัฐไทยมาครองและสร้างเป็นเมืองเขลางค์นคร มีแนวความคิดในการสร้างเมืองที่ยังคงอิงกับเมืองหรือรัฐไทยอยู่ คือได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและฮินดูในการถือเอาหอยสังข์ซึ่งเป็นอาวุธของพระนารายณ์ เป็นเครื่องในการยึดเอาเป็นแบบรูปร่างเมือง ผสมเข้ากับแนวความคิด คติภูมิจักรวาล จนได้รับอิทธิพลแนวความคิดในการสร้างเมืองจากกลุ่มชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำโขงที่เปลี่ยนรูปร่างเมืองกลายเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่ปรากฏในเมืองรุ่นที่สร้างต่อมา นอกจากนี้ลักษณะภูมิประเทศยังมีส่วนช่วยกำหนดทำเลที่ตั้งของเมืองด้วย จากการที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำวังกว้างใหญ่ มีเทือกเขาขุนตาลเป็นปราการธรรมชาติ แบ่งพื้นที่ออกจากที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง

เมืองเขลางค์นคร ถือว่าเป็นเมืองที่มีฐานะทางการเมืองสูง อีกทั้งยังเป็นเมืองที่อยู่ในทำเลที่ตั้งเป็นเมืองหน้าด่านตอนใต้ของแคว้น เสมือนกำแพงเมืองที่คอยรับมือกับเมืองในดินแดนทางตอนใต้ ก่อนจะมาถึงราชธานีเชียงใหม่ ประวัติศาสตร์ของเมืองผ่านศึกสงครามมาอย่างโชกโชนทั้งการถูกล้อม ยึดครองจากเมืองรอบข้างและไปตีเมืองอื่นเพื่อขยายอาณาเขตและอำนาจทางการเมือง พยายามที่จะขยายขยาย ก่อสร้าง พัฒนาบ้านเมือง ให้เป็นเมืองที่สมบูรณ์ สงบสุข ปลอดภัยจากการย้ายเมือง และสร้างเมืองใหม่ อีก 2 เมือง ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวังใกล้เคียงกัน จนกลายเป็นชุมชนที่ยึดติดกับแม่น้ำมากขึ้น ทำให้ความสำคัญของเมืองไม่ได้เป็นแต่เพียงทางการเมืองอย่างเดียวแล้ว แต่กลับเพิ่มความสำคัญทางคมนาคมขนส่งและการค้าขายด้วย โดยเฉพาะเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเริ่มสงบสุขขึ้น

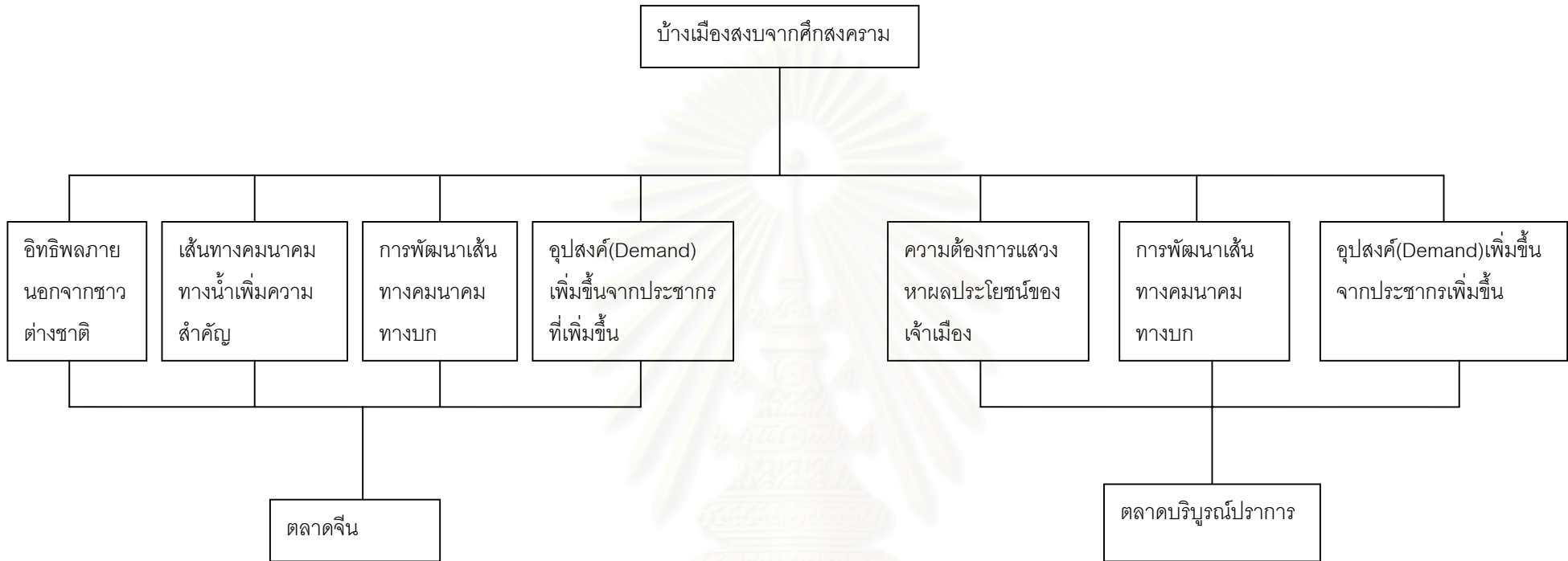
ในช่วงท้ายของยุค เป็นช่วงที่บ้านเมืองเริ่มเข้าสู่สภาวะปกติ ปลอดภัยจากศึกสงคราม จึงเป็นช่วงที่ชาวเมืองเริ่มสั่งสมวัฒนธรรมประกอบกับการเข้ามามีอิทธิพลทางการค้าไม้ของชาวอังกฤษ ที่เข้ามาโดยการได้หัวเมืองพม่าและมอญเป็นเมืองขึ้น ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของเมืองเริ่มขยายตัวจากเศรษฐกิจในรูปแบบง่าย ๆ แบบผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ ได้พัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในระบบเงินตราที่ซับซ้อนมากขึ้น ขณะเดียวกันกับเส้นทางคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญมากขึ้น เกิดการติดต่อค้าขาย จนปรากฏตลาดในเมือง 2 แห่ง คือ ตลาดเงิน และตลาดบริบูรณ์ปราการ ซึ่งตลาดเงินดูจะมีบทบาทและมีอิทธิพลมากกว่า ความสำคัญของการคมนาคมทางน้ำได้ส่งผลให้ตลาดเงินซึ่งอยู่ที่ท่าริมน้ำเป็นศูนย์กลางการขนถ่ายสินค้า และเป็นแรงผลักดันให้นครลำปางกลายเป็นเมืองศูนย์กลางค้ารองจากเชียงใหม่ เป็นชุมทางของพ่อค้าต่างถิ่นที่มาจับสินค้าไปขาย และเป็นจุดดึงดูดพ่อค้าต่างเชื้อชาติให้เข้ามาตั้งรกรากทำมาหากินโดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนที่สามารถ

ครอบงำการค้าขายของเมืองในช่วงเวลานี้ได้โดยสิ้นเชิง ในขณะที่เดียวกันก็มีอีกตลาดหนึ่งตั้งอยู่บนบกในตัวเมืองใกล้กับคูมหลวงคือ ตลาดบริบูรณ์ปรากการ ซึ่งค่อนข้างจะมีบทบาทหน้าที่ในการให้บริการที่ต่างจากตลาดจีน คือมีลักษณะยึดติดกับชุมชนพื้นเมืองในท้องถิ่นมากกว่าให้บริการสินค้าอุปโภค บริโภค พื้นฐานที่คนท้องถิ่นต้องการ ซึ่งไม่ใช้การให้บริการหลักของตลาดจีน สภาพของตลาดบริบูรณ์ปรากการถึงแม้จะไม่คึกคักเท่ากับตลาดจีน แต่ก็เป็ตลาดของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าเมือง ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองและแสวงหาผลประโยชน์ของเจ้าเมืองในหัวเมืองทางเหนือทั่วไป

การเกิดตลาดทั้ง 2 แห่งในเมืองนครลำปางยุคที่ 1 นี้ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะบางประการของเมืองคือ

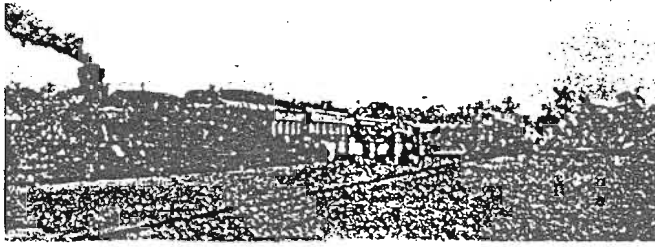
1. การคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญและมีบทบาทมากกว่า
2. การหลั่งไหลกันเข้ามาของกลุ่มชนต่างเชื้อชาติ โดยเฉพาะชาวจีน จนกลายเป็นกลุ่มชนกลุ่มพื้นเมืองดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งของประชาชนลำปางในปัจจุบัน
3. ความเจริญทางการค้าเป็นกิจกรรมสำคัญอันหนึ่งในเมือง ที่มีแรงดึงดูดให้เกิดการอพยพเข้าและกิจกรรมเกี่ยวข้องอื่นตามมา
4. ศูนย์กลางชุมชนในอดีตจากที่เคยเป็นวัดได้เปลี่ยนมาเป็ย่านการค้าแล้ว
5. ความสามารถในการติดต่อค้าขาย และคมนาคมขนส่ง ทำได้ไกลขึ้น
6. เจ้าเมืองและชนชั้นสูงก็ยังเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพล ควบคุมกิจกรรมสำคัญในเมือง
7. ตลาดเกิดขึ้นในบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานเกิดเป็นชุมชน หรือทำเลที่ตั้งของตลาดสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง 3.4 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดตลาดในยุคที่ 1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูป 4.1 ขบวนการไฟฟ้่วนรางใหญ่
ที่เข้าสถานีรถไฟช่วงสมัย ร.6
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติ
ศาสตร์ศึกษาสัญจร, ลำปาง: จิต
วัฒนาการพิมพ์ 2543, หน้า 3 .

4.1 สภาพเมืองนครลำปางในยุคที่ 2

เช่นเดียวกับในบทที่แล้วที่เริ่มกล่าวถึงลำดับเหตุการณ์ สถานะการณ์บ้านเมืองก่อนจึงกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองนครลำปางในด้านต่างๆ ได้แก่ ลักษณะและโครงสร้างทางกายภาพของเมือง ลักษณะการเมืองการปกครอง ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการคมนาคมขนส่ง รวมถึงการพัฒนาระบบเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยด้านต่างๆที่ส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ดังมีรายละเอียด ดังนี้

ลำดับเหตุการณ์สถานการณ์บ้านเมือง

- พ.ศ.2459 รถไฟมาถึงลำปาง กระตุ้นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองไปเป็นแบบผลิตเพื่อตลาด
เปลี่ยนเส้นทางการค้าจากทางเรือไปเป็นทางรถไฟ
คนจีนอพยพขึ้นมาเป็นจำนวนมาก
ถนนระหว่างเมืองดีขึ้นพ่อค้าใช้รถยนต์แทน
ย่านสบตุ๋ยเจริญขึ้น เริ่มมีรถม้าเข้ามา
เปลี่ยนชื่อจากเมืองนครลำปาง เป็น " จังหวัดลำปาง "
พ่อค้าจีนเข้ามาซื้อกิจการการค้ามากขึ้น
จัดการแสดงงานกลีกรรมขึ้นที่ลำปางเพื่อเป็นการกระตุ้นประชาชนในเรื่องผลผลิต
- พ.ศ.2460 สะพานรัฐภาคีเศกที่สร้างโดยใช้คอนกรีตแล้วเสร็จ
- พ.ศ.2461 ตั้งสำนักงานป่าไม้ทำหน้าที่ขายไม้โดยตรง
- พ.ศ.2462 เกิดพระคลังออมสิน
- พ.ศ.2463 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในเมือง
- พ.ศ.2464 รถไฟมาถึงเชียงใหม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ลังคม นครลำปาง
สงครามโลกครั้งที่ 1 เพิ่งสงบ
- พ.ศ.2465 เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าเมืองถึงแก่พิราลัย ถือเป็นการสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าเมืองลำปาง

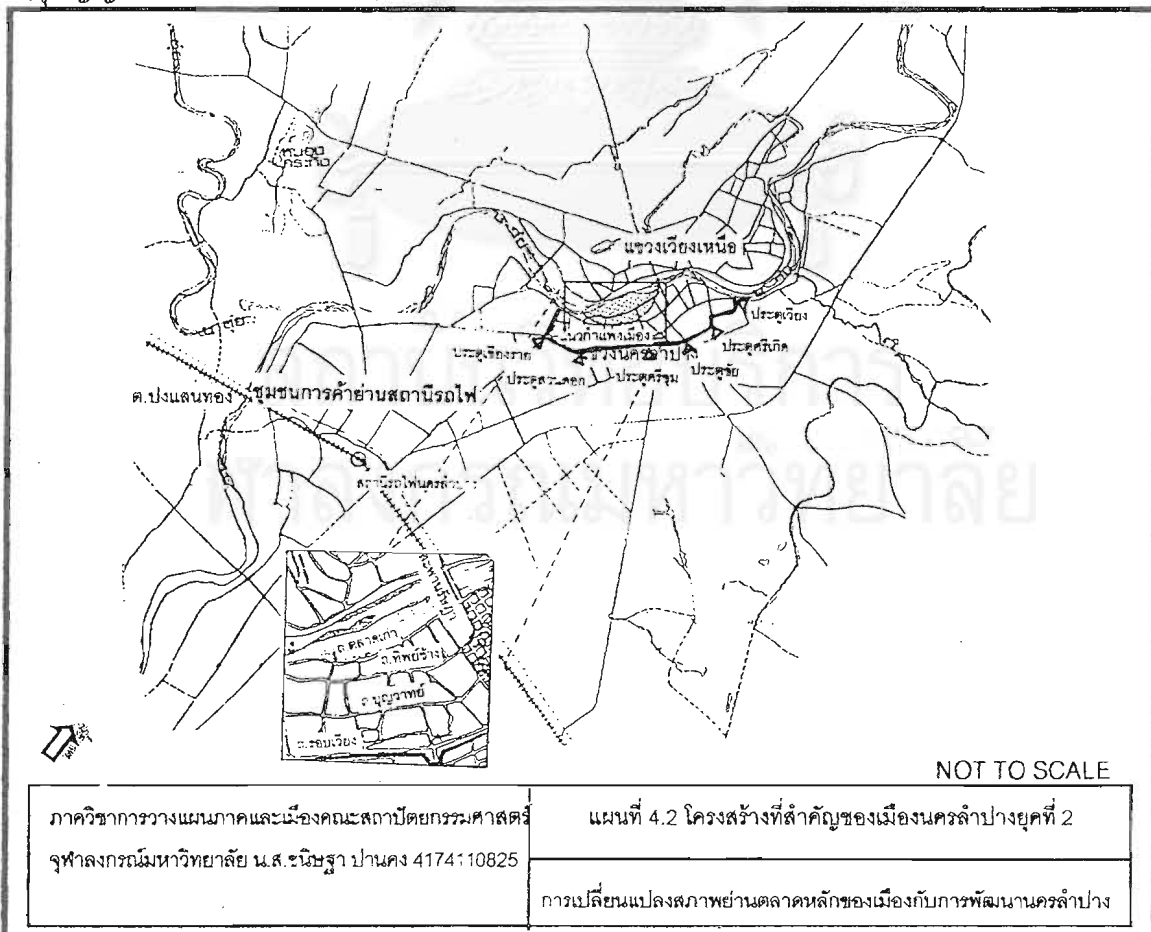
- พ.ศ.2467 วัฒนธรรมกรุงเทพมหานครเข้ามาแพร่หลาย
- พ.ศ.2468 เป็นช่วงสุดท้ายของระบบเทศาภิบาล
- พ.ศ.2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีเสด็จสู่นครลำปาง
- พ.ศ.2473 ชาวจีนครอบงำการค้าขายไว้เกือบหมด
- พ.ศ.2475 เปลี่ยนแปลงการปกครอง
เสนอใช้นโยบายแบบเศรษฐกิจแบบชาตินิยม มุ่งสร้างทุนนิยมโดยรัฐ
- พ.ศ.2476 ยกเลิกการปกครองแบบมณฑล ให้ลำปางเป็นจังหวัดหนึ่ง
- พ.ศ.2478 เทศบาลเมืองลำปางจัดตั้งขึ้นเป็นเทศบาลเมืองตามพระราชกฤษฎีกา
พ.ศ.2478
- พ.ศ.2480 ลำปางกลายเป็นแหล่งค้าข้าวคู่กับเชียงใหม่
- พ.ศ.2484 ออกกฎหมายกีดกันคนต่างชาติที่ลำปางตามพระราชกฤษฎีกา ฯ พ.ศ. 2484
เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นเข้าตั้งฐานทัพในลำปาง เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ.2484
- พ.ศ.2485 รัฐบาลใช้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม (ทุนนิยมโดยรัฐ) ลดอำนาจอิทธิพลชาวต่างชาติ
- พ.ศ.2486 ประกาศเขตหวงห้ามชาวต่างชาติเพิ่ม
ตลาดเก๋าก้าวและย่านสบตุ๋ยพินาศจากสงคราม เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม
- พ.ศ.2488 ประกาศพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์
จำกัดการค้าข้าวโดยชาวจีน
- พ.ศ.2490 ขดใช้ปฏิกรรมสงคราม ฟันฟู บุรณะบ้านเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2
ขยายกิจการป่าไม้
เกิดรัฐประหารโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ ฯ ใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม
เศรษฐกิจของภาคเหนือเริ่มดีขึ้น
- พ.ศ.2491 ธนาคารเริ่มเปิดอีกหลายแห่งในลำปาง
- พ.ศ.2500 ร้านค้าส่วนใหญ่ในลำปางเป็นแบบ One Stop Shop
ใช้ระบบตัวแทนธนาคาร
รัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เลิกเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐไป
ใช้นโยบายเปิดประเทศ

พ.ศ.2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จนคร
ลำปางครั้งแรก

พ.ศ.2502 จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น

4.1.1 ลักษณะและโครงสร้างทางกายภาพของเมือง

ยุคนี้เป็นช่วงรับต่อเมืองรุ่นที่ 3 จากยุคที่แล้ว ตัวเมืองยังคงเป็นตัวเมืองนครลำปางอยู่ โครงสร้างหลักทางกายภาพของเมืองนครลำปางจึงยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไป คือ คูเมือง กำแพงเมือง คันดิน ประตูเมือง และป้อมปราการ ยังใช้อันเดิมอยู่และไม่ได้มีการสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่ แต่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ โครงสร้างถนน ถนนหลักยังคงเป็นแนวแกนของเมืองอยู่ เมื่อรถไฟมาถึงนครลำปาง กรมหลวงเปลี่ยนเป็นกรมทางหลวงได้สร้างถนนหลวงสายแรกขึ้นในมณฑลพายัพ ต่อมาถนนสายต่าง ๆ ได้สร้างเพิ่มขึ้นขนานไปกับแนวแม่น้ำและถนนตลาดจีน (สุกัญญา เขียมชัย, 2539: 81) เช่น ถนนทิพย์ช้าง ถนนบุญวาทย์ และถนนรอบเวียง (แผนที่ 4.2) โดยเฉพาะถนนรอบเวียงได้กลายเป็นการปล่อยให้ไปทำลายแนวกำแพงเมืองในที่สุดในปี พ.ศ. 2498 คือ เป็นการสร้างถนนบนแนวกำแพงเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนที่เข้ามาสร้างชุมชนใหม่จนกรมศิลปากรได้ประกาศอนสภาพโบราณสถานในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2498 (สุกัญญา เขียมชัย, 2539: 140)

รูป 4.2 วงเวียนห้าแยกประตูเชียงราย

เมื่อ พ.ศ.2496

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์

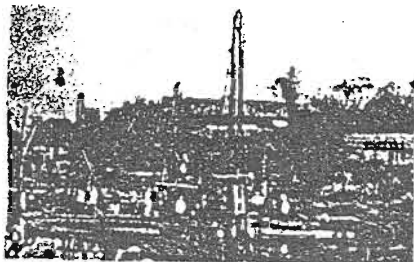
ศึกษาสัญญาจร, ลำปาง: จิตวัฒนการพิมพ์

2543, หน้า 10 .

สิ่งก่อสร้างอีกอันหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในยุคนี้ คือ สะพานรัฐภาภิสก ที่ก่อสร้างโดยใช้คอนกรีตสะพานแรก แล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ.2460 (รูป 4.3-4.5) เป็นการเชื่อมชุมชน 2ฝั่งแม่น้ำเข้าด้วยกัน และสามารถต้านทานท่อนซุง 30,000 ท่อนที่ไหลมากับน้ำเมื่อครั้งปีอุทกภัย 2463 (รูป 4.6-4.11) ทำให้การคมนาคมทางบกมีความสำคัญมากขึ้นในเมือง (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 139) สภาพการเป็นชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงในบริเวณกำแพงเมืองอีกต่อไป แต่ภายในกำแพงเมืองยังคงเป็นศูนย์กลางอำนาจอยู่ เป็นคุ่มหลวงในบริเวณใกล้เคียง เป็นที่พักของขุนนาง ลูกหลาน ผู้มีฐานะ มีการขยายชุมชนออกมาภายนอกกำแพงเดิม เมื่อรถไฟมาถึงย่านขนส่งสถานีรถไฟนครลำปางจากสภาพทุ่งนากลายเป็นย่านเมืองใหม่ มีอาคารพาณิชย์เกิดขึ้นในสมัยนั้นมาก ชาวสบแต่ผู้ย้ายข้ามฟากมาค้าขายที่ท่าต้นกระจาว จึงเรียกตลาดเก่าจาว สบแต่ผู้ เกิดโรงยาฝิ่นเก่า (คณะจัดงานรำลึกวันประวัติศาสตร์รถไฟรถม้าลำปาง, 2543: 7) โรงย้อมผ้า โกดังขึ้นในย่านนี้ (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 37) และชุมชนย่านลำปางกลางที่เป็นชุมชนที่รับช่วงต่อความเจริญทางการค้าจากการคมนาคมทางน้ำ คือ ในช่วงปลายของความรุ่งเรืองที่ตลาดจีน โดยตลาดจีนเริ่มมีความอึมครึมแล้วประกอบกับการคมนาคมที่เป็นโค้งน้ำที่บ้านลำปางกลางไม่โค้งมากเหมือนตลาดจีน จึงเดินเรือได้สะดวกกว่า ไม่ต้องเดินเรือเข้ามาถึงท่าหน้าตลาดจีนแต่ไม่นานความเจริญทางการค้าที่ชุมชนย่านสบแต่ผู้ - เก้าจาว ก็ดึงดูดผู้คนในย่านนี้ไปในที่สุด ในย่านสบแต่ผู้ - เก้าจาว ที่ถูกครอบงำการเป็นผู้นำทางการค้าโดยชาวจีนนั้น ได้นำพาสภาพย่านชุมชนนี้เป็นแบบจีน ทั้งอาคาร บ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจีน ตลาดจีนชีวิตความเป็นอยู่ และบรรยากาศจากผู้คนชาวจีน

โครงสร้างทางกายภาพของเมืองในยุคนี้มีลักษณะที่สร้างขึ้นมาเพื่อรองรับความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าของเมืองเป็นสำคัญ โดยปราศจากโครงสร้างที่ประกอบด้วยคูเมือง กำแพงเมือง คันดิน ประตูเมือง และป้อมปราการ ซึ่งเป็นโครงสร้างที่เชื่ออำนาจต่อความปลอดภัย จากสงครามที่หมดยุคไปแล้ว การขยายเมืองหรือชุมชนจึงไม่จำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างเหล่านี้อีกต่อไป ลักษณะของชุมชนยังคงเป็นชุมชนที่ยึดติดกับเส้นทางคมนาคมอยู่ แต่ต่างกันตรงที่รูปแบบการคมนาคมเปลี่ยนไปจากทางน้ำเป็นทางบก และทางรถไฟ โดยเฉพาะเมื่อหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กรรมสิทธิ์ที่ดินตระกูลเจ้านายเก่าเริ่มเปลี่ยนมือไปสู่ชุมชนธุรกิจที่

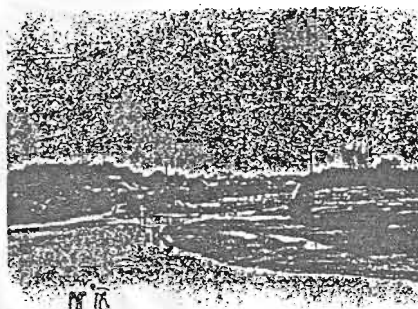
เคลื่อนตัวจากทำเลทำน้ำ (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 120) ชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากความเจริญทางการค้าที่มาพร้อมกับการคมนาคมทางรถไฟ ส่งผลให้พื้นที่ของเมืองขยายเพิ่มขึ้นไปทางด้านตะวันตกของเมือง

รูป 4.3 การก่อสร้างสะพานรัชฎาภิเชก นครลำปาง เมื่อ พ.ศ.2459

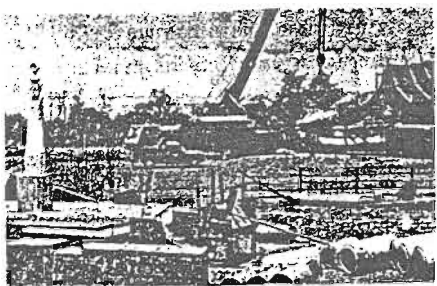

รูป 4.4 สะพานรัชฎาภิเชกสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.2460

รูป 4.5 การวางรากสะพานรัชฎาภิเชก นครลำปาง

(รูป4.3-4.5)ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขลางค์ ลุ่มแม่น้ำวัง, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า 148.

4.6 โอสถศาลาคู่สะพานรัชฎาเมื่อร่วมสงคราม

รูป 4.7 ไม้ซุงลี้กับสะพานรัชฎาภิเชกปีอุทกภัย 2463 พระยาสุเรนทร์ราชเสนาข้าหลวงลำปางรายงานเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ไม้ซุงลี้ 30,000 ท่อนติดขวางสะพานข้ามแม่น้ำวังเมื่อ 27 ส.ค. 2463

(รูป4.6-4.7)ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวทาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 88,85 .

รูป 4.8 แพไม้ซุงในแม่น้ำวังที่จังหวัดลำปาง

ที่มา: บุญเสริม สาดราษฎร์, **ลานนาไทยในอดีต**, เชียงใหม่: โรงพิมพ์ช้างเผือกการพิมพ์2522, หน้า 157 .

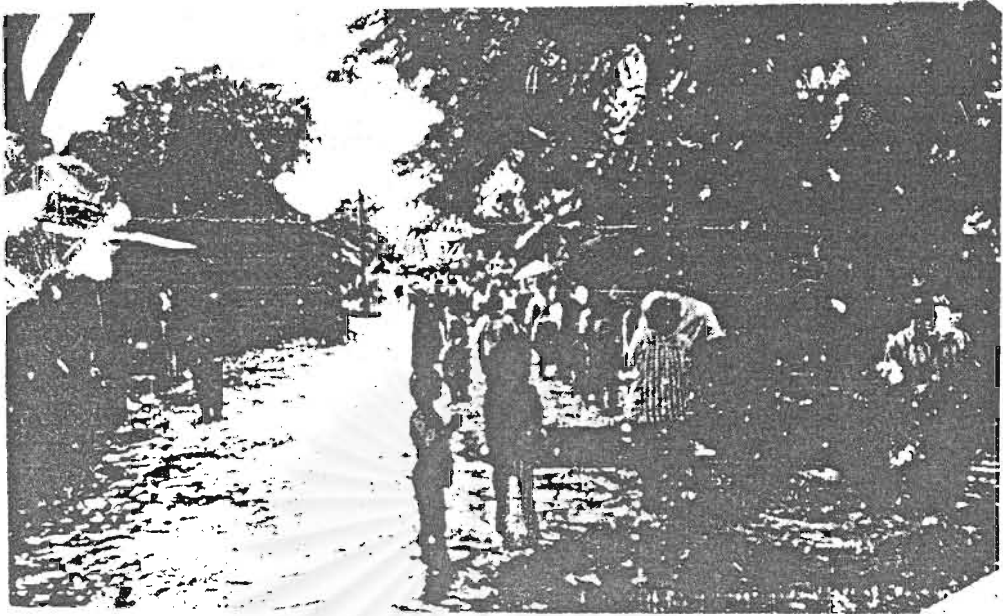
รูป 4.9 สะพานรัฐภูมิเขกถูกซุงนับจำนวนพันๆท่อนกระแทกจนเกิดรอยร้าวหลายแห่งจนทางการห้ามการสัญจรไปมา

ที่มา: บุญเสริม สาดราษฎร์, **อดีตล้านนา**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ 2520, หน้า 65.

รูป 4.10 น้ำพัดขอนไม้สักปะทะสะพานข้ามแม่น้ำวัง

ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **ลำปาง นครเขลางค์ ลุ่มแม่น้ำวัง**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า148 .

รูป 4.11 อุทกภัยครั้งใหญ่

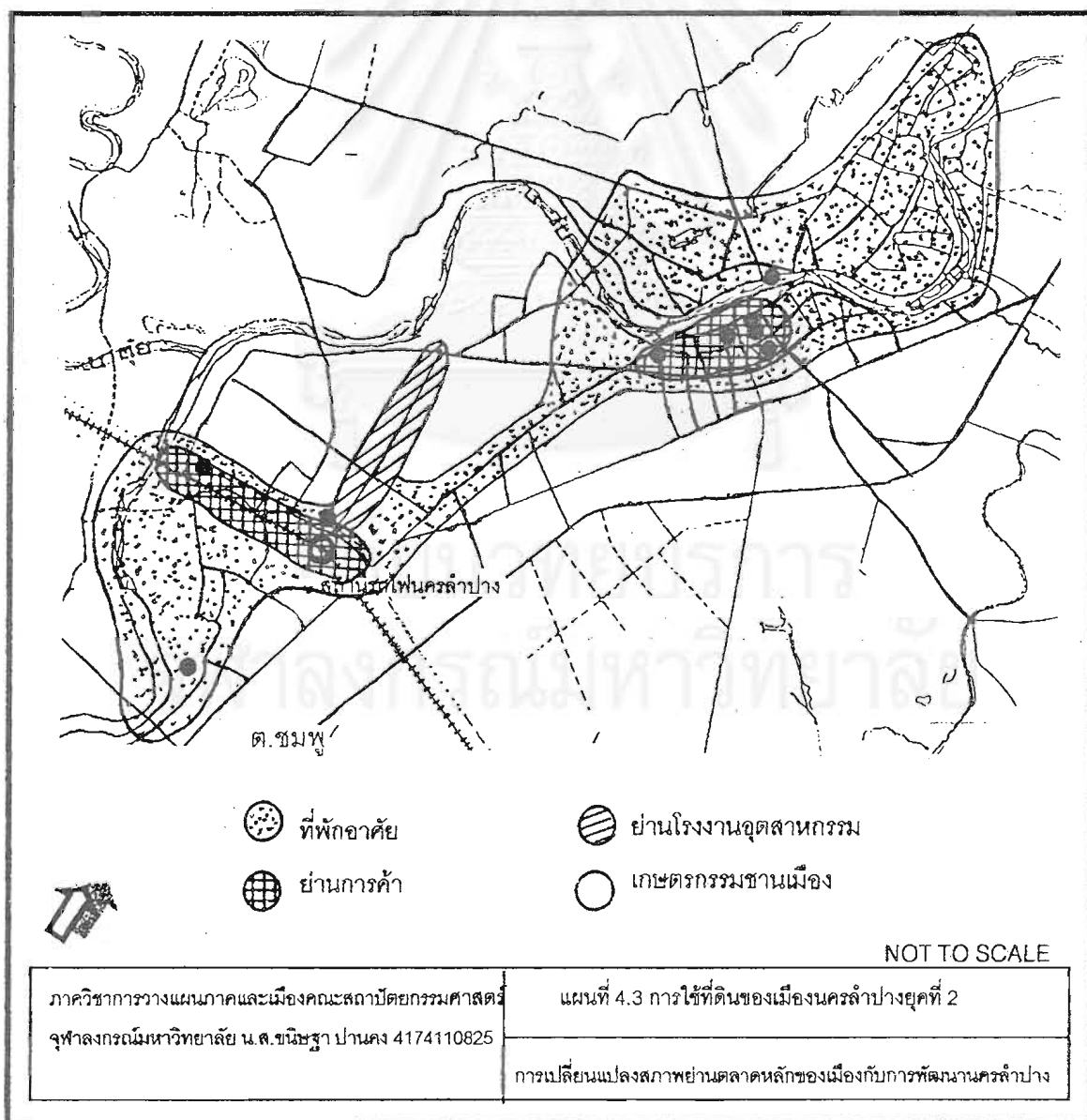
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวหาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 87.

ลักษณะการใช้ที่ดิน (แผนที่ 4.3)

ลักษณะการใช้ที่ดินของเมืองนครลำปางในยุคที่ 2 นี้ มีการใช้ที่ดินประเภทโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจากยุคที่แล้ว ส่วนการใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัยและย่านการค้านั้นได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในย่านเมืองใหม่ บริเวณสถานีรถไฟสบตุ๋ย-เก็จาว โดยมีพื้นที่เมืองทั้งหมดประมาณ 2,030 ไร่ พื้นที่ในย่านเมืองเก่าประมาณ 1,130 ไร่ และในย่านเมืองใหม่ประมาณ 600 ไร่ พื้นที่ในย่านเมืองเก่าประกอบด้วย บริเวณย่านการค้ามีพื้นที่ประมาณ 280 ไร่ โดยขยายพื้นที่มาทางใต้เพิ่มขึ้นจากยุคที่แล้ว บริเวณที่พักอาศัยประมาณ 850 ไร่ จะเห็นได้ว่าพื้นที่พักอาศัยในย่านเมืองเก่าในยุคนี้ลดจำนวนลง แต่กลับไปเพิ่มขึ้นในย่านเมืองใหม่ คือพื้นที่ย่านเมืองใหม่มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 900 ไร่ ประกอบไปด้วย บริเวณที่พักอาศัยประมาณ 500 ไร่ เป็นชุมชนล้อมรอบสถานีรถไฟ ย่านการค้าประมาณ 220 ไร่ คือบริเวณย่านตลาดสบตุ๋ย ตลาดเก็จาว และห้องแถวที่ใช้เป็นโกดังเก็บสินค้า หน้าสถานีรถไฟและบริเวณตลาดนาแก้วที่ตั้งอยู่ในชุมชนทางด้านใต้สถานีรถไฟลงมา ส่วนย่านโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในยุคนี้เป็นโรงงานยาฝิ่นเก่า โรงย้อมผ้า และโรงงานแปรรูปไม้ ตั้งอยู่บนถนนสุเรนทร์สายที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟเข้าสู่ตัวเมืองเก่า มีพื้นที่ประมาณ 180 ไร่ บริเวณรอบนอกตัวเมืองเป็นพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบเมืองอยู่ (ตาราง 4.1)

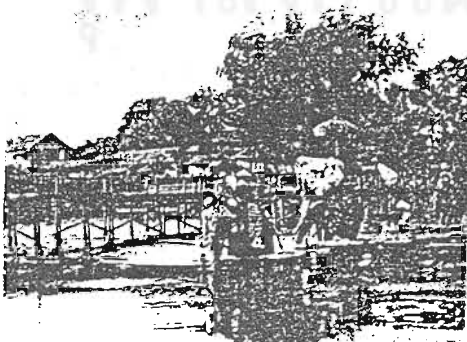
ตาราง 4.1 การใช้ที่ดินเมืองนครลำปางในยุคที่ 2

ประเภทการใช้ที่ดิน		จำนวนพื้นที่(ไร่)
เมืองเก่า	ที่พักอาศัย	850
	ย่านการค้า	280
	รวม	1,130
เมืองใหม่	ที่พักอาศัย	500
	ย่านการค้า	220
	โรงงานอุตสาหกรรมและโกดังสินค้า	180
	รวม	900
รวมพื้นที่ทั้งหมด(ไม่รวมพื้นที่เกษตรกรรมชานเมือง)		2,030

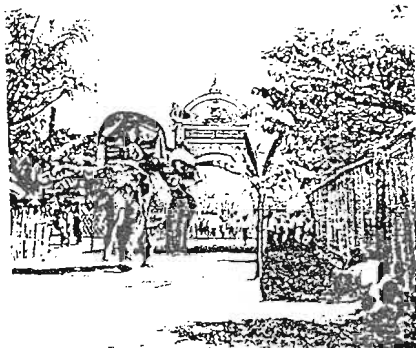

4.1.2 ลักษณะการเมืองการปกครอง

ลักษณะการเมืองการปกครองในยุคนี้ค่อนข้างจะมีความเคลื่อนไหวมาก คือ มีทั้งการปฏิวัติ รัฐประหาร และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากนี้ยังผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 สงครามอินโดจีน และเอเซียบูรพา เหตุการณ์เหล่านี้มีผลต่อลักษณะการเมืองการปกครองที่ส่งผลต่อนครลำปางหลายอย่างด้วยกันมณฑลพายัพในช่วง พ.ศ.2458 – 2468 มีการเปลี่ยนแปลงระบบเทศบาลหลายอย่าง เช่น การจัดตั้งมณฑลมหาสารบุรี แล้วรวมกับมณฑลภาคพายัพปรับปรุงการคมนาคมภายในมณฑลและระหว่างมณฑลพายัพกับกรุงเทพฯ โดยเฉพาะทางรถไฟสายเหนือ ทำให้เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เพื่อเป็นสินค้าออก ขยายการศึกษาภาคบังคับ เพิ่มอัตราการเก็บภาษีอากรหลายชนิดให้เท่ากับมณฑลทั่วไป ซึ่งกระทบกระเทือนต่อราษฎรมาก (สวัสดิ์ ประยูรเสถียร, 2524: 23) โดยให้อำนาจผูกขาดแก่เจ้าภาษีทำให้ชาวนาต้องรับภาระหลายด้าน คือ ภาระการหาเงินมาเสียภาษี แล้วยังถูกเจ้าภาษีนายอากรขูดรีดอย่างหนักอีก สิ่งที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อนยิ่งขึ้น คือ การเสียเงินแทนการเกณฑ์แรงงาน ซึ่งพบความไม่พอใจของประชาชนชาวลำปาง คือ “กรณีชาวลำปางหลายร้อยคน ได้ก่อการประท้วงขัดขืนไม่ยอมทำงานสาธารณะ โดยอ้างว่าเสียเงินค่าแรงงานแทนการเกณฑ์แล้ว”(ไฉภา ชานะมุล, 2534: 61) ต่อมาลักษณะการปกครองดังกล่าวได้รับการปรับปรุงจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของระบบเทศบาล (พ.ศ. 2468 – 2476) โดยทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆและยุบเลิกตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี พ.ศ.2468 ดำเนินนโยบายยกเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครอย่างเด็ดขาด(สวัสดิ์ ประยูรเสถียร, 2524: 23) ซึ่งกำหนดว่านับตั้งแต่ พ.ศ. 2469 เป็นต้นไป โดยนำการวางของตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครลำปาง ซึ่งว่างลงในปี พ.ศ. 2468 เนื่องจากราชบุตรเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตถึงแก่พิราลัย ตามประเพณีแล้ว เมืองนครลำปางจะทอดเกล้าเสนอชื่อต่อกรุงเทพฯ เพื่อทรงโปรดเกล้าฯ แต่คราวนี้กลับเฉยเมย และใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณาทำพินโยบายของสยามต่อล้านนา (เดือนใจ ไชยศิลป์, 2536: 172) (รูป 4.12-4.16)

รูป 4.12 กระบวนข้างพระที่นั่งของสมเด็จพระนครินทร์พระยาดำรงราชานุภาพ ขณะเสด็จออกตรวจราชการที่มณฑลพายัพ พ.ศ.2464

รูป 4.13 การรับขบวนราชวงศานวงศ์เจ้าเมืองนครลำปาง

รูป 4.14 กระบวนช้างพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จเข้าสู่ นครลำปาง (พ.ศ.2469)

รูป 4.15 ประชาชนชาวลำปางเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2469

รูป 4.16 ประชาชนชาวลำปางเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2469

(รูป 4.12-4.16) ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขื่อนขันธ์คุ้มแม่น้ำวัง, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า 163 .

เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต ผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้ายนี้ถือว่าเป็นผู้นำนครลำปางเข้าสู่การพัฒนายุคใหม่ (รูป 4.17) คือ ในระหว่างที่ท่านเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตขึ้นครองนครลำปางนั้น ประเทศสยาม (ไทย) กำลังตื่นตัวและมีการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคก้าวหน้า ในทุก ๆ ด้าน ท่านจึงรับเอานโยบายก้าวหน้านั้นมาอย่างเต็มภาคภูมิ เพื่อให้นครลำปางทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนมีทุกสิ่งทุกอย่างเทียมทันหัวเมืองอื่น ๆ ทั่วราชอาณาจักรไทย ในการสร้างและบูรณะสถานที่ราชการ โรงเรียน - โรงพยาบาล และวัดวาอาราม ท่านได้เสียสละทั้ง กำลังกาย กำลังทรัพย์ (เงินและที่ดิน

) สบทบเงินของรัฐซึ่งมีงบประมาณอยู่บ้างแล้ว แต่ไม่เพียงพอ ความเสียหายของท่านที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง อาทิเช่น ศาลากลางจังหวัดลำปาง (หลังเก่า) ซึ่งท่านได้เสียสละอุทิศที่ดินวัดเป็นที่ตั้ง " หอค้า " (คุ่ม) ของท่านให้แก่รัฐบาลเพื่อสร้างเป็นศาลากลางดังกล่าว โรงเรียนบุญวาทวิทยาลัยซึ่งเดิมเป็นที่ดินของห้างกิมเซ่งหลี และขยับขยายก่อสร้างตัวอาคารเรียน โดยเงินส่วนตัวของท่านทั้งสิ้น ชานานนามโรงเรียนใหม่ว่า " โรงเรียนบุญวาทวิทยาลัย " ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขซึ่งท่านได้ซื้อที่ดินของวัดหลวง (วัดบุญวาทย์ฯ ซึ่งท่านเป็น " ศรัทธาเก้า ") มอบให้รัฐบาลสร้างที่ทำการไปรษณีย์ขึ้นใหม่แทนของเก่าที่ผู้พิงทุตรไทม์ไปแล้ว โรงพยาบาลทหารในค่ายสุรศักดิ์มนตรี โดยท่านเห็นว่างทหาร (ในขณะนั้น) ประจำเมืองลำปางยังไม่มีโรงพยาบาลสำหรับพยาบาล ทหาร ผู้เจ็บป่วย ท่านจึงเสียสละเงินจัดสร้างขึ้นภายในบริเวณกองทหาร ซึ่งต่อมาคือ ค่ายสุรศักดิ์มนตรี นครลำปาง ปัจจุบันนี้ และวัดบุญวาทวิทยาลัย ท่านเป็นผู้อุปการะ (ศรัทธาเก้า) และออกเงินทุนบูรณะก่อสร้างวัดนี้ขึ้นก่อน แล้วจึงได้ทูลถวายแด่สมเด็จพระสังฆราช ฯ และรัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการ สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นส่วนหนึ่งในหลายสิ่งที่ท่านได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมและชาวลำปาง ท่านเป็นผู้มีใจบุญใฝ่ใจในการสร้างสาธารณสถาน เพื่อความเจริญของเมือง จึงถือว่าท่านมีพระคุณต่อแผ่นดินนครลำปาง ควรได้รับการยกย่องเทอดทูนเกียรติคุณคู่กับเมืองนครลำปาง (ปราณี ศิริธร ณ.พัทลุง, 2538: 46-47)

รูป 4.17 เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตเจ้านครลำปางองค์ที่ 10 (พ.ศ.2440-2465)

ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ,

ลำปาง นครเขลางค์ ลุ่มแม่น้ำวัง, กรุงเทพฯ

: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า 154 .

เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร พ.ศ.2475 เป็นการต่อสู้เพื่อระบบการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญต้องการจำกัดอำนาจพระมหากษัตริย์ให้อยู่ภายใต้กฎหมาย คณะราษฎรได้ยุบเลิกระบอบเทศาภิบาลและมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ.2476 ทำให้หัวเมืองประเทศราชลานนาไทยในอดีตก็มีฐานะเป็นเพียงจังหวัดเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ นับเป็นพื้นฐานของการปกครองส่วนภูมิภาคที่สืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการปกครองระดับท้องถิ่นนั้นมีการประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2478 โดยฐานะจากสุขาภิบาลอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จัดตั้งเป็นเทศบาลเมือง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ 10.86 ตาราง

กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลสวนดอก ตำบลเวียงเหนือ ตำบลหัวเวียง และ ตำบลสบตุ๋ย ในยุคที่ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และแต่งตั้งคณะเทศมนตรีชุดแรกเข้ามาบริหารงานในปีต่อมา

แรกตั้งได้อาศัยห้องบนศาลากลางจังหวัด หรือคุ้มเจ้าหลวงเดิม เป็นที่ทำการ ให้คณะเทศมนตรีสมัยแรกมาทำการ ประกอบด้วย ขุนมลา รักรัษระบิณ (แพ อินทะภู) เป็นนายกเทศมนตรี มีหลวงสิทธิพัฒน์กาวิ (ล่ำลี จารุจินดา) และนายด้าย เสาร์จินดาวัฒน์ เป็นเทศมนตรี จึงได้ย้ายที่ทำการไปเช่าตึกของห้างบัตเลอร์ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตลาดสดเทศบาลปัจจุบัน (ตลาดหลักเมือง) บริเวณสี่แยกศาลากลางจังหวัด ต่อมาที่ดินและอาคารของห้างบัตเลอร์ดังกล่าวได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเทศบาล จะด้วยเหตุที่ห้างบัตเลอร์ยกให้หรือขยายให้เทศบาลนั้นไม่ปรากฏ ประธานสภาเทศบาลคนแรก คือ ร.อ. หลวงโยธิน (ใช้พฤกษาสรวย) มีสมาชิกเทศบาล จำนวน 12 คน คณะเทศบาลชุดแรกตั้ง (แต่งตั้ง) บริหารได้ประมาณ 6 เดือนเศษก็พ้นหน้าที่ไป (28 สิงหาคม 2479 ถึง 25 กุมภาพันธ์ 2479) ต่อมาก็มีคณะเทศมนตรีที่มีจากการเลือกตั้ง (ปี 2479) ชุดแรกเข้ารับหน้าที่ต่อ โดยมีขุนมลารักรัษระบิณเป็นนายกเทศมนตรี สำนักงานเทศบาลเมืองลำปาง เดิมตั้งอยู่บริเวณดังกล่าวมานานถึง 20 ปีเศษ จนถึงปี 2500 สมัยพลเรือเอก จันทรวโรจน์ เป็นนายกเทศมนตรี จึงได้มีการย้ายสำนักงานมาตั้งอยู่ที่บริเวณห้าแยกเชียงราย (ห้าแยกนาฬิกา) เมื่อ 25 สิงหาคม จนถึงปัจจุบัน (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2543: 10)

จนเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 สมัยญี่ปุ่นเป็นเจ้าอำนาจ กองทัพญี่ปุ่นเข้าไทยเมื่อ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และเข้าตั้งฐานทัพในลำปาง เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2484 หรืออาจเรียกว่า สงครามอินโดจีนและเอเชียบูรพา พ.ศ.2484 สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ออกกฎหมายสงวนอาชีพให้คนไทย กีดกันคนจีนออกจากอาชีพต่าง ๆ ที่สงวนไว้ให้เป็นของคนไทย เช่น ห้ามคนต่างด้าวตัดผม ตัดเสื้อ ขับขี่สามล้อ ประกาศกฎอัยการศึกจำกัดเขตต่างด้าวต้องอพยพออกจากลำปาง อาชีพขับรถม้าของชาวปากีสถานดั้งเดิมต้องเปลี่ยนมือเป็นคนท้องถิ่น (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543ก : 120) และยังเริ่มใช้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม ต่อมาได้ประกาศเขตหวงห้ามเพิ่มเติมในจังหวัดในภาคเหนือ รวมทั้งลำปางด้วยในปี พ.ศ.2486 (ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณ, 2541: 88) จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองอีก ในปี พ.ศ.2490 เกิดการรัฐประหาร โดยจอมพล ผิน ชุณหะวัณ คณะรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งยังคงใช้นโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมแบบอุดมการณ์ชาตินิยมอยู่ ในช่วงเดียวกันนี้เป็นช่วงที่เมืองเพิ่งฟื้นจากสงคราม ไทยต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงคราม และใช้เงินจำนวนมากในการฟื้นฟูประเทศ ต้องเร่งหารายได้สำหรับในลำปาง จึงต้องขยายกิจการป่าไม้โดยตั้งองค์การอุตสาหกรรม กงท่าไม้ เมื่อ 1 มกราคม ปี พ.ศ.2490 รับเอางานไม้แปรรูปของโรงเลื่อยมาดำเนินการ (ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณ, 2541: 79-80) แต่การทำงานของรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามประสบความสำเร็จพอสมควร

กำลังลง และประชาชนไม่สนับสนุน เป็นเหตุให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารในคืนวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 ประกาศยกเลิกระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนอย่างเสรี ด้วยนโยบายเปิดประเทศของจอมพลสฤษดิ์จึงเปิดโอกาสให้ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ (International Bank for Reconstruction and Development) เข้ามาทำโครงการพัฒนาการของรัฐสำหรับประเทศไทย (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 83-84) ซึ่งถือว่าเป็นฐานและเป็นแม่บทในการวางแผนพัฒนาประเทศต่อมา

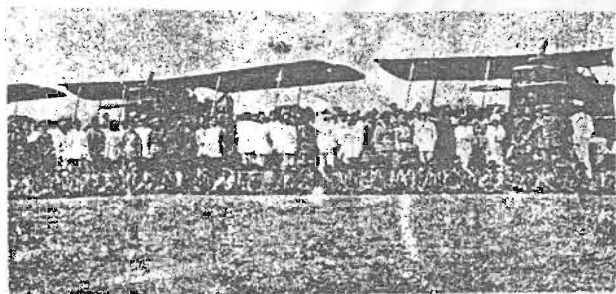
4.1.3 ลักษณะทางสังคม

เมื่อรถไฟมาถึงลำปาง คนจากกรุงเทพฯ และคนลำปาง สามารถเดินทางติดต่อถึงกันได้อย่างสะดวก โดยทางรถไฟ จึงอาจกล่าวได้ว่าลำปางจะเป็นเมืองที่รับความเจริญต่าง ๆ จากกรุงเทพฯ ก่อนถึงเมืองใหญ่อื่น ๆ ในล้านนา ทำให้คนลำปางได้รับการยกย่องว่าเป็นคนที่ “ทันสมัย” เกิดวาทะล้อเลียนว่า “คนงามคนลำพูน คนใจบุญคนเชียงใหม่ คนสมัยคนลำปาง” เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนกรุงเทพฯ อย่างแพร่หลายในเมือง ในคราวที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาเสด็จตรวจมณฑลพายัพ เมื่อ พ.ศ.2467 ได้ทรงกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่เมืองลำปางว่า

“... คนในเมืองลำปางนี้ ทัวไปรู้สึกว่าจะอยากจะประพฤติอย่างชาวกรุงเทพฯ ทุกอย่าง ขนบธรรมเนียมอย่างใดถ้าไม่เหมือนชาวกรุงเทพฯ ควรเลิกได้เป็นเลิกหมด เช่น การแต่งกายเสื้อกางเกงสีน้ำเงินของผู้ชายพลเมืองที่แพร่ ที่น่านเห็นไปทั่วทุกแห่ง ที่ลำปางนี้ไม่มีเลย เปลี่ยนเป็นนุ่งผ้ากางเกงเงินเลื้อน ๆ ตัวเจ้าหลวงนั้นขนบธรรมเนียมเมื่อนี้ เช่น การเชิญขวัญ ที่ไม่เหมือนคนกรุงเทพฯ ดูก็ริยาไม่สนใจ แต่ถ้าเหมือนธรรมเนียมกรุงเทพฯ เช่น การเลี้ยงดู เป็นต้น หรือการรับรองอื่น ๆ ทำโดยเต็มใจทั้งนั้น การแห่การเชิญสำหรับเจ้านายนี้ ถ้าแกมีทางจะเลิกเสียได้เมื่อไหร่ น่ากลัวแกจะเลิกเสียเป็นแท้ ที่ติดอยู่เดี๋ยวนี้ก็เป็นเพราะเมืองอื่นเขายังทำ จะเลิกแห่งเดียวไม่ได้เท่านั้นเอง แต่ที่กราบบังคับทูลพระกรุณานี้เป็นแต่เฉพาะในเวียงนครลำปาง แต่ถ้าเป็นตามบ้านนอกก็ไม่สู้แปลกกว่าที่อื่นมากนัก...” (เตือนใจ ไชยศิลป์, 2536: 209-210)

นครลำปางหลังอารยธรรมสื่อสารโทรเลขคมนาคมรถไฟสมัย ร.5 – ร.6 แปรสภาพสังคมศักดินาสองฝั่งเข้าสู่ยุคมีสะพานข้ามแม่น้ำวัง จึงมีการรวมแขวงสองฝั่งน้ำ ระบบเลิกทาสสมัย ร.5 ช่วยให้ไพร่เก่าลำปางมีโอกาสพัฒนาฝีมือช่างแรงงานแทนเกณฑ์ จวบสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามออกกฎหมายสงวนอาชีพคนไทย นับแต่อาชีพช่างตัดผม ตัดเสื้อ และขับสามล้ออีกทั้งยุคประกาศกฎอัยการศึกสงครามมีการสั่งอพยพต่างด้าวจากเขตภาค

เหนือ ทำให้คนท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาอาชีพ ค้าขายรับจ้าง และการมีบ้านเรือนไม้จริงแทนสังคมบ้านไม้ไผ่เขตตัวเมือง บทบาทชาวลำปางสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง มีการขยายสนามบินลำปาง และสนามบินเกาะคาเป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศไทยญี่ปุ่น (รูป 4.18) ที่ตั้งกองทัพอากาศขยายดินแดนยึดครองรัฐฉานถึงเชียงตุง ทำให้ชาวลำปางมีโอกาสพัฒนาฝีมือแรงงาน โดยปราศจากคู่แข่งที่เป็นต่างด้าวในท้องถิ่น(ศักดิ์ รัตนชัย, 2543ก : 119-120) กระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้าสู่เมืองนครลำปาง นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน ทั้งชุมชนเมืองลำปางและภายในประเทศ การออกกฎบังคับให้เข้าสู่ “ยุคมานานาไทย” และ “ยุคแม่พิมพ์นิยมทอง” แทนยุคพื้นด้าเหมือนนิล เพื่อสร้างความเป็นสากลให้กับประเทศ จึงเป็นชุมชนที่รับรูปแบบบริษัทยุคใหม่เข้ามาใช้อย่างแพร่หลาย ชานรับกระแสวัฒนธรรมใหม่อย่างคึกคัก นับแต่การจัดงานเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญใน พ.ศ.2477 อย่างยิ่งใหญ่ สังคมเมืองลำปางได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีเสรีภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดงานประกวดนางงามลำปาง ได้รับความนิยมนอย่างสูงในชุมชน

รูป 4.18 สนามบินผลพลอยได้จากสงครามโลกครั้งที่ 2
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวทาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 88.

ในช่วงสงครามเอเชียมหาบูรพา เมืองลำปางได้กลายเป็นที่ตั้งกองบัญชาการกองทัพอากาศพายัพและกองบินใหญ่ผสมภาคพายัพ บุคยีตสหรัฐ ไทยเดิมเชียงตุง และสิบสองปันนา เชียงรุ่ง กองทัพญี่ปุ่นได้ส่งเครื่องบินถล่มเมืองย่านรถไฟสบตุ๋ยและเกี้ยวจาวเสียหายอย่างหนัก เหลือเพียงอาคารสถานีรถไฟ ที่สร้างมาตั้งแต่ครั้งรถไฟมาไม่ถึงไม่ได้รับความเสียหาย แต่หลังสงครามสิ้นสุดต่างต้องเร่งบูรณะเมืองให้สู่สภาพเดิม (สุกัญญา เขียมชัย, 2539: 84,88) ผลดีจากสงครามคือ เมื่อยุคกองทัพอากาศพายัพและฐานทัพอากาศญี่ปุ่นไทยตั้งในจังหวัดลำปาง ตั้งกองทัพบกฯ อิศระ มีการก่อสร้างสิ่งสำคัญทางยุทธปัจจัย มีส่วนช่วยพัฒนาฝีมือแรงงานและระบบเศรษฐกิจ สังคมเมืองของคนท้องถิ่นที่ปราศจากคู่แข่งชั้น ซึ่งผลกระทบจากสงคราม มีส่วนสะท้อนด้านพัฒนาการเติบโตของบ้านเมือง โดยมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ทั้งด้านคติชนวิทยา สังคม เศรษฐกิจในเขตชุมชนเมืองหลังสงครามสูงขึ้น ส่วนผลเสียแห่งสงคราม ทำให้บ้านเมืองลำปางถูกระเบิดโจมตีเผาไหม้ไปทั้งย่าน คือ ย่านการค้าตลาดเกี้ยวจาว และการล้มหายตายจาก ทั้งพิชภัยสงคราม และโรคภัยไร้ยา แต่ผลพัฒนายุทธปัจจัยด้านการขยายฐานสนามบิน และเส้นทางยุทธศาสตร์ (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543ก : 120)

หน้าท้าย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้าวเจ้าให้มากขึ้น เพราะขายได้ราคาดีกว่า แต่ยังไม่ค่อยสำเร็จ ราษฎรเชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง ก็มีผู้ปลูกข้าวเจ้ามากขึ้น....." (ยอดยิ่ง รักสัตย์, 2532: 132)

ระบบการค้าดังกล่าวนี้ไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในหมู่บ้านมากนัก ตรงข้ามกลับได้อาศัยสภาพเศรษฐกิจหมู่บ้านที่มีลักษณะพึ่งตนเองได้เป็นเงื่อนไขให้แก่การผลิตสินค้าหัตถกรรม การปลูกพืชไร่ป้อนโรงงาน แต่ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เริ่มพึ่งพาสินค้าจากตลาดและพ่อค้ามากขึ้น (ปลายอ้อ ชนชนนท์, 2529: 94)

จากการที่รถไฟมาถึงนครลำปาง เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างสำคัญ กล่าวคือ

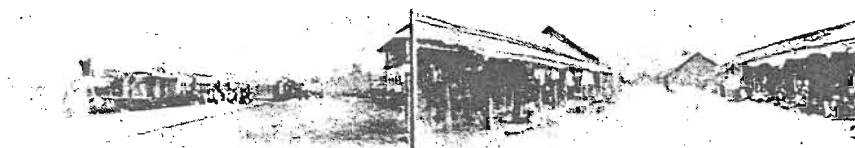
- 1.) เปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่าง ลำปาง - พม่า เป็น ลำปาง - กรุงเทพฯ
- 2.) รถไฟช่วยเสริมบทบาทการค้าของพ่อค้าคนจีน
- 3.) การขนส่งที่สะดวกขึ้นกระตุ้นให้ผลผลิตภาคเกษตรขยายตัวเพิ่มทั้งปริมาณและชนิดของผลผลิต
- 4.) มีการสะสมทุนในรูปของที่ดิน - จ้างนอง
- 5.) เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรม

รูป 4.20 ร.6 ทรงให้กำเนิดสถานีรถไฟนครลำปาง รถม้า โรงแรมรถไฟ ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรก

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์อุท-เวทาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 81 .

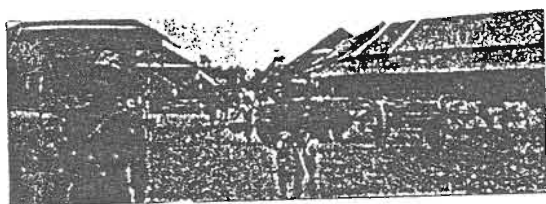
ดังนั้นจึงเกิดการแข่งขันระหว่างกลุ่มดั้งเดิมที่มาก่อนรถไฟ และกลุ่มรุ่นใหม่ที่มาหลังรถไฟ หรือเกิดการพัฒนาของกลุ่มดั้งเดิมขึ้น เปลี่ยนแปลงสภาพทำเลการค้าใหม่จากตลาดจีนหรือตลาดในเวียง ไปชุมนุมอยู่ ณ สถานีรถไฟในเวลาต่อมา (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 40) (และ รูป 4.20) ชุมชนเศรษฐกิจเมืองขยายตัวจากแหล่งริมน้ำสู่แหล่งริมถนน เศรษฐกิจลำปาง ครอบคลุมฝั่งน้ำแม่วัง แม่ยมที่เคยมีการล่องแพซุงเป็นสินค้าหลักในการทำไม้ของชาวยุโรป พม่า จีน เริ่มลดการขยายตัว หลังตำแหน่งท่าแพซุงฝั่งน้ำยมอำเภอลองยกไปขึ้นจังหวัดแพร่ พ.ศ. 2474 (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 120) ชุมชนเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ถูกครอบงำโดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่ไปกระตุ้นให้ภาคเกษตรบางส่วนผลิตและขายให้พ่อค้า เพื่อรวบรวมส่งขายต่อไปยังพ่อค้ากรุงเทพฯ ลำปางจึงเป็นศูนย์กลางให้แก่เมืองเชียงราย พะเยา และเมืองชายแดนของประเทศพม่า จีนตอนใต้ด้วย (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 41) (รูป 4.21-4.24)

รูป 4.21 สถานีรถไฟนครลำปางยุครถไฟมาถึงกับสภาพเมืองใหม่ ทำรถไฟ สบตู่ใน พ.ศ.2459 ยุคอารยธรรมรถไฟ รถม้าสมัยพระเจ้ากรุงสยามกับการสร้างถนนหลวงสายแรกใน มณฑลพายัพที่มีรถม้าและวัวลื้อเป็นพาหนะหลักในการขนส่ง
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวทาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 81.

รูป 4.22 สถานีรถไฟนครลำปางระหว่างก่อสร้าง เปิดเดินรถเป็นทางการ พ.ศ.2459 เพราะมี รถไฟจึงมีถนน มีสะพานรัชฎาภิเชกและมีรถม้าคู่ประวัติรถไฟจึงมีชื่อถนน "ฉัตรไชย"
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ยุทธเวทาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 87.

รูป 4.23 สี่แยกรถไฟนครลำปางกับ ถนนโรงพยาบาลในยุคชุมชนสบตู่เริ่มก่อ ตั้ง
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ ศึกษาสัญจร, ลำปาง: จิตวัฒนาการพิมพ์ 2543, หน้า 7.

รูป 4.24 โรงแรมรถไฟนครลำปาง โรงแรมแห่งแรกนครลำปาง เมื่อ พ.ศ.2466 เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ฯ มาพักที่นี่เมื่อ 27 พฤศจิกายน 2466 กรมรถไฟใช้เป็นบ้านพักรับรองมาแต่ สมัยนายช่างเยอรมันต่อมาคือ โรงแรมรถไฟนครลำปาง

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ ยุทธเวทาลำปาง, ม.ป.ป. 2535, หน้า 105 .

เมื่อมีการสร้างทางรถไฟถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2464 (รูป 4.25) ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจการค้านครลำปาง และภาคเหนือให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ข้าวเป็นสินค้าออกของภาคเหนือ แต่ลำปางไม่ได้มีส่วนทำการค้าข้าวกว้างขวางมาก เนื่องจากน้ำขาดแคลน ขณะเดียวกันเกิดเหตุการณ์พ่อค้าเงี้ยวจากเชียงตุงคิดจะเลิกลี้ภัยที่ลำปาง เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างพ่อค้าจีนและพ่อค้าอื่น ๆ เพราะมีการหลอกลวงเรื่องน้ำหนักราคาข้าว พ่อค้าเงี้ยวจึงไม่ต้องการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอีก (มาริโอ ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 4) ความเจริญทางการค้าและความเป็นศูนย์กลางของนครลำปาง โดยเฉพาะย่านสบตุ๋ย เก้าจาวเริ่มลดความสำคัญลง และหันมาสนใจเชียงใหม่ ต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2473 สภาพเศรษฐกิจโลกตกต่ำ มีผลกระทบต่อภาคเหนือของประเทศไทย เพราะราคาข้าวตกต่ำลงเรื่อย ๆ (มาริโอ ทาเก แมคมอร์แรน, 2526: 13) นครลำปางมีการส่งข้าวสารเป็นสินค้าออก แม้จะไม่มีผลผลิตข้าวไม่พอบริโภค แต่ลำปางเป็นศูนย์กลางการค้าทางรถไฟของพะเยา น่าน เชียงราย แม่จัน จึงกลายเป็นแหล่งค้าข้าวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคู่กับเชียงใหม่ (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถี, 2541: 53) จนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร พ.ศ.2475 มีผลในการลดอำนาจทางเศรษฐกิจ และอิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มผู้ปกครองเก่า รัฐบาลพยายามเข้าไปแทรกแซงเศรษฐกิจ พยายามดำเนินธุรกิจต่าง ๆ โดยเสนอนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ที่มุ่งสร้างทุนนิยมโดยรัฐ (State Capitalism) รัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญ แต่คงอนุญาตให้เอกชนประกอบธุรกิจหรืออาชีพอิสระได้มีผลทำให้ออกกฎหมายสงวนอาชีพให้คนไทยกีดกันคนจีนออกจากอาชีพต่าง ๆ ที่สงวนไว้ให้เป็นของคนไทย พ.ศ. 2484 ได้ประกาศให้จำกัดถิ่นที่อยู่อาศัยของคนจีนออกจากเมืองศูนย์การค้ารวมทั้งลำปางด้วย ถือเป็นเขตหวงห้าม บีบให้คนจีนตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วต้องอพยพออก ซึ่งได้ดำเนินการโดยควบคุมและนำทุนของรัฐสร้างรัฐวิสาหกิจ สนับสนุนบริษัทที่ราชการและบริษัทเอกชนที่รัฐร่วมลงทุนหรือเอกชนที่ใกล้ชิดกับรัฐบาล เพื่อแทรกแซงการค้า โดย

อาศัยกลไกของรัฐเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกและให้สิทธิพิเศษแก่ธุรกิจ แต่นโยบายนี้ก็กีดกันได้เฉพาะนายทุนระดับเล็กเท่านั้น ส่วนนายทุนระดับใหญ่มีทางออก หันเข้าพึ่งอิทธิพลของคณะราษฎรโดยระบบอุปถัมภ์ และได้ประกาศเขตหวงห้ามเพิ่มเติมในปี พ.ศ.2486 ทำให้พ่อค้าจีนในนครลำปาง มีพ่อค้าจีนหลายสิบรายต่างต้องทิ้งกิจการหรือมอบหมายให้ญาติคนใกล้ชิดติดต่อและรับผิดชอบแทน บางรายหนีกลับประเทศ หรือเข้ากรุงเทพฯ ฯ พะเยา แต่ต่อมาไม่นาน พ่อค้าคนจีนก็สามารถขอรับใบต่างด้าวและแปลงสัญชาติเป็นไทย ใช้นามสกุลไทยได้ภายในระยะเวลาสั้น ๆ

รูป 4.25 สถานีรถไฟ จ.เชียงใหม่ทางรถไฟสายเหนือสร้างถึงเชียงใหม่ พ.ศ.2464 การ มาของรถไฟก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสังคมล้านนาอย่างมากและมีผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ที่มา: สวัสดิ์ ช่างสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529, หน้า112 .

ขณะเดียวกันในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้สินค้าขาดแคลน พ่อค้าทั่วไปก็กตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไร และขายในราคาสูงกว่าเดิมมาก เข้ายุคข้าวยากหมากแพง โดยเฉพาะสินค้าจำเป็น ลำปางเกิดสภาพการขาดแคลนสินค้าอย่างมาก การค้าขนส่งจากทางรถไฟจึงต้องหวนกลับไปใช้เส้นทางเรือเสริมขึ้น เมื่อทหารญี่ปุ่นเข้าตั้งฐานทัพในลำปาง สภาพการค้าขายภายในเมืองยังเป็นปกติ เพียงแต่ต้องระวังภัยจากสงครามด้วย จากการออกพระราชกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ และพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามคนต่างชาติ พ.ศ. 2484 มีผลทำให้พ่อค้าชาวจีนดั้งเดิมต้องหลบหนีออกจากลำปาง ขายทรัพย์สินราคาถูกให้หมดไปเพื่อหนีสงครามด้วย พ่อค้าบางกลุ่มถือโอกาสทำธุรกิจค้าขายกับกองทัพญี่ปุ่น นำสินค้าอุปโภคบริโภคของท้องถิ่นจากแหล่งชนบท ขายให้แก่กองทัพญี่ปุ่นได้ราคามากขึ้นเท่าตัว ประกอบกับคนไทยอยากได้น้ำมัน ทหารญี่ปุ่นก็ขโมยน้ำมันมาแลกของ หรือซื้อเสื้อผ้า (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถี, 2541: 91-92) เกิดเศรษฐกิจยุคธนบัตรญี่ปุ่นเอเชีย (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543ก: 14) การเงินสะพัดในจังหวัดลำปางเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกำลังซื้ออาหารเพื่อการบริโภคบำรุงกองทัพ มีความต้องการเป็นจำนวนมาก ทหารญี่ปุ่นจึงเป็นลูกค้าที่มีอำนาจซื้อสินค้าบริโภคอย่างไม่อั้น (ศักดิ์

รัตนชัย, 2543ข: 82)

เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง ไทยประสบปัญหาเงินเฟ้ออย่างรุนแรง ประกอบกับไทยต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่ฝ่ายพันธมิตร และสถานการณ์ด้านการเมือง เกิดการรัฐประหาร โดยกลุ่มของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2490 ตั้งแต่นั้นมาระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของประเทศได้แปรเปลี่ยนจากแนว “ทุนนิยมโดยรัฐ” ไปสู่แนว “ทุนนิยมขุนนาง” พ่อค้ากลุ่มทุนทั้งหลายล้วนต้องพึ่งพิงอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์คุ้มครองของนักการเมือง ทหารที่มีอำนาจและอิทธิพลในช่วงนั้น พลตรีผิน ชุณหะวัณ พันโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และยศเฝ้า ศรียานนท์ ล้วนแต่เคยเรื่องอำนาจมีอิทธิพลในลำปาง กลุ่มคนเหล่านี้พยายามสร้างฐานเศรษฐกิจของตน พ่อค้าเงินเลยเข้าหา เกิดธุรกิจแบบ “เข้าเจ้าเข้านาย” พ่อค้าเงินจึงกลับมามีบทบาทอีก (ชัยวัฒน์ ศุภดิกลักษณ์, 2541: 94) จนต่อมาถึงปี พ.ศ. 2500 กิจการธุรกิจเกือบทุกกลุ่มพ่อค้าทุกเชื้อชาติ เป็นแบบทุกร้านขายสินค้าเกือบทุกชนิด มีทุกอย่างในร้านเดียว ตามแบบยุทธศาสตร์การตลาดระดับท้องถิ่น ที่เรียกว่า One Stop Shop คือร้านเดียวมีทุกอย่าง และโรงงานอุตสาหกรรมก็เติบโตขึ้น ได้แก่ กิจการโรงสี โรงเลื่อย โรงฟอกหนัง โรงฟอกย้อม โรงงานเซรามิก และเพิ่มอัตราการขยายมากขึ้น ช่วง พ.ศ.2491 – 2500 เมื่อกิจการธนาคารเข้ามามากพอสมควรในลำปาง (ชัยวัฒน์ ศุภดิกลักษณ์, 2541: 51)

ตารางที่ 4.2 จำนวนธนาคารและสาขาธนาคารพาณิชย์ในลำปาง

ลำดับ	ธนาคาร	สาขา	วันที่เปิดดำเนินการ
1	ไทยพาณิชย์	ลำปาง	2 มิ.ย. 2473
2	นครหลวงไทย	ลำปาง	10 ม.ค. 2491
3	กรุงเทพ	ลำปาง	19 ม.ค. 2494
4	กรุงเทพ	สบตุ๋ย	5 พ.ค. 2494
5	ไทยท努	ลำปาง	24 พ.ค. 2500
6	กรุงเทพ ฯ พาณิชยการ	เวียง	1 ม.ค. 2501
7	กรุงเทพ ฯ พาณิชยการ	สบตุ๋ย	1 ม.ค. 2501
8	นครหลวงไทย	สบตุ๋ย	1 เม.ย.2501
9	กรุงศรีอยุธยา	ลำปาง	23 มี.ค. 2502

ที่มา : รวบรวมจากรายงานธนาคารแห่งประเทศไทยภาคเหนือ

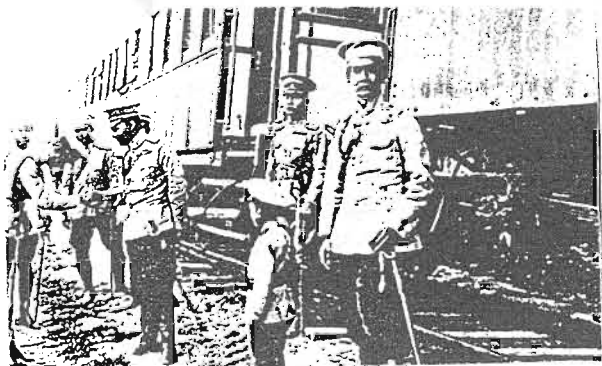
ความสะดวกในการขนส่งสินค้าทางรถไฟ ทำให้พ่อค้าสามารถส่งสินค้าล่องไปขายที่ตลาดกรุงเทพ ฯ ได้มากขึ้นกว่าสินค้าดั้งเดิม จำนวนของป่า ครั้ง สินค้าใหม่ที่ส่งไปได้แก่ ข้าว พืชผล สุกกร ไม้กระดาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าสินค้าบางประเภทต้องการการแปรรูปเสียก่อน โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิต จึงเปิดดำเนินการขึ้นอย่างกว้างขวาง พร้อมกับการเกิดของ

โรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตสนองความต้องการบริโภคของท้องถิ่นแทนการสั่งซื้อจากกรุงเทพ ฯ (ปลาย่อ ชนชนนท์, 2529: 185-186)

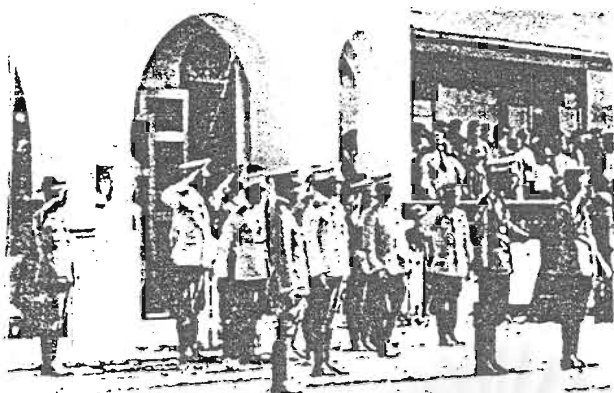
จากสภาพความอ่อนแอและขาดอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารในคืนวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจเดิมอย่างสิ้นเชิง ประกาศยกเลิกระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐ (State Capitalism) เพื่อเปิดโอกาสให้ทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนได้อย่างเสรี ด้วยนโยบายเปิดประเทศ มีขบวนการสำรวจของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลก หรือที่เรียกว่า ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ (International Bank for Reconstruction and Development) วางโครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย และจัดตั้งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคเหนือ เพื่อเป็นรากฐานในการวางแผนใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป

4.1.5 การคมนาคมขนส่ง

วันที่ 1 เมษายน ปี พ.ศ. 2459 เปิดใช้รถไฟที่สถานีรถไฟนครลำปางตามประกาศพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 33 กำหนดให้รถไฟโดยสารขบวนแรกถึงสถานีรถไฟนครลำปางวันที่ 1 เมษายน 2459 (รูป 4.26-4.28) และในวันนั้นก็ยังเป็นวันเปิดเส้นทางหลวง สาย 3 เชื่อมทางรถไฟจากสถานีรถไฟนครลำปางไปเมืองเชียงรายได้ เชียงแสน เขตมณฑลพายัพ นับเป็นเส้นทางหลวงสายแรกในเขตเชื่อมมณฑลฝ่ายเหนือ (ศักดิ์ รัตนชัย, 2542: 2) และรัฐบาลเริ่มก่อสร้างถนนเชื่อมเมืองกับเขตรอบ ๆ หรืออำเภอต่าง ๆ เช่น ถนนเชียงใหม่ - ลำพูน เชียงใหม่ - แม่ดาว แพร่ - น่าน เด่นชัย - แพร่ เชียงใหม่ - เชียงราย ลำปาง - พะเยา ถนนปรับปรุงดีขึ้น พ่อค้าเงินในเมืองลำปางเริ่มใช้รถยนต์ขนส่งแทน ดังนั้น พ่อค้าวัวต่างจึงถูกแทนที่ด้วยพ่อค้าเงินที่ใช้รถยนต์ (ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณณ์, 2541: 32) แต่เดิมกิจการทางหลวงขึ้นกับกรมคลอง กิจการรถไฟหลวง และทางหลวงเชื่อมทางรถไฟนี้ยังคงเคยโอนทางหลวงขึ้นกรมรถไฟทำให้เมืองนครลำปางได้เปิดบริการรถม้าแท็กซี่รับจ้างบนเส้นทางหลวงของมณฑลฝ่ายเหนือประเทศสยามโดยเป็นรถม้าที่ทำจากยุโรป ขับโดยสารที่ชาวปากีสถาน

รูป 4.26 ข้าราชการและทหารจัดเตรียมตั้งแถวส่งเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รูป 4.27 ขบวนรับเสด็จ

รูป 4.28 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินถึงสถานีรถไฟนครลำปาง พ.ศ.2469

(รูป 4.26-4.28) ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ลำปาง นครเขลางค์ อุ่มแม่น้ำวัง, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2541, หน้า 164.

กิจการรถม้าที่กั้นนครลำปาง นับเป็นการคมนาคมขนส่งที่พัฒนามาจากม้าต่างวัวต่าง และล้อเกวียนรับจากเส้นทางแบบคันดินแบบเก่าสู่การวิ่งบนถนนหลวงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 มีจำนวนถึง 300 คัน กลายเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของชาวลำปาง กิจการรถไฟหลวงคู่รถม้ามีมาคู่ประวัติศาสตร์รับจ้างจากสถานีรถไฟช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เหตุด้วยมีถนนหลวงสายสำคัญเปิดเชื่อมทางรถไฟและตำแหน่งชุมชนธุรกิจเมืองที่ห่างไกลกัน จึงนับเป็นเส้นทางที่มีลูกค้าใช้บริการรถม้านครลำปางเป็นยานพาหนะสำคัญคู่ชุมชนเมืองและย่านขนส่งรถไฟ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 (ศักดิ์ รัตนชัย, 2542: 2) (รูป 3.29)

รูป 4.29 ทางรถไฟหลวงถึงนครลำปาง นำพาบรรดารถม้ามาด้วย

ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์
ศึกษาสัญจร, ลำปาง: จิตวัฒนาการพิมพ์
2543, หน้า 2.

การคมนาคมของชุมชนภายในเมือง หลังจากรถไฟมาถึง ความสำคัญการคมนาคมทางบกได้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสะพานรัชฎาสรางเสร็จ เป็นการเชื่อมสองชุมชนสองฝั่งแม่น้ำเข้าด้วยกัน ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทาน

แกปสกนิกรในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ.2459 ทรงกล่าวถึงเรื่องคมนาคมที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดลำปางดังนี้ “...ได้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำวังที่จังหวัดนครลำปางแทนของเก่าให้มั่นคงแข็งแรงกว่าเดิม สะพานนี้อยู่ในระหว่างอันตรายมาก กล่าวคือ ลำน้ำนี้เป็นที่ล่อยซุงไม้สักจากทางเหนือลงไปยังโรงเลื่อยทางใต้ ถูกซุงไม้สักเหล่านั้นกระทบอยู่เสมอ...” (บุญเสริม สาทราภย์, 2532: 150) เมื่อกรมคลองเปลี่ยนเป็นกรมทางหลวงได้สร้างถนนจักรไชย เป็นถนนสายแรก สุดสมัยมณฑลพายัพ โดยมีความสำคัญเชื่อมต่อย่านชุมชนสถานีรถไฟสู่ตัวเมือง เป็นย่านขนส่ง และค้าส่ง เพราะถนนกว้างขวาง(ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 123) ต่อมาถนนสายต่าง ๆ ได้สร้างเพิ่มขึ้น ขนานไปกับแนวแม่น้ำ และถนนตลาดจีน (สุกัญญา เขียมชัย, 2539: 81) ก็คือ ถนนทิพย์ช้าง ถนนรอบเวียง และถนนบุญวาทย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนาการลักษณะโครงสร้างทางกายภาพของเมือง ในยุคที่ 2 นี้ โครงสร้างที่เป็นสิ่งก่อสร้างหลัก สืบเนื่องมาจากยุคที่แล้วยังใช้อันเดิมอยู่ ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง คันดิน ประตูเมือง บ่อมปราการ และถนนแนวแกน แต่ได้สร้างเพิ่มเติมตามการขยายตัวของเมือง คือ มีการสร้างถนนขนานไปกับแม่น้ำวัง สร้างถนนทับบนแนวกำแพงเมือง และสร้างสะพานรัชฎาภิเศก เชื่อมชุมชน 2 ฝั่งแม่น้ำวังเข้าด้วยกัน ศูนย์กลางชุมชนซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ภายในกำแพงเมือง ได้ขยายและย้ายออกมานอกกำแพงเมืองมาทางด้านตะวันตกของเมือง ตามความเจริญทางการค้า ขยาย คือ ชุมชนลำปางกลาง และชุมชนสบตุ๋ยเก้าจาว ขณะที่ย่านศูนย์กลางชุมชนเดิมค่อย ๆ ลดความสำคัญลง แต่ก็ยังใช้ประโยชน์อยู่ เมืองในยุคนี้กลายเป็นเมืองที่มีลักษณะในการรองรับความเจริญทางการค้าเป็นสำคัญ โครงสร้างทางกายภาพและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จึงมีลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อการค้า เช่น การตัดถนนเพิ่มในเมือง ตัดถนนเชื่อมเมืองต่าง ๆ และขยายถนน การคมนาคมทางบกมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นทั้งทางถนน และทางรถไฟที่มาถึงนครลำปาง ลักษณะชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นชุมชนที่ยึดติดกับน้ำ กลายเป็นชุมชนที่ยึดติดกับถนนและรถไฟซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ชุมชนในเมืองขยายตัวออกไป

ลักษณะการเมือง การปกครองในยุคนี้ มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงมาก จากสถานะการณ์ทางการเมืองในกรุงเทพฯ กล่าวคือ จากในช่วงท้ายของยุคที่ 1 ที่เมืองนครลำปางอยู่ในมณฑลมหาสารภูธรนั้น มาถึงในยุคนี้ถูกรวมเป็นมณฑลภาคพายัพ และยกเลิกระบบเทศาภิบาล ยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง ยกฐานะหัวเมืองประเทศราช เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย สถานะการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกรุงเทพฯ เริ่มในปี พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองมาเป็นการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ต่อมาก็เกิดการรัฐประหารโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ ใช้นโยบายชาตินิยม คณะรัฐประหารของจอมพลผิน ประสบกับปัญหาและอ่อนกำลังลงเรื่อย ๆ จนทำให้เกิดรัฐประหารอีกครั้งโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยกเลิกนโยบายชาตินิยม หันมาใช้นโยบายเปิดประเทศมาเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศแทน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว ล้วนส่งผลต่อลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของนครลำปาง ส่วนการปกครองท้องถิ่น ก็ได้ยกฐานะเมืองนครลำปางจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมืองลำปาง

ลักษณะทางสังคมนครลำปางในยุคที่ 2 นี้ มีการรับกระแสวัฒนธรรมแบบใหม่มากขึ้น เมื่อรถไฟมาถึง ทำให้การติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น วัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ จึงถูกถ่ายทอดเข้ามา กลายเป็นสังคมแบบใหม่ที่มีความทันสมัยกว่าเมืองอื่นรอบข้าง และจากสงครามโลกครั้งที่สองประกอบกับเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีส่วนทำให้คนท้องถิ่นในเมืองได้มี

โอกาสในการพัฒนาอาชีพ ด้านการค้าขาย เกษตรกรรม อุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันมากขึ้น

การที่รถไฟมาถึงนครลำปาง ทำให้เศรษฐกิจของเมืองเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การค้าขายและเศรษฐกิจของชุมชนขยายตัวขึ้นมากจนเป็นศูนย์กลางทางการค้าขายรองจากเชียงใหม่ ชุมชนเศรษฐกิจริมถนนและที่สถานีรถไฟเกิดขึ้นตามความเจริญที่เส้นทางคมนาคมเหล่านั้นนำมา เศรษฐกิจแบบเพื่อตลาดทวีความสำคัญเพิ่มขึ้น และได้เปลี่ยนแปลงไปจากอิทธิพลทางการเมือง เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 ประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม จนเมื่อเกิดรัฐประหารโดยจอมพลผิน ฯ ระบบเศรษฐกิจก็เปลี่ยนเป็นแบบทุนนิยมขุนนาง จนท้ายที่สุดก็มาจบลงที่ใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบเปิดประเทศ ให้นำนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนโดยการรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ฯ อีกครั้งหนึ่ง

การคมนาคมทางบกมีความสำคัญเข้ามาแทนที่การคมนาคมทางน้ำ โดยเริ่มต้นจากเมื่อรถไฟมาถึง ทำให้เกิดการตัดถนนเพิ่มเพื่อเชื่อมโยงรองรับกับกิจกรรมการค้าที่สถานีรถไฟ ตลอดจนถึงถนนทั้งในตัวเมืองนครลำปางเอง และถนนเชื่อมชุมชนเมืองต่าง ๆ รอบข้างที่อยู่ห่างไกลออกไป ในตัวเมืองได้ตัดถนนขนานไปกับแม่น้ำวัง ตลอดจนถึงย่านสบตุ๋ย – เก้าจาวขึ้น อีกทั้งการสร้างสะพานรัชฎาเชื่อมชุมชน 2 ฝั่งแม่น้ำวัง ยิ่งทำให้ประชาชนใช้การสัญจรทางถนนมาก การคมนาคมขนส่งในเมืองสะดวกสบายขึ้น พ่อค้าที่เคยขนส่งสินค้าใช้วัวต่างก็หันมาใช้รถยนต์แทน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 ภาพรวมเมืองนครลำปางในยุคที่ 2

นครลำปางในยุคนี้เป็นช่วงเวลา que เริ่มปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เข้าสู่การพัฒนาแบบใหม่ และมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีความเคลื่อนไหวสูงท่ามกลางเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ทั้งจากการเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นของ ประเทศสยาม (ไทย) อิทธิพลการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และความไม่แน่นอนทางการเมือง ของกรุงเทพฯ และจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เหตุการณ์ที่บ้านเมืองนครลำปางได้ รับการเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด ก็คือ เมื่อรถไฟมาถึงนครลำปางในปี พ.ศ.2459 ที่ทำให้เมือง ตอรับความเจริญทางการค้าขาย โดยการขยายชุมชนจากชุมชนเมืองเก่าภายในกำแพงเมือง ออกมายังบริเวณสบตุ๋ย – เก้าจาว ที่ตั้งของสถานีรถไฟ กลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญ มีร้านค้า ของคนจีน โรงสีข้าวตลอดจนธนาคารพาณิชย์ตั้งอยู่บนถนนที่เชื่อมจากชุมชนเมืองเก่า เป็นย่าน เมืองใหม่ที่ยึดติดกับเส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น ทั้งทางรถไฟ และทางถนน ขณะที่ความ สำคัญของเส้นทางคมนาคมทางน้ำค่อย ๆ ลดความสำคัญลง ศูนย์กลางชุมชนจึงถูกแบ่งออกจาก ในตัวเมืองเก่ามาอยู่ที่ย่านสบตุ๋ย – เก้าจาวอีกแห่งหนึ่ง นครลำปางในเวลานี้จึงเป็นเมืองที่เป็น ศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญเมืองหนึ่งในล้านนา ถึงแม้ว่า ในเวลาต่อมาถูกลดความสำคัญดัง กล่าวนี้ลงไปบ้าง จากการต่อเส้นทางรถไฟขึ้นไปถึงเชียงใหม่ถึงความสำคัญทางการค้าของนคร ลำปางไป ภัยพิบัติจากสงคราม และนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลทางกรุงเทพฯ แต่นคร ลำปางก็ยังเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าในระดับที่สูงอยู่

การมาถึงของรถไฟไม่เพียงแต่ทำให้เศรษฐกิจของนครลำปางขยายตัวขึ้นเท่านั้น แต่ยังมี ผลต่อโครงสร้างทางสังคมชาวเมืองด้วย กล่าวคือ ด้วยการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ – ลำปางที่ สะดวกรวดเร็วขึ้น ทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมคนกรุงเทพฯมากขึ้น กลายเป็นวัฒนธรรมแบบใหม่ ทันสมัยกว่าเมืองอื่น ๆ รอบข้าง ทั้งวิถีชีวิต การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ และจาก สภาพความกดดันจากสงครามประกอบกับนโยบายของรัฐบาล สังคมคนลำปางเริ่มเปลี่ยนไปใน ทิศทางที่พัฒนาขึ้น ทั้งจากการพัฒนาอาชีพ ฝีมือแรงงานท้องถิ่น ผลผลิตทางเกษตรกรรม หัตถกรรม และอุตสาหกรรม เพื่อตอบสนองกับความต้องการทางกรุงเทพฯ เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ มีการยอมรับและมีสิทธิเท่าเทียมกันมากขึ้น

ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาประเทศไทยกำลังตื่นตัว และมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ไปสู่ยุคก้าว หน้า ในทุก ๆ ด้าน เพื่อเป็นการรับเอานโยบายความก้าวหน้าให้นครลำปางมีทุกสิ่งทุกอย่างเทียม ทันหัวเมืองอื่น จึงเริ่มมีการสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ได้แก่ การตัดถนน สถานศึกษา โรงพยาบาลของรัฐและเอกชน สถานที่ราชการต่าง ๆ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข สถานีวิทยุ กระจายเสียง ถึงแม้ว่าสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการเหล่านี้ยังไม่เพียบพร้อม เพียงพอที่จะ

บริการประชาชนชาวลำปางได้ทั่วถึง แต่ก็เป็นการเริ่มต้นวางรากฐานในการพัฒนาบ้านเมืองเข้าสู่ยุคการพัฒนาแบบสมัยใหม่ต่อไป

ดังมีคำกล่าวสรุปถึงนครลำปางช่วงเวลานี้ ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ เจ้าแม่บัวคำ สมสวัสดิ์ เมื่อปี พ.ศ. 2533 ไว้ว่า

“..... ได้กล่าวแล้วว่าเมืองลำปางมีชีวิตผาตเฒ่าผืนผืนร้อน มาตรฐานครองชีพชาวเมืองปานกลางทั้งการขายผ่านและการผลิต ในเมืองเป็นเสมือนตลาดขายบอนด์และแชร์ แม้จะยังมีธมภ์ คนหาบคนคอน “ห่อเข้าติดแอม” มีมากเหมือนใบมะขาม เกวียนดาดขี้ ดิน อุตสาหกรรมในครอบครัวแห่งแล้ง โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางมีน้อย แต่จำนวนรถยนต์บรรทุกมีเป็นที่ 2 ของกรุงเทพฯ ชาวพื้นเมืองแท้ใจบุญสุนทาน และใจใหญ่ จะเขียนว่าทุกคนใจนักเลงก็ไม่ผิด วัฒนธรรมข้อนี้เจ้าหลวงบุญวาทย์ ฯ มหาเศรษฐีผู้ทรงบุญนำขึ้นก่อน แต่ทรงเสียสละจนเกินการณ์ พินาศแล้วเงินจะเผาตงก็ไม่มี เจ้าหญิงลำปางบางองค์ก็ผาตเฒ่าผืนผืนสุดที่จะเขียนเป็นตัวหนังสือเช่นเจ้าหญิง ศรีนวล มือหนึ่งตักบาตรอีกมือหนึ่งแช่น้ำนรก แม้จะเคยเห็นแย่งเป็นเจ้าของวัดหลักเมือง เชียงมันข้างคุ่ม กับราชวัลลภชาวพื้นเมืองผู้หนึ่ง เป็นชีวิตที่วิตถารเกินไป

วิเคราะห์ให้ในฐานะเป็นเมืองชั้นเอก ถนนหนทางในนครลำปางจัดว่าทราวม ผุ่นขึ้นคดุงเป็นเมฆหมอก ปอดเมืองหรือสวนสาธารณะแห่งเดียวไม่มี บ้านเรือนและอาคารจัดสร้างกันโดยไม่รู้จักความงาม สถานศึกษาชั้นสามัญเจริญขึ้นมาก แต่อาชีวะศึกษาซึ่งควรจะขยายอย่างกว้างขวางยังล่าหลัง โรงพยาบาลของรัฐแพ้โรงพยาบาลคณะมิชชันสถานอื่น ๆ อันจำเป็นสำหรับเมืองเอกยังขาดอีกมากมาย เช่น โรงงานผลิต , น้ำประปา , หอสมุดและหอปาฐกถาสาธารณะ , วิทยาลัยอาชีวะชั้นสูง ฯลฯ

คำพังเพยที่ว่า “ทุกขี้ไม่ได้กิน ไม่มีใครจุดไฟส่องทอง ทุกขี้ไม่ได้ห่มได้หย่อง พี่น้องเพื่อนฝูงนินทา” ทำให้ชาวพื้นเมืองรักสวยรักงามจนเกินงาม ทั้งงามผาดไม่ใช้พิศใจรักสนุกเล่นรักรำจวนเกือบผิดปรกติ ที่สละสลวยมากคือไม่เกียจคร้านและขยันขันแข็ง เพราะนครลำปางเป็นเมืองแพง ทุกคนมีทางค้า ทุกคนต้องเป็น “คนหนึ่ง” จึงจะอยู่ในเมืองได้อย่างสุขและอย่างโอ้ ที่ต้องขอชมเป็นคำท้ายคือความมีใจสปอธเอื้อการบุญสุนทาน ขึ้นชื่อว่าทำบุญแล้วถึงไหนถึงกัน เขียมไม่เป็น งานบุญในเมืองลำปางทั้งปวงเล็กก็ใหญ่ และเชื่อว่ากำลังประสานกับสภาวะแห่งความเป็นเมืองใหญ่ทุกด้านในอนาคตใกล้นี้...” (นครลำปาง, 2523: 118-120)

4.4 ตลาดในเมืองนครลำปาง

เนื่องจากในยุคนี้เส้นทางรถไฟสายเหนือได้เข้ามาถึงเมืองนครลำปางส่งผลทำให้เศรษฐกิจการค้าของเมืองเปลี่ยนแปลงเจริญขึ้นอย่างมาก การค้าจากทางรถไฟเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกิดตามรถไฟ เชื่อมโยงกับตลาดในเมืองทั้งส่งเสริมให้เกิดตลาดแห่งใหม่และเป็นแหล่งสินค้าให้กับตลาดเดิมทำให้สภาพการค้าและตลาดในเมืองมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังมีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 การค้าจากทางรถไฟ

การค้าทางเรือถูกการค้าทางรถไฟเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว จนกระทั่งทางรถไฟเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าหลักของลำปาง ขณะเดียวกัน การค้าทางเรือก็ลดบทบาทลง การค้าชายแดนด้วยวัวต่างได้ลดปริมาณลง การค้าชายสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศมีมากกว่าการค้าชายแดน สินค้าที่มีน้ำหนักมาก สามารถบรรทุกโดยรถไฟได้เป็นจำนวนมากและมีความสะดวกสบายกว่า ลำปางจึงเป็นเมืองศูนย์กลางของการขนส่งทางรถไฟสำหรับภาคเหนือกับเมืองอื่นเชื่อมต่อลำปาง สินค้าที่ขนส่งทางรถไฟมาขายลำปาง ได้แก่ สินค้าสำเร็จรูป เกลือ ปลา น้ำมันก๊าด ฯลฯ สินค้าจากอังกฤษ ญี่ปุ่นและเยอรมัน เช่น ด้าย ผ้า และด้ายของญี่ปุ่น สินค้าอูมิเนียม ฯลฯ และสินค้าประเภทสินค้าสำเร็จรูป อุปกรณ์บริโภคทั่วไป รวมทั้งสินค้าฟุ่มเฟือย ได้แก่ ปลา น้ำมันก๊าด เกลือ น้ำตาล บุหรี่ เครื่องแก้ว น้ำหอม ผ้า ขนสัตว์ อาหารเครื่องกระป๋องต่าง ๆ รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถบรรทุก รถยนต์ รถโดยสาร ฯลฯ ส่วนสินค้าทุนประเภทเครื่องจักร เครื่องเหล็ก น้ำมันเบนซินยี่ห้อต่าง ๆ จักรเย็บผ้า เครื่องสูบน้ำอุปกรณ์ โรงสีข้าว เครื่องมือต่าง ๆ ได้ทะลักเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย และสินค้าจากลำปางส่งขายกรุงเทพฯ ก็เพิ่มมากขึ้นทั้งประเภทและปริมาณ จากสินค้าประเภทของป่าเป็นสินค้าเกษตรกรรม เช่น ข้าว ยาสูบ พืชผลอื่น ๆ เนื่องจากพ่อค้าคนจีนในกรุงเทพฯ สามารถส่งออกขายตลาดต่างประเทศได้ รถไฟจึงเป็นส่วนเชื่อมระบบเศรษฐกิจลำปางเข้าสู่ตลาดโลก กระตุ้นให้ภาคเกษตรกรรมบางส่วนผลิต และขายให้พ่อค้าเพื่อรวบรวมส่งขายต่อไปยังพ่อค้ากรุงเทพฯ ฯ ลำปางจึงเป็นศูนย์กลางให้แก่เมืองเชียงรายนะยา เมืองชายแดนของประเทศพม่า และจีนตอนใต้ (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถีลักษณ์, 2541: 41-42)

รถไฟนำเอาคนจีนติดขบวนรถไฟจากกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ อพยพมาลำปางมากขึ้น พ่อค้าคนจีนรุ่นรถไฟอพยพเป็นคนรุ่นใหม่ ที่มาทำการค้าแข่งขันกับพ่อค้าคนจีนรุ่นเก่าในเมือง รวมทั้งพ่อค้าไทยใหญ่ พม่า และคนดั้งเดิมที่เคยมาอยู่ก่อน

ส่วนการค้าในชนบท พ่อค้าคนจีนได้แทรกตัวเข้ามาแทนที่พ่อค้าวัวต่าง นำสินค้าไปถึงท้องถิ่นต่าง ๆ รอบนอกเมือง โดยรถบรรทุก เพราะถนนได้รับการพัฒนาขึ้นแล้ว การขนส่งด้วยรถบรรทุกทำได้กว้างขวาง จากลำปางสู่ชนบท พะเยา เชียงราย เชียงตุง รวมทั้งหัวเมืองใกล้เคียง ทำให้มีการหมุนเวียนสินค้าและการเงินเดินสะพัดอย่างรวดเร็วกว่าในอดีต สินค้าจากลำปางกระจายออกไปอย่างทั่วถึง ทำให้ลำปางและเมืองใกล้เคียงได้บริโภคอุปโภคสินค้าสำเร็จรูปหลายประเภท จึงเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ผลักดันการค้าได้เกิดการผลิตจากเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้นในเขตรอบเมืองลำปางหรือเมืองใกล้เคียง โดยส่งผ่านพ่อค้าในเมืองลำปางเพื่อมุ่งสู่ตลาดกรุงเทพฯทางรถไฟต่อไป

การค้าในนครลำปางที่สำคัญได้แก่ การค้าข้าว การค้าพืชผลผลิตเกษตร การค้าสุกร และการค้าฝิ่น ถึงแม้ว่าในจังหวัดลำปางจะขาดแคลนแหล่งเพาะปลูกข้าว และสุกร แต่เป็นสินค้ามาจาก พะเยา แม่จัน เชียงราย เป็นหลักใหญ่ เพื่อผ่านตลาดพ่อค้าคนกลางในลำปางส่งขายต่อกรุงเทพฯ อีกทอดหนึ่ง หรือขายตรง โดยมาตั้งโกดังสินค้าหรือตัวแทน ดังนั้นการค้าที่ขยายตัวปริมาณการส่งออกของลำปางเกิดจากมีทางรถไฟเชื่อมโยงเศรษฐกิจจากแหล่งผลิตไปสู่ตลาด มีลำปางเป็นศูนย์กลางค้าส่งผ่านรถไฟ ทั้งสินค้าเข้าและออกนั่นเอง

การค้าข้าว ลำปางไม่สามารถปลูกข้าวได้ผลดี รวมทั้งแพร่ น่าน ต้องนำข้าวมาจากอำเภอทางตอนเหนือขึ้นไป เนื่องจากขาดแคลนน้ำ ส่วนที่ปลูกข้าวได้ดีคือ พะเยา เชียงราย เป็นแหล่งผลิตข้าวใหญ่ที่สุดที่ป้อนข้าวเปลือกและข้าวสารสู่เมืองลำปาง พ่อค้าในลำปางจึงตั้งโกดังจำนวนมากให้ใกล้เคียง ๆ กับสบตุ๋ย เพื่อรวบรวมขายส่งทางรถไฟ

การค้าพืชผลผลิตเกษตรไม่แพร่หลายมากนักในลำปาง มีเพียงผลผลิตพอยังชีพหรือบริโภคภายในท้องถิ่นเท่านั้น เนื่องจากเป็นเมืองขาดแคลนน้ำ ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มพ่อค้าคนกลางไปรับซื้อกระเทียม หอม ถั่วลิสง ถั่วเหลือง จากชาวชนบทรอบนอกเพื่อขายส่งกรุงเทพฯ แม้ลำปางจะไม่มีพืชผลและพื้นที่ภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวยในผลผลิตดังกล่าว แต่พ่อค้าคนจีนก็เป็นนายทุนรับซื้อผลผลิต พืชไร่ เป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อ พืชไร่ทุกชนิดที่เป็นความต้องการของตลาดส่งไปขายยังกรุงเทพฯการค้าสุกร พ่อค้าคนจีนได้ซื้อสุกรจากชาวนาในชนบทบรรทุกรถไฟไปขายให้พ่อค้ากรุงเทพฯ และส่งต่อไปยังตลาดต่างประเทศ โดยในช่วงปี พ.ศ. 2460 – 2475 ปริมาณการส่งสุกรออกจากลำปางมากที่สุดในภาคเหนือ (ปลาย้อ ชนะนนท์, 2529: 42-43) ซึ่งในลำปางมีการเลี้ยงค่อนข้างน้อย แต่มีปริมาณการส่งออกสูงเนื่องจาก พ่อค้าคนจีนไปรับซื้อสุกรจากพะเยา พาน เชียงรายเป็นส่วนใหญ่

การค้าฝิ่น ฝิ่นในลำปางเริ่มมีมากขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 พ่อค้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าฝิ่นได้แก่ พ่อค้าคนจีน และพ่อค้าพื้นเมืองในเมืองต่าง ๆ น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ลำปาง

เป็นเมืองศูนย์กลางการขนถ่ายฝิ่น (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิถี, 2541: 48) ระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่ 2 ลำปางเป็นเสมือนศูนย์กลางการขนถ่ายฝิ่นขึ้นรถไฟ ซึ่งมาพักรวมกับสินค้าบริเวณตลาดสบตุ๋ยใกล้สถานีรถไฟ เพื่อขนส่งรถไฟไปยังร้านค้าตัวแทนในกรุงเทพฯ โรงฝิ่นสมัยนั้นจะมีอยู่บริเวณติดโรงพักสบตุ๋ยในปัจจุบัน บริเวณถนนอนุপ্রาซ และบริเวณถนนสวนดอก (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 120) จนท่าน มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช บันทึกเรื่องเมืองลำปาง สมัยที่ท่านเป็นผู้จัดการธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาลำปาง ประมาณปี 2480 ว่า “เมืองลำปางมีพ่อเลี้ยงสองชนิด คือ พ่อเลี้ยงป่าไม้ และพ่อเลี้ยงฝิ่นเถื่อน พ่อเลี้ยงฝิ่นเถื่อนเป็นพวกที่ร่ำรวยกว่าพ่อเลี้ยงป่าไม้” (ปลายข้อ ชนชนนท์, 2529: 46)

4.4.2 ตลาด

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางการค้าและระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ประกอบกับความเจริญที่สถานีรถไฟย่านสบตุ๋ย – เก้าจาว ที่เป็นแรงดึงดูดการขยายตัวของชุมชนในเมืองเก่าให้ขยายตัวออกไป เกิดเป็นชุมชนการค้าเมืองใหม่อีกชุมชนหนึ่ง ชุมชนเมืองที่สำคัญในนครลำปางจึงประกอบด้วย 2 ชุมชนดังกล่าวนี้เป็นหลัก ตลาดก็ได้ตามชุมชนใหม่ไปด้วย คือ ตลาดค้าส่งสบตุ๋ย และตลาดเก้าจาว ขณะเดียวกันที่ชุมชนเมืองเก่าก็ยังคงมีตลาดเดิมปรากฏอยู่ และยังเกิดการเคลื่อนไหวของตลาดแห่งอื่นด้วย ซึ่งที่ตลาดค้าส่งสบตุ๋ยย่านสถานีรถไฟจะประกอบไปด้วยพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่ที่อพยพขึ้นมาพร้อมกับรถไฟ และพ่อค้ากลุ่มดั้งเดิมที่เริ่มจะโยกย้ายเปลี่ยนทำเลทางการค้าจากย่านเมืองเก่า ตลาดจีน ตลาดในเวียงมาทำมาหากินที่ย่านเมืองใหม่แห่งนี้ และที่ตลาดเดิมในย่านเมืองเก่าประกอบไปด้วยพ่อค้ากลุ่มดั้งเดิม คนพื้นเมือง ที่เริ่มก่อตัวขึ้นใหม่และค่อย ๆ ขยับเคลื่อนร้านค้าจากตลาดจีนขึ้นมาฝั่งในเมือง เกิดเป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มดั้งเดิมที่มาก่อนรถไฟ และกลุ่มรุ่นใหม่ที่มาหลังรถไฟ

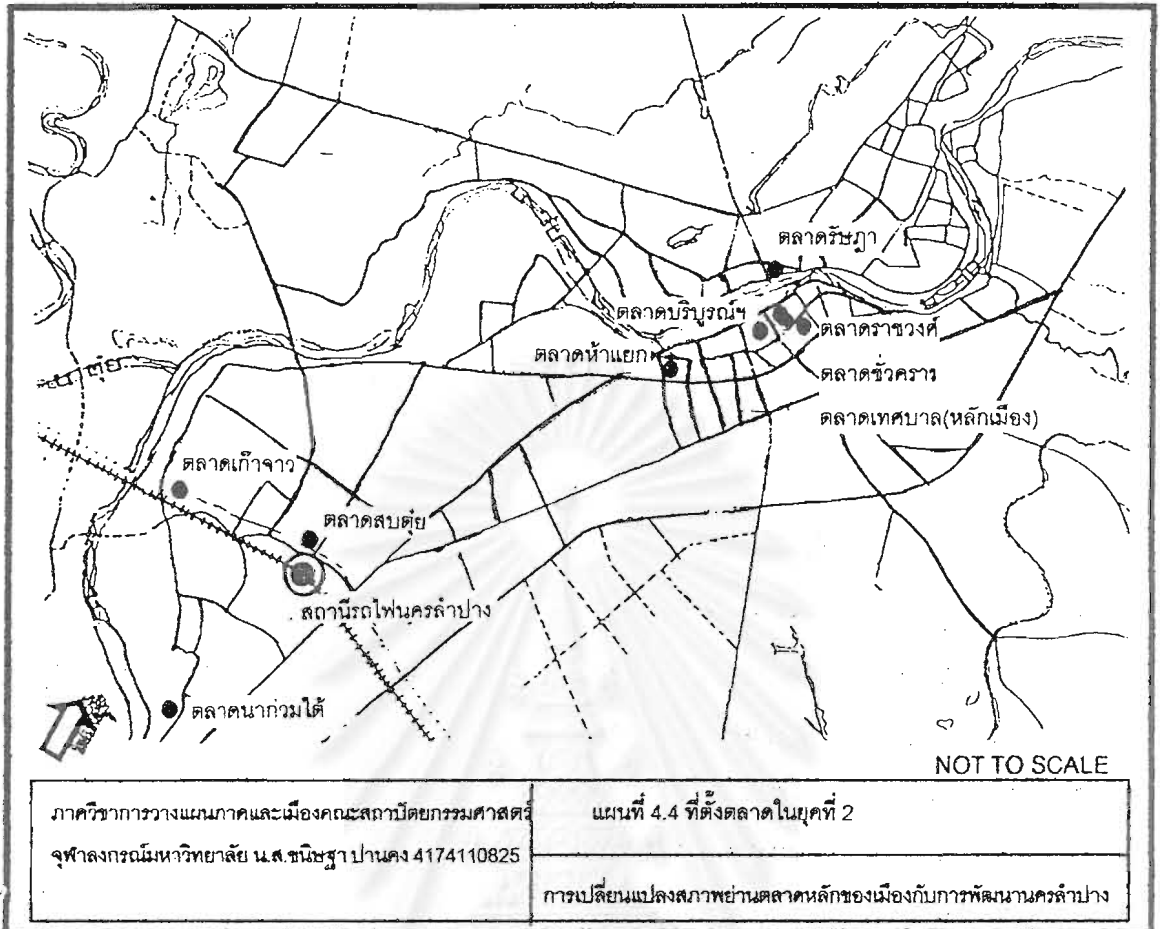
ตลาดนครลำปางในยุคที่ 2 นี้มีจำนวน 10 ตลาด ซึ่งเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับยุคที่แล้ว แบ่งเป็น ตลาดในย่านตลาดหลักของเมือง และตลาดในพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง โดยตลาดในย่านตลาดหลักของเมืองได้แก่ ตลาดบริบูรณ์ปรการ ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล (ตลาดหลักเมือง) และตลาดข้าวคราว ส่วนตลาดในพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง ได้แก่ ตลาดจีน ตลาดสบตุ๋ย ตลาดเก้าจาว (ตลาดรัตน์) ตลาดนาแก้วมใต้ ตลาดรักษา (ตลาดหัวขัว) และตลาดห้าแยก (แผนที่ 4.4)

เมือง	ตลาดย่านตลาดหลัก	ตลาดในพื้นที่ส่วนอื่นของ
ยุคที่ 1	ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ	ตลาดจีน
ยุคที่ 2		
พ.ศ. 2459	←	ตลาดสบตุ๋ย , ตลาดเก้าขาว
พ.ศ. 2460		— ตลาดจีนปิดตัวลง
พ.ศ. 2465		
พ.ศ. 2470		
พ.ศ. 2475		
พ.ศ. 2480		
พ.ศ. 2485	←	ตลาดนาก่วมใต้
พ.ศ. 2490		
	← ตลาดราชวงศ์	ตลาดรัชฎา
พ.ศ. 2495	←	ตลาดห้าแยก
	← ตลาดเทศบาล	
พ.ศ. 2500		
พ.ศ. 2503	← ตลาดซึกคราว	

ยุคที่ 3

แผนผัง 4.2 แสดงช่วงเวลาในการเกิดตลาดนครลำปางในยุคที่ 2

หมายเหตุ : ช่วงเวลาในการเกิดตลาดที่แสดงไว้ เป็นการประมาณให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดโดยการตรวจสอบบันทึกทางประวัติศาสตร์ และสอบถามผู้สูงอายุให้ได้ข้อมูลตรงกันมากที่สุด

4.4.3 ตลาดในพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง

1.) ตลาดจีน

จากในช่วงปลายของยุคที่แล้ว ที่ตลาดจีนค่อย ๆ ลดความสำคัญลง จากที่เคยเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของเมือง จนถึงจุดอิ่มตัวประกอบกับปัจจัยอื่นอีก ได้แก่ เมื่อทางการยุบแขวงเวียงเหนือ และมีสะพานรัชฎาภิเศกครั้งแรกช่วยเชื่อมการปกครองสองฝั่งแม่น้ำวัง (ศักดิ์ รัตนชัย, 2543: 26) ชุมชนริมน้ำที่บ้านลำปางกลางเจริญขึ้น และกำลังแทนที่ความสำคัญของย่านตลาดจีน เสียหายต้องใช้เวลาฟื้นตัวนาน และปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ เมื่อทางรถไฟมาถึง เกิดชุมชนการค้าแห่งใหม่ที่ย่านสถานีรถไฟ สบต้อย - เกี้ยวจาว นำการค้าที่ยึดติดกับทางรถไฟ และการคมนาคมทางบกเข้ามาลดความสำคัญของตลาดจีนไป

สภาพของตลาดจีนที่เคยคึกคัก และเจริญสูงสุดในยุคที่แล้ว เมื่อต้องประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ กลุ่มพ่อค้าที่ประกอบการอยู่ ต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจการเพื่อความอยู่รอด โดยพ่อค้าชาวจีนส่วนใหญ่ เริ่มย้ายขึ้นบนถนนสายกลางเก่า (ถนนทิพย์ช้าง) ถนนตลาดจีนจึงมีชาวพม่า เจียว และผู้อยู่อาศัยในบังคับคนอังกฤษ อยู่มากมิได้เป็นย่านคนจีนเหมือนก่อน จึงเปลี่ยนชื่อเป็นถนนตลาดเก่า ตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจัดตั้งเทศบาลเมือง

ลำปาง เมื่อปี พ.ศ.2478(ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 123) ตัวอย่างการย้ายทำเลการค้าดังกล่าว ได้แก่ ครอบครวั จิตรากร ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ไพบูลย์พานิช (ชุ่น สะไก่วัก) เคยขายของในตลาดจีน ต่อมาเมื่อตลาดจีนลดความสำคัญลง จึงย้ายไปถนนสายกลางเก่า และท้ายที่สุดจึงย้ายไปค้าขายที่ตลาดสบตุ๋ย (ชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์ณ์, 2541: 63) และครอบครวัยี่เกียง แซ่พั้ว จีนไหหลำ เป็นจีนอพยพมาค้าขายเสื้อผ้าและสินค้าเบ็ดเตล็ดสมัยตลาดจีนรุ่งเรือง ต่อมาย้ายมาอยู่ถนนสายกลางเก่าค้าขายเครื่องเหล็ก จน พ.ศ.2481 จึงย้ายไปค้าขายที่ตลาดสบตุ๋ย ทำให้ต่อมาในระยะเวลาไม่นาน ตลาดจีนจึงต้องปิดตัวลง (ชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์ณ์, 2541: 104) ส่งต่อความเจริญและความเป็นศูนย์กลางทางการค้าให้กับตลาดสบตุ๋ย ย่านสถานีรถไฟต่อไป

2.) ตลาดสบตุ๋ยและตลาดเก้าขาว

ขอกล่าวถึงตลาดสบตุ๋ยและตลาดเก้าขาวไว้ด้วยกัน เพราะเกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน และยังอยู่ในย่านชุมชนเดียวกัน ตั้งอยู่ใกล้กันด้วย ตลาดสบตุ๋ยตั้งอยู่หน้าสถานีรถไฟ บนถนนสุเรนทร์ ตำบลสบตุ๋ย เดิมบริเวณนี้เป็นทุ่งนา (เจ้าของร้านพงษ์เซอร์วิส ตลาดบริบูรณ์ปรากการ, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2543) เปลี่ยนสภาพกลายเป็นตลาด พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนสภาพย่านนี้เป็นชุมชนการค้า เป็นที่ดินของเอกชนและเปลี่ยนมือมาเป็นของคุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ในปัจจุบัน ลักษณะการค้าขายในตลาดสบตุ๋ยแห่งนี้ มี 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก เป็นการค้าที่รองรับการขนส่งสินค้าที่มากับรถไฟเป็นหลัก ตลาดสบตุ๋ยเป็นตลาดค้าส่งสินค้าประเภทข้าว พืชผลผลิตเกษตร สุกร และฝิ่น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพ่อค้าคนจีน จะนำสินค้าเหล่านี้มาพักรวมกันที่ตลาดแห่งนี้ เพื่อรถขนส่งไปกับรถไฟไปยังร้านค้าหรือตัวแทนในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันก็เป็นศูนย์รวมสินค้าที่นำมาจำหน่ายจากกรุงเทพฯ รอพ่อค้าขายส่งมารับเพื่อนำไปขายต่ออีกต่อไป สินค้าเมื่อมาถึงโดยทางรถไฟแล้ว จากนั้นก็แล้วแต่พ่อค้าที่มารับ-สินค้าว่าจะขนถ่ายสินค้าไปขายต่ออย่างไร ส่วนมากจะเป็นรถยนต์ รถบรรทุก ถ้าเป็นการขนส่งสินค้าจำนวนมาก ระยะทางไกล และมีน้ำหนักมาก แต่จะใช้รถม้าที่เริ่มมีให้บริการ รถจักรยาน ถ้าขนส่งสินค้าจำนวนน้อย มีระยะทางไม่ไกล พ่อค้ามารับก็มาจากแทบทุกเมืองในแคว้นล้านนา เมื่อรถไฟยังไม่ถึงเชียงใหม่ เมื่อรถไฟสร้างต่อถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2464 การค้าขายในตลาดก็ลดความคึกคักลงไปบ้าง เหลือเพียงพ่อค้าจาก แพร่ น่าน พะเยา เมืองรอบนอกเมืองลำปาง นอกจากนี้ยังมีทั้งพ่อค้าคนกลางและพ่อค้ารายย่อยจากตลาดอื่นที่เริ่มเกิดขึ้นมาในช่วงท้าย ๆ ของยุคนี้ ในย่านเมืองเก่ามารับสินค้าไปขายเช่นกัน (ชัยวัฒน์ ศุภติลลักษ์ณ์, 2541: 63)

ลักษณะที่สอง คือ จำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภคขั้นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน อาหารของสด แก่ชุมชนในบริเวณนี้ เป็นการขายปลีกจำนวนน้อย เป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นเองในท้องถิ่นโดย

พ่อค้าท้องถิ่นและคนจีนที่อาศัยอยู่ที่ชุมชนนี้ และจากพ่อค้าที่ย้ายมาจากตลาดจีนก็มี ซึ่งการค้าขายในลักษณะหลังนี้เป็นลักษณะรองไม่เด่นเท่ากับลักษณะแรก

ส่วนตลาดเก้าจาวเป็นอีกตลาดหนึ่งที่ตั้งอยู่ใกล้กับตลาดสบตุ๋ย ติดกับรางรถไฟถัดไปจากสถานีรถไฟ บนถนนท่าควายน้อย ตำบลสบตุ๋ย เป็นที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย พ่อการรถไฟแห่งประเทศไทยได้ที่ดินแถบนี้เป็นเจ้าของแล้วสร้างสถานีรถไฟ จนเมื่อรถไฟมาถึง จึงเปิดเป็นตลาดให้ประชาชนเข้ามาขายของและเก็บค่าเช่า (แม่ค้าขายของชำห้องแถวตลาดเก้าจาว, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2543) ตลาดเก้าจาวนี้จะต่างกับตลาดสบตุ๋ย คือ ที่ตลาดแห่งนี้จะจำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภค อาหาร ของสดพื้นฐานเป็นหลัก ให้บริการชุมชนในย่านนี้รองรับจากตลาดค้าส่งสบตุ๋ย สินค้าที่จำหน่ายก็เป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่น และชุมชนใกล้เคียง ขนสินค้ามาจำหน่ายกันเอง โดยที่ทั้งพ่อค้าและลูกค้าที่มาตั้งร้านขายและมาจับจ่ายซื้อของก็เป็นคนท้องถิ่นส่วนใหญ่ (แม่ค้าขายของชำห้องแถวตลาดเก้าจาว, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2543) ตลาดเก้าจาวแห่งนี้จึงไม่ได้คึกคัก มีผู้คนและกลุ่มพ่อค้ามากมาย เหมือนกับตลาดสบตุ๋ย แต่กลับให้บริการแก่คนในชุมชนอย่างแท้จริง

การค้าขายที่ทั้งสองตลาดแห่งนี้ต้องหยุดชะงักลงมาก เนื่องจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงปี พ.ศ.2484 – พ.ศ. 2486 ต้องคอยระวังภัยสงครามทางอากาศอยู่ตลอดเวลา จนเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2486 ตลาดเก้าจาวโดนโจมตีพิณาศ (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 122) ต้องรอให้สงครามค่อยสงบลงสักพักก่อน การค้าในย่านนี้จึงค่อย ๆ ฟื้นตัวขึ้นมาอีก

3) ตลาดนาแก้วมได้ ตลาดรัชฎา และตลาดห้าแยก

กลุ่ม 3 ตลาดนี้เป็นตลาดที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือ ในช่วงท้ายของยุคนี้แล้วและมีลักษณะการค้าขายค่อนข้างใกล้เคียงกัน จึงขอยกนามากล่าวพร้อม ๆ กัน ตลาดนาแก้วมได้เป็นตลาดแห่งเดียวในกลุ่มตลาดนี้ที่ตั้งอยู่ในโซนทางเมืองใหม่ของเมือง เดิมในแถบนี้ก็มีชุมชนริมแม่น้ำอาศัยอยู่บ้างตามความสำคัญของเส้นทางคมนาคมทางน้ำในอดีต เมื่อสร้างวัดนาแก้วมได้ขึ้น ทางวัดจึงให้ที่ดินซึ่งเป็นที่โล่งว่างไม่ได้ใช้ประโยชน์ด้านหลังวัดติดกับแม่น้ำวัง เปิดเป็นตลาดให้ประชาชนนำของมาจำหน่ายกัน เมื่อประมาณปี พ.ศ.2484 (เจ้าอาวาสวัดนาแก้วมได้, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2543)

ตลาดรัชฎา ตั้งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำวัง บนถนนรัชฎา ตำบลเวียงเหนือ ตีนสะพานรัชฎาภิเศก คนทั่วไปจึงเรียกตลาดแห่งนี้ว่า “ตลาดหัวขัว” เป็นที่ดินของเอกชน แต่ไม่ปรากฏชื่อ

¹ “ขัว” ภาษาเหนือ แปลว่า สะพาน.

เจ้าของที่ดินที่ชัดเจน เปิดให้ขายเป็นตลาดในชุมชน ต่อมาเทศบาลเมืองลำปางไปซื้อและดำเนินการเป็นตลาดต่อไป ตลาดห้าแยก ตั้งอยู่ใกล้กับห้าแยกหอนาฬิกา เดิมเป็นที่ดินของหลวงสี เคยเป็นนายอำเภอลำปาง ปลัดอำเภอคนที่ 4 หรือ 5 หลวงสีเป็นลุงของภรรยานายการุณ บุรณะประทีป ซึ่งเคยเป็นผู้จัดการธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาสบตุ๋ยสมัยแรก ต่อมาก็เปลี่ยนมือเป็นของเจ้าศรีรัตน์ ณ ลำปาง และขายต่อให้ธนาคารกรุงศรีอยุธยาในปัจจุบัน (ชัยวัฒน์ ศุภติลลิกษณ์, 2541: 58) อยู่บนถนนบุญวาทย์ ตำบลสวนดอก โดยเจ้าของเดิมให้ที่ดินเปิดขายเป็นตลาด ขณะเดียวกันที่ชุมชนย่านบริเวณนี้กำลังหนาแน่นและเจริญมากขึ้น เพราะตั้งอยู่บนถนนสายที่เชื่อมไปยังย่านตลาดสบตุ๋ย – เก้าจาว

ลักษณะการค้าที่ใกล้เคียงกันของตลาดทั้ง 3 แห่งนี้ คือ เป็นตลาดที่จำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภคพื้นฐานที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ผัก ผลไม้ ของสด อาหารสด จากชุมชนใกล้เคียงให้บริการแต่ละชุมชนที่ตลาดตั้งอยู่เป็นหลัก มีการมารับสินค้าจากตลาดสบตุ๋ยบ้าง แต่ก็ไม่ใช้สินค้าหลัก ผู้คนทั้งเป็นพ่อค้าและลูกค้าก็คือคนท้องถิ่นในแต่ละชุมชนที่ตลาดตั้งอยู่ แทบจะแบ่งขอบเขตการให้บริการชัดเจน ซึ่งเป็นขอบเขตไม่ไกลมากนัก เป็นเพียงชุมชนใกล้เคียงรอบข้างเป็นหลัก การคมนาคมจึงเป็นแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน คือ เดินเท้า และรถจักรยานเป็นส่วนใหญ่ ตลาดนาก่วมใต้แห่งเดียวที่เป็นตลาดเย็น (ให้บริการตอนเย็น) ส่วนตลาดรักษาและห้าแยกเป็นตลาดเช้า (ให้บริการในตอนเช้า) ทั้งหมดเป็นการจำหน่ายสินค้าลักษณะค้าปลีก จำนวนน้อย ต้องการขายให้หมดวันต่อวัน และผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อของก็นิยมมาตลาดในทุกวัน (เจ้าของร้านนครตี ตลาดห้าแยก , แม่ค้าตลาดนาก่วมใต้, แม่ค้าตลาดรักษา, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2543)

4.4.4 ลักษณะเฉพาะของตลาด

ได้แก่ ตลาดจีน ตลาดสบตุ๋ย ตลาดเก้าจาว ตลาดนาก่วมใต้ ตลาดรักษา และตลาดห้าแยก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่ย่านเมืองเก่า ได้แก่ ตลาดจีน ตลาดรักษา และตลาดห้าแยก และกลุ่มที่เกิดขึ้นในย่านเมืองใหม่ที่ขยายออกไปพร้อมกับความเจริญทางการค้าที่รถไฟนำมา ได้แก่ ตลาดสบตุ๋ย ตลาดเก้าจาว และตลาดนาก่วมใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มแรกนั้น ตลาดจีน ต้องปิดตัวลงไม่นาน เมื่อศูนย์กลางการค้าขายย้ายไปอยู่ที่ตลาดสบตุ๋ย ย่านสถานีรถไฟแสดงให้เห็นว่า ศูนย์กลางทางการค้าของเมืองนครลำปางยึดติดอยู่กับเส้นทางการคมนาคมเป็นหลัก แต่เปลี่ยนจากทางน้ำเป็นทางบก คือ ทางรถไฟ ซึ่งมีแรงดึงดูดมากพอที่ทำให้เกิด ศูนย์กลางการค้า และย่านเมืองใหม่ ดึงดูดกลุ่มพ่อค้าที่เคยค้าขายในตลาดจีน อพยพที่อยู่ในย่านตลาดสบตุ๋ยเกิดความคึกคัก และความเป็นศูนย์กลางจึงย้ายไปอยู่ในย่านดังกล่าวแทน ความ

เคลื่อนไหวของตลาดในย่านเมืองเก่าเกิดขึ้นในช่วงปลายของยุคนี้ เกิดตลาดขึ้น 2 แห่ง โดยเริ่มจากเจ้าของที่ดิน อนุญาตให้เปิดขายของเป็นตลาดได้ จึงเกิดเป็นตลาดขึ้นมา แต่ก็ยังเป็นตลาดระดับชุมชนขนาดเล็ก ที่มุ่งให้บริการชุมชนใกล้เคียงเป็นหลัก จำหน่ายสินค้าพื้นฐานที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ลักษณะสินค้าจำนวนน้อย ขายปลีก ติดตลาดในตอนเช้า ซึ่งเป็นลักษณะตลาดทั่วไปในชุมชนล้านนา ที่มักติดตลาดตอนเช้า เพราะผู้คนนิยมมาจับจ่ายซื้อของ ตอนไว้บริโภคในทั้งวัน (รัตนา ชันตยาภรณ์, 2542: 149) ลักษณะการค้าที่ตลาด 2 แห่งนี้ จะเป็นตลาดระดับชุมชน มีรูปแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน คือ ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายเป็นคนในชุมชนนั่นเอง สินค้าผลิตขึ้นเอง และจากชุมชนข้างเคียง ใช้เวลาในการเดินทางน้อย ระยะทางสั้น ๆ

ส่วนตลาดในกลุ่มย่านเมืองใหม่นั้น ตลาดสบตุ๋ย เป็นตลาดที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นพิเศษ คือ เป็นตลาดที่มารับความเป็นศูนย์กลางทางการค้า ต่อจากตลาดจันทกกล่าวมาแล้ว มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการขนส่งทางรถไฟ ทำหน้าที่เป็นตลาดค้าส่ง ศูนย์รวมสินค้าที่ขึ้นมาจากกรุงเทพฯ ฯ รอให้พ่อค้าคนกลางและพ่อค้ารายย่อยมาซื้อต่อไป ขณะเดียวกันก็เป็นจุดพักรวมสินค้าที่มาจากลำปางเอง และเมืองอื่นห่างไกลออกไปส่งไปขายยังกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งดำเนินกิจการโดยพ่อค้าคนจีนส่วนใหญ่ กลายเป็นย่านคนจีนที่สำคัญในเมือง ตลาดสบตุ๋ยจึงเป็นศูนย์กลางการขนถ่ายสินค้าที่สำคัญในดินแดนแถบนี้จนมาลดความสำคัญนี้ลงเมื่อรถไฟไปถึงเชียงใหม่ อีก 5 ปีต่อมา แต่ก็ยังมีความสำคัญทางการค้าอยู่ ขณะที่ตลาดสบตุ๋ยมีความสัมพันธ์กับทั้งกลุ่มพ่อค้า ลูกค้า ตลอดจนสินค้าจากต่างถิ่นค่อนข้างมากกว่าคนท้องถิ่น ตลาดเก่าจาวก็ทำหน้าที่ให้บริการแก่ชุมชนท้องถิ่นในย่านเมืองใหม่นี้แทน ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน คือ ให้บริการสินค้าพื้นฐานที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ถึงแม้จะไม่คึกคักเท่ากับตลาดสบตุ๋ย แต่ก็ยังเป็นแหล่งจับจ่ายซื้อของของชุมชนย่านนี้อย่างแท้จริง และห่างออกไปไม่ไกลนัก ก็เกิดตลาดนาก่วมใต้ขึ้นในช่วงปลายของยุคนี้ ซึ่งเป็นตลาดระดับชุมชน เช่นกัน และมีลักษณะเหมือนกันตรงที่เจ้าของที่ดินยอมยกที่ดินให้เปิดเป็นตลาดก่อน ประชาชนจึงค่อยเข้ามาค้าขายเกิดเป็นตลาด ต่างกันที่ตลาดนาก่วมใต้เป็นตลาดเย็น แต่ตลาดเก่าจาวเป็นตลาดเช้า

4.5 ตลาดในย่านตลาดหลักเมืองนครลำปาง

ตลาดในย่านตลาดหลักในยุคที่ 2 นี้ ปรากฏอยู่ 4 ตลาด คือ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล และตลาดชั่วคราว โดยที่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏารเป็นตลาดเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ยุคที่แล้ว ต่อมาจนถึงยุคนี้เป็นระยะเวลาานพักใหญ่ แล้วจึงค่อยเกิดอีก 3 ตลาดในช่วงปลายของยุค ซึ่งทั้งหมดเป็นกลุ่มตลาดที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน

4.5.1 ตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร

จากยุคที่แล้วที่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏารเป็นตลาดที่ให้บริการแก่คนท้องถิ่นรองรับจากตลาดจีน ในยุคนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของ คือ ก่อนที่จะทำการแบ่งที่ดินตามโฉนดออกเป็นแปลงย่อย ๆ ขายให้กับบุคคลทั่วไปนั้น กรรมสิทธิ์ได้เปลี่ยนเป็นของพ่อค้าคนจีนหรือกลุ่มทุนใหม่ เนื่องจากเจ้าของตลาดนำไปใช้เป็นหลักฐานกู้ยืม หรือขายหุ้นให้พ่อค้าจีน แล้วพ่อค้าจีนจึงค่อยแบ่งที่ดินแบ่งขายออกเป็นแปลงย่อย (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: 473) ในช่วง 30 กว่าปีแรกของยุคนี้ยังไม่มีตลาดอื่นในย่านเมืองเก่าแถบนี้นับเป็นตลาดเดียวของเมือง (เจ้าของร้านสารคร ตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร ,สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2543) เพราะตลาดจีนก็ได้ปิดตัวลงไปแล้ว จึงเป็นย่านตลาดจุดใหญ่ของเมืองในย่านเมืองเก่าที่เจริญและคึกคักมาก คนมาจับจ่ายซื้อของกันเยอะมาก ขายของกันทั้งวัน สินค้าที่ขายกันก็มีแทบทุกอย่าง จากเดิมที่ส่วนใหญ่เป็นพวกผัก ผลไม้ ของสด เพิ่มพวกของใช้อุปโภค เสื้อผ้ามากขึ้น แต่ก็ยังขายสินค้าพวกของบริโภคของสดเป็นหลัก พ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่ขึ้นมาจากตลาดจีน มีบ้านเรือนอยู่แถว ๆ นี้ เดินทางมาโดยเดินเท้า จักรยาน และเริ่มมีรถจักรยานยนต์บ้างแล้ว ลูกค้าก็เป็นคนในชุมชนใกล้เคียงนี้ เดินมาบ้าง ขี่จักรยานมาบ้าง แต่เดินเท้าจะมีจำนวนมากกว่า เพราะเป็นคนที่อยู่แถว ๆ นี้ มีมาจากต่างอำเภอบ้างเหมือนกัน เช่น แจ่มหมั่น งาว เกาะคาซึ่งจะนั่งรถรับจ้างมารับสินค้าไปขายบ้าง (เจ้าของร้านพงษ์เชอริวิศ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2543) ในปี พ.ศ.2466 ตลาดบริบูรณ์ปรากฏารเกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ต้องบูรณะสร้างอาคารกันพักหนึ่ง (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฟ้าเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 129)

ขนาดของตลาดมาในยุคนี้ก็เท่าเดิมกับในยุคที่แล้ว ไม่ขยายเพิ่มหรือลดลงเพราะมีถนนล้อมรอบ ที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างคือลักษณะอาคารห้องแถวรอบ ๆ ตลาด คือ ก่อนไฟไหม้จะเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น แต่พอไฟไหม้จึงสร้างใหม่เป็นอาคารครึ่งไม้ ครึ่งตึก 2 ชั้น แฉงในตลาดก็ยังคงเป็นแฉงไม้อยู่ (เจ้าของร้านพงษ์เชอริวิศ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2543) พอมาถึงช่วงท้าย ๆ ของยุคนี้ประมาณปี พ.ศ.2500 เกิดโรคกาฬโรคระบาดที่ตลาดบริบูรณ์ มีคนเสียชีวิต ตลาดจึงปิดลง พ่อค้า แม่ค้าพากันย้ายไปขายที่บริเวณหน้าธนาคารออมสินในปัจจุบันแทน แต่ไม่นานก็กลับไปยังตลาดบริบูรณ์ปรากฏารเหมือนเดิม เมื่อข่าวการระบาดของโรคกาฬโรค

ลดลง มีปัญหาเรื่องลักเล็กขโมยน้อยบ้าง (เกสร แซ่ลี่ ร้านลี่เค่งเซ็ง ตลาดเทศบาล (หลักเมือง), สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543)

4.5.2 ตลาดราชวงศ์

ตลาดราชวงศ์เกิดขึ้นมาในช่วงปลายของยุคนี้แล้ว คือ ประมาณราวปี พ.ศ.2493 ได้ ตั้ง อยู่บนถนนราชวงศ์ ตำบลหัวเวียง เดิมบริเวณตลาดแห่งนี้เป็นคุ่มราชวงศ์ตามที่ชาวบ้านเรียกกัน คือ ของ พ.ต.อ. เจ้าราชวงศ์ (เจ้าน้อยอัน ณ.ลำปาง) บุตรชายเจ้านุญวาทย์วงศ์มานิต ต่อมาตก เป็นของพระเพ็ชรคีรี (บุญไทย ณ.ลำปาง) บุตรชายซึ่งชาวลำปางเรียกว่า เจ้าพ่อเพชร ภายหลังได้อินกรรมสิทธิ์ไปยังสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (ชัชวพัฒน์ ศุภดิกลักษณณ์, 2541: 27,61) ช่วงแรกที่บริเวณนี้ยังเป็นคุ่มอยู่ พื้นที่บริเวณนี้ก็เป็นที่โล่งว่างมีคุ่มเพียงหลังเดียว เริ่มมาเปิดเป็นตลาด (เจ้าของร้านสาคร ตลาดบริบูรณ์ปรากการ, สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2543) เมื่อสมัยตกทอดมาเป็นกรรมสิทธิ์ของพระเพ็ชรคีรีที่ต้องการเปิดเป็นตลาด แรกเปิดเป็นตลาดให้ ประชาชน พ่อค้า แม่ค้า นำของมาขายกันนั้น ยังไม่ติดเป็นตลาด พระเพ็ชรคีรีถึงกับนำลิเกมา เล่นเป็นการเปิดตัวตลาดแห่งนี้ให้คนรู้จัก และอ้อนวอนแม่ค้าชายผักในตลาดบริบูรณ์ปรากการ และจากที่ต่าง ๆ ไปขายของที่ตลาดแห่งนี้ เก็บค่าเช่าที่ ถ้าขายสินค้าไม่หมดท่านจะรับซื้อเองทั้ง หมัดในราคาเท่าทุน แล้วท่านก็นำสินค้าที่ซื้อจากแม่ค้าเหล่านี้ไปให้กับนักโทษเป็นการทำบุญ ก็ แล้วแต่ความสมัครใจของแม่ค้า จากนั้นตลาดราชวงศ์จึงค่อย ๆ ติดตลาดขึ้นมาคู่กับตลาด บริบูรณ์ปรากการ (เกสร แซ่ลี่ ร้านลี่เค่งเซ็ง ตลาดเทศบาล (หลักเมือง), สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543)

สภาพการค้าขายในตลาดสมัยนั้น ก็คึกคักมากทั้งคนซื้อและคนขายพอ ๆ กับตลาด บริบูรณ์ปรากการ สินค้าที่ขายก็มีแทบทุกอย่าง ทั้งของสด ผัก ผลไม้ ของใช้ เสื้อผ้า ขายของทั้ง วัน พ่อค้าแม่ค้าก็เป็นคนแถวนี้ ที่อยู่แถว ๆ ซานเมืองก็มี นั่งรถเข้ามาขายเข้าไปเย็นกลับ ส่วนลูก ค้าก็เป็นคนในชุมชนแถว ๆ นี้ และที่นั่งรถมาไกลจากชุมชนรอบนอกก็มี เป็นกลุ่มลูกค้าเดียวกับที่ ตลาดบริบูรณ์ปรากการนั่นเอง (เจ้าของร้านแจ้แจ้ว ตลาดราชวงศ์, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2543)

สภาพอาคารแต่ก่อนจากเป็นคุ่มราชวงศ์หลังเดียว เมื่อเปิดเป็นตลาด จึงเริ่มสร้างอาคาร ตลาด และสร้างอาคารห้องแถวเป็นไม้ล้อมรอบ คือ บริเวณตลาดและห้องแถวที่ปรากฏอยู่ใน ปัจจุบัน ส่วนพื้นที่ในบริเวณอื่นนอกจากตลาดราชวงศ์ ก็แบ่งขายเป็นกรรมสิทธิ์ที่เข้ามาครอบ ครอบและตัดแปลงเปลี่ยนเป็นอาคารอื่นต่อไป

4.5.3 ตลาดเทศบาล

ตลาดเทศบาลตั้งอยู่บนถนนไปรษณีย์ ตำบลหัวเวียง หน้าศาลหลักเมือง จึงเรียกตลาดแห่งนี้ชื่อหนึ่งว่า ตลาดหลักเมือง เป็นที่ของเทศบาลเมืองลำปางตั้งแต่แรกแล้ว เพราะถัดจากตลาดออกมาทางหัวมุมสี่แยกถนน คือ ห้างบัตรเลอร์ เป็นที่ทำการเทศบาลเมืองลำปางหลังแรก (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7, 2516: 16) พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่หนึ่งของเทศบาลเมืองลำปาง ประมาณในราวปี พ.ศ. 2495 เทศบาลเปิดเป็นตลาด พอเปิดเป็นตลาดได้ประมาณ 3 ปีแล้วก็ไม่ติดเป็นตลาด ทั้งคนซื้อและคนขายไม่นิยมมาที่ตลาดแห่งนี้กัน ทางเทศบาลจึงคิดหาวิธีที่จะทำให้ติดเป็นตลาดให้ได้ จึงปรึกษาพูดคุยกับพ่อค้าในย่านตลาดบริเวณปรากร และตลาดราชวงศ์ ได้รับคำแนะนำว่า ต้องสร้างห้องแถวโอบล้อมตลาดไว้ จึงจะติดเป็นตลาด เอาไว้เก็บของและมียามเฝ้า จึงทำการทุบอาคารตลาดเดิมทิ้ง แล้วสร้างห้องแถวล้อมรอบก่อน ถัดเข้าไปจึงค่อยเป็นตลาด แต่การสร้างห้องแถวล้อมรอบก็ไม่ได้สร้างขึ้นทันที ทางเทศบาลให้จองซื้อก่อน คือ ทำการจองล่วงหน้าไว้ก่อน แล้วจึงให้สร้าง สร้างเสร็จแล้วจึงค่อยย้ายเข้ามาอยู่ ค่าจองซื้อ 5,000 บาท เก็บเป็นปีอีกปีละ 7,000 บาท และเก็บรายเดือนอีกเดือนละ 150 บาท เมื่อสร้างห้องแถวล้อมรอบไม่นาน ตลาดจึงเริ่มติด และสำนักงานเทศบาลก็ย้ายไปอยู่ที่ห้าแยกนาฬิกา แรก ๆ ที่เริ่มติดตลาด สินค้าที่นำมาขายจะเป็นผักสดเพียงอย่างเดียว เมื่อตลาดติดมากขึ้น คนเริ่มนิยมมากขึ้น จึงเริ่มขายสินค้าประเภทอื่นด้วย จนมีสินค้าเหมือนกับที่ตลาดบริเวณปรากร และตลาดราชวงศ์ ตลอดจนคนซื้อและคนขายก็มีมาทั้งจากในเมืองลำปางเอง และจากรอบนอกเหมือนกัน ถ้ามาจากในเมืองก็เดินเท้า ขี่รถจักรยาน รถจักรยานยนต์มาบ้าง แต่ถ้ามาจากรอบนอกก็นั่งรถเข้ามา (เกสร แซ่ลี่ ร้านลิ้มเค่งเซ็ง ตลาดเทศบาล (หลักเมือง), สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543)

4.5.4 ตลาดชั่วคราว

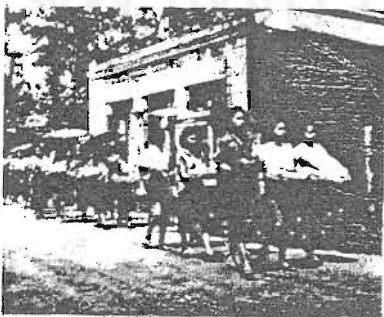
ตลาดชั่วคราวเป็นตลาดสุดท้ายในยุคนี้ เกิดขึ้นหลังจากตลาดเทศบาลไม่นาน และก่อนจะหมดยุคนี้ ตั้งอยู่บนถนนบุญวาทย์ ตำบลหัวเวียง เดิมบริเวณนี้เป็นคูกลางเมือง ต่อมาจึงย้ายออกไปเพราะตั้งอยู่ใจกลางเมือง เปลี่ยนมาตั้งเป็นโรงพยาบาลสุชาลา แต่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองใช้เป็นสรรพากร (ที่เก็บเสบียงของกลาโหม) เมื่อสงครามสิ้นสุดลงจึงเปลี่ยนเป็นโรงแรมชื่อ โรงแรมสุขสำราญ ไม่นานก็ก่อสร้างเป็นตลาดชั่วคราวแห่งนี้พร้อม ๆ กับสร้างห้องแถวล้อมรอบ (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2543) เริ่มสร้างตลาดแห่งนี้ประมาณราวปี พ.ศ.2503 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของยุคนี้พอดี ตลาดชั่วคราวในยุคนี้จึงเป็นตลาดที่เพิ่งเริ่มสร้างและเริ่มก่อตัวขึ้น ผู้คนยังไม่ค่อยรู้จักกันมากนักเพราะเป็นตลาดใหม่ในช่วงเวลานี้ จึงเป็นเพียงช่วงเริ่ม

ก่อตั้งขึ้นเป็นตลาดเพื่อเป็นตลาดหนึ่งที่เป็นที่รู้จัก เป็นแหล่งจับจ่ายซื้อของ เหมือนกับตลาด
บริบูรณ์ปรากการ หรือตลาดราชวงศ์ในช่วงระยะเวลาต่อมา

4.5.5 สภาพย่านตลาดหลักในยุคที่ 2

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักในยุคที่ 2 นี้ ถนนหนทางและขอบเขตยังเหมือน
เดิมไม่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคที่แล้ว แต่สภาพอาคารค่อนข้างจะมีการเปลี่ยนแปลงมาก คือ ใน
บริเวณของตลาดบริบูรณ์ปรากการ จากที่มีห้องแถวไม้ 2 ชั้นล้อมรอบ ตรงกลางเป็นตลาด เมื่อ
เกิดไฟไหม้ในช่วงต้น ๆ ของยุคนี้ จึงสร้างห้องแถวที่ล้อมรอบนี้ใหม่เป็นอาคารครึ่งไม้ ครึ่งตึก 2 ชั้น
ตัวตลาดก็สร้างเป็นอาคารไม้ที่มีความแข็งแรงมากขึ้น ส่วนทางด้านตลาดราชวงศ์ที่ทั้งบริเวณเป็น
ที่โล่งว่าง มีอาคารที่เป็นเรือนค่อมเพียงหลังเดียวนั้น เมื่อเริ่มเปิดเป็นตลาดราชวงศ์ ก็ได้สร้างห้อง
แถวไม้ 2 ชั้นและอาคารพาณิชย์ล้อมรอบ ตรงกลางเปิดเป็นตัวอาคารตลาดเป็นโรงเรือนไม้ ถัด
ออกมาก็เป็นอาคารพาณิชย์ล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ด้านหน้าด้านที่ติดกับถนนบุญวาทย์ มุมถนน
จากที่เคยเป็นคูกกลางเมือง ได้ย้ายออกไปและเปลี่ยนเป็นสุซศาลา (คล้ายกับโรงพยาบาลในสมัย
นี้) ใช้เป็นสรรพากร (เสาบึงของกลาโหม) ในช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมาก็เปลี่ยนเป็น
โรงแรมสุซสำราญและอาคารพาณิชย์ ไม่นานบริเวณที่เป็นโรงแรมก็ถูกรื้อออกสร้างเป็นตลาดชั่ว
คราว

ทางฝั่งตรงข้าม บริเวณที่เป็นห้างฝรั่งอะไหล่ยนต์ ต่อมาทางเทศบาลมาขอเช่าเป็นสำนัก
งานเทศบาลเมืองลำปาง ตลอดจนเอาบริเวณข้างเคียงเป็นของเทศบาลด้วย พอหลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2 ไม่นาน ใช้เป็นที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงประชาสัมพันธ์แห่งแรกของเมือง โดยที่ได้ย้าย
สำนักงานเทศบาลออกไปอยู่ที่ห้าแยกนาฬิกา แล้วใช้ที่ของเทศบาลข้าง ๆ เปิดเป็นตลาด แต่ไม่
ติด จึงทุบอาคารนี้สร้างเป็นห้องแถวล้อมรอบเป็นอาคารตึก 2 ชั้น ตรงกลางจึงเป็นตลาดเทศบาล
มุมถนนที่เป็นคลังแสง ก็เปลี่ยนเป็นธนาคารออมสิน ด้านตรงข้ามที่ข้ามถนนรอบเวียงมาที่เป็น
ศาลาก็ได้เปลี่ยนเป็นอาคารพาณิชย์ 2 ชั้นขึ้นพร้อม ๆ กัน

รูป 4.30 สี่แยกศาลากลาง (บริเวณห้างฝรั่ง
อะไหล่ยนต์) พ.ศ.2493

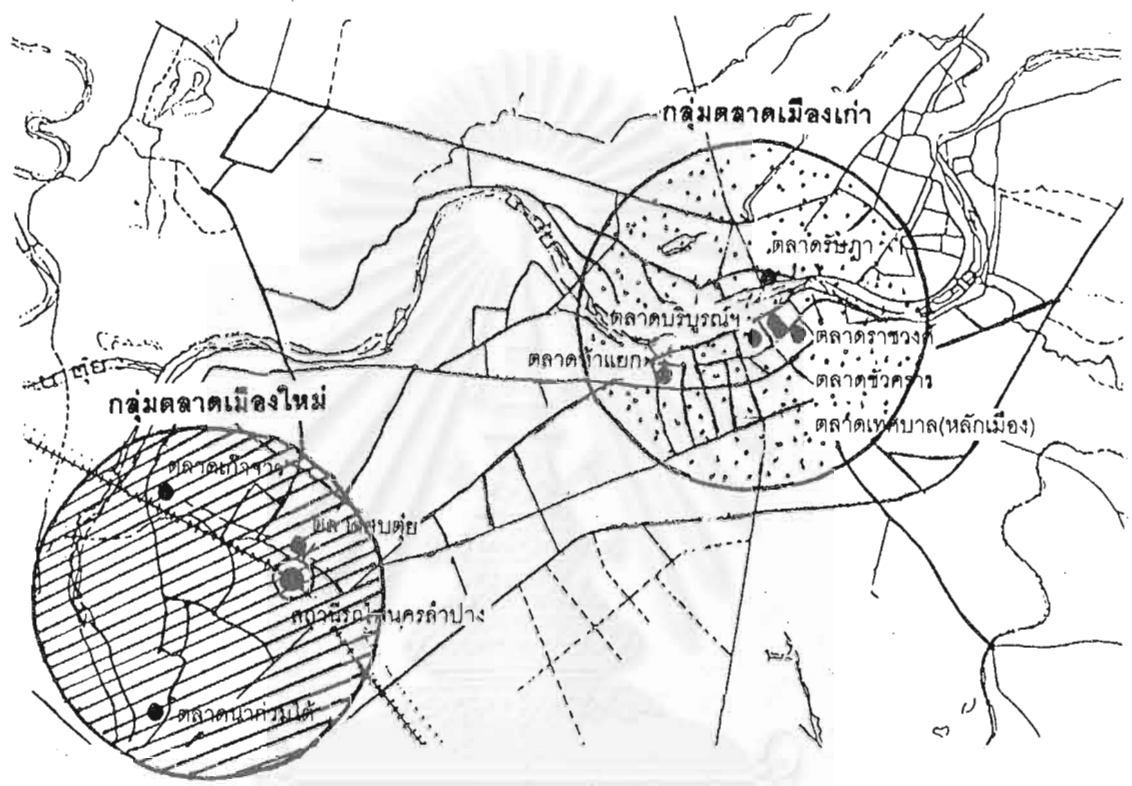
ที่มา: ศักดิ์ รัตนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ศึกษาสัญจร
, ลำปาง: จิตวัฒนาการพิมพ์ 2543, หน้า 16.

4.5.6 ลักษณะเฉพาะของตลาดในย่านตลาดหลัก

ย่านตลาดหลักในช่วงแรกของยุคที่มีแต่ตลาดบริบูรณ์ปรากรแห่งเดียวที่ทำหน้าที่เป็นตลาดหลักของเมืองในย่านเมืองเก่านี้ พอเข้าในช่วงปลายของยุค จึงปรากฏตลาดแห่งใหม่ขึ้นมาอีก 3 แห่งถือเป็นกลุ่มตลาดที่มาร่วมเป็นตลาดในย่านตลาดหลักของเมืองนครลำปาง เพราะตั้งอยู่เกาะกลุ่มกัน ถึงแม้ว่าตลาดกลุ่มใหม่เพิ่งจะมาปรากฏในช่วงท้ายของยุค แต่ก่อนหน้านี้อตลาดบริบูรณ์ปรากรก็ทำหน้าที่เป็นตลาดหลักในย่านนี้อย่างเต็มที่ จนเกิดความต้องการในการเปิดตลาดในย่านเดียวกันนี้เพื่อรองรับกับความเจริญทางการค้าของย่านนี้ จนมาเป็นตลาดแห่งใหม่อีก 3 แห่งที่ตามมา เนื่องจากย่านนี้เป็นที่ตั้งของพวกชนชั้นสูงในเมือง กลุ่มคนเหล่านี้จึงมีบทบาทในการเกิดเป็นตลาด ที่ดินในย่านนี้เป็นของพวกชนชั้นเจ้า และพวกเจ้านี่เองที่ต้องการใช้ที่ดินของตนเปิดเป็นตลาด เพื่อเก็บค่าเช่า ซึ่งน่าจะเป็นรายได้ที่ดี จนมีการสนับสนุนให้เกิดตลาดในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนเป็นย่านของสถาบันทางการปกครองของเมือง ทั้งของทางราชการ และขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอิทธิพลมากพอที่จะผลักดันให้เกิดเป็นตลาด ดังนั้นกลุ่มเจ้านายชนชั้นสูงและชนชั้นทางการปกครองจึงมีบทบาทในการเกิดตลาดในย่านนี้

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของตลาดในย่านนี้ คือ รูปแบบตลาดจะเหมือนกัน คือ จะล้อมรอบด้วยตึกแถว ตรงกลางเป็นที่ว่างที่จะเปิดเป็นตลาด น่าจะเป็นการยึดต้นแบบมาจากตลาดบริบูรณ์ปรากรที่เจริญมากในช่วงนั้น ตลาดที่สร้างขึ้นตามมาจึงต้องสร้างห้องแถวล้อมรอบจึงเกิดติดเป็นตลาดขึ้นมา และยึดถือกันตามมาเรื่อย ๆ

จากการที่รถไฟมาถึงทำให้เกิดเป็นย่านเมืองใหม่อีกซีกหนึ่งของเมืองที่มีตลาดค้าส่งสลับคู่ยทำหน้าที่เชื่อมโยงสินค้าจากแดนไกล ในย่านเมืองเก่านี้ก็เกือบจะแบ่งแยกจากกัน คือ เป็นย่านเมืองเก่าชุมชนคนท้องถิ่น (แผนที่ 4.5) ย่านตลาดแห่งนี้ก็ให้บริการแก่ชุมชนชาวนครลำปางเป็นหลัก ทั้งจากชุมชนใกล้เคียงและชุมชนรอบนอก และการปรากฏตลาดในย่านนี้ขึ้นอีก 3 แห่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางการค้าท้องถิ่นที่กำลังทวีความสำคัญมากขึ้น ตลาดแห่งใหม่ที่เปิดตัวขึ้นไม่นานก็คึกคักเต็มไปด้วยคนซื้อและคนขาย นอกจากนี้ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งคือ อาศัยความเป็นย่านนี้ ทำให้กลายเป็นย่านตลาดหลักของเมือง คือ ประชาชนสามารถไปตลาดแห่งอื่นได้ด้วย เพียงแค่เดินข้ามถนนไป จึงเป็นการเพิ่มทางเลือกในการมาจับจ่ายซื้อของของประชาชน

NOT TO SCALE

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

แผนที่ 4.5 กลุ่มตลาดเมืองเก่าและเมืองใหม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ศ.ชินิษฐา ปานคง 4174110825

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง

4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างเมือง – ตลาดในเมือง – ตลาดในย่านตลาดหลักในยุคที่ 2

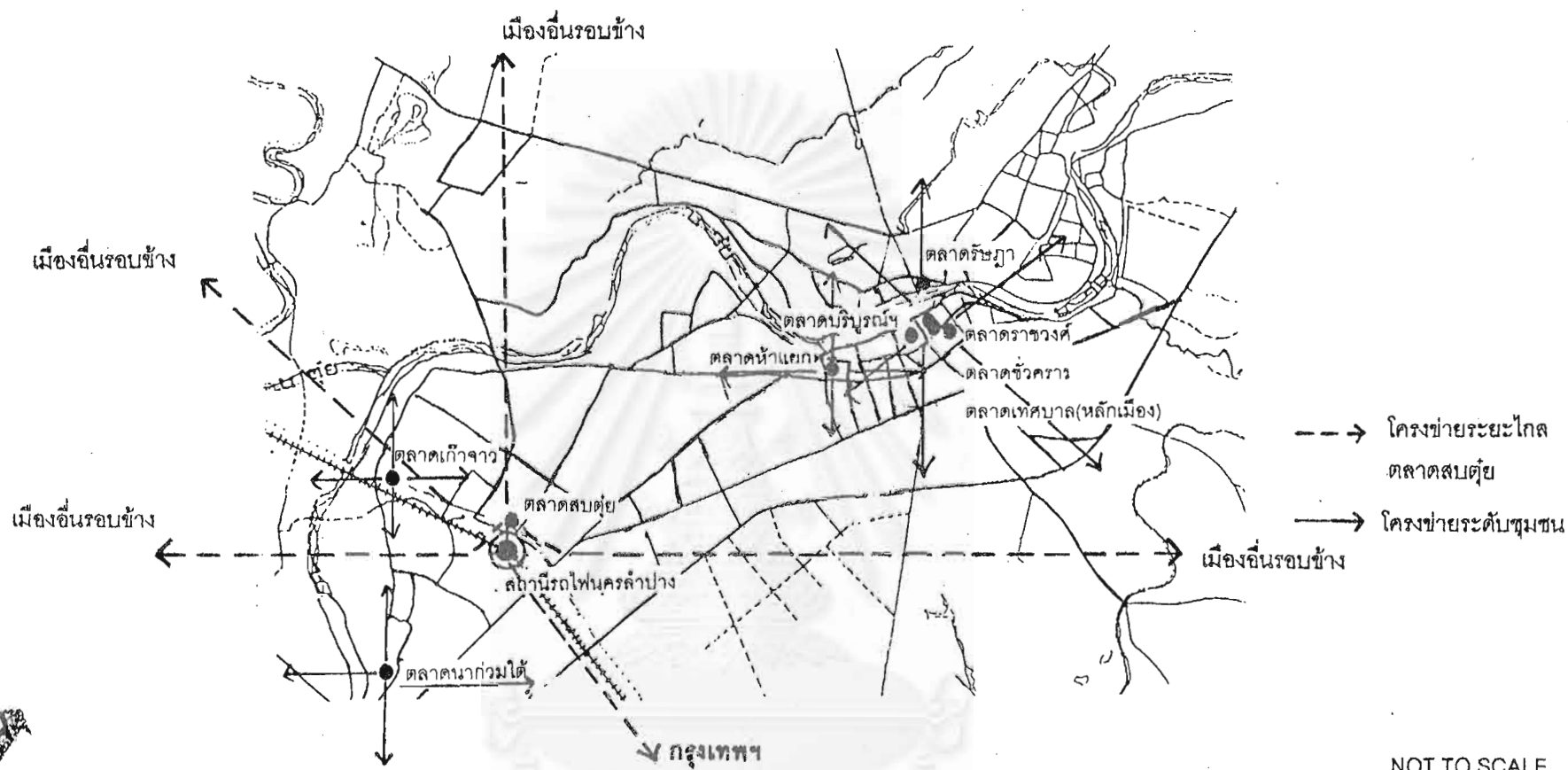
การมาถึงของรถไฟในตอนแรกเริ่มของยุคนี้ คือสิ่งสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจและการค้าขายของนครลำปางเจริญขึ้นมากและรวดเร็ว จากการใช้เส้นทางรถไฟในการขนส่งนำสินค้าขึ้นมาจากกรุงเทพฯ มาสู่เมืองในภาคเหนือ และเป็นศูนย์กลางการขนถ่ายสินค้าจากเมืองในแถบนี้ลงไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ ทำให้สภาพการค้าในย่านนี้เจริญขึ้นมาก จนทำให้ความเจริญดังกล่าวส่งผลให้เกิดย่านเมืองใหม่ขึ้นในบริเวณนี้ ย้ายความเจริญและความเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่ตลาดจีนในยุคที่แล้วมาอยู่ที่ตลาดในย่านนี้ จนทำให้ตลาดจีนต้องปิดตัวเองลง ในเวลาต่อมาเพียงไม่นาน ซึ่งหมายถึงการหันมาให้ความสำคัญเส้นการคมนาคมทางบกแทนเส้นทางน้ำ เช่น ในอดีตเมื่อเกิดย่านเมืองใหม่ขึ้นมาตามความเจริญดังกล่าว ก็เกิดตลาดขึ้นมาตามเพื่อรองรับความเจริญนี้ด้วย คือ ตลาดสบตุ๋ย ขณะเดียวกันก็มีตลาดอีกตลาดหนึ่งเคียงคู่กันมาเพื่อให้บริการชุมชนท้องถิ่นที่ขยายมาตามความเจริญนี้ ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน คือ ตลาดเก้าจาว และเกิดตลาดนาแก้วมาได้ตามมาในช่วงท้ายของยุคในชุมชนย่านเดียวกันนี้ แต่ได้ขยายออกไปอีก

ในย่านเมืองเก่า ก็ยังคงที่บริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนดั้งเดิมท้องถิ่นตั้งแต่แรกและเป็นย่านชนชั้นสูง เจ้านายที่มีอำนาจทางการเมือง เป็นช่วงที่มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมทางบกสร้างถนนในเมืองเชื่อมชุมชนต่างๆ ประกอบกับมีการสร้างสะพานรัชฎาภิเศก เป็นสะพานคอนกรีตเชื่อมชุมชนสองฝั่งแม่น้ำเข้าหากัน สภาพการเดินทางในเมืองสะดวกสบายขึ้น เกิดตลาดใหม่ตามมาในช่วงท้ายของยุคอีกเช่นกัน ประกอบด้วยตลาด 2 กลุ่มคือ กลุ่มตลาดในย่านตลาดหลักเพิ่มเติมจากยุคที่แล้วที่มีเพียงตลาดบริบูรณ์ปราการแห่งเดียว ในยุคนี้เกิดตลาดใหม่ได้แก่ ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล (หลักเมือง) และตลาดชั่วคราว อีกกลุ่มตลาดหนึ่งคือ กลุ่มตลาดรอบนอกอีก 2 แห่ง คือ ตลาดห้าแยก และตลาดรัชฎา ซึ่งกลุ่มตลาดในย่านเมืองเก่านี้ค่อนข้างจะทำหน้าที่แตกต่างไปจากตลาดสบตุ๋ย กล่าวคือ เป็นกลุ่มตลาดที่ให้บริการชุมชนท้องถิ่นนครลำปางทั้งใกล้และห่างไกลออกไปเป็นหลัก มีตลาดบริบูรณ์ปราการเป็นตลาดหลัก เป็นตลาดระดับชุมชนที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนดั้งเดิม ทั้งกลุ่มพ่อค้าคนจีนดั้งเดิมที่เคยอยู่ที่ตลาดจีน กลุ่มพ่อค้าพม่า ไทใหญ่ที่เข้ามานานแล้ว และกลุ่มพ่อค้าคนพื้นเมืองท้องถิ่น กลุ่มลูกค้าที่มาใช้บริการก็เป็นคนในชุมชนใกล้เคียงแถบนี้ และในชุมชนห่างไกลรอบนอกเมืองลำปางนั่งรถเข้ามา สินค้าที่ยังคงเหมือนเดิมอยู่ คือ อาหาร ของสด พืช ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ต่างๆ ที่ผลิตขึ้นได้เองในท้องถิ่น และชุมชนใกล้เคียง แต่ที่เริ่มจะมีเพิ่มเติมมากขึ้นคือ สินค้าประเภทเสื้อผ้า สินค้าอุปโภค บริโภคที่ได้รับมาจากตลาดสบตุ๋ย การเดินทางสัญจรของกิจกรรมต่างๆ ที่มีการเคลื่อนไหวในตลาดกลุ่มนี้ ใช้เส้นทางการคมนาคมทางบกเป็นหลัก โดยการเดินเท้า รถจักรยาน เริ่มมีการใช้รถจักรยานยนต์บ้าง และรถยนต์โดยสารจากชุมชนรอบนอกที่ห่างไกลออกไป การให้บริการชุมชนแต่ละตลาดค่อนข้างจะแบ่ง

กันอย่างชัดเจนตามชุมชนที่ตลาดตั้งอยู่ คือ ตลาดห้าแยก ให้บริการชุมชนในตำบลสวนดอกใกล้เคียงตลาดเป็นหลัก ตลาดรัชฎาให้บริการชุมชนในตำบลเวียงเหนือใกล้เคียงตลาดเป็นหลักเช่นกัน ส่วนกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลักก็จะให้บริการชุมชนในแถบนั้น และจากทุกๆ ส่วนของเมืองเนื่องจากเป็นตลาดที่เป็นศูนย์กลางหลักของเมือง แต่ละตลาดจะจำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภคขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ผู้คนจึงมักเดินทางไปซื้อของยังตลาดที่อยู่ใกล้บ้านตนเองมากที่สุด เพราะสะดวกรวดเร็ว แต่เมื่อต้องการสินค้าที่มีลักษณะพิเศษขึ้น หรือต้องการเลือกสินค้าที่หลากหลาย มีคุณภาพให้เลือกหลายระดับ จึงค่อยเดินทางมาหาซื้อที่ตลาดในย่านตลาดหลัก

ขณะที่สภาพการค้าของตลาดในย่านเมืองใหม่นั้น ตลาดสบตุ๋ยเป็นตลาดที่มีลักษณะพิเศษเช่นเดียวกับตลาดจีนในยุคที่แล้ว คือ เป็นตลาดที่มีกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับการขนส่งที่สถานีรถไฟ เป็นศูนย์กลางการค้าส่งที่นำสินค้าจากกรุงเทพฯ ขึ้นมารอการมารับซื้อของพ่อค้าคนกลางหรือพ่อค้ารายใหญ่ไปจำหน่ายอีกทีหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นจุดพักสินค้าจากเมืองต่างๆ ในภาคเหนือตอนบนเพื่อรอการลำเลียงลงรถไฟไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ กลุ่มพ่อค้า ลูกค้าตลอดจนสินค้าที่ตลาดสบตุ๋ยแห่งนี้ จึงประกอบไปด้วย กลุ่มพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่ที่เพิ่งอพยพขึ้นมากับรถไฟมาตั้งถิ่นฐานทำการค้าที่นครลำปางนี้ กลุ่มพ่อค้ารายใหญ่ รายย่อยที่มารอรับซื้อสินค้าไปจำหน่ายทำในลำปางเอง และจากต่างเมือง และกลุ่มพ่อค้าคนกลางคนจีนที่ไปรับซื้อรวบรวมสินค้าจากทั้งชุมชนรอบนอกลำปางและต่างจังหวัด นำสินค้ามาส่งไปขายยังกรุงเทพฯ พ่อค้าท้องถิ่นคนลำปางเองมีเป็นส่วนน้อย สินค้าในตลาดสบตุ๋ยนี้โดยทั่วไปเป็นสินค้าในรูปค้าส่งปริมาณมาก พวกสินค้าอุปโภคและสินค้าฟุ่มเฟือยจากกรุงเทพฯ ที่รอให้พ่อค้ามารับซื้อต่อไป โดยขนส่งโดยรถบรรทุกขนาดใหญ่ ส่วนสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำหน่ายแก่คนท้องถิ่นมีเป็นจำนวนน้อย และไม่สำคัญเท่าสินค้าพวกแรก จะเห็นได้ว่า การเชื่อมโยงของทั้งสินค้า กลุ่มพ่อค้า และกลุ่มลูกค้า จะเป็นโครงข่ายที่เชื่อมโยงไกลจากที่ต่างๆ ในระดับภาค จนลงไปถึงถึงกรุงเทพฯ แต่ตลาดที่มาทำหน้าที่ให้บริการชุมชนท้องถิ่นในย่านเมืองนี้ เช่นเดียวกับตลาดในกลุ่ม ตลาดในย่านเมืองเก่า คือ ตลาดเก้าจาวและตลาดนาแก้วมได้ รวมทั้งลักษณะของพ่อค้า ลูกค้า และสินค้า การขนส่งเดินทางก็เป็นลักษณะเดียวกันด้วย ตลาดเก้าจาวเกิดก่อนคือพร้อม ๆ กับตลาดสบตุ๋ยแต่ตลาดนาแก้วมได้เกิดขึ้นทีหลังในช่วงท้ายของยุค ที่เกิดขึ้นตามชุมชนที่ขยายตัวออกไป (แผนที่ 4.6)

อย่างไรก็ตาม ตลาดสบตุ๋ยก็ยังเป็นตลาดศูนย์กลางขนถ่ายสินค้าจากกรุงเทพฯ ในเมืองนครลำปาง ทำหน้าที่ป้อนสินค้าเหล่านี้ไปยังตลาดต่างๆ โดยเฉพาะตลาดในย่านตลาดหลัก ซึ่งเป็นสินค้าที่ไม่สามารถผลิตขึ้นได้เองในลำปาง จึงยังมีความสัมพันธ์ของตลาดค้าส่งสบตุ๋ยกับตลาดอื่นๆ ของเมืองด้วย ถึงแม้ว่าจะมีบทบาทในส่วนนี้น้อยกว่า การเป็นศูนย์กลางขนถ่ายสินค้าระดับภาคในช่วงแรก แต่ก็ทำให้ตลาดอื่นได้รู้จักและรับสินค้าแบบใหม่ต่างถิ่นเหล่านี้ มาจำหน่ายส่งต่อไปถึงแก่ชาวนครลำปางต่อไป

NOT TO SCALE

<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์</p>	<p>แผนที่ 4.6 โครงข่ายการเชื่อมโยงของแต่ละตลาด</p>
<p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น.ศ.ชนินฐา ปานคง 4174110825</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง</p>

ตาราง 4.3 การให้บริการหลักของแต่ละตลาด

ให้บริการแก่คนท้องถิ่นเป็นหลัก	เป็นศูนย์กลางขนถ่ายสินค้าแก่ชุมชนห่างไกลและเมืองอื่น
<p>ตลาดในย่านเมืองใหม่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ตลาดเก้าจาว 2. ตลาดนาแก้วมใต้ <p>ตลาดในย่านเมืองเก่า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ตลาดในย่านตลาดหลัก (บริเวณรปภการ , ราชวงศ์ , เทศบาล , ชั่วคราว) 2. ตลาดห้าแยก 3. ตลาดรัชฎา 	<p>ตลาดในย่านเมืองใหม่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ตลาดสบตุ๋ย

อย่างไรก็ตามลักษณะการเคลื่อนไหวของตลาดในเมืองนครลำปางในยุคที่ 2 นี้ ในช่วงประมาณ 25 ปีแรกในยุคนี้มีเพียงตลาดสบตุ๋ย และตลาดเก้าจาว ที่สถานีรถไฟย่านเมืองใหม่เท่านั้นที่เกิดขึ้นตามความเจริญที่รถไฟนำมา และพลอยทำให้ตลาดจีนต้องปิดตัวลงในย่านเมืองเก่า ส่วนตลาดบริเวณในย่านเมืองเก่าด้วยกันนี้ ก็ยังคงดำเนินต่อไปและค่อย ๆ กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าของเมืองในย่านนี้ เมืองจึงมีอยู่ 2 ย่านสำคัญและมีตลาดแบ่งกันรับผิดชอบกันไป ในย่านเมืองใหม่ก็มีตลาดสบตุ๋ยเป็นตลาดค้าส่งระดับภาคที่สำคัญ และมีตลาดเก้าจาวเป็นตลาดของชุมชนคู่กัน ความเจริญทางการค้าของย่านเมืองใหม่ก็คือความเจริญของตลาดสบตุ๋ยนั่นเอง ความเจริญดังกล่าวนี้ลดลงไปบ้างเมื่อทางรถไฟสร้างต่อไปถึงเชียงใหม่ในอีก 5 ปีต่อมา แต่ก็ยังมีความสำคัญทางการค้าสูงอยู่ เมื่อเวลาผ่านไปเข้าช่วงท้ายของยุค เกิดตลาดนาแก้วมใต้ขึ้นมาให้บริการชุมชนที่เกิดขึ้นในบริเวณนี้ และก็ปรากฏความเคลื่อนไหวการเกิดตลาดใหม่ ในย่านเมืองใหม่นี้อีก ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจะเป็นการดำเนินต่อไปของตลาดสบตุ๋ย ตลาดเก้าจาว และตลาดนาแก้วมใต้ ที่ความคึกคักของตลาดสบตุ๋ยเบาบางลงบ้างแล้ว ต่างกับในย่านเมืองเก่าที่ในช่วงท้ายของยุคนี้เองเกิดตลาดแห่งใหม่ขึ้นทั้งหมด 5 ตลาด อยู่ในกลุ่มย่านตลาดหลัก 3 ตลาด จึงดูเหมือนว่า ในขณะที่ตลาดในย่านเมืองใหม่เข้าสู่สภาพอยู่ตัวแล้ว ตลาดในย่านเมืองเก่ากลับเจริญมากขึ้นผิดกันในช่วงประมาณ 20 ปีหลังของยุคนี้ การคมนาคมทางบกที่เพิ่มความสำคัญมากขึ้น จากการพัฒนา ตัดถนน สร้างสะพานเชื่อมชุมชน ทำให้ชุมชนในเมืองขยายตัวออกไป ตลาดจึงตามไปเกิดขึ้นเพื่อให้บริการแก่ชุมชน ตลาดห้าแยก และตลาดรัชฎาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์นี้ กล่าวคือ ตลาดห้าแยกเป็นตลาดในชุมชนที่เกิดจากการขยายชุมชนไปในย่านเมืองใหม่และจากการตัดถนนฉัตรไชยเชื่อม เกิดชุมชนที่ค่อย ๆ ขยายไปตามถนนดังกล่าว ตลาดรัชฎา ซึ่งตั้งอยู่ที่ตีนสะพานรัชฎาภิเศก อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำวัง ที่เกิดการขยายตัวของชุมชน

นี้ตามการสร้างสะพานเชื่อม 2 ฝั่งเมือง และการสร้างถนนเชื่อมชุมชนต่าง ๆ ส่วนตลาดเกิดใหม่ในย่านตลาดหลักนั้นเป็นผลมาจากความเจริญของตลาดบริบูรณ์ปรากร การกลายเป็นตลาดหลักสำคัญของเมือง เพราะเป็นตลาดเดียวที่ครองความสำคัญนี้มานานถึงประมาณ 25 ปี จนทำให้เจ้าของที่ดินซึ่งเป็นชนชั้นเจ้านาย ต้องการให้ที่ดินของตนเปิดเป็นตลาดเพื่อหาผลประโยชน์บ้าง โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้ตลาดของตนติด และอาศัยความเจริญของตลาดบริบูรณ์ปรากร มาช่วยแบ่งส่วนลูกค้าด้วย แต่ไม่ว่าปัจจัยทางด้านการขยายตัวของชุมชน การคมนาคมที่สะดวกขึ้น หรือความต้องการเปิดตลาดของเจ้าของตลาดจะมีส่วนในการเกิดตลาดแล้ว ความต้องการในการค้าขายของชาวนครลำปางในชุมชนต่าง ๆ จนเกิดเป็นตลาด น่าจะมีมากพอมาก่อนแล้ว เพราะเกือบทุกตลาดใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น เมื่อเจ้าของที่ดิน ให้ที่ดินเพื่อเปิดเป็นตลาด ไม่นานผู้คนก็เข้ามาขายจนเกิดเป็นตลาดต่าง ๆ ตามกันมา

ในช่วงแรกตลาดที่มีบทบาทสำคัญของเมือง คือ ตลาดค้าส่งสบตุ๋ย ซึ่งได้นำปรากฏการณ์ดังนี้ตามมา คือ

1. การหันมาให้ความสำคัญกับเส้นทางคมนาคมทางบก คือ ทางรถไฟ
2. ย่านนี้กลายเป็นย่านศูนย์กลางการขนถ่ายสินค้าสำคัญในระดับภาคก่อนเชียงใหม่ และเป็นย่านการค้าส่งที่สำคัญของเมือง
3. ย่านนี้กลายเป็นย่านการค้าของคนจีนรุ่นใหม่ที่อยู่พียงขึ้นมากับรถไฟ เป็นย่านคนจีนใหญ่ของเมือง
4. เกิดย่านเมืองใหม่ขึ้น และทำให้เกิดการตัดถนนเชื่อมโยงกับย่านเมืองเก่า เกิดการขยายตัวของชุมชนตามเส้นทางนี้ตามมา
5. สภาพบ้านเมืองในย่านนี้ ถูกเปลี่ยนแปลงไปมากและรวดเร็วจากความเจริญทางการค้า กลายเป็นย่านที่เต็มไปด้วยอาคารพาณิชย์ โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ๆ ต่าง ๆ

ส่วนตลาดในย่านตลาดหลัก ที่มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในช่วงท้ายของยุคนี้ นำปรากฏการณ์เหล่านี้ตามมา คือ

1. กลายเป็นย่านตลาดหลัก ย่านตลาดที่เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของเมืองในย่านเมืองเก่านี้
2. กลายเป็นย่านตลาดที่เก่าแก่ เป็นที่รู้จักดีของเมือง
3. ความเจริญของตลาดบริบูรณ์ปรากรมีส่วนผลักดันทำให้เกิดตลาดใหม่ขึ้นอีก 3 แห่ง
4. การเกิดตลาดแห่งใหม่ และความเจริญทางการค้าของตลาดในย่านนี้แสดงให้เห็นถึงความเจริญมากขึ้นของการค้าท้องถิ่นของนครลำปาง
5. เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพบ้านเมืองในย่านนี้เพื่อรองรับความเจริญของตลาดย่านนี้ คือ มีการสร้างตึกแถว อาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นอาคารยุคแรก ๆ ของนครลำปาง

สรุป

นครลำปางในยุคที่ 2 นี้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งจากปัจจัยภายนอก เมืองนครลำปางเอง และจากภายในเมือง กล่าวคือ จากปัจจัยภายนอกเมืองที่มาจากเหตุการณ์บ้านเมืองในทางกรุงเทพมหานคร ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การปฏิวัติ รัฐประหารที่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งก็ล้วนส่งผลกระทบต่อเมืองนครลำปางเอง รวมทั้งเมืองในด้านนาเมืองอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ยังเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงท้ายของยุคนี้ ส่งผลกระทบต่อสถานะการณ์ความมั่นคงทางการเมือง ความปลอดภัยของบ้านเมือง และประชาชนนครลำปางก็ได้รับทั้งความเสียหายและความบอบช้ำจากสงครามในครั้งนี้ด้วย แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ผลประโยชน์ที่ได้จากสงครามเช่นเดียวกัน เช่น การพัฒนาฝีมือแรงงานของชาวลำปาง และการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ที่จะเกิดขึ้นในไม่ช้า

ส่วนปัจจัยภายในนครลำปางเองนั้นที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างทางรถไฟมาถึงนครลำปาง ในช่วงเริ่มต้นของยุคนี้ที่แทบจะพลิกเมืองนครลำปาง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างมากมาย สิ่งแรกสุดที่รถไฟได้นำมาถึนครลำปางด้วยคือ ความเจริญทางการค้า ทำให้การค้าและสภาพเศรษฐกิจของเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากการหลั่งไหลมาของสินค้าจากกรุงเทพฯ ที่มาพร้อม ๆ กับการเข้ามาครอบงำทางการค้าของชาวจีนรุ่นใหม่ทีอพยพขึ้นมา พ่อค้าจากที่ต่าง ๆ ต้องมารับสินค้าที่นี่ และการกลายเป็นจุดพักสินค้าที่มาจากเมืองต่าง ๆ ในดินแดนล้านนาเพื่อส่งต่อไปจำหน่ายยังกรุงเทพฯ ฯ ย่านนี้จึงกลายเป็นย่านศูนย์กลางการค้าอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก คือ ตัดถนนเชื่อมชุมชนและเมืองต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล ทำให้ย่านนี้กลายเป็นย่านเมืองใหม่ ที่เรียกว่า ย่านสบตุ๋ย - แก้วจาวที่สถานีรถไฟ นครลำปางในช่วงนี้จึงประกอบด้วย 2 ย่านสำคัญ คือ ย่านเมืองเก่า ที่เป็นศูนย์กลางเมืองในยุคที่แล้ว กับย่านเมืองใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นที่สถานีรถไฟจากความเจริญดังกล่าว ชุมชนก็ขยายตัวมากขึ้น เมืองจึงขยายขอบเขตตามมา จากความสะดวกที่ได้รับจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม

สภาพวิถีชีวิตของชาวนครลำปางก็เปลี่ยนไปเช่นกัน เมื่อการติดต่อกับคนกรุงเทพฯ ฯ ความสะดวกมากขึ้นจากเส้นทางรถไฟ ทำให้เกิดการรับวัฒนธรรม คนกรุงเทพฯ ฯ เข้ามากลายเป็นสิ่งที่ยึดมั่นและถือดีว่าเป็นการแสดงถึงความทันสมัย ประกอบกับช่วงนี้เป็นช่วงที่นครลำปางกำลังก้าวเข้าสู่การพัฒนาให้ทันกับเมืองต่าง ๆ ทั้งจากนโยบายของส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ฯ และจากความต้องการของเจ้าเมืองลำปางเอง เกิดการระดมเริ่มสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ในเมือง ประชาชนเริ่มเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านอาชีพ ฝีมือแรงงาน และการศึกษา เพื่อเตรียมเข้าสู่ยุคแห่งการพัฒนาอย่างเต็มขั้นต่อไป

จากลักษณะความเจริญทางการค้าที่โดดเด่นของนครลำปางในยุคนี้ ทำให้นครลำปาง กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้ารองจากเชียงใหม่ ตลาดของเมืองในยุคนี้ก็มีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงตามเช่นกัน เมื่อเมืองประกอบไปด้วย ย่านเมืองเก่าและย่านเมืองใหม่ ตลาดก็ ปรากฏขึ้นในทั้ง 2 ย่าน คือ ในย่านเมืองใหม่เกิดตลาดสบตุ๋ยซึ่งเป็นตลาดค้าส่ง ทำหน้าที่เชื่อมโยงกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการขนส่งทางรถไฟกับชุมชนและเมืองต่าง ๆ รอบนครลำปาง กลายเป็น ตลาดศูนย์กลางระดับภาค ขณะที่ตลาดเก่าจาวที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันนั้นก็ทำหน้าที่เป็นตลาด ระดับชุมชนที่ให้บริการแก่คนในท้องถิ่นเป็นหลัก และเกิดตลาดนาก่วมใต้ขึ้นในช่วงท้ายของยุคที่ อยู่ในย่านนี้ และทำหน้าที่ลักษณะเช่นเดียวกับตลาดเก่าจาว

ส่วนฝั่งเมืองเก่า นั้น จากความเจริญของตลาดสบตุ๋ยดังที่กล่าวมา ทำให้ตลาดจีนที่เคยรุ่งเรืองในยุคที่แล้วต้องปิดตัวลง หลังจากเกิดตลาดสบตุ๋ยไม่นาน แต่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏยังคง ดำเนินต่อไป กลายเป็นตลาดแห่งเดียวในย่านนี้ที่ทำหน้าที่เป็นตลาดศูนย์กลางหลักของชุมชน ลำปาง ทั้งในบริเวณใกล้เคียงและห่างไกลออกไป ขณะที่ตลาดสบตุ๋ยค่อย ๆ ลดความคึกคักลง บ้างจนอยู่ตัวในช่วงท้ายของยุค จากการขยายเส้นทางรถไฟถึงเชียงใหม่ และจากความเสียหาย ของสงคราม ตลาดในย่านเมืองเก่ากลับตรงกันข้าม ก็เกิดตลาดอีก 5 แห่ง และเป็นตลาดในย่าน ตลาดหลัก 3 แห่ง กลายเป็นย่านตลาดหลักที่สำคัญของเมือง ส่วนอีก 2 แห่งเป็นตลาดที่เกิดขึ้น ตามการขยายตัวของชุมชนที่ขยายออกไปจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นหลัก

ตลาดนครลำปางในยุคที่ 2 นี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของเมือง ดังนี้

1. การมาถึงของรถไฟเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การค้าของเมืองเจริญขึ้นมาก จนทำให้เมืองขยาย ตามออกไป และเกิดตลาดขึ้นมารองรับด้วย
2. ความสำคัญของการคมนาคมทางบกเข้ามาแทนที่การคมนาคมทางน้ำ และตลาดก็ยึดติดกับ การคมนาคมทางบกแทนเช่นเดียวกัน
3. ตลาดเกิดขึ้นตามชุมชนที่ขยายตัวออกไป
4. ตลาดในนครลำปาง สามารถเกิดขึ้นใกล้ ๆ กัน และเกิดเป็นย่านตลาดได้ โดยอาศัยการแบ่ง ส่วนลูกค้านั้น
5. ผลประโยชน์จากตลาดมีมาก จนทำให้เจ้าของที่ดินต้องการเปิดกิจการตลาดมาก
6. ปัจจัยเรื่องที่ดินที่จะใช้เป็นพื้นที่ตลาดเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดตลาด

ตาราง 4.4 การเปรียบเทียบตลาดในเมือง

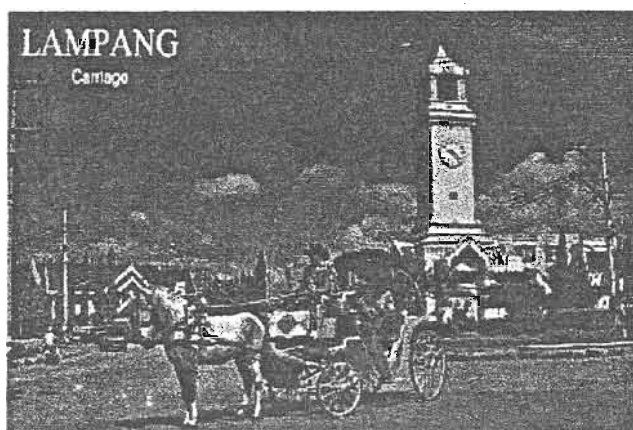
หัวข้อ ตลาด	กลุ่มพ่อค้า	กลุ่มลูกค้า	สินค้า	การคมนาคม ขนส่ง
<u>ตลาดในย่านเมืองใหม่</u> 1. ตลาดสบตุ๋ย	พ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่ พ่อค้าต่างเมือง พ่อค้าท้องถิ่น	พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าจากต่างตลาดต่างชุมชนในลำปาง พ่อค้าจากต่างเมือง คนท้องถิ่น	สินค้าอุปโภค ฟุ่มเฟือยจาก กรุงเทพฯ	สินค้า รถไฟ รถบรรทุก
2. ตลาดเก้าजार 3. ตลาดนาแก้วมได้	พ่อค้าท้องถิ่น พ่อค้าจากชุมชนรอบนอก	คนท้องถิ่น	สินค้ารวบรวมจากเมืองต่าง ๆ อุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานผลิตได้ในชุมชน	เดินเท้า จักรยาน
<u>ตลาดในย่านเมืองเก่า</u> 1. ตลาดในย่านตลาด หลัก (บริบูรณ์ ปรากฏ , ราชวงศ์ , เทศบาล , ชั่วคราว)	พ่อค้าท้องถิ่น พ่อค้าคนจีนดั้งเดิม	คนท้องถิ่น คนจากชุมชนรอบนอก	อุปโภค บริโภค พื้นฐาน ผลิตขึ้นเองใน ชุมชน และรับมา จากตลาดสบตุ๋ย	เดินเท้า จักรยาน จักรยานยนต์ รถบรรทุกจาก รอบนอก
2. ตลาดห้าแยก 3. ตลาดรัชฎา	พ่อค้าท้องถิ่น	คนท้องถิ่น	อุปโภค บริโภค พื้นฐานผลิตได้ในชุมชน	เดินเท้า จักรยาน

บทที่ 5

นครลำปางภายใต้กรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในบทนี้กล่าวถึงสภาพการพัฒนานครลำปางในด้านต่างๆ ภายใต้สภาพที่เริ่มมีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาเมือง ซึ่งก็คือการพัฒนานครลำปางในยุคที่ 3 หรือในยุคปัจจุบันนี้ ในยุคนี้สภาพนครลำปางได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆให้ทันสมัยมากขึ้น เช่นเดียวกับเมืองอื่นรอบข้าง อีกทั้งยังเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้นหลายกิจกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพที่มีอยู่ของจังหวัด ทำให้ชุมชนนครลำปางเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมค่อนข้างมาก ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ กิจกรรมตลาดก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน จากช่วงต้นของยุคนี้จนมาถึงปัจจุบัน บทบาทของตลาดที่มีต่อชุมชนนครลำปางก็ยังคงดำรงบทบาทเป็นแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคที่สำคัญอยู่ จากสภาพการดำเนินชีวิตที่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น บทบาทเหล่านั้นจึงต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วยและยังพบว่าตลาดในปัจจุบันนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่อนครลำปางขึ้นอีกหลายประการ ดังนั้นตลาดนครลำปางจึงจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขในด้านต่างๆเหล่านั้น เพื่อให้สามารถคงอยู่ให้บริการแก่ชาวชุมชนนครลำปางต่อไปได้

แนวทางในการพัฒนานครลำปางได้ปรากฏให้เห็นชัดเจน คือ เริ่มในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่ได้นำแนวทาง Growth Pole หรือการพัฒนาเมืองหรือศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคโดยการเร่งกระจายและปรับปรุงฐานะของเมืองหลัก รวมทั้งเสนอมาตรการทางด้านการพัฒนาเมืองหลัก โดยกำหนดให้ลำปางเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูป ให้การพัฒนาจังหวัดลำปางเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรภาคเหนือตอนบน ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ลำปางถูกกำหนดเป็นเมืองรองของภาคเหนือคู่กับเชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา) ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเกษตรและการบริหารสังคมของท้องถิ่น เป็นเมืองรองการท่องเที่ยวรองจากเชียงใหม่ เป็นการรับช่วงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมต่อจากเมืองหลักกระจายสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในภูมิภาค โดยการพัฒนาเบื้องต้นจัดให้เป็นฐานเศรษฐกิจแหล่งจ้างงานขั้นต้นแก่ท้องถิ่น

รูป 5.1 นครลำปางในปัจจุบัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534) กำหนดบทบาทของเมืองลำปางให้เป็นศูนย์กลางการบริหารราชการของภาคเหนือและเป็นแหล่งอุตสาหกรรมและบริการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเชียงใหม่ – ลำพูน นอกจากนี้ตามแผนพัฒนายังได้กำหนดบทบาทของเมืองลำปางให้เป็นเมืองรอง เป็นชุมชนศูนย์กลาง ที่มีความสำคัญอันดับ 2 เพื่อทำหน้าที่รับช่วงกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากเมืองหลักเชียงใหม่ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขนาดย่อมและอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร บทบาทที่สำคัญในอนาคตจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางด้านการเงิน ศูนย์กลางการค้า ศูนย์กลางอุตสาหกรรม ศูนย์กลางการท่องเที่ยว ศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง และศูนย์กลางการบริการสังคม ประชาชนของชุมชนเมืองลำปาง (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2532: 10) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539) ลำปางได้ถูกกำหนดให้เชื่อมโยงกับเชียงใหม่และเชียงราย โดยเชียงใหม่จะเป็นศูนย์กลางด้านธุรกิจการค้า บริการการคมนาคมทางอากาศ และการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบน เชื่อมโยงกับชายแดนเชียงราย

จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน คือ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) เป็นแผนที่เป็นกรอบเพื่อให้เกิดแนวคิดอย่างกว้าง ๆ ในการวางแผนพัฒนาเมืองต่อไป และทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เดิมแผนในฉบับนี้เน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลแทนเศรษฐกิจ เริ่มใช้ในปี พ.ศ. 2540 ต่อมาเกิดวิกฤตเศรษฐกิจภายในประเทศ จึงเกิดการปรับปรุงแผนนี้ใหม่ โดยเข้ามาจัดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องเศรษฐกิจมากขึ้น คือ สร้างโอกาสและเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพเกษตรกรในรูปแบบของเกษตรธรรมชาติ ลดสัดส่วนคนยากจน อนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าและสิ่งแวดล้อม รวมถึงยกระดับคุณภาพชีวิตผู้คน เพิ่มทักษะฝีมือแรงงานและคุณภาพการศึกษา จัดหาอาชีพแก้ปัญหาการว่างงาน ให้การพัฒนาเป็น “ การพัฒนาที่

ยั่งยืน ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า พร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คณะกรรมการจังหวัดลำปางจึงได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาหลักของจังหวัดลำปาง ซึ่งสืบเนื่องมาจากแผนดังกล่าวนี้สามารถสรุปเป็น 5 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 : การจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมให้มีเพื่อการส่งออกในแนวพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อยกระดับรายได้ของประชาชน และเพิ่มประสิทธิภาพการส่งออก

กลยุทธ์ที่ 2 : ขยายวงจรกิจกรรมท่องเที่ยวสู่ระดับนานาชาติเพื่อสร้างงานและการเชื่อมโยงเศรษฐกิจและชนบทในจังหวัดภาคเหนือตอนบน

กลยุทธ์ที่ 3 : เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การพาณิชย์และบริการ เพื่อสนับสนุนการขยายฐานทางด้านอุตสาหกรรมทางดท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 4 : พัฒนาคุณภาพชีวิตและฝีมือแรงงาน เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดลำปาง

กลยุทธ์ที่ 5 : อนุรักษ์ต้นน้ำลำธารและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ

- บริเวณภายในแนวคูเมืองฝั่งทิศใต้ ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าหลักขิงเมือง
- บริเวณย่านพาณิชย์กรรม และหน้าสถานีรถไฟนครลำปาง
- บริเวณที่พักอาศัยฝั่งทิศเหนือ ภายในคูเมืองบริเวณถนนปงสนุก และย่านสะพานรัษฎาภิเศก

เศก

- บริเวณย่านที่พักอาศัยและแหล่งอุตสาหกรรมเซรามิค ในเขตตำบลชมพู ซึ่งเป็นเขตเทศบาลขยายใหม่ เมื่อปี 2534 (กรวิภา วิลาชัยและคณะ, 2541: 4-5)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.1 รายชื่อชุมชน จำนวนหลังคาเรือน และจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครลำปาง

ปัจจุบัน 31 ชุมชน

ที่	ชื่อชุมชน	เขตอำเภอ	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร (คน)
1	การเคหะนครลำปาง	พระบาท	583	1,300
2	กำแพงเมือง	เวียงเหนือ	200	1,000
3	แจ่งหัวริน	เวียงเหนือ	400	1,500
4	ช่างแต่ม	เวียงเหนือ	217	917
5	ท่าครวน้อย	สบตุ๋ย	120	618
6	ท่ามะโอ	เวียงเหนือ	200	600
7	นาก่วมใต้	ชมพู	325	1,454
8	นาก่วมเหนือ	สบตุ๋ย	384	2,356
9	พระธาตุนาก่วมเหนือ	สบตุ๋ย	160	800
10	บ้านดงม่อนกระทิง	ป่อแก้ว	420	1,200
11	บ้านดงไชย	สบตุ๋ย	300	3,500
12	บ้านด้าสามัคคี	พระบาท	170	613
13	บ้านปงสนุก	เวียงเหนือ	773	1,836
14	บ้านป่าขาม2	พระบาท	565	1,850
15	บ้านศิรปงชัย	ชมพู	250	1,475
16	บ้านสนามบิน	พระบาท	284	775
17	บ้านหน้าค่าย	ชมพู	233	727
18	บ้านใหม่-ประตูม้า	เวียงเหนือ	88	340
19	ประตูตาล	เวียงเหนือ	81	358
20	ประตูต้นผึ้ง-ท่านางลอย	เวียงเหนือ	426	3,000
21	พระแก้ว-หัวขวง	เวียงเหนือ	116	426
22	พระบาท-หนองหมู	พระบาท	353	1,432
23	ศรีชุม (ป่าไผ่)	พระบาท	298	2,300
24	ศรีบุญเรือง	สบตุ๋ย	450	1,287
25	ศรีล้อม-แสงเมืองมา	เวียงเหนือ	104	301
26	โรงเรียนเทศบาล4	สบตุ๋ย	91	454
27	หลังโรงเรียนมัธยมวิทยา	สบตุ๋ย	47	141
28	รถไฟนครลำปาง	สบตุ๋ย	281	1,250
29	สุขสวัสดิ์	พระบาท	390	2,002
30	บ้านหัวเวียง	หัวเวียง	230	2,100

ที่มา: กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครลำปาง

5.1 ลักษณะทางกายภาพของเมือง

5.1.1 การตั้งถิ่นฐาน

จนมาถึงปัจจุบันลักษณะของชุมชนในเขตเทศบาล เกาะกลุ่มเป็นแถบยาวทั้งสองฝั่งแม่น้ำวัง โดยมีถนนสายหลักผ่านไปตามแนวเขตทิศตะวันออก และตะวันตกของเทศบาล และมีถนนเชื่อมต่อกับถนนสายหลักทั้งสองฝั่งแม่น้ำเข้าหากันเป็นระยะ โดยปัจจุบันมีสะพานข้ามแม่น้ำวังอยู่ 10 แห่ง ประชากรส่วนใหญ่มีลักษณะการกระจายตัวอยู่ในเขตเทศบาล และมีการเกาะกลุ่มของประชากรหนาแน่นใน 4 บริเวณ ได้แก่

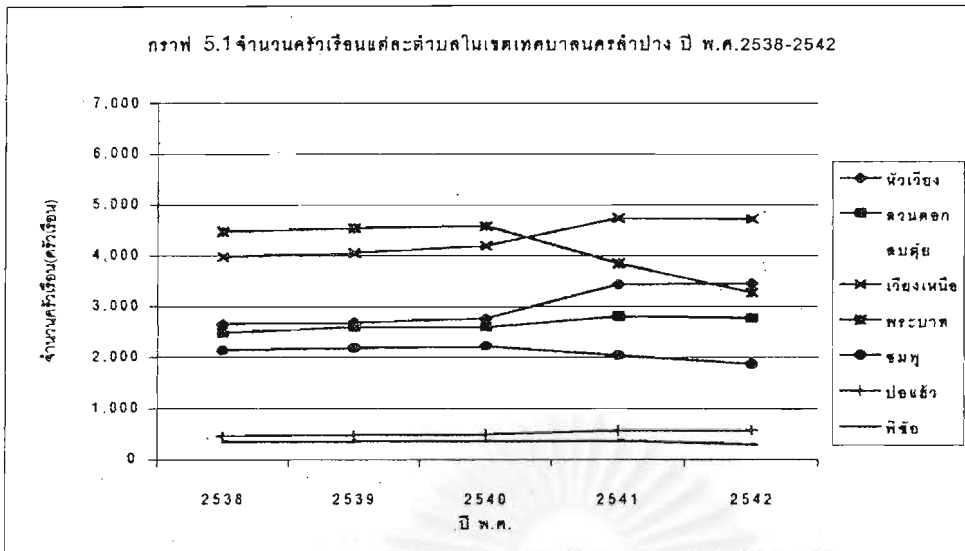
- บริเวณภายในแนวคูเมืองฝั่งทิศใต้ ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าหลักของชุมชน
- บริเวณย่านพาณิชย์กรรม และหน้าสถานีรถไฟนครลำปาง
- บริเวณย่านที่พักอาศัยฝั่งทิศเหนือ ภายในคูเมืองบริเวณถนนปงสนุกและย่านสะพานรัษฎาภิเศก
- บริเวณย่านที่พักอาศัยและแหล่งอุตสาหกรรมเซรามิค ในเขตตำบลชมพู ซึ่งเป็นเขตเทศบาลขยายใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2534

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

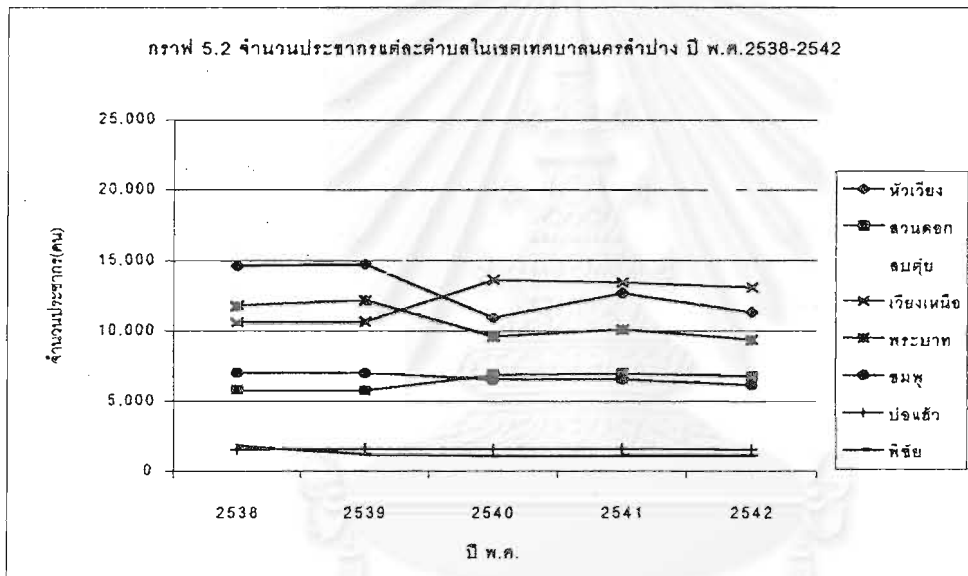
ตาราง 5.2 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนรายตำบลในเขตเทศบาลนครลำปาง

ตำบล	ปี พ.ศ.2538			ปี พ.ศ.2539			ปี พ.ศ.2540			ปี พ.ศ.2541			ปี พ.ศ.2542		
	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	ความหนาแน่น ประชากร (คน/ตร.กม.)	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	ความหนาแน่น ประชากร (คน/ตร.กม.)	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	ความหนาแน่น ประชากร (คน/ตร.กม.)	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	ความหนาแน่น ประชากร (คน/ตร.กม.)	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	ความหนาแน่น ประชากร (คน/ตร.กม.)
หัวเวียง	2,650.0	14,609.0	5,622.4	2,690.0	14,740.0	5,713.2	2,764.0	10,924.0	4,234.1	3,431.0	12,678.0	4,914.0	3,454.0	11,311.0	4,353.1
สวนดอก	2,476.0	5,773.0	3,900.7	2,591.0	5,722.0	3,866.2	2,593.0	6,856.0	4,632.4	2,804.0	6,939.0	4,688.5	2,768.0	6,720.0	4,540.5
สบตุ๋ย	5,895.0	13,180.0	5,336.0	6,122.0	12,981.0	5,255.5	6,268.0	19,568.0	7,922.3	6,379.0	19,463.0	7,879.8	6,390.0	20,169.0	8,165.6
เวียงเหนือ	3,977.0	10,612.0	3,347.6	4,051.0	10,623.0	3,351.1	4,190.0	13,630.0	4,299.7	4,740.0	13,432.0	4,237.2	4,721.0	13,080.0	4,126.2
พระบาท	4,465.0	11,796.0	1,924.3	4,538.0	12,155.0	1,982.9	4,576.0	9,578.0	1,562.5	3,841.0	10,079.0	1,644.2	3,267.0	9,346.0	1,524.6
ชมพู	2,132.0	6,985.0	1,838.2	2,177.0	6,976.0	1,835.8	2,214.0	6,505.0	1,711.8	2,034.0	6,499.0	1,710.3	1,869.0	6,114.0	1,608.9
ป่อแฮ้ว	452.0	1,548.0	1,334.5	483.0	1,605.0	1,383.6	503.0	1,576.0	1,358.6	567.0	1,624.0	1,400.0	574.0	1,545.0	1,331.9
พิชัย	342.0	1,796.0	8,163.6	359.0	1,185.0	5,386.4	358.0	1,070.0	4,863.6	366.0	1,107.0	5,031.8	288.0	1,117.0	5,077.3
รวม	22,389.0	65,679.0		23,011.0	13,595.0		23,466.0	69,707.0		24,156.0	71,821.0		23,331.0	69,402.0	

ที่มา: ฝ่ายปกครอง สำนักงานเทศบาล เทศบาลนครลำปาง

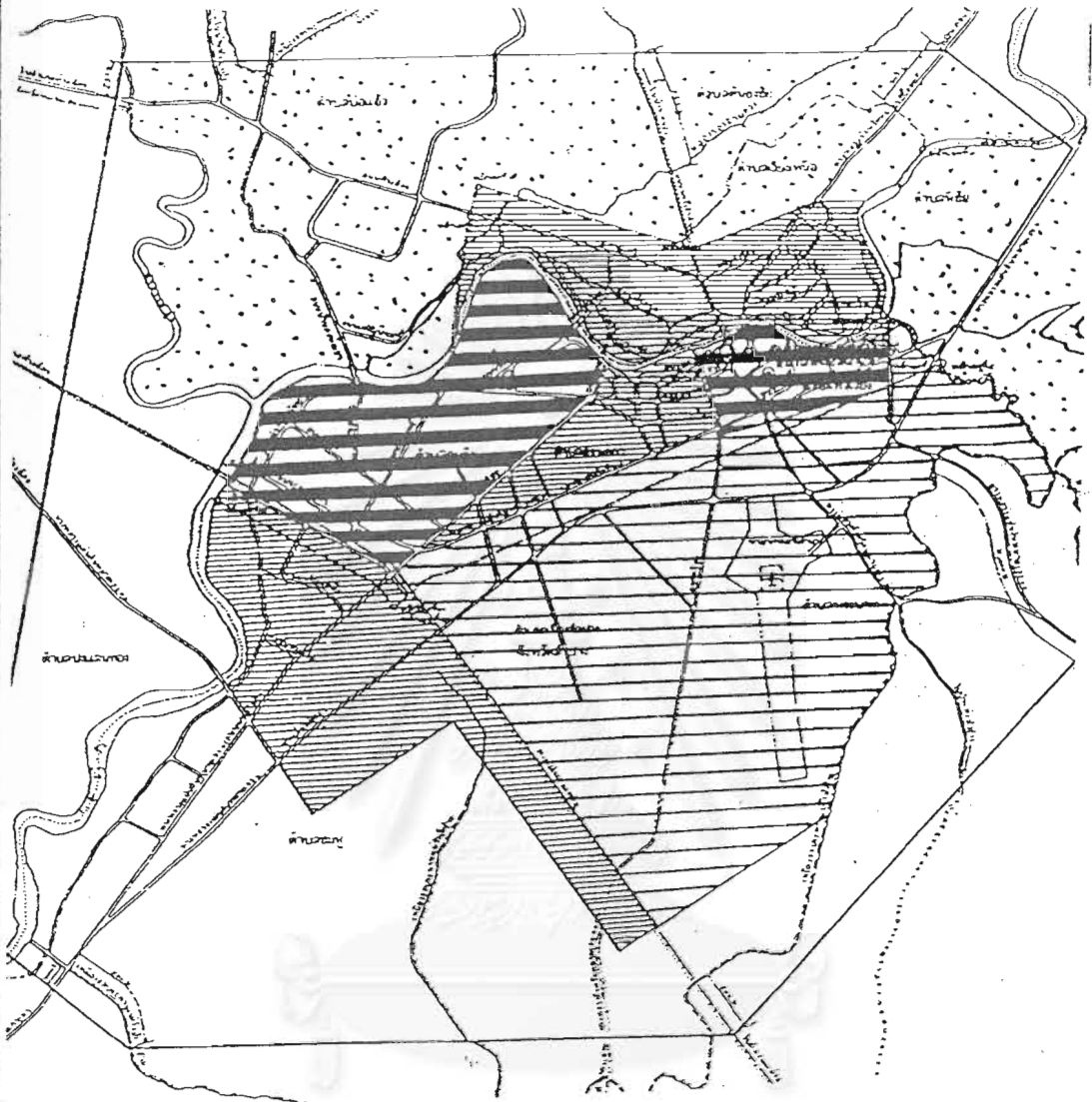
ที่มา : จากตาราง 5.2

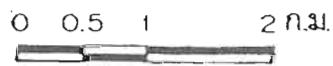
ที่มา : จากตาราง 5.2

จากกราฟข้างต้น จะเห็นได้ว่า จำนวนครัวเรือนในตำบลลมดู่มีมากที่สุด และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ส่วนจำนวนครัวเรือนในตำบลพระบาท และตำบลเวียงเหนือมีจำนวนมากเป็นอันดับรองลงมา โดยตำบลพระบาทเริ่มมีจำนวนลดลงในปี พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2542 ในขณะที่ตำบลเวียงเหนือกลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วง 3 ปีหลังนี้ ส่วนจำนวนครัวเรือนในตำบลอื่น ๆ ที่มีจำนวนมากเป็นอันดับรองลงมา ได้แก่ ตำบลหัวเวียง ตำบลลวนดอก ตำบลชมพู่ ตำบลป่อแก้ว และตำบลพิชัย ตามลำดับ

ส่วนจำนวนประชากรในแต่ละตำบลนั้น จำนวนประชากรในตำบลลมดู่มีมากที่สุดเช่นเดียวกัน ซึ่งเริ่มเพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ.2539 รองลงมาคือประชากรในตำบลเวียงเหนือที่เริ่มเพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ. 2539 เช่นกัน ตามมาด้วยจำนวนประชากรในตำบลหัวเวียง ตำบลพระบาท

- มากกว่า 5,000 คน / กม.²
- 3,000 - 5,000 คน / กม.²
- 1,000 - 3,000 คน / กม.²
- น้อยกว่า 1,000 คน / กม.²

<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นางสาวชนิษฐา ปานคง 4174110825</p>	<p>แผนที่ 5.1 ความหนาแน่นประชากร</p> <p>การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักของเมืองกับการพัฒนานครลำปาง</p>
---	---

ตำบลสวนดอก และตำบลชมพู ซึ่งค่อย ๆ ลดจำนวนลงในช่วง 3 ปี หลังนี้ ส่วนจำนวนประชากรในตำบลบ่อแก้ว และตำบลพิชัย จำนวนใกล้เคียงกันและค่อนข้างคงที่

จากแผนที่แสดงความหนาแน่นประชากรรายตำบลตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 ถึง พ.ศ. 2542 ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2538 ประชากรหนาแน่นที่ ต.สบตุ๋ย และ ต.หัวเวียงมากที่สุด ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมือง มีความหนาแน่นเท่ากับ 5,336.05 และ 5,662.40 คน ต่อ ตร.กม. ตามมาด้วย และพื้นที่บางส่วนของ ต.พิชัย เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีโครงการบ้านจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นมากในพื้นที่บริเวณนี้ มีความหนาแน่นสูงสุด คือ เท่ากับ 8,163.64 คนต่อ ตร.กม. ตามมาด้วย ต.สวนดอก และ ต.เวียงเหนือ ที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย ส่วน ตำบลรอบนอก ล้อมรอบเทศบาล คือ ต.บ่อแก้ว ต.ชมพู และ ต.พระบาท มีความหนาแน่นประชากรเบาบางที่สุด ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ความหนาแน่นประชากรเกือบทุกตำบลยังไม่เปลี่ยนแปลง จนมาถึง ปี พ.ศ. 2540 ความหนาแน่นประชากรในเขต ต.เวียงเหนือ และ ต.สวนดอก เพิ่มความหนาแน่นขึ้นเป็น 4,299.69 และ 4,632.43 คน ต่อ ตร.กม.ตามลำดับ แต่ที่ ต.หัวเวียง และ ต.พิชัย กลับลดลงเป็น 5,662.40 และ 4,863.64 คนต่อ ตร.กม. ตามลำดับ และมาถึง ปี พ.ศ. 2541 และ พ.ศ. 2542 ที่ความหนาแน่นประชากรที่ ต.พิชัย กลับเพิ่มขึ้นอีกครั้ง เป็น 5,031.82 และ 5,077.28 คนต่อ ตร.กม.ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าความหนาแน่นประชากรในบริเวณตำบลที่อยู่ใจกลางเมือง จะมีความหนาแน่นมากกว่าบริเวณรอบนอก โดยเฉพาะที่ ต.สบตุ๋ย มีความหนาแน่นประชากรในเกณฑ์สูงคงที่ตลอด เพราะเป็นย่านธุรกิจการค้าเก่าแก่และสำคัญของเมือง รวมทั้งยังเป็นชุมชนที่มีอายุมานานแล้วด้วย รองลงมาคือ ความหนาแน่นของประชากรในตำบลที่อยู่ในบริเวณย่านธุรกิจการค้าของเมืองเช่นกัน คือ ต.สวนดอก และ ต.หัวเวียง ซึ่งเพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นในช่วง 3 ปีหลังนี้ ส่วนที่ ต.พิชัย ซึ่งมีความหนาแน่นประชากรค่อนข้างสูงเช่นกัน เนื่องจาก เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยดั้งเดิม และยังมีโครงการบ้านจัดสรรเกิดใหม่ในพื้นที่ตำบลนี้ด้วย (แผนที่ 5.1)

5.1.2 ลักษณะอาคาร

ในเขตเทศบาลมีอาคารตึกแถวมากที่สุด รองลงมาเป็นอาคารเดี่ยว วัสดุก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ รองลงมาเป็นอาคารตึก และอาคารครึ่งตึก ครึ่งไม้ตามลำดับ จำนวนชั้นของอาคารเป็นอาคารชั้นเดียวและสองชั้นมากที่สุด นอกจากนั้นเป็นอาคารสามชั้นและสูงกว่าสามชั้นขึ้นไป ในบรรดาอาคารเหล่านี้เป็นอาคารพาณิชย์ที่เป็นห้องแถวชั้นเดียว ครึ่งตึกครึ่งไม้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเกาะกลุ่มกันอยู่บริเวณตลาดสดเดิม และมีศูนย์การค้าใหม่ขึ้นมาบ้างในบางบริเวณ (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2543:12)

รูป 5.2 อาคารตึกแถวในเทศบาลนครลำปาง

อาคารเหล่านี้เกิดขึ้นมากในช่วงต้น ๆ ของยุคปัจจุบันนี้ คือ ในช่วงปี พ.ศ. 2505 - พ.ศ.2516 จากการสำรวจของสำนักผังเมือง เพื่อการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมเมืองลำปาง เมื่อปี พ.ศ. 2526 ที่พบว่าอายุอาคารช่วง 10 - 20 ปี และ 20 ปีขึ้นไป มีร้อยละ 61.12 และจากการสำรวจเมื่อปี 2536 ที่พบว่า เป็นอาคารที่อายุมากกว่า 20 ปี ร้อยละ 27.64 ซึ่งเป็นจำนวนช่วงอายุอาคารที่มากที่สุด ดังนั้นสภาพอาคารในเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารที่มีอายุมากสร้างมานานแล้ว และเป็นอาคารที่อยู่ติดถนนใหญ่ ไม่มีที่จอดรถในบริเวณอาคาร จึงมีการจอดรถริมถนนตรอก ซอย มากกว่านอกเขตเทศบาล

5.1.3 สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและพื้นที่โล่ง

1. สวนสาธารณะห้าแยกหอนาฬิกา ของเทศบาลนครลำปาง มีเนื้อที่ 4 ไร่ 1 งาน
2. สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ บนถนนสุเรนทร์ ใกล้กับสำนักงานประปาเขต 4 ลำปาง
3. สวนสาธารณะเขลางค์ (สนามกอล์ฟเดิม) ด้านหลังโรงแรมทิพย์ช้างจากสโมสรข้าราชการจังหวัดลำปาง เนื้อที่ประมาณ 34 ไร่ นอกจากจะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจกลางเมืองแล้ว ยังใช้สำหรับประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองด้วย
4. แม่น้ำวังและพื้นที่โล่งริมแม่น้ำทั้งสองฝั่ง เป็นแม่น้ำสายหลักของเมือง เป็นตัวบันทึกประวัติศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐาน และการค้าทางเรือของเมือง ในปัจจุบันยังคงเป็นเอกลักษณ์ที่ผูกพันกับชาวลำปาง สร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและเป็นแหล่งน้ำของเมือง ในปัจจุบันยังคงเป็นเอกลักษณ์ที่ผูกพันกับชาวลำปาง สร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและเป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหารของเมือง บางบริเวณริมแม่น้ำวังยังใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำของเมืองด้วย

5.1.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาล

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ ในพื้นที่เขตเทศบาลนครลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะการกระจายตัวปะปนกัน และยังไม่มีความสัมพันธ์กันเท่าที่ควร และชุมชนได้ขยายตัวออกไปนอกเขตเทศบาลอย่างไม่เป็นระเบียบ การเติบโตของชุมชนดังกล่าวนี้ เป็นไปในรูปแบบ Ribbon Development โดยในระยะแรกการเติบโตของชุมชนเลียบไปตามสองฝั่งริมแม่น้ำวัง อันเป็นแม่น้ำสายหลักของเมือง ต่อเมื่อเมืองมีการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับเส้นทางคมนาคมทางบก การขยายตัวของชุมชนจึงเกาะไปตามถนนสายสำคัญในเมือง ได้แก่ ถนนบุญวาทย์ ถนนทิพย์ช้าง จนถึงถนนพหลโยธิน ซึ่งเพิ่มเริ่มมีการเติบโตของชุมชนในระยะหลังนี้ ส่วนลักษณะการขยายตัวของชุมชนโดยทั่วไปเป็นไปในแนวราบและมีรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อที่พักอาศัยมากที่สุด แต่มีการใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการอยู่ค่อนข้างมาก ตามการกำหนดบทบาทของชุมชนเมืองลำปางในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (บรรจง ประภิตเตชะกุล, 2528: 154)

ตาราง 5.3 การใช้ที่ดินของชุมชนนครลำปาง ปีพ.ศ.2517 พ.ศ.2525 และพ.ศ.2539

ประเภทการใช้ที่ดิน	ปี พ.ศ.2517*		ปี พ.ศ.2525*		ปี พ.ศ.2539**	
	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ (%)	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ (%)	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ (%)
พักอาศัย	2,213.2	9.32	5,126.1	21.58	6,135	10.66
พาณิชยกรรม	172.1	0.72	517.6	2.18	638	1.11
สถาบันราชการ	1,252.9	5.28	1,389.6	5.85	3,153	5.48
อุตสาหกรรมและโกดังสินค้า	230.5	0.97	326.6	1.38	1,067	1.85
ศาสนาสถาน สุสาน ฌาปนสถาน	391.6	1.65	391.6	1.65	711	1.24
สันหนาคาร	378.8	1.59	374.3	1.58	238	0.41
ถนน ซอย	585.0	2.46	585.0	2.46	1,309	2.27
สถานับการศึกษา	889.3	3.75	940.8	3.96	1,775	3.08
แม่น้ำ ลำคลอง	721.4	3.04	721.4	3.04	1,062	1.85
พื้นที่ว่างและเกษตรกรรม	16,463.9	69.32	12,925.7	54.42	41,462	72.05
รวม	23,750.0	100.00	23,750.0	100.00	57,550	100.00

* ที่มา: บรรจง ประภิตเตชะกุล, การศึกษาเพื่อวางแผนการใช้ที่ดินเทศบาลนครลำปาง, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 155.

** ที่มา: กระทรวงมหาดไทย สำนักงานผังเมืองจังหวัดลำปาง, ผังเมืองรวมเมืองลำปาง(ปรับปรุงครั้งที่ 2), ม.ป.ป., 2539, หน้า 8.

การใช้ที่ดิน พ.ศ.2517

จากการศึกษาสภาพการใช้ที่ดินชุมชนนครลำปางในปี พ.ศ.2517 โดยการแปลภาพถ่ายทางอากาศของชุมชนนครลำปาง จะเห็นได้ว่า การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรม การใช้ที่ดินที่รองลงมาคือ การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย สถาบันราชการ และสถานบันการศึกษา โดยมีรายละเอียดการใช้ที่ดิน พ.ศ.2517 ดังนี้

พักอาศัย ย่านพาณิชยกรรมของชุมชนเมืองกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน มีเนื้อที่รวมประมาณ 2,213 ไร่ โดยมีลักษณะเด่นของการพักอาศัยเป็นไปในลักษณะของชุมชนริมน้ำและเริ่มเกาะตัวกันไปตามถนนสายสำคัญในเมือง

พาณิชยกรรม การเติบโตของพาณิชยกรรม เริ่มมีการเกาะตัวเป็นย่านบริเวณใจกลางเมือง ซึ่งเป็นบริเวณตลาดและใกล้ที่ว่าการอำเภอ อีกบริเวณก็คือ ย่านการค้าถนนประธานไมตรีหน้าสถานีรถไฟนครลำปาง นอกจากนี้ก็กระจายกันอยู่ตามถนนสายต่างๆ ได้แก่ ถนนจักรไทย ถนนรักษา และถนนศรีชุม มีพื้นที่ประมาณ 172 ไร่

อุตสาหกรรมและโกดังสินค้า ชุมชนนครลำปางมีการใช้ที่ดินประเภทนี้ประมาณ 230 ไร่ บริเวณที่มีการกระจายตัวของอุตสาหกรรมและโกดังสินค้าอยู่มากคือ บริเวณทิศตะวันตกของชุมชนฝั่งใต้ โดยเฉพาะบริเวณใกล้สถานีรถไฟลำปาง

สถาบันราชการ การใช้ที่ดินประเภทนี้มีมากรองมาจากการใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย (1,253ไร่) สถาบันราชการกระจายตัวอยู่ทั่วไปในชุมชนเมืองโดยเฉพาะในบริเวณศูนย์กลางเมือง (รวมสาธารณูปโภค-สาธารณูปการด้วย)

สถานบันการศึกษา ในเขตชุมชนนครลำปางมีสถานบันการศึกษากระจายอยู่มากประมาณ 889 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 3.75 ของการใช้ที่ดินทั้งหมด และเป็นการใช้ที่ดินมากเป็นอันดับ 4 รองจากการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พักอาศัย และสถาบันราชการ

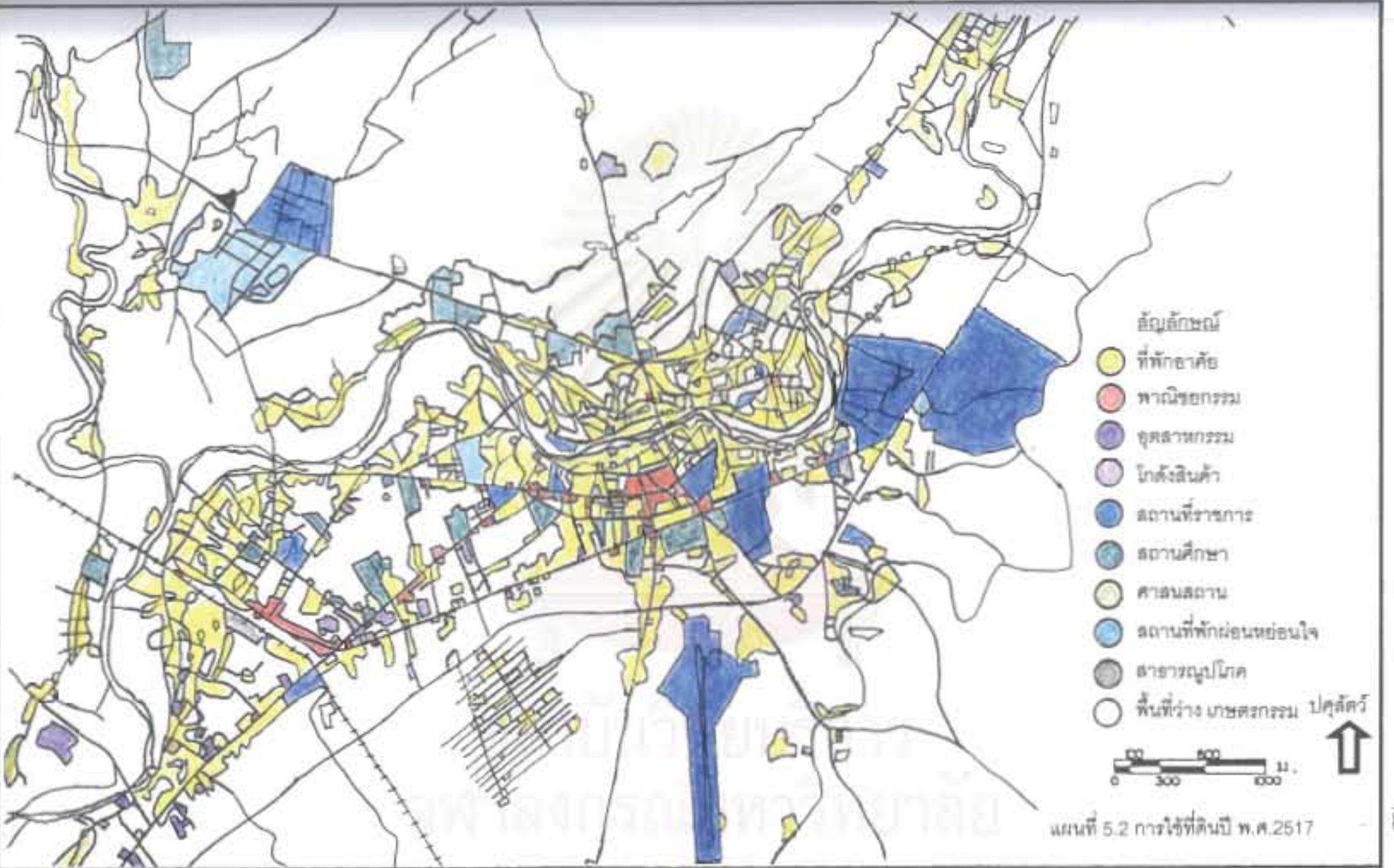
ศาสนสถาน พื้นที่ของสถาบันศาสนาในชุมชนนครลำปาง มีรวมกันประมาณ 391 ไร่ โดยทั่วไปตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง ศาสนสถานเหล่านั้นนอกจากจะใช้เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนาแล้ว ยังเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่นครลำปางอีกด้วย

สวนสาธารณะ มีพื้นที่รวมประมาณ 378 ไร่ สวนสาธารณะที่สำคัญคือบริเวณหนองกระทิง และสวนสาธารณะเทศบาลเมืองลำปาง (แผนที่ 5.2)

การใช้ที่ดิน พ.ศ.2525

การใช้ที่ดินภายในชุมชนนครลำปางนี้ ได้อาศัยข้อมูลจากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน (ปี พ.ศ.2525) สรุปลักษณะการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองนครลำปาง ดังนี้

พักอาศัย การใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่พักอาศัยในเขตชุมชนนครลำปาง มีมากเป็นอันดับสองรองจากพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งในเขตเทศบาลและพื้นที่รอบนอกกล่าวคือ มีการใช้ที่ดิน

แผนที่ 5.2 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2517

ประเภทนี้ถึงร้อยละ 21.58 ของพื้นที่ทั้งหมดและร้อยละ 45.75 เฉพาะในพื้นที่เขตเทศบาลฯ บริเวณพักอาศัยเหล่านี้กระจายไปทั่วชุมชนเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกาะไปกับลำน้ำวังในตำบลเวียงเหนือ และตำบลสบตุ๋ย

พาณิชยกรรม บริเวณย่านการค้าของชุมชนมี 3 แห่งด้วยกันคือ บริเวณศูนย์กลางเมือง ซึ่งเป็นที่รวมของตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) ตลาดชั่วคราว ตลาดรอบเวียง และอาคารพาณิชย์ต่างๆ อยู่ระหว่างถนนบุญวาทย์ตัดกับถนนไปรษณีย์ บริเวณที่ 2 คือย่านการค้าบนถนนประสานไมตรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟนครลำปาง และมีตลาดถึง 3 แห่ง คือ ตลาดเจ้าจาว ตลาดสถานีรถไฟ และตลาดสบตุ๋ย และบริเวณถนนฉัตรไชย ถนนท่าครวน้อย (บริเวณหลังสำนักงานเทศบาล) ส่วนนอกเขตเทศบาล การใช้ที่ดินประเภทนี้มีได้รวมกลุ่มกันเป็นย่านขนาดใหญ่ แต่กระจายอยู่ทั่วไปในเขตชุมชน

อุตสาหกรรมและโกดังสินค้า อุตสาหกรรมของชุมชนนครลำปาง มี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ อุตสาหกรรมแปรรูป และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการขนส่ง ในเขตเทศบาลฯ มีการใช้พื้นที่ดังกล่าวร้อยละ 1.61 โดยมีอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรอยู่บริเวณถนนไมตรี และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการขนส่งอยู่บริเวณถนนพหลโยธินทางออกไปยังสุขาภิบาลชมพู นอกเขตเทศบาลฯ มีพื้นที่อุตสาหกรรมร้อยละ 1.30 เป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับการขนส่งบนถนนพหลโยธินต่อมาจากพื้นที่เขตเทศบาลฯ และอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งมีถึง 29 แห่ง ตั้งอยู่กระจายไปในพื้นที่รอบนอก

สถาบันราชการการใช้ที่ดินประเภทนี้กระจายอยู่ทั่วไป ทั้งในเขตเทศบาลเมืองลำปาง และนอกเขตเทศบาลฯ ในเขตเทศบาลฯ สถาบันราชการจะเป็นกลุ่มอยู่บ้างบริเวณตะวันออกของเมือง คือ บริเวณศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมือง ฯลฯ นอกเขตเทศบาลฯ มักเป็นการขยายตัวของสถาบันราชการเดิม และการเติบโตของสถาบันราชการระดับภาคหรือเขต ซึ่งขยายตัวออกไปตั้งอยู่บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 5-10 ถนนลำปาง-เชียงใหม่

สถาบันการศึกษาในเขตเทศบาลฯ สถาบันการศึกษามีพื้นที่ประมาณ 364 ไร่ หรือร้อยละ 6.47 ของพื้นที่เทศบาลฯ สถาบันการศึกษาเหล่านี้ตั้งอยู่กระจายทั่วไปบริเวณสองฝั่งแม่น้ำวัง บนถนนสายสำคัญของเมือง อันได้แก่ ถนนพหลโยธิน ถนนฉัตรไชย ถนนรอบเวียง ถนนท่าครวน้อย และถนนจามเทวี นอกเขตเทศบาลฯ มีร้อยละ 3.18 ตั้งอยู่ตามชุมชนที่ตั้งอยู่กระจัดกระจายรอบนอก

ศาสนสถาน พื้นที่บริเวณศาสนสถานของชุมชนมีประมาณ 391.6 ไร่ในเขตเทศบาลฯ 158.4 ไร่ นอกเขตเทศบาลฯ 233.2 ไร่ ตั้งอยู่ทั่วไปในบริเวณชุมชน

สันทนาการ อันได้แก่บริเวณพักผ่อนหย่อนใจ-สนามกีฬา ในเขตเทศบาลฯ มีเนื้อที่ประมาณ 60.7 ไร่ หรือร้อยละ 1.08 ของเนื้อที่เทศบาล นอกเขตมีเนื้อที่ประมาณ 313.6 ไร่ มีสวนสาธารณะขนาดใหญ่คือ หนองกระทิงและสนามกีฬาของจังหวัดอยู่นอกเขตเทศบาล

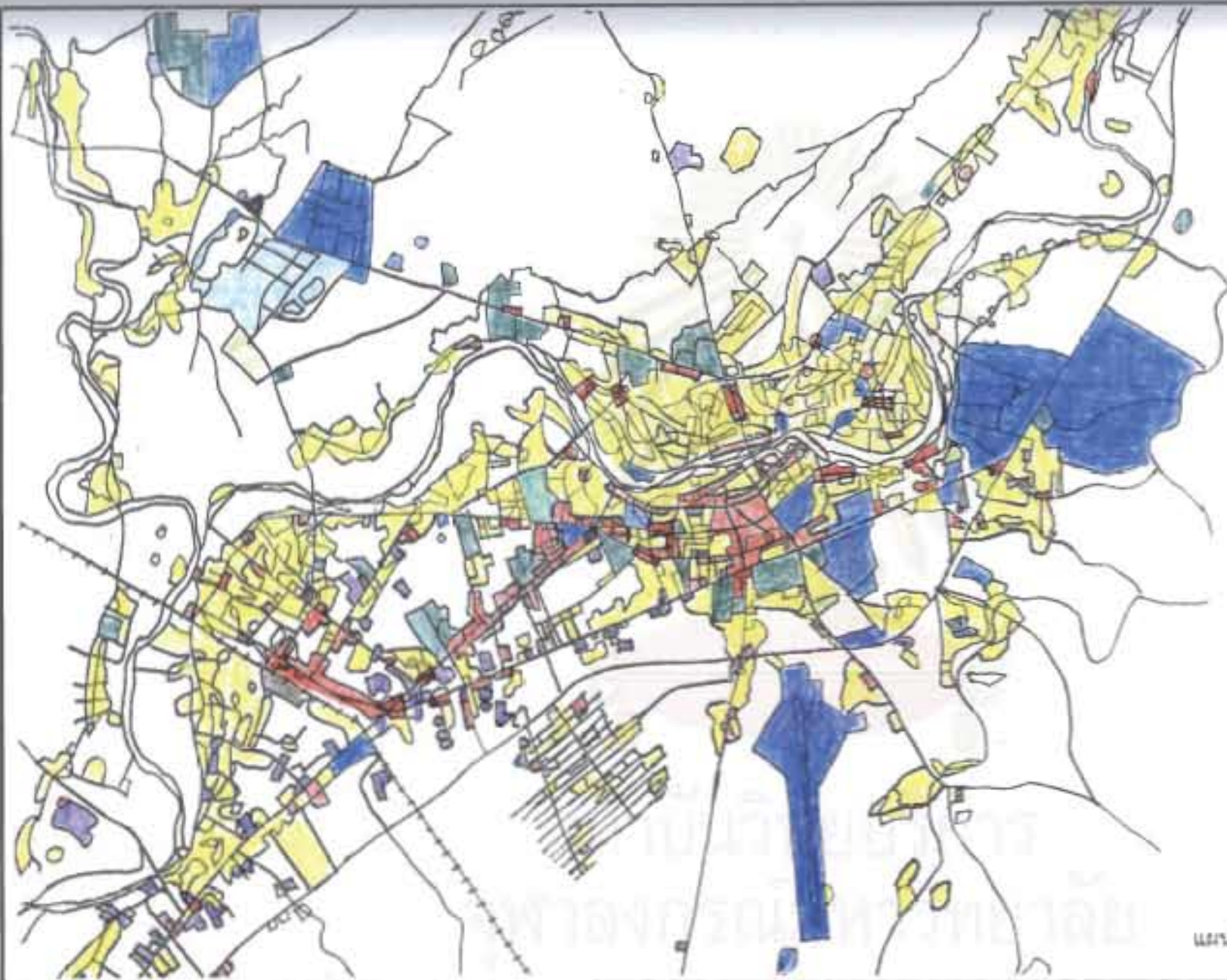
นอกจากนี้ยังมีการใช้ที่ดินเพื่อการสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ เส้นทางคมนาคม อันได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน ซอย แลพื้นที่ว่างอีกด้วย(บรรจง ประภิตเตชะกุล,2528: 147-151) (แผนที่ 5.3)

การใช้ที่ดิน พ.ศ.2539

การใช้ที่ดินส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง โดยบริเวณทางด้านเหนือของแม่น้ำวัง ซึ่งเป็นชุมชนเมืองในอดีตการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ส่วนบริเวณทางด้านใต้ของแม่น้ำวัง ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของเมืองมีประชาชนอยู่กันอย่างหนาแน่น เป็นที่รวมของกิจกรรมการใช้ที่ดินประเภทต่างๆโดยย่านพาณิชยกรรมเริ่มต้นตั้งแต่บริเวณสถานีรถไฟลำปาง มาตามถนนฉัตรไชยเชื่อมต่อมายังถนนทิพย์ช้างและถนนบุญวาทย์มาสิ้นสุดที่บริเวณย่านพาณิชยกรรมซึ่งเชื่อมต่อกับศาลากลางจังหวัด ในส่วนของย่านพักอาศัยกระจายตัวอยู่ทั่วไป คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 6,200 ไร่ ซึ่งเป็นการใช้ที่ดินมากเป็นอันดับสองรองจากพื้นที่เกษตรกรรม สำหรับสถานที่ราชการมีศูนย์กลางบริเวณศาลากลางจังหวัด และกระจายตัวชุมชนบางแห่งต้องเช่าอาคารของเอกชนตั้งเป็นสำนักงานส่วนราชการที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองส่วนใหญ่เป็นส่วนราชการที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ ทางด้านการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเฉพาะกิจสำหรับบริการชุมชนจะกระจายอยู่ทั่วบริเวณ ส่วนอุตสาหกรรมเซรามิคจะอยู่บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชน

การใช้ที่ดินในส่วนต่างๆที่นอกเหนือไปจากเขตเทศบาล ได้แก่ ชุมชนในเขตสุขาภิบาลต่างๆที่ต่อเนื่องเขตเทศบาลได้แก่ สุขาภิบาลชมพู สุขาภิบาลบ่อแก้ว และสุขาภิบาลพิชัย

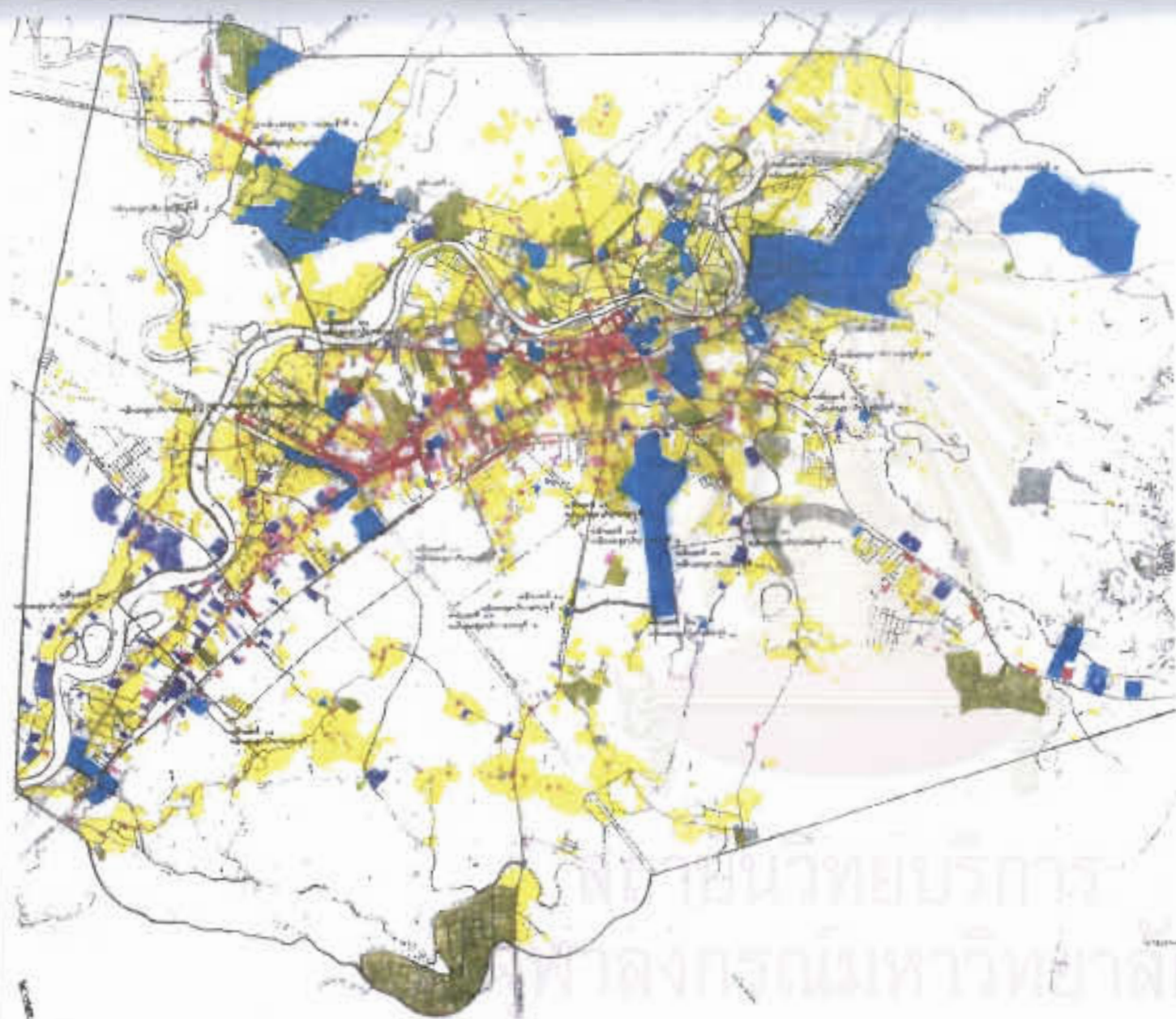
สุขาภิบาลชมพู ลักษณะชุมชนบริเวณที่อยู่อาศัยต่อเนื่องกับเขตเทศบาล โดยเฉพาะริมถนนพหลโยธินและทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ดอนเลียงเมือง) จะเป็นประเภทอาคารพาณิชย์พักอาศัย และโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงงานเซรามิค พื้นที่ส่วนใหญ่ของสุขาภิบาลชมพูเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมกระจายตัวอยู่ทั่วไปในส่วนของสุขาภิบาลบ่อแก้ว อยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเทศบาลฯ ลักษณะชุมชนของสุขาภิบาลนี้มีการปะปนกันระหว่างชุมชนดั้งเดิมและชุมชนบ้านจัดสรร การใช้ที่ดินบริเวณริมถนนจามเทวีส่วนใหญ่ประกอบด้วยอาคารพาณิชย์และพักอาศัย โดยมีสถานศึกษาขนาดใหญ่อยู่ใกล้ชุมชนสำหรับด้านตะวันออกของเทศบาลเมืองลำปาง มีค่ายทหารสุรศักดิ์มนตรีและสุขาภิบาลพิชัย ซึ่งส่วนใหญ่ชุมชนจะเป็นกลุ่มชุมชนเดิม มีความหนาแน่นค่อนข้างสูง และมีการจัดสรรที่พักอาศัยในบางบริเวณ (แผนที่ 5.4)

- สัญลักษณ์
- ที่พักอาศัย
- พาณิชย์กรรม
- อุตสาหกรรม
- โกดังสินค้า
- สถานที่ราชการ
- สถานศึกษา
- สวนสาธารณะ
- สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- สาธารณูปโภค
- พื้นที่ว่าง ราชการกรม ปศุสัตว์

แผนที่ 5.3 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2525

- พื้นที่
 สีเหลือง พื้นที่อยู่อาศัย
 สีแดง พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น
 สีน้ำเงิน พื้นที่อยู่อาศัยปานกลาง
 สีชมพู พื้นที่อยู่อาศัยเบาบาง
 สีเขียว พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น
 สีเขียวอ่อน พื้นที่อยู่อาศัยเบาบาง
 สีเทา พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น
 สีน้ำเงินเข้ม พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น

กรมโยธาธิการ
 และผังเมือง
 กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 5.4 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2539

5.2 การปกครอง

การจัดองค์กรราชการบริหารส่วนภูมิภาค มีหน่วยราชการที่อยู่ในความควบคุมดูแล ของผู้ว่าราชการจังหวัด คือส่วนราชการต่าง ๆ ในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

ส่วนราชการในระดับจังหวัดเป็นหน่วยงาน 3 ลักษณะคือ หน่วยราชการบริหาร ส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด และหน่วยราชการบริหารส่วนกลางในจังหวัด (ที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง) และหน่วยงานอิสระ

หน่วยราชการบริหารส่วนภูมิภาคประจำจังหวัดของจังหวัดลำปาง มีทั้งสิ้น 33 หน่วยงาน สังกัดกระทรวงมหาดไทย 8 หน่วยงาน และสังกัดกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ อีก 25 หน่วยงาน

ส่วนหน่วยราชการบริหารส่วนกลางในจังหวัด มีทั้งสิ้น 73 หน่วยงาน และหน่วยงานอิสระ 10 หน่วยงาน

ส่วนการจัดองค์กรราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มี 3 รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล (เทศบาลนครและเทศบาลตำบล) และองค์การบริหารส่วนตำบล (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2543 : 11,16-17)

จังหวัดลำปางแบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 100 ตำบล 805 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่เมาะ อำเภอเกาะคา อำเภอเสริมงาม อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภอเถิน อำเภอแม่พริก อำเภอแม่ทะ อำเภอสบปราบ อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเมืองปาน (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2539:6-7)

เทศบาลนครลำปางเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งในราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา และตอบสนองของความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมประเพณี จากการยกฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมืองลำปาง เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2578 ซึ่งมีพื้นที่ 10.86 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ (ทั้งตำบล) 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลสวนดอก ตำบลเวียงเหนือ ตำบลหัวเวียง และตำบลสบตุ๋ย จนเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2534 มีพระราชกฤษฎีกาประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 108 ตอนที่ 186 ลงวันที่ 24 ตุลาคม 2534 เปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองลำปาง จังหวัดลำปางให้ขยายเทศบาลเมืองลำปางเพิ่มขึ้นอีก 11.31 ตารางกิโลเมตร รวมกับพื้นที่เดิมเป็น 22.17 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 8 ตำบล ตามตารางข้างล่างนี้เป็นพื้นที่ในปัจจุบัน

รายชื่อตำบล	รวมพื้นที่ (ตร.กม.)
สวนดอก	ทั้งตำบล
เวียงเหนือ	ทั้งตำบล
หัวเวียง	ทั้งตำบล
สบตุ๋ย	ทั้งตำบล
รวม 4 ตำบล	10.86
บ่อแก้ว (บางส่วน)	1.16
ชมพู่ (บางส่วน)	3.80
พระบาท (บางส่วน)	6.13
พิชัย (บางส่วน)	0.22
รวมทั้งหมด 8 ตำบล	22.17

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3 ลักษณะสังคม

5.3.1 จำนวนประชากร

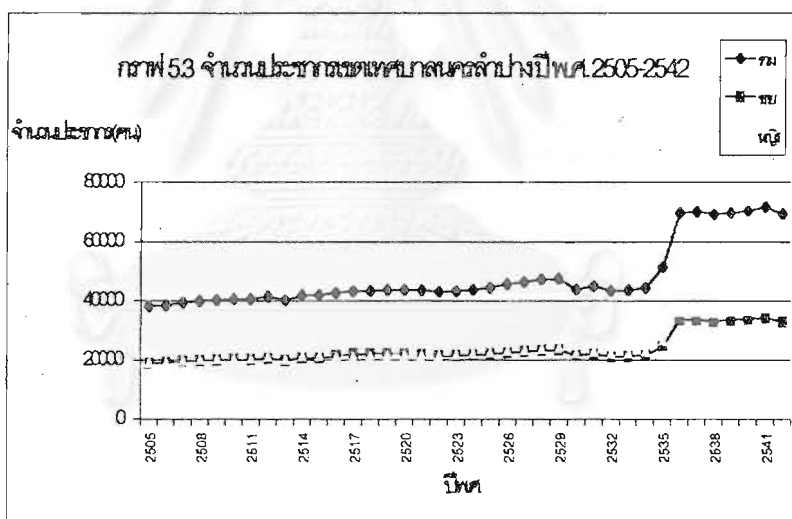
ตาราง 5.4 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปาง พ.ศ. 2505-2542

ปี	จำนวนประชากร เทศบาลลำปาง			อัตราเพิ่มจากปีที่แล้ว
	รวม	ชาย	หญิง	
2505	38,092	18,877	19,215	-
2506	38,390	19,029	19,361	0.78
2507	39,375	19,457	19,918	2.57
2508	39,872	19,735	20,137	1.26
2509	40,270	19,934	20,336	1.00
2510	40,515	20,154	20,361	0.61
2511	40,533	20,007	20,526	0.04
2512	41,413	20,430	20,983	2.17
2513	40,100	19,781	20,319	-3.17
2514	41,860	20,587	21,273	4.39
2515	42,013	20,567	21,446	0.37
2516	42,565	21,264	21,301	1.31
2517	43,097	21,879	21,218	1.25
2518	43,324	21,903	21,421	0.53
2519	43,692	21,995	21,697	0.85
2520	43,717	21,921	21,796	0.06
2521	43,490	21,738	21,752	-0.52
2522	43,050	21,425	21,625	-1.01
2523	43,112	21,315	21,797	0.14
2524	43,718	21,506	22,212	1.41
2525	44,417	21,794	22,623	1.60
2526	45,598	22,383	23,215	2.66
2527	46,258	22,747	23,511	1.45
2528	47,154	23,198	23,956	1.94
2529	47,493	23,320	24,173	0.72
2530	43,826	21,449	22,377	-7.72
2531	45,010	22,004	23,006	2.70
2532	43,368	21,098	22,270	-3.65

ตาราง 5.4 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปาง พ.ศ.2505 – 2542 (ต่อ)

ปี	จำนวนประชากร เทศบาลลำปาง			อัตราเพิ่มจากปีที่แล้ว
	รวม	ชาย	หญิง	
2533	43,695	21,232	22,463	0.75
2534	44,509	21,563	22,946	1.86
2535	51,340	24,729	26,611	15.35
2536	69,852	33,566	36,286	36.06
2537	70,181	33,625	36,556	0.47
2538	69,261	33,129	36,132	-1.31
2539	69,861	33,309	36,552	0.87
2540	70,451	33,704	36,747	0.84
2541	71,735	34,112	37,623	1.82
2542	69,402	32,791	36,611	-3.25

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี จ.ลำปาง ปี พ.ศ.2515 – 2542

ที่มา : จากตาราง 5.4

จากตาราง 5.4 แสดงจำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปางตั้งแต่ พ.ศ.2505 – 2512 และจากกราฟ 5.3 แสดงลักษณะการเพิ่มจำนวนประชากรข้างต้น จะเห็นได้ว่าจำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปาง ตั้งแต่ พ.ศ.2505 – พ.ศ.2529 มีจำนวนค่อนข้างคงที่ คือ มีทั้งเพิ่มขึ้นและลดลง แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงจากปีที่แล้วไม่แตกต่างกันมาก คือ มีอัตราการเพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วอยู่ในระหว่าง - 3.17 ถึง 4.38 มีจำนวนอยู่ในระหว่าง 38,092 คน (ในปี พ.ศ.2505) ถึง 47,493 คน (ในปี พ.ศ.2529) สังเกตได้จากกราฟ ช่วงปี พ.ศ.2505 – พ.ศ.2529 ซึ่งจะมีความลาดชันต่ำ จำนวนประชากรชายและหญิงไม่ต่างกันมาก หลังจากนั้นใน

ปี พ.ศ.2530 - พ.ศ.2533 จำนวนประชากรก็ได้ลดลง คือ ในปี พ.ศ.2530 มีจำนวนประชากร 43,826 คน มีอัตราการเพิ่มจำนวนประชากรจากปี พ.ศ.2529 (47,493 คน) เป็น - 7.72 หลังจากนี้จำนวนประชากรจึงค่อย ๆ เพิ่มขึ้น จนถึงปี พ.ศ.2534 และ พ.ศ. 2535 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ.2535 จำนวนประชากรทะยานเพิ่มสูงขึ้นจากปีที่แล้ว ถึงร้อยละ 15.35 (จำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2534 เท่ากับ 44,509 คน และในปี พ.ศ. 2535 เท่ากับ 51,340 คน) และต่อเนื่องในปี พ.ศ.2536 ด้วยอัตราการเพิ่มขึ้น ร้อยละ 36.06 นับเป็นช่วงเวลาที่มีจำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองลำปางมีอัตราการเพิ่มขึ้นสูงสุด สังเกตจากกราฟ ที่เส้นกราฟในช่วงระยะเวลาที่มีความลาดชันสูงมาก และในช่วงนี้เองเป็นช่วงที่มีจำนวนประชากรหญิงค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นจนมีจำนวนมากกว่าประชากรเพศชาย หลังจากช่วงนี้จนมาถึง ปี พ.ศ.2542 จำนวนประชากรจึงค่อย ๆ เพิ่มขึ้นในอัตราที่ค่อนข้างคงที่ คือ ในปี พ.ศ.2537 - พ.ศ. 2542 มีจำนวนประชากรอยู่ในระหว่าง 69,261 ถึง 71,735 คน และมีอัตราการเพิ่มขึ้นจากปีที่แล้ว อยู่ในระหว่าง - 3.25 ถึง 1.82 ในปีล่าสุด คือ ในปี พ.ศ.2542 มีจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครลำปางทั้งหมด 69,402 คน แบ่งเป็นชาย 32,791 คน และหญิง 36,611 คน มีอัตราการเพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วเท่ากับ - 3.25

5.3.2 โครงสร้างประชากรด้านอายุ กำลังแรงงาน และสภาพผู้มีงานทำ

ตาราง 5.5 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามหมวดอายุ (เฉพาะสัญชาติไทยไม่แยกเพศ)

ปี พ.ศ. / ช่วงอายุ	2537	2538	2539	2540	2541
0-4	3834	3898	3972	3737	3830
5-9	4892	4520	4458	4463	4647
10-14	5898	6113	6285	6188	6668
15-19	5385	5372	5427	5340	5402
20-24	5365	5166	4972	4877	4973
25-29	5381	5136	5024	4889	4690
30-34	6358	6046	5836	5523	5348
35-39	6540	6516	6472	6476	6575
40-44	5554	5802	5992	6103	6426
45-49	3765	4046	4391	4659	4941
50-54	3165	3106	3034	3111	3261
55-59	3090	3011	2992	2952	2910
60-64	2628	2686	2723	2683	2695

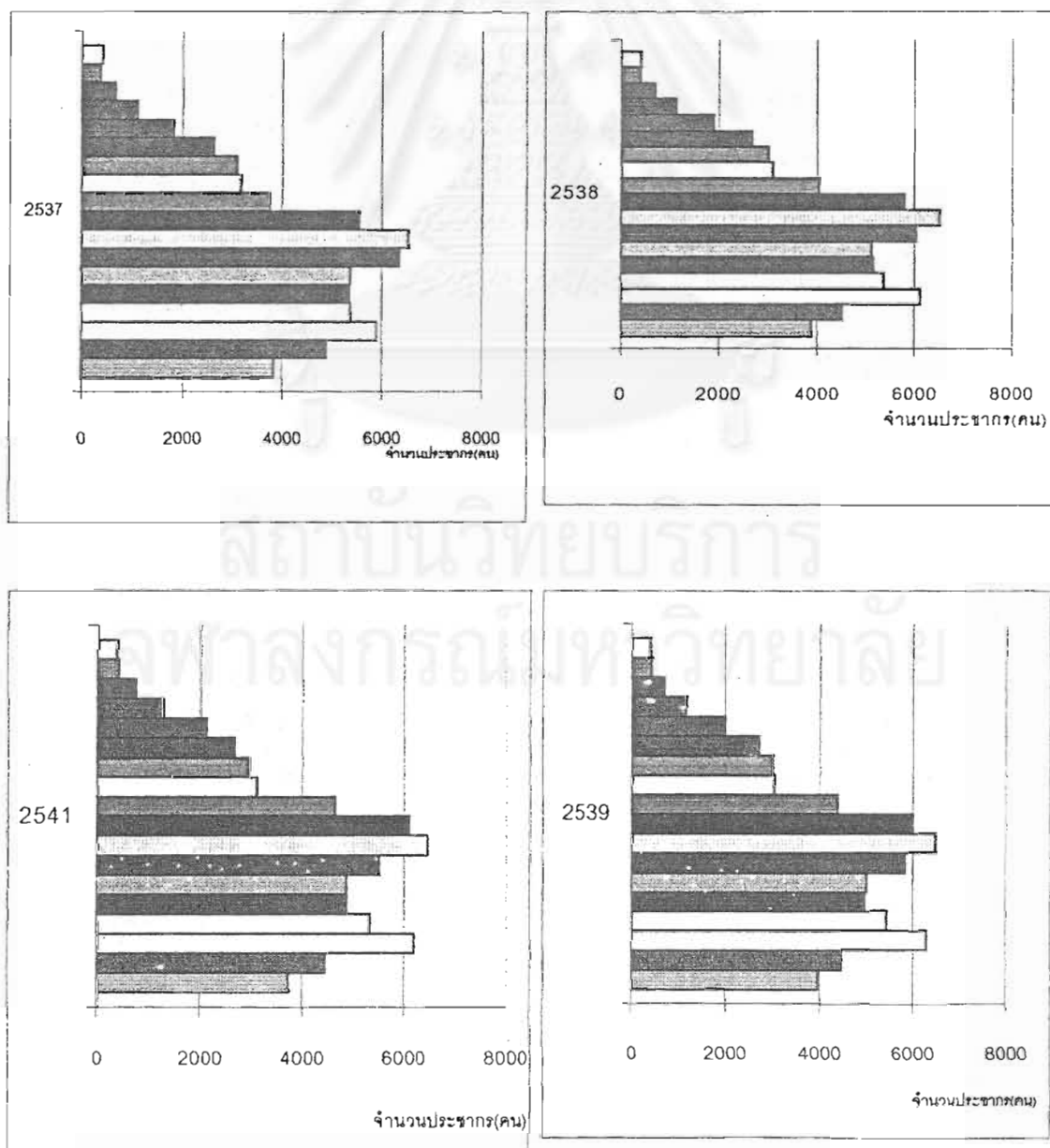
ตาราง 5.5 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามหมวดอายุ(เฉพาะสัญชาติไทยไม่แยกเพศ) (ต่อ)

ปี พ.ศ. \ ช่วงอายุ	2537	2538	2539	2540	2541
65-69	1824	1905	1992	2126	2165
70-74	1108	1128	1172	1279	1423
75-79	686	706	714	758	773
80-84	375	398	435	440	464
85และมากกว่า85	412	400	410	403	406
ไม่ทราบจันทคติ	35	29	28	37	38
รวม*	66295	66044	66329	66088	71735

* สำรวจเฉพาะผู้มีสัญชาติไทย

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี พ.ศ. 2537 - พ.ศ.2542

กราฟ 5.4 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามหมวดอายุ ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2541

5.3.3 การศึกษา

จังหวัดลำปางมีการจัดระบบการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมถึงการศึกษาถึงระดับปริญญาโท ดังนี้

สถานศึกษาของกระทรวงอื่น และสถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สำคัญในจังหวัดลำปาง มีสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคเหนือ 1 แห่ง ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ และฝึกอาชีพสตรีภาคเหนือ 1 แห่ง วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี 2 แห่ง ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาคเหนือ 1 แห่ง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด 1 แห่ง 14 ศูนย์

สถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเปิดสอนระดับ ปวช. และ ปวส. สายอาชีพ ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคลำปาง วิทยาลัยอาชีวศึกษาลำปาง วิทยาลัยสารพัดช่างลำปาง วิทยาลัยการอาชีพเกาะคา โรงเรียนเถินเทคโนโลยี โรงเรียนแลมปีเทค โรงเรียนลำปางพาณิชยการและเทคโนโลยี

สถานศึกษาสายสามัญที่สำคัญได้แก่ โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย โรงเรียนอัสสัมชัญ ลำปาง โรงเรียนลำปางกัลยาณี โรงเรียนเขลางค์นคร และสถานศึกษาอื่น ๆ อีกในอำเภอต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 31 โรงเรียน นอกจากนี้ในระดับอุดมศึกษามี วิทยาลัยโยนกลำปาง สถาบันราชภัฏ ลำปาง วิทยาลัยอาชีวศึกษาลำปาง วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดลำปาง และสถาบันราชภัฏวชิรเวศลาลำปาง

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในระดับปริญญาโท ซึ่งเปิดสอนโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมีมหาวิทาลัย 1 แห่ง คือ มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง เปิดสอนทั้งในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท (ฝ่ายติดตามและประเมินผลสำนักงานจังหวัดลำปาง, Internet.http://lampang.go.th, 2544)

ตาราง 5.6 สถานศึกษาใน อ.เมือง จ.ลำปาง

ปี พ.ศ.	จำนวนสถานศึกษา	จำนวนนักเรียน	จำนวนครู
2535	129	45011	2587
2536	125	53028	2467
2537	123	49806	2736
2538	123	51627	2768
2539	124	51874	2898

ตาราง 5.6 สถานศึกษาใน อ.เมือง จ.ลำปาง (ต่อ)

ปี พ.ศ.	จำนวนสถานศึกษา	จำนวนนักเรียน	จำนวนครู
2540	134	54985	2972
2541	132	53299	3058

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี จ.ลำปาง ในปี พ.ศ. 2536 – 2542

5.3.4 การสาธารณสุข

ในปี 2542 (ณ 30 กันยายน 2542) จังหวัดลำปางมีจำนวนสถานพยาบาลแผนปัจจุบันที่มีเตียงรับผู้ป่วยไว้ค้างคืน ทั้งสิ้น 17 แห่ง มีจำนวนเตียง 1,581 เตียง ในจำนวนนี้เป็นสถานพยาบาลที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 14 แห่ง จำนวน 1,240 เตียง สังกัดกระทรวงอื่น 1 แห่ง จำนวน 150 เตียง และเป็นสถานพยาบาลของเอกชน 2 แห่ง จำนวน 147 เตียง สถานพยาบาล 145 แห่ง จำนวน 446 เตียง คิดเป็นอัตราส่วน เตียง : ประชากรเท่ากับ 1: 511

ส่วนบุคคลากรทางสาธารณสุขที่สำคัญ คือ แพทย์ จำนวน 102 คน ทันตแพทย์ 31 คน และเภสัชกร 57 คน แพทย์ : ประชากร เท่ากับ 1: 6,081

สำหรับพยาบาลเป็นพยาบาลวิชาชีพ 758 คน พยาบาลเทคนิค 461 คน รวมเป็น 1,219 คน คิดเป็นอัตราส่วน พยาบาลวิชาชีพ : ประชากร เท่ากับ 1 : 966 พยาบาลเทคนิค : ประชากร เท่ากับ 1: 1,675 (ฝ่ายติดตามและประเมินผล สำนักงานจังหวัดลำปาง, Internet.http://lampang.go.th, 2544)

5.3.5 ศาสนสถาน

ในปี 2542 จังหวัดลำปางมีประชากรที่นับถือพุทธศาสนิกชน 798,018 (99.04 %) อิสลามิกชน 1,822 คน (0.23 %) คริสต์ศาสนิกชน 5,854 คน (0.73 %) และพราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ 80 คน (0.01 %) จำนวนทั้งหมด 679 วัด จำแนกเป็นวัดพระอารามหลวง 3 วัด วัดราษฎร์ 676 วัด โดยเป็นมหานิกาย 665 วัด ธรรมยุต 14 วัน เป็นวัดที่ได้รับวิสุงคามสีมา 376 วัด สำนักสงฆ์ 303 วัด เป็นที่พักสงฆ์ 98 แห่ง วัดร้าง 84 วัด มัสยิด 1 แห่ง โบสถ์คาทอลิก 13 แห่ง โบสถ์โปรเตสแตนต์ 21 แห่ง วัดซิกข์ 1 แห่ง

สำหรับพระภิกษุ มีจำนวนทั้งสิ้น 2,102 รูป เป็นพระภิกษุมหานิกาย 2,012 รูป พระภิกษุ ธรรมยุต 90 รูป ส่วนสามเณรมีทั้งสิ้น 2,619 รูป เป็นมหานิกาย 2,588 รูป และธรรมยุต 31 รูป (ฝ่ายติดตามและประเมินผล สำนักงานจังหวัดลำปาง ,Internet.http://lampang.go.th,2544)

5.3.6 การสาธารณสุขปโภค

การประปา ปีงบประมาณ 2541 จังหวัดลำปางมีการประปา 4 แห่ง มีกำลังการผลิตรวมทั้งสิ้น 13.91 ล้านลูกบาศก์เมตร มีปริมาณการใช้น้ำ 10.25 ล้านลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำที่จ่ายเพื่อการสาธารณสุขและรั่วไหล 2.95 ล้านลูกบาศก์เมตร

การไฟฟ้า จังหวัดลำปาง เป็นแหล่งการผลิตไฟฟ้าจากพลังความร้อนถ่านหินลิกไนต์ที่สำคัญของประเทศ มีโรงไฟฟ้า 13 โรง กำลังผลิตคิดเป็นร้อยละ 20 ของกำลังผลิตไฟฟ้าทั้งประเทศ ปริมาณการใช้กระแสไฟฟ้า 505.68 ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง

โทรศัพท์ จังหวัดลำปาง ในปี 2542 มีจำนวนเลขหมายโทรศัพท์ทั้งสิ้น 23,504 เลขหมาย เป็นเลขหมายที่มีผู้เช่า 19,791 เลขหมาย ในจำนวนนี้บ้านเป็นประเภทของผู้เช่าเลขหมายมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ธุรกิจ สาธารณะ ราชการ และ ท.ศ.ท. ตามลำดับ (หอการค้าจังหวัดลำปาง, Internet.http://lampang.go.th, 2544)

การสื่อสาร จังหวัดลำปางมีที่ทำกาโทรเลข 16 แห่ง แบ่งออกเป็นในเขตอำเภอเมืองลำปาง 3 แห่ง และอำเภอต่าง ๆ 13 แห่ง มีศูนย์โทรคมนาคมติดต่อสื่อสารผ่านดาวเทียม 1 แห่ง และมีโทรศัพท์บริการ 28,791 เลขหมาย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2536:3)

ไปรษณีย์ จังหวัดลำปาง มีที่ทำกาโทรเลข 16 แห่ง ในจำนวนนี้อยู่ในเขตเทศบาล 3 แห่ง ได้แก่ ที่ทำกาโทรเลขลำปาง ที่ทำกาโทรเลขโทรเลขแม่วัง และที่ทำกาโทรเลขไปรษณีย์โทรเลขสบตุ๋ย นอกจากนี้ยังมีศูนย์โทรคมนาคมลำปาง ซึ่งดำเนินการติดต่อสื่อสารผ่านดาวเทียม ทั้งภายในและต่างประเทศทั่วโลก (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2536 : 109)

ดับเพลิง สถานีดับเพลิงในเขตเทศบาลนครลำปาง มี 2 แห่ง ในบริเวณสำนักงานเทศบาล ถนนท่าครวน้อย และในบริเวณโรงเรียนบ้านปงสนุก ถนนจามเทวี เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานทั้งหมด 66 คน ประกอบด้วยพนักงานดับเพลิง 41 คน และเจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 25 คน มีรถดับเพลิง 8 คัน และรถน้ำ 6 คัน เครื่องดับเพลิงสารเคมี 20 เครื่อง

การกำจัดขยะ ปัจจุบันเทศบาลนครลำปางมีสถานที่ทิ้งขยะอยู่ในบ้านแพะหนองแดง ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมือง เนื้อที่ประมาณ 26 ไร่ โดยมีรถบรรทุกขยะ 19 คัน เก็บขยะได้วันละประมาณ 61.27 คัน (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2536 : 110)

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ United Nation Development Program (UNDP) ได้ข้อเสนอว่าการวัดระดับการพัฒนาประเทศควรวัดในรูปของ การพัฒนาคุณภาพชีวิต 3 ตัวแปร คือ อายุขัยเฉลี่ย การศึกษา และรายได้ต่อหัว เรียกว่าดัชนีคุณภาพชีวิต แบ่งเป็น 3 ระดับ

1. คุณภาพชีวิตระดับสูงมีค่า HDI ตั้งแต่ 0.800-1.00
2. คุณภาพชีวิตระดับสูงมีค่า HDI ตั้งแต่ 0.500-0.799
3. คุณภาพชีวิตระดับสูงมีค่า HDI ตั้งแต่ 0.000-0.499

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำดัชนีคุณภาพชีวิตขึ้นตามแนวความคิดพื้นฐานของ UNDP ดังกล่าว เพื่อเป็นเกณฑ์วัดระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยระดับภาพรวมทั้งประเทศ ภาค จังหวัด เขต เมือง และชนบท สำหรับดัชนีคุณภาพชีวิตของคนไทยในชนบทคำนวณจากข้อมูล กชช.2ค.ผนวก จปฐ.13 ตัวแปร แบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือน้ำดื่ม น้ำใช้ สาธารณสุข การศึกษา ไฟฟ้า ที่อยู่อาศัย และการคมนาคม

ดัชนีคุณภาพชีวิตของคนจังหวัดลำปาง จัดอยู่ในระดับกลาง คือ มีดัชนีคุณภาพชีวิตเท่ากับ 0.6710 เป็นอันดับที่ 4 ของภาคเหนือ และอันดับที่ 29 ของประเทศ (ที่มา : กองบัญชาการประเทศาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ณ กันยายน 41) กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2536 : 110)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในภาคเหนือรัฐบาลเน้นหนักการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐ ในด้านการค้า ทั้งการรวบรวมวัตถุดิบ ผลผลิตจากภาคเหนือ ส่งไปขายยังกรุงเทพฯ และกระจายสินค้าสำเร็จรูป ออกสู่ภาค รัฐบาลได้สร้างเครือข่ายบริษัทการค้าในภูมิภาค เพื่อเป็นเครื่องมือในการรับซื้อผลผลิต ขายสินค้าแข่งกับกิจการค้าของพ่อค้าคนจีน ใช้กลไกของรัฐ เช่น รถไฟ หรือ อำนาจบารมีที่ฝ่ายรัฐ และนักการเมือง สร้างกิจการลักษณะผูกขาดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ธุรกิจในการซื้อขาย สืบต่อ มาจนถึงท่ามกลางการพัฒนาโดยรัฐตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การขยาย ตัวของเศรษฐกิจทั่วประเทศ ทำให้โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ระบบการคมนาคม เชื้อน ระบบชลประทานได้รับการพัฒนา ถนน ทางหลวงได้เชื่อมชนบทกับเมือง และเชื่อมโยงภูมิภาคเข้ากับส่วนกลาง เป็นการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชนบท และเมืองให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น สามารถกระจายถ่ายเท สินค้าระดับต่าง ๆ ได้รวดเร็ว การหมุนเวียนของผลผลิตทางเกษตรกรรม วัตถุดิบเข้าสู่ตลาดและ สินค้าสำเร็จรูป อุตสาหกรรมย้อนกลับเข้าภาคเกษตรกรรม มีลำปางเป็นศูนย์กลางเป็นแหล่งถ่ายเท ทำให้ระบบการผลิตเพื่อยังชีพแปรเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อขาย แต่ผลการพัฒนาก่อให้เกิด ความแตกต่าง รายได้เฉลี่ยต่อคนมีความเหลื่อมล้ำกันมาในเขตชนบท เมือง และกรุงเทพฯ เพราะ ระบบการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ยังมีกลุ่มพ่อค้านายทุนท้องถิ่น และพ่อค้าระดับประเทศเป็นผู้มี อำนาจต่อรองกำหนดราคาตามกลไกภาวะตลาดโลก (ชัยวัฒน์ ศุภกุลดิกลักษณ์, 2541 : 84)

การเงินส่วนกลางเข้าครอบงำทุนท้องถิ่น ผ่านระบบสาขาธนาคารพาณิชย์ เศรษฐกิจและ สังคม กำลังเติบโต ลงทุนในการค้าขนาดใหญ่ เสริมทุนในกิจกรรมให้มากขึ้น และขยายทุนไปใน ธุรกิจบริการประเภทใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นรองรับการเติบโตของชุมชนและการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม สถานบันเทิง แหล่งเริงรมย์ ศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า โรงพยาบาล โรงเรียน อาชีวศึกษา (ปลาย อ้อ ชนะนนท์, 2529 : 48)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

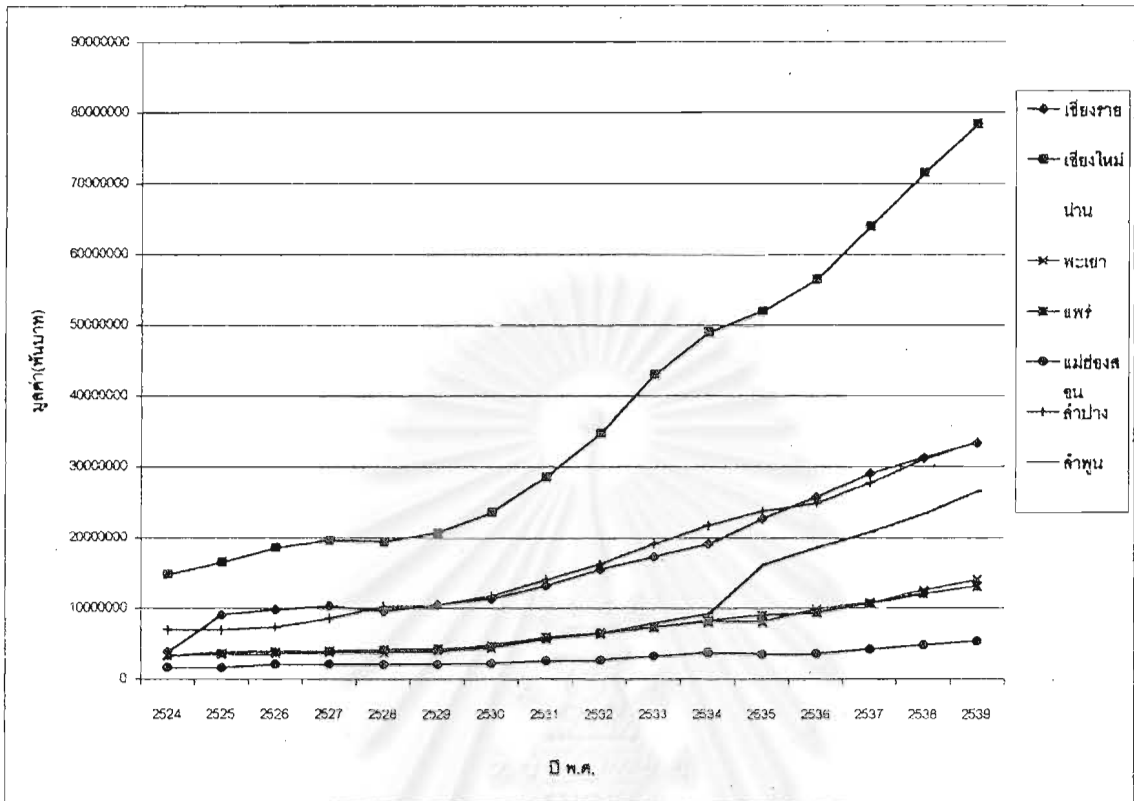
ตาราง 5.7 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในภาคเหนือตอนบนและแต่ละจังหวัด ราคาตลาด

จังหวัด	มูลค่า															
	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539
เชียงใหม่	3895215	9111454	9822584	10357409	9555335	10532283	11329029	13235270	15496950	17256422	19077133	22627815	25657631	29021776	31235104	33294142
เชียงราย	14825476	16475124	18552951	19583215	19344838	20695328	23465891	28500481	34623089	42982310	48984343	52017875	56465474	63914329	71451255	7879629
น่าน	2836365	3067106	3509122	3982682	3562711	3688646	3903800	4968122	6038596	6622900	7363870	7780237	8570482	963222	11336180	125522168
พะเยา	3379075	3519352	3589625	3678539	3832118	4095912	4425719	5732331	6438153	7335396	8089336	8088515	9849175	10886190	12603099	14083539
แพร่	3276364	3728025	3927641	4014569	4235530	4304989	4666550	5976420	6574153	713724	8307354	9030007	9397790	10706342	12096837	13113124
แม่ฮ่องสอน	1608699	1558122	2116925	2087516	2042083	2041759	2189696	2542073	2689567	3255437	3798159	3549896	3658534	4270655	4879124	5387788
ลำปาง	7072425	6962639	7427255	8586145	10241435	10453171	11777830	14090895	16234281	19084614	21683513	23679832	24779700	27699131	31002960	33432665
ลำพูน	3234083	3749697	3994907	3864637	4000238	3920123	4878240	5820238	6459557	7871699	9208590	16127023	18487770	20759806	23326280	26440772
รวม	40127702	48171579	52941010	56154712	56814288	59732211	66634028	80865830	94554346	111722493	126512298	142901200	156866556	176890457	197930839	216656827

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี พ.ศ. 2524-2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

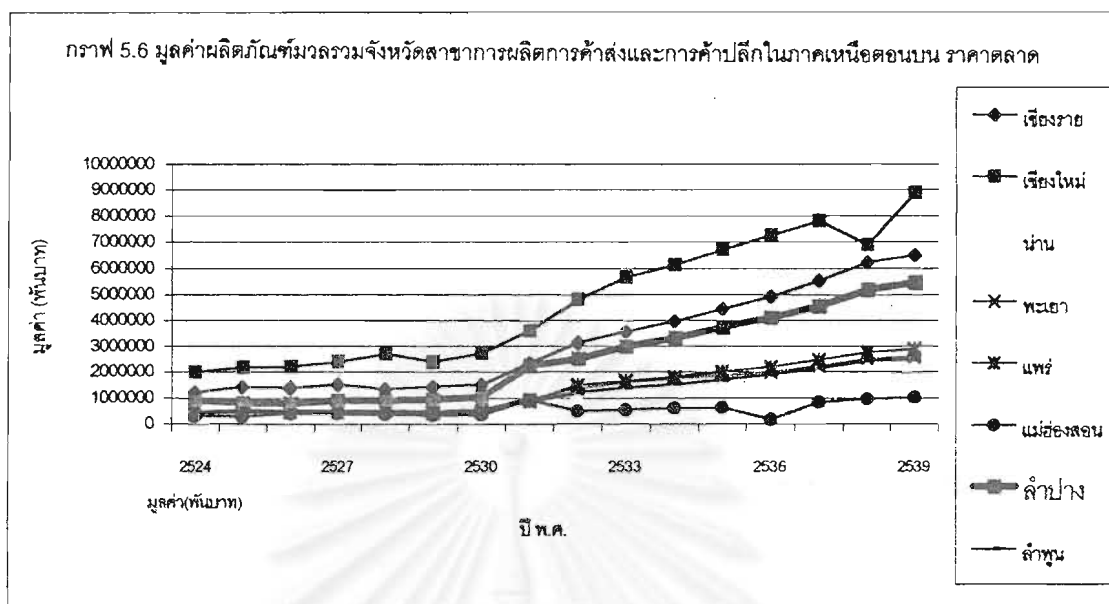
กราฟ 5.5 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในภาคเหนือตอนบนและแต่ละจังหวัด ราคาตลาด

ที่มา : ตาราง 5.7

จากตารางและกราฟข้างต้น จะเห็นได้ว่ามูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ของภาคเหนือตอนบนนั้น ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2524 ถึง พ.ศ.2539 มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นไป มีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นมาก จากลักษณะเส้นกราฟที่มีความลาดชันมาก มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ของ จ.เชียงใหม่มีมูลค่าสูงสุด รองลงมา คือมูลค่าของจังหวัดเชียงรายและลำปางที่มีมูลค่าใกล้เคียงกัน และสลับกันมากกว่า ซึ่งล่าสุดมีแนวโน้มว่า จ.เชียงรายจะมีมูลค่า ๙ มากกว่า และมาเป็นอันดับสอง จะเห็นได้ว่า มูลค่าของ จ.ลำปาง มีมูลค่ามากเป็นอันดับสาม รองจาก จ.เชียงใหม่และเชียงราย ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ที่มีมูลค่า ๙ สูงรองลงมา ได้แก่ จ.ลำพูน จ.พะเยา จ.แพร่ จ.น่าน และ จ.แม่ฮ่องสอน ตามลำดับ เกือบทุกจังหวัดเริ่มมีอัตราในการเพิ่มขึ้นของมูลค่า ๙ สูงขึ้น ในปี พ.ศ.2530 เป็นต้นไป สังเกตจากลักษณะเส้นกราฟที่เริ่มเปลี่ยนความลาดชันสูงขึ้นในช่วงนี้เป็นต้นไป

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจ จากมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ของแต่ละจังหวัดเทียบกับของภาคเหนือตอนบนแล้ว จ.ลำปางมีสภาพเศรษฐกิจดีอยู่เป็นอันดับ 3 ของภาคเหนือตอนบน

ที่มา : ตาราง 5.8

จากตารางและกราฟข้างต้น จะเห็นได้ว่ามูลค่ารวมผลิตภัณฑ์สาขาการผลิตการค้าส่งและการค้าปลีกของภาคเหนือตอนบน ในช่วงปี พ.ศ.2524 - พ.ศ.2528 มีมูลค่าเพิ่มขึ้นเล็กน้อย และกลับลดลงในปีต่อมา หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2530 ก็กลับเพิ่มขึ้นอีกครั้ง ในอัตราเพิ่มที่สูงจากลักษณะความลาดชันของเส้นกราฟที่ลาดชันมาก และเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงปี พ.ศ.2539 ลักษณะการเพิ่มขึ้นนี้เป็นลักษณะเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ ด้วย สืบเนื่องจากลักษณะของเส้นกราฟ ส่วนมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์สาขาการผลิตการค้าส่งและการค้าปลีกของ จ.ลำปาง อยู่ในอันดับ 3 รองจาก จ.เชียงใหม่ และ จ.เชียงราย ตามลำดับ ส่วนจังหวัดอื่นที่มีมูลค่ามากรองลงมาได้แก่ จ.ลำพูน จ.พะเยา จ.แพร่ จ.น่าน และ จ.แม่ฮ่องสอน ตามลำดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.8 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม ราคาตลาด จำแนกตามสาขาการผลิต จ.ลำปาง

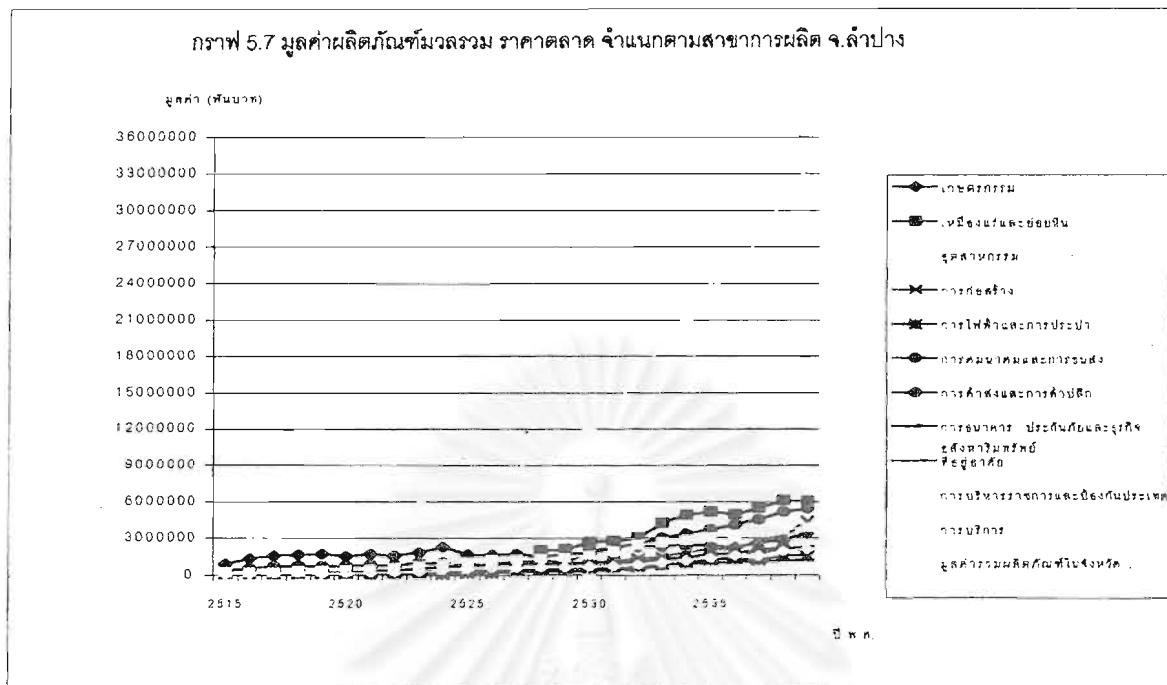
สาขาการผลิต	มูลค่า(พันบาท)															
	2515	2516	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530
เกษตรกรรม	864700	1306000	1557000	1638400	1652900	1513700	1677200	1535100	1813600	2258603	1647788	1605585	1655994	1492123	1728396	1759000
เหมืองแร่และย่อยหิน	72300	52100	85800	81300	54100	60600	64200	86600	132500	276018	313417	370930	576981	1984669	2101118	266179
อุตสาหกรรม	240500	294200	441200	451900	265400	287400	344300	364800	416900	488771	510178	493125	566482	533196	451927	356250
การก่อสร้าง	20300	69100	94700	121000	120800	278100	267000	438000	676500	651682	664610	724643	1125161	1213286	958035	936141
การไฟฟ้าและการประปา	16000	8200	5500	6300	9600	50800	253800	328200	207100	116456	166482	199204	301239	446951	531026	537760
การคมนาคมและการขนส่ง	84800	126100	136200	154400	197800	275400	347000	309900	482700	635699	745785	815370	913736	935890	847743	983190
การค้าส่งและการค้าปลีก	329100	532500	664500	708200	678300	713300	821000	758100	946200	915527	828190	800741	898003	928161	955519	190195
การธนาคาร ประกันภัยและธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์	41800	43100	56700	65100	75600	91200	112800	135400	180500	144654	176764	231577	250999	257577	279031	310700
ที่อยู่อาศัย	21000	23200	27800	28800	28500	31000	35600	36700	41100	301157	364568	429352	469729	514492	557505	706272
การบริหารราชการและป้องกัน ประเทศ	84300	97000	134500	153600	114300	129500	179700	223100	286400	432469	509131	595765	580781	624605	640395	661699
การบริการ	150600	164500	202300	240400	302900	360600	449000	512600	641700	851386	1035726	1160963	1247040	1340485	1402476	157360
มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ในจังหวัด	1929000	2716000	3406200	3649400	3500200	3791600	4551600	4818500	5825200	7072425	6962639	7427255	8586145	10241435	10453171	1239140

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.8 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม ราคาตลาด จำแนกตามสาขาการผลิต จ.ลำปาง (ต่อ)

สาขาการผลิต	มูลค่า(พันบาท)								
	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539
เกษตรกรรม	2133415	2307972	2294186	2428620	2392673	2254678	2652151	2834049	3377885
เหมืองแร่และย่อยหิน	2746046	2984693	4262519	4902666	5195511	4946311	5498336	6086340	6070856
อุตสาหกรรม	474482	597237	644974	750919	795778	913951	1072180	1055806	1272454
การก่อสร้าง	1105492	1353297	1456067	1797138	2073194	2086357	2800568	3196987	4409911
การไฟฟ้าและการประปา	593491	673329	816791	954260	1208827	1288125	1259053	1525616	1534938
การคมนาคมและการขนส่ง	983516	1101932	1265566	1388981	1654263	1731504	2037008	2255564	1915138
การค้าส่งและการค้าปลีก	2240669	2526165	2988044	3321760	3720761	4130345	4548981	5184095	5436653
การธนาคาร ประกันภัยและธุรกิจอสังหาริมทรัพย์	387817	502276	799899	927673	1275232	1518989	1701088	2076204	2257262
ที่อยู่อาศัย	746456	801669	849285	891051	928154	1033499	1100161	1159620	1197497
การบริหารราชการและป้องกันประเทศ	716162	842936	1012669	1146246	1386580	1571208	1595191	1966942	2073772
การบริหาร	1963649	2460049	2583413	2802986	3048859	3304433	3434414	3661737	3886299
มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ในจังหวัด	14090895	16151557	18973413	21372294	23679832	24779700	27699131	31002960	33432665

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติภาคเหนือ ปี พ.ศ.2524-2542

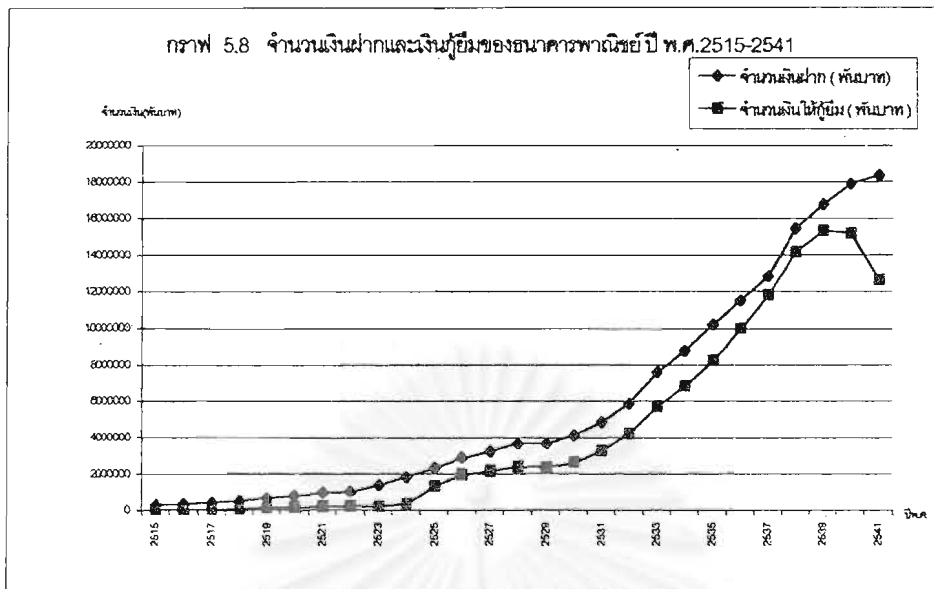
ที่มา : ตาราง 5.9

จากกราฟข้างต้น จะเห็นได้ว่ามูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ในจังหวัดลำปางเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นไป มูลค่าเพิ่มสูงมากขึ้น สังเกตได้จากเส้นกราฟที่มีลักษณะสูงชันมาก ต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ.2539 ในช่วงแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 ถึง 2527 รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาเกษตรกรรมมากที่สุด รองลงมา คือ สาขาการค้าส่งและค้าปลีก จนมาถึงปี พ.ศ.2528 เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ รายได้จากสาขาเหมืองแร่และขุดหินกลับเป็นสาขาที่มีมูลค่าสูงแทนที่สาขาเกษตรกรรม และเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นผลมาจากการเข้าไปเปิดพื้นที่ผลิตกระแสไฟฟ้าจากลิกไนต์ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตนั่นเอง โดยเฉพาะในระหว่างปี พ.ศ.2532 ถึง 2535 มีอัตราการเพิ่มขึ้นสูงมาก ในขณะที่สาขาการค้าส่งและการค้าปลีกนั้น ช่วงแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 ถึง 2529 มีอัตราการเพิ่มขึ้นไม่มากนัก จนมาถึงปี พ.ศ.2529 เป็นต้นไป ก็มีอัตราเพิ่มสูงมากขึ้น จนเป็นสาขาที่มีมูลค่ามากเป็นอันดับสองรองจากสาขาเหมืองแร่และขุดหิน สาขาอื่นที่มีมูลค่ามากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ได้แก่ สาขาการบริการ และสาขาการก่อสร้าง ซึ่งในสาขาการก่อสร้างมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนมีมูลค่ามากกว่าสาขาการบริการในปี พ.ศ.2539 ส่วนสาขาอื่น ๆ ที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นตามมา ได้แก่ สาขาการคมนาคมและการขนส่ง สาขาการธนาคาร ประกันภัยและธุรกิจสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม สาขาการบริหารและป้องกันประเทศ สาขาการไฟฟ้าและการประปา สาขาที่อยู่อาศัย และสาขาอุตสาหกรรม ตามลำดับ

ตาราง 5.9 เงินฝากและเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์

ปี พ.ศ.	จำนวนสำนักงาน	จำนวนเงินฝาก(พันบาท)	จำนวนเงินให้กู้ยืม(พันบาท)
2515	11	297175	45739
2516	11	351039	54199
2517	11	441644	70672
2518	12	538888	87084
2519	14	662018	102201
2520	15	793420	150364
2521	16	988398	180913
2522	16	1038887	196200
2523	17	1417890	222774
2524	18	1844186	352906
2525	18	2328990	1357090
2526	20	2859150	1930060
2527	20	3239810	2168200
2528	21	3675570	2379170
2529	21	3696190	2320160
2530	23	4156825	2599685
2531	25	4857220	3279494
2532	25	5868113	4234277
2533	28	7620332	5714182
2534	29	8756846	6833675
2535	30	10217100	8254430
2536	31	11517040	9996540
2537	33	12847140	11798390
2538	33	15444760	14163810
2539	33	16805740	15322136
2540	34	17914943	15162491
2541	29	18354332	12620562

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ สมุดรายนงานภาวะเศรษฐกิจภาคเหนือ ปี พ.ศ.2515-2542

ที่มา: ตาราง 5.9

จากกราฟข้างต้น จะเห็นได้ว่าเส้นกราฟจำนวนเงินฝากมีลักษณะเพิ่มสูงขึ้น จากความลาดชันของเส้นกราฟ สามารถแบ่งช่วงความลาดชันของเส้นกราฟได้ 3 ช่วง คือ ช่วงแรก คือ เส้นกราฟระหว่างปี พ.ศ.2518 ถึง พ.ศ.2521 เป็นเส้นกราฟที่มีความลาดชันน้อย มีอัตราการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ. 2518 จนถึง พ.ศ.2521 เท่ากับร้อยละ 232.60 ช่วงที่สอง คือ เส้นกราฟระหว่างปี พ.ศ.2522 ถึง พ.ศ.2529 เป็นเส้นกราฟที่มีความลาดชันเพิ่มมากขึ้น มีอัตราการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ.2522 ถึง พ.ศ.2529 เท่ากับร้อยละ 255.78 และเส้นกราฟในช่วงสุดท้าย คือ ระหว่างปี พ.ศ.2530 ถึง พ.ศ.2541 ซึ่งเป็นเส้นกราฟที่มีความลาดชันสูงสุด มีอัตราการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ.2530 ถึง พ.ศ.2541 เท่ากับร้อยละ 341.55 ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนเงินฝากธนาคารพาณิชย์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 ถึง พ.ศ.2541 มีลักษณะเพิ่มในอัตราที่สูงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในช่วงท้าย ส่วนจำนวนเงินให้กู้ยืมนั้น จากเส้นกราฟ จะเห็นได้ว่า มีจำนวนน้อยกว่า และมีการเพิ่มขึ้นในอัตราที่ใกล้เคียงกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนเงินฝาก แต่เริ่มมาคงที่ในระหว่างปี พ.ศ.2539 – พ.ศ.2540 และกลับลดลงในปี พ.ศ.2541

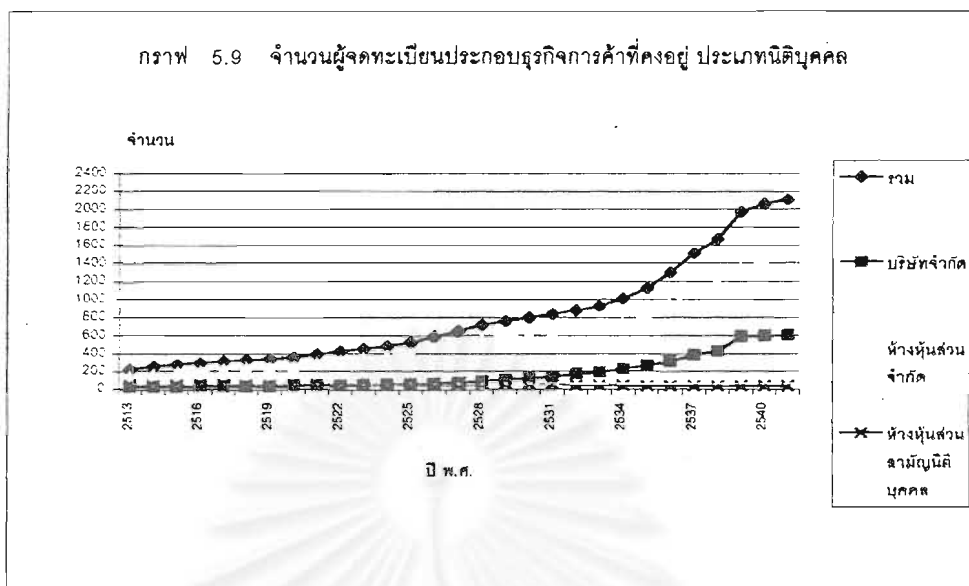
ตาราง 5.10 จำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าที่คงอยู่ ประเภทนิติบุคคล

ปี พ.ศ.	รวม	บริษัทจำกัด	ห้างหุ้นส่วนจำกัด	ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล
2513	222	30	148	44
2514	248	31	170	47
2515	276	31	193	52
2516	291	33	206	52
2517	312	36	223	53
2518	328	36	237	55

ตาราง 5.10 จำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าที่คงอยู่ ประเภทนิติบุคคล (ต่อ)

2519	342	36	252	54
2520	359	41	264	54
2521	392	43	294	55
2522	422	47	322	53
2523	452	51	348	53
2524	484	57	374	53
2525	523	60	410	53
2526	591	65	472	54
2527	650	75	521	54
2528	716	89	570	57
2529	757	100	598	59
2530	797	117	621	59
2531	834	138	637	59
2532	881	166	674	41
2533	924	186	697	41
2534	1007	226	740	41
2535	1120	265	816	39
2536	1297	315	943	39
2537	1509	389	1082	38
2538	1671	431	1202	38
2539	1966	586	1342	38
2540	2055	595	1423	37
2541	2105	600	1469	36

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี พ.ศ. 2515-2542

ที่มา : ตาราง 5.10

จากกราฟข้างต้น จะเห็นได้ว่า จำนวนผู้จดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2533 เป็นต้น ได้มีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นมาก จากเส้นกราฟในช่วงนี้ที่มีความลาดชันสูง ส่วนจำนวนผู้จดทะเบียนบริษัทจำกัดนั้นก็มีการเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2527 เป็นต้นไปที่มีอัตราเพิ่มขึ้นสูงมาก และสูงกว่าช่วงที่ผ่านมา จากเส้นกราฟที่สูงชัน และจำนวนห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล มีจำนวนข่าวค้างคงที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

5.5 สภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน (หอการค้า จังหวัดลำปาง, Internet.http://lampang-th.com, 2544)

เศรษฐกิจจังหวัดลำปางปี 2542 ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดลำปางมีทิศทางการปรับตัวดีขึ้น จากปีก่อนหลังจากที่หดตัวตามภาวะ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศการผลิตภาคเกษตรขยายตัว ต่อเนื่องจากปีก่อนจากภาวะอากาศที่เอื้ออำนวย และการขยายพื้นที่ปลูกตามแรงจูงใจของราคาปี ก่อนส่วนนอกภาคเกษตรกรรม แสดงทิศทางการปรับตัวดีขึ้น โดยเฉพาะการใช้จ่ายภาคเอกชน และการชะลอการให้สินเชื่อนี้ใหม่รวมทั้งมีการเร่งรัดการชำระหนี้ของธนาคารพาณิชย์ต่อเนื่องจากปี ก่อนขณะที่การใช้จ่ายภาครัฐขยายตัวตามการเร่งเบิกจ่าย เพื่อการก่อสร้างเป็นสำคัญ

ภาคเกษตร ผลผลิตพืชเศรษฐกิจสำคัญส่วนใหญ่เพิ่มขึ้น เนื่องจากสภาพอากาศที่เอื้อ อำนวย ต่อการเจริญเติบโตส่งผลให้ผลผลิตต่อไร่ สูงขึ้น และการขยายพื้นที่ปลูกตามแรงจูงใจทาง ด้านราคาปีก่อน ได้แก่ ข้าวนาปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3 เป็น 164,516 เมตริกตัน อ้อย เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.6 เป็น 305555 เมตริกตัน ถั่วลิสง และถั่วเหลือง เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.8 และร้อยละ 10.1 เป็น 15,388 เมตริกตัน และ 7,064 เมตริกตัน ตามลำดับ จากความต้องการภายในประเทศที่เพิ่มขึ้น มีเพียง ข้าวโพด ที่ลดลงร้อยละ 4.4 เหลือ 15,846 เมตริกตัน ทางด้านราคาพืชผลที่เกษตรกร ขายได้ส่วนใหญ่ลดลงจากปีก่อนได้แก่ ข้าวนาปี ราคาเฉลี่ยเมตริกตันละ 5,191 บาท ลดลงจากปี ก่อนร้อยละ 22.4 หอมแดงราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 18.61 บาท ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 8.7 ถั่วลิสง ราคาเฉลี่ย กิโลกรัมละ 9.13 บาท ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 14.5 ส่วนกระเทียมราคาเฉลี่ยกิโลกรัม ละ 23.39 บาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 10.5 ข้าวโพดเฉลี่ยกิโลกรัมละ 3.90 บาท เพิ่มขึ้นจากปี ก่อนร้อยละ 2.4 อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารายได้เกษตรกรจะลดลงจากปีก่อนตามราคาพืชผลส่วนใหญ่ ที่ต่ำลงแต่ยังอยู่ในเกณฑ์สูงเมื่อเทียบกับปี 2540

นอกภาคเกษตร ปรับตัวดีขึ้นตามการฟื้นตัวของภาวะเศรษฐกิจโดยรวม

1. ภาคอุตสาหกรรม ขยายตัว จากปีก่อนตามความต้องการของตลาดต่างประเทศเป็น สำคัญ ได้แก่ เซรามิค ผักผลไม้กระป๋อง ผักแช่แข็ง เป็นต้น ส่วนการผลิตน้ำตาลลดลงร้อยละ 18.1 เหลือ 9,587 เมตริกตัน แต่ต่ำกว่าที่ลดลงร้อยละ 54.8 เหลือ 11,702 เมตริกตันปีก่อน ส่วนหนึ่ง เป็นผลจากการลดปริมาณการผลิต ทางด้านการผลิตปูนซีเมนต์แม้ว่าปริมาณผลผลิตจะยังคงลด ลงต่อเนื่องจากปีก่อนตามการหดตัวของภาคก่อสร้าง แต่มีอัตราการลดลงต่ำกว่าปีก่อน ทั้งนี้ ส่วน หนึ่งเป็นผลจากความต้องการเพื่อการส่งออกในตลาดชายแดนที่มีความต้องการมากขึ้น

2. ภาคเหมืองแร่ ผลผลิตแรลิกไนต์ยังคงลดลงต่อเนื่องจากปีก่อนร้อยละ 17.9 จากการลดปริมาณความต้องการของการไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ เป็นสำคัญ หินปูนผลผลิตลดลงร้อยละ 17.2 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 11.4 ปีก่อน เนื่องจากการลดกำลังการผลิตของอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ ส่วนผลผลิตแร่ดินขาวและบอลเคลย์ซึ่งใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเซรามิกเพิ่มขึ้นร้อยละ 29.3 และร้อยละ 40.8 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับภาวะการผลิตของอุตสาหกรรมเซรามิกส์ที่ขยายตัวตามความต้องการเพื่อการส่งออก

3. การใช้จ่ายภาคเอกชน ขยายตัวในเกณฑ์ดีพิจารณาจากเครื่องใช้สำคัญได้แก่ การจดทะเบียนรถยนต์เพิ่มขึ้นร้อยละ 45.1 เทียบกับลดลงร้อยละ 55.8 ปีก่อน ส่วนหนึ่งเป็นผลจากอัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ทำให้ผู้ฝากบางส่วนถอนเงินออกมาใช้จ่ายมากขึ้น และแม้ว่าสินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคลจะลดลงร้อยละ 15.6 เหลือ 3,245 ล้านบาท แต่จากการบริการให้สินเชื่อของผู้ประกอบการจำหน่ายรถยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้าทดแทน การให้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ ทำให้การจำหน่ายสินค้าดังกล่าวเพิ่มขึ้นภาษีมูลค่าเพิ่มแม้อลดลงจากปีก่อนร้อยละ 12.8 เหลือ 341 ล้านบาท เทียบกับที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 25.1 ปีก่อน จากการปรับลดอัตราจัดเก็บแต่เมื่อเทียบกับอัตราภาษีร้อยละ 7 เดียวกันแล้ว กลับเพิ่มขึ้นร้อยละ 13.8 เทียบกับที่เพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.8 ปีก่อน ซึ่งแสดงถึงภาวะการค้าโดยรวมมีการขยายตัวจากปีก่อน ประกอบกับภาวะการจ้างงานมีแนวโน้มดีขึ้น จากจำนวนผู้ประกันตนของจังหวัดลำปางเพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 10.0 (ข้อมูลจากสำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม) ส่วนสินเชื่อเพื่อการพาณิชย์กรรมเพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 15.8 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 21.9 ปีก่อน ซึ่งเป็นการให้สินเชื่อแก่ผู้ประกอบการค้าส่งค้าปลีก

4. การลงทุน/ก่อสร้าง การลงทุนภาคเอกชน อยู่ในภาวะซบเซาต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจโดยรวม ทั้งนี้ เครื่องชี้การลงทุนส่วนใหญ่ลดลงต่อเนื่องจากปีก่อน โดยกิจการที่ได้รับอนุมัติส่งเสริมการลงทุน แม้ว่าจำนวนโครงการจะมีทั้งสิ้น 2 โครงการเท่ากับปีก่อน แต่มูลค่าเงินลงทุนลดลงร้อยละ 87.0 เทียบกับลดลงร้อยละ 85.4 ปีก่อน ได้แก่ กิจการผลิตอาหารจากธรรมชาติ และกิจการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป ส่วนเงินลงทุนของการจดทะเบียน ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ลดลงร้อยละ 46.3 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 51.3 ปีก่อน โดยมีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ที่น่าสนใจ ได้แก่ โรงงานผลิตกรอบรูป เฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา โรงงานผลิตกระดาษสา โรงงานผลิตกระเบื้องใยหินและกระเบื้องคอนกรีต และโรงงานผลิตเครื่องเคลือบดินเผา เป็นต้น สำหรับการก่อสร้าง ภาคเอกชน มีแนวโน้มการปรับตัวดีขึ้น จากพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้างในเขตเทศบาล ลดลงเล็กน้อยร้อยละ 2.1 เหลือ 29,163 ตารางเมตร เทียบกับลดลงร้อยละ 80.3 เหลือ 29,796 ตารางเมตร เมื่อแยกพิจารณาเป็นประเภท พบว่าการก่อสร้างประเภทที่อยู่อาศัย และ

ประเภทพาณิชย์กรรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.0 และร้อยละ 2.5 ตามลำดับ ส่วนการก่อสร้างภาครัฐยังคงเป็นการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่อเนื่องจากปีก่อนเป็นสำคัญ

ตาราง 5.11 เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดลำปาง

รายการ	หน่วย	2540	2541	2542
1. การเงินการธนาคาร				
1.1 จำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์	สำนักงาน	35	30	31
1.2 เงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์	ล้านบาท	17,915	18,354	17,906
1.3 เงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์	ล้านบาท	15,162	12,621	11,648
1.4 สัดส่วนเงินให้กู้ยืมต่อเงินฝาก	ร้อยละ	84.6	68.8	65.1
1.5 เงินที่ธนาคารพาณิชย์นำฝาก ธปท.สำนักงานภาคเหนือ	ล้านบาท	13,673	14,027	13,519
1.6 เงินที่ธนาคารพาณิชย์เบิกถอนจาก ธปท.สำนักงานภาคเหนือ	ล้านบาท	12,405	11,835	14,456
2. ฐานะการคลัง (ปีงบประมาณ)				
2.1 รายได้	ล้านบาท	1,440	1,373	1,270
2.2 รายจ่าย	ล้านบาท	9,261	7,722	8,333
2.3 ดุลเงินในงบประมาณ	ล้านบาท	-7,820	-6,349	-7,063
2.4 ดุลเงินนอกงบประมาณ	ล้านบาท	-293	-366	-687
2.5 ดุลเงินสด	ล้านบาท	-8,113	-6,715	-7,750
3. เงินโอนแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศ	ล้านบาท	661	486	458
4. การลงทุน				
4.1 กิจกรรมที่ได้รับอนุมัติส่งเสริมการลงทุน	ล้านบาท	1,734	253	33
4.2 พื้นที่ก่อสร้างในเขตเทศบาล	ตารางเมตร	151,533	29,796	29,163
4.3 การจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม	ล้านบาท	528	257	138
4.4 ปริมาณสินเชื่อธนาคารพาณิชย์				
4.4.1 อสังหาริมทรัพย์	ล้านบาท	696	532	519
4.4.2 ก่อสร้าง	ล้านบาท	957	832	809
5. อุตสาหกรรมน้ำตาล	เมตริกตัน	25,866	11,702	9,587
6. เหมืองแร่				
6.1 ลิกไนต์	เมตริกตัน	20,188,210	17,918,985	14,704,937
6.2 หินปูน	เมตริกตัน	2,718,931	2,409,209	1,994,844
6.3 ดินขาว	เมตริกตัน	193,281	128,739	166,437
6.4 บอลเคลย์	เมตริกตัน	265,851	207,790	292,621
7. การใช้จ่ายภาคเอกชน				

ตาราง 5.11 เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดลำปาง (ต่อ)

รายการ	หน่วย	2540	2541	2542
7.1 ยอดจดทะเบียนรถยนต์	คัน	2,290	982	1,425
7.2 การจดทะเบียนรถจักรยานยนต์	คัน	16,476	7,289	7,771
7.3 สินเชื่อเพื่อการพาณิชย์กรรม	ล้านบาท	4,815	3,759	3,539
7.4 ภาษีมูลค่าเพิ่ม	ล้านบาท	244	312	391
7.5 สินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล	ล้านบาท	4,455	3,621	3,245
8. ผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ**				
8.1 ข้าวนาปี	เมตริกตัน	173,887	162,405	164,516
8.2 ข้าวนาปรัง	เมตริกตัน	1,862	2,347	1,576
8.3 ข้าว	เมตริกตัน	273,916	286,740	305,555
8.4 ข้าวโพด	เมตริกตัน	15,198	16,567	15,846
8.5 ถั่วเหลือง	เมตริกตัน	5,736	6,417	7,064
8.6 ถั่วลิสง	เมตริกตัน	13,857	14,406	15,388
8.7 กระเทียม	เมตริกตัน	5,651	6,987	7,383
8.8 หอมแดง	เมตริกตัน	1,575	1,686	1,769

ที่มา :

- ข้อ 2 สำนักงานคลังจังหวัดลำปาง
- ข้อ 6 สำนักงานทรัพยากรธรณีเขต 3 จังหวัดเชียงใหม่
- ข้อ 4 4.1 ศูนย์เศรษฐกิจการลงทุนภาคเหนือ
- ข้อ 7 7.1 และ 7.2 สำนักงานขนส่งจังหวัดลำปาง
- 4.2 สำนักงานเทศบาลเมืองลำปาง
- 7.4 สำนักงานสรรพากรจังหวัดลำปาง
- 4.3 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง
- ข้อ 8 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
- ข้อ 5 กองวิชาการ บริษัท ช้อยและน้ำตาล จำกัด
- ข้อ 8.9 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดลำปาง

5.6 ภาพรวมสภาพเศรษฐกิจของนครลำปางจากอดีตถึงปัจจุบัน

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนเมืองลำปาง โดยทั่วไปเป็นสภาพเศรษฐกิจที่พึ่งพาระบบการผลิตในภาคนอกเกษตรเป็นสาขาหน้า โดยเฉพาะการผลิตในสาขาพาณิชยกรรม การบริการและอุตสาหกรรม ซึ่งจะเห็นได้จากประชากรส่วนใหญ่อของชุมชนประกอบอาชีพอยู่ในการผลิตสาขาดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณนี้เป็นศูนย์กลางการบริหารราชการที่สำคัญของจังหวัดลำปางและของภาคเหนือ โดยเป็นแหล่งที่ตั้งของหน่วยราชการ และสถาบันที่มีความสำคัญระดับเขตและระดับภาคอยู่หลายแห่ง รวมทั้งยังเป็นศูนย์กลางการพาณิชยกรรม บริการ การท่องเที่ยวของจังหวัด โดยมีศูนย์กลางทางการค้าและบริการตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ซึ่งตั้งแต่อดีตมีอยู่ 2 แห่งด้วยกัน คือ

- บริเวณตำบลสบตุ๋ย บริเวณนี้เป็นแหล่งธุรกิจการค้าประเภทค้าส่งข้าวสาร พืชไร่ วัสดุก่อสร้าง ของใช้เบ็ดเตล็ดต่างๆ รวมทั้งเดิมเคยเป็นบริเวณที่ตั้งของธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคเหนือ และบริษัทเงินอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สาขาลำปาง ศูนย์กลางการค้าแห่งนี้เป็ย่านการค้าที่เก่าแก่ที่สุดของจังหวัดลำปาง ต่อมาเมื่อตัวเมืองได้ขยายตัวออกไปตามการขยายตัวของประชากร จึงทำให้แหล่งธุรกิจการค้าและบริการขยายตัวออกไปสู่บริเวณตำบลสวนดอกและตำบลหัวเวียง

- แหล่งธุรกิจการค้าและบริการในบริเวณตำบลสวนดอก และตำบลหัวเวียง เป็นแหล่งค้าปลีกสินค้าทุกชนิด นับตั้งแต่ตลาดสด ตลาดเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ของใช้เบ็ดเตล็ดต่างๆ รวมทั้งเป็นบริเวณที่มีปัจจัยสนับสนุนธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดโดยตรง คือ โรงแรม ร้านอาหาร สถานเริงรมย์ และร้านค้าของที่ระลึกที่สามารถให้บริการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังคงเคยเป็นแหล่งที่ตั้งของส่วนราชการที่สำคัญๆ ของจังหวัดลำปางอีกด้วย ต่อมาบริเวณ 2 ศูนย์กลางทางการค้าและบริการนี้ก็เชื่อมต่อกัน ในถนนท่าคารวน้อย ถนนบุญวาทย์ ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตตำบลสวนดอก และตำบลหัวเวียง แล้วมาสิ้นสุดบริเวณที่เชื่อมต่อกับศาลากลางจังหวัดเก่าภาวะเศรษฐกิจโดยส่วนรวมของชุมชนนี้มีการขยายตัวมาโดยตลอด ทั้งนี้เนื่องมาจากความต้องการในสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นทั้งในตลาดภายในชุมชนตลาดภายในจังหวัด ตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ อาทิเช่น การขยายตัวของภาวะการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรภายในจังหวัด การขยายตัวของโรงงานผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ที่อำเภอแม่เมาะ ทำให้อำนาจซื้อของเกษตรและประชากรเพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อภาวะการจำหน่ายสินค้าและบริการของชุมชนนี้ รวมตลอดทั้งการขยายตัวของอุตสาหกรรมส่งออกของประเทศ และการเติบโตใหญ่ของธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดใกล้เคียง คือ เชียงใหม่ เชียงราย จะมีผลเกื้อกูลให้ภาวะการผลิตและจำหน่ายสินค้า อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาและเซรามิค รวมทั้งสินค้าอุตสาหกรรมส่งออกอื่นๆ ของชุมชนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วด้วย

5.7 การคมนาคมขนส่ง

การพัฒนานครลำปางและภาคเหนือภายใต้การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) รัฐบาลได้ผนวกเอาภาคเหนือเข้ามาอยู่ในระบบเศรษฐกิจและการปกครองอย่างสมบูรณ์ โดยการเน้นหนักสร้างถนนและทางหลวงแผ่นดินสายต่าง ๆ ขึ้นทั้งภาคเหนือ ซึ่งได้เริ่มก่อสร้างมาตั้งแต่ระยะท้ายของแผนฯ ฉบับนี้ ได้เชื่อมโยงพื้นที่ทั่วไปในชนบทเข้ากับเมืองต่าง ๆ ในภาคและเข้ากรุงเทพฯ การคมนาคมขนส่งโดยรถโดยสารและรถบรรทุกเข้ามาช่วยเสริมการขนส่งทางรถไฟ จนทำให้ในปัจจุบันเส้นทางคมนาคมเดินทางมานครลำปางทางบกมี 2 ทาง คือ การเดินทางโดยทางรถยนต์ ทางรถไฟ นอกจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกดังกล่าว ยังได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางอากาศ มีท่าอากาศยานและเส้นทางการบินมาถึงลำปาง ทำให้จังหวัดลำปางเป็นศูนย์การคมนาคมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งเนื่องจากมีทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธินสายตาก – เชียงราย) มาตัดกับทางหลวงหมายเลข 11 (เด่นชัย – เชียงใหม่) ที่ตัวเมืองลำปาง ทำให้มีรถโดยสารรับส่ง เดินทางแะจังหวัดลำปางเพื่อเดินทางต่อไปยังจังหวัดต่าง ๆ ปัจจุบันการเดินทางสู่จังหวัดลำปางมีเส้นทางหลักทางคมนาคมได้ถึง 3 ทาง คือ (ปลาย่อ ชนะนนท์ ,2529:48)

1. การเดินทางโดยรถยนต์ มีเส้นทางในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 86 เส้นทาง นอกจากนี้ยังมีเส้นทางรถโดยสารจากจังหวัดต่าง ๆ เข้าสู่สถานีขนส่งจังหวัดลำปาง 21 เส้นทาง รถโดยสารประจำทางวิ่งเส้นทางระหว่างอำเภอต่าง ๆ ภายในจังหวัดลำปาง 5 เส้นทาง ส่วนการเดินทางจากกรุงเทพมหานครนั้น ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ถนนพหลโยธินเป็นระยะทางประมาณ 602 กิโลเมตร มีรถโดยสารปรับอากาศที่ผ่านจังหวัดลำปาง จำนวน 127 เที่ยว/วัน ซึ่งสถานีขนส่งจังหวัดลำปางตั้งอยู่บนถนนจันทร์ สุรินทร์ ตำบลสบตุ๋ย ในเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 98 ตารางวา โดยเดินทางเข้าด้านใต้ของจังหวัดลำปาง จะได้พบเห็นทิวทัศน์ธรรมชาติที่งดงามตามสองข้างทางบนถนน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือกสวนไร่ นา โดยเบื้องหลังเป็นทิวเขาที่ทอดสลับซับซ้อน (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง ,2539:6-7)

2. การเดินทางโดยรถไฟ สามารถเดินทางโดยรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพ – เชียงใหม่ผ่านจังหวัดลำปางจำนวน 16 ขบวน / วัน ถึงสถานีรถไฟนครลำปางตามระยะทางรถไฟประมาณ 625 กิโลเมตร มีขบวนรถเร็ว ขบวนรถด่วน และขบวนรถด่วนพิเศษนครพิงค์ เดินทางเป็นประจำทุกวัน ระหว่างทางจะจอดอุโมงค์รถไฟถึง 3 แห่ง ระหว่างจังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดแพร่ สถานีรถไฟนครลำปาง ตั้งอยู่ในเขตตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมืองลำปาง

3. การเดินทางโดยเครื่องบิน จังหวัดลำปางมีเที่ยวบินของบริษัทการบินไทย โดยใช้เครื่องบินไอพ่นขนาด 110 ที่นั่ง โดยในช่วงแรกมีเครื่องบินโดยสารใน 1 เดือน บินประมาณ 18 วัน และในช่วงปี พ.ศ. 2525 ท่าอากาศยานจังหวัดลำปางได้หยุดใช้ ไม่มีการบินชั่วคราว จนมาถึงปี พ.ศ. 2531 ได้เพิ่มเที่ยวบินเป็น 2 เที่ยวบินต่อ 1 สัปดาห์ มีเส้นทางการบินจากลำปางถึงพิษณุโลก และในปัจจุบันมีเส้นทางการบินกรุงเทพมหานคร – พิษณุโลก – ลำปาง ทุกวัน ๆ ละ 2 เที่ยวบิน โดยที่ท่าอากาศยานลำปางตั้งอยู่ในเขตตำบลพระบาท อำเภอเมืองลำปาง ในเนื้อที่ 474 ไร่ (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง ,2539:109)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.8 การเคลื่อนไหวท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง นครลำปาง

5.8.1 โรงไฟฟ้าพลังไอน้ำแม่เมาะ หรือเหมืองแม่เมาะ (โรจน์จรรย์ ด้านสวัสดิ์, 2524:116)

เหมืองแม่เมาะ กำเนิดขึ้นมาจากแรงผลักดัน จากนโยบายของรัฐ ดังนี้

1. นโยบายระดับชาติ โครงการฯ เหมืองแม่เมาะมีส่วนสนับสนุนนโยบายระดับชาติตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (2520 – 2524) และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (2525 – 2529) ดังนี้ :

- 1.) สนับสนุนการกระจายตัวของอุตสาหกรรมไปยังแหล่งวัตถุดิบในส่วนภูมิภาค
- 2.) สนับสนุนให้เกิดอุตสาหกรรมบางประเภท โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในข่ายส่งเสริม
- 3.) ทำให้มูลค่าเพิ่มภาคอุตสาหกรรมต่อรายได้ประชาชาติและอัตราผลตอบแทนแรงงานเฉลี่ยสูงขึ้น เนื่องจากการนำวัตถุดิบมาแปรสภาพเพื่อการใช้ประโยชน์
- 4.) สามารถทดแทนการนำเข้าของน้ำมันดิบ
- 5.) สนับสนุนแผนการใช้พลังงานจากลิกไนต์ในอนาคต โดยเพิ่มจาก 2.26 % ของพลังงานต้นกำเนิดทุกประเภท

2. นโยบายระดับภาค โครงการฯ เหมืองแม่เมาะมีส่วนสนับสนุนการกระจายโครงสร้างการผลิต จากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ โดยเฉพาะสาขาอุตสาหกรรมและเหมืองแร่ รวมทั้งการขยายการสร้างงานโดยส่วนรวมในระดับภาค

3. นโยบายระดับจังหวัด โครงการฯ เหมืองแม่เมาะมีส่วนสนับสนุนนโยบายของจังหวัดลำปาง ดังนี้

- 1.) สนับสนุนการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมเหมืองแร่
- 2.) สนับสนุนการพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะระบบไฟฟ้า และเส้นทางคมนาคม
- 3.) สนับสนุนการจ้างงานนอกเกษตรกรรมภายในจังหวัดลำปาง

เมื่อองค์การพลังงานไฟฟ้าลิกไนต์ได้ดำเนินการผลิตถ่านลิกไนต์จากเหมืองแม่เมาะได้เป็นผลสำเร็จ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา จึงได้ก่อสร้างโรงจักรแม่เมาะที่ใช้ถ่านลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง โดยติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า 2 เครื่อง รวม 12,500 กิโลวัตต์ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2503 โรงจักรแม่เมาะนี้ตั้งอยู่บริเวณใกล้ ๆ กับสถานีรถไฟแม่เมาะ มีถนนเชื่อมโยงถึงกันระหว่างเหมืองลิกไนต์แม่เมาะโรงไฟฟ้า และสถานีรถไฟแม่เมาะ มีสายส่งไฟฟ้าเชื่อมต่อกับโรงจักรแม่เมาะไปยังจังหวัดลำปางและเขื่อนภูมิพล ปัจจุบันมีโรงไฟฟ้าทั้งหมด 10 หน่วย มีกำลังผลิตไฟฟ้าติดตั้งรวม 1,725,000 กิโลวัตต์

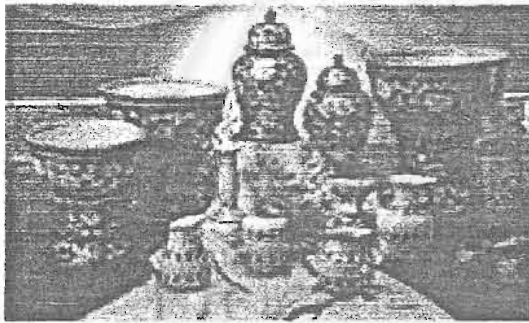
โครงการโรงไฟฟ้าและเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ เป็นโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ ประกอบด้วยลักษณะงานใหญ่ ๆ ที่ต้องดำเนินหลายด้าน เช่น การก่อสร้างโรงไฟฟ้า การก่อสร้างเขื่อนเพื่อเก็บกักน้ำ ก่อสร้างระบบส่งพลังไฟฟ้า การเปิดหน้าดินจำนวนมากในบริเวณที่ทำเหมือง และการขุดถ่านเพื่อนำมาใช้ในโรงไฟฟ้า พร้อมด้วยเครื่องจักรอุปกรณ์เป็นจำนวนมาก งานฟื้นฟูสภาพเหมือง เป็นต้น โครงการนี้ได้เอื้อประโยชน์ให้กับประเทศชาติหลายประการ คือ เป็นแหล่งผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ ต้นทุนการผลิตต่ำทำให้การให้บริการไฟฟ้าดียิ่งขึ้น เป็นการพัฒนาแหล่งลิกไนต์ภายในประเทศ มีส่วนช่วยประหยัดการใช้น้ำมันและสามารถสงวนเงินตราต่างประเทศได้ ช่วยเสริมระบบการชลประทานทำเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ มีส่วนช่วยสร้างให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับโครงการและมีส่วนช่วยให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ดียิ่งขึ้นและเป็นแหล่งเผยแพร่วิทยาการสมัยใหม่ให้แก่คนในชาติ

โรงไฟฟ้านี้เป็นแหล่งระดมทรัพยากรบุคคลภายในประเทศในสาขาวิชาการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ให้ได้มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถและเพิ่มเติมประสบการณ์มากยิ่งขึ้น เฉพาะอัตรากำลังคนของ กฟผ. ในปี พ.ศ. 2537 ใช้กำลังคนทั้งสิ้น 6,000 คน หลังจากนั้น เมื่อมีการขยายหน่วยโรงไฟฟ้า กำลังคนที่ใช้จึงต้องเพิ่มจำนวนมากขึ้นอีก คนงานจำนวนนี้ ส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณบ้านพักคนงานของเหมืองแม่เมาะ แต่อีกส่วนหนึ่งได้เข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง และมีรถรับส่งของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ให้บริการตลอด นอกจากนี้ยังมีส่วนทำให้ จ.ลำปาง มีส่วนที่น่าสนใจยิ่งขึ้น ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย (ฝ่ายประชาสัมพันธ์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2528:31,40,53)

5.8.2 ธุรกิจอุตสาหกรรม

ทางด้านธุรกิจอุตสาหกรรม ชุมชนเมืองลำปางเป็นบริเวณที่มีความเหมาะสมในการลงทุนด้านอุตสาหกรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัด เพราะนอกจากบริเวณนี้จะเป็นศูนย์กลางของเส้นทางคมนาคมก็สามารถติดต่อกับชุมชนต่างๆภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงได้สะดวก มีบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการพร้อมมูลแล้ว ยังเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้กับแหล่งวัตถุดิบที่

สำคัญในการนำมาใช้ประโยชน์ในการผลิตอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาและเซรามิก ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมส่งออกที่สำคัญของจังหวัด คือ แหล่งดินขาว โดยพบมากในบริเวณอำเภอแจ้ห่ม และห้างฉัตร บทบาทสำคัญอีกอันของ ลำปาง คือ เป็นแหล่งผลิตเครื่องเคลือบดินเผาที่สำคัญของประเทศ โดยมีแหล่งวัตถุดิบ คือ แร่ดินขาวอยู่ภายในจังหวัด มีสถานประกอบการผลิตอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตผังเมืองรวม นับว่าเป็นอุตสาหกรรมในภูมิภาคที่มีการใช้วัตถุดิบ และการจ้างงานในท้องถิ่นมากที่สุด ดังนั้น บทบาทของเมืองอีกบทบาทหนึ่ง คือ บทบาททางด้านอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ซึ่งจะมีผลทำให้มีการจ้างงานสูงตามมา นอกจากนี้ ชุมชนเมืองลำปางยังเป็นแหล่งที่ตั้งของสถาบันเงินทุนที่สำคัญของจังหวัดอีกด้วย คือ มีธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ตั้งอยู่ถึง 10 กว่าแห่ง มีบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม สาขาลำปาง ยิ่งจะเป็นแหล่งเงินทุนที่จะสนับสนุนการลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรม ดังนั้น จึงทำให้บริเวณนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมกระจุกตัวอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนั้นที่ในเขตสุขาภิบาลชมพู ซึ่งเป็นบริเวณต่อเนื่องกับเทศบาลเมืองลำปาง เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญที่สุดของชุมชน (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2532: 41,56)

รูป 5.3 เซรามิกจากจังหวัดลำปาง

การจดทะเบียนก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดลำปาง ในช่วงแรก พ.ศ.2512 ถึง พ.ศ.2521 มุ่งสู่ตัวอำเภอเมืองเป็นหลัก โดยในเขตตัวเมือง ตำบลชมพูมีโรงงานอุตสาหกรรมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ตำบลสบตุ๋ย สวนดอก และพระบาท แต่ถ้าพิจารณาโรงงานอุตสาหกรรมเป็นความหนาแน่นต่อพื้นที่แล้ว ตำบลสบตุ๋ยจะมีความหนาแน่นมากที่สุด รองลงมาคือ ตำบลสวนดอก หัวเวียง และชมพู ลักษณะการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมตามเส้นทางต่าง ๆ ในระยะแรก (พ.ศ.2512 – 2519) ยังคงรวมตัวอยู่ตามเส้นทางที่เป็นย่านชุมชน เช่น ถนนมนตรี ถนนฉัตรไชย ถนนพหลโยธิน และถนนท่าคราวน้อย และกระจายอยู่ตามเส้นทางทั่วไป ต่อมาลักษณะการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม จะก่อตั้งใกล้เคียงกับโรงงานเดิมที่ประกอบกิจการคล้ายคลึงกัน หรือต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มขยายตัวออกสู่

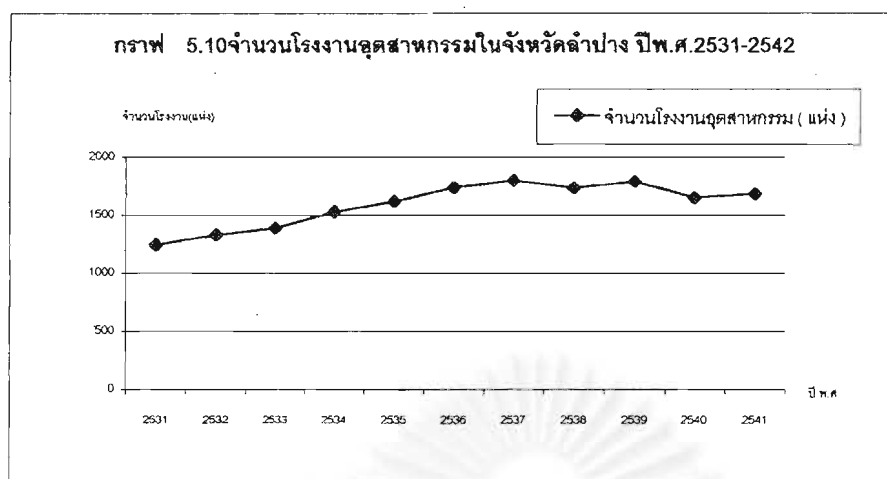
เขตชานเมือง แต่ก็ยังคงยึดเอาเส้นทางคมนาคมที่สำคัญเป็นหลัก เช่น ถนนพหลโยธิน ถนนสายลำปาง – เชียงใหม่ (พิทักษ์ บุญชูกุล, 2525:91,96)

ประเภทของโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญในตัวเมือง คือ โรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาและเซรามิก ซึ่งมีจำนวนมากและส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในพื้นที่ตำบลรอบนอก รอบ ๆ เขตเทศบาล และบริเวณตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 และถนนเลียบเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องกับเขตเทศบาล ที่ขยายออกไป ส่วนอุตสาหกรรมในเขตเทศบาลเมืองลำปาง กับในเขตสุขาภิบาลชมพู ซึ่งเป็นแหล่งที่มีสถานประกอบการอุตสาหกรรมรวมตัวกันอยู่มากที่สุดนั้น ในเขตเทศบาลจะประกอบด้วยอุตสาหกรรมบริการมากกว่าอุตสาหกรรมการผลิต

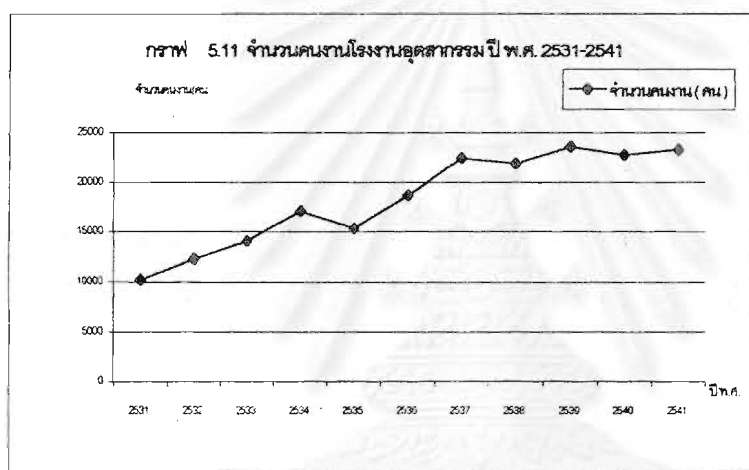
ตาราง 5.12 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมและจำนวนคนงานใน จ.ลำปาง

ปี พ.ศ.	จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม (แห่ง)	จำนวนคนงาน (คน)
2531	1244	10241
2532	1332	12330
2533	1388	14109
2534	1531	17127
2535	1616	15351
2536	1735	18687
2537	1797	22487
2538	1731	21916
2539	1788	23591
2540	1648	22779
2541	1679	23322

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี พ.ศ. 2531 – 2542

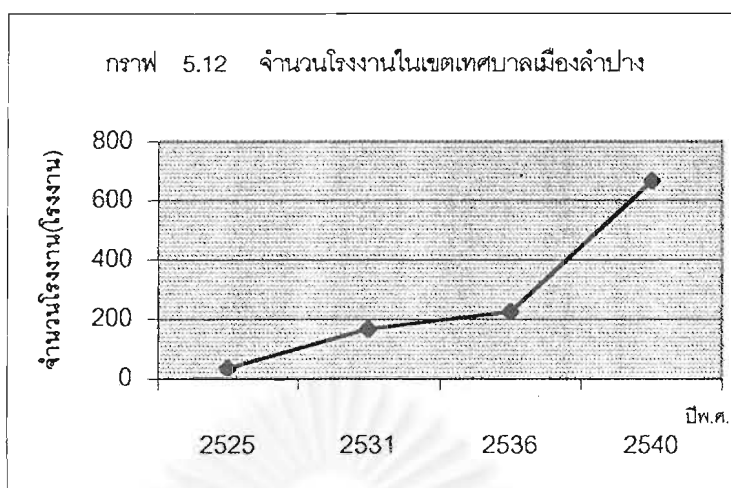

ที่มา : ตาราง 5.12

ที่มา:ตาราง 5.12

จากกราฟจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมใน จ.ลำปาง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 - 2541 ข้างต้นใน จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 ถึงปี พ.ศ.2537 มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง แต่ กลับลดลงในปี พ.ศ.2538 และหลังจากนี้ ก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นและลดลงสลับกันไปไม่แน่นอน แต่ก็เป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกัน สำหรับจำนวนโรงงานในเขตเทศบาล ฯ นั้น ในปี พ.ศ.2525 มี 37 โรงงาน ในปี พ.ศ.2531 มี 168 โรงงาน ในปี พ.ศ.2536 มี 225 โรงงาน และในปี พ.ศ. 2540 มีทั้งสิ้น 667 โรงงาน ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เช่นกัน โดยเฉพาะระหว่างปี พ.ศ.2536 ถึง ปี พ.ศ.2540 มีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นมาก จากเส้นกราฟในช่วงนี้มีความลาดชันมาก

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดสถิติรายปี พ.ศ.2525,2531,2536,2540

ส่วนจำนวนคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมใน จ.ลำปาง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 - 2541 นั้น ในช่วงแรกระหว่างปี พ.ศ.2531 - 2534 นั้น มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และกลับลดลงในปี พ.ศ. 2535 หลังจากนั้นก็เพิ่มขึ้นจนถึงปี พ.ศ.2537 แต่หลังจากนั้นก็มีการเพิ่มขึ้นและลดลงไม่แน่นอน จนถึงปี พ.ศ.2541

ในปัจจุบันกิจการอุตสาหกรรมถูกจำกัดด้วยข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตามประกาศกฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองลำปาง (ปรับปรุงครั้งที่ 1) ซึ่งบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งถูกจำกัดด้วยนโยบายของท้องถิ่นโดยเฉพาะเทศบาลเมืองลำปาง ซึ่งไม่สนับสนุนให้มีกิจการอุตสาหกรรมบางประเภทตั้งขึ้นใหม่ในเขตเทศบาล ฯ เช่น อุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะ หรือ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่อชุมชนข้างเคียง รวมทั้งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีการใช้ถ่าน และแก๊สเป็นเชื้อเพลิงในกระบวนการผลิตซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านอึดศึภัยต่อชุมชน เป็นต้น ดังนั้น จำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตบางประเภท โดยส่วนรวมจึงมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตาม ศักยภาพของการขยายตัวการผลิตด้านอุตสาหกรรมในชุมชนเมืองลำปางจะยังคงมีอยู่ต่อไป โดยอุตสาหกรรมที่คาดว่าจะยังมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้นก็คือ อุตสาหกรรมบริการและอุตสาหกรรมการผลิตขนาดเล็กที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมและไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญให้แก่ชุมชนข้างเคียง ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีการขยายตัวตามการขยายตัวของชุมชนและการขยายทางด้านการค้าและบริการ ส่วนอุตสาหกรรมการผลิตขนาดกลางและขนาดใหญ่ จะมีการขยายตัวในลักษณะของการขยายกำลังผลิตมากกว่าการตั้งโรงงานขึ้นใหม่ (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2539: 64) (แผนที่ 5.5)

5.8.3 บทบาทของเมืองลำปางในการเป็นศูนย์กลางบริหารราชการภาคเหนือ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้กำหนดบทบาทของเมืองลำปางให้เป็นศูนย์กลางบริหารราชการภาคเหนือ และเป็นแหล่งอุตสาหกรรม และบริการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงเชียงใหม่ - ลำพูน โดยลำปางได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางบริหารราชการภาคเหนือตอนบน ซึ่งขอบเขตภาคเหนือตอนบนครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา น่าน แพร่ และตาก โดยจังหวัดลำปางตั้งอยู่บนที่ราบเป็นจุดกลางของภาคเหนือตอนบน และมีการติดต่อเชื่อมโยงได้สะดวก ซึ่งหน่วยงานราชการในจังหวัดลำปางนั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 151 หน่วยงาน โดยจำแนกตามลักษณะการบริหารและหน้าที่หลักได้ ดังนี้ ตาราง 5.13 แสดงจำนวนหน่วยงานราชการของเมืองจำแนกตามลักษณะการบริหารและหน้าที่หลัก

แบ่งตามลักษณะการบริหาร	จำนวนหน่วยงาน	คิดเป็นร้อยละ	แบ่งตามลักษณะหน้าที่หลัก	จำนวนหน่วยงาน	คิดเป็นร้อยละ
หน่วยงานราชการบริหารส่วนกลาง	65	43	งานบริการประชาชน	71	47
หน่วยงานราชการบริหารส่วนท้องถิ่น	53	35	งานปฏิบัติการ	35	23.2
หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	28	19	งานบริหาร	17	17.9
หน่วยงานบริหารส่วนท้องถิ่น	3	2	งานบริหาร + งานปฏิบัติการร่วมกัน	11	7.3
หน่วยงานอิสระ	2	1	งานบริการ + งานปฏิบัติการร่วมกัน	6	4
			งานบริหารและบริการ	1	0.6

ที่มา : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2537.

รูป 5.4 ศาลากลางจังหวัดลำปาง

ดังจะเห็นได้ว่า เมืองลำปางเป็นที่ตั้งของหน่วยราชการ ทบวง กรมต่าง ๆ รวมทั้งทหาร ตำรวจ และรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ซึ่งหลายแห่งเป็นศูนย์ราชการระดับเขต และระดับภาค อาทิเช่น เป็นที่ตั้งของมณฑลทหารบกที่ 7 กองบัญชาการตำรวจภูธร 3 ศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 3 ศูนย์อนามัยและสิ่งแวดล้อม เขต 5 ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคเหนือ ศูนย์ประชาชนบท เขต 4 โรงพยาบาลศูนย์ภาคเหนือ ศูนย์โรคเรื้อนเขต 10 และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน เป็นต้น สถานที่ราชการเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง รองลงไปจะตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลชมพู เดิมหน่วยงานเหล่านี้มีที่ตั้งอยู่ในอาคารศาลากลางจังหวัดหลังเก่า (บริเวณศาลหลักเมือง) ตั้งอยู่ในบริเวณศาลากลาง ตั้งอยู่ในอาคารที่ทำการอำเภอเมืองลำปาง และนอกนั้นก็เป็นที่ตั้งอยู่เป็นเอกเทศ จะเห็นได้ว่า นอกจากหน่วยงานราชการที่ตั้งอยู่นอกบริเวณศาลากลางจังหวัดแล้ว ยังมีหน่วยงานอีกเป็นจำนวนมากตั้งกระจายอยู่ทั่วไป และบางหน่วยงานต้องเช่าอาคารของเอกชนเพื่อใช้เป็นที่ทำกร จึงมีความไม่สะดวกในด้านสถานที่ทำงาน การติดต่อประสานงานของเอกชนในระหว่างหน่วยราชการด้วยกัน หรือประชาชนที่มาทำการติดต่อกับหน่วยราชการนั้น ๆ ทางจังหวัดลำปางจึงได้สร้างศูนย์ราชการขึ้นใหม่ตั้งอยู่ที่ในบางส่วนของตำบลพระบาท และตำบลพิชัย อ.เมือง จ.ลำปาง โดยตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองปัจจุบันไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 7 กิโลเมตร และได้ย้ายหน่วยงานราชการที่ตั้งอยู่ในศาลากลางหลังเดิมไปอยู่ที่ศูนย์ราชการแห่งใหม่นี้ เมื่อปี พ.ศ. 2540 แต่ก็ยังคงมีหน่วยงานบริหารส่วนกลางที่เป็นหน่วยงานบริหารราชการระดับภาค ที่ส่วนใหญ่จะกระจุกตัวในบริเวณใจกลางเมืองริมถนนบุญวาทย์มากที่สุด รองลงไปก็คือ บริเวณริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์สายเชียงใหม่ - ลำปาง ถนนจามเทวี ถนนป่าขาม นอกเหนือจากนี้จะกระจายอยู่ตามถนนต่าง ๆ ทั่วไป ซึ่งหน่วยงานแต่ละแห่งจะตั้งอยู่ปะปนกันโดยไม่ได้จำแนกออกเป็นกลุ่มตามระดับการบริหาร ตามหน้าที่หลัก หรือตามความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน และส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตการใช้ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก

จากการที่มีหน่วยงานราชการหลายระดับมาตั้งในตัวเมืองลำปางนั้น เป็นผลทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากร ซึ่งจากข้อมูลการย้ายถิ่นจากสำมะโนปี 2533 พบว่า สาเหตุหลักในการตัดสินใจย้ายถิ่น คือ ย้ายตามบุคคลในครัวเรือน ย้ายตามหน้าที่การงาน และย้ายเพื่อหางาน ซึ่งสาเหตุที่ 1 และ 2 นั้นน่าจะเป็นผลจากการย้ายของตัวข้าราชการและบุคคลในครอบครัว จากการสำรวจของสำนักผังเมือง เพื่อการวางแผนจัดทำผังเมืองรวมเมืองลำปาง เมื่อปี พ.ศ. 2531 และ พ.ศ. 2536 พบว่า จำนวนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานทั้งหมด ในปีดังกล่าว จำนวน

18,577 คน และ 12,779 คน ตามลำดับ อันจะส่งผลต่อเนื่องไปยังความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกบริการต่าง ๆ เพิ่ม และนำไปสู่การขยายและเติบโตของกิจกรรมด้านการค้าและบริการโดยรอบที่ตั้งของศูนย์บริการราชการ อันได้แก่ ร้านอาหารเครื่องดื่ม ร้านเอกสาร ร้านซักรีดเสื้อผ้า ร้านเครื่องเขียน เป็นต้น การค้าส่งและการค้าปลีก ส่วนใหญ่ยังอยู่ในกลุ่มคนจีน แม้ว่าทางราชการจะได้พยายามสนับสนุนให้คนไทยได้มีความนิยมและประกอบการค้าอย่างจริงจัง แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากผู้ประกอบการค้าที่เป็นคนไทยยังขาดความรู้ ความชำนาญ และทุนทรัพย์ (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง ,2539:89) (แผนที่ 5.6)

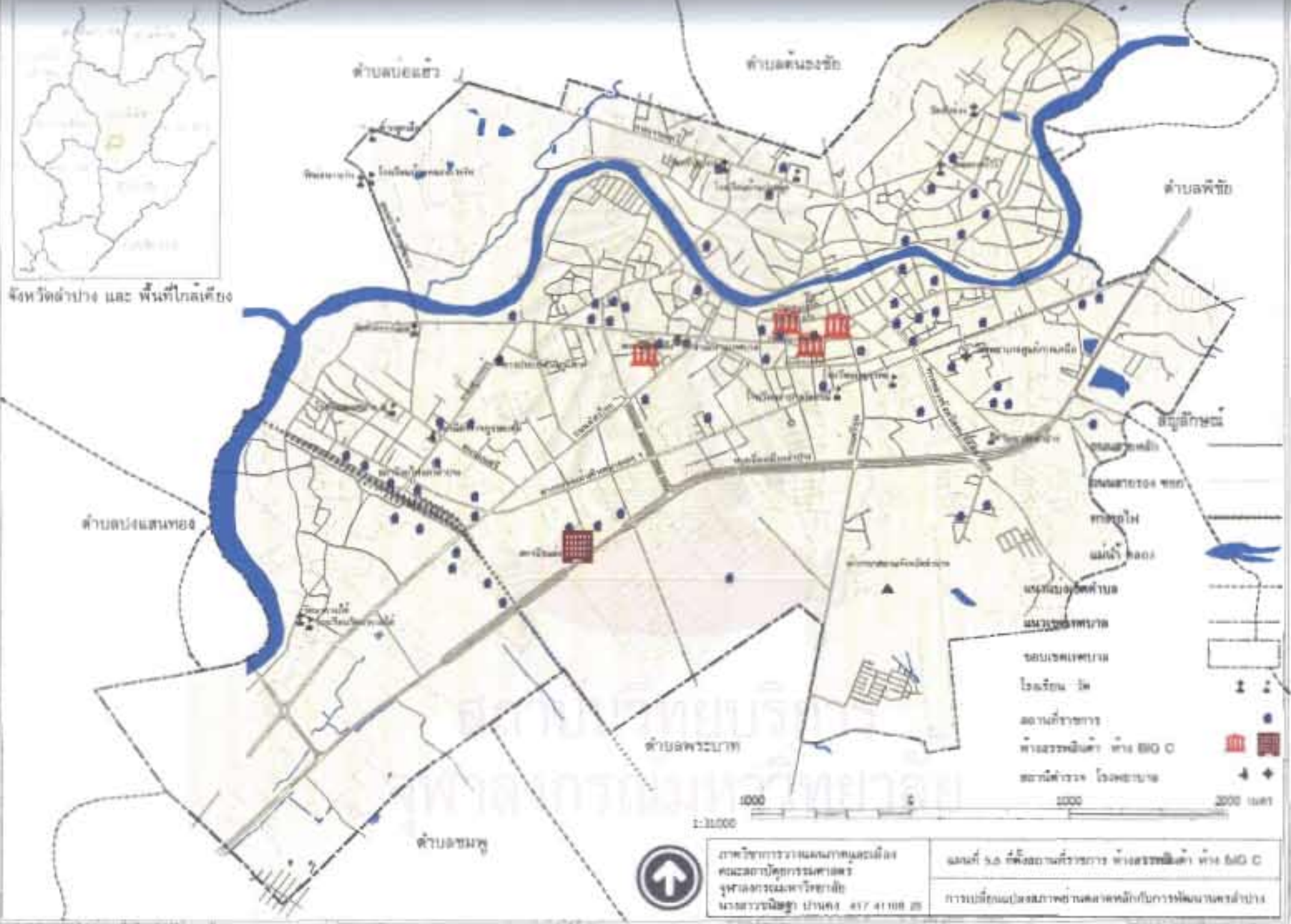
5.8.4 ห้างสรรพสินค้า

จ.ลำปาง มีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและขยายตัวอย่างรวดเร็ว การดำเนินธุรกิจเริ่มมีการแข่งขันจากกิจการร้านค้าปลีกย่อยซึ่งอดีตในจังหวัดลำปาง มีร้านค้าปลีกย่อยที่ชื่อว่าร้านเสรี เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในจังหวัดลำปาง แต่การเจริญเติบโตของจังหวัดลำปางทำให้นักลงทุนเข้ามาลงทุนในจังหวัดลำปางมากขึ้น และจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดความต้องการในการอุปโภคและบริโภคสินค้าสูงขึ้น ทำให้ผู้บริหารเล็งเห็นปัญหาจึงมีการปรับปรุงจากร้านค้าปลีกย่อยให้เหมาะสมกับความต้องการ จึงทำให้ร้านเสรีมีการพัฒนาเป็นห้างร้านที่ใหญ่ขึ้น หรือที่เรียกว่าห้างสรรพสินค้าซึ่งเป็นห้างสรรพสินค้าที่ได้รับความนิยมแห่งแรกของลำปาง

ในอำเภอเมืองลำปางห้างสรรพสินค้าเป็นที่รู้จักกันดี และประชาชนนิยมที่จะใช้บริการ มีอยู่ 5 ห้าง คือ แฟชั่นดีพาร์ทเมนต์สโตร์ ตั้งอยู่เลขที่ 2-4-6-8 ถ.บุญวาทย์ ต.หัวเวียง อ.เมือง จ.ลำปาง มีจำนวนพนักงาน 150 คน มี 6 แผนก ส่วนเสรีสรรพสินค้า ตั้งอยู่เลขที่ 989/1-2 ถ.เจริญเมือง อ.เมือง จ.ลำปาง มีจำนวนพนักงาน 310 คน มี 14 แผนก และห้างแสงเจริญสรรพสินค้า ตั้งอยู่เลขที่ 13/65 ถ.บุญวาทย์ อ.เมือง จ.ลำปาง มีจำนวนพนักงาน 90 คน มี 5 แผนก วัตถุประสงค์ที่เกิดห้างสรรพสินค้าขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อที่ประชาชน จ.ลำปาง ต้องการ อดีตไม่มีห้างสรรพสินค้า ประชากรต้องไปใช้บริการที่ต่างจังหวัด เช่น จ.เชียงใหม่ (เจษฎา พลอยเจิมศรี,2527:1)

จังหวัดอ่างทอง และ พื้นที่ใกล้เคียง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 นายวราวุฒินิษฐา ปานคง 457 41 108 25

แผนที่ 5.6 ที่ตั้งสถานที่ราชการ ตำบลนครราชสีมา ตำบล บางมด C
 การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมกับการพัฒนาพลาซ่า

ตาราง 5.14 รายชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัด ตั้งแต่เริ่มตั้งจดทะเบียน ถึงธันวาคม พ.ศ. 2542

ทะเบียนเลขที่	ชื่อนิติบุคคล	วันจดทะเบียน	ทุนจดทะเบียน	หมายเหตุ
ลป.393	ลำปางเสรีสรรพสินค้า	13-Mar-24	12,000,000	
ลป.550	ธารทองลำปาง	14-Feb-27	500,000	สำเร็จบัญชีเมื่อ 20 ส.ค.41
ลป.972	เสรีซูเปอร์มาร์เก็ต	24-Feb-35	1,000,000	สำเร็จบัญชีเมื่อ 24 มิ.ย.40
ลป.973	เสรีมินิมาร์ท	24-Feb-35	1,000,000	เลิกเมื่อ 15 ธ.ค.41
บอจ.ลป.125	ศูนย์การค้าลำปางเวียงทอง	1-Mar-32	136,000,000	
บอจ.ลป.9	แพชั่นสตรีลำปาง	3-Oct-23	5,000,000	
บอจ.ลป.173	ล้านทองพลาซ่า	27-Aug-33	1,000,000	
บอจ.ลป.305	ล้านทองซูเปอร์มาร์ท	20-Sep-36	2,000,000	

ที่มา : สำนักงานทะเบียนการค้า จ.ลำปาง กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์

จากสถิติการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัดที่เป็นรูปแบบห้างสรรพสินค้า ชำต้น จะเห็นได้ว่า ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2532 – 2536 เกิดการจดทะเบียนดังกล่าวมากกว่าช่วงอื่น และส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมือง

5.8.5 มินิมาร์ท

ลำปางก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีเศรษฐกิจในขั้นเติบโต ดังนั้นธุรกิจต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะที่สังเกตเห็นได้ชัด คือ ธุรกิจด้านมินิมาร์ท มีการเปิดกิจการเป็นอย่างมากเพียงเฉพาะในเขตอำเภอเมืองนั้น มีจำนวนนับสิบราย ที่ทำการแข่งขันกันอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สองยักษ์ใหญ่แห่งธุรกิจมินิมาร์ท คือ เซเว่นอีเลฟเว่น จากค่ายซีพี และเอเอ็มพีเอ็ม จากค่ายเซ็นทรัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเซเว่นอีเลฟเว่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้เปิดศักราชธุรกิจทางด้านนี้ ทำให้เกิดการแข่งขันกันมากขึ้น โดยมีซัพพลายเออร์คือ บริษัทซ้อยมินิสโตร จำกัด ในเครือต้นตราบัวแก้ว เซเว่นอีเลฟเว่น เป็นกิจการที่มีการเจริญเติบโตเร็วมากแห่งหนึ่ง เพราะเพียงไม่กี่เดือนเท่านั้นก็สามารถขยายสาขาได้ทั่วประเทศ และในลำปางก็สามารถเปิดสาขาได้แล้ว 4 สาขา โดยสาขาแรกจัดตั้งที่หน้าตลาดอัสวิน ซึ่งเป็นจุดที่มีผู้บริโภคบริโภคมักจะมาหารับประทานอาหารหรือของใช้ส่วนตัว รวมทั้งสินค้ารับประทานเล่นต่าง ๆ และในวันแรกของการเปิดสาขานี้สามารถทำยอดขายได้มากที่สุดของประเทศจากบรรดาร้านเซเว่นอีเลฟเว่นที่มีอยู่ทั่วประเทศ ในขณะนั้น สิ่งที่ส่งผลให้เซเว่นอีเลฟเว่นเป็นที่รู้จักหรือเป็นที่นิยมของบุคคลทั่วไป ก็เพราะชื่อเสียงของเซเว่นอีเลฟเว่นที่มีอยู่ทั่วประเทศ และเป็นมินิมาร์ทรายเดียวที่มีการโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ รวมทั้งมีกิจกรรมให้ผู้บริโภคได้ร่วมกับทางร้านเป็นประจำ อีกอย่างที่น่าจะเป็นการปฏิวัติร้านค้าประเภทมินิมาร์ท ที่เมื่อก่อนจะขายสินค้าหลายชนิดที่ไม่แตกต่างจากที่มีขายในตลาดหรือตามซูเปอร์มาร์เก็ต นั่นคือ การออกสินค้าเฉพาะอย่างภายใต้ชื่อสินค้าเฉพาะของทาง

เซเว่นอีเลฟเว่น ที่ติดปากบรรดาเด็ก ๆ วัยรุ่นและคนทั่วไป สินค้าประเภทของกินที่ร้านมินิมาร์ทอื่น ๆ ไม่มี และผู้ซื้อสามารถจัดทำได้ด้วยตัวเองและทางร้านยังเปิดบริการตลอด 24 ชั่วโมง นี้เองถือเป็นจุดขายที่สำคัญของทางเซเว่นอีเลฟเว่น เพราะสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของลูกค้าในเวลากลางคืนซึ่งร้านอื่นไม่มีได้ ยกขี้ใหญ่ของตนที่ 2 ของธุรกิจนี้ คือ เอเอ็มพีเอ็ม ที่เป็นมินิมาร์ทที่เปิดเป็นรายล่าสุดของลำปาง แต่ทางด้านชื่อเสียงและผู้ที่อยู่เบื้องหลังก็ไม่ใช่อีกกลุ่มใหม่ของวงการธุรกิจ ซึ่งนับว่าเป็นธุรกิจล่าสุดในเครือเซ็นทรัลโดยได้รับซัพพอร์ตเรียลไทม์จากเสรีสรรพสินค้าซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ จากลักษณะสินค้าและบริการต่าง ๆ เรียกได้ว่าเหมือนกับทางเซเว่นอีเลฟเว่นทุกอย่าง รวมทั้งยังเปิดบริการ 24 ชั่วโมงเหมือนกัน ในวันแรกของการเปิดสาขาในลำปาง ร้านเอเอ็มพีเอ็มสามารถดึงดูดลูกค้าเข้ามาซื้อสินค้าในร้านได้อย่างมากมาย มากกว่าร้านเซเว่นอีเลฟเว่นที่ขายสินค้าในวันเดียวกัน โดยทางร้านเอเอ็มพีเอ็มยอมขาดกำไรในบางส่วนโดยการลดราคาสินค้าให้ต่ำกว่าของเซเว่นอีเลฟเว่นบ้างเล็กน้อย แต่ว่าสาขาของเซเว่นอีเลฟเว่นเปิดแล้ว 4 สาขา แต่ทางเอเอ็มพีเอ็มยังมีเพียงสาขาเดียวเท่านั้น ดังนั้น ยอดขายและส่วนแบ่งทางการตลาดย่อมไม่สามารถเทียบกับทางเซเว่นอีเลฟเว่นได้ แต่นั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นสำหรับความนิยมของทั้ง 2 ร้าน (รังสี พันทรงษ์, 2539:1-2)

5.8.6 ศูนย์การค้าแบบซูเปอร์เซนเตอร์ “ห้างบิ๊กซี”

เดิมลำปาง ยังไม่มีศูนย์การค้าที่ทันสมัยที่ขายสินค้าราคาถูกรกว่าร้านค้าทั่วไป มีเพียงห้างสรรพสินค้าขนาดกลาง ได้แก่ ห้างเสรีสรรพสินค้า ห้างแฟชั่นสตรี ห้างแสงเจริญสรรพสินค้า และร้านซูเปอร์มาเก็ตขนาดกลางที่แวดล้อมไปด้วยร้านค้าประเภท ล้านทองพลาซ่า ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมของผู้บริโภคชาวลำปาง ก็เปลี่ยนแปลงไปโดยนิยมจับจ่ายซื้อสินค้าในศูนย์การค้าทันสมัยมากขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดลำปาง ต้องการซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ใกล้บ้าน และมีสินค้าให้เลือกซื้อหลากหลาย มีบริการครบวงจร มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง ปัจจุบันประชาชนไปซื้อสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าพบปัญหามากที่สุดในเรื่อง การจราจรที่ไม่สะดวก มีสินค้าให้เลือกน้อย และไม่มีที่จอดรถพอเพียง จึงมีชาวลำปางจำนวนมากที่เดินทางไปจับจ่ายซื้อสินค้าในศูนย์การค้าครบวงจรและศูนย์การค้าส่งค้าปลีกที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะที่ห้างแมคโครมียอดขายเฉลี่ยมากกว่า 10 ล้านบาทต่อวัน ซึ่งสูงกว่ายอดขายเฉลี่ยต่อสาขาของแมคโครทั้งประเทศไทย ซึ่งมีมูลค่าประมาณ 7 - 8 ล้านบาทต่อวัน โดยมีชาวลำปางเป็นลูกค้ากลุ่มใหญ่ที่สุดกลุ่มหนึ่งของร้าน ทั้งนี้เนื่องจากมีสินค้าหลากหลายและราคาถูกรกว่าร้านค้าทั่วไป (พลูทวี กฤษฏาธาร, 2539:28)

จนกระทั่งมาถึง ปี พ.ศ. 2541 ห้างบิกซีได้มาเปิดกิจการในจังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ริมถนน
 ชูปเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่ – ลำปาง นับได้ว่าเป็นการตอบสนองกับความต้องการในการจับจ่าย
 เลือกซื้อสินค้าของชาวลำปาง และได้รับความสนใจทั้งจากประชาชนชาวลำปางเองรวมถึง
 ประชาชนในจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ แพร่ น่าน ที่ไม่ต้องเดินทางไปซื้อสินค้าที่ศูนย์การค้าแบบชูป
 เปรอร์เซนเตอร์ที่มีในเชียงใหม่ที่เดียว เช่น ห้างแมคโคร ห้างโลตัส ห้างคาร์ฟูร์ และห้างไอของ
 ห้างบิกซีในตัวเมืองลำปางนี้จึงเป็นแหล่งจับจ่ายสินค้า โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องอุปโภค
 แห่งใหม่ขอประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงแถบนี้ (แผนที่ 5.6)

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.9 พัฒนาการของนครลำปาง

นครลำปางเข้าสู่ยุคในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ซึ่งเริ่มต้นช่วงต้นของยุคนี้ที่การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมภายใต้บทบาทของผู้นำจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การขยายทุนนิยมของสหรัฐอเมริกา ไทยเริ่มมีเป้าหมายของเศรษฐกิจคือการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สนับสนุนการลงทุนของเอกชน รัฐสนับสนุนการลงทุนในระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แม้กระทั่งภูมิภาคภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นต้นมา ใน พ.ศ. 2504 การลงทุนภาคเอกชนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะส่วนกลางในการลงทุนภายในประเทศและจากต่างประเทศ เปลี่ยนจากการค้าระหว่างประเทศอังกฤษและญี่ปุ่นแทน

ลำปางภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งแผนพัฒนาภาคเหนือมีบทบาทเป็นตลาดค้าส่งเป็นที่ระบายสินค้าผลผลิตวัตถุดิบให้กับส่วนกลางมากขึ้นโดยเฉพาะทางรถไฟและการคมนาคมด้วยรถยนต์จากการตัดถนนเชื่อมระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้นเริ่มเข้ามาแทนที่รถไฟ

พัฒนาการของจังหวัดลำปางในช่วง 30 ปี ที่ผ่านมา จังหวัดได้มีการขุดพบทรัพยากรถ่านหินลิกไนต์ที่อำเภอแม่เมาะ ซึ่งได้ถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ ในการผลิตกระแสไฟฟ้าจำหน่ายไปทั่วประเทศ และภาคกลางของประเทศทำให้เกิดการจ้างงานและการอพยพของแรงงานเข้ามา จำนวนหนึ่งมีการนำแร่ดินขาวมาใช้ในอุตสาหกรรมเซรามิกซึ่งได้กลายเป็นอุตสาหกรรมหลักของจังหวัดแทนที่โครงสร้างเศรษฐกิจเดิมที่รองรับประชากรวัยแรงงานได้จำนวนหนึ่ง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502 – พ.ศ. 2524) ต่อเนื่องถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – พ.ศ. 2529) ที่กำหนดให้จังหวัดลำปางเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรภาคเหนือตอนบน นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งศูนย์ราชการในระดับเขตและในระดับภาค ตามการกำหนดบทบาทไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – พ.ศ. 2534) รวมทั้งศูนย์และสถาบันต่างๆ อีกมากมายหลายแห่ง เช่น ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคเหนือ ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย มหาวิทยาลัยโยนก วิทยาลัยพยาบาล เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเมืองเชียงใหม่แล้ว การเติบโตของชุมชนเมืองลำปางมีลักษณะค่อนข้างคงที่ มีอัตราที่ไม่สูงนัก ต่างกับชุมชนเมืองเชียงใหม่ที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่หลากหลายประเภท ปัจจุบันการพัฒนาประเทศโดยรวมส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และการกระจายความเจริญจากเมืองหลักของภูมิภาคสู่ชุมชนใกล้เคียงทำให้ชุมชนเมืองลำปางมีการขยายตัวทั้งในด้านประชากร เศรษฐกิจสังคมในรูปแบบของชุมชนเมืองที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พิจารณาได้จากลักษณะการประกอบอาชีพของประชากร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ทำงานในสาขาตติยภูมิ

การเติบโตของชุมชนเมืองทำให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากรต่างถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพมากขึ้น ขณะที่ประชากรภายในชุมชนบางส่วนจะมีแนวโน้มของการแยกตัวออกจากครอบครัวเดิม เพื่อการประกอบอาชีพส่วนตัว หรือ เมื่อมีการสมรส ก่อให้เกิดความต้องการในที่พักอาศัย และมีโครงการก่อสร้างบ้านจัดสรรและอาคารพาณิชย์หลายแห่ง ในพื้นที่เขตเทศบาล ส่วนที่ขยายใหม่และบริเวณเขตชานเมืองทั้งทางด้านตะวันออกและใต้ของตัวเมือง เนื่องจากพื้นที่ของเทศบาลเดิมมีข้อจำกัดของราคาที่ดินและความหนาแน่นของชุมชน การขยายตัวของชุมชนเมืองในลักษณะนี้ จะทำให้อุญต์กลางด้านพาณิชย์กรรมและบริการขยายตัวออกมาบริเวณชานเมือง โดยเฉพาะบนสองฟากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ทางเลี้ยวเมือง)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.10 ภาพรวมนครลำปาง

ภาพรวมนครลำปางในยุคที่เข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวชี้หน้านั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกำหนดแนวทางการพัฒนาในแผนดังกล่าวประกอบกันกับศักยภาพของลำปางเองด้วย กล่าวคือ จากความรุ่งเรืองทางการค้าที่สะสมมาตั้งแต่อดีต และความเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทั้งทางรถยนต์และรถไฟ ลำปางจึงเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในภาคเหนือตอนบนที่กำหนดให้เป็นเมืองรองคู่กับเชียงใหม่ และเชียงใหม่เป็นเมืองหลัก ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ต่อเนื่องมาถึงแผนฯฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ที่กำหนดแนวทางการพัฒนาเมืองใหญ่ๆ ในภาคเหนือตามความเหมาะสมของปัจจัยต่างๆ ที่เป็นของเมืองและปัจจัยอื่นๆ โดยรอบ เช่น ให้เมืองลำปางเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งและศูนย์กลางด้านการเงิน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) และจากศักยภาพที่มีทรัพยากรธรรมชาติและแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะถ่านหินลิกไนต์ ดินขาว บอลเคลย์ หินปูน นอกจากนี้ ยังเป็นศูนย์กลางขนถ่ายพลังงานเชื้อเพลิงของภาคเหนือตอนบน และเป็นแหล่งผลิตพลังงานไฟฟ้าที่สำคัญต่อเศรษฐกิจของเมืองลำปาง ซึ่งเริ่มมีการกำหนดบทบาทของเมืองในด้านอุตสาหกรรมนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ต่อเนื่องมาจนถึงแผนฯฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) สนช.ฉบับนี้เมืองลำปางจึงมีบทบาทเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในภาคเหนือ ทางด้านเป็นเมืองสำคัญทางการค้าอุตสาหกรรมแปรรูป และศูนย์กลางราชการของภาคเหนือ

ต่อมาอีกประมาณ 10 ปี นครลำปางดูเหมือนจะถูกลืมลงไป โดยเฉพาะเรื่องราวการท่องเที่ยวถนนทุกสายในภาคเหนือมุ่งเมืองเชียงใหม่ลงลงไปคือเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ยิ่งทางหลวงสายเชียงใหม่ เชียงรายแล้วเสร็จสมบูรณ์ ลำปางก็ยิ่งเพิ่มฐานะเป็นเมืองผ่านมากขึ้นเป็ฯลำดับคนที่เคยแวะพักที่ลำปางเพื่อเดินทางไปเชียงใหม่ก็เปลี่ยนไปเป็นขับเลยไปพักเชียงใหม่ก่อนที่จะไปถึงเชียงใหม่ ขณะที่เชียงใหม่กลายเป็นทุกสิ่งทุกอย่างในภาคเหนือตอนบนผุดผ่องไปจากแผนพัฒนาเมืองหลักในปี 2525 อย่างมากมาย ลำปางก็ค่อยๆ สูญเสียฐานะที่สำคัญของเมืองเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นศูนย์กลางการคมนาคม และศูนย์กลางการบริหารราชการของภาค เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคเหนือ และกองกำกับการตำรวจภูธร ภาค 5 ซึ่งมีที่ทำงานใหญ่อยู่ที่ลำปางและครอบคลุมพื้นที่ปฏิบัติงานทั่วถึงทั้ง 17 จังหวัดภาคเหนือ แต่แล้วในปี 2534 ทั้งสองหน่วยงานนี้ก็ย้ายตัวเองมาตั้งในเมืองเชียงใหม่ โดยให้เหตุผลวงเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานของภาค และเพื่อให้ทันกับความเจริญของบ้านเมืองโดยเฉพาะเมืองเชียงใหม่สภาพการสูญเสียความเป็นศูนย์กลางนี้ เป็นผลจากการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ที่เปลี่ยนไปให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเมืองเชียงใหม่เป็น

ศูนย์กลางของความเจริญแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจ การค้า การบริการ การคมนาคม ขนส่งและการท่องเที่ยว ยกเว้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมแปรรูปวัตถุดิบ ส่วนคำว่าศูนย์กลางการบริหารราชการของลำปาง กลับไม่ปรากฏในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกำหนดแนวทางในการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก็มีความสำคัญต่อการพัฒนาและความเป็นไปของเมืองด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่านครลำปางถูกอิทธิพลความเจริญของเมืองเชียงใหม่เข้าคุกคาม แต่นครลำปางก็ยังเป็นเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่งโดยเฉพาะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นอันดับ 3 รองจากเชียงใหม่และเชียงรายตามลำดับ ยังเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของภาคเหนือตอนบน เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการหลายหน่วยงานในระดับเขตและระดับภาค มีทรัพยากรธรรมชาติและแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ เป็นศูนย์กลางขนถ่ายพลังงานเชื้อเพลิงของภาคเหนือตอนบน และเป็นแหล่งผลิตพลังงานไฟฟ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีสถาบันการศึกษาอยู่หลายระดับ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ที่น่าศึกษาและเที่ยวชม

จนมาถึงปัจจุบัน นครลำปางเป็นเมืองขนาดกลางที่เก่าแก่ สงบ มีประวัติศาสตร์อันโดดเด่นมาเป็นเวลานาน มีวัดวาอารามที่มีชื่อเสียงมากมาย ผู้มีความภูมิใจในความเป็น “คนเมือง” หวงแหนและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีล้านนาโดยเฉพาะ “กำเมือง” และมีความรู้ ความสามารถในหลายสาขาอาชีพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.11 ภาวะการค้าของจังหวัดลำปาง

ในช่วงต้นภาวะการค้าโดยทั่วไปของจังหวัดลำปางขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรเป็นหลัก การค้าและธุรกิจของจังหวัดมีการขยายตัวค่อนข้างดี เนื่องจากเกษตรกรรมซึ่งเป็ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปางมีอำนาจการซื้อเพิ่มขึ้น จนกระทั่งมาถึงปี พ.ศ. 2528 ภาวะการค้าโดยทั่วไปของจังหวัดลำปางค่อนข้าง ชบเซา เนื่องจากภาวะการเงินตึงตัว ราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาขายได้กลับตกต่ำมาก เป็นต้น จึงมีผลทำให้กำลังซื้อของประชาชนโดยส่วนรวมลดน้อยลงไปด้วย ส่งผลกระทบถึงภาวะเศรษฐกิจและการค้าของจังหวัดให้ชบเซาลง ภาวะชบเซานี้ต่อเนื่องมาถึงปี พ.ศ. 2529

ในช่วงนี้โครงสร้างของตลาดและศูนย์กลางการตลาดที่สำคัญ ได้แก่

5.11.1 ตลาดสินค้าเกษตร ตลาดสินค้าเกษตรในจังหวัดลำปางมีเพียงตลาดขายส่งพืชผัก ตลาดขายส่งลำไยเทื่อถึงฤดูลำไยออกสู่ตลาดและตลาดวัว ตลาดควาย

5.11.2 สำหรับพืชผลทางเกษตร มีร้านรับซื้อ โรงสี หรือโรงงานรับซื้อ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในตำบลหรืออำเภอที่เป็นแหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตร โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองมีร้านรับซื้อพืชผลทางการเกษตรมากกว่าในเขตอำเภออื่นๆ นอกจากนี้ ยังมีพ่อค้าเรือกมกรายที่ออกไปรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรที่ไร่ นาหรือย่านเรือนของเกษตรกร

5.11.3 ตลาดสินค้าอุตสาหกรรม สินค้าอุตสาหกรรมของจังหวัดลำปางที่สำคัญ ได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องลายคราม เครื่องปั้นดินเผา น้ำตาลทราย ไม้แกะสลัก อาหารกระป๋อง และแร่ต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ผลิตแต่ละรายต่างก็หาตลาดและส่งสินค้าของตนไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นเอกเทศ ไม่ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อรวบรวมสินค้าของกลุ่มส่งออกสู่ตลาดแต่อย่างใด

5.11.4 ตลาดสินค้าอุปโภคบริโภค ตลาดขายปลีกสินค้าอุปโภคบริโภคในเขตเทศบาลเมืองลำปาง (ส่วนในเขตอำเภออื่นๆก็มีอยู่หมู่บ้านละ 1 ตลาด) โดยแยกเป็นตลาดสด ตลาดขายปลีกเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม และตลาดขายส่งพืชผัก

สำหรับตลาดขายส่งสินค้าอุปโภคบริโภคนั้นอยู่ในกำเมืองของผู้ค้าส่งใหญ่เพียงไม่กี่ราย การซื้อขายส่งสินค้าก็กระทำกัน ณ ร้านค้าของผู้ขายส่ง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ค้าส่งจะส่งสินค้าจนถึงร้านผู้ค้าปลีกตามจำนวนที่ได้ทำการตกลงซื้อขายกันกับส่วนกลาง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมส่งออกซึ่งมีการขยายตัวมาก อันเป็นผลกระทบให้การผลิตในภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดลำปางได้ขยายตัวตามไปด้วย ส่งผลให้ในปีต่อๆมา การค้าได้ขยายตัวขึ้น จากการที่จังหวัดลำปางสามารถพัฒนาตนเองจากรากฐานทางด้านทรัพยากร เหมือนแร่ที่สำคัญ ได้แก่ ถ่านหินลิกไนต์ ดินขาว บอลเคลย์ หินอ่อน และ ซีไรต์ การก่อสร้างโรงไฟฟ้าแม่เมาะหน่วยที่ 1-8 การขยายตัวของ

อุตสาหกรรมเซรามิกส์ และอุตสาหกรรมผลิตหินอ่อน ซึ่งล้วนมีรากฐานจากความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรเนื้อแร่ของจังหวัดลำปาง

จากข้อจำกัดด้านภูมิประเทศและเส้นทางคมนาคม ทำให้อำเภอรอบนอกเข้ามาใช้บริการทางด้านเศรษฐกิจในอำเภอเมือง และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เงินฝากและสินเชื่อในอำเภอเมืองขยายตัวรวดเร็ว เงินฝากและสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ในจังหวัด ในช่วงนี้ เศรษฐกิจจังหวัดลำปางขยายตัวมาก โดยมีการผลิตนอกภาคการเกษตรเป็นสาขานำ ขณะที่ผลผลิตภาคการเกษตรก็ขยายตัวมากปีก่อนมาก สาขาอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมเซรามิค อาหารกระป๋อง ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไม้ขยายตัวมาก ความความต้องการของตลาดส่งออก ทำให้การลงทุนขยายการผลิตและเปิดดำเนินการใหม่หลายโครงการ สาขาเหมืองแร่ขยายการผลิต เพื่อใช้ผลิตรกระแสไฟฟ้า และตอบสนองการขยายตัวของอุตสาหกรรมเซรามิกส์ สำหรับภาคการก่อสร้างขยายตัวมาก จากโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแม่เมาะ หน่วยที่ 8 และ 9 การก่อสร้างอาคารพาณิชย์ และบ้านอยู่อาศัย นอกจากนี้มีการชักนำให้มีการลงทุนขยายกำลังการผลิตเพื่อรองรับความต้องการใช้ในอุตสาหกรรม เครื่องปั้นดินเผา โรงไฟฟ้าแม่เมาะ สำหรับภาคการก่อสร้างงานในภาคเอกชนยังขยายตัวมาก โดยเฉพาะทาว์นเฮาส์ อาคารพาณิชย์ โรงแรม บ้านจัดสรร อพาร์ทเมนต์ โรงพยาบาลเอกชน และคอนโดมิเนียม ทั้งสาขาบริการก็ได้รายได้จากการท่องเที่ยวมากขึ้น รายได้ภาคเกษตรโดนส่วนรวมยังอยู่ในเกณฑ์ดี ประกอบกับการขายพื้นที่ทำกิน บางอาณาบริเวณของจังหวัด โดยธนาคารพาณิชย์สนับสนุนทางการเงิน ทำให้การบริโภค อุปโภคส่วนบุคคลในจังหวัดเพิ่มขึ้นธุรกิจจำหน่ายรถยนต์ รถบรรทุกเล็ก รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า การค้าวัสดุก่อสร้าง และร้านค้าทอง ขยายตัวเพิ่มขึ้นค่อนข้างมากอย่างเป็นที่น่าสังเกต รวมทั้งการใช้สินเชื่อ จากธนาคารพาณิชย์เพื่อสะสมสต็อกสินค้าเพิ่มขึ้น จนมาถึงปัจจุบันสาขาการผลิตที่สำคัญ คือ สาขาภาคการเกษตรซึ่งต่างไปจากอดีต นั่นคือ สาขาเหมืองแร่และการย่อยหินรองลงมาเป็นสาขาการค้าส่งและค้าปลีก และสาขาบริการตามลำดับ

5.11.5 สินค้าสั่งเข้าและสินค้าส่งออก

สินค้าสำคัญนำเข้า เนื่องจากจังหวัดลำปางมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่น้อยประเภท จึงไม่สามารถผลิตสินค้าต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนได้ครบถ้วน นอกจากนี้ ผลผลิตทางการเกษตรหลายชนิด จังหวัดลำปางก็ไม่สามารถผลิตได้ หรือผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชนผู้บริโภค เช่น พืชผักต่างๆ ผลไม้ต่างๆ และสุกรมี่ชีวิต เป็นต้นจึงมีการสั่งซื้อสินค้าต่างๆ เข้ามาจำหน่ายเป็นจำนวนมากมายหลายประเภทด้วยกัน เช่น ของชำ เครื่องนุ่งห่มของใช้เบ็ดเตล็ด ยารักษาโรค น้ำมันเชื้อเพลิง วัสดุก่อสร้าง ยานพาหนะขนส่ง พืชผัก ไม้ แก้วหินงมต้ม ปู่ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช สุกรมี่ชีวิต เป็นต้น

5.11.6 แหล่งที่มาของสินค้านำเข้าที่สำคัญ

- พืชผักสด สั่งเข้ามาจากจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูนเป็นส่วนใหญ่
- สุกรมีชีวิต สั่งเข้ามาจากจังหวัดนครปฐม เป็นส่วนใหญ่
- ผลไม้ สั่งเข้ามาจากกรุงเทพฯ สุราษฎร์ธานี ชุมพร ระยอง น่าน อุตรดิตถ์ และ

กำแพงเพชร

- สินค้าประเภทอื่นๆ ส่วนใหญ่ส่งเข้ามาจากกรุงเทพฯ และจังหวัดในภาคกลาง

5.11.7 สินค้าสำคัญส่งออก สินค้าส่งออกของจังหวัดลำปาง ได้แก่ ข้าวสารเหนียว ถั่ว

ลิสง น้ำตาลทราย ถั่วเหลือง ครั่งเม็ด เครื่องปั้นดินเผา เครื่องลายคราม ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก น้ำตาลทราย กระเทียมแห้ง หินแร่ต่างๆ และเครื่องกระป๋อง เป็นต้น

แหล่งรองรับสินค้าส่งออกส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ ตลาดกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของตลาดสินค้าต่างๆของประเทศ

จนมาถึงปี พ.ศ.2530 ภาวะการค้าโดยส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปางเริ่มขยายตัวสูงขึ้นและฟื้นตัวแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการในสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น ทั้งตลาดภายในจังหวัด ตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ และได้รับอิทธิพลจากการฟื้นตัวของเศรษฐกิจ

5.11.8 ตลาดระดับอนุภูมิภาค ภาคเหนือ (กรพินธ์ สุxonันต์และคณะ, 2541: 5)

ตาราง 5.15 แสดงจำนวนและขนาดตลาดอุปโภคบริโภคในเขตผังเมืองรวมโดยเปรียบเทียบในระดับอนุภาค

จังหวัด	ตลาด		จำนวนผู้ ประกอบการ	พื้นที่ (ไร่)	จำนวน ประชากร (คน)	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนประชากรต่อ ตลาด		พื้นที่ต่อตลาด	
		อันดับ						อันดับ		อันดับ
ลำปาง	19	2	3,100	50	104217	92	5484.11	2	4.84	1
เชียงใหม่	28	1			4867714	428.7	17384.68	8	15.31	7
เชียงราย	10	3			52140	152.5	5214	1	15.25	6
ลำพูน	4	6		20	35919	58	8979.75	4	14.50	4
พะเยา	4	6	1000	8	45242	60	11310.5	7	15.00	5
ตาก	4	6	1500	4	43283	19.86	10820.75	9	19.97	8
แพร่	8	4	1000	12	79265	69	9906.88	5	8.63	3
น่าน	6	5	650	8	40150	40.84	6691.67	3	6.81	2
รวม	83		7250	102	886987	980				
ค่าเฉลี่ย	10.37		906.25	12.75	110873.4	122.61				

ที่มา: มหาดไทย,กระทรวง สำนักผังเมือง พ.ศ. 2539

จากตารางข้างต้น เป็นการศึกษาเปรียบเทียบตลาดในระดับอนุภูมิภาค แต่ละจังหวัดในเขตผังเมืองรวม ถึงแม้จะไม่ได้ศึกษาเฉพาะในเขตเทศบาล แต่ก็เป็นที่ที่ครอบคลุมพื้นที่ตัวเมือง ทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมของตลาดในอนุภูมิภาคนี้ได้ ซึ่งจากการเปรียบเทียบจำนวนตลาดพบว่า มีจำนวนเป็นอันดับที่ 2 รองจากเชียงใหม่ ขณะที่เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรที่แต่ละตลาดในลำปางจะต้องรองรับโดยเฉลี่ย พบว่า แยกแต่ละตลาดในเขตผังเมืองรวมจังหวัดลำปางจะรับผิดชอบประชากรในพื้นที่ เท่ากับ 5485.11 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น และเมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ที่นำเสนอในตารางร่วมด้วย พบว่า ตลาดสดภายในเขตเมืองมีระดับความเพียงพอเป็นลำดับต้นๆ ในระดับอนุภูมิภาคนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.12 ตลาดนครลำปางในยุคที่ 3

ตลาดในเมืองนครลำปางในยุคนี้มีทั้งหมด 13 ตลาด ได้แก่ กลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก ได้แก่ ตลาดหลักเมือง(เทศบาล) ตลาดข้าวคราว ตลาดราชวงศ์ ตลาดรอบเวียง และตลาดบริบูรณ์ปราการ ส่วนตลาดนอกเหนือจากกลุ่มตลาดนี้ ได้แก่ ตลาดเก้าจาว ตลาดสบตุ๋ย ตลาดรักษาตลาดนาก่วม ตลาดบ้านดง ตลาดสนามบิน ตลาดท่ามะโอ และตลาดอัศวินซึ่งมีตลาดที่เกิดขึ้นใหม่ในยุคนี้ ดังนี้(แผนที่ 5.7)

ตลาดที่มีมาก่อนแล้ว	ตลาดที่เกิดขึ้นใหม่ในยุคที่	ตลาดที่ปิดในยุคนี้
1. ตลาดบริบูรณ์ปราการ	1. ตลาดรอบเวียง	1. ตลาดห้าแยก
2. ตลาดราชวงศ์	2. ตลาดบ้านดง	
3. ตลาดหลักเมือง	3. ตลาดสนามบิน	
4. ตลาดข้าวคราว	4. ตลาดท่ามะโอ	
5. ตลาดเก้าจาว	5. ตลาดอัศวิน	
6. ตลาดสบตุ๋ย		
7. ตลาดรักษา		
8. ตลาดนาก่วมใต้		

ในการศึกษาตลาดนครลำปางในยุคนี้ซึ่งเป็นยุคชุมชนได้แบ่งการศึกษาไว้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ลักษณะทั่วไปของตลาด และพฤติกรรมของผู้ประกอบการและผู้บริโภคในตลาดปัจจุบัน โดยอาศัยการศึกษาในด้านพฤติกรรมนั้นใช้แบบสอบถาม ขนาดของตัวอย่างคำนวณมาจากสูตรดังนี้

$$\text{ปัจจุบัน} \quad n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ค่าความคลาดเคลื่อน ซึ่งโดยทั่วไปกำหนดไว้ 0.05

จากการคำนวณจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครลำปาง(ปี พ.ศ. 2542 เท่ากับ 69,402 คน) คำนวณได้ 397.1 เพื่อความสะดวกจึงคิดค่าขนาดกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 400 ชุด ในจำนวนตัวอย่างนี้แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการ 135 ชุด และผู้บริโภค 265 ชุด ทำการแบ่งจำนวนแบบสอบถามตามขนาดของตลาดที่พิจารณาจากจำนวนแผง โดยนำมาหาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อแบ่งเป็น 3 ช่วง มาเป็น ขนาดของตลาด 3 ขนาด ดังมีรายละเอียด ดังนี้

ตาราง 5.16 แสดงการแบ่งขนาดตลาดตามจำนวนแผง

ตลาด	จำนวนแผง(x)	$x-x^2$	$(x-x)^2$
1 หลักเมือง	179	8.62	74.3
2 ชั่วคราว	160	-10.38	107.74
3 ราชวงศ์	89	-81.38	6622.70
4 รอบเวียง	156	-14.38	206.78
5 บริบูรณ์ฯ	84	-86.38	7461.50
6 เก้าจาว	530	359.62	129326.54
7 โชคชัย	53	-117.4	13778.06
8 รัชฎา	352	181.62	32985.82
9 นาก่วมใต้	137	-33.38	1114.22
10 บ้านดง	17	-153.4	23525.42
11 สนามบิน	118	-52.38	2743.66
12 ท่ามะโอ	10	-160.4	25721.74
13 อีศวิน	330	159.62	25478.54
รวม	2215		269147

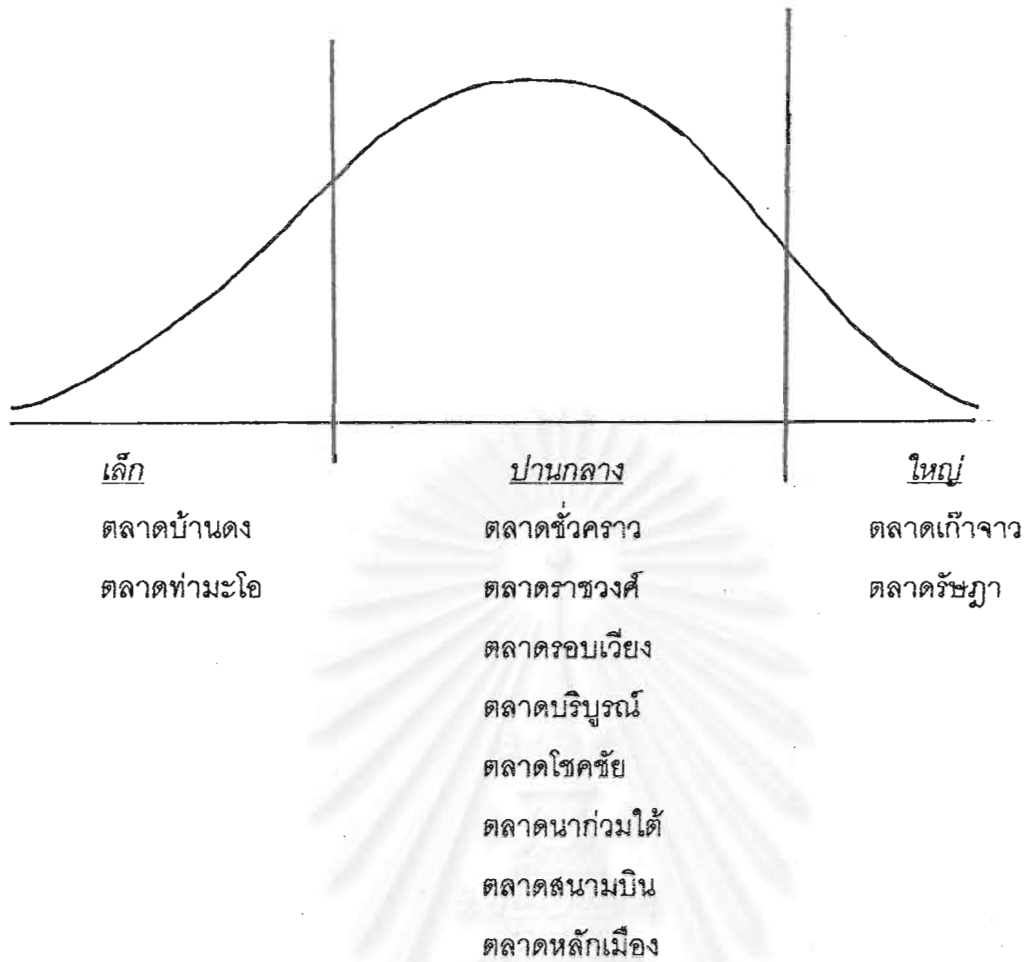
ที่มา: จากการคำนวณ

$$\text{ค่าเฉลี่ยจำนวนแผง } \bar{X} = 170.38$$

$$\text{S.D.} = 143.89$$

$$\text{S.D.} \approx 144$$

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

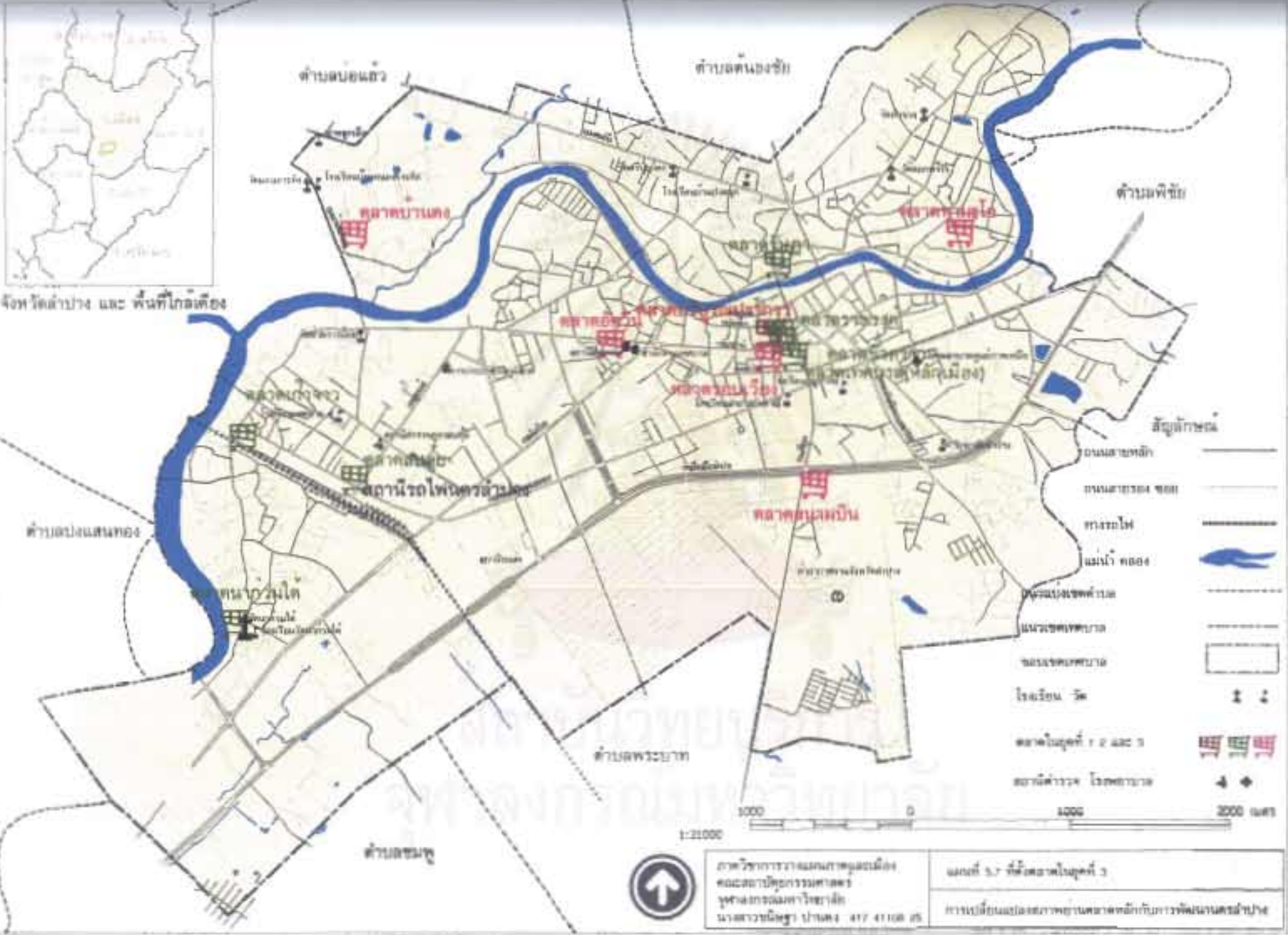

	จำนวนแบบสอบถาม ผู้ประกอบการ (ชุด)	จำนวนแบบสอบถาม ผู้บริโภค (ชุด)
ตลาดขนาดเล็ก	5 (2 แห่ง)	15 (2 แห่ง)
ตลาดขนาดกลาง	10 (8 แห่ง)	10 (8 แห่ง)
ตลาดขนาดใหญ่	15 (3 แห่ง)	25 (3 แห่ง)
จำนวนรวม	135	265

ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงกลุ่มตลาดอื่นนอกเหนือจากกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลักก่อน แล้วจึงกล่าวถึงตลาดในกลุ่มย่านตลาดหลักต่อไป โดยเริ่มจากตลาดที่มีมาก่อนจากยุคที่แล้วก่อน จึงค่อยกล่าวถึงตลาดที่เพิ่งเกิดใหม่ในยุคนี้

จังหวัดลำปาง และพื้นที่ใกล้เคียง

- สัญลักษณ์
- ถนนสายหลัก
 - ถนนสายรอง 4 ช่อง
 - ทางรถไฟ
 - แม่น้ำ ช่อง 4
 - ถนนรถไฟสายพิเศษ
 - แนวเขตเทศบาล
 - เขตเทศบาล
 - โรงเรียน 30
 - ศาลาในรูปที่ 1, 2 และ 3
 - สถานีตำรวจ โรงพยาบาล

1:20000

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 นานาสารวิชญ์ ปานต 417 41108 25

แผนที่ 5.7 ที่ผังสภาพในรูปที่ 3

การเปลี่ยนแปลงสภาพจากแผนผังหลักกับการพัฒนาผังฉบับนี้

สภาพทั่วไปของตลาดนครลำปางในปัจจุบัน

ตาราง 5.18 สภาพทั่วไปของตลาด

ตลาด	เจ้าขาว	สบต๋วย	รัชฎา	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัสวิน	บริบูรณ์ฯ	ราชวงศ์	เทศบาล	ชั่วคราว	รอบเวียง
เจ้าของ	การรถไฟแห่งประเทศไทย	คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม	เทศบาลนครลำปาง	วัดนาก่วมใต้	นางทองคำใจทัด	คุณเสรี (ไม่ทราบนามสกุล)	นางวันดี แสนจิต	เทศบาลนครลำปาง	นายเพ็ญจันทร์ ธรรมวงศ์	ทรัพย์สิน ส่วนพระมหากษัตริย์	เทศบาลนครลำปาง	เทศบาลนครลำปาง	นายประพันธ์ รัตนกุล
พื้นที่(ตร.ม.)	3,760	1,242	976	420	120	1,200	105	2,500	4,480	5,180	6,488	1,136	3,848
ประเภทสินค้า(แผง(%))													
1 เนื้อและโปรตีน	52(9.81)	7(13)	52(9.81)	21(9.81)	2(11.76)	10(8.47)	2(20.00)	59(17.88)	5(5.95)	4(4.49)	30(16.76)	43(26.88)	40(25.64)
2 ผัก	178(33.58)	12(23.00)	178(33.58)	41(33.58)	7(41.18)	22(18.64)	4(40.00)	61(18.48)	27(32.14)	2(2.25)	27(15.08)	22(13.75)	58(37.18)
3 ผลไม้	44(8.30)	4(8.30)	44(8.30)	10(8.30)	1(5.88)	11(9.32)	-(-0)	41(12.42)	1(1.19)	2(2.25)	3(1.68)	8(5.00)	7(4.49)
4 ดอกไม้	3(0.57)	4(8.30)	3(0.57)	1(0.57)	-(-0)	2(1.69)	-(-0)	4(1.21)	-(-0)	-(-0)	2(1.12)	9(5.63)	-(-0)
5 เครื่องปรุงอาหาร - ข้าว - ภาชนะ - ภาชนะ	106(20.00)	7(13.00)	106(20.00)	6(20.00)	3(17.65)	3(2.54)	1(10.00)	48(14.55)	3(3.57)	11(12.36)	63(35.20)	29(18.13)	34(21.79)
6 อาหารคาวหวาน	116(21.89)	19(36.00)	116(21.89)	50(21.89)	4(23.53)	57(4.31)	3(30.00)	94(28.48)	8(9.52)	26(29.21)	41(22.91)	30(18.75)	15(9.62)
7 เครื่องอุปโภค	15(2.83)	-(-0)	15(2.83)	6(2.83)	-(-0)	5(4.24)	-(-0)	9(2.73)	11(13.10)	43(48.31)	12(6.70)	11(6.88)	1(0.64)
8 อื่นๆ	16(3.02)	-(-0)	16(3.02)	2(3.02)	-(-0)	8(6.78)	-(-0)	14(4.24)	1(1.19)	1(1.12)	1(0.56)	8(5.00)	1(0.64)

ตาราง 5.17 สภาพทั่วไปของตลาด (ต่อ)

ตลาด	แก้วจาว	สบต๋วย	รัชฎา	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัครวิ	บริบูรณ์ฯ	ราชวงศ์	เทศบาล	ชั่วคราว	รอบเวียง	
รวม	530(100.00)	53(100.00)	530(100.00)	137(100.00)	17(100.00)	118(100.00)	10(100.00)	330(100.00)	84(100.00)*	89(100.00)	176(100.00)	160(100.00)	156(100.00)	
ผู้ประกอบการ(ราย)	320	30	70	130	20	132	7	424	70	90	90	84	150	
วัสดุสร้างโรงเรือน	ไม้	ไม้	ปูนซีเมนต์	ปูนซีเมนต์	ไม้-สังกะสี	เหล็ก-สังกะสี	ไม้-สังกะสี	ปูนซีเมนต์	ปูนซีเมนต์	ปูนซีเมนต์	ปูนซีเมนต์	ปูนซีเมนต์ 2 ชั้น	ไม้	ปูนซีเมนต์
สภาพตลาด	ทรุดโทรม	ทรุดโทรม	ใหม่	ใหม่	ทรุดโทรม	ใหม่	ทรุดโทรม	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ทรุดโทรม	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ทรุดโทรม	
ลักษณะขาย	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ปลีก	ส่ง-ปลีก	ส่ง-ปลีก	
เวลาเปิดตลาด	เช้า	เย็น	เช้า	เย็น	เช้า,เย็น	เย็น	เช้า	เย็น	ทั้งวัน	ทั้งวัน	ทั้งวัน	ทั้งวัน	เช้า	
สิ่งบริการ														
1 ไฟฟ้า	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
2 น้ำประปา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
3 โทรศัพท์	✓	✓	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
4 ห้องน้ำ	×	×	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
5 ที่จอดรถ	✓	×	×	✓	×	✓	×	×	×	×	×	×	×	
ยามเฝ้า	✓	×	×	×	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
คนทำความสะอาด	✓	✓	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

* รวมแผงวางอีก 28 แผง

ที่มา: จากการสำรวจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตาราง 5.18 ข้างต้น ตลาดทั้ง 13 แห่งในปัจจุบันเป็นตลาดของเทศบาลนครลำปาง 4 แห่ง คือ ตลาดรัชฎา ตลาดอัศวิน ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) และตลาดชั่วคราว ตลาดราชวงศ์เป็นของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดเกี้ยวเป็นของกาารรถไฟแห่งประเทศไทย ส่วนตลาดที่เหลืออีก 7 แห่ง เป็นของเอกชน

รูป 5.5 ตลาดรัชฎา

รูป 5.6 ตลาดอัศวิน

ขนาดพื้นที่ของตลาดทุกแห่งโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2,419.62 ตารางเมตร ตลาดเทศบาล(หลักเมือง)มีขนาดใหญ่ที่สุด รองลงมาคือ ตลาดราชวงศ์ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ตลาดรอบเวียง ตลาดเกี้ยว ตลาดอัศวิน ตลาดสบตุ๋ย ตลาดสนามบิน ตลาดชั่วคราว ตลาดรัชฎา ตลาดนาแก้วมไต้ ตลาดบ้านดง และตลาดท่ามะโฮ่มีขนาดเล็กที่สุด ตามลำดับ

รูป 5.7 ตลาดเทศบาล(หลักเมือง)

รูป 5.8 ตลาดราชวงศ์

จากจำนวนแผงของแต่ละประเภทสินค้า จำนวนแผงสินค้าเฉลี่ยของทุกตลาดเท่ากับ 170 แผง ตลาดเกี้ยวและตลาดรัชฎามีจำนวนมากที่สุด คือ 530 แผง รองลงมา คือตลาดอัศวินและตลาดเทศบาล(หลักเมือง)ตามลำดับ โดยมีตลาดท่ามะโฮ่มีจำนวนแผงน้อยที่สุดคือ 7 แผง ตลาด 7 แห่งที่มีจำนวนแผงสินค้าประเภทผักมากที่สุด ได้แก่ ตลาดเกี้ยว ตลาดรัชฎา ตลาดนาแก้วมไต้ ตลาดบ้านดง ตลาดท่ามะโฮ่ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ และตลาดรอบเวียง ตลาด 3 แห่งที่มีจำนวนแผงสินค้าประเภทอาหารหวานมากที่สุด ได้แก่ ตลาดสบตุ๋ย ตลาดสนามบิน และตลาดอัศวิน ส่วนตลาดชั่วคราวมีแผงสินค้าประเภทเนื้อและโปรตีนมากที่สุด ตลาดเทศบาล(หลักเมือง)มีแผง

สินค้าประเภทเครื่องปรุง ของชำ อาหารกระป๋องมากที่สุด และตลาดราชวงศ์มีแผงสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคมากที่สุด

รูป 5.9 ตลาดเก้าขาว

รูป 5.10 ตลาดท่ามะโอ

รูป 5.11 ตลาดนาแก้วมได้

รูป 5.12 ตลาดบ้านดง

จำนวนผู้ประกอบการเฉลี่ยของตลาดทุกแห่งเท่ากับ 124 ราย ตลาดอัครวินมีจำนวนผู้ประกอบการมากที่สุด รองลงมาคือ ตลาดเก้าขาวและตลาดรอบเวียง คือ 424 320 และ 150 ราย ตามลำดับ โดยตลาดท่ามะโอมีจำนวนผู้ประกอบการน้อยที่สุดคือ 7 ราย

ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของตลาดทุกแห่งนั้น ประกอบด้วยโรงเรือนเป็นอาคารหลัก มีทั้งใช้วัสดุก่อสร้างเป็นไม้ ปูนซีเมนต์ และสังกะสี โดยส่วนใหญ่โรงเรือนที่ก่อสร้างด้วยไม้จะมีสภาพทรุดโทรม เช่น ตลาดเก้าขาว ตลาดสบตุ๋ย และตลาดชั่วคราว ต่างกับโรงเรือนที่ก่อสร้างด้วยปูนซีเมนต์และเหล็ก เช่น ตลาดรัชฎา ตลาดนาแก้วมได้ และตลาดสนามบิน ที่มีสภาพใหม่และคงทนถาวรดีกว่า ภายในและภายนอกล้อมรอบโรงเรือนประกอบไปด้วยแผงลอยขายสินค้าและหาบเร่บ้าง การใช้พื้นที่ภายในตลาดเกือบทุกแห่งยังไม่ค่อยเป็นระเบียบเรียบร้อย บางแห่งยังมีพื้นที่ว่างอยู่มาก เช่นตลาดบริบูรณ์ปรากการและตลาดเทศบาล(หลักเมือง) บางแห่งมีแผงสินค้าหนาแน่นบริเวณภายในตลาดและค่อยๆเบาบางลงบริเวณรอบนอกตลาด เช่น ตลาดเก้าขาว และตลาดอัครวิน และตลาดทุกแห่งตั้งอยู่ติดกับถนนจึงสะดวกในการใช้เส้นทางเดินทางมายังตลาด

รูป 5.13 ตลาดลพบุรี

รูป 5.14 ตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร

รูป 5.15 ตลาดรอบเวียง

รูป 5.16 ตลาดชั่วคราว

ตลาดทุกแห่งเป็นตลาดขายปลีกมีตลาดชั่วคราวและตลาดรอบเวียงที่เป็นทั้งตลาดขายส่งและขายปลีก เวลาติดตลาดมีทั้งเวลาเช้า ทั้งวัน และเย็น โดยตลาดเกีจาว ตลาดรัชฎา ตลาดท่ามะโอและตลาดรอบเวียงเป็นตลาดเช้า ตลาดลพบุรี ตลาดนาก่วมใต้ ตลาดสนามบิน ตลาดอัครวินเป็นตลาดเย็น ตลาดบ้านดงเป็นทั้งตลาดเช้าและเย็น ส่วนตลาดบริบูรณ์ปรากฏาร ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) และตลาดชั่วคราวเป็นตลาดที่ให้บริการทั้งวัน

ด้านสิ่งให้บริการนั้น ตลาดทุกแห่งมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ โทรศัพท์สาธารณะมีติดตั้งเกือบทุกแห่งยกเว้นตลาดบ้านดง และตลาดท่ามะโอ ที่ไม่มีติดตั้งให้บริการ ส่วนที่จอดรถนั้น ลักษณะตลาดเกือบทุกแห่งไม่มีที่จอดรถจัดเตรียมไว้ให้ ผู้ที่มาใช้บริการต้องจอดริมถนน ยกเว้นที่ตลาดเกีจาว ตลาดนาก่วมใต้ และตลาดสนามบินที่พอจะมีพื้นที่ว่างเหลือจัดให้เป็นที่จอดรถได้ ตลาดบ้านดงและตลาดท่ามะโอไม่มีขี้นวเฝ้าและไม่มีคนทำความสะอาด ส่วนตลาดอื่นๆที่เหลือมีทั้งขี้นวเฝ้าและคนทำความสะอาด โดยทางเทศบาลหรือเจ้าของตลาดเป็นผู้จัดหามา

รูป 5.17 ตลาดสนามบิน

สภาพของทุกตลาดที่เป็นปัญหา คือ ความสกปรก พื้นเปียกชื้น แอมองวัน กลิ่นเหม็น และที่จอดรถไม่เพียงพอ

รูป 5.18 ความสกปรกที่ตลาดชั่วคราว

รูป 5.19 ปัญหาไม่มีที่จอดรถตลาดสนามบิน

* คู่มือแม่ข่ายแต่ละตลาดได้ในภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.13 สรุปพฤติกรรมของผู้ประกอบการผู้บริโภคในตลาดปัจจุบัน

5.13.1 สรุปพฤติกรรมผู้ประกอบการและผู้บริโภคในตลาด (ตาราง 5.18 5.19)

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงพฤติกรรมของผู้ประกอบการและผู้บริโภคในตลาดอื่นๆ นอกเหนือจากกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป ตลาดอื่นๆนอกเหนือจากกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก ได้แก่ ตลาดเก้าขาว ตลาดสบตุ๋ย ตลาดรัชฎา ตลาดนาแก้วใต้ ตลาดบ้านดง ตลาดสนามบิน ตลาดท่ามะโอ และตลาดอัครวิน

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทางด้านผู้ประกอบการนั้นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุในระหว่างมากกว่า 31 ปีขึ้นไป มีระดับการศึกษาต่ำอยู่ คือ จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้น้อยกว่า 6,000 บาทต่อเดือน มีค่าใช้จ่ายในการเปิดร้านค้าที่ตลาดนี้ไม่เกิน 300 บาทต่อเดือนยกเว้นที่ตลาดสนามบินและตลาดอัครวิน ที่มีค่าใช้จ่ายมากกว่า 400 บาทต่อเดือน ตลาดที่ตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองคือตลาดเทศบาล ผู้ประกอบการจะอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล แต่ที่ตลาดอื่นที่อยู่บริเวณรอบนอกเกือบสุดเขตเทศบาล ผู้ประกอบการมีทั้งที่อาศัยอยู่ในและภายนอกเขตเทศบาล เดินทางมาที่ตลาดโดยรถจักรยานยนต์ แต่ถ้าอาศัยอยู่ใกล้ตลาดก็จะเดินมา เช่น ตลาดบ้านดง และตลาดท่ามะโอ มีผู้ประกอบการที่ตลาดนาแก้วใต้แห่งเดียวที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอื่นในช่วงตอนกลางวัน และมาขายสินค้าที่ตลาดในช่วงเย็น อาชีพเหล่านั้นได้แก่ ทำงานเป็นคณงานในโรงงาน เพราะชุมชนใกล้เคียงตลาดนาแก้วใต้มีโรงงานเซรามิค และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมหลายแห่ง การขายสินค้าที่ตลาดจะขายทุกวัน ช่วงเวลาที่ติดตลาดจะมี 2 ช่วง คือ เช้าและเย็น ซึ่งตลาดเช้า หรือตามภาษาท้องถิ่น เรียก “กาดงาย” ได้แก่ ตลาดเก้าขาว ตลาดรัชฎา และตลาดท่ามะโอ ส่วนตลาดเย็น เรียก “กาดแลง” ได้แก่ ตลาดสบตุ๋ย ตลาดนาแก้วใต้ ตลาดบ้านดง ตลาดสนามบิน และตลาดท่ามะโอ ทุกตลาดจำหน่ายสินค้าปลีก ผู้ประกอบการขายสินค้าที่ตลาดแห่งนี้มาไม่เกิน 10 ปี ยกเว้นที่ตลาดสบตุ๋ย ตลาดรัชฎา และตลาดอัครวิน ที่ดำเนินการมากกว่า 10 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เริ่มขายสินค้าที่ตลาดที่ขายอยู่ในปัจจุบันเป็นแห่งแรก ไม่เคยย้ายไปขายที่ตลาดอื่น สาเหตุสำคัญที่มาขายสินค้าที่ตลาดแห่งนี้ คือ ใกล้ที่อยู่อาศัยของตน ยกเว้นผู้ประกอบการจากตลาดสนามบินที่ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเพราะขายดี การเสียค่าเช่าแผงสินค้าจะเสียเป็นรายวัน และเห็นว่าเป็นราคาที่ถูก คือ อยู่ระหว่างราคา 5-30 บาทต่อวัน ยกเว้นที่ตลาดเก้าขาว ตลาดสบตุ๋ย ตลาดรัชฎา และตลาดอัครวิน ที่เห็นว่าเป็นราคาที่แพง คือ อยู่ระหว่างราคา 10-15 บาทต่อวัน ผู้ประกอบการจากทุกตลาดที่มีความพอใจที่จะดำเนินการที่ตลาดเดิมนี้อต่อไป

ที่มาของสินค้าในตลาดกลุ่มนี้ มาจากในตัวเมืองลำปาง ชุมชนใกล้เคียง จากตลาดค้าส่ง คือ ตลาดรอบเวียง และตลาดหัวควาว ในย่านตลาดหลักและเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นเองเป็นหลัก โดยนำยานพาหนะของตนไปรับสินค้ามาเอง เพราะไม่ห่างไกลและมีจำนวนไม่มากนัก สามารถขนส่งสินค้าเองได้

ส่วนทางด้านนั้นบริโคนั้นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุตั้งแต่ 21 ปีขึ้นไป แต่ส่วนมากจะอยู่ในช่วง 31-60 ปี ประกอบอาชีพกิจการส่วนตัว รับจ้าง ยังไม่มีงานทำ และอื่นๆ ได้แก่ แม่บ้าน และเกษตรกร มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีรายได้อยู่ในช่วงน้อยกว่า 6,000 บาทต่อเดือน ยกเว้นที่ตลาดเก้าจาว และตลาดอัศวิน ที่สูงถึงระดับ 6000-10000 บาทต่อเดือน มีที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล ยกเว้นตลาดบ้านดงและตลาดสนามบินที่มีผู้บริโคนอกเขตเทศบาล เพราะตั้งอยู่เกือบสุดเขตเทศบาลแล้วจึงมีผู้บริโคนอกเขตเทศบาลเข้ามาใช้บริการด้วย ผู้บริโภคทุกตลาดส่วนใหญ่เดินทางมาโดยรถจักรยานยนต์ และเดินทางมาจากบ้านเพื่อมาตลาดโดยตรง มาเกือบทุกวัน ช่วงเวลาที่มาซื้อสินค้าจะต่างกันไปตามช่วงเวลาในการเดินติดตลาดของแต่ละตลาด คือ ตลาดเช้า คนก็จะมาซื้อสินค้าในช่วงเช้า และตลาดเย็นคนก็จะมาในช่วงเย็น ระยะทางที่ใช้ในการเดินทางจากบ้านมาตลาดไม่ไกลมากนัก คือ ไม่เกิน 2 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางไม่เกิน 15 นาที ลักษณะการมาใช้บริการที่ตลาดแห่งใดแห่งหนึ่งไม่ได้ยึดติดว่าจะต้องมีที่ตลาดนี้ตลอด จะไปที่ตลาดแห่งอื่นด้วย เหตุผลที่มามีเลือกใช้บริการในแต่ละตลาดที่สำคัญที่สุด คือ อยู่ใกล้ที่อยู่อาศัย และส่วนใหญ่เห็นว่าไม่ประสบกับปัญหาใดที่ตลาด ยกเว้นที่ตลาดเก้าจาว และตลาดรัชฎา ที่เห็นว่าปัญหาที่รุนแรงคือ ที่จอดรถไม่เพียงพอ ความสกปรก และความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ตลาดที่มีอายุมากแล้ว ผู้บริโภคก็เริ่มมาตลาดนานแล้ว คือ มากกว่า 10 ปีขึ้นไป แต่ตลาดใหม่ที่เพิ่มเปิดก็เริ่มมาที่ตลาดแห่งนั้นเมื่อ 1-2 ปีมานี้ ได้แก่ ตลาดสนามบิน และตลาดอัศวิน ผู้บริโภคมาตลาดเพื่อซื้อสินค้าเป็นหลัก ไม่ได้มาประกอบกิจกรรมอื่นด้วย ค่าใช้จ่ายในการมาซื้อสินค้าแต่ละครั้งอยู่ในระหว่าง 50-200 บาทต่อครั้ง

ผู้บริโคนส่วนใหญ่ไปซื้อสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าด้วย ซึ่งสินค้าที่ซื้อได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค ช่างของเครื่องใช้ แต่สินค้าที่ซื้อที่ตลาด ได้แก่ ผัก ของสด และอาหารปรุงสำเร็จ และนิยมมาจับจ่ายซื้อสินค้าที่ตลาดมากกว่า นอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่าการมีตู้เย็นทำให้พฤติกรรมความถี่ในการมาซื้อสินค้าที่ตลาดลดน้อยลง เพราะสามารถเก็บสินค้าไว้บริโภคได้นานขึ้น

5.13.2 สรุปพฤติกรรมผู้ประกอบการและผู้บริโภคกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก

ทางด้านผู้ประกอบการนั้นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุในระหว่าง 41-60 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้ไม่น้อยกว่า 6000 บาทต่อเดือน มีรายจ่ายในการขายสินค้าที่ตลาดแห่งนี้ อยู่ระหว่าง 400-500 บาท ยกเว้นที่ตลาดราชวงศ์ที่มีรายจ่ายมากกว่า 500 บาทขึ้น

ไป ส่วนใหญ่พักอยู่ในเขตเทศบาล ยกเว้นตลาดรอบเวียงที่ส่วนใหญ่พักอยู่นอกเขตเทศบาลเพราะเป็นตลาดค้าส่ง จึงมีแม่ค้าจากรอบนอกเข้ามาขายสินค้าด้วย ผู้ประกอบการที่ตลาดชั่วคราวและตลาดราชวงศ์เดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัว นอกนั้นมาโดยรถรับจ้าง รถจักรยานยนต์และเดินเท้า สำหรับผู้ประกอบการที่อาศัยอยู่ที่ตึกแถวที่ล้อมรอบตลาด ผู้ประกอบการจากทุกตลาดเปิดกิจการขายสินค้าที่ตลาดอย่างเดียวไม่ได้ประกอบอาชีพอื่นด้วย โดยเปิดขายทุกวันและตลอดทั้งวัน แต่จะคึกคักพิเศษในช่วงเช้า ซึ่งจะกลายเป็นตลาดค้าส่งต่อเนื่องมาจากช่วงกลางคืน และเป็นตลาดค้าปลีกในช่วงกลางวัน ผู้ประกอบการดำเนินกิจการมาส่วนมากอยู่ในช่วง 10-20 ปีแล้ว และไม่เคยย้ายไปดำเนินกิจการที่อื่น สาเหตุสำคัญที่เลือกมาเปิดกิจการที่ตลาดแห่งนี้ เพราะใกล้ที่อยู่อาศัยเป็นอันดับแรก แต่ที่ตลาดบริบูรณ์เพราะสืบต่อกิจการของครอบครัว และที่ตลาดรอบเวียงเพราะสืบต่อกิจการของครอบครัวและมีลูกค้าจำนวนมาก การเสียค่าเช่าแผงสินค้าจะเสียเป็นรายวัน และเห็นว่าเป็นราคาที่ถูก คือ 3-30 บาท ส่วนที่ตลาดรอบเวียงส่วนมากจะเสียเป็นรายเดือน และเห็นว่าเป็นราคาที่แพง คือ 300-1500 ผู้ประกอบการจากทุกตลาดพอใจที่จะดำเนินกิจการที่ตลาดแห่งนี้ต่อไป ไม่ต้องการย้ายไปตลาดแห่งอื่น

เนื่องจากตลาดในกลุ่มตลาดนี้เป็นตลาดค้าส่งด้วย จึงมีแหล่งที่มาของสินค้าไกล ไปถึง จ. เชียงใหม่ จ. ลำพูน ตลอดจนจังหวัดในภาคกลางและภาคใต้ด้วย นอกจากนี้ ตลาดค้าส่ง คือตลาดรอบเวียง และตลาดชั่วคราว ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งขายสินค้าให้กับตลาดอื่นๆ ของเมืองอีกด้วย โดยส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าคนกลาง หรือผู้ขายนำสินค้ามาส่งให้เอง แต่ที่ตลาดรอบเวียงยังมีลักษณะที่เจ้าของนำสินค้ามาส่งมาให้ถึงตลาด และโดยการนำพาหนะไปรับสินค้ามาเอง

ส่วนทางด้านผู้บริโภคในกลุ่มตลาดนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุอยู่ระหว่าง 41-60 ปี ประกอบอาชีพกิจการส่วนตัวและรับจ้าง ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้น้อยกว่า 3000 บาทต่อเดือน ยกเว้นตลาดเทศบาลมีรายได้ไม่น้อยกว่า 6000 บาท พักอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ยกเว้นผู้บริโภคจากตลาดราชวงศ์และตลาดบริบูรณ์ปรากการ ส่วนใหญ่ที่มีที่พักอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล เดินทางมาโดยรถจักรยานยนต์ มีตลาดชั่วคราวและตลาดบริบูรณ์ปรากการที่ใช้รถยนต์ส่วนตัวด้วย ซึ่งเดินทางมาจากบ้านและมาเกือบทุกวันในช่วงเช้า ใช้เวลาเดินทาง 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง ส่วนใหญ่มีผู้บริโภคที่ตลาดเทศบาลที่มีมาจากในเมืองนี้เอง มีระยะทางไม่ไกล น้อยกว่า 1 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางน้อยกว่า 15 นาที และมาซื้อสินค้าที่ตลาดในแต่ละแห่งนี้เป็นหลัก ไม่นิยมไปที่ตลาดแห่งอื่น เหตุผลสำคัญในการเลือกมาตลาดแต่ละแห่งนี้ ที่ตลาดชั่วคราว ตลาดรอบเวียง และตลาดราชวงศ์ คือราคาถูกเป็นอันดับแรก เพราะเป็นตลาดค้าส่งที่นำสินค้ามาลง ส่วนที่เหลือที่ตลาดเทศบาล และตลาดบริบูรณ์ปรากการเหตุผลที่สำคัญ คือ ใกล้ที่อยู่อาศัย ปัญหาที่ประสบคือ ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ความสกปรก และที่จอดรถไม่เพียงพอ ผู้บริโภคส่วนใหญ่มาซื้อสินค้าที่ตลาดแต่ละแห่งนี้มากกว่า 10 ปี

ส่วนใหญ่ผู้บริโภคไปซื้อสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าด้วย สินค้าที่ซื้อได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค ข้าวของเครื่องใช้ แต่สินค้าที่ซื้อไปจากตลาด ได้แก่ ผัก ของสด เครื่องปรุง ผู้บริโภคก็ยังนิยมที่จะมาซื้อสินค้าที่ตลาดมากกว่าที่ห้างสรรพสินค้า นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า การมีตู้เย็นทำให้พฤติกรรมการซื้อสินค้าที่ตลาดลดลง เพราะสามารถเก็บสินค้าไว้บริโภคได้นานมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.18 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้ประกอบการ

ข้อมูล		เทศบาล(10)	ชั่วคราว (10)	ราชวงศ์(10)	รอบเวียง(10)	บริบูรณ์(10)	เงี้ยว(15)	สต่วย(10)	วังภู(15)	นาก่วมใต้(10)	บ้านดง(5)	สนามบิน(10)	ท่ามะโอ(5)	รัตน(15)
เพศ	ชาย	4(40)	4(40)	1(10)	3(30)	3(30)	10(66.67)			1(10)		2(20)		
	หญิง	6(60)	6(60)	9(90)	7(70)	7(70)	5(33.33)	10(100)	15(100)	9(90)	5(100)	8(80)	5(100)	15(100)
อายุ	<15 ปี													
	15-20 ปี													
	21-30 ปี			1(10)			2(13.33)	1(10)		2(20)				1(6.67)
	31-40 ปี	1(10)	2(20)	3(30)	2(20)	3(30)	4(26.67)		6(40)	1(10)		1(10)		7(46.67)
	41-60 ปี	7(70)	7(70)	6(60)	7(70)	7(70)	6(40)	8(80)	8(53.33)	7(70)	2(40)	5(50)	5(100)	7(46.67)
	>60 ปี	2(20)	1(10)		1(10)		3(19.66)	1(10)	1(6.67)		3(60)	4(60)		
การศึกษา	ประถมศึกษา	9(90)	8(80)	8(80)	10(100)	4(40)	6(40)	9(90)	11(73.33)	7(70)	3(60)	5(50)	5(100)	10(66.67)
	มัธยมศึกษา	1(10)	2(20)			5(50)	4(26.67)	1(10)	2(13.33)		1(20)	3(30)		1(6.67)
	อาชีวศึกษา			1(10)					1(6.67)			1(10)		
	อนุปริญญา						5(33.33)		1(6.67)	1(10)				2(13.33)
	ปริญญาตรี			1(10)						1(10)				1(6.67)
	สูงกว่าปริญญาตรี													
	อื่นๆ						1(10)				1(10)	1(20)	1(10)	
รายได้	<3000	5(50)	5(50)	2(20)	3(30)	3(30)	3(26.66)	6(60)	5(33.33)	5(50)	4(80)	2(20)	5(100)	6(40)
	3000-6000	5(50)	5(50)	5(50)	5(50)	4(40)	6(40)	4(40)	8(53.33)	4(40)	1(20)	8(80)		6(40)
	6001-10000			1(10)	1(10)	2(20)	4(26.67)							1(6.67)
	10001-15000						1(6.67)			1(10)				2(13.33)
	15001-20000			2(20)	1(10)	1(10)			2(13.33)					

ตาราง 5.18 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้ประกอบการ(ต่อ)

ข้อมูล		เทศบาล	ชั่วคราว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริเวณ	เจ้าลาว	สหาย	รักษา	นำรวมได้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัครวิ
	>20000													
รายจ่าย	<100	1(10)	1(10)	1(10)	1(10)		1(6.67)	3(30)	14(93.33)	1(10)	2(40)		5(100)	
ต่อเนื่อง	100-200		2(20)				4(26.33)	5(50)	1(6.67)	6(60)	2(40)	1(10)		2(13.33)
	201-300	1(10)	1(10)				5(33.33)				1(20)			1(6.67)
	301-400	2(20)	1(10)			1(10)	3(20)							2(13.33)
	401-500	6(60)	5(50)	3(30)	9(90)	7(70)	2(13.33)	2(20)		3(30)		9(90)		2(13.33)
	>500			6(60)		2(20)								8(53.33)
ที่พัก	ในเขตเทศบาล	7(70)	7(70)	7(70)	2(20)	9(90)	12(80)	6(60)	7(46.67)	5(50)	1(20)	5(50)	5(100)	10(66.67)
	นอกเขตเทศบาล	3(30)	3(30)	3(30)	8(80)	1(10)	1(6.67)	4(40)	8(53.55)	5(50)	4(80)	5(50)		5(33.33)
	อื่นๆ						2(13.33)							
การเดินทาง	รถยนต์ส่วนตัว	1(10)	3(30)	3(30)	2(20)		3(26.66)		2(13.33)	4(40)		3(30)		5(33.33)
	รถจักรยานยนต์	3(30)	2(20)	1(10)	4(40)	1(10)	9(60)	7(70)	9(60)	5(50)	2(40)	5(50)	2(40)	10(66.67)
	รถรับจ้าง	4(40)	3(30)	1(10)	3(30)	1(10)	2(13.33)					1(10)		
	เดินเท้า	2(20)	2(20)	2(20)		7(70)	1(6.67)	2(20)	1(6.67)		1(20)		1(20)	
	รถประจำทาง			2(20)	1(10)				1(6.67)			1(10)		
	อื่นๆ			1(10)		1(10)		1(10)	2(13.33)	1(10)	2(40)		2(40)	
ประกอบอาชีพอื่น	ไม่ประกอบ	8(80)	6(60)	8(80)	10(100)	9(90)	9(60)	7(70)	13(86.67)	4(40)	5(100)	9(90)	4(80)	14(93.33)
	ประกอบ	2(20)	4(40)	2(20)		1(10)	6(40)	3(30)	2(13.33)	6(60)		1(100)	1(20)	1(6.67)
	ราชการ							1(33)						
	เอกชน		2(50)							1(17)				
	รัฐวิสาหกิจ													

ตาราง 5.18 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้ประกอบการ(ต่อ)

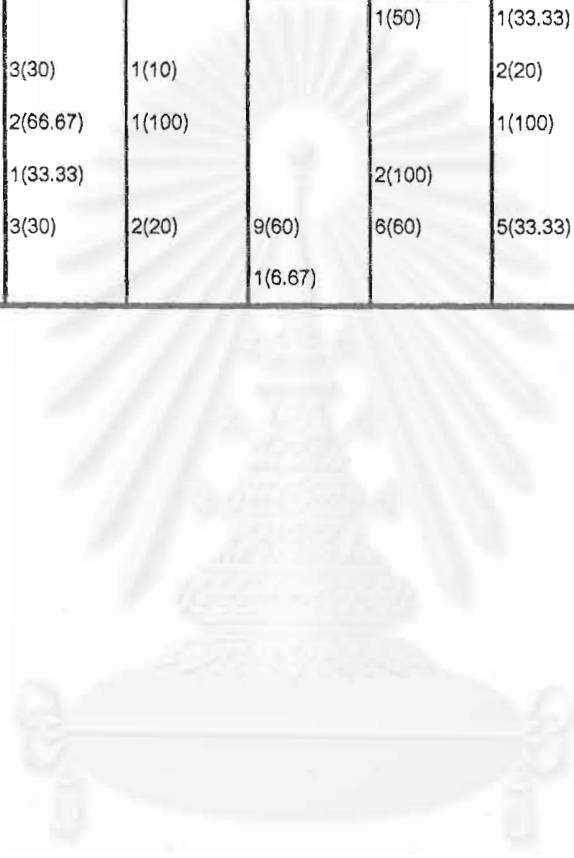
ข้อมูล		เทศบาล	ชั่วคราว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริบูรณ์	เก็จจาว	สนต๋อย	วังงัว	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามปิ่น	ท่ามะโอ	อัตวิน
นร. นศ. กิจการส่วนตัว รับจ้าง อื่นๆ							3(83.33)					1(100)	1(100)	
			1(25)			1(100)	1(16.66)			2(33)				
			1(25)	2(100)			2(33.33)	2(66)	2(100)	3(50)				1(100)
เปิดวัน	ทุกวัน	10(100)	7(70)	8(80)	10(100)	9(90)	13(86.66)	10(100)	15(100)	8(80)	2(40)	8(80)	5(100)	15(100)
	ไม่ทุกวัน		3(30)	2(20)		1(10)	2(13.33)			2(20)	3(60)	2(20)		
เวลาเปิด	ทั้งวัน	8(80)	4(40)	4(40)	1(10)	5(50)	2(13.33)		3(20)					7(46.67)
	02:00-05:00		3(30)		3(30)		1(6.67)		4(26.67)					
	05:00-09:00	2(20)	3(30)	1(10)	6(60)		11(73.33)	3(30)	8(53.55)				5(100)	1(6.67)
	09:00-15:00			5(50)		5(50)	1(6.67)							2(13.33)
	15:00-22:00							7(70)		10(100)	5(100)	10(100)		5(33.33)
รูปแบบ	ส่ง													
	ปลี๊ก	8(80)	9(90)	8(80)	7(70)	9(90)	9(60)	10(100)	13(86.67)	7(70)	5(100)	9(90)	5(100)	12(80)
	ส่ง-ปลี๊ก	2(20)	1(10)	2(20)	3(30)	1(10)	6(40)		2(13.33)	3(30)		1(10)		3(20)
เปิดร้านมา	<2 ปี		1(10)	1(10)			3(20)	1(10)	1(6.67)		2(40)	3(30)		1(6.67)
	2-5 ปี	2(20)	1(10)	1(10)	1(10)		3(20)		3(20)	4(40)	1(20)	6(60)	2(40)	3(20)
	5-10 ปี	1(10)	2(20)	1(10)	4(40)	1(10)	4(26.67)	1(10)	2(13.33)				2(40)	4(26.67)
	10-20 ปี	3(30)	3(30)	4(40)	4(40)	4(40)	3(20)	3(30)	6(40)	3(30)			1(20)	7(46.67)
	20-30 ปี	1(10)	1(10)	2(20)	1(10)	3(30)	2(13.33)	5(50)	1(6.67)	1(10)		1(10)		
	>30 ปี	3(30)	2(20)	1(10)		2(20)	1(6.67)		2(13.33)	2(20)	2(40)			

ตาราง 5.18 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้ประกอบการ(ต่อ)

ข้อมูล		เทศบาล	ตัวครว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริบูรณ์	แก้วจาว	สบต๋อย	รัชฎา	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัครวิ
เคยเปิดร้าน	ไม่เคย	8(80)	7(70)	7(70)	8(80)	9(90)	12(80)	8(80)	11(73.33)	5(50)	3(60)	7(70)	5(100)	13(86.67)
ที่ตลาดอื่น	เคย	2(20)	3(30)	3(30)	2(20)	1(10)	3(20)	2(20)	4(26.67)	5(50)	2(40)	3(30)		2(13.33)
เหตุผลที่เปิด	ใกล้	4(40)	3(30)	3(30)	1(10)	1(10)	10(66.66)	5(50)	8(53.33)	5(50)	5(100)	1(10)	3(60)	9(60)
ร้านที่ตลาด	สืบต่อกิจการของครอบครัว		1(10)	3(30)	3(30)	8(80)	2(13.33)		3(20)					1(6.67)
แห่งนี้	ค่าเช่าถูก	1(10)	1(10)	1(10)	1(10)		2(13.36)	1(10)	1(6.67)	2(20)			2(40)	1(6.67)
	รายได้ดี		2(20)	1(10)					3(20)	1(10)		5(50)		
	ขายได้ราคาแพง									1(10)				
	ลูกค้ามาก	3(30)	2(20)	2(20)	3(30)	1(10)		1(10)		1(10)		4(40)		4(26.67)
	อื่นๆ	2(20)	1(10)		2(20)		1(6.67)	3(30)						
ค่าเช่า	ไม่เสีย			1(10)		3(30)								
	รายวัน	8(80)	10(100)	7(70)	1(10)	7(70)	15(100)	10(100)	10(66.67)	10(100)	5(100)	10(100)	5(100)	15(100)
	รายเดือน	2(20)		2(20)		9(90)			4(26.67)					
	รายปี								1(6.67)					
	ถูก	4(40)	4(40)	2(20)		2(20)	5(33.33)	4(40)	5(33.33)	9(90)	3(60)		5(100)	1(6.67)
	แพง	2(20)	2(20)	3(30)	5(50)	1(10)	2(13.33)		5(33.33)		1(20)	7(70)		3(20)
	พอดี	4(40)	2(20)	5(50)	5(50)	7(70)	8(53.33)	6(60)	5(33.33)	1(10)	1(20)	3(30)		11(73.33)
ต้องการไป	ไม่	8(80)	9(90)	10(100)	8(80)	8(80)	13(86.66)	6(60)	11(73.33)	10(100)	4(80)	9(90)	5(100)	13(86.67)
เปิดร้านที่อื่น	ไป	2(20)	1(10)		2(20)	2(20)	2(13.33)	4(40)	4(26.67)		1(20)	1(10)		2(13.33)
วิธีการขนส่ง	ผลิตเอง		1(10)	3(30)	1(10)	2(20)	4(26.66)		6(40)	5(50)	2(40)	2(20)	3(60)	4(26.67)
	ผู้ขายมาส่งให้ที่		5(50)	6(60)	3(30)	5(50)	1(6.67)	2(20)	3(20)	1(10)				5(33.33)
	ตลาด		5(100)	6(100)	3(100)	5(100)	1(100)	1(50)	2(66.67)	1(100)				4(80)

ตาราง 5.18 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้ประกอบการ(ต่อ)

ข้อมูล	เทศบาล	ชั่วคราว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริบูรณ์	แก้วจาว	สบต๋อย	วังงัว	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัตวิน
บ้าน							1(50)	1(33.33)					1(20)
เจ้าของมาส่งให้ที่	7(70)		1(10)	3(30)	1(10)			2(20)	1(6.67)				
ตลาด	7(100)		1(100)	2(66.67)	1(100)			1(100)					
บ้าน				1(33.33)			2(100)						
นำพาหนะไปรับเอง	3(30)	4(40)		3(30)	2(20)	9(60)	8(60)	5(33.33)	4(40)	3(60)	8(80)	2(40)	6(40)
อื่นๆ						1(6.67)							

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภครวม

ข้อมูล		เทศบาล(20)	ชั่วคราว (20)	ราชวงศ์(20)	รอบเวียง(20)	บริบูรณ์(20)	แก้วจาว(25)	สบตุ๋ย(20)	รัชฎา(25)	นาก่วมใต้(20)	บ้านดง(15)	สนามบิน(20)	ท่ามะโอ(15)	อัครวิโน(25)
เพศ	ชาย	8(40)	3(15)	5(25)	5(25)	2(25)	18(72)	7(35)	9(36)	4(20)	2(13.33)	11(55)	2(13.33)	13(52)
	หญิง	12(60)	17(85)	15(75)	15(75)	15(75)	7(28)	13(65)	16(64)	16(80)	13(86.67)	9(45)	13(86.67)	12(48)
อายุ	<15 ปี													
	15-20 ปี			5(25)		2(10)	2(20)	1(5)	2(8)	1(5)	1(6.67)	1(5)	1(6.67)	3(12)
	21-30 ปี	3(15)	2(10)	3(15)	2(10)	6(30)	4(16)	4(20)	5(20)	6(30)	1(6.67)	7(35)	4(26.67)	10(40)
	31-40 ปี	3(15)	6(30)	4(20)	2(10)	6(30)	8(32)	7(35)	6(24)	6(30)	2(13.33)	3(35)	3(20)	7(28)
	41-60 ปี	9(45)	10(50)	5(25)	15(75)	6(30)	7(28)	8(40)	10(40)	7(35)	9(60)	8(40)	1(6.67)	5(20)
	>60 ปี	5(25)	2(10)	3(15)	1(5)		1(4)		2(8)		2(13.33)	2(10)	5(33.33)	
อาชีพ	ราชการ	3(15)	1(5)		1(5)	1(5)	4(16)	4(20)		1(5)	4(26.67)	2(10)	1(6.67)	3(12)
	เอกชน			1(5)		1(5)	1(4)	3(15)	1(4)	1(5)		2(10)		2(8)
	รัฐวิสาหกิจ		1(5)			2(10)	1(4)	1(5)		1(5)		1(5)		
	นร. นศ.			6(30)		4(20)	5(20)	1(5)	3(12)	1(5)		1(5)	1(6.67)	3(12)
	กิจการส่วนตัว	8(40)	13(65)		11(55)	2(10)	6(24)		7(28)	1(5)	1(6.67)	2(10)		5(20)
	รับจ้าง	4(20)	5(25)	3(15)	5(25)	7(35)	7(28)	7(35)	6(24)	3(15)	1(6.67)	4(20)	3(20)	10(40)
	ไม่มีอาชีพ		2(10)	3(15)		2(10)		1(5)	7(28)	8(40)			3(15)	7(46.67)
	อื่นๆ	5(25)	2(10)	3(15)	3(15)	1(5)	1(4)	3(15)	1(4)	4(20)	9(60)	5(25)	3(20)	2(8)
การศึกษา	ประถมศึกษา	13(65)	10(50)	11(55)	13(65)	7(35)	5(20)	5(25)	5(20)	7(35)	8(53.33)	7(35)	3(20)	4(16)
	มัธยมศึกษา	5(25)	5(25)	4(20)	2(10)	4(20)	7(28)	7(35)	12(48)	5(25)	3(20)	5(25)	3(20)	8(32)
	อาชีวศึกษา		3(15)	2(10)	3(15)		5(20)	1(5)	5(20)	4(20)		4(20)	3(20)	5(20)
	อนุปริญญา		1(5)	3(15)		2(10)	6(24)	2(10)			2(13.33)	2(10)	3(20)	2(8)

ตาราง 5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภคร (ต่อ)

ข้อมูล		เทศบาล(20)	ชั่วคราว (20)	ราชวงศ์(20)	รอบเวียง(20)	บริบูรณ์(20)	แก้วจาว(25)	สบตุ๋ย(20)	รัชฎา(25)	นาก่วมใต้(20)	บ้านดง(15)	สนามบิน(20)	ท่ามะโอ(15)	อัครวิณ(25)
	ปริญญาตรี	2(10)	1(5)		1(5)	4(20)	2(8)	5(25)	3(12)	4(20)		1(5)	2(13.33)	6(24)
	สูงกว่าปริญญาตรี อื่นๆ				1(5)	3(15)					1(6.67)		1(6.67)	
รายได้	<3000	7(35)	7(35)	7(85)	8(40)	11(55)	6(24)	5(25)	11(44)	12(60)	10(66.67)	7(35)	6(40)	5(20)
	3000-6000	7(35)	5(25)	1(5)	2(10)	6(30)	7(28)	9(45)	5(20)	4(20)	2(13.33)	7(35)	2(13.33)	10(40)
	6001-10000	2(10)	5(25)	2(10)	5(25)	1(5)	8(32)	3(15)	4(16)		1(6.67)	1(5)	1(6.67)	9(36)
	10001-15000	2(10)	1(5)		4(20)	1(5)	2(8)	2(10)	2(8)	4(20)	1(6.67)	3(15)	2(13.33)	
	15001-20000	2(10)	2(10)		1(5)	1(5)	2(8)	1(5)	3(12)		1(1.67)	2(10)		1(4)
	>20000													
ที่พัก	ในเขตเทศบาล	15(75)	13(65)	5(25)	15(75)	9(45)	21(84)	14(70)	18(72)	16(80)	6(40)	10(50)	13(86.67)	21(84)
	นอกเขตเทศบาล อื่นๆ	5(25)	7(35)	15(75)	5(25)	11(55)	4(16)	6(30)	7(28)	4(20)	9(60)	10(50)	4(26.67)	4(16)
เคยย้ายที่อยู่	ไม่เคย	17(85)	12(60)	18(90)	15(75)	17(85)	17(68)	11(55)	15(60)	16(80)	8(53.33)	11(55)	11(73.33)	15(60)
	เคย	3(15)	8(40)	2(10)	5(25)	3(15)	3(12)	9(45)	10(40)	4(20)	7(46.67)	9(45)	4(26.67)	10(40)
การเดินทาง	รถยนต์ส่วนตัว	4(20)	6(30)	1(5)	2(10)	8(40)	4(16)	4(20)	3(12)	6(30)		9(45)	2(13.33)	5(20)
	รถจักรยานยนต์	10(50)	6(30)	13(65)	13(65)	6(30)	18(72)	13(65)	17(68)	11(55)	6(40)	10(50)	7(46.67)	16(64)
	รถรับจ้าง	2(10)	3(15)		2(10)	2(10)							2(13.33)	1(4)
	เดินเท้า	2(10)	3(15)	1(5)	1(5)	2(10)	3(12)	2(10)	2(8)	1(5)	6(40)	1(5)	3(20)	3(12)
	รถประจำทาง อื่นๆ	1(5) 1(5)	1(5) 1(5)	5(25)	1(5) 1(5)	1(5) 1(5)	1(5) 1(5)		1(4) 1(5)					1(6.67)

ตาราง 5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภคร (ต่อ)

ข้อมูล		เทศบาล(20)	ชั่วคราว (20)	ราชวงศ์(20)	รอบเวียง(20)	บริบูรณ์(20)	แก้วจาว(25)	สบตุ๋ย(20)	รัชฎา(25)	นาก่วมใต้(20)	บ้านดง(15)	สนามบิน(20)	ท่ามะโอ(15)	อัครวิณ(25)
เดินทางมาจาก	บ้าน	20(100)	20(100)	20(100)	20(100)	18(90)	25(100)	18(90)	25(100)	16(80)	14(93.33)	20(100)	13(86.67)	20(80)
	ที่ทำงาน					2(10)		2(10)		4(20)	1(6.67)		2(33.33)	5(20)
วันที่มาตลาด	ทุกวัน	12(60)	10(50)	6(30)	12(60)	3(15)	18(72)	7(35)	15(60)	9(45)	9(60)	15(25)	3(20)	12(48)
	วันธรรมดา													2(8)
	วันหยุด		2(25)	3(15)	2(10)	6(30)		2(10)		2(10)		1(5)		
	ไม่แน่นอน	8(40)	5(25)	11(55)	6(30)	11(55)	7(28)	11(55)	10(40)	9(45)	6(40)	14(70)	12(80)	11(44)
เวลา	05:00-08:00	18(90)	3(15)	1(5)	15(75)	1(5)	18(72)	5(25)	8(32)	1(5)	8(53.33)		8(53.33)	
	08:00-12:00	2(10)	15(75)	14(70)	5(25)	9(45)	4(16)	1(5)	11(44)					1(4)
	12:00-15:00			2(10)		7(35)		1(5)						2(8)
	15:00-17:00		2(10)	1(5)		1(5)	1(4)	4(20)		19(95)	7(46.67)	18(90)		5(20)
	17:00-20:00			1(5)		2(10)	2(8)	9(45)	6(24)			2(10)	6(40)	17(68)
	20:00-22:00			1(5)										
ระยะทางที่ ใช้เดินทาง	<1 กม.	7(35)	5(25)	2(10)	2(10)	4(20)	8(32)	10(50)	13(52)	7(35)	11(73.33)	6(30)	3(20)	6(24)
	1-2 กม.	4(20)	4(20)	3(15)	3(15)	3(15)	7(28)	7(35)	5(20)	7(35)	4(26.67)	4(20)	9(60)	10(40)
	2-3 กม.	5(25)	2(10)	1(5)	3(5)		5(20)	2(10)	1(4)	3(15)		5(25)		1(4)
	3-4 กม.	2(10)	1(5)	1(5)	4(20)		1(4)			2(10)				1(4)
	>4 กม.	2(10)	8(40)	13(65)	7(35)	13(65)	4(16)	1(5)	6(24)	1(5)		5(25)	3(20)	7(28)
ระยะเวลาที่ ใช้เดินทาง	<15นาที	15(75)	7(35)	6(30)	8(40)	10(50)	19(76)	18(90)	20(80)	17(85)	15(100)	19(95)	6(40)	15(60)
	15-30นาที	4(20)	4(20)	8(40)	5(25)	3(15)	5(20)	2(10)	3(12)	3(15)			9(60)	10(40)
	30-60 นาที	1(5)	7(35)	7(5)	5(25)	1(5)	1(4)		2(8)		1(5)			

ตาราง 5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภค (ต่อ)

ข้อมูล		เทศบาล	ชั่วคราว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริบูรณ์ฯ	แก้วจาว	สบตุ๋ย	รัชฎา	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัครวิณ
	>1 ชั่วโมง		2(10)	5(25)	2(10)	6(30)								
ความถี่ใน 1 สัปดาห์	1 2-3	1(5) 8(40)	3(15) 2(10)	1(5) 7(35)	1(5) 4(20)	3(15) 4(20)	1(4) 8(32)				2(13.33) 2(13.33)	2(10) 7(35)	2(13.33) 10(66.67)	1(4) 10(40)
(ครั้ง/สัปดาห์)	4-7 >7	1(5) 10(50)	3(15) 12(60)	2(10) 1(5)	9(45) 4(20)	2(10) 4(20)	8(32) 3(12)	2(10) 3(15)	5(20) 12(48)	10(50)	6(40) 5(33.33)	7(35) 3(15)	3(20)	13(52) 1(4)
(ครั้ง/เดือน)	1 2-3 อื่นๆ	1	1(5) 5(25) 2(10)	3(15) 3(15) 3(15)	1(5) 4(20) 1(5)	1(5) 4(20) 2(10)	1(4) 4(16)	1(5) 2(10)				1(5)		
ไปตลาดแห่ง อื่นด้วยหรือไม่	ไม่ ไป	9(45) 11(55)	9(45) 11(35)	12(60) 8(40)	10(50) 10(50)	9(45) 11(55)	5(20) 20(80)	3(15) 17(85)	5(20) 20(80)	6(30) 14(70)	5(33.33) 10(66.67)	6(30) 14(70)	5(33.33) 10(66.67)	10(40) 15(60)
เหตุผลที่เลือก มาตลาดแห่งนี้	ใกล้ อยู่ในเส้นทาง คุ้นเคย สินค้ามีคุณภาพ ราคาถูก สินค้าหลากหลาย สะอาด บรรยากาศดี มีสินค้าที่ต้องการ อื่นๆ	10(50) 2(10) 5(25) 3(15)	4(20) 3(15) 1(5) 1(5)	4(20) 3(15) 1(5)	1(5) 2(10) 10(50) 4(20) 6(30) 2(10) 1(5)	7(35) 1(5) 4(20) 1(5) 6(30) 3(12) 1(5)	12(48) 5(20) 1(4) 1(4) 3(12) 3(12) 3(12)	9(45) 2(20) 2(10) 1(5) 2(10) 1(5) 3(15)	12(48) 2(8) 3(12) 1(4) 5(20) 1(4)	14(70) 1(5) 3(15) 2(10)	12(80) 1(6.67) 1(6.67) 1(6.67) 1(5) 2(10)	10(50) 4(20) 3(20) 1(4)	6(40) 3(20) 3(20) 1(4)	14(56) 3(12) 1(4) 3(12)

ตาราง 5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภค (ต่อ)

ข้อมูล		เทศบาล	ชั่วคราว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริบูรณ์ฯ	แก้วจาว	สบตุ๋ย	รักษา	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัคริน
ปัญหา	ไม่มี	7(35)	10(50)	13(65)	6(30)	12(60)	7(28)	14(70)	10(40)	18(90)	12(80)	15(75)	9(60)	15(60)
	มี	13(65)	10(50)	7(35)	14(70)	8(40)	8(32)	6(30)	15(60)	2(10)	3(20)	5(25)	6(40)	10(40)
เริ่มมาตลาด แห่งนี้เป็นเมื่อ	1-2		1(5)	2(10)	1(5)	3(15)	3(12)	3(15)	4(16)	3(15)	1(6.67)	17(85)	4(26.67)	9(36)
	2-5	5(25)	2(10)	2(10)	1(5)	2(10)	4(16)	2(10)	3(12)	2(10)		3(15)	3(20)	5(20)
(ปีที่แล้ว)	5-10		7(35)	4(20)	9(45)	9(45)	6(24)	9(45)	5(20)	5(25)			1(6.67)	5(20)
	10-20	7(35)	7(35)	6(30)	6(30)	8(40)	6(24)	2(10)	9(36)	3(15)	1(6.67)		3(20)	5(20)
	>20	8(40)	3(15)	6(30)	3(15)	3(15)	6(24)	4(20)	4(16)	7(35)	13(86.67)		4(26.67)	1(4)
มาทำอย่างอื่น ด้วยหรือไม่	ไม่	15(75)	18(90)	19(95)	15(75)	16(80)	17(68)	18(90)	21(84)	16(80)	15(100)	19(95)	13(86.67)	21(84)
	ทำอย่างอื่นด้วย	5(25)	2(10)	1(5)	5(25)	4(20)	8(32)	2(10)	4(16)	4(20)		1(5)	2(13.33)	4(16)
เสียค่าใช้จ่าย ต่อครั้ง (บาท)	<50				1(5)	1(5)	3(12)	4(20)	5(20)	1(5)	2(13.33)	2(10)	3(20)	1(4)
	50-100	3(15)	2(10)	3(15)		4(20)	9(36)	8(40)	4(16)	2(10)	13(86.67)	6(30)	6(40)	5(20)
	101-200	7(35)	7(35)	7(35)	8(40)	4(20)	7(28)	7(35)	12(48)	14(70)		10(50)	4(26.67)	18(72)
	201-300	4(20)	4(20)		2(10)	4(20)	4(16)	1(5)	2(8)	3(15)		1(5)	2(13.33)	
	301-400	1(5)	1(5)		2(10)	2(10)						1(5)		
	401-500	2(10)	4(20)	3(15)			2(8)		1(4)					
>500	3(15)	2(10)	7(35)	7(35)	5(25)			1(4)					1(4)	
ไปซื้อสินค้าที่ ห้างสรรพสินค้า หรือไม่	ไม่	4(20)	1(5)	7(35)	3(15)	6(30)	3(12)		2(8)	1(5)		1(5)	3(20)	3(12)
	เคยไป	16(80)	19(95)	13(65)	17(85)	14(70)	22(88)	20(100)	23(92)	19(95)	15(100)	19(95)	12(80)	22(88)
	สินค้าที่ซื้อ ผัก								1(4.35)				1(8.33)	

ตาราง 5.19 พฤติกรรมจากแบบสอบถามผู้บริโภค (ต่อ)

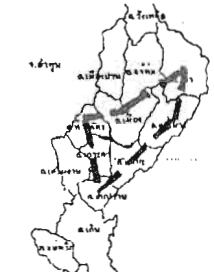
ข้อมูล		เทศบาล	ชั่วคราว	ราชวงศ์	รอบเวียง	บริบูรณ์ฯ	แก้วจาว	สบตุ๋ย	รัชฎา	นาก่วมใต้	บ้านดง	สนามบิน	ท่ามะโอ	อัครวิณ
	ผลไม้			1(7.69)			2(9.09)		1(4.35)	1(5.26)				
	ของสด			1(7.69)				1(5)	1(4.35)					2(9.09)
	สินค้าอุปโภค	14(87.5)	15(78.95)	5(38.46)	15(88.24)	10(71.43)	14(63.64)	14(70)	15(65.22)	16(84.21)	9(60)	15(78.95)	6(50)	9(40.91)
	ขนม		1(5.26)	1(7.69)		1(7.14)		2(10)	2(8.70)	1(5.26)	1(6.67)			1(4.55)
	อาหารสำเร็จรูป	1(6.25)		2(15.38)		1(7.24)	4(18.18)	3(15)	1(4.35)	1(5.26)	1(6.67)	1(5.26)	2(16.67)	3(13.64)
	เสื้อผ้า	1(6.25)	3(15.79)	3(23.08)	2(11.76)	2(14.29)	2(9.09)				4(26.67)	3(15.79)	3(25)	7(31.82)
	อื่นๆ								2(8.70)					
ชอบแห่งใด	ตลาด	18(90)	15(75)	16(80)	17(85)	15(75)	16(68)	17(85)	22(88)	15(75)	14(93.33)	16(80)	12(80)	19(76)
	ห้างสรรพสินค้า	2(10)	5(25)	4(20)	3(15)	5(25)	8(32)	3(15)	3(12)	5(25)	1(6.67)	4(20)	3(20)	6(24)
สินค้าที่ซื้อที่ตลาด	ผัก	7(35)	3(15)	3(15)	7(35)	5(25)	6(24)	7(35)	8(32)	5(25)	6(40)	2(10)	7(46.67)	7(28)
	ผลไม้	4(20)	2(10)		5(25)	1(5)	3(12)	3(15)	2(8)	4(20)	3(20)	1(5)	1(6.67)	5(20)
	ของสด	8(40)	14(70)	5(25)	6(30)	3(15)	13(52)	7(35)	6(24)	5(25)	6(40)	2(10)	10(66.67)	7(28)
	สินค้าอุปโภค		1(25)	8(40)	1(5)	6(30)	2(8)		1(4)	1(5)		1(5)	1(6.67)	2(8)
	ขนม					1(5)			3(12)	1(5)		1(5)	1(6.67)	2(8)
	อาหารสำเร็จรูป			3(15)		1(5)	1(4)	3(15)	5(20)	3(15)		13(65)		2(8)
	เสื้อผ้า	1(5)		1(5)	1(5)	3(15)				1(5)				
	อื่นๆ													
เห็นว่าดูเย็นทำให้ไปตลาดน้อยลง	ใช่	13(65)	10(50)	11(55)	12(60)	12(60)	11(44)	15(75)	2(8)	4(20)	9(60)	12(60)	8(53.33)	19(76)
	ไม่ใช่	5(25)	9(45)	7(35)	6(30)	6(30)	7(28)	3(15)	23(92)	10(50)	4(26.67)	1(5)	4(26.67)	4(16)
	ไม่แน่ใจ	2(10)	1(5)	2(10)	2(10)	2(10)	7(28)	2(10)		6(30)	2(13.33)	7(35)	3(20)	2(8)

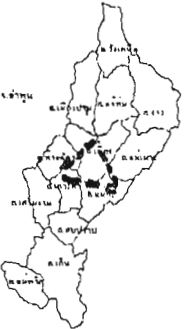

5.14 ขอบเขตการให้บริการของตลาด

ตาราง 5.20 ขอบเขตการให้บริการของตลาด

ตลาด	ขอบเขตการให้บริการ		
	พื้นที่	ภายในเขตเทศบาลลำปาง	นอกเขตเทศบาลลำปาง
1 ตลาดเก้าจาว	ต.ปงแสนทอง ต.เวียงเหนือ ต.สบตุ๋ย ต.พระบาท ต.ชมพู		
2 ตลาดสบตุ๋ย	ต.สบตุ๋ย ต.ป่อแก้ว ต.เวียงเหนือ ต.หัวเวียง ต.ชมพู		
3 ตลาดริษฎา	ต.ป่อแก้ว ต.ต้นธงชัย ต.เวียงเหนือ ต.หัวเวียง ต.พระบาท ต.สบตุ๋ย ต.สวนดอก อ.งาว อ.แม่ทะ อ.ห้างฉัตร		

ตลาด	ขอบเขตการให้บริการ		
	พื้นที่	ภายในเขตเทศบาลนครลำปาง	นอกเขตเทศบาลนครลำปาง
4 ตลาดนาก่วมใต้	ต.ปงแสนทอง ต.สบตุ๋ย ต.ชมพู		
5 ตลาดบ้านดง	ต.บ่อแฮ้ว ต.เวียงเหนือ ต.สบตุ๋ย		
6 ตลาดสนามบิน	ต.สบตุ๋ย ต.พระบาท ต.ชมพู อ.ห้างฉัตร อ.แม่เมาะ		

ตลาด	ขอบเขตการให้บริการ		
	พื้นที่	ภายในเขตเทศบาลนครลำปาง	นอกเขตเทศบาลนครลำปาง
7 ตลาดท่ามะโอ	ต.ป่อแฮ้ว ต.เวียงเหนือ ต.สบตุ๋ย		
8 ตลาดอัครวิณ	ต.ป่อแฮ้ว ต.เวียงเหนือ ต.พระบาท ต.ขมพู่ ต.สบตุ๋ย		
ตลาดในย่านตลาดหลัก			
9 ตลาดบริบูรณ์ ปรากฏ	ต.ป่อแฮ้ว ต.ตันธงชัย ต.เวียงเหนือ ต.พิชัย ต.หัวเวียง ต.สวนดอก ต.สบตุ๋ย ต.ป่อแฮ้ว อ.งาว อ.แม่เมาะ อ.สบปราบ อ.เกาะคา อ.ห้างฉัตร		

ตลาด	ขอบเขตการให้บริการ		
	พื้นที่	ภายในเขตเทศบาลนครลำปาง	นอกเขตเทศบาลนครลำปาง
10 ตลาดราชวงศ์	ต.ต้นธงชัย ต.พิชัย ต.หัวเวียง ต.พระบาท ต.ชมพู ต.สวนดอก อ.แม่เมาะ อ.แม่ทะ อ.เสริมงาม อ.เกาะคา อ.ห้างฉัตร		
11 ตลาดเทศบาล	ต.ปอแก้ว ต.ต้นธงชัย ต.เวียงเหนือ ต.พิชัย ต.หัวเวียง ต.พระบาท ต.ชมพู ต.สวนดอก อ.แม่ทะ อ.เกาะคา		
12 ตลาดชั่วคราว	ต.พิชัย ต.หัวเวียง ต.สวนดอก ต.สบตุ๋ย อ.แม่ทะ จ.ลำพูน		

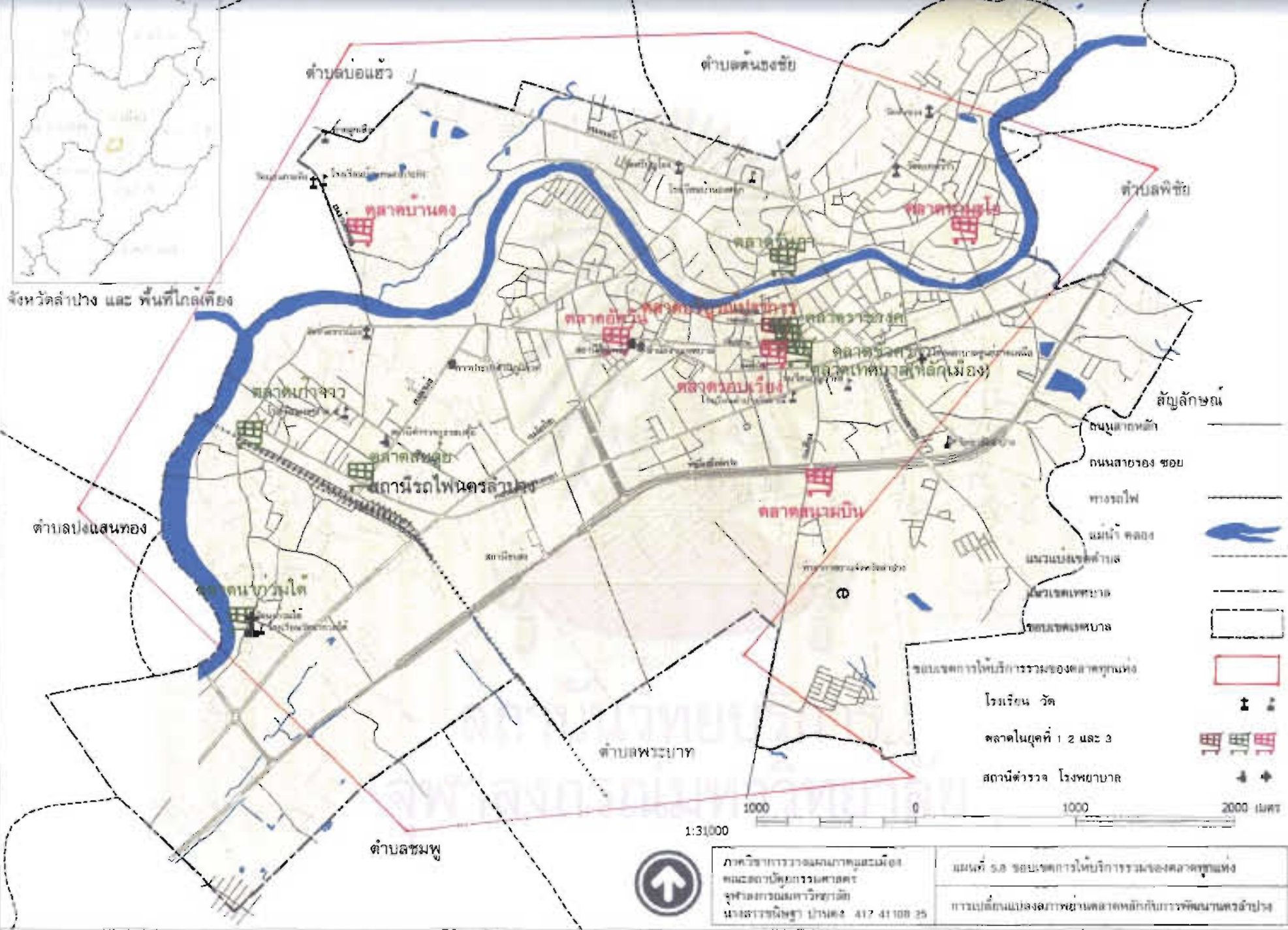
ตลาด	ขอบเขตการให้บริการ		
	พื้นที่	ภายในเขตเทศบาลนครลำปาง	นอกเขตเทศบาลนครลำปาง
13 ตลาดรอบเวียง	ต.ต้นธงชัย ต.หัวเวียง ต.พระบาท ต.ชมพู ต.สบตุ๋ย ต.สวนดอก อ.แม่เมาะ อ.ห้างฉัตร จ.ลำพูน		

ที่มา: จากแบบสอบถาม

จากตาราง 5.21 ขอบเขตการให้บริการของทุกตลาดจะมีลักษณะครอบคลุมพื้นที่รอบข้างตลาดเป็นหลัก คือจะครอบคลุมพื้นที่ตำบลที่ตลาดนั้นตั้งอยู่รวมไปถึงพื้นที่ตำบลอื่นข้างเคียงรอบข้างด้วย ขอบเขตการให้บริการของตลาดในนครลำปาง มีอยู่ 2 ระดับ คือภายในเขตเทศบาลนครลำปาง และนอกเขตเทศบาลนครลำปาง ตลาดทุกแห่งมีขอบเขตการให้บริการภายในเขตเทศบาล ส่วนการให้บริการนอกเขตเทศบาลนั้นจะมีขอบเขตไกลไปถึงต่างอำเภอในจังหวัดลำปางและต่างจังหวัดคือ จังหวัดลำพูน ซึ่งได้แก่ ตลาดในย่านตลาดหลัก คือ ตลาดบริบูรณ์ปรากการ ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) มีขอบเขตถึงในต่างอำเภอ ตลาดชั่วคราว และตลาดรอบเวียงมีขอบเขตถึงต่างอำเภอและถึงจังหวัดลำพูน นอกจากนี้ยังมีตลาดอื่นนอกจากตลาดในกลุ่มนี้คือ ตลาดรัฐสภา ตลาดสนามบิน และตลาดอัศวินมีขอบเขตถึงต่างอำเภอเช่นกัน

เมื่อนำขอบเขตการให้บริการของทุกตลาดมาซ้อนทับกัน (แผนที่ 5.10) จะเห็นได้ว่ามีขอบเขตครอบคลุมเกือบทั่วทั้งเขตเทศบาลนครลำปาง คือตลาดทุกแห่งสามารถให้บริการได้ทั่วทั้งเขตเทศบาลนครลำปาง ส่วนขอบเขตการให้บริการนอกเขตเทศบาลนั้นก็ครอบคลุมไปถึงต่างอำเภอในจังหวัดลำปางและยังไกลไปถึงจังหวัดลำพูนด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จังหวัดลำปาง และ พื้นที่ใกล้เคียง

ตำบลปลงแสนทอง

ตำบลบ่อแฮ้ว

ตำบลต้นธงชัย

ตำบลพิชัย

ตลาดท่าขี้เหล็ก

ตลาดเชียง

ตลาดท่าขี้เหล็ก

ตำบลพระบาท

ตำบลชมพู

1:31,000

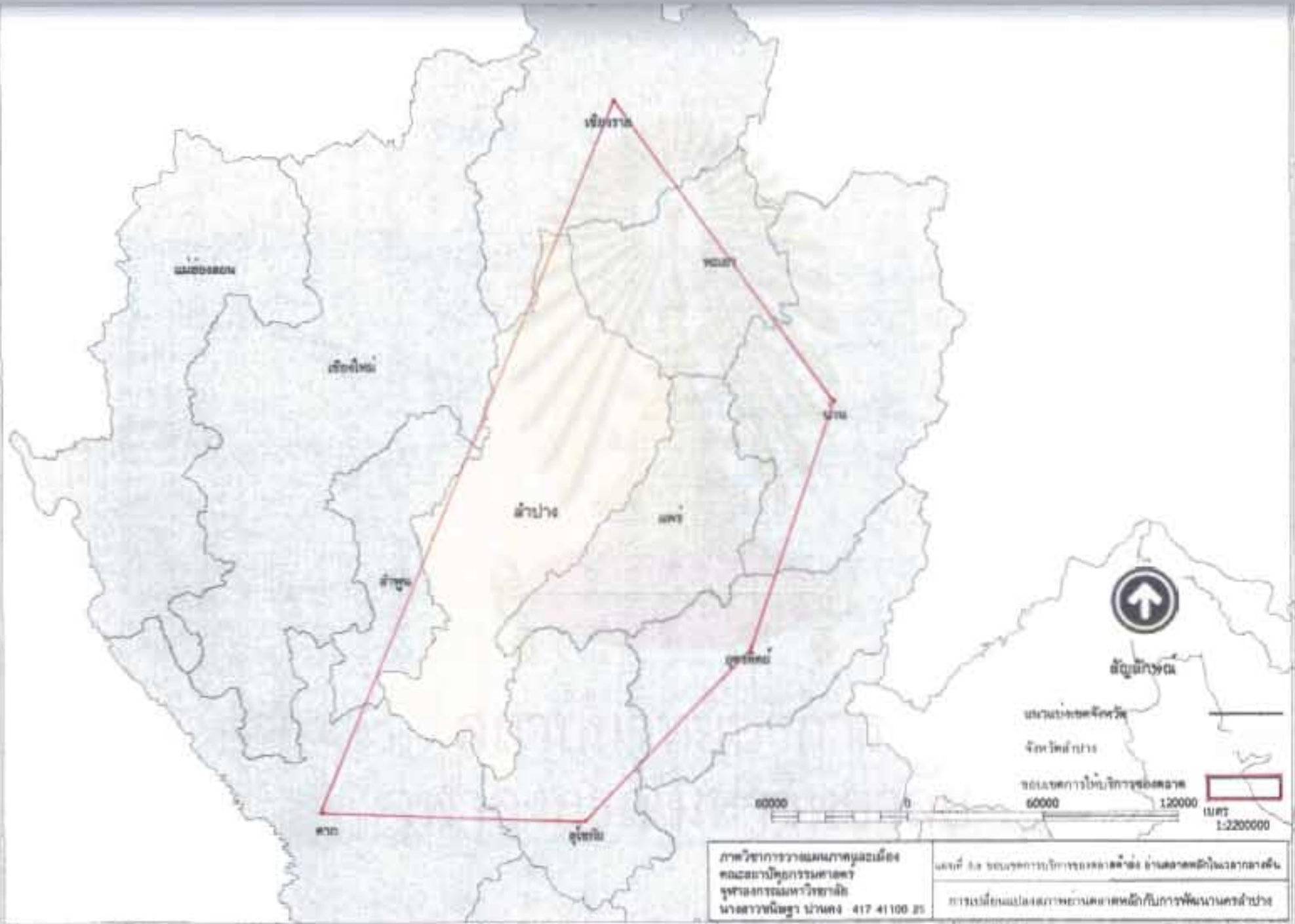
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นางสาวรัชชิสรา บำรุง 417 41108 25

แผนที่ ๑.๒ ซอยเขตการให้บริการรวมของตลาดชุมชนแห่ง
การเปลี่ยนแปลงอภิมหาชนตลาดหลักกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

- สัญลักษณ์
- ถนนสายหลัก
 - ถนนสายรอง ซอย
 - ทางรถไฟ
 - แม่น้ำ คลอง
 - แนวเขตเทศบาล
 - แนวเขตเทศบาล
 - เขตเทศบาล
 - ขอบเขตการให้บริการรวมของตลาดชุมชนแห่ง
 - โรงเรียน วัด
 - ตลาดในชุดที่ 1 2 และ 3
 - สถานีตำรวจ โรงพยาบาล

5.15 สภาพการกลายเป็นตลาดค้าส่งของย่านตลาดหลัก ในเวลากลางคืน

บริเวณสี่แยกธนาคารออมสิน หรือสี่แยก ถนนราชวงศ์ ตัดกับถนนบุญวาทย์ และเกือบตลอดถนนราชวงศ์ ในเวลาเย็นจนถึงกลางคืน และเข้ามืด ได้เปลี่ยนสภาพกลายเป็นจุดที่รถขนส่งสินค้า ส่วนมากจำพวกผัก และของสด ที่นำมาจากต่างอำเภอใน จ.ลำปาง และ จ.เชียงใหม่ จ.ลำพูน ผลไม้จากจังหวัดทางภาคกลาง ได้แก่ จันทบุรี และระยอง ของทะเลจาก จ.สมุทรปราการ นำสินค้ามาลงที่นี้ รวมทั้งตั้งเป็นแผงสินค้าชั่วคราวแบบง่าย ๆ นำสินค้าออกมาจากรถมาวางขาย รอให้แม่ค้าจากที่ต่างๆมารับไป ซึ่งกิจกรรมนี้เริ่มขึ้นในเวลาประมาณ 15:00 น. เป็นต้นไป จนถึงรุ่งเช้าของอีกวันหนึ่ง โดยในช่วงบ่ายถึงเย็น แม่ค้าจากตลาดต่างๆในแถบนี้ได้ออกมาตั้งขายสินค้าบนทางเท้า บนถนนราชวงศ์ เพราะทางเทศบาลยังไม่อนุญาตให้ลงมาตั้งขายบนพื้นที่ถนน เพื่อจองพื้นที่ในการรับสินค้าและขายต่อในเวลากลางคืน พอเริ่มเข้าช่วงกลางคืน เป็นเวลาประมาณ 19:00 น. เริ่มมีรถขนส่งสินค้า ส่วนมากมาจาก จ.เชียงใหม่ และ จ.ลำพูน นำรถมาจอดบริเวณหน้าอาคารพาณิชย์ บนถนนบุญวาทย์ และเริ่มนำสินค้าลงมาทยอยให้กับแม่ค้ารายย่อย และรายใหญ่ที่มารับซื้อ แม่ค้าเหล่านี้ได้แก่ แม่ค้าในเมืองลำปางเอง จากต่างอำเภอและจากต่างจังหวัด คือ จ.แพร่ และจ.น่าน ยิ่งดึกขึ้นแม่ค้าก็เริ่มลงมาวางสินค้าบนถนน จนรถไม่สามารถผ่านถนนเส้นนี้ได้ จนถึงเวลาประมาณ 24:00 น. ถึงรุ่งเช้า กลุ่มที่สองเข้ามาแทนที่ จะต่างกับกลุ่มแรกที่ปริมาณสินค้าที่นำมาลงมีจำนวนมากกว่า และมาจากพื้นที่ที่ไกลกว่า ในขณะที่ กลุ่มแม่ค้าที่มารับในช่วงเวลาที่สองนี้ ก็มาจากจังหวัดที่ไกลออกไปกว่าเช่นเดียวกัน ได้แก่ นอกจากแพร่ และจ.น่าน จ.พะเยา และยังมี จ.เชียงราย และไกลไปถึง จ.ตาก จ.อุตรดิตถ์ และ จ.สุโขทัย ด้วยในช่วงผลัดที่สองนี้ จำนวนพ่อค้าแม่ค้าที่นำสินค้ามาลง และพ่อค้าแม่ค้าที่นำสินค้ามาขายมีมากกว่าในผลัดแรก และคึกคักกว่ามาก จนถนนบุญวาทย์ที่ใช้เป็นที่จอดรถขนส่งสินค้านั้น ใช้จอดไม่พอมองไปจอดบริเวณถนนทิพย์ช้างด้วย เพราะไม่ใช่แค่รถที่ขนส่งสินค้ามาลงเท่านั้น แต่ยังมีรถของบรรดาพ่อค้า แม่ค้าต่างถิ่นที่มารับซื้อสินค้ากลับไปด้วย ส่วนพ่อค้าแม่ค้าอีกกลุ่มหนึ่งในช่วงผลัดที่สองนี้ คือ พ่อค้า แม่ค้าที่ขายสินค้าในตลาดย่านนี้ในเวลาเช้า คือ มารับซื้อสินค้าแล้วนำเข้ามาในตลาด คัดเลือกสินค้า และจัดเตรียมขายในเวลาเช้าต่อไป คือ มารับซื้อสินค้า แล้วนำเข้ามาในตลาด คัดเลือกสินค้า และจัดแผงสินค้าเตรียมขายในเวลาเช้าต่อไป ซึ่งมีทั้งขายปลีกและขายส่ง แม่ค้าในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตตลาดรอบเวียงและตลาดชั่วคราว พอถึงเวลาประมาณ 06:00 น. ก็เริ่มเก็บกวาดทำความสะอาด ถนนราชวงศ์ทั้งสายให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยดังเดิม พร้อมจะใช้ให้รถแล่นได้ตามปกติเป็นเช่นนี้ ซึ่งการเปลี่ยนถนนสายนี้เป็นตลาดขายส่ง ดังที่ได้กล่าวมานี้ เริ่มมาขึ้นประมาณ 10-15 ปี มาแล้ว จนมาถึงปัจจุบัน (สังวร พุเตี๊ยมวงศ์แม่ค้าตลาดชั่วคราว, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543)

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 นางสาวชนิษฐา นานคง 417 41100 25

แผนที่ 3.3 ขอบเขตการให้บริการของโครงการ อำเภอสามชัยในภาคกลาง
 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามหลักในการพัฒนามนุษย์

5.16 นโยบายของทางเทศบาลเกี่ยวกับตลาดนครลำปาง

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การเติบโตและลักษณะการค้าขายภายในตลาดต่างๆ ในเขตเทศบาลนครลำปางนั้น ทางเทศบาลไม่ได้เข้ามาควบคุม ดูแลอย่างจริงจัง มีเพียงแค่เข้ามาสร้างโรงเรือน แผงสินค้า และจัดหาคนทำความสะอาดและคนเฝ้ามาให้ในตลาดที่เป็นเจ้าของเทศบาลเท่านั้น ในปัจจุบันทางเทศบาลนครลำปาง ได้มีนโยบายที่จะปรับปรุงให้ถูกสุขลักษณะตามหลักสุขาภิบาล โดยจะเข้าไปปรับปรุงสภาพทุกอย่างภายในตลาด ทั้งโรงเรือน แผงขายสินค้า และจัดสรรพื้นที่ภายในตลาดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ยังขาดเหลือและมีความจำเป็นในตลาด เช่น โรงเรือน แผงขายสินค้า เป็นต้น

บริเวณที่เกิดปัญหาและความเดือดร้อนมากที่สุด คือ การวางขายสินค้าบนทางเท้าและลงมาถึงบนถนนราชวงศ์ ข้างธนาคารออมสิน ที่มีสภาพเช่นนี้มากกว่า 10 ปีแล้ว ปัญหาและความเดือดร้อนดังกล่าว ได้แก่

- 1 เกะกะทางเดินบนทางเท้าจากการนำสินค้ามาวางขาย
- 2 ความเป็นระเบียบเรียบร้อย
- 3 ความสกปรก
- 4 กีดขวางทางจราจร

นอกจากนี้ ยังได้ส่งผลกระทบต่อมายังร้านค้าที่เป็นตึกแถวบนถนนสายนี้ จากการที่สภาพการจราจรบนถนนสายนี้เป็นไปอย่างยากลำบาก ไม่สามารถนำรถผ่านเข้ามา และจอดรถเพื่อซื้อขนย้ายสินค้าได้ จึงพากันไปซื้อสินค้าที่ร้านค้าแห่งอื่น จำนวนลูกค้าของร้านค้าตึกแถวแถบนี้ลดลงกว่าครึ่ง และมีแนวโน้มว่าจะลดจำนวนลงเรื่อยๆ จนในปัจจุบัน ต้องปิดร้อนไป และหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ในทำเลย่านอื่นต่อไป ทางเทศบาลถึงกับเคยออกนโยบายปิดถนนสายนี้ทั้งสาย ให้แม่ค้าขายสินค้าได้อย่างเต็มที่มาแล้วเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2539 ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับเจ้าของร้านค้าตึกแถวนี้อย่างมาก เพราะจะทำให้ร้านค้าเหล่านี้ถูกตัดลูกค้าที่เคยเข้ามาซื้อสินค้า โดยนำรถเข้ามาขนสินค้าไปเกือบหมด จึงรวมตัวกันประท้วงนโยบายนี้ ทางเทศบาลจึงยอมผ่อนปรนให้ไป ความเดือดร้อนดังกล่าวไม่ได้หยุดอยู่แค่นี้ เนื่องจากกิจกรรมการค้าขายบนถนนสายนี้มีตลาดทั้งวัน ทั้งคืน ก่อความรำคาญในยามค่ำคืนมาโดยตลอด กลุ่มเจ้าของร้านค้าตึกแถวนี้จึงเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีความเดือดร้อนมาก และรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรมที่ตนเองได้รับไม่พอใจกับการจัดการของทางเทศบาลฯ ที่เมื่อคราวที่ใช้นโยบายปิดถนนใหม่ๆ พอไปประท้วงกับทางเทศบาลฯ ทางเทศบาลฯ ตกลงว่าจะผ่อนปรนให้แม่ค้าเหล่านี้ขายของบนถนนได้อีก 8 เดือน และต่อมาก็เปลี่ยนเป็น 3 ปี จนมาถึงปัจจุบัน ก็ยังเป็นเช่นเดิมอยู่ ทั้งๆที่เจ้าของร้านค้าเหล่านี้เสียภาษีถูกต้องในทุกปี และแม่ค้าเหล่านี้ไม่ได้เสียภาษี แผงขายสินค้าในตลาดอื่นในย่านนี้ก็ยังมีวางอยู่ แต่กลับไปขาย มาวางสินค้ากักริมถนนอย่างนี้ ส่งผลให้เจ้าของร้านค้าตึกแถวได้รับความเดือดร้อนมาก ล่าสุดในเดือน

กุมภาพันธ์ 2544 มีข่าวว่า บรรดาเจ้าของร้านค้าอาคารพาณิชย์บริเวณนี้ได้มีการยื่นถวายฎีกาเรื่องนี้แล้ว (เจ้าของร้านพร้อมกัน ตลาดรอบเวียง, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543)

เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2543 เทศบาลนครลำปางได้ดำเนินการวางแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ มี 2 แนวทางด้วยกัน คือ แนวทางแรก ทางเทศบาลได้จัดเตรียมพื้นที่บริเวณหน้าห้างบิ๊กซี ซึ่งเป็นที่โล่งให้บรรดาแม่ค้าที่ขายสินค้าบนถนนราชวงศ์ไปขายสินค้า เปิดเป็นตลาดแห่งนี้ โดยเบื้องต้นตกลงกันว่าจะย้ายผู้ขายส่งออกไปก่อน แต่บรรดาแม่ค้าไม่ยอมย้ายออกไปอยู่ที่ตลาดแห่งใหม่ที่ทางเทศบาลจัดเตรียมไว้ให้ดังกล่าว และรวมตัวกันประท้วงไม่ยอมย้ายออกไป สาเหตุเพราะที่ตลาดแห่งใหม่นี้ขายไม่ได้ดีเท่ากับบนถนนราชวงศ์เดิม ทางเทศบาลจึงยอมผ่อนปรนได้ แต่กำลังดำเนินการหาวิธีการผลักดันให้แม่ค้าเหล่านี้ย้ายออกไปให้ได้เพราะทางเทศบาลได้ลงทุนในการจัดเตรียม ก่อสร้างตลาดบริเวณหน้าห้างบิ๊กซีแห่งนี้ไว้มากแล้ว วิธีการผลักดัน ได้แก่ การจัดงานมหรสป การละเล่น หรือการดึงแม่ค้าจากตลาดอื่นเข้ามาที่ตลาดแห่งใหม่นี้ เชื่อว่าถ้าตลาดเริ่มติดแล้ว แม่ค้าบนถนนราชวงศ์จะย้ายตามมา

แนวทางที่สอง คือ ทำการปรับปรุงอีก 3 ตลาดใหม่ ได้แก่ ตลาดรัชฎา ตลาดชั่วคราว และตลาดเทศบาล(หลักเมือง) โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรือน และจัดระเบียบการใช้พื้นที่ใหม่ เพราะปัจจุบันพบว่ายังมีพื้นที่ว่างอีกมาก ที่ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ ปล่อยให้เป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า และกำจัดเศษวัสดุ ของใช้ที่ชำรุดเสียหายที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ทิ้งไป (พงค์กร ออกต้น, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2543)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.17 สภาพย่านตลาดหลักในยุคที่ 3

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลักยุคที่ 3 ส่วนมากเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงอาคารไปเป็นอาคารที่ก่อสร้างด้วยปูนซีเมนต์ที่แข็งแรง มั่นคง ทาวเวอร์มากขึ้น กล่าวคือ บริเวณรอบๆ ตลาดบริเวณปรางค์กู่ ยังคงเป็นห้องแถวอาคารครึ่งตึก ครึ่งไม้ที่สร้างขึ้นใหม่ หลังจากคราวไฟไหม้ตลาด แต่ตัวโรงเรือนตลาดหรือสร้างใหม่เป็นอาคารโรงเรือนตึกที่ทาวเวอร์มากขึ้น และเป็นตัวอาคารที่ใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ทางด้านตลาดราชวงศ์นั้น ห้องแถวไม้ 2 ชั้นที่ล้อมรอบตลาดได้เกิดไฟไหม้เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว จึงก่อสร้างใหม่เป็นแถวครึ่งตึกครึ่งไม้ พร้อมทั้งก็ก่อสร้างตัวอาคารโรงเรือนของตลาดใหม่ เป็นอาคารโรงเรือนตึก และอาคารพาณิชย์ถัดออกมาติดกับถนนราชวงศ์นั้นได้ก่อสร้างใหม่ เป็นอาคารตึก เมื่อปี พ.ศ.2512 ส่วนอาคารพาณิชย์ด้านที่ติดกับถนนบุญวาทย์นั้นก็ได้ก่อสร้างใหม่เช่นกัน เมื่อปี พ.ศ.2509 โดยมีจารึกตัวอักษรไว้บนหน้าอาคารว่า “อาคารพาณิชย์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2509” และสภาพบริเวณตลาดเทศบาล(หลักเมือง)และตลาดรอบเวียง ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากยุคที่แล้ว อาคารหลักๆยังใช้อาคารเดิมอยู่ เพียงแค่ดัดแปลงด้านหน้าบ้างเท่านั้น ซึ่งเป็นสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สภาพอาคารและพื้นที่โดยรอบต่อมาไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก สภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจนสังเกตเห็นได้ชัดเจน ก็คือ สภาพการออกมาวางขายสินค้าที่ริมทางเท้า เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมานี้ คือ แม่ค้าในตลาดบริเวณปรางค์กู่ก็ออกมาขายสินค้าบนทางเท้าถนนราชวงศ์และฝั่งตรงข้ามก็มีสภาพเช่นเดียวกันจากแม่ค้าในตลาดราชวงศ์ เรื่อยไปจนถึงตลอดถนนสายนี้ถึงรอบเวียงด้านตลาดรอบเวียง และยังมีบนถนนบุญวาทย์ ด้านตลาดชั่วคราวเกือบทั้งสายอีกด้วย มีทั้งแผงลอยหาบเร่ นำสินค้ามาวางขายบนโต๊ะเล็กๆ และลักษณะนำผ้ามาปูและวางสินค้าลงบนผ้า กางร่มบังแดดขนาดใหญ่ บริเวณทางเท้าที่นอกจากจะเต็มไปด้วยเหล่าบรรดาพ่อค้า แม่ค้า และสินค้าของตนแล้ว ยังรวมกับประชาชน ลูกค้าที่มาจับจ่ายซื้อสินค้า ที่นิยมความสะดวกสบายในการซื้อสินค้าบริเวณนี้ เพราะไม่ต้องเดินเข้าไปซื้อสินค้าถึงในตลาด ยิ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้แม่ค้าออกมาข้างนอกกันมากขึ้น สภาพดังกล่าวนี้ในวันที่ยังทวีความรุนแรงมากขึ้น และกิจกรรมบริเวณนี้ก็เพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นเรื่อยๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.18 ภาพรวมของตลาดในยุคนี้

ตลาดทั้งหมด คือ 13 ตลาดในยุคปัจจุบันนี้ มีทั้งตลาดที่เกิดขึ้นมาแล้วก่อนยุคนี้และตลาดที่เพิ่มเกิดขึ้นใหม่ ตลาดที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ได้แก่ เทศบาล(หลักเมือง) ตลาดชั่วคราว ตลาดราชวงศ์ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ตลาดเกี้ยวจาว ตลาดสบตุ๋ย ตลาดรักษา และตลาดนาแก้วใต้ ซึ่งตลาดเหล่านี้ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนเก่าแก่ของเมืองที่ยังคงเป็นชุมชนสำคัญและกลายเป็นย่านธุรกิจการค้าของเมืองในปัจจุบันด้วย ส่วนตลาดที่เพิ่มเกิดใหม่ ได้แก่ ตลาดรอบเวียง ตลาดบ้านดง ตลาดสนามบิน ตลาดท่ามะโอ และตลาดอัศวิน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่กระจายตามรอบนอก ให้บริการชุมชนเมืองที่ขยายตัวออกไป และมีอีก 1 ตลาด คือ ตลาดห้าแยกที่ต้องปิดตัวลงไป เนื่องจากเจ้าของที่ดินบริเวณนั้นต้องการเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์ประเภทอื่นที่ได้รับผลตอบแทนคุ้มค่า ตลาดทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นของเอกชน มี 4 ตลาด เป็นของเทศบาลนครลำปาง ได้แก่ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) ตลาดชั่วคราว และตลาดอัศวิน ทำให้ทั้ง 4 ตลาดนี้สามารถทำการจัดการและควบคุมได้เต็มที่ โดยทางเทศบาลนครลำปาง

การให้บริการแต่ละตลาดนั้น จะให้บริการชุมชนใกล้เคียงเป็นหลัก รองลงมาคือ ชุมชนอื่นภายในเมือง และชุมชนรอบนอก ในจ.ลำปาง ที่ห่างไกลออกไปถึงต่างอำเภอ จารกแผนที่แสดงขอบเขตการให้บริการ จะเห็นได้ว่าขอบเขตการให้บริการของแต่ละตลาดนั้น ให้บริการชุมชนภายในเมืองด้วยกัน ขอบเขตจะซ้อนทับกันไม่ได้แบ่งแยกโดยเด็ดขาด เพราะการคมนาคมทางถนนและมีการใช้พาหนะที่ใช้เครื่องยนต์ในการเดินทางมากขึ้น ส่วนขอบเขตการให้บริการของกลุ่มตลาดหลัก 5 ตลาดนั้น ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางตลาดค้าส่ง ผัก ผลไม้ และของสดที่สำคัญของเมือง รับและขนถ่ายสินค้าไปยังชุมชนใกล้เคียงและชุมชนที่ห่างไกลออกไปทำให้ขอบเขตการให้บริการกว้างไกลกว่า นอกจากนี้ ทุกตลาดยังทำหน้าที่เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าประเภทผักผลไม้ และของสด จำพวกเนื้อและโปรตีน เป็นหลักให้แก่ชุมชนในเมืองนครลำปาง รองลงมาคือ สินค้าอุปโภคบริโภค เครื่องปรุง ของชำ และอาหารปรุงสำเร็จ ซึ่งปัจจุบันจากพฤติกรรมการณ์ซื้อสินค้าของผู้บริโภคในเขตเทศบาลนครลำปาง พบว่า ตลาดเป็นแหล่งซื้อสินค้าประเภทผัก ผลไม้ และของสด ในขณะที่ร้านค้าประเภทห้างสรรพสินค้ากลายเป็นแหล่งซื้อสินค้าประเภทสินค้าอุปโภค บริโภค ข้าวของเครื่องใช้ และเสื้อผ้าแทน

ตลาดยังมีความสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชนเมืองนครลำปาง ที่เป็นแหล่งอาหารบริโภคในชีวิตประจำวัน จำเป็นต้องมาซื้อสินค้าที่ตลาดเกือบทุกวัน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ดีดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง ช่วงระยะเวลาในการติดตลาดมี 2 ช่วงที่สำคัญ คือ ในช่วงเช้าและในช่วงเย็น กล่าวคือ ตลาดเช้ายังมีความสำคัญตามลักษณะการดำรงชีวิตของชุมชนทางภาคเหนือทั่วไปอยู่ที่นิยมมาจับจ่ายซื้อสินค้าช่วงเช้าเก็บไว้บริโภคทั้งวัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีตลาดเย็นหลาย

แห่งที่เกิดขึ้นมารองรับรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่ที่ต้องรีบเร่งไปทำงานในช่วงเช้า แล้วจึงมีเวลาแวะจับจ่ายสินค้ามาบริโภคในช่วงเย็น หลังเลิกงานที่มีเวลามากพอและสะดวกกว่า

ปัญหารุนแรงส่วนใหญ่ของตลาดเกือบทุกแห่ง คือ ปัญหาเรื่องความสกปรก ปัญหาเรื่องความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และปัญหาเรื่องที่จอดรถไม่เพียงพอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.19 ลักษณะเฉพาะของกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก

กลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก 5 ตลาด ได้แก่ ตลาดบริบูรณ์ปรากร ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) ตลาดชั่วคราว และตลาดรอบเวียง เป็นตลาดเก่าแก่ของเมือง มีเพียงตลาดรอบเวียงแห่งเดียวเท่านั้นที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันนี้ ย่านนี้จึงเป็นย่านการค้าเก่าแก่ของเมืองที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แต่ค่อยๆเกิดการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา กล่าวคือ จากสภาพการค้าภายในตลาดที่เคยรุ่งเรืองกลับค่อยๆซบเซาลง จากการที่แม่ค้านิยมออกไปขายสินค้ากันบนทางเท้าภายนอกตลาดเป็นแนวยาวตลอดถนนเกือบทั้งสายในย่านนี้เชื่อมต่อถึงกันหมด แต่นับวันยิ่งทวีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

การคงเป็นสภาพย่านตลาดหลักของกลุ่มนี้ คือ การกลายเป็นตลาดค้าส่งบนถนนราชวงศ์ในช่วงเย็นและกลางคืน ตลอดไปจนถึงตอนเช้าตรู่ ย่านนี้จึงมีกิจกรรมเกือบตลอดเวลา เป็นจุดรับจากแหล่งต่างๆทั้งใน จ.ลำปางเอง และจากจังหวัดอื่นที่ห่างไกลออกไป จนกลายเป็นจุดกระจายสินค้าต่อไปยังจังหวัดทางตะวันออกของภาคเหนือ ได้แก่ จ.แพร่ จ.น่าน และจ.พะเยา รวมไปถึงจังหวัดอื่นในภาคเหนือตอนล่างด้วย ได้แก่ จ.ตาก จ.สุโขทัย และจ.อุตรดิตถ์ จึงเปรียบเสมือนเป็นจุดแหล่งรวมสินค้าและกระจายสินค้าส่งต่อไปจากจังหวัดในภาคเหนือตอนบนที่ตั้งอยู่ขึ้นไปทางเหนือของ จ.ลำปาง นอกจากการกลายเป็นตลาดค้าส่งของย่านตลาดหลักที่มีส่วนเพิ่มความสำคัญของย่านนี้แล้ว ยังมีส่วนทำให้เกิดการนำสินค้ามาขายบนทางเท้าริมถนนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเช้าและเย็น เพราะความสะดวกในการรับเงินซื้อสินค้าจากพ่อค้าแม่ค้าขายส่ง แล้วจึงนำมาขายบนทางเท้าเลย ไม่ต้องเสียเวลานำเข้าไปในตลาด ส่วนผู้บริโภคก็สามารถเลือกซื้อสินค้าได้เลย ไม่ต้องเดินเข้าไปในตลาด เมื่อบริเวณบนทางเท้ามีลูกค้ามากขึ้น แม่ค้าภายในตลาดก็ออกมาวางขายข้างนอกตลาดบนทางเท้านี้กันมากขึ้นตามประกอกับการแข่งขันกับตลาดอื่นในเมือง ทำให้สภาพการค้าขายภายในตลาดแต่ละตลาดซบเซาลงไปมาก โดยเฉพาะตลาดบริบูรณ์ปรากร และตลาดราชวงศ์ที่เป็นตลาดเก่าแก่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ เคยเป็นตลาดที่เจริญรุ่งเรืองได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนในเมืองมาก ปัจจุบันมีแผงสินค้าว่างเปล่าจำนวนไม่น้อย ที่ปล่อยให้ร้างไป ส่วนตลาดอื่นๆในกลุ่มนี้ถึงแม้ว่ามีสภาพการค้าขายคึกคักกว่าตลาดบริบูรณ์ปรากร และตลาดราชวงศ์ แต่ก็ต่างไปจากช่วง 20-30 ปีก่อนหน้านี้ที่เคยคึกคักเต็มไปด้วยทั้งพ่อค้าแม่ค้า และผู้บริโภคมากกว่าในปัจจุบันนี้ ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าลักษณะการค้าขายในย่านตลาดหลักนี้ ที่ลักษณะกิจกรรมซบเซาลงในตัวตลาดแต่ละแห่ง ตรงข้ามกับบริเวณบนทางเท้าที่กลับมีกิจกรรมมากขึ้นแทน

สภาพดังกล่าวข้างต้นทำให้ย่านนี้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ได้แก่ ปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ปัญหาความไม่สงบก่อความรำคาญ กีดขวางทางจราจร และความสกปรกทำให้ย่านนี้มีสภาพการจราจรบนท้องถนนไม่คล่องตัว และปัญหานี้จะรุนแรงมากขึ้นในเวลาหัวโหม่ง

ด่วน ช่วงเช้าและช่วงเย็น นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาความขัดแย้งของพ่อค้าแม่ค้าในย่านนี้เกิดความไม่พอใจในความไม่เท่าเทียมกันจากผลประโยชน์ทางการค้าที่ตนจะได้รับระหว่างเจ้าของร้านค้ากับพ่อค้าแม่ค้าบนทางเท้า ปัญหาดังกล่าวนี้ทางเทศบาลนครลำปางได้พยายามเข้าหาทางแก้ไขด้วยวิธีการต่างๆ หลายครั้งแล้ว แต่ก็สร้างความไม่พอใจ และเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าประท้วงทางเทศบาลนครลำปางอยู่เสมอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.20 ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดและเมืองในยุคนี้

สืบต่อมาจากยุคที่แล้วที่บริเวณย่านการค้าสำคัญของเมือง มีอยู่ 2 แห่งด้วยกัน คือ บริเวณชุมชนเก่า และย่านสถานีรถไฟ ซึ่งแต่ละย่านก็จะเกิดตลาดรองรับชุมชนในย่านนั้นขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในช่วงต้นๆของยุค ชุมชนทั้งสองย่านค่อยๆขยายตัวจนเชื่อมต่อกันบนถนนจักราช และถนนท่าครวน้อย เกิดชุมชนใหม่ ร้านค้าต่างๆ สถานบันเทิง สถานที่ราชการ สถานศึกษา ตลอดจนเกิดตลาดแห่งใหม่ คือ ตลาดอัศวินขึ้นในบริเวณนี้ ปัจจุบันตลาดอัศวิน เป็นตลาดที่มีความสำคัญมากในเมือง เพราะตั้งอยู่บริเวณย่านการค้าใหม่แถบนี้ ซึ่งเป็นย่านตลาดและสถานบันเทิงในยามค่ำคืนของเมือง ส่วนตลาดอื่นที่เกิดขึ้นใหม่ในยุคนี้ ก็เกิดขึ้นในบริเวณที่มีการขยายชุมชนเมืองออกไปในบริเวณชานเมือง รองรับชุมชนที่ขยายตัวออกไปดังกล่าว ดังนั้น ตลาดในยุคนี้จึงเกิดขึ้นตามการขยายตัวของชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่(แผนที่ 5.10)

กลุ่มตลาดที่สำคัญของเมือง คือ กลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก ตั้งกระจุกรวมตัวกันอยู่ในบริเวณในกลางเมือง ในย่านธุรกิจดั้งเดิมของเมืองสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้พื้นที่ในย่านกลางเมืองนี้ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการค้าของเมืองอยู่ และจากการที่เมืองนครลำปางในพื้นที่เขตเทศบาลนครลำปางนั้นเป็นเมืองไม่ใหญ่มาก มีการคมนาคมทางบกที่สะดวก โรงข่ายถนนเชื่อมโยงไปได้ทั่วถึง และประชาชนนิยมเดินทางโดยใช้ยานพาหนะ ทำให้แต่ละตลาดสามารถให้บริการประชาชนได้หลายชุมชนครอบคลุมทั้งทั้งเมือง ประชาชนในตัวเองก็สามารถให้บริการประชาชนได้ในหลายชุมชนครอบคลุมทั่วทั้งเมือง ประชาชนในตัวเองก็สามารถเดินทางไปใช้บริการเลือกซื้อสินค้าที่ตลาดต่างๆได้สะดวก

นอกจากความสะดวกสบายของเส้นทางคมนาคมทางบกในตัวเมือง ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงระหว่าง จ.ลำปาง กับจังหวัดอื่นๆที่ตั้งอยู่ไกลออกไปยังได้รับการพัฒนา สามารถใช้ติดต่อกันได้สะดวกสบายมากขึ้นเช่นกัน ทำให้โครงข่ายการเชื่อมโยงของสินค้ากลุ่มผู้ประกอบการ และกลุ่มผู้บริโภค ได้ขยายโครงข่ายไปไกลขึ้น ถึงจังหวัดอื่นๆในภาคเหนือที่ตั้งอยู่ทางเหนือขึ้นไป จังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้

5.21 ปัญหาของชุมชนเมืองนครลำปาง

5.21.1 ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- มีการใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ เกิดความสับสน การขยายตัวของการใช้ที่ดินและพบมากริมแนวถนน ส่วนด้านในยังคงไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้เปลี่ยนแปลงด้านการบริการสาธาณูปโภค
- มีการก่อสร้างอาคารที่พักอาศัยรุกล้ำแม่น้ำวัง
- มีการก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรรรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี (แผนที่ 5.11)

5.21.2 ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่ง

ในเขตชุมชนเมือง ถนนค่อนข้างเก่าและมีเขตทางแคบ ประกอบกับชุมชนเกาะกลุ่มหนาแน่นสองข้างทาง และเป็นย่านธุรกิจการค้ากลางเมืองโดยเฉพาะช่วงเวลาโรงเรียนเลิก การจราจรติดขัดในบริเวณช่วงกลางถนนพหลโยธิน และถนนรอบเวียง ต่อเนื่องถึงถนนบุญวาทย์ และถนนทิพย์ช้าง เนื่องจากขนาดเขตทางคับแคบและต้องเสียพื้นที่บางส่วนสำหรับเป็นพื้นที่จอดรถและอิบริเวณหนึ่ง คือ ถนนฉัตรไชย เป็นเพราะถนนที่จะกระจายการจราจรจากถนนฉัตรไชยไปสู่ถนนสุเรนทร์ยังไม่เพียงพอ นอกจากนี้ สะพานรองรับการสัญจรของยวดยานบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำยังไม่เพียงพอ ก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดโดยเฉพาะในช่วงโมงเร่งด่วน

5.21.3 ปัญหาระบบระบายน้ำไม่มีประสิทธิภาพ

ในเขตเทศบาลนครลำปาง พื้นที่เกือบทั้งหมดมีท่อระบายน้ำแต่ขนาดท่อที่ใช้แตกต่างกัน การเชื่อมต่อระหว่างท่ออย่างไม่เป็นระบบที่ดีพอ ระบบระบายน้ำเป็นระบบระบายน้ำรวมและระบายน้ำสู่แม่น้ำวัง โดยไม่ได้รับการบำบัดคุณภาพน้ำให้ดีก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำ และในบางส่วนของตัวเมืองมีปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากไม่มีระบบระบายน้ำในบางพื้นที่รวมทั้งข้อบกพร่องในระบบระบายน้ำที่มีอยู่ เช่น การก่อสร้างท่อระบายน้ำ – รางระบายน้ำขนาดเล็กเกินไป ชำรุดหรือการออกแบบก่อสร้างไม่ถูกต้อง เป็นต้น

5.21.4 ปัญหาการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลยังไม่มีประสิทธิภาพ

เนื่องจากการจัดเก็บขยะทำได้ไม่ทั่วถึง ปริมาณขยะมีมากขึ้นทำให้มีขยะตกค้าง การเก็บขยะและวัชพืชในแม่น้ำวังยังไม่มีเจ้าหน้าที่ และเครื่องมือเครื่องไม้ สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยอยู่ไกล มีเนื้อที่น้อย

จังหวัดลำปาง และ พื้นที่ใกล้เคียง

ตำบลแม่สรวง

ศูนย์วิจัยการวางแผนและพัฒนาระบบเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 หมายเลขโทรศัพท์ 053 41100 25

แผนที่ 5.11 แผนในการขยายตัวของชุมชนเมือง
 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมกับการพัฒนาพื้นที่ป่า

สรุป

นครลำปางก้าวเข้าสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ให้เป็นเมืองที่ทันสมัยทัดเทียมกับเมืองอื่นๆ ในยุคนี้ โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวชี้นำ มีการนำลักษณะข้อได้เปรียบและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ของนครลำปาง นำมาใช้กำหนดบทบาทหน้าที่ของเมือง ได้แก่ เมืองศูนย์กลางราชการในระดับภาค เมืองอุตสาหกรรม และโรงงานผลิตไฟฟ้าเหมืองแม่เมาะทำให้นครลำปางค่อยๆ เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม กลายเป็นเมืองหนึ่งที่สำคัญในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะความสำคัญทางด้านการค้า ที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านนี้อยู่ ในขณะที่ย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมือง ยังคงตั้งอยู่ที่เดิม และมีการขยายเชื่อมต่อถึงกัน การเกิดขึ้นของตลาดก็เป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ตลาดที่สำคัญก็ยังอยู่ในย่านธุรกิจการค้าเดิมของเมือง ยังมีที่เกิดขึ้นใหม่ตามย่านการค้าใหม่ และตามการขยายตัวของชุมชนในเขตชานเมือง

ตลาดทุกแห่งเป็นแหล่งสินค้าประเภทผัก ผลไม้ และของสดเป็นหลัก การให้บริการของแต่ละตลาดจะให้บริการชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียงเป็นหลัก ตลอดไปจนถึงชุมชนในส่วนต่างๆ ของเมืองที่ห่างไกลออกไป เนื่องมาจากการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ในตลาดที่ใหญ่ขึ้นจะให้บริการไกลไปถึงต่างอำเภอ ในจ.ลำปางด้วย ตลาดในเขตเทศบาลนครลำปาง ยังคงเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมและกระจายสินค้าที่สำคัญของ จ.ลำปาง ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวนครลำปาง เป็นกิจกรรมที่สำคัญของเมืองซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อกับอีกหลายกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

ส่วนความสำคัญของย่านตลาดหลัก ยังคงเป็นย่านที่สำคัญของเมือง จากการที่มีตลาดหลายแห่งตั้งอยู่ในบริเวณนี้ และมีการเชื่อมต่อถึงกันโดยการขายสินค้าบนทางเท้า ที่ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการอยู่ ความสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเป็นตลาดค้าส่งแห่งเดียวของ จ.ลำปาง ที่เป็นศูนย์กลางรวบรวมและขนถ่ายสินค้าในพื้นที่ จ.ลำปาง เองและไปถึง จ.แพร่ จ.น่าน และจังหวัดในภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา และเสนอแนวทางในการพัฒนา

ในบทนี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ผลการศึกษา ตามวิธีการและตามประเด็นที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 1 ตลอดจนนำผลการศึกษา และผลจากการวิเคราะห์ที่ได้มาอภิปรายประกอบกับทฤษฎีแนวความคิดและงานทบทวนวรรณกรรมที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 2 เพื่อนำไปสู่บทสรุปของงานศึกษาชิ้นนี้ และท้ายที่สุด นำความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด มาเสนอเป็นแนวความคิดในการพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการค้า รองรับกิจกรรมตลาด เป็นพื้นฐานในการพัฒนานครลำปางต่อไปในอนาคต

6.1 วิเคราะห์ผลการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยุคที่ 1	ยุคที่ 2	ยุคที่ 3	บทสรุป
1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานคร ลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง	1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานคร ลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง	1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานคร ลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง	
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายตลาด กับเมือง	2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายตลาด กับเมือง	2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายตลาด กับเมือง	
3. จัดลำดับศักยภาพ(Hierarchy)ตลาดเปรียบเทียบ ความแตกต่างแต่ละลำดับศักยภาพ	3. จัดลำดับศักยภาพ(Hierarchy)ตลาดเปรียบเทียบความ แตกต่าง แต่ละลำดับศักยภาพ	3. จัดลำดับศักยภาพ(Hierarchy)ตลาดเปรียบเทียบความ แตกต่างแต่ละลำดับศักยภาพ	
4. การเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลัก ปัจจัย และ ความสัมพันธ์กับเมือง	4. การเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลัก ปัจจัย และ ความสัมพันธ์กับเมือง	4. การเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลัก ปัจจัย และ ความสัมพันธ์กับเมือง	

แผนผัง 6.1 แผนผังประกอบความเข้าใจในการวิเคราะห์ผลการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.1.1 ยุคที่ 1

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานครลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง ในยุคที่ 1

ยุคนี้เป็นยุคแรกที่เริ่มก่อตั้งเมืองนครลำปาง ซึ่งในยุคนี้ประกอบไปด้วยเมือง 3 รุ่น แต่ละรุ่น มีการย้ายที่ตั้งเมืองด้วย จากแผนที่ 3.7 หน้า 83 แผนที่ 3.9 หน้า 87 และแผนที่ 3.11 หน้า 92 จะเห็นที่ตั้งของเมืองในแต่ละรุ่น ตามลำดับเวลา และเริ่มปรากฏที่ตั้งของตลาดในเมืองรุ่นที่ 3 คือ ตลาดจีน และตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง สาเหตุที่ตลาดเริ่มเกิดขึ้นมาในเมืองรุ่นที่ 3 เมืองรุ่นสุดท้ายในยุคนี้ เพราะ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาเป็นช่วงที่กำลังก่อตั้งเมือง บ้านเมืองไม่สงบ เกิดศึกสงคราม การแก่งแย่งดินแดน และการขยายอิทธิพลจากเมืองต่าง ๆ รอบข้าง ประกอบกับลักษณะเศรษฐกิจในช่วงนี้ ยังเป็นแบบเศรษฐกิจเพื่อหาเลี้ยงตนเองและแบบแลกเปลี่ยนง่าย ๆ จึงไม่ปรากฏรูปแบบการค้าขาย เป็นพื้นที่ตลาดให้เห็นชัดเจน ต่อมาถึงเมืองรุ่นที่ 3 ก็เริ่มเข้าสู่ความสงบจากศึกสงคราม ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในเมืองดีขึ้น บ้านเมืองเริ่มมีความมั่นคงขึ้น เริ่มมีการติดต่อกับชุมชนอื่นไกลมากขึ้นโดยอาศัยเส้นทางคมนาคมทางน้ำ คือ แม่น้ำวัง เป็นสำคัญ ส่งผลให้พื้นที่ริมแม่น้ำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการติดต่อค้าขายกับชุมชนต่าง ๆ มากขึ้น กลายเป็นย่านศูนย์กลางสำคัญของเมือง เกิดตลาดจีนขึ้นเป็นตลาดสำคัญของเมือง เป็นย่านชุมชนคนจีนและพ่อค้าต่างชาติ ที่อพยพมาทำการค้าขายและค้าไม้ ซึ่งเมืองนครลำปางในเวลานั้นมีความสำคัญเสมือนเป็นเมืองหน้าด่าน ไปสู่เชียงใหม่และลำพูน นอกจากนี้ยังอุดมไปด้วยป่าไม้ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีความต้องการมาก ในขณะที่ภายในตัวเมือง ย่านวังและคุ้มของเจ้านายชนชั้นสูง มีตลาดบริบูรณ์ปรากฏ อีกแห่งหนึ่ง เป็นตลาดของเจ้าเมืองที่เปิดขึ้นเพื่อเป็นแหล่งผลประโยชน์ของเจ้าเมือง ให้บริการแก่ชาวเมืองนครลำปางเป็นหลัก

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายตลาดกับเมืองในยุคที่ 1

จากแผนผัง 3.2 หน้า 112 แสดงแหล่งที่มาของสินค้า แหล่งที่มาของกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า และแหล่งที่มาของลูกค้าหรือกลุ่มผู้บริโภค จะเห็นได้ว่า โครงข่ายของตลาดในเมืองนครลำปาง มีโครงข่ายไกล โดยเฉพาะโครงข่ายที่มาของสินค้าของตลาดจีน ที่ลงมาทางใต้ถึงกรุงเทพฯ และขึ้นไปทางเหนือถึงประเทศพม่าและประเทศจีน เพราะตลาดจีนเป็นศูนย์กลางทางการค้ารองจากเชียงใหม่ จึงมีสินค้าจากแดนไกลเข้าออกอยู่เสมอ สินค้าเหล่านี้จะมากับพ่อค้าที่ขนส่งสินค้ามาจำหน่าย และซื้อสินค้าจากลำปางกลับไป กลุ่มพ่อค้าและลูกค้าที่มาซื้อสินค้ามาจากเมืองต่าง ๆ รอบอาณาจักรล้านนา ซึ่งโครงข่ายดังกล่าวของตลาดจีนนี้ต่างกับตลาดบริบูรณ์ปรากฏที่ไม่กว้างไกลเท่า เพราะเป็นตลาดระดับชุมชนที่ให้บริการคนในชุมชน

3. จัดลำดับศักระยะ(Hierarchy)ตลาดเปรียบเทียบความแตกต่างแต่ละลำดับศักระยะ(Hierarchy) (แผนผัง 6.3 หน้า 307)

จากตารางที่ 3.3 หน้า 122 ในบทที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบตลาดจีนและตลาดบริบูรณ์ปรากการ เมื่อพิจารณาถึงประเภทของสินค้าในทั้งสองตลาด จะเห็นได้ว่า สินค้าในตลาดจีนเป็นสินค้าที่มาจากแดนไกล จากต่างประเทศ รวมถึงเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย ที่ไม่มีในนครลำปางเอง ต่างกับสินค้าในตลาดบริบูรณ์ปรากการ ที่เป็นสินค้าประเภทของบริโภค คือ ข้าว ของสด ผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ ซึ่งเป็นสินค้าที่สามารถผลิตขึ้นเองหรือหาได้ในเมืองและชุมชนใกล้เคียง ตลาดจีนจึงเป็นตลาดที่มีลำดับศักระยะ(Hierarchy)สูงกว่าตลาดบริบูรณ์ปรากการ

4. การเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลัก ปัจจัยและความสัมพันธ์กับเมืองในยุคที่ 1

ในยุคแรกนี้ เกิดตลาดบริบูรณ์ปรากการซึ่งเป็นตลาดแรกในย่านตลาดนี้ขึ้น โดยความต้องการหาผลประโยชน์ของเจ้าเมืองเป็นหลัก ถึงแม้ว่าเดิมเป็นของพ่อค้าชาวพม่าและถูกเปลี่ยนมือมาในเวลาต่อมา การเปลี่ยนมือการเป็นเจ้าของที่ดินของตลาดแห่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของเจ้าเมืองที่เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลสูงสุดในทุก ๆ กิจกรรมในเมือง นำมาเป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่งของเจ้าเมือง ซึ่งในช่วงเวลานี้ขณะที่ตลาดจีนกำลังรุ่งเรือง กลายเป็นศูนย์กลางขนถ่ายสินค้าจากแดนไกล ที่เต็มไปด้วยพ่อค้าจากต่างเมือง ตลาดบริบูรณ์ปรากการก็ทำหน้าที่รองรับการให้บริการของชุมชนชาวพื้นเมืองในเมืองเอง

6.1.2 ยุคที่ 2

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานครลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง ในยุคที่ 2

ในยุคที่ 2 นี้เป็นยุคที่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทั้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เข้าสู่การพัฒนาแบบใหม่ และยังเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสงครามโลกอีกด้วย สภาพการพัฒนาของเมืองนครลำปางค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับในทุก ๆ ด้าน แต่ก็หยุดชะงักและได้รับผลกระทบบ้าง จากเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมือง และจากภัยพิบัติของสงคราม แต่สิ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนครลำปางมากที่สุด คือ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก คือ ทางรถไฟ จากกรุงเทพฯ ถึงนครลำปาง ในปี พ.ศ. 2459 ทำให้การติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ – ลำปาง สะดวก สบาย รวดเร็วมากขึ้น วัฒนธรรมคนกรุงเทพฯ เริ่มแผ่เข้ามา ควบคู่กับการนำความเจริญทางการค้ามาสู่ชุมชนบริเวณที่ตั้งสถานีรถไฟสบตุ๋ย – เก้าจาว ความสำคัญของเส้นทางคมนาคมทางน้ำจึงค่อย ๆ ลดลง จนทำให้ตลาดจีนต้องปิดตัวลง เกิดย่านเมืองใหม่ที่ชุมชนสบตุ๋ย – เก้าจาว ทำให้นครลำปางเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ

เมืองหนึ่งในลำนนา ที่ย่านเมืองใหม่นี้ก็เกิดตลาดขึ้นมา 3 แห่ง คือ ตลาดสบตุ๋ย ตลาดเก้าจาว และตลาดนาแก้วมได้ ซึ่งตลาดสบตุ๋ยได้กลายเป็นตลาดค้าส่งที่รองรับการขนส่งสินค้าที่มากับรถไฟ ส่วนตลาดอื่นรวมทั้งตลาดในย่านตลาดหลักทางชุมชนเมืองเก่าทั้งที่มีอยู่แล้วและเกิดขึ้นมาใหม่เป็นตลาดที่มุ่งให้บริการแก่คนในชุมชน

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายตลาดกับเมืองในยุคที่ 2

จากแผนที่ 4.6 หน้า 174 จะเห็นได้ว่า โครงข่ายของตลาดสบตุ๋ยมีลักษณะพิเศษกว่าตลาดอื่น คือ มีโครงข่ายกว้างไกลกว่าทั้งที่มาของสินค้า กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า และกลุ่มผู้บริโภค เพราะเป็นตลาดค้าส่ง นำสินค้ามาจากภาคกลางลงไปถึงกรุงเทพฯ และเป็นจุดพักสินค้าที่จะขนส่งโดยทางรถไฟต่อไป หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางในการขนส่งสินค้าของชุมชนและเมืองต่าง ๆ โดยรอบ ส่วนตลาดอื่น ๆ นั้น โครงข่ายของตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ซึ่งเป็นตลาดสำคัญในย่านเมืองเก่านั้นครอบคลุมทั่วทั้งเมืองไกลกว่าตลาดอื่นที่เหลือ ซึ่งตลาดอื่นที่เหลือจะมีโครงข่ายดังกล่าวไม่กว้างเท่าจะกว้างถึงแค่ชุมชนรอบข้างใกล้เคียงกว่านั้น ทั้งนี้เพราะสินค้าบางประเภทจะมีวางจำหน่ายที่ตลาดบริบูรณ์ปรากฏแห่งเดียว ซึ่งรับมาจากตลาดสบตุ๋ยอีกทีหนึ่ง ส่วนตลาดอื่นนั้นจำหน่ายสินค้าประเภทเดียวกัน คือ สินค้าอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐาน และประชาชนยังเดินทางโดยการเดินเท้าและรถจักรยานเป็นส่วนใหญ่ จึงนิยมมาซื้อสินค้าที่ตลาดใกล้เคียง โครงข่ายจึงไม่กว้างไกลมาก

3. จัดลำดับศักยภาพ(Hierarchy)ตลาดเปรียบเทียบความแตกต่างแต่ละลำดับศักยภาพ(Hierarchy) (แผนผัง 6.3 หน้า 307)

จากตาราง 4.3 หน้า 175 แสดงการเปรียบเทียบตลาดในเมืองในบทที่ 4 ในส่วนของประเภทสินค้า สามารถจัดลำดับศักยภาพ(Hierarchy)ของตลาดจากประเภทของสินค้าในแต่ละตลาดได้ 3 ลำดับศักยภาพ(Hierarchy) คือ ตลาดสบตุ๋ย ที่มีสินค้าอุปโภค สินค้าฟุ่มเฟือยจากกรุงเทพฯ สินค้าจากเมืองต่าง ๆ รอบข้าง จึงเป็นตลาดที่อยู่ในลำดับศักยภาพ(Hierarchy)สูงสุด รองลงมาคือตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ที่จำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภคทั่วไป แต่มีสินค้าบางประเภทที่ตลาดอื่นไม่มี ซึ่งรับมาจากตลาดสบตุ๋ย จึงจัดอยู่ในลำดับที่ 2 ส่วนตลาดอื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในลำดับสุดท้ายเท่ากัน เพราะว่าจ่ายสินค้าอุปโภค บริโภคที่ผลิตขึ้นได้เองภายในชุมชนให้บริการแก่ชุมชนใกล้เคียง

4. การเปลี่ยนแปลงย่าน ตลาดหลัก ปัจจัย และความสัมพันธ์กับเมืองในยุคที่ 2

ในช่วงแรกของยุคนี้ ตลาดบริบูรณ์ปรากฏ ครอบคลุมเป็นใหญ่และความเป็นศูนย์กลางในย่านเมืองเก่านี้ เพราะเมืองเกิดย่านเมืองใหม่ ที่ชุมชนสบตุ๋ย เก้าจาว ขึ้นมา เกิดการแบ่งแยกกันโดยเด็ดขาดระหว่างย่านเมืองเก่าและเมืองใหม่ ความเจริญรุ่งเรืองของตลาดบริบูรณ์ปรากฏนี้มีสาเหตุมาจากการแบ่งโซนกันรับผิดชอบของตลาดสบตุ๋ยในย่านเมืองใหม่ และตลาดบริบูรณ์

ปรากฏการณ์ย่านเมืองเก่า และยังมีสาเหตุมาจากเป็นตลาดเก่าแก่ของเมืองที่ยังคงอยู่ ที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง ความเจริญของตลาดบริบูรณ์ปรากฏการณ์นี้เองทำให้เจ้าของที่ดินพวกชนชั้นสูงในย่านเดียวกันนี้ ต้องการเปิดตลาดเพื่อหารายได้อีกทางหนึ่งด้วย ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ต้องการให้ตลาดติด จึงเกิดตลาดขึ้นมาในย่านนี้อีก 3 แห่งในช่วงปลายยุค ทำให้ย่านนี้กลายเป็นย่านตลาดหลายแห่งตั้งอยู่ใกล้กัน เป็นแหล่งตลาดที่สำคัญและใหญ่ที่สุดของเมือง

6.1.3 ยุคที่ 3

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพการพัฒนานครลำปางกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลาดของเมือง ในยุคที่ 3

ยุคที่ 3 หรือในยุคนี้อาจจะนับเป็นช่วงที่นครลำปางก้าวเข้าสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ และทันสมัยมากขึ้น นครลำปางกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญด้านการค้า เป็นเมืองที่มีหน่วยงานราชการในระดับภาคตั้งอยู่หลายแห่งจากทำเลที่ตั้งที่ตั้งอยู่ตรงกลางของภาคเหนือตอนบน และจากทรัพยากรแร่ธาตุที่มีอยู่ ลำปางจึงได้รับการพัฒนาให้มีโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาหลายแห่ง และยังเป็นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าเหมืองแม่เมาะ ผลิตกระแสไฟฟ้าแจกจ่ายในพื้นที่นี้อีกด้วย ทำให้สภาพของเมืองลำปางเปลี่ยนแปลงไป จากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในตัวเมือง มีจำนวนและความหนาแน่นมากขึ้น แต่บริเวณตัวเมืองหรือย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมืองยังคงตั้งอยู่ที่เดิม คือ ย่านเมืองเก่าบริเวณถนนบุญวาทย์ และชุมชนย่านสถานีรถไฟ สบตุ๋ย – เก้าจาว นอกจาก 2 บริเวณนี้แล้ว ยังเกิดการเชื่อมต่อของทั้ง 2 ย่านบนถนนจตุรไชย และถนนท่าครวน้อย เกิดเป็นย่านธุรกิจการค้าใหม่ ส่วนในส่วนอื่นของเมืองก็เกิดการขยายตัวของชุมชนออกไปรอบข้างจากชุมชนเดิม ตามจำนวนและความหนาแน่นของประชากร ตลาดเดิมที่มีอยู่แล้วในยุคนี้อีกยังคงตั้งอยู่ในแหล่งย่านธุรกิจการค้าดั้งเดิมที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนตลาดที่เกิดขึ้นใหม่ตามชุมชนที่ขยายตัวออกไป มีตลาดที่ต้องปิดตัวลง 1 แห่ง โดยมีสาเหตุมาจากเจ้าของที่ดินเป็นหลักที่ต้องการนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ประเภทอื่น ทำให้กลุ่มพ่อค้า แม่ค้าในตลาดต้องย้ายไปเปิดกิจการที่ตลาดข้างเคียงแทน

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายตลาดกับเมืองในยุคที่ 3

จากตาราง 5.21 หน้า 272-276 แผนที่ 5.10 หน้า 278 แสดงโครงข่ายตลาดจากขอบเขตการให้บริการ จะเห็นได้ว่าโครงข่ายของตลาดส่วนใหญ่ ครอบคลุมบริเวณชุมชนใกล้เคียงและบริเวณตัวเมืองไว้เป็นหลัก มีโครงข่ายคาบเกี่ยวกัน ไม่ได้แบ่งแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด เพราะการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วขึ้น ตลาดที่มีขนาดใหญ่ และมีลำดับคีย์(Hierarchy)ตลาดสูงจะมีโครงข่ายแหล่งที่มาของกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า และกลุ่มผู้บริโภคไกลออกไปถึงต่างอำเภอใน จ. ลำปาง ส่วนกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลัก จะมีโครงข่ายกว้างไกลที่สุดทุกประเภทโครงข่าย โดย

เฉพาะโครงข่ายของตลาดค้าส่ง คือ ตลาดรอบเวียงและตลาดข้าวคราว ในกลุ่มตลาดนี้เพราะเป็นตลาดค้าส่ง เป็นจุดรับสินค้าจากจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนส่งต่อให้แม่ค้าจากจังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง ถึงภาคกลาง และจังหวัดทางด้านตะวันออกของภาคเหนือตอนบน คือ จ. แพร่ และ จ. น่าน

3. จัดลำดับศักยภาพ(Hierarchy)ตลาดเปรียบเทียบความแตกต่างแต่ละลำดับศักยภาพ(Hierarchy) (แผนผัง 6.3 หน้า 307)

พิจารณาจากจำนวนแผงของแต่ละประเภทสินค้า ปริมาณสินค้า ประกอบกับโครงข่ายแหล่งที่มาของสินค้า แหล่งที่มาของกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าและลูกค้าหรือกลุ่มผู้บริโภคเป็นหลัก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 6.1 จำนวนแผงและสัดส่วนของแต่ละประเภทสินค้าแต่ละตลาด

ประเภทสินค้า	ตลาดบริบูรณ์ฯ	ตลาดราชวงศ์	ตลาดเทศบาล	ตลาดชั่วคราว	ตลาดรอบเวียง	ตลาดแก้วจาว	ตลาดสบตุ๋ย	ตลาดรัชฎา	ตลาดนาแก้วม?	ตลาดบ้านดง	ตลาดสนามบิน	ตลาดท่ามะโอ	ตลาดอัศวิน	รวม
เนื้อ และ ไปรตีน	5 (%) 5.95	4 4.49	30 16.67	43 26.88	40 25.64	52 9.81	7 13	44 12.50	21 15.33	2 11.76	10 8.47	2 20	59 17.88	319
ผัก	27 32.14	2 2.25	27 15.08	22 13.75	58 37.18	178 33.58	12 23	90 25.57	41 29.93	7 41.18	22 18.64	4 40	61 18.48	551
ผลไม้	1 1.19	2 2.25	3 1.68	8 5.00	7 4.49	44 8.30	4 8	28 7.95	10 7.30	1 5.88	11 9.32	0 0	41 12.42	160
ดอกไม้	0 0	0 0	2 1.12	9 5.63	0 0	3 0.57	4 8	5 1.42	1 0.73	0 0	2 1.69	0 0	4 1.21	30
ของชำ เครื่องปรุง	3 3.57	11 12.36	63 35.2	29 18.13	34 21.79	106 20.00	7 13	38 10.80	6 4.38	3 17.65	3 2.54	1 10	48 14.55	352
อาหารสุก	8 9.52	26 29.21	41 22.91	30 18.75	15 9.62	116 21.89	19 36	100 28.41	50 36.50	4 23.53	57 48.31	3 30	94 28.48	563
เครื่อง อุปโภค	11 13.10	43 48.31	12 6.70	11 6.88	1 0.64	15 2.83	0 0	38 10.80	6 4.38	0 0	5 4.24	0 0	9 2.73	151
อื่นๆ	1 1.19	1 1.12	1 0.56	8 5.00	1 0.64	16 3.02	0 0	9 2.56	2 1.46	0 0	8 6.78	0 0	14 4.24	61
รวม	84* 100	89 100	179 100	160 100	156 100	530 100	53 100	352 100	137 100	17 100	118 100	10 100	330 100	2215

* คิดรวมแผงว่าง มี 28 แผงคิดเป็น ร้อยละ 33.33

ที่มา : จากตาราง 5.18

ตลาดที่อยู่ในลำดับศักร์(Hierarchy)ที่ 1 ได้แก่ ตลาดรอบเวียง และตลาดชั่วคราว เป็นตลาดค้าส่งและค้าปลีกที่จำหน่ายสินค้าประเภทของสด และผักสดเป็นหลัก มีขอบเขตการบริการทั้งในชุมชนเมืองและไกลไปถึงต่างจังหวัด

ตลาดที่อยู่ในลำดับศักร์(Hierarchy)ที่ 2 ได้แก่ ตลาดบริบูรณ์ปราการ ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล ตลาดรัชฎา ตลาดอัศวิน และตลาดสนามบิน เป็นตลาดค้าปลีก จำหน่ายสินค้าประเภท ของสด ผักสด และของอุปโภคเป็นหลัก มีขอบเขตการบริการทั้งในชุมชนเมืองและไกลไปถึงต่างอำเภอในจังหวัดลำปาง

ตลาดที่อยู่ในลำดับศักร์(Hierarchy)ที่ 3 ได้แก่ ตลาดท่ามะโอ ตลาดนาแก้วมได้ ตลาดบ้านดง ตลาดแก้วจาวและตลาดสบตุ๋ย เป็นตลาดค้าปลีก จำหน่ายสินค้าประเภท ของสด ผักสดเป็นหลัก มีขอบเขตการบริการภายในชุมชนเมืองนครลำปาง

4. การเปลี่ยนแปลงย่านตลาดหลัก ปัจจัยและความสัมพันธ์กับเมืองในยุคที่ 3

ในช่วงต้น ๆ ของยุคนี้ คือ ในช่วง 10 –20 ปีแรก ตลาดในย่านตลาดหลักนี้กำลังรุ่งเรือง เต็มไปด้วยผู้คนทั้งพ่อค้า แม่ค้า และประชาชนที่มาจับจ่ายซื้อของที่มาจากทุกส่วนของเมือง และได้เกิดตลาดเอกชนขึ้นมาอีก 1 แห่ง คือ ตลาดรอบเวียง จนในระยะเวลาต่อมา ก็ค่อย ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ตลาดในย่านนี้มีทั้งเป็นของเอกชนและของทางเทศบาลนครลำปาง ตลาดที่เป็นของเอกชนนั้นทางเทศบาลไม่สามารถเข้าไปควบคุมจัดการได้เต็มที่เหมือนตลาดของเทศบาลเอง ทำให้ตลาดค้าส่งที่เดิมอยู่ที่ตลาดชั่วคราวซึ่งเป็นของทางเทศบาลนั้นค่อย ๆ ย้ายไปอยู่ที่ตลาดรอบเวียงแทน ทำให้บนทางเท้าถนนราชวงศ์ค่อย ๆ ที่แม่ค้านำสินค้ามาวางขายโดยเริ่มจากการรับสินค้าที่ตลาดรอบเวียงนี้ออกมาขาย ทำให้บรรดาแม่ค้าในตลาดอื่น ๆ ในย่านนี้พากันออกมาขายบนทางเท้าตาม ประกอบกับการแข่งขันกับตลาดแห่งใหม่ในส่วนอื่นของเมือง การเกิดห้างสรรพสินค้า ห้างบิ๊กซีแห่งใหม่ และนโยบายการควบคุมของเทศบาลที่ไม่เด็ดขาด ชัดเจน ทำให้สภาพการค้าขายในตลาดย่านนี้ซบเซาลงในขณะที่การค้าขายบนทางเท้ามีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ แทน

ความเป็นย่านตลาดหลักของบริเวณนี้ คือ การกลายเป็นย่านตลาดค้าส่งในเวลากลางคืนที่เป็นศูนย์กลางรับส่งสินค้าของเมืองอื่นใกล้เคียงตลอดจนห่างไกลออกไป และการเป็นย่านค้าขายขนาดใหญ่จากการเชื่อมต่อถึงกันของแต่ละตลาดจากการขายสินค้าบนทางเท้า

6.2 เปรียบเทียบกันทั้ง 3 ยุค

ประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกันทั้ง 3 ยุค ได้แก่

1. โครงข่ายตลาด
2. ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ตลาด
3. อภิปรายร่วมกับทฤษฎีแนวความคิดและงานทบทวนวรรณกรรม

6.2.1 โครงข่ายตลาด (แผนผัง 6.2)

ในที่นี้โครงข่ายตลาดจะหมายถึงที่มาและที่ไปของสินค้า ผู้ประกอบการและผู้บริโภค โดยแบ่งเป็นโครงข่ายระยะใกล้และโครงข่ายในระยะไกล

ลักษณะโครงข่ายตลาดระยะใกล้จะปรากฏให้เห็นในตลาดทุกยุค คือจะเป็นโครงข่ายล้อมรอบตลาด ในยุคที่ 1 และยุคที่ 2 นั้นโครงข่ายระยะใกล้ค่อนข้างจะแบ่งแยกกันอย่างชัดเจน เพราะตลาดมีไม่มากและสภาพการคมนาคมขนส่งยังไม่ได้มีการพัฒนาให้สามารถเดินทางไปในระยะไกลๆได้ คนในชุมชนจึงไปซื้อของที่ตลาดในชุมชนใกล้เคียงกับบ้านของตน ต่างกับในยุคที่ 3 ที่มีโครงข่ายคาบเกี่ยวกัน เพราะตลาดมีจำนวนมากขึ้นประกอบกับมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก ตัดถนนเพิ่มขึ้น มีการใช้ยานพาหนะที่มีความเร็วสูงทำให้สามารถเดินทางได้ไกลมากขึ้น และไปใช้บริการที่ตลาดแห่งอื่นที่ไกลออกไปจากชุมชนของตนได้ ในลักษณะโครงข่ายระยะใกล้นี้มีกลุ่มตลาดในย่านตลาดหลักเป็นย่านตลาดที่เก่าแก่และสำคัญที่สุดของเมืองอยู่

ลักษณะโครงข่ายตลาดระยะใกล้ ในยุคที่ 1 มีตลาดจีนเป็นตลาดที่มีโครงข่ายไกลไปถึงต่างประเทศ คือ จีน ญวนนาน และพม่า เพราะความสำคัญทางการคมนาคมขนส่งทางน้ำที่ใช้เป็นเส้นทางติดต่อกันในภูมิภาคนี้ ความแตกต่างของทรัพยากร วัฒนธรรม ที่ทำให้สินค้าจากต่างพื้นที่เป็นที่ต้องการในอีกพื้นที่หนึ่ง และความสามารถในการผลิตที่ต่างกัน นอกจากนี้ปัจจัยในด้านนโยบายทางการเมืองก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ คือในช่วงเวลานี้รัฐบาลกลางจากสยามยังไม่เข้มงวดในการปกครองหัวเมืองทางเหนือมากนัก ทำให้หัวเมืองต่างๆในแถบนี้มีอิสระในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติและประเทศเพื่อนบ้านได้ ต่อมาในยุคที่ 2 ตลาดสลับได้ใช้เส้นทางขนส่งทางรถไฟเป็นตัวเชื่อมโครงข่ายกับเมืองทางตอนใต้ลงมา กรุงเทพมหานครและเมืองอื่นรอบข้าง จะเห็นได้ว่าโครงข่ายระยะใกล้ในยุคนี้ลดลง ทั้งนี้เพราะการหันมาใช้เส้นทางรถไฟเป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงสินค้าแทนทางน้ำและนโยบายทางการเมืองที่ทางรัฐบาลกลางจากกรุงเทพฯเริ่มเข้มงวดในการปกครองมากขึ้น ผลประโยชน์ทางการค้าบางอย่างต้องขึ้นอยู่กับส่วนกลางทำให้ถูกจำกัดสิทธิการค้าขายกับต่างชาติไป

จนมาถึงยุคที่ 3 โครงข่ายระยะใกล้ก็คือ ตลาดค้าส่งในย่านตลาดหลักที่มีโครงข่ายเชื่อมจังหวัดอื่นรอบข้าง จังหวัดอื่นในภาคเหนือตอนใต้ ทั้งนี้เพราะทำเลที่ตั้งที่อยู่ตรงกลาง เป็นประตูไป

สู่เมืองอื่นในภาคเหนือตอนบนและโครงข่ายเส้นทางคมนาคมที่เหมาะสมจะใช้เป็นจุดขนถ่ายสินค้าไปยังจังหวัดต่างๆ

6.2.2 ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ตลาด (แผนผัง 6.3)

ในยุคที่ 1 มีตลาดอยู่ 2 แห่ง ตลาดจีนมีลำดับศักระยะ(Hierarchy)สูงกว่าตลาดบริบูรณ์ปรากร โดยพิจารณาจากลักษณะสินค้าและโครงข่ายตลาด คือถ้าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยไม่มีในท้องถิ่น และมีโครงข่ายตลาดไกลก็จะมีลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่สูงกว่า ในยุคที่ 2 มี 3 ลำดับศักระยะ(Hierarchy) โดยใช้เกณฑ์พิจารณาเช่นเดียวกับในยุคที่ 1 ตลาดในลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 1 คือตลาดสบูย ตลาดในลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 2 คือตลาดบริบูรณ์ปรากร ส่วนที่เหลืออยู่ในลำดับศักระยะ(Hierarchy) ที่ 3 เป็นตลาดในระดับชุมชน

ในยุคที่ 3 มี 3 ลำดับศักระยะ(Hierarchy) เช่นกัน โดยใช้เกณฑ์พิจารณาได้แก่ ลักษณะโครงข่ายตลาด ขอบเขตการให้บริการ และจำนวนแผงของแต่ละประเภทสินค้า มาพิจารณาร่วมกัน ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 1 ได้แก่ ตลาดชั่วคราว ตลาดรอบเวียง ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 2 ได้แก่ ตลาดบริบูรณ์ปรากร ตลาดราชวงศ์ ตลาดเทศบาล ตลาดรัฐา ตลาดอัครวิน และตลาดสนามบิน นอกนั้นอยู่ในลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 3 เป็นตลาดในระดับชุมชน

6.2.3 อภิปรายร่วมกับทฤษฎีแนวความคิดและงานทบทวนวรรณกรรม

จากแนวความคิดและทฤษฎีที่เสนอไว้ในการประกอบการศึกษาในบทที่ 2 แนวความคิดแรกคือ แนวความคิดเกี่ยวกับเมือง เมืองนครลำปางเป็นแหล่งชุมชนเมือง ตามแนวความคิดความเป็นเมืองในโลกที่ 3 (Urbanization in the Third World) คือดำเนินไปภายใต้สภาวะเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (Bazaar Economy) เป็นหลัก ตั้งแต่แรกเริ่มในอดีตในยุคที่ 1 ที่เริ่มมีการค้าขายและเกิดเป็นตลาดในเมือง ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยบุคคลไม่กี่คน เป็นกิจกรรมการค้ารายย่อยขนาดเล็ก ใช้ทุนน้อย แต่ใช้แรงงานมาก เริ่มง่าย แต่ได้รายได้และประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ถึงแม้เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนของกิจกรรมในเศรษฐกิจแบบใหม่ (Modern Economy) หรือกิจกรรมแบบเป็นทางการ (Formal Activity) เริ่มมีมากขึ้นตามลำดับ ในยุคที่ 2 และต่อมาในยุคที่ 3 และจากมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์รายสาขาของจังหวัดลำปาง มูลค่าจากสาขาการค้าส่งและการค้าปลีกก็เป็นสาขาที่สำคัญอยู่ในลำดับต้น ๆ สอดคล้องกับแนวความคิดนี้เช่นกัน

วิวัฒนาการของเมืองนครลำปาง มีวิวัฒนาการอยู่ในทั้ง 4 ระดับ ที่ Taylor ได้เสนอระดับของวิวัฒนาการของเมืองไว้ คือ ระดับแรก ขั้นทารก (Infantile) ที่มีการรวมตัวเป็นชุมชนขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินชัดเจน ปรากฏในเมืองนครลำปางในยุคที่ 1 ในระดับที่

สอง ชั้นวัยรุ่น (Juvenile) ระดับสาม ชั้นผู้ใหญ่ (Mature) และระดับสุดท้าย ชั้นชรา (Senile) ที่เริ่มมีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมภายในเมืองซับซ้อนขึ้น เริ่มปรากฏในยุคที่ 2 และยุคที่ 3 ตามลำดับ และเริ่มมาเชื่อมโยงโทรคมนาคมในชั้นชรา ในเมืองยุคที่ 3 ยุคปัจจุบันนี้ที่เริ่มเกิดปัญหาต่างๆในเมือง เช่น ปัญหาการใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ ปัญหาด้านการคมนาคม และปัญหาระบบระบายน้ำไม่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีแบบจำลองความเป็นเมืองของ Rostow ที่ได้แบ่งขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศออกเป็น 5 ขั้น และ Rostow ยังได้ระบุว่า เมืองทุกเมืองจะต้องผ่านทุกขั้นตอนเช่นที่ได้เสนอไว้ในแบบจำลอง เมืองนครลำปางเองก็ผ่านทุกขั้นตอนในแบบจำลองนี้เช่นกัน กล่าวคือ เมืองนครลำปางในยุคที่ 1 และยุคที่ 2 ยังอยู่ในขั้นตอนแรก คือ สังคมโบราณ (Traditional Society) อยู่เริ่มเลื่อนมาอยู่ในขั้นที่ 2 คือ สังคมขั้นเตรียมการเพื่อทะยานขึ้น (Precondition For Take Off) เมื่อปลาย ๆ ยุคที่ 2 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากนั้น เมื่อเข้าสู่ยุคที่ 3 ยุคปัจจุบันนี้ก็ค่อย ๆ ผ่านขั้นที่ 3 คือ สังคมทะยานขึ้น (Take Off) ขั้นที่ 4 คือ สังคมขั้นเจริญ (Drive to Maturity) และขั้นที่ 5 คือ สังคมอุดมโภคา (The Age of High Mass Consumption) ตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบกับโมเดลของเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองนครลำปางมีลักษณะโดยรวมสอดคล้องกับโมเดลนี้ ถึงแม้ว่า Terence G. McGee. ผู้เสนอโมเดลนี้จะมุ่งความสนใจไปที่การจำแนกความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างของเมืองอาณานิคม ซึ่งต่างกับเมืองนครลำปางที่ไม่เคยเป็นเมืองอาณานิคมมาก่อน ลักษณะที่สอดคล้องกัน คือ มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในยุคที่ 1 มีลักษณะการใช้ที่ดินแบบผสม และมีโครงสร้างการใช้ที่ดินที่ไม่มีรูปแบบแน่นอน โครงสร้างของนครลำปางในระยะแรกจะขยายตัวเป็นหย่อม ๆ เพราะการเข้าถึงและการคมนาคมเป็นปัจจัยสำคัญ บริเวณเมืองเป็นศูนย์รวมของผลผลิตทางการเกษตร ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมขนส่งที่ทันสมัยทำให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมือง ทำให้จำนวนประชากรในเมืองเพิ่มขึ้น เขตชานเมืองกลายเป็นที่อยู่อาศัย ตลาดเข้ามาแทรกตามที่อยู่อาศัยของประชาชนในเขตเมือง ตลาดจะเริ่มขายสินค้าในช่วงรุ่งเช้า รอบ ๆ ตลาดจะเป็นถนนสายธุรกิจและร้านค้าที่ขายอาหารแห้ง ย่านการค้าของเมือง จะอยู่ติดกับเขตที่ทำการของทางราชการและเขตการใช้ที่ดินแบบผสม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง มีรูปแบบการใช้ที่ดินเป็นรูปสี่เหลี่ยมตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง มีย่านชุมชนบุกรุกตามชายขอบของเมือง ย่านอุตสาหกรรมใหม่ และย่านเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากสภาพการพัฒนาของเมืองนครลำปางตั้งแต่ยุคที่ 1 ยุคที่ 2 และยุคที่ 3 โมเดลนี้ยังกล่าวถึงการมีแนวความคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางความเจริญและมีการวางแผนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และได้รับผลประโยชน์จากนโยบายการพัฒนาเมือง ซึ่งเมืองนครลำปางก็ได้รับผลกระทบ

จากการถูกกำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้เป็นเมืองรองที่มีความสำคัญทางด้านการค้า เมืองศูนย์กลางราชการของภาค และเป็นเมืองที่มีความสำคัญด้านอุตสาหกรรมในช่วงแรกของยุคที่ 3 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในเมืองตามมา

ต่อมาคือแนวความคิดการใช้ที่ดินเพื่อการค้าพื้นที่การใช้ที่ดินเพื่อการค้าของนครลำปาง ประกอบไปด้วย เขตการค้าปลีก (Retail Districts) เขตการค้าส่ง (Wholesale Outlets) เขตสำนักงานธุรกิจต่าง ๆ (Business District) เขตที่ให้บริการ (Service Areas) และเขตที่ทำการต่าง ๆ ของรัฐบาล (Institutional Land) สอดคล้องกับแนวความคิดการดังกล่าว ที่เสนอโดย เสน่ห์ ญาณสาร เขตการใช้ที่ดินดังกล่าวยังไม่ค่อยปรากฏเห็นเด่นชัดเจนในยุคดี 1 แต่ก็ค่อยๆ ชัดเจนขึ้นเมื่อพัฒนาเข้าสู่ยุคที่ 2 และ 3 ตามลำดับเวลา

เมื่อพิจารณาเมืองนครลำปางภายในเขตเทศบาลนครลำปางในฐานะเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์กลางบริการ (Trade or Service Center) เมืองนครลำปางจะเป็นศูนย์กลางของพื้นที่โดยรอบหรือดินแดนเบื้องหลัง เป็นแหล่งบ่อนสินค้า และบริการแก่บริเวณชานเมืองและพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบ จากโครงข่ายการเชื่อมโยงของกลุ่มผู้บริโภค จึงดำรงอยู่ได้ด้วยเงินตราที่หลั่งไหลเข้ามา ชุมชนนครลำปางจึงเป็นแหล่งกลาง หรือแหล่งตั้งถิ่นฐานที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางจำหน่ายสินค้า และให้บริการแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนและดินแดนโดยรอบชุมชน ตามทฤษฎีแหล่งกลาง ที่เสนอโดย Walter Christaller จากโครงข่ายของตลาดทั้ง 3 ยุค

แนวความคิดสุดท้ายคือแนวความคิดเรื่องตลาดและตลาดกับเมือง ตลาดในเมืองนครลำปางถือกำเนิดขึ้นมาตามวิวัฒนาการของตลาดในสังคมทั่ว ๆ ไป ที่เริ่มปรากฏขึ้นเพื่อสามารถตั้งที่อยู่เป็นปึกแผ่นถิ่นฐานไม่ต้องเคลื่อนย้าย ก่อเกิดการสร้างเมืองและชุมชนอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน มีความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร เมื่อระบบเงินตราเริ่มเข้ามาแทนที่ การแลกเปลี่ยนสิ่งของ การค้าขายแลกเปลี่ยนจึงค่อย ๆ เปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพไปเป็นเพื่อการค้า และเมื่อมีสถานที่พิเศษที่จัดทำขึ้นเพื่อให้มีการชุมนุม หรือพบปะกันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ตลาดจึงเกิดขึ้นมา ตลาดนครลำปางเริ่มขึ้นมาจากตลาดน้ำในยุคดี 1 และได้พัฒนามาเป็นตลาดบกตามเส้นทางสัญจร แล้วจึงค่อยย้ายขึ้นมาบนบกตามความสำคัญของเส้นทางคมนาคมทางบกที่ปักตั้งอยู่ในชุมชนและแหล่งที่มีผู้คนจอแจ จากนั้นตลาดก็ค่อย ๆ พัฒนาต่อไป โดยมีการเพิ่มปริมาณและประเภทของสินค้า เพิ่มองค์ประกอบการขายของที่แผงลอย หาบเร่ ตึกแถว ตลอดจนตลาดแบบใหม่จำนวนมาก เช่น ห้างร้าน ร้านสรรพสินค้าแบบใหม่ ซูเปอร์มาร์เก็ต และศูนย์การค้า หรือเรียกว่าตลาดแห่งยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการของตลาดในยุคดี 2 และ 3

ตลาดนครลำปางได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการดำรงชีวิตของชุมชนในเมืองนี้ถึงกิจกรรมการซื้อขายจับจ่ายสินค้าเป็นกิจกรรมหลักอันหนึ่งในกิจกรรมทั้งหลายภายในเมือง จากการไปตลาดเกือบทุกวันของประชาชนโดยส่วนใหญ่ ประชาชนยังคงนิยมไปตลาดในตอนเช้า ซึ่งเป็น

ลักษณะการดำรงชีวิตในเมืองทางภาคเหนืออยู่ ขณะเดียวกันก็ไปตลาดในช่วงเย็นหลังเลิกงานด้วย ที่เป็นรูปแบบสังคมแบบใหม่ สินค้าที่จำหน่ายภายในตลาดก็ยังคงมีสินค้าท้องถิ่น อาหารท้องถิ่นทางภาคเหนือที่ยังคงนิยมบริโภคอยู่ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าปัจจุบันต้องแข่งขันกับห้างร้านห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต และร้านค้าสะดวกซื้อประเภทอื่น ๆ แต่ตลาดก็ยังคงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวนครลำปางต่อไป

เมื่อนำผลที่ได้จากการการศึกษามาอภิปรายร่วมกับบทสรุปที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาในบทที่ 2 พบว่ามีความสอดคล้อง เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ตลาดในนครลำปางมีความสำคัญต่อเมืองและชุมชนนครลำปางในฐานะที่เป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ให้ผลประโยชน์ทางการค้าต่อชุมชน มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ชุมชนและเมืองเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมือง เมื่อเมืองเกิดขึ้นก็จะเกิดตลาดตามมา โดยมีพัฒนาการมาจากระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยน มาเป็นแบบเงินตราจนเกิดเป็นตลาดในที่สุด ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานที่เชื่อมโยงกับเส้นทางคมนาคม เมื่อตัวเมืองหรือชุมชนในนครลำปางขยาย ตลาดก็จะตามไปเกิดด้วย โดยในช่วงแรกเส้นทางคมนาคมทางน้ำสำคัญ จึงเกิดตลาดสำคัญริมฝั่งแม่น้ำคือ ตลาดจีน ต่อมาเมื่อเส้นทางคมนาคมทางบกได้รับการพัฒนาและมีความสำคัญมากขึ้น ตลาดจึงย้ายขึ้นมาบนบกแทน คือ ตลาดในช่วงหลัง ๆ ของเมือง ในอดีตถูกผูกขาดโดยเจ้าเมืองแล้วจึงค่อย ๆ เปลี่ยนมือมาเป็นของเอกชน และของทางหน่วยงานราชการในเวลาต่อมา ตลาดจะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความสามารถในการเข้าถึงสะดวก มีความสัมพันธ์กับการกระจายตัวของชุมชน คือ มีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นประชากรสูง โดยเฉพาะกลุ่มตลาดใจกลางเมืองที่มีหลายแห่ง เป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นประชากรสูงสุด ลักษณะของตลาดประกอบด้วยตลาดเปิดโล่ง เป็นโรงเรือนตรงกลาง ล้อมด้วยตึกแถว และมีหาบเร่ แผงลอย สำหรับตลาดในบริเวณตัวเมืองที่มีกิจกรรมหนาแน่น แต่ตลาดในบริเวณชานเมืองรอบนอกเขตเทศบาลนครลำปาง จะถูกล้อมด้วยบ้านคนหรือถนนแทน วัสดุก่อสร้างทั้งอาคารโรงเรือน และแผงลอยในตลาด ในระยะแรก ตลาดในบริเวณตัวเมืองสร้างด้วยไม้หรือวัสดุหาง่ายในท้องถิ่น ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นปูนซีเมนต์อาคารถาวร แต่กลุ่มตลาดในรอบนอกยังใช้ไม้อยู่

นอกจากตลาดจะมีบทบาททางเศรษฐกิจในชุมชนนครลำปางโดยตรง คือ เป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นแหล่งรวบรวมและกระจายสินค้า กระจายรายได้ สร้างงานพัฒนาท้องถิ่น และแสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ยังมีบทบาททางสังคม คือ เป็นแหล่งศูนย์รวมผู้คนมาพบปะกัน สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคม รูปแบบการดำรงชีวิต การอยู่ การกิน และใช้เวลาในวันหนึ่ง ๆ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการที่ตลาดแห่งหนึ่ง คือ ปัจจัยด้านระยะทางที่น้อยที่สุด และความสามารถในการเข้าถึงเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันตลาดถูกคุกคามจาก

กระแสรูปแบบร้านค้าแบบใหม่ที่ทันสมัยกว่า คือ ห้างสรรพสินค้า และซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งกลายเป็นแหล่งสินค้าประเภทอุปโภคบริโภค ข้าวของเครื่องใช้ และเสื้อผ้าเป็นหลัก แต่ตลาดก็ยังคงมีความสำคัญต่อชุมชน เป็นแหล่งสินค้าประเภทผัก ผลไม้ และของสดอยู่ ปัญหารุนแรงที่พบคือ ความสกปรก ที่จอดรถไม่เพียงพอ และการจัดการของทางหน่วยงานราชการ โดยจากปัญหาและสภาพตลาดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ตลาดนครลำปางต้องได้รับการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.3 บทสรุป

ตลาดในเมืองนครลำปาง ตั้งแต่เริ่มปรากฏตลาดแห่งแรกในยุคที่ 1 ต่อมาจนถึงยุคที่ 3 ในยุคปัจจุบันนี้ ตลาดเกิดขึ้นมาเมื่อมีชุมชนเกิดขึ้น และตั้งอยู่ในบริเวณใจกลางเมือง ที่มีกิจกรรมการค้าขายเป็นย่านธุรกิจการค้าของเมือง เมื่อตัวเมืองขยายหรือเกิดชุมชนทางการค้าแห่งใหม่ขึ้น ตลาดก็จะเกิดขึ้นในบริเวณนั้นตามมาเพื่อให้บริการแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นตลาดจึงมีความสัมพันธ์กับชุมชนเมือง ตลอดจนถึงชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นตามมา ตลาดที่สำคัญของเมืองก็คือกลุ่มตลาดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมืองมาตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบัน

โครงข่ายของตลาดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ โครงข่ายที่เชื่อมโยงกับการค้าในระยะไกล และโครงข่ายที่เชื่อมโยงการค้าภายในตัวเมืองระยะใกล้ โครงข่ายที่เชื่อมโยงการค้าในระยะไกล เริ่มมีปรากฏมาตั้งแต่ยุคแรก ที่มีขอบเขตกว้างไกลไปถึงกรุงเทพฯ ในทางตอนใต้ ที่อาศัยเส้นทางคมนาคมทางน้ำ และไปถึงประเทศพม่า และจีนในทางตอนใต้ ซึ่งอาศัยเส้นทางคมนาคมทางบก แต่เนื่องจากเส้นทางคมนาคมยังไม่พัฒนา ใช้การเดินทางและบรรทุกสัตว์ จึงใช้เวลาในการติดต่อเชื่อมโยงกันนานเป็นเดือน ๆ ต่อมาเมื่อเส้นทางคมนาคมทางบกได้รับการพัฒนาขึ้น ทั้งทางรถไฟ และทางถนน ประกอบกับการผนวกกรมเข้ากับประเทศสยาม ทำให้การค้าขายทางไกลของนครลำปาง หันมาเชื่อมโยงกับทางกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นข้างเคียงในเวลาต่อมา จนทำให้เป็นเมืองหนึ่งในภาคเหนือตอนบนที่มีความสำคัญทางการค้า ส่วนโครงข่ายที่เชื่อมโยงการค้าภายในตัวเมืองระยะใกล้ นั้น ในยุคแรกตลาดที่ให้บริการชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก มีโครงข่ายเฉพาะรอบ ๆ ชุมชนข้างเคียงไม่ไกลมากนัก แต่ตลาดก็จะแบ่งกันรับผิดชอบของแต่ละชุมชนใกล้เคียงกันไป เนื่องมาจากการคมนาคมยังไม่ได้รับการพัฒนา ประกอบกับยังไม่มีพาหนะที่มีความเร็วใช้ แต่พอต่อมาในยุคหลัง ๆ จนมาถึงปัจจุบัน มีการตัดถนนในตัวเมืองเชื่อมส่วนต่าง ๆ ของเมือง และใช้พาหนะเครื่องยนต์ที่มีความเร็วสูงกันมากขึ้น ทำให้มีโครงข่ายการเชื่อมโยงแต่ละตลาดไกลขึ้นกว่าเดิมไปยังส่วนต่าง ๆ ของเมือง และไกลไปถึงต่างอำเภอในอำเภอรอบนอกของจังหวัดลำปางในระยะเวลานั้น โครงข่ายแต่ละตลาดซ้อนทับกัน ไม่ได้ถูกแบ่งออกจากกันโดยเด็ดขาดแล้ว

ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ของตลาด มี 3 ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ด้วยกัน คือ ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 1 เป็นลำดับศักระยะ(Hierarchy)สูงสุด ตลาดในลำดับศักระยะ(Hierarchy)นี้จะเป็นตลาดที่จำหน่ายสินค้าฟุ่มเฟือยมาจากแหล่งอื่น ไม่สามารถผลิตได้เอง และมีทั้งประเภท จำนวนของสินค้ามาก มีโครงข่ายการเชื่อมโยงของตลาดกว้างไกลไปถึงเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ไกลออกไป ลำดับศักระยะ(Hierarchy)ที่ 2 ก็จะมีประเภทและจำนวนของสินค้าหลากหลายรองลงมา โครงข่ายการเชื่อมโยงก็แคบลงมาก ไกลไปถึงแค่ต่างชุมชน ต่างอำเภอในจังหวัดลำปางเอง จนมาถึงลำดับ

คักย์(Hierarchy)ที่ 3 เป็นตลาดระดับชุมชนให้บริการชุมชนใกล้เคียง มีโครงข่ายแคบ จำหน่ายสินค้าที่ผลิตหรือหาได้เองในท้องถิ่น ซึ่งตลาดของนครลำปางมีทั้ง 3 ลำดับคักย์(Hierarchy) ในยุคแรกเนื่องจากมีเพียง 2 ตลาด อีกตลาดหนึ่งจึงทำหน้าที่อยู่ในทั้งลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 2 และ 3 คือ ตลาดบริบูรณ์ปรากการ ส่วนตลาดจีนเป็นตลาดในลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 1 ต่อมาในยุคที่ 2 ตลาดในลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 1 เปลี่ยนมาเป็นตลาดสบตุ่ย ตลาดบริบูรณ์ปรากการ อยู่ในลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 2 และตลาดที่เหลืออยู่ในลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 3 และในยุคสุดท้าย ปัจจุบันนี้ ตลาดในกลุ่มย่านตลาดหลัก คือ ตลาดรอบเวียง เป็นตลาดลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 1 เพราะเป็นตลาดค้าส่งใหญ่ที่สุดในเมือง มีตลาดบ้านดง และตลาดท่ามะโอเป็นตลาดในลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 3 ตลาดระดับชุมชน ส่วนตลาดอื่นเป็นตลาดในลำดับคักย์(Hierarchy)ที่ 2 ที่ให้บริการชุมชนในเมืองเอง และชุมชนในต่างอำเภอใน จ.ลำปาง ไกลออกไป

จะเห็นได้ว่าโครงข่ายของตลาดในอดีต โดยเฉพาะในยุคที่ 1 มีโครงข่ายการเชื่อมโยงที่มาที่ไปของสินค้าและที่มาของพ่อค้า แม่ค้า ผู้บริโภคไกลกว่าตลาดในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะความแตกต่างของพื้นที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตสินค้าที่แตกต่างกันออกไป ความแตกต่างของพื้นที่ดังกล่าวนั้น นอกจากจะหมายถึงความแตกต่างทางกายภาพแล้ว ยังรวมไปถึงความแตกต่างทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ที่นำพาเอาผลผลิตที่เป็นที่ต้องการแตกต่างกันมาเป็นสินค้าที่จำหน่ายได้ ความแตกต่างทางด้านเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสมัยใหม่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งของปรากฏการณ์นี้ กล่าวคือ สินค้าอุตสาหกรรม ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีชั้นสูงในสมัยนั้นที่ยังแพร่เข้ามาไม่ถึงประเทศไทย ทำให้ต้องนำเข้าจากแดนไกลไปถึงต่างประเทศทางตะวันตก ถึงแม้ว่าจะใช้เวลาในการขนส่งนานเป็นแรมเดือนก็ตาม อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้โครงข่ายตลาดในอดีตไกลกว่าปัจจุบันก็คือ ปัจจัยในทางการเมือง ที่ยังไม่เข้มงวดในการควบคุมหัวเมืองในอาณาจักรล้านนาให้ขึ้นกับส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร) อย่างใกล้ชิดและจริงจัง ทำให้การค้าในล้านนากับภูมิภาคอื่นรอบข้างเป็นไปอย่างอิสระเสรี ต่อมาเมื่อการปกครองจากทางส่วนกลางเข้ามาปกครองอย่างใกล้ชิด ควบคุมดูแลกิจกรรมทุกประเภทอย่างมีระบบ การค้าระหว่างประเทศเพื่อนบ้านเป็นไปอย่างมีเงื่อนไขให้ทางส่วนกลางรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่ได้รับมากขึ้น การค้าดังกล่าวจึงจืดจางลงไป ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในด้านต่างๆ เริ่มเข้ามาในประเทศไทยตามลำดับ ทำให้มีความสามารถในการผลิตสินค้าประเภทต่างๆ พัฒนาขึ้นตาม จนสามารถผลิตสินค้าหลายประเภทขึ้นได้เองเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในประเทศได้มากขึ้นเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงในย่านตลาดหลักนั้น ตั้งแต่แรกเริ่ม พื้นที่บริเวณนี้เป็นของเจ้าเมืองตลอดจนชนชั้นสูง ตลาดแรกที่เปิดก็เป็นกิจการของเจ้าเมือง ผู้ซึ่งมีอิทธิพลในเมืองมากในอดีต จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการกลายเป็นย่านการค้าขายของพื้นที่บริเวณนี้ แล้วตลาดแห่งแรกนี้จึงได้

เจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้เจ้าของที่ดินผู้มีอิทธิพลเชื้อเจ้าบริเวณข้างเคียง ต้องการเปิดตลาด เพื่อหาผลประโยชน์บ้าง จึงเปิดเป็นตลาดกันตามมา และพยายามให้ตลาดติดด้วยวิธีการต่าง ๆ รูปแบบของทุก ๆ ตลาดในย่านนี้จะเหมือนกัน คือ ตัวตลาดจะถูกโอบล้อมด้วยตึกแถว หรือ อาคารพาณิชย์ ทำให้ย่านนี้กลายเป็นย่านตลาดหลายแห่ง และใหญ่ที่สุดในเมือง กลายเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมือง จนมาถึงปัจจุบันที่มีร้านค้าและห้างสรรพสินค้า มินิมาร์ทเกิดขึ้นตามมา แต่สภาพการค้าภายในตลาดทุกตลาดในย่านนี้กำลังซบเซาลง ทั้งจากกระแสความนิยมออกไปวางขายสินค้าบนทางเท้า ข้างถนน ที่ทางเทศบาลนครลำปางไม่มีการจัดการที่ได้ขาดแน่นอน การแข่งขันจากตลาดอื่นในเมืองและการแข่งขันจากร้านค้าประเภทสะดวกซื้อ พวกมินิมาร์ท ห้างสรรพสินค้า และห้างบิ๊กซี อย่างไรก็ตาม ตลาดในย่านตลาดหลักนี้ ก็ยังคงเป็นตลาดค้าส่งที่ใหญ่และสำคัญที่สุดใน จ.ลำปาง ซึ่งจะเกิดขึ้นในเวลากลางคืน ตลาดค้าส่งนั้นนอกจากจะเป็นจุดรวมและถ่ายสินค้าจากเมืองอื่นข้างเคียงแล้ว ยังไกลไปถึงจังหวัดอื่นในภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.4 แนวโน้มในอนาคตและแนวความคิดในการพัฒนา

ตลาดมีความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างใกล้ชิด เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลต่อตลาดให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จากอดีตที่คนต้องมาจับจ่ายซื้อของที่ตลาดทุกวันโดยเฉพาะในตอนเช้าเพื่อสรรหาวัตถุดิบที่สดใหม่เพื่อการผลิตและบริโภคในครัวเรือนตลอดทั้งวันและวันรุ่งขึ้นก็ไปซื้อวัตถุดิบสำหรับวันนั้นใหม่ จนมาถึงในปัจจุบันที่วิถีชีวิตค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่รีบเร่ง คนในครอบครัวต้องรีบออกไปประกอบอาชีพในแบบที่เรียกว่า เข้า-ไป เย็น-กลับ ชีวิตรีบเร่งขึ้น ภาพการจับจ่ายซื้อของของบรรดาแม่บ้านชาวเหนือยามเช้าตรู่ค่อยๆลดลง ครอบครัวกลายเป็นหน่วยบริโภคมากขึ้น บทบาทในการผลิตน้อยลงประกอบกับกระแสความนิยมในการดำเนินชีวิตแบบทันสมัยที่มีมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของการใช้ตู้เย็นในการเก็บรักษาของสดให้อยู่ได้นาน การนิยมไปจับจ่ายซื้อของที่ร้านค้าแบบใหม่ในรูปแบบของห้างสรรพสินค้า ซึ่งมีสิ่งบริการที่ดึงดูดในผู้บริโภคได้มากกว่าในตลาด สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ความนิยมไปซื้อของที่ตลาดน้อยลง ถึงแม้ว่าจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ประชาชนในชุมชนเมืองนครลำปางยังนิยมไปตลาดมากกว่าห้างสรรพสินค้าก็ตาม แต่หากปล่อยให้ตลาดในเมืองประสบกับสภาพปัญหาที่เป็นอยู่เช่นนี้ต่อไป กระแสความนิยมในห้างสรรพสินค้าที่สะดวกสบายกว่าก็จะทวีมากขึ้นทุกวัน จนในที่สุดก็อาจถึงจุดจบของตลาดที่อยู่คู่บ้านคู่มืองและสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตชุมชนนครลำปางมาช้านานได้

ตลาดในเมืองนครลำปางจึงต้องปรับเปลี่ยนพัฒนาให้สามารถดำรงอยู่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเร่งแก้ไขสภาพปัญหาย่านตลาดหลักที่กำลังเป็นปัญหาเดือดร้อนอยู่ในขณะนี้

1. ปัญหาตลาดค้าปลีกในเรื่องของการนำสินค้าออกมาวางขายริมทางเท้าของกลุ่มพ่อค้า แม่ค้า แม้ว่าทางเทศบาลผู้เป็นเจ้าของพื้นที่จะพยายามแก้ไขกันมาโดยตลอด แต่ดูเหมือนว่าปัญหานี้ไม่ได้บรรเทาลงอย่างที่ควรจะเป็นไป กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกวัน สาเหตุของปัญหานี้จริงๆก็คือ ความมั่งคั่งชอบสบายของผู้บริโภคหรือผู้ซื้อ เมื่อผู้ซื้อมากขึ้น ผู้ขายก็มากตาม ก็ยังทำให้การนำสินค้าออกมาวางขายมีมากขึ้นในการแก้ไขปัญหานี้ต้องประกอบด้วยหลายปัจจัยด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความร่วมมือจากพ่อค้า แม่ค้า ที่จะพร้อมใจกันย้ายออกไปและต้องออกไปจากทางเท้าพร้อมๆกัน เพราะที่ว่างในตลาดทั้ง 5 แห่งที่ล้อมรอบบริเวณนี้ยังว่างพร้อมที่จะรองรับอยู่ ความร่วมมือจากผู้ซื้อที่จะต้องยอมสละความสะดวกสบาย ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการตามกฎหมาย ควบคุม และมีบทลงโทษอย่างเคร่งครัด
2. สภาพตลาดค้าส่งที่ซึ้นอยู่ในย่านตลาดหลักในเวลากลางคืน ที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา และดูเหมือนว่าจะขยายทั้งพื้นที่และเวลามากขึ้นเรื่อยๆ หากเป็นเช่นนี้ต่อไปปัญหาที่ประสบอยู่ก็จะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จึงได้เสนอแนวความคิดในการพัฒนาปัญหาในเรื่องนี้ ดังนี้

2.1 แยกตลาดค้าส่งออกจากพื้นที่เดิมให้พื้นที่เดิมคงสภาพเป็นตลาดค้าปลีกของเมืองอย่างเดียว พร้อมทั้งจัดหาพื้นที่ใหม่ให้เป็นตลาดค้าส่งตั้งอยู่ห่างออกมาจากบริเวณใจกลางเมือง มีเส้นทางถนนตัดผ่าน สะดวกต่อการขนส่งสินค้าเพราะรถบรรทุกขนาดใหญ่ไม่จำเป็นต้องให้เข้าเมือง โดยอาจจัดบริเวณค้าส่งนี้ 2 จุด คือทางทิศเหนือและทิศใต้ของตัวเมือง ตลาดค้าส่งทางทิศเหนือให้เป็นจุดรับถ่ายสินค้าจากทางพื้นที่หรือจังหวัดทางตอนเหนือขึ้นไป คือ เชียงใหม่ และลำพูน ส่วนตลาดค้าส่งทางทิศใต้ เป็นจุดรับถ่ายสินค้าจากทางพื้นที่หรือจังหวัดจากทางทิศตะวันออกและทางทิศใต้ คือ แพร่ น่าน พะเยา สุโขทัย และนครสวรรค์ กำหนดเส้นทางเชื่อมต่อระหว่าง 2 ตลาดค้าส่งนี้ โดยไม่เป็นเส้นทางที่ไม่ผ่านเข้าตัวเมือง แนวทางนี้มีข้อดีด้านการบริหารจัดการเรื่องความไม่เดือดร้อนต่อชุมชนข้างเคียงเพราะออกไปตั้งอยู่ห่างจากชุมชนในเมือง การควบคุมดูแลรวมถึงการทำความสะดวกสามารถทำได้สะดวกรวดเร็ว แต่อาจมีข้อเสียในเรื่องโครงข่ายการเชื่อมต่อกันระหว่างตลาดเดิมอาจเปลี่ยนแปลงไป ตลาดค้าปลีกในเมืองอาจประสบปัญหาความไม่สะดวกในการขนส่งสินค้าจากตลาดค้าส่งทั้ง 2 จุด และความเชื่อมโยงกันระหว่าง 2 ตลาดค้าส่งเอง จากระยะที่ไกลมากขึ้น อาจมีผลทำให้บางโครงข่ายลดลงหรือหายไป

2.2 จัดให้ตลาดค้าปลีกและตลาดค้าส่งอยู่ในบริเวณเดิมแห่งนี้ แต่ทำการจัดผังบริเวณใหม่ นำเอาอาคารและพื้นที่ว่างมาจัดบริเวณใหม่ กำหนดเวลาให้ตลาดค้าปลีกเข้ามาขายในเวลากลางวัน ตลาดค้าส่งเข้ามาขายในเวลากลางคืน พร้อมกับจัดระบบจราจรแยกกัน กำหนดเส้นทางเดินรถทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนเพื่อรองรับพาหนะที่จะเข้ามาเชื่อมโยงกับตลาด รวมถึงจัดเส้นทางรถเชื่อมโยงจากตลาดในส่วนต่างๆของเมืองให้มายังจุดตลาดค้าส่งได้อย่างสะดวก แนวทางนี้มีข้อดีในเรื่อง โครงข่ายการเชื่อมโยงของตลาดค้าส่งและตลาดค้าปลีกเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไป แต่อาจมีข้อเสียในเรื่อง ความยุ่งยากในการจัดทำผังบริเวณตลาดใหม่ การจัดระบบจราจรใหม่ และการทำความเข้าใจระบบดังกล่าวต่อทั้งพ่อค้า แม่ค้า และผู้บริโภค

2.3 คงสภาพในลักษณะเดิมนี้นี้ แต่พยายามควบคุมไม่ให้ขยายหรือเพิ่มความรุนแรงไปมากกว่านี้ จัดระบบจราจรให้ประชาชนเลือกใช้เส้นทางเลี่ยงเส้นทางอื่นในช่วงเวลาที่มีกิจกรรมค้าส่ง เพื่อเป็นการรองรับกิจกรรมดังกล่าวที่จะเกิดขึ้นในช่วงเย็น จัดเจ้าหน้าที่ในการทำความสะอาดเรียบร้อยในช่วงเช้าตรู่ที่หมดกิงกรรมอย่างรวดเร็ว แนวทางนี้มีข้อดีในเรื่อง โครงข่ายการเชื่อมโยงตลาดค้าส่งและตลาดค้าปลีกเดิมไม่เปลี่ยนแปลง แต่มีข้อเสียในเรื่อง ความซับซ้อนของตลาดทั้ง 5 ที่ยังคงสภาพเดิมอยู่ ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ปัญหาการจราจร และความเดือดร้อนของชุมชนรอบข้าง

3. ส่วนการขยายตัวของชุมชนในบริเวณชานเมือง จนถึงบริเวณต่อเนื่องไปนอกเขตเทศบาล นั้น เนื่องจากบริเวณใจกลางเมืองยังมีข้อจำกัดเรื่องราคาที่ดิน และความหนาแน่นของชุมชน ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนตามเส้นทางสายหลักบริเวณชานเมือง จึงทำให้ศูนย์กลางด้าน พาณิชยกรรมและบริการขยายตัวตามออกมาด้วย ในชุมชนใหม่ที่ขยายตัวออกมานี้ ควรจัดเตรียมพื้นที่ที่จะเป็นตลาดในอนาคตไว้ให้บริการชุมชนดังกล่าวด้วย รวมไปถึงการเตรียม สาธารณูปโภค สาธารณูปการรองรับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นให้เหมาะสมและเพียงพอด้วย อีกทั้งยัง เป็นการสนับสนุนให้กิจกรรมที่หนาแน่นบริเวณกลางเมืองกระจายตัวออกมายังรอบนอก เพื่อเป็นการลดความหนาแน่นและปัญหาในตัวเมืองด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรพินธุ์ สุขอนันต์ , จริญญาพร รัศมีแพทย์ , จิราภา ธนาไชยกุล และคณะ . ภาคพาณิชยกรรมและ
บริการเมืองลำปาง. รายงานวิชาปฏิบัติการวางแผน 3 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2541 ,2541.

กรวิภา วิลาชัย , พามิลา หะรารักษ์ และณัฐวัชร ศักดิ์ต้นไท . การศึกษาแผนและนโยบายเพื่อ
การวางแผนเมืองลำปาง. รายงานวิชา 2503663 ปฏิบัติการวางแผน 3 ภาควิชาการวางแผน
แผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคการศึกษา
ปลาย ปีการศึกษา 2541, 2541 .

กาญจนา คมขำ. ตลาดนัด บทบาทความสัมพันธ์ต่อชุมชน กรณีศึกษา ตลาดนัดบ้านหุบกระเบื้อง
ตำบลเบิกไพร อำเภอบ้านโป่ง จ.ราชบุรี. รายงานรายวิชา 320233 และ 320234 ตามหลัก
สูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาคศึกษามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปภา
กร, 2539.

กันยาบดี สมบัติ สุทธิจิตรและภัทร ไวกำนวน. ภาพสยามยุคโรแมนติก. กรุงเทพฯ: บริษัทไพลินค
อมพิวเตอร์ จำกัด, 2539.

เกสร แซ่ลี่ ร้านสี่แคว่แข็ง ตลาดเทศบาล . สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543.

เกียรติ จิระกุล. การเปลี่ยนแปลงของตลาดสดในกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาเมือง กรณี
ศึกษา: ตลาดสดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. สารศาสตร์สถาปัตยกรรม เล่มที่ 2, หน้า
255-256. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

เกียรติ จิระกุล และคณะ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ:
2525.

เกียรติกุล เจษฎาพันธ์ เจ้าของร้านจุงฮวด ตลาดบริบูรณ์ปรการ. สัมภาษณ์ ,10 พฤษภาคม
2543.

ขวัญฤทัย ทองอินทร์. การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นผิวด้านพาณิชยกรรม: กรณีศึกษาเมืองหาดใหญ่.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

คณะจัดงานรำลึกวันประวัติศาสตร์รถไฟพม่าลำปาง . ประวัติศาสตร์ศึกษาสัญจร 35 จุดแรก .
ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์ลำปาง , 2543 .

เจษฎา พลอยเจิมศรี , อรุณ กาบแก้ว ,จินดา สมเย็น และคณะ . ความพึงพอใจของพนักงานที่มีต่อการทำงานในห้างสรรพสินค้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. งานศึกษารายวิชา วิจัยธุรกิจ (BUSI 304) ปีการศึกษา 2537 ภาคการศึกษาที่ 2 คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยโยนก , 2537 .

เจ้าของร้านแจ้แจ้ว ตลาดราชวงศ์ (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ , 11 พฤษภาคม 2543.

เจ้าของร้านนครดี ตลาดห้าแยก , แม่ค้าตลาดนาก่วมใต้,แม่ค้าตลาดรัชฎา (ไม่ประสงค์ออกนาม) .สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2543.

เจ้าของร้านพงษ์เชอริวิส ตลาดบริบูรณ์ปรากการ(ไม่ประสงค์ออกนาม) . สัมภาษณ์ ,11 พฤษภาคม 2543.

เจ้าของร้านพร้อมภัณฑ์ ตึกแถวหน้าตลาดรอบเวียง (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ ,12 พฤษภาคม 2543.

เจ้าของร้านสาคร ตลาดบริบูรณ์ปรากการ (ไม่ประสงค์ออกนาม) . สัมภาษณ์ , 10 พฤษภาคม 2543.

เจ้าอาวาสวัดนาก่วมใต้ . สัมภาษณ์ , 9 พฤษภาคม 2543.

ชนธิตา ไทยพยัคฆ์. โครงสร้างตลาดอาหารสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

ชัชวาล ทองดีเลิศ. สืบสานตำนาน สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน. เชียงใหม่: มิ่งเมืองเนาวรัตน์การพิมพ์, 2542.

ชัยวัฒน์ ศุภดิกลักษณ์. พ่อค้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ:ลำปาง 2459-2519 .วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2541.

ตรีภพ ขวัญนคร. บันทึกสยาม. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์น การพิมพ์, 2539.

เดือนใจ ไชยศิลป์ . ตำนานในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ.2437 – 2476 . วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2536 .

เทพฐ ทับทอง. เล่าเรื่องไทยๆ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งแสง, 2535.

ธเนศวร์ เจริญเมือง . มาจากล้านนา . พิมพ์ครั้งที่ 2 . เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง , 2538 .

ธิดา สาระยา. กว่าจะเป็นคนไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2531.

ธิดา สาระยา. คนไท. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2537

นครลำปาง. พิมพ์ในอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพเจ้าแม่บัวคำ สมสวัสดิ์ หน้า 118 – 120 .

กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์ , 2523 .

นวรรตน์ นพหิรัญ. ชีวิตแม่คำ: บทบาททางเศรษฐกิจและครอบครัวในบริบททางการค้า. วิทยา

นิพนธ์ตามหลักสูตรสังคมวิทยาและมนุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา คณะสังคม
และมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

นาคยา ทรงวิจิตร. การวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์ของตลาดสด กรณีศึกษาตลาดสดในเขตเทศบาล

เมืองตะพานหิน จังหวัดพิจิตร. รายงานวิชาค้นคว้าวิจัยเชิงอิสระ 154499 ภาควิชา

ภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

นุชนารถ เดชแพ. ตลาดค้าส่งการเกษตรในเขตเมืองเชียงใหม่. รายงานวิชาค้นคว้าวิจัยเชิงอิสระ

154499 ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

นุชนารถ เดชแพ. วิวัฒนาการของตลาดในเมืองเชียงใหม่. รายงานวิชา 154735 บัณฑิตวิทยาลัย

ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.

แนวเบิกความ นายพงษ์ชัย หรินวรรณ. เบิกความ ณ ศาลากลางจังหวัดลำปาง , 24

พฤศจิกายน 2541.

บรรจง ประกิตเตชะกุล. การศึกษาเพื่อวางแผนการใช้ที่ดินเทศบาลลำปาง. วิทยานิพนธ์

มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย , 2528 .

ปลาย้อ ชนะนนท์. บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของ

ประเทศไทย พ.ศ. 2464 – 2523 . วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา

เศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529 .

ผ่องศรี อภิรักษ์อร่ามวงศ์. การศึกษาถึงที่ตั้งของกิจกรรมเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคม. วารสารภูมิศาสตร์ เล่มที่ 1 (พฤษภาคม 2520):27-33.

ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล สำนักงานจังหวัดลำปาง. ข้อมูลการศึกษา (Internet.

<http://www.lampang.go.th>). จ.ลำปาง: ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล สำนักงาน

จังหวัดลำปาง, 2544.

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. โรงไฟฟ้าพลังไอน้ำแม่เมาะ.

(ม.ป.ท.), 2528 .

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กีฬาเขต 5 ครั้งที่ 7 และ คัดดี รัตนชัย. แนะนำนครลำปาง. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สุภา , 2516.

- พงศ์กร ออกตัน เจ้าพนักงาน สุขาภิบาล 5 เทศบาลนครลำปาง. สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2543.
พงษ์ชัย หริณวรรณ. เจ้าของร้านศรีเพชร ตลาดบริบูรณ์ปราการ. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2543.
- พรรณวดี แบลคซีฟ และเปรมพร ชันติแก้ว. กาดวัว-กาดควาย: ศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- พระนิพนธ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรจักรพงษ์. เจ้าชีวิต สยามก่อนยุคราชธิปไตย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 2. บริษัทอมรินทร์นิตติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) , 2541
- พลูทวี กฤษภาธาร , วงศ์สถิตย์ ชื่นสมจิตต์ และสิริพร นุ่นประสิทธิ์. การศึกษาความเป็นไปได้ในการทำธุรกิจศูนย์การค้าในจังหวัดลำปาง. การค้นคว้าแบบอิสระ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยโยนก , 2539 .
- พาณิชย์,กระทรวง. สำนักงานพาณิชย์ จ.ลำปาง. ข้อมูลการตลาดจังหวัดลำปาง ปี 2539. กรุงเทพฯ: สำนักงานพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์, 2539.
- พิทักษ์ บุญชูกุล. การวางแผนการใช้ที่ดินพิทักษ์เพื่ออุตสาหกรรมของชุมชนลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525 .
- เพชรี่ จงกำไศค. ตลาดอาหารสดในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ภาสกร โทณะวณิก .การศึกษาเมืองโบราณวัดพระธาตุลำปางหลวง . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2529 .
- มหาดไทย , กระทรวง. การผังเมือง, กรม. ผังเมืองรวมเมืองลำปาง (ปรับปรุงครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กองวิจัย สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย , 2539 .
- มหาดไทย , กระทรวง สำนักผังเมือง. รายงานวิจัยเพื่อการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมเมืองลำปาง . กรุงเทพฯ : กองวิจัย สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย , 2526 .
- มหาดไทย, กระทรวง. สำนักผังเมือง, รายงานวิจัยเพื่อการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมเมืองลำปาง . กรุงเทพฯ : กองวิจัย สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย , 2532 .
- มาร์โก ทาเก แมคเมอร์เรน . ประวัติและพัฒนาการของการค้าขายในลำปางตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ค.ศ.1939. วารสารมนุษยศาสตร์ เล่มที่ 12 กรกฎาคม-ธันวาคม 2526 : 1-14.
- แม่ค้าขายของชำ ห้องแถวตลาดเก้าจาว (ไม่ประสงค์ออกนาม) . สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2543 .
- แม่ค้าขายไข่ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) (ไม่ประสงค์ออกนาม) . สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2543.

แม่ค้าขายปาห่องโก๋ ตลาดราชวงศ์ (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ , 11 พฤษภาคม 2543.

แม่ค้าขายผักสด ตลาดข้าวควาว (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ , 11 พฤษภาคม 2543.

แม่ค้าขายอาหารและ แม่ค้าขายของชำ ตลาดรอบเวียง (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ , 12 พฤษภาคม 2543.

แม่ค้าในตลาดบ้านดง (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ , 10 พฤษภาคม 2543.

ยอดยิ่ง รักสัตย์. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในภาคเหนือของประเทศไทยกับกฎเงี้ยว . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532 .

รังสี พันทังสี , กนกวรรณ จันทราฤทธิกุล , วชิราภรณ์ หลวงพา และคณะ . ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมในการซื้อสินค้าที่มีต่อร้าน เอเอ็มพีเอ็ม กับ เซเว่นอีเลฟเว่นของนักศึกษาวิทยาลัยโยนก. งานศึกษารายวิชาวิจัยธุรกิจ (BUSI 304) ปีการศึกษา 2539 ภาคการศึกษาที่ 2 คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยโยนก , 2539 .

โรงเรียนลำปางกัลยาณี . จังหวัดลำปาง . ลำปาง: 2525 .

โรจน์จรรย์ ด่านสวัสดิ์. การวางแผนการใช้ที่ดินชุมชนอุตสาหกรรม เมืองลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2524 .

ลานนาปริทัศน์ . พิมพ์ในวาระครบรอบปีคล้ายวันมรณะ นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินทร์ . (ม.ป.ท.) : , 2525 .

ลำเย็น กันพัก แม่ค้าขายของชำ ตลาดเทศบาล(หลักเมือง) (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ , 12 พฤษภาคม 2543.

วิทยาลัยโยนก. แผนการลงทุน จ.ลำปาง . (ม.ป.ท.) , 2539 .

วิโรจน์ อยู่วนิชชานนท์. การวิเคราะห์รูปแบบการขยายตัวของเมือง: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

วีรพล เซาว์นัถกษณ์. การวิเคราะห์รูปแบบการใช้ที่ดินเทศบาลเมืองลำพูน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

ศักดิ์ รัตนชัย . เกล็ดตำนานโยนกเชียงแสน – นาแสง . , หน้า 35 . ลำปาง : ลำปางการพิมพ์ , 2537 . (ฉบับอุทิศแด่ท่านพ่อทองแก้ว แสงแก้ว . ในอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ พ่อทองแก้ว แสงแก้ว)

ศักดิ์ รัตนชัย . ของดีเมืองเขลางค์ . ไทยนิวส์ (16 พฤศจิกายน 2542): หน้า 2.

- ศักดิ์ รัตนชัย . ท่องเที่ยวแนวประวัติศาสตร์โอเปร่าปีใหม่สยาม วันประวัติศาสตร์ทางหลวง
รถไฟรถม้านคร. เอกสารประกอบการนำเที่ยววันรำลึกประวัติศาสตร์รถไฟ รถม้าลำปางปี
ใหม่สยาม 1 เมษายน , 1 – 2 เมษายน 2543 ลำปาง: ลำปาง ,2543.
- ศักดิ์ รัตนชัย.นักประวัติศาสตร์และหัวหน้าสถาบันศิลปวัฒนธรรมโยนก. สัมภาษณ์.24
พฤษภาคม 2543 .
- ศักดิ์ รัตนชัย . พิมพ์ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูเวื่อน สุทธิโม(หลวงพ่ออุ่นเรือน)
. ลำปาง : ลำปางการพิมพ์ , 2530 .
- ศักดิ์ รัตนชัย. เมืองโบราณในนครลำปาง . ใน ทรงชัย เจตนะบุตร(บรรณาธิการ), ของดีนครลำปาง
, หน้า 76 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยล้านนา , 2513 .
- ศักดิ์ รัตนชัย . ลำปางสมัยทหารกองทัพญี่ปุ่นเข้าเมือง. ประวัติศาสตร์ศึกษาเขตหนาลำปาง
.หน้า 58 . ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, 2543 .
- ศักดิ์ รัตนชัย. เอกสารประกอบการนำเที่ยววันรำลึกประวัติศาสตร์รถไฟรถม้าลำปาง ปีใหม่
สยาม 1 เมษายน . ลำปาง: 2543.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, ชื่อบ้านนามเมือง. กรุงเทพฯ : บริษัทพิชิตเสก พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2540.
ศิลปวัฒนธรรม, ศูนย์. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครลำปาง . ลำปาง : ลำปางการพิมพ์ ,
2534.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. วิชาการ, กรม. ลำปาง นครเขลางค์ แห่งลุ่มน้ำวัง . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว , 2541 .
- สถิติแห่งชาติ , สำนักงาน. สมุดสถิติรายจังหวัด จ.ลำปาง ปี 2542 . กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานสถิติ
แห่งชาติ , 2542 .
- สรารัฐ ทิพย์เดโช. การเปลี่ยนแปลงทำเลที่ตั้งและรูปแบบของการใช้ที่ดินเชิงพาณิชย์กรรมในเขต
เทศบาลเมืองเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ.2524-2534. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.
- สร้อยดี ประยูรเสถียร. กระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทย เข้าสู่ส่วนกลาง
พ.ศ.2427 -2476. ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2 ฉบับที่ 12 (ตุลาคม 2524):23.
- สร้อยดี อ่องสกุล . ประวัติศาสตร์ล้านนา . 3,000 เล่ม . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
อมรินทร์ , 2539 .
- สร้อยดี อ่องสกุล . วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา . กรุงเทพฯ : บริษัทเลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส ,
2539 .

- สุกัญญา เอี่ยมชัย. การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ใน "ตลาด" มี "หาบเร่" กับ "แผงลอย" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2538):49-72.
- สุทธิพงศ์ วรวิสุทธิสารกุล. ระบบจัดการจำหน่ายผักผลไม้สดผ่านซูเปอร์มาเก็ต ในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- สุเทพ สุนทรภักดิ์. มนุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2540 .
- สุภาพร นิภานพดล. ขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่และศึกษาลำเลียงที่เหมาะสมของตลาดสด. รายงานวิชาค้นคว้าวิจัยเชิงอิสระ 154499 ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- สุรพล ดำริห์กุล . ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : คอมแพคท์พริ้นท์ , 2542 .
- เสน่ห์ ญาณสาร. ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ. เชียงใหม่: 2539.
- สำเนียง มณีกาญจน์. หมายเหตุ เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2534.
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์ , 2527 .
- สังวร พุเต็มวงศ์ แม่ค้าขายผักสด ตลาดหัวควรว (ไม่ประสงค์ออกนาม). สัมภาษณ์ ,12 พฤษภาคม 2543.
- โสภา ชานะมูล . ครูบาศรีวิชัย “ ตนบุญ “ แห่งล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2534 .
- หอการค้า จังหวัดลำปาง. ข้อมูลสถานการณ์ด้านแรงงานการเลิกจ้างและการว่างงาน (Internet. <http://www.lampang-th.com>). จ.ลำปาง: หอการค้า จังหวัดลำปาง, 2544.
- อมราพร ลีลากุลธนิต. แม่ค้าตาบอดช่างแก้ ตอแหลช่างพูด การศึกษาพฤติกรรมกรรมการต่อรองราคาในตลาดชนบทไทย. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.

อรศิริ ปาณินท์. ตลาดพื้นบ้านลานนาไทย. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับที่ 3 ปีการศึกษา 2526:231-246.

อริศรา เจริญปัญญาเนตร. การศึกษาขอบเขตการให้บริการของตลาดสดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. รายงานวิชาค้นคว้าวิจัยเชิงอิสระ 154499 ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

อเนก นาวิกมูล. ชายชาวสยาม. กรุงเทพฯ: บี เจ เพรส โพรเซสเซอร์, 2542.

อิสรา กันแตง. การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533 .

ภาษาอังกฤษ

Apiwat Ratanawaraha. Traditional Fresh Markets in Transition: The Bangkok Case. The Fifth Inter-University Seminar on Asian Megacities Seoul 27-29 february 2000: 1-15.

David Drakakis. Urbanization in the Developing world. NSW Australia: Croom Helen Australia, 1986.

Hugh Stretton. Urban Planning in Rich and Poor Countries. Great Britain: Billing & Sons Ltd, 1978.

Lee, Seung-Woo. The Characteristics and Implication of the Autogenous Market in New Town. . The Fifth Inter-University Seminar on Asian Megacities Seoul 27-29 february 2000: 1-16(session 6).

Lee, young-No. The Impact of Traditional Market on the Use of Shopping Center in Apartment Complex. . The Fifth Inter-University Seminar on Asian Megacities Seoul 27-29 february 2000: 1-16(session 6).

McGee, T.G. The Southeast Asian City: A Social Geography of the Primate Cities of Southeast Asia. Frederick A. Praeger.,1967.

Potter, Robert B. and Evans, Sally Lloyd. The City in the Developing World. Hawlow: Longman, 1998.

S.N. Eisenstadt A. Shachar. Society,Culture and Urbanization. California: Sage Publication, 1986.

Stanley D. Brumn and Jack F. Williams. Cities of the World Regional Urban Development. NY: Harper Collins Publishers, 1983.

Worachandr Siripool. Traditional Markets in Contemporary Thai Society A Case Study in Chiang Mai. A Thesis Submitted to the Graduate Division of The University of Hawaii in Partail Fulfillment of the Degree of Master of Architecture, 1997.

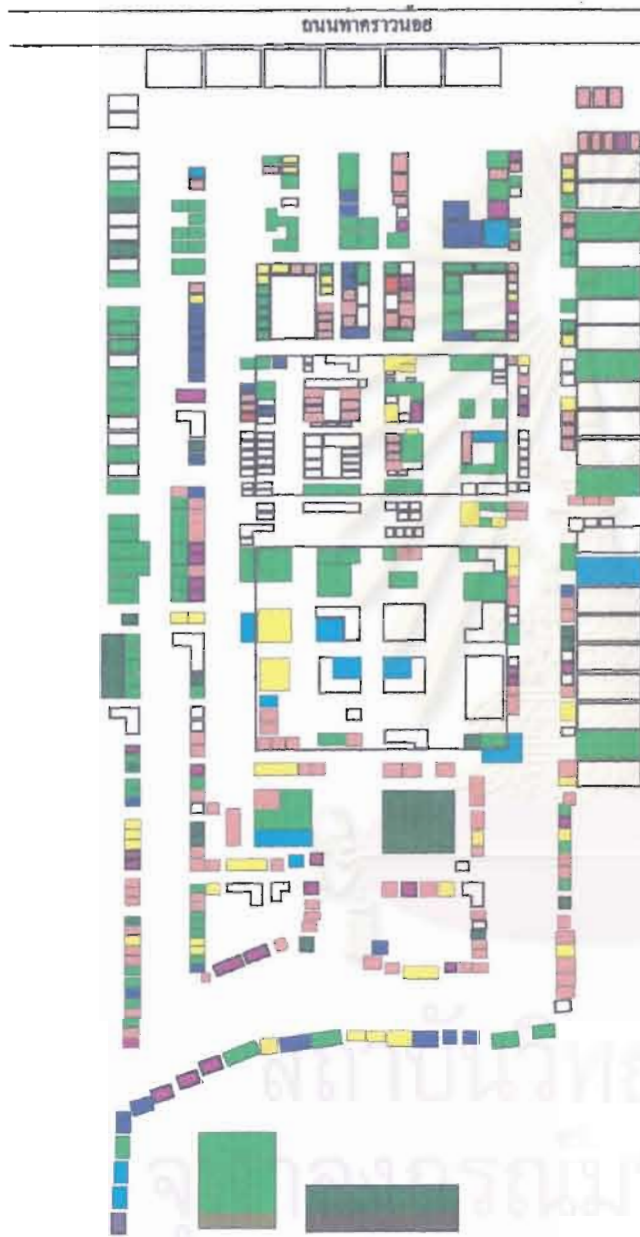

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง 1 ตลาดเก่าจาว

สัญลักษณ์

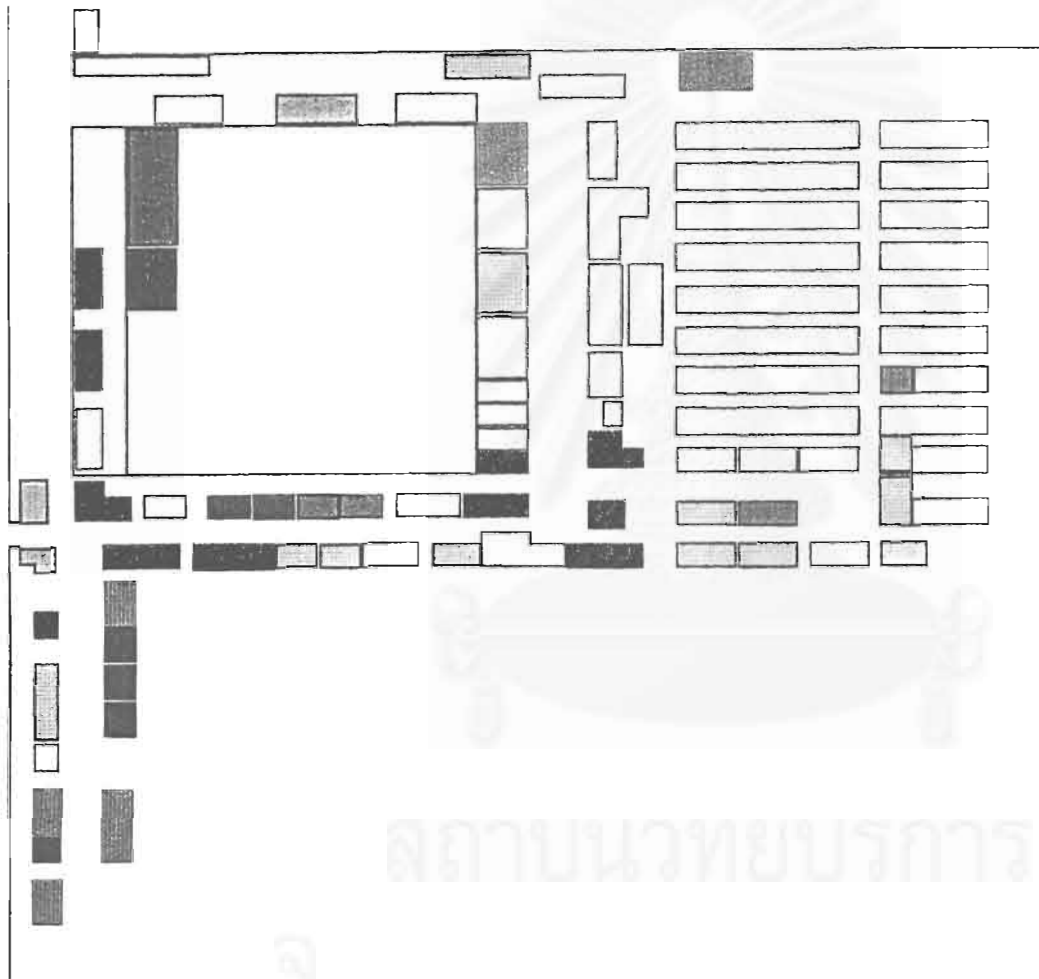
- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ปลา
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของชำ
อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผลงวาง

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

สถานีรถไฟ

สถาบันวิทยบริการ

แผนผัง 2 ตลาดสดคู่

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและ ไปรติน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของชำ อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผงวาง

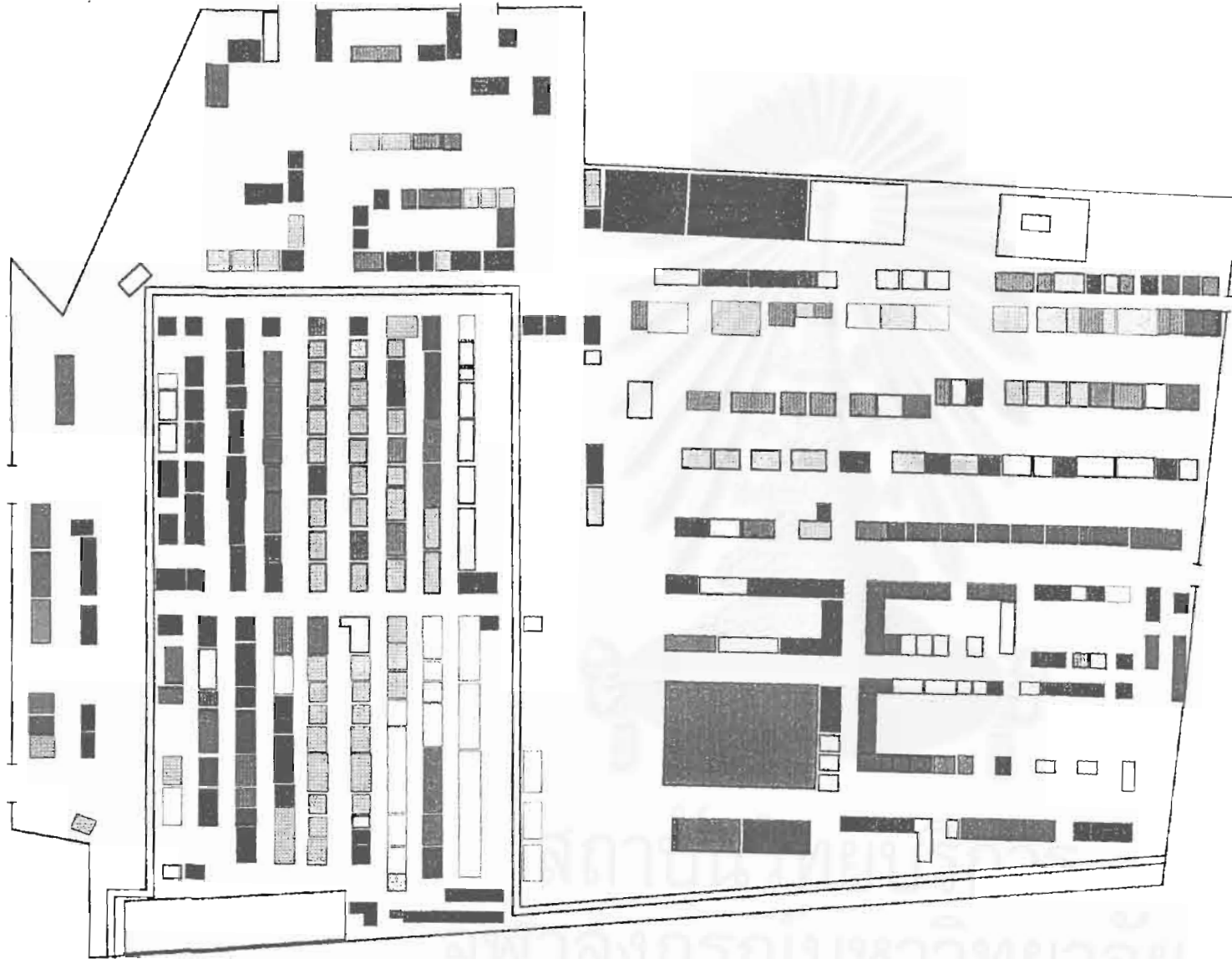
NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพผ่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

แผนผัง 3 ตลาดริษฎา

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของชำ
อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผงวาง

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครถ้ำปาง

แผนผัง 4 ตลาดน้ำกว๋มไต

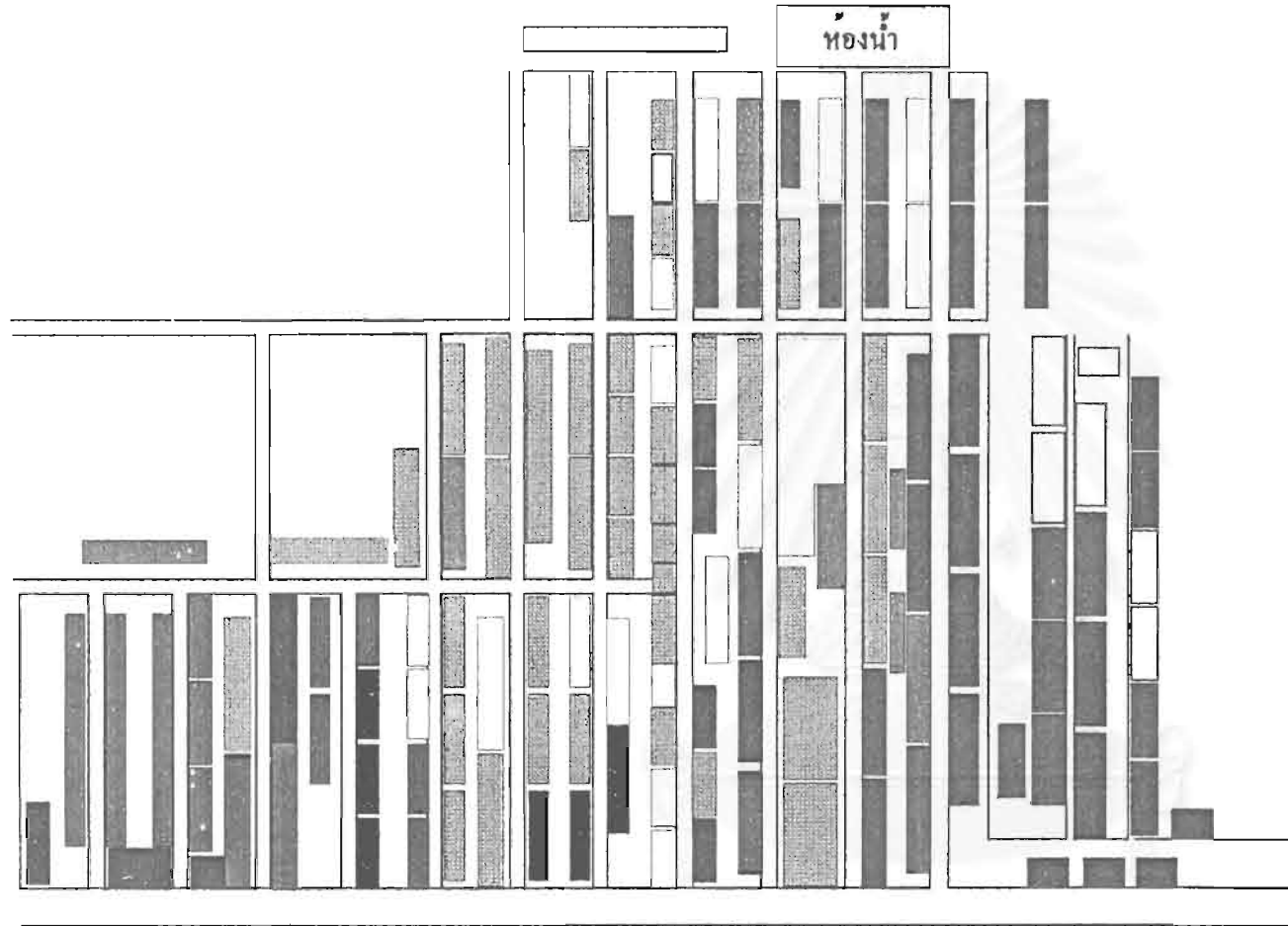
สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของทำอาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผงวาง

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

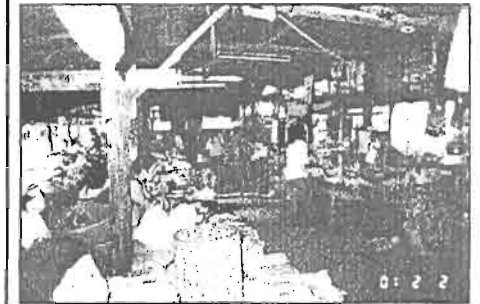
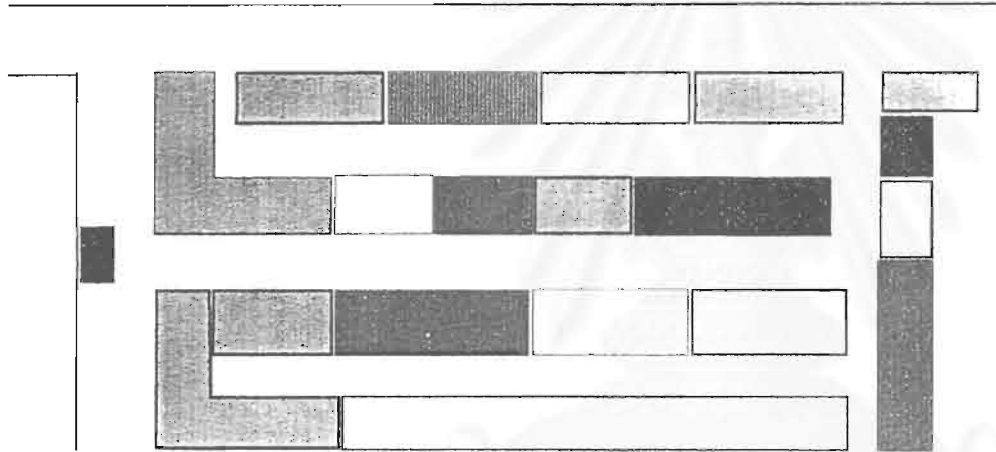
วัดนากว๋มไต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง 5 ตลาคบ้านคง

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของซ้ำ
อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผลงวาง

NOT TO SCALE

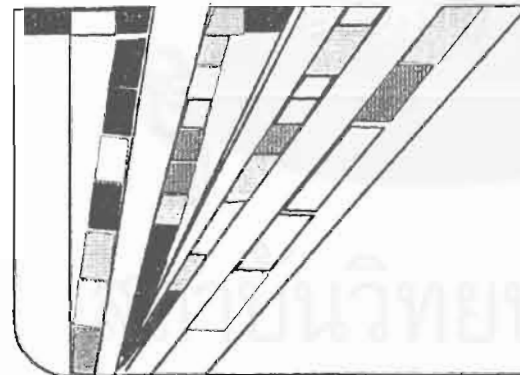
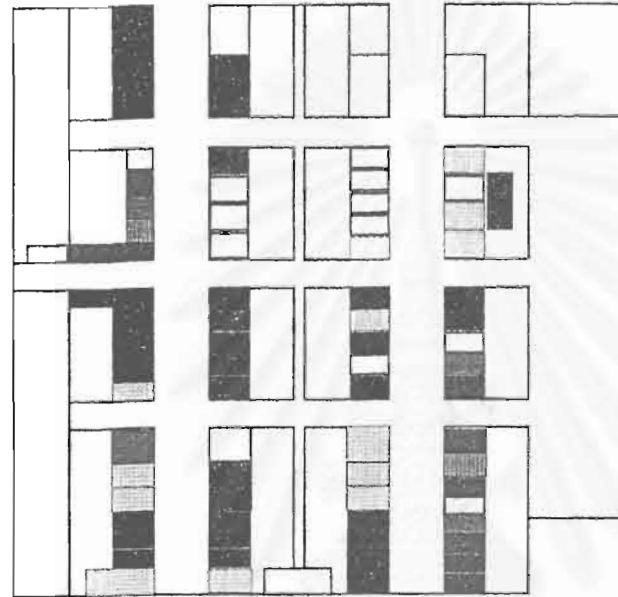
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง 6 ตลาดสนามบิน

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของทำอาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผลงวาง

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครท่าปอง

แผนผัง 7 ตลาดท่ามะโอ

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุงของชำ
อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผลงวาง

NOT TO SCALE

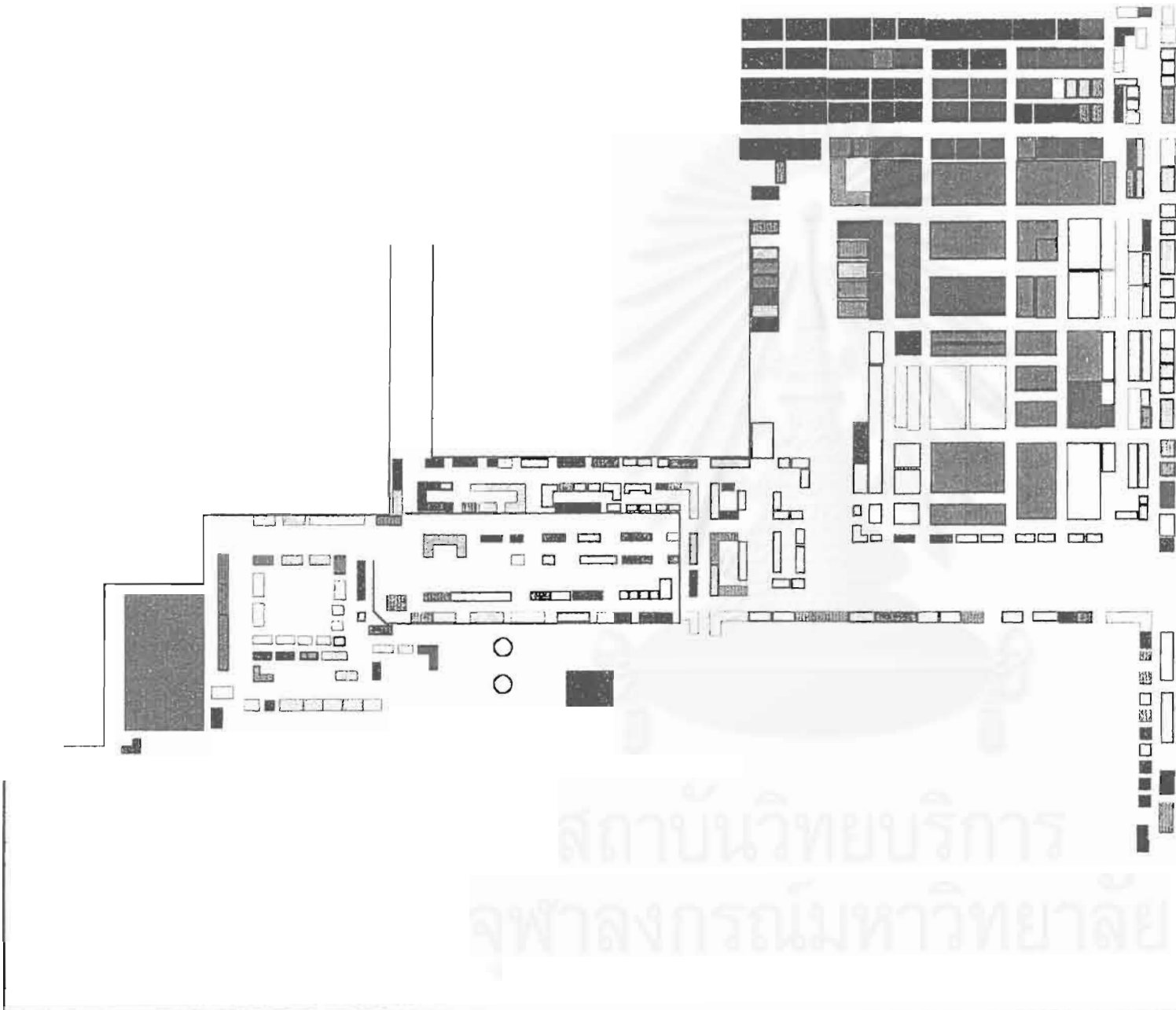
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง 8 ตลาดอัสวิน

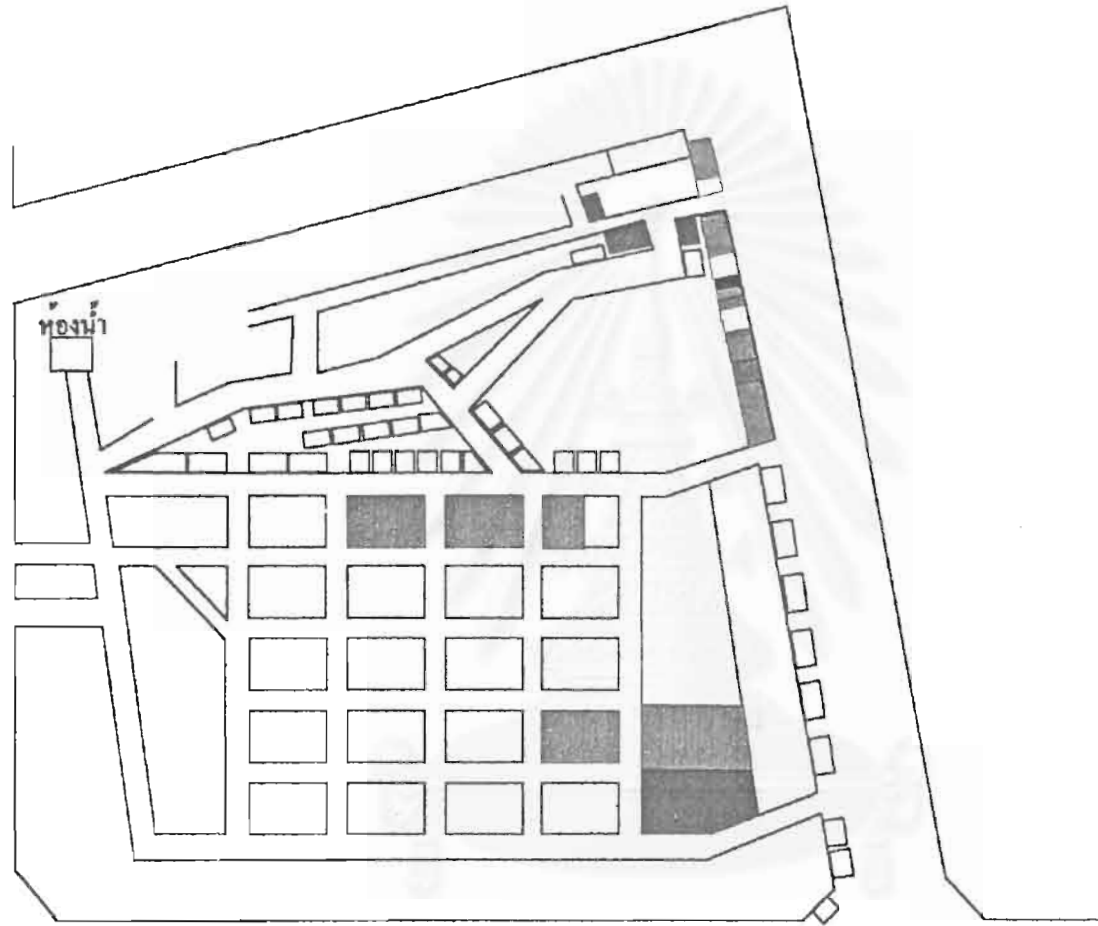
สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไมสด
- 5. เครื่องปรุง ของทำอาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผลงวาง

NOT TO SCALE

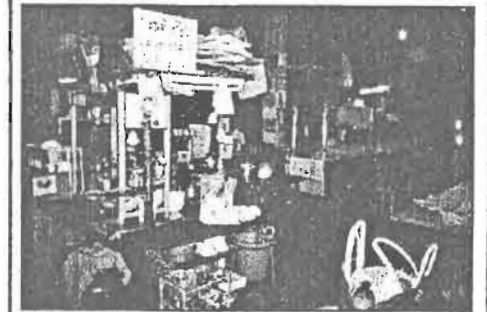
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

ร.ชอมสิน

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของชำ อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แฉงวาง

NOT TO SCALE

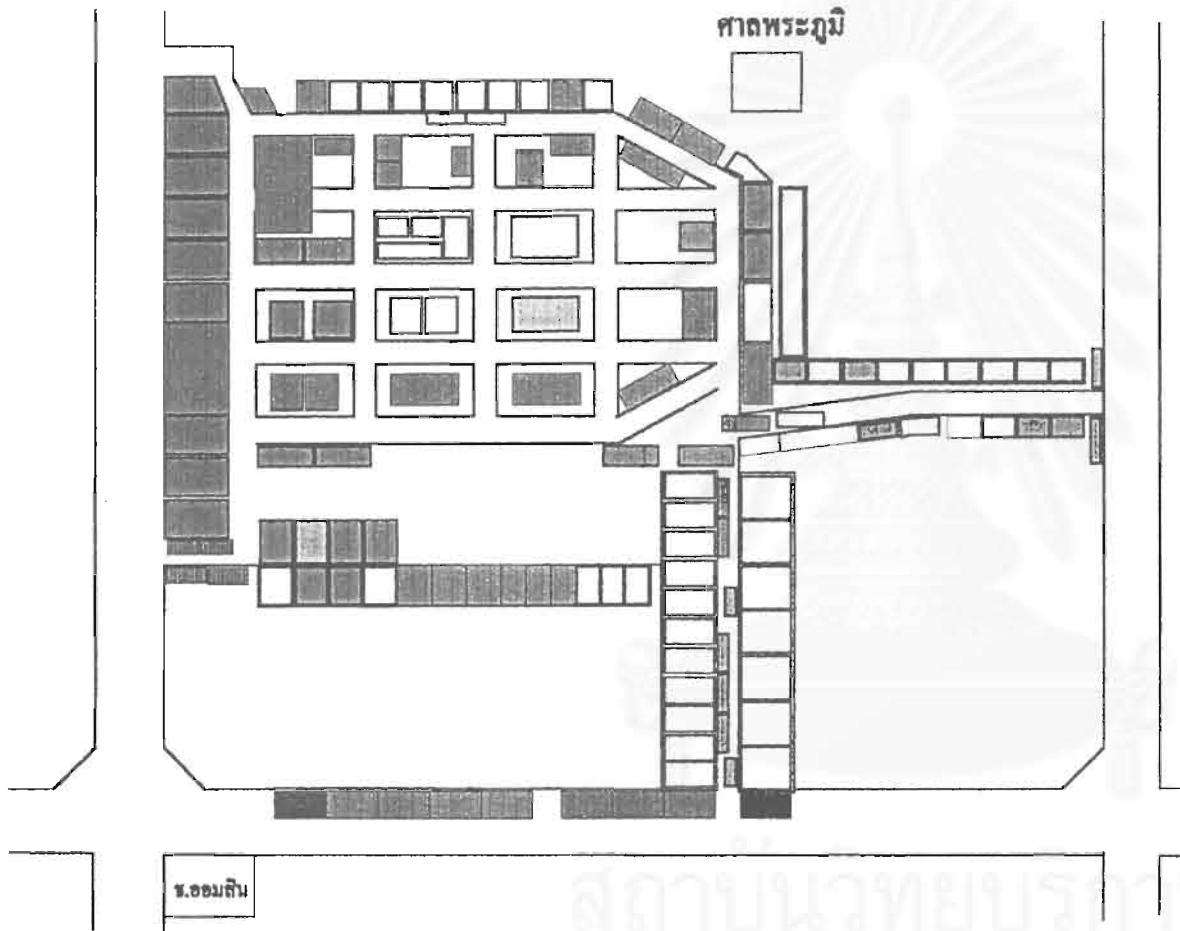
การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครท่าปวง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผัง 10 ตลาดราชวงศ์

สัญลักษณ์

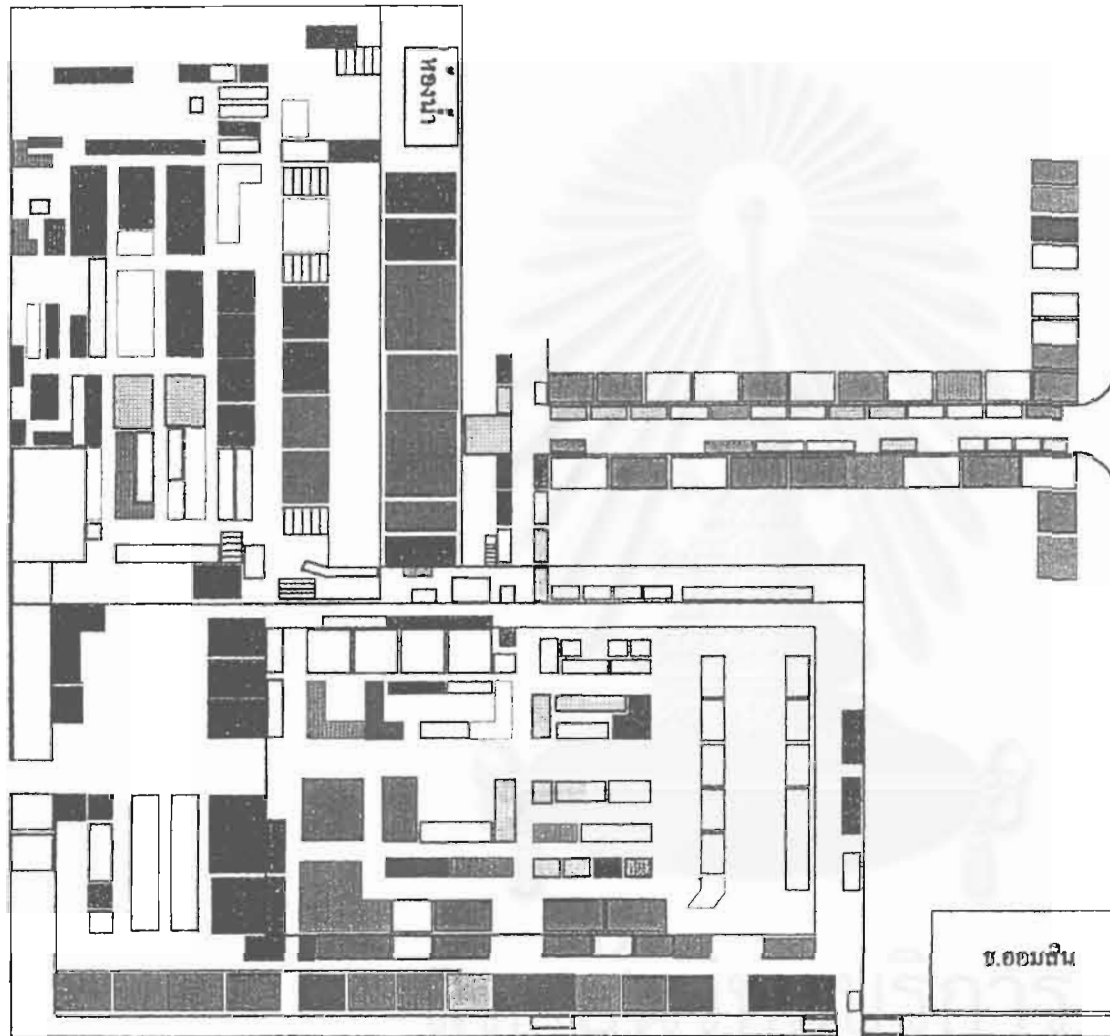
- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุงของร้านอาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผงวาง

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

แผนผัง 11 ตลาดหลักเมือง

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของชำ อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผงวาง

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

ข. ออมสิน

แผนผัง 12 ตลาดชั่วคราว

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุงของชำ
อาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แฉงวาง

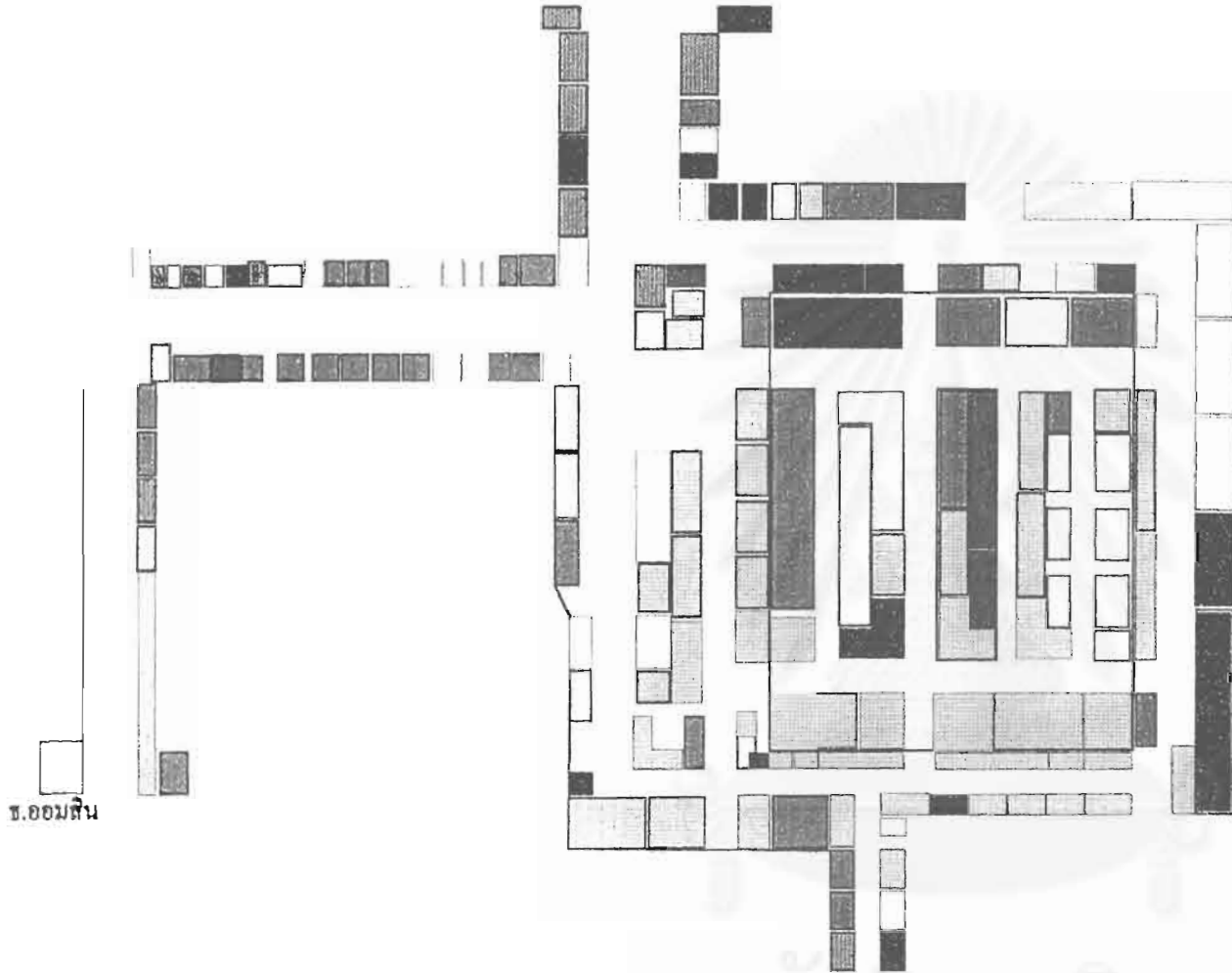
NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครท่าปาง

แผนผัง 13 ตลาดรอบเวียง

สัญลักษณ์

- 1. เนื้อและโปรตีน
- 2. ผัก
- 3. ผลไม้
- 4. ดอกไม้สด
- 5. เครื่องปรุง ของทำอาหารสำเร็จรูป
- 6. อาหารคาวหวาน
- 7. เครื่องอุปโภค
- 8. อื่น ๆ
- 9. แผลงวาง

ช.ออมสิน

สถาบันวิทยบริการ

NOT TO SCALE

การเปลี่ยนแปลงสภาพย่านตลาดหลัก
กับการพัฒนา นครลำปาง

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

10. โดยปกติท่านเดินทางมาตลาดแห่งนี้โดยเดินทางมาจาก
- 1 O บ้าน 2 O ที่ทำงาน(ระบุที่ตั้ง).....
11. โดยปกติท่านมาตลาดแห่งนี้ในวันใด
- 1 O ทุกวัน 2 O วันธรรมดา 3 O วันหยุด 4 O ไม่แน่นอน
- ช่วงเวลาใด
- 1 O 05:00 – 08:00 น. 2 O 08:00 – 12:00 น.
- 3 O 12:00 – 15:00 น. 4 O 15:00 – 17:00 น.
- 5 O 17:00 – 20:00 น. 6 O 20:00 – 22:00 น.
12. ระยะทางที่ใช้ในการเดินทางมาตลาดแห่งนี้
- 1 O น้อยกว่า 1 กิโลเมตร 2 O 1 – 2 กิโลเมตร 3 O 2 – 3 กิโลเมตร
- 4 O 3 – 4 กิโลเมตร 5 O มากกว่า 5 กิโลเมตร (ระบุ))
- 13.ระยะเวลาที่ใช้เดินทางมาตลาดแห่งนี้
- 1 O น้อยกว่า 15 นาที 2 O 15 – 30 นาที 3 O 30 – 60 นาที
- 4 O มากกว่า 1 ชั่วโมง
14. ใน 1 สัปดาห์ท่านมาซื้อสินค้าที่ตลาดแห่งนี้กี่ครั้ง
- 1 O 1 ครั้งต่อสัปดาห์ 2 O 2-3 ครั้งต่อสัปดาห์
- 3 O 4-7 ครั้งต่อสัปดาห์ 4 O มากกว่า 7 ครั้งต่อสัปดาห์
- 5 O 1 ครั้งต่อเดือน 6 O 2-3 ครั้งต่อเดือน
- 7 O อื่น ๆ (ระบุ)
15. นอกจากตลาดแห่งนี้แล้ว ท่านเคยไปซื้อสินค้าที่ตลาดอื่นอีกหรือไม่
- 1 O ไม่ไป 2 O ไป (ระบุ)
- 2.1..... 2.2.....
- 16.เหตุผลสำคัญที่ท่านเลือกซื้อสินค้าที่ตลาดแห่งนี้
- 1 O ใกล้บ้าน เดินทางสะดวก 2 O อยู่ระหว่างเส้นทางผ่านในการเดินทางประจำวัน
- 3 O คุ่นเคยหรือรู้จักกับพ่อค้า แม่ค้า 4 O สินค้ามีคุณภาพดี
- 5 O สินค้าราคาถูก 6 O สินค้าหลากหลายสามารถเลือกซื้อได้หลายอย่าง
- 7 O สถานที่สะอาด เรียบร้อย 8 O บรรยากาศดี
- 9 O มีสินค้าที่ต้องการ 10 O อื่น ๆ (ระบุ)
17. ท่านประสบปัญหาใดบ้านที่ตลาดหรือไม่
- 1 O ไม่ประสบ 2 O ประสบ (ระบุ)
- 2.1 O ที่จอดรถไม่เพียงพอ 2.2 O ความสกปรก
- 2.3 O ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย 2.4 O แสงสว่างไม่เพียงพอ
- 2.5 O บรรยากาศไม่ดี 2.6 O ความปลอดภัย

- 2.4 นักเรียน นักศึกษา 2.5 อาชีพส่วนตัว 2.6 รับจ้าง
2.7 อื่น ๆ (ระบุ).....

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้ประกอบการ

9. ท่านเปิดร้านค้าวันใดบ้าง

- 1 ทุกวัน 2 ไม่ทุกวัน เปิดวัน.....
ปิดวัน.....

10. ช่วงเวลาในการเปิดร้านค้า

- 1 ทั้งวัน 2 02:00 – 05:00น.
3 05:00 – 09:00 น. 4 09:00 – 15:00 น.
5 15:00 – 22:00 น.

11. รูปแบบการจำหน่ายสินค้าของร้าน

- 1 ส่ง 2 ปลีก 3 ทั้งส่งและปลีก

12. ท่านดำเนินกิจการมาเป็นเวลาที่ปี

- 1 น้อยกว่า 2 ปี 2 2 – 5 ปี
3 5 – 10 ปี 4 10 – 20 ปี
5 20 – 30 ปี 6 มากกว่า 30 ปี

13. ก่อนหน้าที่ท่านจะมาเปิดร้านค้าที่ตลาดแห่งนี้ ท่านเคยเปิดร้านค้าที่ตลาดอื่นมาก่อนหรือไม่

- 1 ไม่เคย 2 เคย (ระบุ).....

14. เหตุผลที่ท่านเลือกเปิดร้านค้าที่ตลาดแห่งนี้ ท่านเคยเปิดร้านค้าที่ตลาดอื่นมาก่อนหรือไม่

- 1 ใกล้บ้าน เดินทางสะดวก 2 สืบต่อกิจการของครอบครัว
3 ค่าเช่าพื้นที่ถูก 4 รายได้ดี
5 ราคาสินค้าแพงกว่าตลาดแห่งอื่น 6 มีลูกค้าจำนวนมาก
7 อื่น ๆ (ระบุ).....

15. ท่านเสียค่าเช่าพื้นที่เปิดร้านค้าเป็นราย

- 1 ไม่เสีย 2 รายวัน วันละ..... 3 รายเดือน เดือนละ..... 4 รายปี ปีละ.....
ท่านคิดว่าแผงนี้ 1 ถูก 2 แพง 3 พอดี

16. ท่านต้องการไปเปิดร้านที่ตลาดแห่งอื่นหรือไม่

- 1 ไม่ 2 ต้องการเปิด ที่ตลาด (ระบุ)

ส่วนที่ 3 : ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า

17. ประเภทสินค้าที่จำหน่ายและที่มาของสินค้า (จากจังหวัดอำเภอ อำเภอ หรือตำบลใดโปรดระบุ)

- 1 ผัก จาก..... 2 ผลไม้ จาก.....
3 ของสด จาก..... 4 สินค้าอุปโภค บริโภคจาก.....

- 5 O ขนม จาก..... 6 Oอาหารปรุงสำเร็จรูป จาก.....
 7 O เสื้อผ้า จาก..... 8 O อื่น ๆ (ระบุ).....

18.วิธีการขนส่งสินค้า

1 O	ผลิตเอง	2 O	ผู้ขายนำมาส่งให้ที่	3 O	เจ้าของสินค้านำมาส่งให้ที่
		2.1 O	ตลาด	3.1 O	ตลาด
		2.2 O	บ้าน	3.2 O	บ้าน
4 O	นำพาหนะส่วนตัวไปขนส่งสินค้าเองที่แหล่ง	5 O	อื่น ๆ (ระบุ)		

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อกำหนดผังเมืองรวมเมืองลำปาง

(ปรับปรุงครั้งที่ 2)

ข้อ 1. ให้ใช้บังคับผังเมืองรวม ในท้องที่ตำบลเวียงเหนือ ตำบลสบตุ๋ย ตำบลหัวเวียง ตำบลสวนดอก และพื้นที่บางส่วนของตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลคันธงชัย ตำบลพิชัย ตำบลปงแสนทอง ตำบลพระบาท ตำบลชมพู ตำบลบ้านเป้า และตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ภายในแนวเขตตามแผนที่ที่แสดงพร้อมข้อกำหนดนี้

ข้อ 2. การวางและจัดทำผังเมืองรวมนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา การดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะและสภาพแวดล้อมในบริเวณแนวเขตตามข้อ 1 ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ข้อ 3. ผังเมืองรวมนี้มีนโยบาย และมาตรการ เพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจโครงข่ายบริการสาธารณะ โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1.) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง การค้า การบริการ สังคม และการคมนาคม ในระดับจังหวัด และเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างภาคเหนือตอนบนและภาคเหนือตอนล่าง

(2.) ส่งเสริมการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม ให้สัมพันธ์กับการขยายตัวของชุมชน และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของภาคเหนือ

(3.) เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณสองฝั่งแม่น้ำวัง แม่น้ำคู่ย และคลองชลประทาน โดยควบคุมการขยายตัวของชุมชน และการประกอบกิจกรรมบริเวณดังกล่าว ให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

(4.) ส่งเสริมความเป็นศูนย์กลางด้านคมนาคม โดยกำหนดให้มีการพัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคมให้ได้มาตรฐาน และมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต

(5). เพื่อดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่ และวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ด้วยการกำหนดให้อนุรักษ์ โบราณสถาน และศาสนสถาน ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ในบริเวณคูเมืองกำแพงโบราณท่ามะโอ และควบคุม การประกอบกิจกรรมซึ่งจะส่งผลเสียหายต่อคุณค่าศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถาน

ข้อ 4. การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตผังเมืองรวม ให้เป็นไปตามแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภท แผนผังแสดงโครงการคมนาคมและขนส่ง ที่ได้แสดงพร้อมข้อกำหนดนี้

ข้อ 5. การใช้ประโยชน์ที่ดินตามแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตามที่ได้จำแนกประเภทให้ เป็นไปดังต่อไปนี้

- (1) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีเหลือง ให้เป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- (2) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีส้ม ให้เป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- (3) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีแดง ให้เป็นที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- (4) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีม่วงอ่อน ให้เป็นที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ
- (5) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีเขียว ให้เป็นที่ดินประเภท ชนบทและเกษตรกรรม
- (6) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีเขียวอ่อน ให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- (7) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีเขียวมะกอก ให้เป็นที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
- (8) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีน้ำตาลอ่อน ให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย
- (9) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีเทาอ่อน ให้เป็นที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- (10) ที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้เป็นสีน้ำเงิน ให้เป็นที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

ข้อ 6. ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและการสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการใช้พื้นที่เพื่อใช้กิจกรรมอื่นให้ใช้เพิ่มได้ อีกไม่เกินร้อยละ 15 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อ กิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (1). โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานปรับปรุงสภาพของเสียรวมของชุมชน
- (2). คลังวัตถุอันตราย ตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย
- (3). สถานที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิงที่ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมัน เชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อการขายปลีก
- (4). สถานที่บรรจุก๊าซและสถานที่เก็บก๊าซ ตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการ ร้านจำหน่ายก๊าซ สถานที่ใช้ก๊าซและสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ
- (5). เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ น่าน เป็ด ไก่ ฝูง จระเข้ หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่า ด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าหรือโคกก่อเหตุรำคาญ
- (6). กำจัดมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูล

หมายเหตุ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ที่อยู่ภายในบริเวณเขตกำแพงและคูเมืองนครเขตลาด ชัย ห้าม ใช้ประโยชน์ที่ดินตามข้อ 6 และ ห้าม ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการ ซึ่ง ขัดแย้งกับเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และโบราณสถานดังต่อไปนี้

- (1). โรงแรม
- (2). สถานบริการ
- (3). โรงมหรสพ
- (4). ศูนย์การค้า
- (5). การอยู่อาศัยประเภทอาคารชุดและอาคารขนาดใหญ่
- (6). โซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร
- (7). ซื่อขายเศษวัสดุ

ข้อ 7. ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการในพื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่นให้ใช้เพิ่มได้อีกไม่เกินร้อยละ 20 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อกิจการตาม ที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (1). โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานปรับปรุงสภาพของเสียรวมของชุมชน
- (2). คลังวัตถุดิบทราย ตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุดิบทราย
- (3). สถานที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิงที่ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อการขายปลีก
- (4). สถานที่บรรจุก๊าซและสถานที่เก็บก๊าซ ตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการ ร้านจำหน่ายก๊าซ สถานที่ใช้ก๊าซและสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ
- (5). เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ งู จระเข้ หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าหรือโดยก่อเหตุรำคาญ
- (6). ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร
- (7). สุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน
- (8). กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
- (9). ซื่อขายเศษวัสดุ

หมายเหตุ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ที่อยู่ภายในบริเวณเขตกำแพงและคูเมืองนครเข ลางค์ ห้าม ใช้ประโยชน์ที่ดินตามข้อ 7 และ ห้าม ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบกั ้งการซึ่งขัดแย้งกับเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และโบราณสถาน ดังต่อไปนี้

- (1). โรงแรม
- (2). สถานบริการ
- (3). โรงมหรสพ
- (4). ศูนย์การค้า
- (5). การอยู่อาศัยประเภทอาคารชุดและอาคารขนาดใหญ่

ข้อ 7. ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการในพื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่นให้ใช้เพิ่มได้อีกไม่เกินร้อยละ 20 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (1). โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานปรับปรุงสภาพของเสียรวมของชุมชน
- (2). คลังวัตถุดิบทราย ตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุดิบทราย
- (3). สถานที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิงที่ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อการขายปลีก
- (4). สถานที่บรรจุก๊าซและสถานที่เก็บก๊าซ ตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการ ร้านจำหน่ายก๊าซ สถานที่ใช้ก๊าซและสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ
- (5). เลี้ยงม้า โคน กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ กู จระเข้ หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าหรือโคยก่อเหคุรำคาญ
- (6). ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร
- (7). สุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน
- (8). กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
- (9). ซื่อขายเศษวัสดุ

หมายเหตุ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ที่อยู่ภายในบริเวณเขตกำแพงและคูเมืองนครเข ลางค์ **ห้าม** ใช้ประโยชน์ที่ดินตามข้อ 7 และ **ห้าม** ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบกั งการซึ่งขัดแย้งกับเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และโบราณสถาน ดังต่อไปนี้

- (1). โรงแรม
- (2). สถานบริการ
- (3). โรงมหรสพ
- (4). ศูนย์การค้า
- (5). การอยู่อาศัยประเภทอาคารชุดและอาคารขนาดใหญ่

ข้อ 8. ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ให้ใช้ประโยชน์เพื่อพาณิชย์กรรม การอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการใช้น้ำพื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่น ให้ใช้เพิ่มได้อีกไม่เกินร้อยละ 10 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (1). โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานปรับปรุงสภาพของเสียรวมของชุมชน
- (2). คลังวัตถุดิบทราย ตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุดิบทราย
- (3). สถานที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิง ที่ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อการขายปลีก
- (4). สถานที่บรรจุก๊าซและสถานที่เก็บก๊าซ ตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการ ร้านจำหน่ายก๊าซ สถานที่ใช้ก๊าซและสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ
- (5). เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ ู จระเข้ หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าหรือ โคยก้อเหตุรำคาญ
- (6). ไซโลเก็บผลผลิตทางการเกษตร
- (7). สุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน
- (8). กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
- (9). ซื่อขายเศษวัสดุ

ข้อ 9. ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ ให้ใช้ประโยชน์เพื่ออุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมที่ประกอบกิจการโดยไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม คลังสินค้า สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการใช้น้ำพื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่นให้ใช้เพิ่มได้อีกไม่เกินร้อยละ 20 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

กัญชา

(1). โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานปรับปรุงภาพของเสียรวมของชุมชน หรือโรงงานที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับอุตสาหกรรมบริการ และโรงงานที่ประกอบกิจการโดยไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

(2). คลังวัตถุดิบทราย ตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุดิบทราย

(3). สถานที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิงที่ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อการขายปลีก

(4). สถานสงเคราะห์หรือรับเลี้ยงเด็กหรือคนชรา

(5). เลี้ยงม้า โคน กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ กู จระเข้ หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าหรือโดยกึ่งเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข

(6). สุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน

ข้อ 10. ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม ให้ใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการในพื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่นให้ใช้เพิ่มได้อีกไม่เกินร้อยละ 15 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

(1). จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรม

(2). จัดสรรที่เพื่อประกอบการพาณิชย์ เว้นแต่เป็นการจัดสรรที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และมีพื้นที่ไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่โครงการทั้งหมด

(3). การอยู่อาศัยและหรือการประกอบพาณิชย์กรรมประเภทห้องแถว หรือตึกแถว เว้นแต่เป็นการดำเนินการในโครงการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และมีพื้นที่ไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่โครงการทั้งหมด

(4). การอยู่อาศัยประเภทห้องชุด อาคารชุด หรือหอพัก

(5). การอยู่อาศัยและหรือการประกอบพาณิชย์กรรมประเภทอาคารขนาดใหญ่

(6). โรงแรม

(7). โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานปรับปรุงภาพของเสียรวมของชุมชน หรือโรงงานที่ประกอบกิจการโดยไม่ก่อเหตุรำคาญ หรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม

- ถ้ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการจัดสรรที่ดินเพื่อประกอบการพาณิชย์ ตามข้อ 2 และเพื่อการอยู่อาศัยและหรือการประกอบพาณิชย์กรรมประเภทห้องแถวหรือตึกแถว ตามข้อ 3 คำเนินการอยู่ในการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยโครงการเดียว ให้ใช้พื้นที่เพื่อกิจการดังกล่าวรวมกันไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมด

ข้อ 11. ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เฉพาะที่เป็นของรัฐให้ใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ส่วนที่ดินซึ่งเอกชนมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายให้ใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การอยู่อาศัย เกษตรกรรม สาธารณูปโภคและสาธารณูปการหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น โดยกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปดังต่อไปนี้

(1) การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการปลูกสร้างอาคาร ให้มีระยะถอยร่นแนวปลูกสร้างอาคารจากแนวเขตที่ดินด้านชายฝั่งแม่น้ำลำคลอง หรือ แหล่งน้ำธรรมชาติ ไม่น้อยกว่า 5 เมตร กรณีแนวเขตที่ดินอยู่ในแม่น้ำลำคลอง หรือแหล่งน้ำธรรมชาติ ให้มีระยะถอยร่นแนวปลูกสร้างอาคารจากแนวเขตชายฝั่งที่ปรากฏสภาพตามธรรมชาติในขณะที่ขออนุญาตปลูกสร้างอาคารไม่น้อยกว่า 5 เมตร

(2) ที่ดินประเภทนี้ ห้าม ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการตามที่กำหนดดังต่อไปนี้

- ก. จัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยประกอบการพาณิชย์ หรือประกอบการอุตสาหกรรม
- ข. การอยู่อาศัยประเภทห้องแถว ตึกแถว
- ค. การอยู่อาศัยประเภท ห้องชุด อาคารชุด หอพักและอาคารขนาดใหญ่
- ง. การอยู่อาศัย และหรือการประกอบพาณิชย์กรรม ที่มีความสูงของอาคารเกิน 12 เมตร
- จ. ไซโลเก็บผลิตผลการเกษตร
- ฉ. เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ งู จระเข้หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าหรือโดยก่อเหตุรำคาญ

ข้อ 12. ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศึกษา สถาบันราชการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ข้อ 13. ที่ดินประเภทอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณคดี หรือ สาธารณประโยชน์เท่านั้น

ข้อ 14. ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศาสนา การศึกษา สถาบันราชการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ข้อ 15. ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ให้ใช้ประโยชน์เพื่อกิจการของรัฐ กิจการเกี่ยวกับการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

กรมการผังเมือง

กระทรวงมหาดไทย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชนิษฐา ปานคง เกิดวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2518 ที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และย้ายมาอยู่ที่จังหวัดลำปาง สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2539 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย